

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΥΤΗ
ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ
ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΑΠΟΤΡΟΠΑΙΩΝ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ & ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ
ΑΡΧΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΡΙΣΕΙΣ
της
Διεθνούς Διασυμμαχικής
Επιτροπής

για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
που διεπράχθησαν από τα Βουλγαρικά στρατεύματα
στην Ανατολική Μακεδονία κατά την κατοχή των
περιοχών αυτών διαρκούντος του Α' Παγκοσμίου
Πολέμου και κατά τα έτη

1916 - 1918

***

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Ν. ΡΟΥΔΟΜΕΤΩΦ

ΚΑΒΑΛΑ

Εκδότης και Copyright :
Ιστορικό & Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας
Ομονοίας 183, Τ.Κ. 65403 Καβάλα
Τηλ. 2510 222830 – Τηλεμοιότυπο 2510 837880
e-mail : histarchiv@otenet.gr
Site : www.ilak.org

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή καθώς και η ανατύπωση
μέρους ή όλου του βιβλίου και του φωτογραφικού
και εικονιστικού υλικού, με οποιονδήποτε τρόπο
χωρίς την **ΕΓΓΡΑΦΗ ΑΔΕΙΑ**
του Ιστορικού & Λογοτεχνικού
Αρχείου Καβάλας.

***

Η γενική καλλιτεχνική και γραφιστική επιμέλεια,
καθώς και το εξώφυλλο, έγιναν στο ηλεκτρονικό τμήμα
του Ιστορικού & Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας
από τον Νικόλαο Ρουδομέτωφ.

***

Η μετάφραση από τα πρωτότυπα Γαλλικά έγγραφα
στην Ελληνική γλώσσα έγινε από τον
κ. Παναγιώτη Αμπεριάδη

Οι διορθώσεις των κειμένων στη Γαλλική γλώσσα
έγιναν από τον κ. Ευάγγελο Λειβαδίτη
και την κυρία Δέσποινα Ιωάννου

ΚΑΝΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΕΝ ΔΕΧΘΗΚΕ ΝΑ ΑΜΟΙΦΘΕΙ ...

***

Διορθώσεις των κειμένων έγιναν
από τον Ιστορικό, κ. Άγγελο Τάταρη

***

ISBN 978-960-88804-9-8

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

***

Η πεισματική αναζήτηση δυσπρόσιτων και ελάχιστα γνωστών πηγών της τοπικής μας ιστορίας, έφερε στο Ιστορικό & Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας έναν ογκώδη τόμο, στη Γαλλική γλώσσα, με τα πρακτικά και τα πορίσματα της Διεθνούς Επιτροπής, η οποία είχε επιφορτισθεί με το έργο της διεξαγωγής ανακρίσεων σχετικά με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν από τα βουλγαρικά στρατεύματα στην Ανατολική Μακεδονία κατά τη διάρκεια της κατοχής (1916-18), του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Τα ερευνηθέντα από την Επιτροπή συμβάντα έλαβαν χώρα όταν οι Βούλγαροι ως σύμμαχοι των Γερμανών, κατέλαβαν αναίμακτα την περιοχή της Ανατ. Μακεδονίας, χωρίς καν να υπάρξει κάποια εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας, λόγω της πλήρους ουδετερότητας που προσπαθούσε αγνωσμένα να κρατήσει η φιλοβασιλική κυβέρνηση των Αθηνών, καθώς βρέθηκε να πιέζεται ασφυκτικά από την Αντάντ και από τους Γερμανούς των Κεντρικών Αυτοκρατοριών για να παράσχει στρατιωτικές διευκολύνσεις, ή να προσχωρήσει σε έναν από τους αντιπάλους σχηματισμούς.

Για πολλά χρόνια υπήρχε απλωμένος στις περιοχές μας ο απόηχος μιας κατοχής, για την οποία η προφορική παράδοση διηγείτο ότι συνέβησαν φοβερά γεγονότα, ενώ λίγα γραπτά στοιχεία υπήρχαν, κυρίως αναμνήσεις παλιών συμπολιτών σε δημοσιεύματα τοπικών εφημερίδων ¹.

Καθώς σε τοπικό επίπεδο εορτάζεται η απελευθέρωση της Καβάλας ως συντελεσθείσα στις 26 Ιουνίου 1913, χωρίς να γίνεται καμία αναφορά στην εκ νέου δεύτερη βουλγαρική κατοχή στα 1916-18, η περίοδος αυτή παρέμεινε ως ένα σκοτεινό κενό στη γνώση της τοπικής μας ιστορίας. Μεγάλο ρόλο στην έλλειψη αναφορών, έπαιξαν τα τεράστιας εθνικής σημασίας ιστορικά γεγονότα της περιόδου που ακολούθησε. Ο Εθνικός Διχασμός, η Μικρασιατική εκστρατεία, η καταστροφή του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας, η έλευση πλέον του ενός εκατομμυρίου προσφύγων, η επέκταση των Ελληνικών συνόρων μόλις μέχρι τον Έβρο, οι αλληπάλληλες δικτατορίες κλπ.

Όλα αυτά τα συνταρακτικά για την πατρίδα μας γεγονότα, έριξαν βαριά τη σκιά τους στην καρδιά όλων των Ελλήνων και η Ιστορία της πόλης μας, κατά την λεγόμενη δεύτερη βουλγαρική κατοχή στα 1916-18, πέρασε σε δεύτερη μοίρα, καθώς επικαλύφθηκε από τον απέραντο πόνο και την δυστυχία του τεράστιου αριθμού των ξεριζωμένων προσφύγων

¹ *Ιωάννης Πριμκίδης*, εφημερίδα «Ταχυδρόμος» Καβάλας, φύλλα από 2 έως 17 Σεπτεμβρίου 1980.

που εγκαταστάθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας.

Μια άλλη άγνωστη συνέπεια είναι το γεγονός ότι η σκληρότητα της βουλγαρικής κατοχής των ετών 1916-18, συνετέλεσε αποφασιστικά ώστε ένας σημαντικός αριθμός παλαιών οικογενειών της Καβάλας, τρομοκρατημένων και αποδεκατισμένων, να μετοικήσει στην Θεσσαλονίκη και στη Νότια Ελλάδα. Μεγάλες ομάδες Καβαλιωτών εγκαταστάθηκαν στην Θεσσαλονίκη και στην ευρύτερη περιοχή της και ακόμη μεγαλύτερες στην Αθήνα. Και στις δυο πόλεις υπάρχουν σήμερα πολυάριθμες Καβαλιώτικες κοινότητες με τον τίτλο «Σύλλογος Καβαλιωτών Αθηνών, ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ», και «Σύλλογος Καβαλιωτών Θεσσαλονίκης, ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ»

Ισχυρή απόδειξη για τα παραπάνω, αποτελεί το γεγονός ότι στα πρακτικά της Αντιπροσωπείας (Δημογεροντίας) της Καβάλας των ετών 1895-1908, αναφέρονται πολλά ονόματα διακεκριμένων οικογενειών της πόλης, οι οποίες είχαν πολύ σημαντικά περιουσιακά στοιχεία και πρωταγωνιστούσαν, τότε, στα κοινοτικά πράγματα¹. Πολλές από τις οικογένειες αυτές εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα στο διάστημα 1918-1940, επιλέγοντας έναν ασφαλέστερο τόπο διαβίωσης, μετά από τις εμπειρίες της κατοχής 1916-18. Το ρεύμα φυγής των παλιών Καβαλιωτών συνεχίστηκε και κατά την περίοδο της τρίτης βουλγαρικής κατοχής στα 1941-44, αλλά και μετά την απελευθέρωση, μέχρι τα 1960 περίπου, ενισχύοντας με νέο αίμα τις Καβαλιώτικες κοινότητες των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης.

Οι λόγοι που επέβαλαν την παρούσα έκδοση ήταν η απομυθοποίηση των γεγονότων, η θέση τους σε σωστή ιστορική βάση και αντικειμενική πληροφόρηση. Η έρευνα της Διεθνούς Επιτροπής έχει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικότητας και της σοβαρότητας, ώστε να αποτελεί μια ισχυρή και αδιάβλητη βάση για την μελέτη της τοπικής μας ιστορίας κατά την περίοδο αυτή. Επιθυμούμε η έκδοση αυτή να αποτελέσει πηγή για τους Έλληνες και ξένους ιστορικούς. Καθώς ανοίγονται νέοι ορίζοντες έρευνας, διακρίνουμε στοιχεία που αξίζουν να ερευνηθούν πολύ περισσότερο. Φαίνεται εξαιρετικά πιθανό να χαρακτηριστούν ως γενοκτονία εις βάρος των ελληνικών πληθυσμών της Ανατ. Μακεδονίας, οι ομαδικές καταδίκες σε θάνατο από ασιτία ολόκληρων πόλεων και οικισμών. Όπως επίσης να χαρακτηριστούν ως παιδομάζωμα, οι απαγωγές μικρών παιδιών και η κατακράτησή τους στη Βουλγαρία μετά από τη λήξη του πολέμου. Αξίζει ακόμη να ερευνηθεί η τύχη των εγκληματιών που σύμφωνα με το πόρισμα της Επιτροπής παραπέμπονταν να δικαστούν από διεθνές Δικαστήριο. Τα

¹ *Νικολάου Ρουδομέτωφ*, «Η Ελληνορθόδοξη Κοινότητα Καβάλας, από έναν Κώδικα των ετών 1885-1908», Καβάλα 1998, σελ 117-121, ευρετηρίου παραρτήματος.

στοιχεία που μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε φανερώνουν την ανάγκη πολύ εκτεταμένης έρευνας, που περιμένει τον ερευνητή της.

Αποφεύγοντας να κρίνουμε τα γεγονότα, πιστεύουμε ότι σε μια ενωμένη Ευρώπη, οι δυο όμορες χώρες Ελλάδα και Βουλγαρία, επιβάλλεται όχι μόνο να ζήσουν με ομόνοια και ειρήνη, αλλά και να συνεργαστούν στενότερα και αποδοτικότερα προς το συμφέρον των δυο λαών. Αυτή η κατεύθυνση είναι μονόδρομος και δεν πρέπει να υπάρχουν γκρίζες ιστορικές ζώνες. Σύντομα θα έλθει η στιγμή κατά την οποία οι ιστορικοί των δυο χωρών θα πρέπει να συμφωνήσουν στην από κοινού έκδοση ιστορικών βιβλίων, με αμοιβαίες παραδοχές σφαλμάτων και επιτευγμάτων και αντικειμενικές προσεγγίσεις των ιστορικών γεγονότων της περιοχής. Η παρούσα έκδοση θα βοηθήσει αυτή τη προσπάθεια προσέγγισης, καθώς αποτελεί μια ψύχραιμη και αντικειμενική παράθεση γεγονότων από μια διεθνή επιτροπή, ενώ ταυτόχρονα φωτίζει άγνωστες πτυχές της νεότερης ιστορίας της Ανατ. Μακεδονίας, γεγονός εξαιρετικά χρήσιμο για τους Έλληνες ιστορικούς.

Για το **Ιστορικό & Λογοτεχνικό**
Αρχείο Καβάλας
N. Ρουδομέτωφ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Παρουσίαση της έκδοσης	σελ. 5
Εισαγωγή.....	» 11
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ. Γενική Εκθεση. Κατάσταση εκτοπισθέντων.....	» 15
Συλλήψεις-Βασανιστήρια-Τρομοκρατία.....	» 16
Αυθαίρετες επιτάξεις.....	» 18
Αγγαρείες.....	» 19
Ληστείες-εκβιασμοί-κλοπές-ληηλασίες.....	» 20
Η λιμοκτονία.....	» 23
Οι βιασμοί.....	» 28
Απαγωγές παιδιών.....	» 30
Φόροι. Το καθεστώς και ο δημόσιος βίος.....	» 31
Καταστροφές.....	» 32
Εκτοπίσεις.....	» 33
Οι Μουσουλμάνοι. Συνολικό αποτέλεσμα της κατοχής.....	» 39
Συμπέρασμα.....	» 41
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ. Έγγραφα-μαρτυρίες-Συνημμένα έγγραφα.....	» 45
Λεπτομερής περιγραφή της κάθε περιοχής συνο- δευόμενη από σχετικές καταθέσεις και δικαιολογητικά.	
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΑΒΑΛΙΑΣ	» 79
Αναφορές για διάφορα χωριά της περιοχής Καβάλας	
Eski Cavalla (Παλαιά Καβάλα).....	» 80
Zygos(Ζυγός)Kizili (Κρανοχώρι).....	» 81
Kinali Κοκκινόχωμα).....	» 82
Kiosse-Elias (Χαλκερό)Kokkala (Κόκκαλα).....	» 83
Kourita (Κορυφές).....	» 84
Kourontzou (Κρυνέρι). Kouroutlou (Λίμνια).....	» 85
Χαλκερό, Koutzia (συνοικ. χωριού) Mouhal (Βουνοχώρι).....	» 86
Bereketli (Πολύστυλο).....	» 87
Naipli (Πολύνερο) Orentere (Ορεινό).....	» 88
Prentzova (Αμισιανά).....	» 89
Seliani (Φίλιπποι-Μεσόρεμα). Soujoutzoyk (Λιμνιά).....	» 90
Rachtsa (Κρηνίδες).....	» 91
Χαλκερό, Tzari (συνοικ. του χωριού)Tsinar (Λεύκη).....	» 92
Κορυφές, Choessa (συνοικ. του χωριού).....	» 93
Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΙΑΣ	» 95
Πρακτικό Διεθνούς Επιτροπής Ερευνών και Ανακρίσεων.....	» 102
Πρακτικό Επιτροπής.....	» 104
Ο δήμαρχος της Καβάλας.....	» 105
Αναφορά. Ζημιές που προκλήθηκαν.	
1.Βλάβες και ζημιές των διάφορων ακινήτων.....	» 106
2.Ζημιές και βλάβες στα κοινοτικά ακίνητα.....	» 109

α) Ακίνητα που καταστράφηκαν. β) Ακίνητα μισοκατεστραμμένα...»	110
Πρακτικά καταθέσεων.....»	113
Απόσπασμα αναφοράς που υποβλήθηκε στην κυβέρνηση από το διευθυντή του γραφείου ταχυδρομείων και τηλεγραφείων Καβά- λας. Μαρτυρίες.....»	138
ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗΣ. Ελευθερούπολη.....»	249
Αναφορά του κ.Τίτου Γιαλούρη.....»	253
Η πόλη της Ελευθερούπολης.....»	261
Πρωτόκολλα καταθέσεων μαρτύρων.....»	265
Αναφορές-μαρτυρικές καταθέσεις κατοίκων διάφορων χωριών της περιοχής Πραβίου (Ελευθερούπολης)	
Avli (Αυλή).....»	303
Dresna (Δρέσνα).....»	308
Ελευθερές. Νέα Μήδεια (Νέα Πέραμος).....»	316
Kale Tsifliki (συν.Νέας Περάμου).....»	317
Πρακτικά ενώπιον της Επιτροπής.....»	318
Πρωτόκολλο της Επιτροπής.....»	321
Cariani (Κάριανη).....»	322
Μεσορόπη.....»	329
Πρακτικό της Επιτροπής.....»	336
Moustheni (Μουσθένη).....»	340
Πρακτικόν Επιτροπής.....»	346
Boblani (Ακροπόταμος).....»	349
Nikissiani (Νικήσιανη).....»	352
Αναφορά-Έγγραφο μαρτυρία.....»	368
Orfani (Ορφάνι).....»	372
Rodogoriani (Ποδοχώρι).....»	374
Πρωτόκολλο.....»	387
Paleochori(Παλαιοχώρι).....»	391
Djousti(Φωλιά).....»	399
Phterie(Φτεριά).....»	402
ΕΠΑΡΧΙΑ ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΕΩΣ (Sarri Shaban)	
Περιοχή Χρυσούπολης.....»	407
Αναλυτικός πίνακας 1.....»	411
Αναλυτικός πίνακας 2.....»	413
Αναλυτικός πίνακας 3.....»	415
Πρωτόκολλο. Έκθεση.....»	417
Αναφορά του Τίτου Γιαλούρη.....»	420
Πρακτικό καταθέσεων.....»	425
ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΗ-ΠΟΛΗ.....»	439
Πρακτικά καταθέσεων μαρτύρων.....»	442

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν η ελληνική Κυβέρνηση αποφάσισε, μετά από συνεννόηση με τα σύμμαχα κράτη¹, να διεξάγει στην Ανατολική Μακεδονία έρευνα σχετικά με τη συμπεριφορά των βουλγαρικών στρατιών κατά τη διάρκεια της κατοχής αυτής της περιοχής, οι Κυβερνήσεις του Βελγίου, της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Σερβίας όρισαν η καθεμιά έναν αντιπρόσωπο και αυτοί οι αντιπρόσωποι, σε συνεργασία με τον αντιπρόσωπο της ελληνικής Κυβέρνησης, αποτέλεσαν την Διασυμμαχική Ανακριτική Επιτροπή.

Ο κ. Αιμέ Κουϊπέρ, γενικός πρόξενος του Βελγίου στη Θεσσαλονίκη, ορίστηκε αντιπρόσωπος του Βελγίου. Ο κ. Ζωρζ Ντυτίλ, υπολοχαγός του 176^{ου} συντάγματος Πεζικού, της Γαλλίας. Ο κ. Ρέτζιναλντ Στρόλογκο, λοχαγός του 2^{ου} τάγματος των Τυφεκιοφόρων του Νορθάμπερλαντ, της Μ. Βρετανίας. Ο κ. Γκιβουάν Ράμπιτς, ταγματάρχης του ιππικού, της Σερβίας. Και ο κ. Κωνσταντίνος Βασιλείου, καθηγητής του Πανεπιστημίου των Αθηνών, της Ελλάδας.

Στις 7 Ιανουαρίου του 1919, η ελληνική Κυβέρνηση δημοσίευσε στην επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης ένα νόμο τον οποίο ψήφισε η Βουλή με σκοπό να παραχωρήσει στην Επιτροπή τη δικαστική εξουσία που της ήταν απαραίτητη, μαζί με την απαραίτητη κατοχύρωση ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει.

Στις 27 Ιανουαρίου 1919, οι αντιπρόσωποι συναντήθηκαν στην Αθήνα. Ο κ. Κωνσταντίνος Βασιλείου εξελέγη πρόεδρος της Επιτροπής. Ο κ. Ζ. Ντυτίλ, γενικός εισηγητής. Ο κ. Ζαν Ντ. Καλουτά ορίστηκε γενικός γραμματέας και ο κ. Ανδρέας Βασιλείου, διερμηνέας. Η Επιτροπή αποφάσισε επιπροσθέτως να συμπεριλάβει ως βοηθητικό προσωπικό άτομα αποδεδειγμένης ικανότητας και εντιμότητας, κατά πρότιμηση Έλληνες ανώτερους αξιωματούχους που γνώριζαν τη γαλλική γλώσσα.

Στις 11 Φεβρουαρίου, η Επιτροπή, μαζί με τα βοηθητικά μέλη, συγκεντρώθηκε στην Καβάλα και οι εργασίες της ξεκίνησαν την επομένη, για να συνεχιστούν, χωρίς διακοπή, μέχρι την 21^η Απριλίου.

Τις πρώτες μέρες, ενώ η Επιτροπή επισκεπτόταν τους δύστυχους ομήρους που επέστρεφαν από τη Βουλγαρία σε κατάσταση απερίγραπτης εξαθλίωσης, οι κ.κ. Βασιλείου, πρόεδρος της Επιτροπής, Κουϊπέρ, αντιπρόσωπος του Βελγίου και Σκουλούδης, εισαγγελέας, γραμματέας του γενικού εισηγητή, προσεβλήθησαν από εξανθηματικό τύφο. Οι κ.κ. Βασιλείου και Σκουλούδης ασθένησαν την 19^η Φεβρουαρίου και υπέκυψαν τελικά στην τρομερή ασθένεια που τους προσέβαλε κατά την εκπλήρωση του καθήκοντος. Ο κ. Σκουλούδης απεβίωσε την 2^η Μαρτίου

¹ Της Αντάντ, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

1919, ο κ. Βασιλείου την επομένη, 3 Μαρτίου. Ο κ. Κουιπέρ κατάφερε ευτυχώς να διαφύγει τον κίνδυνο και ανάρρωσε μετά από μερικές εβδομάδες θεραπείας.

Ο κ. Εμμανουήλ Τσιριμωνάκης, πρόεδρος του πολιτικού δικαστηρίου των Σερρών, ορίστηκε αντικαταστάτης του αποθανόντα Βασιλείου και ο κ. Μ. Στεφανίτσης, εισαγγελέας, διαδέχθηκε τον Σκουλούδη, ως γραμματέας του γενικού εισηγητή.

Την 11^η Μαρτίου 1919, ο κ. Τσιριμωνάκης συναντήθηκε με την Επιτροπή στη Δράμα. Κατά τη διάρκεια της συνέλευσης που πραγματοποιήθηκε την ίδια μέρα, η Επιτροπή αποφάσισε ότι, προκειμένου να αποδοθούν οι τελικές τιμές στη μνήμη του Κ. Βασιλείου, του οποίου η απώλεια υπήρξε ιδιαίτερα σκληρή, η θέση του προέδρου θα παρέμενε κενή, αλλά τα καθήκοντά του θα εκπλήρωνε ένας αντιπρόεδρος και ως τέτοιο η Επιτροπή εξέλεξε τον κ. Τσιριμωνάκη, αντιπρόσωπο της ελληνικής Κυβέρνησης.

Την 6^η Απριλίου 1919, η Επιτροπή είχε ολοκληρώσει την έρευνά της και επέστρεψε στην Αθήνα. Την 16^η Απριλίου, ο γενικός εισηγητής υπέβαλε το σχέδιο αναφοράς, το οποίο, μετά από εξέταση και ανταλλαγή παρατηρήσεων, εγκρίθηκε οριστικά, πήρε την τελική του μορφή και υπογράφηκε την 21^η Απριλίου 1919. Την ίδια μέρα, αφού τα διάφορα έγγραφα ταξινομήθηκαν εν όψει της μελλοντικής δημοσίευσής τους, η Επιτροπή ενημέρωσε την ελληνική Κυβέρνηση ότι οι εργασίες της είχαν περατωθεί.

Η διασυμμαχική Επιτροπή περιήλθε την Ανατ. Μακεδονία στο βαθμό που το επέτρεψαν τα μέσα επικοινωνίας και η κατάσταση του οδικού δικτύου. Επισκέφθηκε διαδοχικά όλους τους νομούς που αποτελούν τη συγκεκριμένη περιοχή και έλεγξε επιτοπίως, στο μέτρο του δυνατού, όλες τις καταγγελίες γενικής φύσεως που είχαν τεθεί υπόψη της.

Ο αριθμός των μαρτύρων που κατέθεσαν είναι υψηλός. Οι ανακρίσεις πραγματοποιήθηκαν με τη διαρκή φροντίδα να αποκαλυφθεί η αλήθεια, με τη μεγαλύτερη δυνατή επιφύλαξη για το ενδεχόμενο μεροληπτικών καταθέσεων, ηθελημένων ή αθέλητων λαθών, υπερβολών, παραμορφώσεων ή αυταπάτης.

Μερικές καταθέσεις απορρίφθηκαν υποχρεωτικά διότι υπήρχε αισθητή έλλειψη ειλικρίνειας ή αληθοφάνειας και η Επιτροπή δεν έκανε αποδεκτά παρά μόνον τα στοιχεία που της φάνηκαν σοβαρά θεμελιωμένα. Όσο της ήταν δυνατό, πάντοτε έκανε έλεγχο των πληροφοριών που προέρχονταν από τις διοικητικές και κοινοτικές Αρχές και ανέφερε με επιφύλαξη όσες δεν κατάφερε να ελέγξει η ίδια.

Σε μια χώρα όπου ο πληθυσμός αποτελείται από θρησκευτικές κοινότητες, η Επιτροπή δεν παρέλειψε να ρωτήσει τους διάφορους επικεφαλείς των ορθόδοξων, μουσουλμανικών και εβραϊκών κοινοτήτων.

Η Επιτροπή δεν αρκέστηκε σε αόριστες και αποκλειστικά αριθμητικές πληροφορίες όσον αφορά τους θανάτους και τις εκτοπίσεις. Απαίτησε και επέτυχε τις περισσότερες φορές, με τη συνεργασία των ανώτερων αξιωματούχων και γραμματέων που βοήθησαν το έργο της, τη σύνταξη ονομαστικών καταλόγων που εξασφάλιζαν τη δυνατότητα ελέγχου.

Η κατοχή επιβλήθηκε σε 439 τοπικές κοινότητες. Οι δυσχέρειες στην επικοινωνία δεν επέτρεψαν την εξέταση παρά μόνο σε 339 από αυτές.

Η κατάσταση στην Ανατ. Μακεδονία παρουσιάζει ιδιαιτερότητες. Αυτή η περιοχή δεν κατακτήθηκε από το βουλγαρικό στρατό μετά από νικηφόρες μάχες. Κατελήφθη αμαχητί, με την συναίνεση ή, για να το πούμε καθαρά, με τη συνηγορία μιας Κυβέρνησης με την οποία οι διπλωματικές σχέσεις δεν είχαν ούτε καν διακοπεί. Αυτή η προσωρινή και φιλική κατοχή, δήλωνε η Κυβέρνηση της Σόφιας, δεν ήταν του είδους που θα μετέβαλλε τις σχέσεις των δύο εθνών.

Θα μπορούσε λοιπόν να πιστέψει κανείς, κατ' αρχήν, ότι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τις οποίες κατηγορήθηκε ο βουλγαρικός στρατός διαπράχθηκαν μετά τον Ιούνιο του 1917, όταν η Ελλάδα κήρυξε τον πόλεμο στον προαιώνιο εχθρό της. Θα ήταν σοβαρότατο λάθος και ολοκληρωτική παράβλεψη της υποκρισίας και της οπισθοβουλίας της Βουλγαρίας.

Εισδύοντας στην Ανατ. Μακεδονία η Κυβέρνηση της Σόφιας ήταν πεπεισμένη ότι αυτή η περιοχή, την οποία εποφθαλμιούσε από πολύ παλιά, θα παρέμενε βουλγαρικό έδαφος και το μόνο που την απασχολούσε ήταν να νοθεύσει την εθνολογία της. Θα εξετάσουμε διεξοδικά τα μέτρα που έλαβε και τα μέσα που χρησιμοποίησε για να επιτύχει τους σκοπούς της, αλλά από τώρα και στο εξής διαπιστώνουμε ότι η κατοχή υπήρξε από τις πρώτες μέρες απάνθρωπη, βάρβαρη και καταστροφική. Μετά την κήρυξη του πολέμου (Ιούνιος 1917), επιδεινώθηκε με μαζικούς εκτοπισμούς. Αυτή είναι η μόνη διαφορά ανάμεσα στις δυο περιόδους. Η αναφορά μας δεν θα κάνει, λοιπόν, διάκριση και θα ασχοληθεί με τη συνολική διάρκεια της κατοχικής περιόδου.

Το έργο διαιρείται σε δύο μέρη :

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Γενική έκθεση - Κατάσταση των ομήρων – Ανακεφαλαίωση και συμπέρασμα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Λεπτομερειακή εξέταση κάθε περιοχής, ακολουθούμενη από αποδεικτικά στοιχεία και σχετικές καταθέσεις.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

**ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ – ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΚΤΟΠΙΣΘΕΝΤΩΝ
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ**

Η αναγγελία της βουλγαρικής εισβολής, τον Μάιο του 1916, προκάλεσε πανικό στον ορθόδοξο πληθυσμό, αλλά οι διοικητικές και στρατιωτικές αρχές τον ηρέμησαν και σταμάτησαν την αναχώρηση των κατοίκων με καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις. Εντούτοις, πολλές χιλιάδες Ελλήνων πέρασαν τον Στρυμόνα ή κατέφυγαν στην Καβάλα, πράγμα έξυπνο εκ μέρους τους.

Αμέσως μετά την αναχώρηση της χωροφυλακής και του ελληνικού στρατού, ο Βούλγαρος διοικητής αποκάλυψε τις προθέσεις του και η περιοχή αντιμετωπίστηκε όχι ως φιλικό αλλά ως κατακτημένο έδαφος. Το παλιό φυλετικό μίσος και οι βλέψεις τις οποίες είχαν τόσο προσεκτικά αποκρύψει, εκδηλώθηκαν φανερά και ένα καθεστώς καταπίεσης δεν άργησε να βαρύνει στους ώμους των κατοίκων.

Η 7^ο μεραρχία, υπό την διοίκηση του στρατηγού Ρούσσεφ, κατείχε την περιοχή των Σερρών.

Η 10^η μεραρχία, υπό την διοίκηση του στρατηγού Μπουλμόφ, κατείχε τον νομό Δράμας (διοικητικό διαμέρισμα Μπέλο Μόρσκα).

Κατόπιν, ο στρατηγός Τάνεφ, εγκατεστημένος στη Δράμα, ορίστηκε στρατιωτικός διοικητής της περιοχής.

Ο Κομιτατζής Πάνιτσα τοποθετήθηκε στην Δράμα, διευθυντής ασφαλείας. Ο Κομιτατζής Χαράλαμπος Πανμπούκωφ ασκούσε τα ίδια καθήκοντα στις Σέρρες.

Είναι επιβεβαιωμένο ότι οι κομιτατζήδες δρούσαν παράλληλα με τον τακτικό στρατό. Δεν είχαν απλώς την ανοχή αλλά και την αναγνώριση της διοίκησης, για λογαριασμό της οποίας ασκούσαν την αστυνόμευση και την αντικατασκοπία.

Αξιωματικοί της 58ης οθωμανικής μεραρχίας έκαναν την εμφάνισή τους για κάποιο διάστημα μηνών, αλλά ο ρόλος τους στην κατοχή υπήρξε δευτερεύων. Ο Βούλγαρος διοικητής ήταν αυτός που ασκούσε την ανώτατη διοίκηση της περιοχής, που είχε στα χέρια του τη διαχείριση και την διακυβέρνηση. Οι Τούρκοι έπαιζαν ρόλο κομπάρσου. Εντούτοις είναι βέβαιο ότι στην περιοχή του Παγγαίου φέρουν μεγάλο μέρος της ευθύνης για τα εγκλήματα που ερήμωσαν τη συγκεκριμένη περιφέρεια.

***

**ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ
ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ**

Οι ελληνικές αρχές αγνοήθηκαν εντελώς, από την αρχή. Με το πρόσχημα της ασφάλειας και της αντικατασκοπευτικής δράσης, η βουλγαρική διοίκηση έσπευσε να αρχίσει το κυνήγι εναντίον όσων κατεύθυναν το ελληνικό αίσθημα και έσπειρε τον τρόμο στον πληθυσμό, με την κτηνώδη μεταχείριση που επιφύλασσε σε όσους συνελάμβανε και φυλάκιζε. Ο αριθμός των συλλήψεων υπήρξε πολύ υψηλός. Η ομοφωνία και η ταυτοσημία των μαρτυριών που προέρχονται από όλες τις περιοχές και όλες τις κατηγορίες πολιτών αποκλείει οποιαδήποτε υποψία κακοήθους συνεννόησης και δίνει τη βεβαιότητα ότι όσοι φυλακίσθηκαν, υπέστησαν αληθινά μαρτύρια. Μετά από βίαιη σύλληψη αφήνονταν νηστικοί για πολλές μέρες. Οι ξυλοδαρμοί ήταν ιδιαίτερα άγριοι και πολύ λίγα θύματα δέχονταν, χωρίς να λιποθυμήσουν, τους καθιερωμένους εικοσιπέντε ραβδισμούς που καθένας τους ξέσκιζε τη σάρκα και αποσπούσε από τον κρατούμενο ουρλιαχτά οδύνης, ώσπου να χάσει τις αισθήσεις του και να καταλήξει ένα τρεμάμενο και καταπληγωμένο αντικείμενο. Άλλοτε τα μαρτύρια εφαρμόζονταν κρυφά, άλλοτε δημοσίως, ώστε να επηρεάζονται οι κρατούμενοι.

Πολυάριθμοι ήταν εκείνοι που υπέκυψαν στο μαρτύριο ή έμειναν ανάπηροι. Πολύ συχνά οι συλληφθέντες εξαφανίζονταν χωρίς να αφήσουν ίχνη. Ο αριθμός τους είναι εντυπωσιακός. Τα πτώματα ορισμένων ανακαλύφθηκαν μισοθαμμένα ή πεταγμένα σε πηγάδια.

Μεταξύ των εξαφανισθέντων περιλαμβάνεται και ο μητροπολίτης Ελευθερουπόλεως Γερμανός. Αφού συνελήφθη στο Πράβι με την κατηγορία της κατασκοπείας την 11η Φεβρουαρίου 1917, κρατήθηκε στη φυλακή μέχρι την 6η Ιουλίου 1917. Κατ' αυτή την ημερομηνία οι διοικητές Σαμαρτζίεφ και Γιοβάν Ταμπάκοφ, με συνοδεία τεσσάρων στρατιωτών, τον έβγαλαν αλυσοδεμένο και, έκτοτε, αγνοούμε τελείως τι απέγινε¹. Πιθανότατα τον έσφαξαν. Κατά τη διάρκεια της σύλληψής του, οι νεαροί Χρήστος Επιμενίδης και Γεώργιος-Λάζαρος Παπαβασιλείου, συγγενείς του, ηλικίας δέκα και δώδεκα ετών αντιστοίχως, ανακρίθηκαν από τον υπολοχαγό Τένεφ και τον διοικητή Ζβέτκοφ, οι οποίοι τους βασάνισαν για

¹ Σημείωση του επιμελητή : Όπως αποδείχτηκε αργότερα, ένα βράδυ τον πήραν από την καπναποθήκη του Αμυγδαλεώνα όπου ήταν φυλακισμένος και τον οδήγησαν σε ένα χαντάκι δίπλα στο χωριό Δάτο, όπου τον σκότωσαν και τον έθαψαν. Τη σκηνή της εκτέλεσης την παρακολουθούσε ένας νεαρός βοσκός Οθωμανός, ο οποίος μετά την απελευθέρωση αποκάλυψε στους Έλληνες τον τόπο της ταφής.

να αποσπάσουν ομολογίες. Τους ξάπλωσαν καταγής και γονάτισαν πάνω στο στήθος τους. Τα παιδιά έπαθαν αιμόπτυση και πέθαναν και τα δύο, δυο-τρεις εβδομάδες μετά την ανάκρισή τους.

Στη Βισσοτσάνη¹, βρήκαν σε ένα πηγάδι κοντά στο χωριό τα αποσυντεθειμένα πτώματα εννέα ανθρώπων, εκ των οποίων αναγνωρίστηκε αυτό του Καραγιάννη από την Προσοτσάνη, πλούσιου καπνέμπορου, ο οποίος είχε φυλακισθεί και από τον οποίο είχαν αποσπάσει με εκβιασμό σημαντικά χρηματικά ποσά.

Στις Σέρρες, ο μάρτυς Νικόλαος Νικολαΐδης βασανίστηκε, παρουσία ενός αξιωματικού και πολλών στρατιωτών, από έναν υπαξιωματικό, ο οποίος του έχωνε κομμάτια ξύλου ανάμεσα στη σάρκα και τα νύχια των χεριών.

Στις Σέρρες, τέσσερεις χωρικοί που παραβίασαν τους κανονισμούς σχετικά με την κυκλοφορία, κρεμάστηκαν ανάποδα από ένα σιδερένιο στύλο και ραβδίστηκαν μέχρι θανάτου. Ο λοχαγός Γκεοργκίεφ και ο ακόλουθός του υπολοχαγός Συμεόνωφ παρέστησαν στην εκτέλεση.

Η ίδια μεταχείριση εφαρμόστηκε κατ' επανάληψη στις περιφέρειες του Πραβίου και των Σερρών.

Στο Παλαιοχώρι, ο μάρτυς Ηλίας Πετρομαντίλης, ξαπλωμένος ανάσκελα, ραβδίστηκε στα πόδια που του τα είχαν ανασηκώσει λίγο.

Η παράδοση και η αναζήτηση κρυμμένων όπλων, μαζί με την κατηγορία της κατασκοπείας, υπήρξαν προσχήματα για φυλακίσεις, ξυλοδαρμούς, κτηνώδη μεταχείριση και φόνους.

Επιπροσθέτως, αρκετοί Έλληνες φυλακίστηκαν στην Βουλγαρία, λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων.

Όλες αυτές οι πράξεις, που διαπράχθηκαν από τον τακτικό στρατό και τους κομιτατζήδες, γέννησαν τον τρόμο. Η κατάσταση επιδεινώθηκε εξαιτίας ορισμένων φανατικών μουσουλμάνων που, ενθαρρυνμένοι από τις περιστάσεις, επιδόθηκαν, αυτοβούλως, σε διωγμούς εναντίον των ορθοδόξων, κυρίως στην περιοχή του Παγγαίου και της Δράμας.

Ο τρομοκρατημένος πληθυσμός αδυνατούσε να φροντίσει για την ασφάλειά του, εξαιτίας διοικητικών μέτρων που περιόριζαν την ελευθερία του. Απαγορευόταν η κυκλοφορία από το ένα χωριό στο άλλο. Μόλις σκοτεινίαζε, απαγορευόταν η έξοδος από το σπίτι, για οποιοδήποτε λόγο. Απαγορευόταν ακόμα και ο παραμικρός φωτισμός. Κάθε παραβίαση αυτών των διατάξεων τιμωρείτο με φυλακή και ξυλοδαρμό, σε τέτοιο σημείο που οι γείτονες να παραμένουν κουφοί στις κραυγές του πόνου και τις εκκλήσεις για βοήθεια όσων κατοίκων συλλαμβάνονταν, κλέβονταν ή και δολοφονούνταν κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Εξαιτίας αυτού προέκυψε μια γενική ανασφάλεια, καταστροφική για την επαρχία. Οι κλοπές, οι λεηλασίες, οι φόνοι, οι απαγωγές ανθρώπων

¹ σημερινός οικισμός Ξηροπόταμος Δράμας.

πολλαπλασιάστηκαν. Πολλές εκατοντάδες άτομα πέθαναν από βίαιο θάνατο ή εξαφανίστηκαν. Το μοναστήρι της Εικοσιφοίνισσας έπεσε θύμα επίθεσης και λεηλατήθηκε από μια οπλισμένη συμμορία. Οι καλλιτεχνικοί και αρχαιολογικοί του θησαυροί εξαφανίστηκαν μαζί με κάθε άλλο πολύτιμο αντικείμενο.

Στον Ιντζέ¹, στην Τσελέπλιανη², στη Ράχοβα³ κ.λ.π. πολλοί άνθρωποι δολοφονήθηκαν.

Κάθε διαμαρτυρία κατέληγε συνήθως στη βίαιη αποπομπή του διαμαρτυρούμενου.

***

ΑΥΘΑΙΡΕΤΕΣ ΕΠΙΤΑΣΕΙΣ

Σ' αυτές τις διώξεις και την ηθελημένη αταξία, σ' αυτούς τους σοβαρούς και αδικαιολόγητους περιορισμούς της ελευθερίας, ήρθαν να προστεθούν και άλλα μέτρα που καταργούσαν τα ατομικά δικαιώματα, καταδικαστέα σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες.

Πρώτη φροντίδα της βουλγαρικής διοίκησης ήταν να βάλει χέρι σε όλη την αγροτική παραγωγή της επαρχίας. Τα δημητριακά, αθέριστα ακόμη ή αποθηκευμένα, οι πολιτικές ή στρατιωτικές προμήθειες, ακόμα και οι ιδιωτικές, επιτάχθηκαν, ή, για να το πούμε σωστά, κατασχέθηκαν. Απ' άκρου εις άκρον της περιοχής, είτε επρόκειτο για μεγάλους οικισμούς είτε για μικρά χωριουδάκια, είτε για τσιφλίκια, τα πάντα παραδόθηκαν και ο πληθυσμός δεν κράτησε για δικές του προμήθειες παρά μόνο μια μικρή ποσότητα σιτηρών. Επρόκειτο για καθαρή ιδιοποίηση που κατά κανόνα δεν συνοδευόταν από την παραμικρή γραπτή απόδειξη.

Όσον αφορά σπίτια και καταστήματα των οποίων οι ιδιοκτήτες είχαν εγκαταλείψει την περιοχή, η βουλγαρική διοίκηση εφάρμοσε τον κανόνα του **res nullius**, ο οποίος τα μετέτρεπε σε «βουλγαρική ιδιοκτησία».

Ό,τι συνέβη με τις σοδειές συνέβη και με την κτηνοτροφική παραγωγή. Η βουλγαρική διοίκηση επέταξε όλα τα μεταφορικά ζώα και δεν τα επέστρεψε ποτέ, ενώ, καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής, έκανε εκτεταμένη και δωρεάν εκμετάλλευση της κτηνοτροφικής παραγωγής της περιοχής, που ήταν σημαντική. Όταν οι Βούλγαροι αποσύρθηκαν, πήραν μαζί τους όσα ζώα κατά τη βιαστική τους αναχώρησή μπόρεσαν να μεταφέρουν.

Η αντικατάσταση των κοπαδιών και, κυρίως, των ζώων άροσης είναι ένα πρόβλημα που η λύση του επείγει και απασχολεί την ελληνική κυβέρνηση.

¹ σημερινός οικισμός Παράδεισος Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ηλιούπολη Σερρών

³ σημερινός οικισμός Μεσοράχη Σερρών

ΑΓΓΑΡΕΙΕΣ

Και πριν και μετά την κήρυξη του πολέμου της Ελλάδας εναντίον της Βουλγαρίας, ο πληθυσμός υποχρεώθηκε σε καταναγκαστικά έργα, που αποτελούν παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Η Επιτροπή διέτρεξε επαρκώς την περιοχή την οποία ερευνούσε, ώστε να αντιληφθεί την ακριβή έκταση και τη φύση των έργων που εκτελέστηκαν κατά διαταγή της βουλγαρικής διοίκησης. Η εξέταση την οποία πραγματοποίησε, επιβεβαιώνει την αξιοπιστία των εκατοντάδων μαρτυριών που όλες συμφωνούν μεταξύ τους.

Από το οχυρό Ρούπελ μέχρι την εκβολή του Στρυμόνα υπήρχαν πολυάριθμα οχυρωματικά έργα που κλιμακώνονται σε βάθος. Ήταν το κύριο μέτωπο. Από την εκβολή του Στρυμόνα μέχρι τον ποταμό Νέστο ο φόβος μιας επίθεσης από τη θάλασσα ώθησε το Βούλγαρο διοικητή να κατασκευάσει μια αμυντική γραμμή σχεδόν συνεχή, συχνά κάτω από δύσκολες συνθήκες, λόγω των συνθηκών του εδάφους. Ορεινοί δρόμοι και μονοπάτια εξυπηρετούν αυτές τις προσωρινές οχυρώσεις και η κατασκευή όλων αυτών των έργων στρατηγικής σημασίας απαίτησε έναν μεγάλο αριθμό εργατικού δυναμικού. Στο μεγαλύτερο μέρος του αυτό προήλθε από τους απλούς πολίτες της περιοχής, κάτω από συνθήκες που προκαλούν αγανάκτηση.

Είναι παραδεκτό ότι ο πληθυσμός μιας περιοχής υπό κατοχή δεν θα μπορούσε να εξαναγκασθεί σε προσφορά δωρεάν εργασίας, κατά μείζονα λόγο όταν επρόκειτο για στρατιωτικά έργα. Αλλά η παραβίαση αυτής της αρχής φαίνεται ασήμαντη μπροστά στις συνθήκες που επιβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της κατασκευής σε χιλιάδες ανθρώπους, ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου και κοινωνικής τάξης :

- βίαση στρατολόγηση,
- εξοντωτική εργασία, με σωματικές τιμωρίες συχνά θανάσιμες, για να εμποδίσουν την κακή απόδοση,
- τροφή αποτελούμενη από μία μερίδα ψωμιού και ένα απροσδιόριστο ζουμί με πιπεριές και ντομάτα,
- ανυπαρξία στέγης,
- καθόλου αμοιβή.

Σ' αυτές τις φράσεις συνοψίζεται η κατάσταση. Στην αρχή εξαναγκάστηκαν σε εργασία μόνο οι άνδρες, κατόπιν και οι γυναίκες και τα παιδιά. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών κατοχής δεν ήταν απαραίτητο να αγγαρεύουν οι Βούλγαροι εργάτες. Για τις γυναίκες και τα παιδιά ήταν ο μόνος τρόπος για να εξασφαλίσουν ένα κομμάτι ψωμί και πήγαιναν στην αγγαρεία για να γλιτώσουν από το θάνατο. Μήπως δεν είδαν στην Καβάλα μια μητέρα που το παιδί της είχε μόλις πεθάνει, να το βάζει σ' ένα σακί και να το παρατά στο δρόμο μπροστά στην πόρτα της

για να τρέξει στο σκάψιμο των χαντακιών, ώστε να μη χάσει αυτό το κομμάτι το ψωμί που ήταν η ανταμοιβή της για ατέλειωτες ώρες εργασίας ;

Όταν δεν βρίσκονταν εργάτες επιτόπου, οι Βούλγαροι άρπαζαν με τη βία τους κατοίκους των χωριών και τους έστελναν για αγγαρεία στους δρόμους, σε ομάδες, χωρίς διάκριση ηλικίας και φύλου. Κοιμόντουσαν στο έδαφος ή κάτω από αυτοσχέδια καταφύγια. Τους κρατούσαν εβδομάδες, έρμια της κακομεταχείρισης και των στερήσεων, αποκλειστικά στο έλεος των φρουρών τους, των οποίων το μίσος δεν μαλάκωνε ποτέ.

Άφθονες μαρτυρίες επιβεβαιώνουν την βιαιότητα με την οποία επιστρατεύονταν οι εργάτες και την κτηνωδία με την οποία τους μεταχειρίζονταν: πάρα πολλοί πέθαναν από το ξύλο και άλλοι τόσοι έμειναν ανάπηροι. Ακόμη και οι γυναίκες τιμωρούνταν με αυστηρότητα. Η Χρυσάνθη Κ. από την Ποδογόριανη¹, η μητέρα της και οι δύο αδελφές της μαστιγώθηκαν από τους στρατιώτες, αφού προηγουμένως τις έγδυσαν τελείως. Η μικρή της αδελφή Θεοδώρα πέθανε από το ξύλο.

Διαπιστώθηκαν επίσης ορισμένοι βιασμοί κατά τη διάρκεια της καταναγκαστικής εργασίας.

***

ΛΗΣΤΕΙΕΣ – ΕΚΒΙΑΣΜΟΙ-ΚΛΟΠΕΣ-ΛΗΛΑΣΙΕΣ

Θα ήταν αφύσικο να διαπιστωθεί σεβασμός για την ιδιοκτησία σ' ένα λαό που δεν σέβεται την ελευθερία και τη ζωή των άλλων.

Η καταλήστευση των κατοίκων της Ανατ. Μακεδονίας ήταν γενική και ασυγκράτητη. Ανώτατη Διοίκηση, αξιωματικοί, στρατιώτες, κοιμητοζήδες, όλοι επέδειξαν μια απληστία που δεν γνώριζε φραγμούς προκειμένου να ικανοποιηθεί.

Η πρώτη ληστεία διαπράχθηκε όταν ξεσήκωσαν όλη τη σοδειά και τα αποθηκευμένα αγαθά, δημόσια και ιδιωτικά, τα ζώα και τις εγκαταλελειμμένες περιουσίες.

Η δεύτερη, όταν επιβλήθηκε η χρήση του υποτιμημένου βουλγαρικού χαρτονομίσματος. Είχε τη μισή αξία της ελληνικής δραχμής και η διοίκηση διέταξε τα δύο νομίσματα να θεωρηθούν ισότιμα. Το χρυσό λουδοβίκι και η χρυσή τούρκικη λίρα που αντιστοιχούσαν σε 90 έως 110 λέβα, ανταλλάσσονταν τώρα για 20 και 22,70 λέβα.

Παρόμοια καταλήστευση πραγματοποιήθηκε σε ό,τι αφορούσε το χαλκό, το βαμβάκι και το μαλλί, τα οποία η βουλγαρική διοίκηση

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

προμηθεύτηκε με τη βοήθεια ειδικών πρακτόρων. Κερδοσκοπώντας πάνω στην πείνα των κατοίκων, αντάλλαξε με μικρές ποσότητες καλαμποκιού τα παραπάνω προϊόντα

Η Διοίκηση εξασφάλιζε απαλλαγή από την καταναγκαστική εργασία όταν αυτοί που αγγαρεύονταν ήταν σε θέση να εξαγοράσουν την υποχρέωση με χρήματα. Ο ραβίνος Αβράμ Ουρόλκο κατέβαλε 122.000 λέβα και γλίτωσε τους Εβραίους της Καβάλας από την καταναγκαστική εργασία.

Οι Εβραίοι της Δράμας γλίτωσαν έναντι ποσού 200.000 λέβα. Και τα δύο αυτά ποσά παραδόθηκαν στον στρατηγό Τάνεφ αυτοπροσώπως και ο υψηλός αξιωματούχος καταδέχθηκε να προσθέσει και λίγη ειρωνεία στην υπόθεση. Μπορεί να διαβάσει κανείς από περιέργεια την απόδειξη για το ποσό των 200.000 λέβα, όπου ο αξιότιμος στρατιωτικός διοικητής «ευχαριστεί την ισραηλιτική κοινότητα της Δράμας για το υψηλό αίσθημα ανθρωπισμού που επέδειξε στην παρούσα περίπτωση απέναντι στα ορφανά βουλγαράκια, των οποίων οι προστάτες πέθαναν για το μεγαλείο της πατρίδας, καθώς επίσης και για την εισφορά των 200.000».

Οι πράκτορες της βουλγαρικής κυβέρνησης παρέδωσαν ακόμα μία βεβαίωση όταν άρπαξαν τους ανεκτίμητους θησαυρούς της Βιβλιοθήκης του Ιμαρέτ της Καβάλας. Παρέδωσαν μία απόδειξη που δηλώνει ότι αφαίρεσαν 832 συγγράμματα και χειρόγραφα (θησαυρό ανεκτίμητο, αναγνωρισμένο από όλο τον επιστημονικό κόσμο).

Είναι ακόμα τα έγγραφα που αποδεικνύουν την ληστεία της εκκλησίας του Σαρί-Σαμπάν¹, 8.290 λέβα. Τη ληστεία της εκκλησίας του Πραβίου², 6.000 λέβα. Την κλοπή των δύο αποθεμάτων που είχαν εμπιστευθεί στον Παπαθανασίου από το Σαρί-Σαμπάν, το ένα αποτελούμενο από 3.114 δραχμές, το άλλο από 37 τούρκικες λίρες, 11.720 δραχμές και κοσμήματα.

Εξάλλου οι αποδείξεις αποτελούν εξαίρεση, κατά κανόνα η βουλγαρική διοίκηση δεν έδειχνε τόση ευαισθησία όταν επιδιόταν στη συστηματική και γενική αρπαγή όλων των επίπλων και αντικειμένων αξίας, υφασμάτων, ασπρόρουχων, εμπορευμάτων από καταστήματα, κ.λ.π. στην Καβάλα, τη Δράμα, τις Σέρρες, το Ντεμίρ-Χισάρ (Αλεξανδρούπολη)..... και σε όλες τις κατοικημένες περιοχές, απ' όπου η αρπαγή και η μεταφορά των αγαθών ήταν δυνατές. Δεν χωρεί αμφιβολία. Η επιχείρηση αυτή εκτελείτο κυνικά και μεθοδικά. Ορισμένα οικήματα χρησιμοποιούντο για την αποθήκευση των κλεμμένων περιεχομένων των σπιτιών, ειδικά συνεργεία έκαναν την μετακόμιση και το αμπαλάρισμα, μεταφορικά μέσα είχαν διατεθεί ειδικά γι' αυτό το σκοπό, τα οποία διηύθυνε στην Καβάλα ο ανθυποπλοίαρχος Ανγκέλοφ. Η Επιτροπή επισκέφθηκε στη Δράμα τέσσερις αποθήκες ακόμη μισογεμάτες με αντικείμενα που προέρχονταν

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

από αυτή την επίσημη λεηλασία. Από τις 800.000 οκάδες καπνού που κατασχέθηκαν από την Καβάλα, μόνο 200.000 εκλάπησαν και μεταφέρθηκαν τελικά στη Βουλγαρία.

Δεν καταγράφηκε το παραμικρό σχετικά με την κλοπή των καλλιτεχνικών και αρχαιολογικών θησαυρών της μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου. Ούτε για την κλοπή των ανεκτίμητων θησαυρών των Σαράντα Εκκλησιών του Μελένικου που φυλάσσονταν με φροντίδα στο Σιδηρόκαστρο. (Βλέπε λεπτομερείς καταλόγους των δημοσιευμένων ντοκουμέντων).

Σχετικά μ' αυτό, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι κλοπές της βουλγαρικής διοίκησης εις βάρος του Ιμαρέτ στην Καβάλα, της μονής της Εικοσιφοίνισσας, της μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου και των εκκλησιών του Μελένικου διεπράχθησαν αφού ο αρχαιολόγος και δημοσιολόγος M. Sisich από τη Σόφια διέτρεξε όλη την Ανατ. Μακεδονία, με αποστολή, δήλωνε η Σόφια, «να μελετήσει τα αρχαία μνημεία, τα χειρόγραφα και άλλα αντικείμενα τέχνης που σχετίζονται αποκλειστικά με τη βουλγαρική ιστορία και να κρατήσει σημειώσεις σχετικά με το περιεχόμενό τους».

Δύο μάρτυρες καταθέτουν ότι αναγνώρισαν τον κ. Sisich ανάμεσα στην ομάδα των εγκληματιών που σύλησαν την Εικοσιφοίνισσα.

Όλα τα δημόσια κρατικά και κοινοτικά οικοδομήματα απογυμνώθηκαν εντελώς από τα περιεχόμενά τους. Σχεδόν όλα τα σχολικά κτήρια ερημώθηκαν. Τα αρχεία, σε γενικές γραμμές καταστράφηκαν.

Όλα τα χωριά των οποίων διατάχθηκε η εκκένωση λεηλατήθηκαν πριν ξεθεμελιωθούν, αφού οι κάτοικοι δεν είχαν το χρόνο και τα μέσα να σώσουν το νοικοκυριό τους, τη σοδειά και τα ζώα τους.

Ότι αναφέρθηκε ήταν έργο της ίδιας της βουλγαρικής διοίκησης. Πώς ήταν δυνατόν αυτό το άνωθεν παράδειγμα να μην το ακολουθήσουν τα διάφορα κλιμάκια του στρατού και οι κομιτατζήδες που συνέπρατταν μαζί της ; Κλοπές και λεηλασίες που διεπράχθησαν με ατομική πρωτοβουλία είναι αναρίθμητες. Πολλές ανάμεσά τους διεπράχθησαν με τη συνοδεία απειλών και σοβαρής βίας, κάποτε μάλιστα μετά από δολοφονίες. Όλα χρησίμευαν ως πρόσχημα γι' αυτές τις παλιανθρωπιές. Αναζητήσεις και έρευνες κατ' οίκον για κατασκοπεία, επικοινωνία με τον εχθρό, έρευνα για όπλα, σύλληψη φυγάδων, ανακάλυψη αυτών που δεν είχαν εμφανιστεί για την καταναγκαστική εργασία. Αλίμονο σε όποιον δοκίμαζε να αντισταθεί. Κάθε πρόσωπο που συλλαμβανόταν, όταν επέστρεφε στο σπίτι του το εύρισκε λεηλατημένο.

Όσον αφορά την απόσπαση χρημάτων με απειλές, τρομοκρατία και βασανιστήρια γενικεύθηκε ως τακτική και αποκαλύπτει την ύπαρξη τέτοιου βαθμού διαφθοράς στους Βούλγαρους, που δεν θα ήταν δυνατόν να ξεπεραστεί. Όλοι οι Διοικητές στα διάφορα πόστα και οι υποτελείς τους εκμεταλλεύθηκαν την επιρροή τους και εμπορεύθηκαν την εύνοιά τους.

Κάθε απαλλαγή, κάθε άδεια γινόταν αντικείμενο αγοραπωλησίας. Οι κάτοικοι έδιναν χρήματα για να αποκτήσουν άδεια ταξιδιού, για να απαλλαγούν από την καταναγκαστική εργασία, για να μην φυλακισθούν, να μην βασανισθούν, για να βγουν από τη φυλακή, κ.λ.π. Τα πρόσωπα που οι κομιτατζήδες ήξεραν ότι είχαν αποταμιευμένα χρήματα, ήταν αντικείμενο ιδιαίτερων μέτρων, ώστε να εξαναγκασθούν να πληρώσουν για να αφεθούν ήσυχα. Ήταν ένα αληθινό κυνήγι του χρυσού.

Η βουλγαρική Διοίκηση δεν είναι δυνατόν να αγνοούσε όλα αυτά τα γεγονότα τα οποία εύκολα μπορούσε να σταματήσει, δεδομένης της αυστηρής πειθαρχίας που εφαρμοζόταν στο βουλγαρικό στρατό.

***

Η ΛΙΜΟΚΤΟΝΙΑ

Σε όλη αυτή τη δυστυχία ήρθε να προστεθεί ένα κακό, ακόμη πιο επίφοβο, αποτέλεσμα των εγκληματικών προθέσεων της βουλγαρικής Κυβέρνησης: η λιμοκτονία.

Ότι η Ανατ. Μακεδονία (επαρχία τόσο πλούσια και γόνιμη) υπέφερε φριχτά από την πείνα και ότι πολλές χιλιάδες άνθρωποι πέθαναν εξαιτίας αυτού του λόγου, είναι ένα γεγονός που δεν επιδέχεται συζήτηση.

Αλλά αυτό για το οποίο η Επιτροπή πείσθηκε τελικά και το οποίο επιθυμεί να καταστήσει γνωστό, είναι ότι αυτός ο καταστροφικός λιμός υπήρξε ηθελημένος, οργανωμένος, συντηρούμενος και αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη βουλγαρική διοίκηση.

Στερώντας τον τόπο από όλη τη σοδειά του και όλα τα εφόδιά του, η βουλγαρική διοίκηση προέβαινε σε μια πολύ σοβαρή πράξη. Δικαιολογούσε το γεγονός λέγοντας ότι αναλάμβανε τον επισιτισμό της περιοχής και, πραγματικά, οργάνωσε πολύ προσεκτικά αυτή την υπηρεσία : επιτροπές ανεφοδιασμού, απογραφές των κατοίκων και κατάλογοι, δελτία διανομής, γενικές αποθήκες, διανομείς..., τίποτα δεν έλειπε, **εκτός από τα βιοτικά αγαθά** τα οποία αμέλησε να προσφέρει.

- Επιτάσσοντας τα ζώα μεταφοράς και άροσης.
- Καταργώντας την ελεύθερη κυκλοφορία, σε σημείο που ήταν απαραίτητη η έκδοση άδειας για να πάει κάποιος στους αγρούς.
- Επιβάλλοντας σε όλο τον πληθυσμό καταναγκαστικές εργασίες που απορροφούσαν όλο του τον χρόνο και εμπόδιζαν κάθε γεωργική εργασία.
- Αρνούμενοι να μοιράσουν σπόρο.
- Αφήνοντας να εξαπλωθεί ένα καθεστώς τρόμου και αβεβαιότητας όπως το περιγράψαμε παραπάνω.
- Εκτοπίζοντας και φυλακίζοντας χιλιάδες πολίτες....,

Η βουλγαρική Διοίκηση μπορούσε να έχει ανταπάτες σχετικά με το τι θα επακολουθούσε ; Δεν το πιστεύουμε. Αλλά ακόμη και αν δεχτούμε ότι

στην αρχή δεν είχε σαφή αντίληψη των αποτελεσμάτων που μοιραία θα ακολουθούσαν τις συγκεκριμένες διαταγές, γιατί έμεινε αδιάφορη στις προειδοποιήσεις που δεν έλειψαν καθόλου και τις κραυγές δυστυχίας των θυμάτων;

Στις 19 Αυγούστου του 1916, ο στρατηγός Σούκοφ ήρθε στη Δράμα για να ρυθμίσει τον επισιτισμό της περιοχής. Σε συμφωνία με τον Έλληνα Νομάρχη, αποφασίστηκε ότι η βουλγαρική Επιμελητεία θα προμήθευε 500 γραμμάρια αλεύρου ημερησίως για κάθε κάτοικο. Την ίδια μέρα δέκα βαγόνια αλεύρι και καλαμπόκι παραδόθηκαν για τις πόλεις της Δράμας και της Καβάλας. Το δεκαπενθήμερο που ακολούθησε δεν έγινε καμία διανομή. Σχεδόν αμέσως η ατομική μερίδα έπεσε στα 250 γραμμάρια περίπου και μετά ακόμη χαμηλότερα. Η διανομή αντί να γίνεται κάθε μέρα, δεν γινόταν παρά δύο ή τρεις φορές την εβδομάδα. Συχνά περνούσαν πολλές εβδομάδες χωρίς να γίνει διανομή. Στερημένος από προμήθειες, ο πληθυσμός, ειδικά των πόλεων, σύντομα άρχισε να λιμοκτονεί, αφού η απαγόρευση της κυκλοφορίας εμπόδιζε τη μεταφορά προμηθειών από τα χωριά. Τη δυστυχία ακολούθησαν τα παράπονα. Η υποχρεωτική χρήση του λέβα ανέβασε το κόστος ζωής. Η επιβολή χαμηλών τιμών το ανέβασε κι άλλο. Όλα τα είδη διατροφής εξαφανίστηκαν από την αγορά και οι τιμές τους ανέβηκαν σε αστρονομικά ύψη. Έλειπαν τα πάντα, ακόμα και το αλάτι.

Οι άνεργοι εργάτες και οι κάτοικοι των κατεστραμμένων χωριών ήταν οι πρώτοι που υπέφεραν και πολυάριθμοι θάνατοι από ασιτία σημειώθηκαν, πρώτα στην Καβάλα και κατόπιν στο Πράβι, τις Σέρρες και τη Δράμα, πριν επεκταθούν σε όλη την επαρχία. (Οι μουσουλμανικές και ισραηλιτικές κοινότητες, που καταπιέστηκαν λιγότερο, υπέφεραν πολύ λιγότερο).

Ξεπερνώντας τους θρησκευτικούς τους ενδοιασμούς, οι πεινασμένοι έφαγαν νεκρά ζώα, σκύλους, γάτες, χελώνες, φίδια. Έκαναν τροφή τα αγριόχορτα ή τις ρίζες που εύρισκαν, αλλά το κακό εντάθηκε τρομερά και ρήμαζε τον τόπο. Οι νεκροί μετριούνται κατά χιλιάδες.

Δεν επιθυμούμε να αναπαραστήσουμε τη δυστυχία που δοκίμασαν οι κάτοικοι. Εξάλλου, που να βρεθούν οι λέξεις για να περιγραφεί σε όλη της την ένταση η αγωνία που δοκίμασαν χιλιάδες δυστυχισμένων που βασανίζονταν από την αδιάκοπη πείνα, αγωνία την οποία επιμήκυνε το ίδιο το ένστικτο της αυτοσυντήρησης των πεινασμένων, οι οποίοι δεν υπέκυπταν στο θάνατο παρά αφού είχαν δοκιμάσει κάθε ψυχικό και σωματικό μαρτύριο... Ορισμένες οικογένειες ξεκληρίστηκαν και κάθε φορά με αίσθημα οδύνης η Επιτροπή άκουγε από το στόμα αυτού που επέζησε την ξερή και ωμή απαρίθμηση όλων των χαμένων μελών. –Όσον αφορά το μαρτύριο, πώς γίνεται να συγκριθεί ο θάνατος στο μέτωπο ή από εκτέλεση με αυτή την μακριά και μαρτυρική αγωνία ;

Η πείνα επιτέλεσε το καταστροφικό της έργο εξαιτίας της ψυχρής και μελετημένης απόφασης της βουλγαρικής διοίκησης. Ήταν η μοιραία, η αναπόφευκτη συνέπεια των μέτρων που εκείνη είχε διατάξει και των οποίων όφειλε να προβλέψει τα αποτελέσματα. –Γνώριζε βήμα βήμα την πορεία της καταστροφής από τις αναφορές των στρατιωτικών εκπροσώπων της και τις εκκλήσεις δυστυχίας των Ελλήνων αντιπροσώπων. Όλη η αλληλογραφία μεταξύ του Νομάρχη της Δράμας και της Πρεσβείας της Σόφιας γινόταν στα γαλλικά και μεταβιβαζόταν από τον στρατιωτικό Διοικητή. Η βουλγαρική Κυβέρνηση γνώριζε λοιπόν όλες τις εκκλήσεις της δυστυχίας που έκανε ο Νομάρχης Δράμας. Ο Νομάρχης Σερρών απηύθυνε συχνά ικεσίες στον στρατηγό Τάνεφ για τους ανθρώπους του νομού του. –Η ελληνική Κυβέρνηση υπέβαλλε πολύ συχνά διαμαρτυρίες στη Σόφια. (έγινε πλήρης δημοσίευση των εγγράφων).

Στις 12 Νοεμβρίου 1916, ο Νομάρχης Δράμας παρέδιδε στον κ. Πασάροφ, Βούλγαρο Υπουργό, περαστικό από τη Δράμα, μία μακριά επιστολή όπου εξέθετε όλη την κατάσταση και επισημαίνοντας την επαπειλούμενη λιμοκτονία.

Στις 14 Δεκεμβρίου 1916, ζητήθηκε από την Πρεσβεία της Ελλάδος στη Σόφια να επέμβει, γιατί η κατάσταση ήταν κρίσιμη.

Στις 18 Ιανουαρίου 1917, ο νομάρχης Σερρών επεσήμαινε στον στρατηγό Τάνεφ την απειλή λιμοκτονίας και ζητούσε την άδεια να αξιοποιήσει τον πλούτο της αρόσιμης γης των Σερρών.

Στις 19 Ιανουαρίου 1917, καινούργια έκκληση στη Σόφια : «Η Καβάλα και η Δράμα έχουν περιέλθει σε απελπιστική κατάσταση».

25 Φεβρουαρίου 1917. Παρακαλείται η Σόφια να υποβάλει διαμαρτυρία για την εκδοθείσα διαταγή σύμφωνα με την οποία τα δημητριακά θα πληρώνονται με χρυσό. Η κατάσταση είναι απελπιστική.

27 Φεβρουαρίου 1917. Μεταβιβάζονται στον στρατηγό Τάνεφ επιστολές των δημάρχων Καβάλας, Πραβίου¹ και Δράμας που επισημαίνουν την συχνότητα των θανάτων από αστία και διαμαρτύρονται για την διαταγή πληρωμής των δημητριακών με χρυσό. Εκλιπαρούν για βοήθεια.

27 Ιανουαρίου 1917. Η Πρεσβεία της Σόφιας ενημερώνει την Αθήνα σχετικά με την οικτρή κατάσταση της Ανατ. Μακεδονίας. Επισημαίνει τις διαμαρτυρίες και τα προφορικά και γραπτά διαβήματα προς τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Πρόεδρο του Συμβουλίου, τον κ. Ντόμπροβιτς, Επικεφαλής του Συμβουλίου του Βασιλέως και προς τους αντιπροσώπους του Βερολίνου.

Τέλη Φεβρουαρίου 1917. Συγκινητική επιστολή του δημάρχου Καβάλας προς τον στρατηγό Τάνεφ, όπου εκλιπαρεί την βοήθειά του για «την πόλη του που δυστυχεί και τους ανθρώπους της που πεθαίνουν».

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

Μάρτιος 1917. Ο νομάρχης Δράμας πληροφορεί τον στρατιωτικό Διοικητή για την κατάσταση στη Νέα Μήδεια² : «Περισσότεροι από 250 κάτοικοι, από τους 955, έχουν ήδη πεθάνει.»

5 Μαρτίου 1917 και

14 Μαρτίου 1917: Η Πρεσβεία στη Σόφια διαμαρτύρεται στον Υπουργό Εξωτερικών

23 Μαρτίου 1917: και στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Βουλγαρίας.

5 Απριλίου 1917. Ο δήμαρχος Δράμας πληροφορεί τον στρατηγό Τάνεφ ότι ο αριθμός των δηλωμένων θανάτων για το πρώτο τρίμηνο του 1917 ανέρχεται σε 1.338, έναντι 119 του αντίστοιχου τριμήνου του 1916. Ο αριθμός μάλιστα είναι κατώτερος του πραγματικού διότι πολλοί θάνατοι προσφύγων δεν έχουν δηλωθεί.

8 Απριλίου 1917. Ο δήμαρχος Καβάλας πληροφορεί τον στρατηγό Τάνεφ ότι κατά το πρώτο τρίμηνο του 1917 στην Καβάλα έχουν πεθάνει περίπου 4.000 άνθρωποι, ενώ κατά το 1916 ο πληθυσμός ήταν διπλάσιος και δεν είχαν σημειωθεί παρά 220 θάνατοι.

Τι έπραξε η βουλγαρική Κυβέρνηση ; Τα δύο μέτρα που έλαβε αποτελούν νέα απόδειξη των προθέσεών της :

1. Στις 8 Μαρτίου 1917, ο στρατιωτικός Διοικητής δημοσίευε στην εφημερίδα *Νέα Δράμα* την υπ' αριθ. 15 διαταγή, διατυπωμένη ως εξής :

«Ο Υπουργός Οικονομικών, με επιστολή του προς εμάς την 3^η Μαρτίου, αριθ. 574, αποφασίζει ότι οι κάτοικοι που αγοράζουν τρόφιμα από το βουλγαρικό Κράτος οφείλουν να τα πληρώνουν στις ήδη καθορισθείσες τιμές, αλλά σε χρυσό νόμισμα, στην τρέχουσα τιμή των 100 ασημένιων λέβα που αντιστοιχούν σε 100 χρυσά λέβα. Τιμή του χρυσού νομίσματος 20 φράγκων: 20 λέβα. Τιμή τούρκικης λίρας: 22,7 λέβα.»

2. Ο μηχανικός-αγρονόμος Χόφμαν, που ανέλαβε να μελετήσει την κατάσταση, συνέταξε μία αναφορά την οποία ο στρατιωτικός Διοικητής παρέδωσε, στις 3 Μαρτίου 1917, στον νομάρχη Δράμας. Το έγγραφο αρχίζει ως εξής :

«Λόγω περιστάσεων τις οποίες δεν χρειάζεται να απαριθμήσουμε εδώ, η ύπαρξη πολλών χιλιάδων προσώπων βρέθηκε σε σοβαρό κίνδυνο..» (Αυτό αποτελεί ομολογία.) Εξετάζοντας την κατάσταση, αναγνωρίζει ότι δεν υπάρχουν ζώα για τις καλλιέργειες....., αλλά πρέπει οπωσδήποτε να εντατικοποιήσουμε την τοπική παραγωγή με... *«την εισαγωγή μοντέρνων μηχανικών αρότρων»*. Η ίδρυση μιας γεωργικής Ένωσης *«των κεφαλαιοκρατών της χώρας θα προσφέρει τα απαιτούμενα κεφάλαια για την αγορά της»*.

Επιτρέπεται τέτοιος βαθμός άσπλαχνης ειρωνείας ;

² σημερινός οικισμός Νέας Πέραμος Καβάλας

Από τους δυστυχημένους που πεθαίνουν από την πείνα και τα μαρτύρια η βουλγαρική Κυβέρνηση ζητάει χρυσάφι και «*επιτρέπει την ίδρυση μιας Ένωσης για την εισαγωγή τρακτέρ*».

Η κατηγορία ότι η λιμοκτονία ήταν σκόπιμα οργανωμένη, είναι πολύ σοβαρή, γι' αυτό η Επιτροπή έβαλε τα δυνατά της να την αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας.

Η συμφορά υπήρξε αντικείμενο εκμετάλλευσης με πολλούς τρόπους, από διάφορες κατηγορίες ατόμων. Υπήρχε στην Ανατ. Μακεδονία, αλλά και οπουδήποτε αλλού, η κατηγορία των ανενδοίαστων ανθρώπων οι οποίοι, (είτε με τα δικά της μέσα, είτε πολύ περισσότερο με τη βοήθεια της ιδιοτελούς συνεισφοράς, της διαφθοράς ή των καταχρήσεων των Βούλγαρων αξιωματούχων), επιδόθηκαν σε σκανδαλώδη κερδοσκοπία. Ορισμένοι προνομιούχοι παραλάμβαναν από τη Βουλγαρία βαγόνια με εμπορεύματα και τα ξαναπουλούσαν για μυθικά ποσά. Για να προμηθευτούν τις χούφτες καλαμπόκι οι κάτοικοι πούλησαν όλα τους τα κοσμήματα, τα πολύτιμα αντικείμενα, τα ασπρόρουχα, τα ενδύματα. Κάθε άλλη ανάγκη ωχριούσε μπροστά στην παντοδύναμη πείνα.

Η δε βουλγαρική Κυβέρνηση εκμεταλλεύθηκε την πείνα με τους εξής τρόπους :

1°. Διοχέτευσε στα θησαυροφυλάκιά της όλο το χρυσάφι που απέμενε στην ύπαιθρο, βάσει της διαταγής της 8^{ης} Μαρτίου την οποία αναφέραμε.

2°. Επειδή τα κεντροευρωπαϊκά κράτη είχαν έλλειψη χαλκού, βάμβακος και μαλλιού, η βουλγαρική Επιμελητεία διάλεξε την στιγμή που η έλλειψη τροφίμων ώθησε τις τιμές στα ύψη, για να τα ανταλλάξει με προϊόντα που της έλειπαν. Ειδικόι πράκτορες δούλευαν στην περιοχή ανταλλάσσοντας αντίστοιχες ποσότητες καλαμποκιού με μία οκά χαλκό ή μαλλί. Μ' αυτό τον τρόπο προμηθεύτηκε μεγάλο αριθμό χάλκινων αντικειμένων και αρκετή ποσότητα βαμβακιού και μαλλιού.

Κατά το πέρασμά της από τη Δράμα η Επιτροπή είχε την ευκαιρία να δει μέσα σε μια αποθήκη πολλούς σάκους που περιείχαν συμπιεσμένα χάλκινα αντικείμενα και πολλές μπάλες βαμβάκι. Η βουλγαρική διοίκηση δεν είχε το χρόνο να τα πάρει μαζί της φεύγοντας, έτσι τα εγκατέλειψε μαζί με άλλα αντικείμενα, τα οποία προέρχονταν από τη λεηλασία της Καβάλας.

Συντηρώντας την έλλειψη αγαθών, επέτρεπαν να συνεχίζεται αυτό το είδος εμπορίου, το οποίο θα έσβηνε μόνο του εάν η πείνα είχε σταματήσει.

3°. Η Βουλγαρία χρειαζόταν εργατικά χέρια. Πριν από την κήρυξη του πολέμου δεν τολμούσε να προχωρήσει σε μαζικές μεταφορές πληθυσμού. Όταν όμως η χώρα άρχισε να λιμοκτονεί και μετά το

θάνατο χιλιάδων ανθρώπων, η Διοίκηση άφησε να γίνει γνωστό με διακηρύξεις και σχετική προπαγάνδα ότι οι οικογένειες που θα ήθελαν να μεταναστεύσουν, θα εύρισκαν στη Βουλγαρία καλοπληρωμένη εργασία και άφθονη τροφή. Πολλές χιλιάδες ανθρώπων, για να γλιτώσουν το θάνατο, έφυγαν για τη Βουλγαρία και κατανεμήθηκαν ως εργάτες στο εσωτερικό της χώρας. Θα δούμε αργότερα σε τι αξιοθρήνητη κατάσταση επέστρεψαν εδώ και πώς τους μεταχειρίστηκαν εκεί. Όλοι οι μετανάστες ήταν Ορθόδοξοι Έλληνες.

Ο λιμός συνεχίστηκε μέχρι την εκκένωση της Ανατ. Μακεδονίας (Σεπτέμβριος 1918) αλλά λιγότερο έντονος μετά το καλοκαίρι του 1917.

Από όλη την περιοχή, αυτή που δυστύχησε περισσότερο ήταν η Καβάλα. Ο κ. Ζοζέφ Βιγκό, κτηνίατρος με βαθμό συνταγματάρχη της 2^{ης} μονάδας της γαλλικής αποστολής, ο οποίος είδε την Καβάλα την επομένη της ανακατάληψής της, λέει τα εξής :

«Στους δρόμους, έβλεπες το σπαραξικάρδιο θέαμα ανθρώπων πολύ αδυνατισμένων, με δέρμα κίτρινο, πελιδνό, με σκελετωμένη όψη, οι οποίοι μόλις που τα κατάφερναν να στέκονται στα πόδια τους και οι οποίοι έφερναν στο νου την κλασική εικόνα των ανθρώπων που πεθαίνουν απ' την πείνα.... Αυτή η εντύπωση επιβεβαιωνόταν βλέποντάς τους να ορμούν αδιάκοπα, χωρίς ψεύτικη ντροπή, πάνω σε οτιδήποτε διέκριναν στο δρόμο και το οποίο μπορούσε να φαγωθεί. Σ' αυτά θα ήθελα να προσθέσω και μια άλλη παρατήρηση : Οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν πια ανθρώπινη μορφή. Το βλέμμα τους σε απέφενγε τρομαγμένο, πένθιμο και ενίσχυε την εντύπωση ότι ο άνθρωπος είχε υποβιβασθεί στο επίπεδο του κτήνους, με μοναδική του έγνοια να βρει τροφή, σαν το κυνηγημένο ζώο. Ήταν ντυμένοι με κουρέλια και ξυπόλυτοι οι περισσότεροι».

Ο Κ. Άντερσον, του αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, κάνει παρόμοιες δηλώσεις σ' ότι αφορά τις Σέρρες.

Η περιοχή που υπέφερε λιγότερο από την πείνα ήταν αυτή του Σιδηροκάστρου, όπου η βουλγαρική προπαγάνδα υπήρξε ιδιαίτερα αποδοτική και όπου υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός βουλγαρόφιλων.

Εξετάζοντας χωριστά τις στατιστικές κάθε χωριού, βλέπουμε καθαρά ότι η θνησιμότητα δεν ήταν υπερβολική παρά μόνο στα καθαυτά ελληνικά κέντρα. Ορισμένες περιοχές είχαν γλιτώσει, ενώ οι γείτονες τους είχαν εξοντωθεί.

***

ΟΙ ΒΙΑΣΜΟΙ

Αν πιστέψουμε τις μαρτυρίες των κατοίκων, λίγες γυναίκες άνω των δεκατεσσάρων ετών γλίτωσαν από την κτηνωδία των κατακτητών και ο αριθμός των βιασμών ήταν σημαντικός. Ο ισχυρισμός φαίνεται να είναι ακριβής : δεν μπορεί να πιστέψει κανείς ότι ο Βούλγαρος φαντάρος έδειξε μεγαλύτερο σεβασμό για την τιμή των γυναικών απ' ό,τι για την ελευθερία, την περιουσία και τη ζωή των πολιτών. Αλλά τα θύματα αυτών των επιθέσεων, υπακούοντας στο αίσθημα αιδημοσύνης ή αυτοπροστασίας, απόλυτα σεβαστό και κατανοητό, δεν είχαν διάθεση να διηγηθούν το πάθημά τους. Έτσι δήλωσε απλοϊκά ένας μάρτυρας :

«Η ντροπή μου κλείνει το στόμα». Με αποτέλεσμα να μην υπάρχει καμιά αντιστοιχία ανάμεσα στον πραγματικό αριθμό των βιασμών που διαπράχθηκαν και τις ομολογίες που έγιναν. Επιπλέον, η Επιτροπή φάνηκε σχολαστική όσον αφορά την απόδειξη του εγκλήματος και απέρριψε τις μαρτυρίες ως αμφισβητούμενες, όταν νόμιζε ότι η βία δεν είχε επαρκώς αποδειχθεί.

Εντούτοις, ο αριθμός των μαρτυριών που ακούστηκαν δεν αφήνει καμιά αμφιβολία σχετικά με την ύπαρξη και τη συχνότητα των βιασμών. Πολύαριθμοι διαπράχθηκαν από αξιωματικούς που εύρισκαν ανάμεσά στους στρατιώτες πληροφοριοδότες και συνεργούς. Οι τοπικοί Διοικητές έκαναν, σχεδόν όλοι, κατάχρηση της θέσης τους και πήραν με τη βία γυναίκες και κορίτσια που τους τράβηξαν την προσοχή. Μερικοί βιασμοί διαπράχθηκαν με ανήκουστη βιαιότητα : Στην Ποδογόριανη¹, ένας αξιωματικός, συνοδευόμενος από δύο στρατιώτες επιχείρησε να βιάσει την Κατερίνα Φ. Η κοπέλα ξετρελαμένη από το φόβο πήδηξε από το παράθυρο και έσπασε, πέφτοντας, το πόδι της. Οι δυο στρατιώτες την περιμάζεψαν, την έφεραν πίσω στο δωμάτιο όπου ο αξιωματικός χόρτασε την κτηνωδία του, αδιαφορώντας για τον πόνο και το θρήνο της. Ταυτόχρονα, στο διπλανό δωμάτιο, η δεκαπεντάχρονη αδελφή της Θωμαή βιάζεται από τους δύο στρατιώτες τόσο κτηνωδώς, ώστε ξεψυχάει το ίδιο βράδυ. Οι δύο νεότερες αδελφές δοκιμάζουν τέτοιο σοκ που πέφτουν άρρωστες και πεθαίνουν μερικές μέρες αργότερα. Όσο για τον πατέρα, δολοφονείται με τρύπημα από ξιφολόγη στην κοιλιά, μερικές εβδομάδες αργότερα, γιατί αρνείται να αποκαλύψει πού κρύβεται η κόρη του, που τρομοκρατημένη έχει εγκαταλείψει το πατρικό της.

Αυτή είναι η ιστορία μιας οικογένειας της Ποδογόριανης, κάτω από την βουλγαρική κυριαρχία...

Στο ίδιο χωριό, η Στυλιανή Σ., από τη μια πλευρά και η Μαρία Β., από την άλλη, βιάζονται διαδοχικά από τέσσερεις στρατιώτες. Ένας γιατρός βιάζει την Κατερίνα Ε. ενώ στο διπλανό δωμάτιο ξεψυχούν

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

και οι δυο γονείς της που έχουν ξυλοκοπηθεί άγρια από τους Βούλγαρους...

Στην Δρέσνα¹, ο τοπικός Διοικητής, υπολοχαγός Κόλλιεφ, του 38^{ου} συντάγματος, εισπράττει 150 τούρκικες λίρες υποσχόμενος να σεβαστεί τα ανύπαντρα κορίτσια. Παίρνει τα χρήματα από τα χέρια του παπά και, λίγες μέρες αργότερα, απάγει την Μαριγώ Χ., δεκαεπτά ετών, την οδηγεί στο σπίτι του παπά και την βιάζει εκεί. Δύο στρατιώτες φύλαγαν σκοπιά στην είσοδο του σπιτιού.

Ο υπολοχαγός Σίμοφ βιάζει την Όλγα Η., την οποία απήγαγαν οι στρατιώτες του κατόπιν διαταγής του.

Στο ίδιο χωριό, η Πολυχρόνη Α. βιάστηκε από ένα λοχία με τη βοήθεια αρκετών στρατιωτών. Ο πατέρας, η μητέρα και η αδελφή της, οι οποίοι προσπάθησαν να την γλιτώσουν, ξυλοκοπήθηκαν μέχρι θανάτου.

Στην Καβάλα, ο δόκιμος αξιωματικός του ναυτικού Αγγέλωφ, караβана́ς σαδιστής και απάνθρωπος, βιάζει συχνά νεαρά κορίτσια, τα οποία μολύνει με το ανίατο αφροδίσιο νόσημα από το οποίο πάσχει. Μερικά από τα θύματά του βιάστηκαν παρά φύσιν.

Πάλι στην Καβάλα, μια γιαγιά εξήντα ετών βιάζεται μαζί με τις δύο εγγονές της.

Στις Σέρρες, η Ευαγγελία Κ. βιάστηκε διαδοχικά από ένα λοχαγό και ένα υπολοχαγό, παρουσία της μητέρας της.

Οι στρατιώτες διαπράττουν παρόμοιες φρικαλεότητες, βιάζοντας γυναίκες που βρίσκονται στο δρόμο τους. Ένα θύμα ενδέχεται να υποστεί περισσότερους από ένα βιασμούς, ενώ οι βιαστές αλληλοβοηθούνται για να πνίξουν κάθε αντίσταση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Μαρία Ν. Σ. από την Νικήσιανη απάγεται μαζί με τη μητέρα της και το παιδί της, οδηγείται στο δάσος και βιάζεται μπροστά της, από πέντε στρατιώτες.

Στη Νικήσιανη, η Κατίνα, σύζυγος Κ. Π., απάγεται και βιάζεται από στρατιώτες, οι οποίοι της ρίχνουν πιο πριν στα γεννητικά όργανα μια σκόνη που προκαλεί τσούξιμο.

Να προσθέσουμε, τελειώνοντας, ότι, εξαιτίας της φοβερής πείνας, οι κατακτητές καταγράστηκαν εύκολα τις δυστυχιμένες, που δίνονταν για ένα κομμάτι ψωμί. Αυτό δεν είναι σχήμα λόγου αλλά η οδυνηρή πραγματικότητα.

***

ΑΠΑΓΩΓΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

Σε ολόκληρη την περιοχή της Ανατολικής Μακεδονία, ένας μεγάλος αριθμός παιδιών συνελήφθησαν και στάλθηκαν στη Βουλγαρία σε συνθήκες που αδυνατούμε να περιγράψουμε. Μερικά από αυτά, χωρίς όρους και επιφυλάξεις, απήχθησαν. Ήταν συχνές οι απαγωγές στην Ελευθερούπολη και τη Δράμα με τη βοήθεια εμπόρων, έναντι χρηματικής αμοιβής. Στα ορφανοτροφεία συγκέντρωναν τα παιδιά τα οποία η πείνα κατέστησε ορφανά ή τα οποία εγκατέλειψαν για να πεθάνουν από την πείνα. Όταν ένας Βούλγαρος στρατιωτικός επιθυμούσε να πάρει ένα από τα παιδιά, έστελνε μια αίτηση στον τοπικό διοικητή, ο οποίος τον εφοδίαζε με μια ευνοϊκή εισήγηση, την οποία στη συνέχεια παρέδιδε στο ορφανοτροφείο. Το ορφανοτροφείο παρέδινε το ορφανό έναντι αποδείξεως παραλαβής και το έστελνε στη συνέχεια στη Βουλγαρία. Ο απώτερος σκοπός ήταν η αποεθνοποίηση του παιδιού αυτού.

Δεν είναι δυνατόν να υπολογίσουμε τον αριθμό των εν λόγω ορφανών που απήχθησαν και μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία. Ένας μεγάλος αριθμός μεταξύ αυτών των ορφανών δεν καταγράφηκε, ούτε και δηλώθηκε και ασφαλώς βρίσκεται στη Βουλγαρία. Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι πολλά από τα παιδιά αυτά δεν επέστρεψαν από την εξορία, παρά τις διαμαρτυρίες των γονιών τους. Άλλωστε όλες οι σχετικές αιτήσεις για το ζήτημα αυτό απευθύνθηκαν στην ελληνική αποστολή, η οποία διεξάγει έρευνες διασκορπισμένη στη Σόφια, ειδικώς για τον επαναπατρισμό των απαχθέντων.

***

ΦΟΡΟΙ

Η κατάσταση, όσον αφορά το ζήτημα αυτό στην Ανατ. Μακεδονία, είναι μάλλον ασαφής. Δεν υπήρξε ισονομία για όλα τα χωριά. Από τις καταθέσεις προκύπτει ότι γενικά οι φόροι πληρώνονταν σε είδος και οι ποσότητες ποίκιλαν. Δεν αντιπροσώπευαν ασφαλώς μεγάλα ποσά, αφού η παραγωγή είχε μειωθεί κατά τα τρία τέταρτα.

Η μόνη ασφαλής ένδειξη αφορά την φορολογία του καπνού. Η ελληνική κυβέρνηση φορολογούσε την παραγωγή ομοιόμορφα με μια δεκάτη της τάξης του 11,5 %. Η βουλγαρική διοίκηση έκανε το ίδιο για την παραγωγή του 1916. Αλλά το 1917 χτύπησε την παραγωγή και την βιοτεχνία του καπνού με τέσσερεις φόρους :

- 1° Ανέβασε τη δεκάτη σε 22%
- 2° Ζήτησε επιπλέον ένα 15% της σοδειάς σε είδος
- 3° Φορολόγησε κατά 15% τα κέρδη των εμπόρων
- 4° Επέβαλε φόρο από 2 έως 7% στις αμοιβές και τα κέρδη κάθε είδους.

Η Επιτροπή δεν προσπάθησε να καθορίσει το ύψος του ποσού που εισέπραξε το βουλγαρικό δημόσιο, διότι δεν ανήκε στην αρμοδιότητά της.

Στην περιφέρεια Δράμας, η βουλγαρική Επιμελητεία εισέπραξε, με το πρόσχημα των αγαθών χωρίς ιδιοκτήτη, τα μισθώματα από τις δημόσιες εκτάσεις.

***

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΒΙΟΣ

Είναι περιττό να τονίσουμε ότι η οικονομική ζωή της χώρας και η δημόσια τάξη έγιναν νεκρό γράμμα. Όλες οι διοικητικές υπηρεσίες αδράνησαν : ταχυδρομεία, συγκοινωνίες, δικαιοσύνη, τοπική αστυνομία, τελωνεία, οικονομικές υπηρεσίες, εκκλησία, δημόσια εκπαίδευση. Μετά τον Ιούνιο του 1917, όλοι οι δημόσιοι λειτουργοί είχαν εκτοπισθεί και ακόμη και οι δημοτικές υπηρεσίες ερήμωσαν. Η τοπική ζωή νεκρώθηκε, η ελληνική εξουσία εξαφανίστηκε. Ο πληθυσμός υποβιβάστηκε σε κοπάδι αγγαρευσιμων που η μόνη τους δραστηριότητα ήταν να δουλεύουν για το βουλγαρικό στρατό με αντάλλαγμα μια μερίδα ψωμί.

Όλες οι διατάξεις που ψηφίστηκαν στη δεύτερη Συνδιάσκεψη της Χάγης και αφορούν το Κράτος και τους ιδιώτες, αγνοήθηκαν από τους Βούλγαρους, οι οποίοι φέρουν βαριά οικονομική ευθύνη. Η Επιτροπή δεν ήταν εξουσιοδοτημένη να καθορίσει τα ποσά των αποζημιώσεων, αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα πρέπει να ανέρχονται πολύ ψηλά, ακόμη και αν ληφθούν υπόψη μόνον οι υλικές ζημιές, χωρίς να αναφερθούμε σε όσες είναι ανεπανόρθωτες, όπως η απώλεια ανθρώπινων ζωών και η αποδυνάμωση της χώρας η οποία ακολούθησε.

***

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Εφόσον η Βουλγαρία σκόπευε να διατηρήσει την Ανατ. Μακεδονία ως βουλγαρική επαρχία, είχε συμφέρον να καταστρέψει και να εκδιώξει τους Έλληνες που αποτελούσαν τον πληθυσμό της. Αλλά δεν θα κέρδιζε τίποτα από την καταστροφή των σημαντικής αξίας ακινήτων. Επομένως, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι, με εξαίρεση ορισμένα χωριά που ισοπεδώθηκαν εντελώς, οι καταστροφές των ακινήτων δεν ήταν συστηματικές. Σε όλη την έκταση της επαρχίας οι Βούλγαροι στρατιώτες γκρέμισαν ένα πολύ μεγάλο αριθμό κατοικημένων σπιτιών, βοηθητικά οικήματα και υπαίθρια κτίσματα και προκάλεσαν ζημιές σε έναν ακόμη μεγαλύτερο αριθμό. Αυτές οι καταστροφές είχαν συνήθως ως στόχο την ξυλεία των κτισμάτων, την οποία οι στρατιώτες έκαιγαν για να ζεσταθούν ή τη χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή χαρακωμάτων. Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι συχνά

προτιμούσαν να καταστρέφουν σπίτια μικρής αξίας, με εξαίρεση τα σχολεία. Όσα δεν ξεθεμελιώθηκαν εντελώς, υπέστησαν πολύ σοβαρές καταστροφές.

Σχεδόν καμία από τις καταστροφές, ακόμη και στην περίπτωση χωριών που βρίσκονταν μέσα στη ζώνη των πολεμικών επιχειρήσεων, δεν επιβαλλόταν για λόγους καθαρά στρατηγικούς. Μπορούμε να θέσουμε το ακόλουθο ερώτημα : η ανάγκη για ξυλεία και άλλα υλικά επιτρέπει την καταστροφή ιδιωτικών κτισμάτων από ένα στρατό; Αν και δεν είναι αρμοδιότητα της Επιτροπής να θέσει ένα τέτοιο ερώτημα, διαπιστώνουμε, όμως, ότι σε καμία περίπτωση η βουλγαρική διοίκηση δεν έλαβε μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων. Τα κτήρια καταστρέφονταν από τους στρατιώτες χωρίς διατυπώσεις, συχνά μάλιστα αφού προηγήτο η βίαιη εκδίωξη των ενοίκων. Είναι, επίσης, σημαντικό να υπενθυμίσουμε ότι η καταστροφή των χωριών, ανεξάρτητα από το αν βρίσκονταν ή όχι μέσα στη ζώνη των επιχειρήσεων, γινόταν μετά από εκδίωξη των κατοίκων, χωρίς να δοθεί προθεσμία για την εκκένωση. Επομένως οι κάτοικοι δεν είχαν τη δυνατότητα να διασώσουν την οικοσκευή, της σοδειές και τα ζώα τους. Όλα αυτά γίνονταν λεία των Βούλγαρων στρατιωτών.

Ενενήντα τέσσερα χωριά καταστράφηκαν ολοσχερώς, μεταξύ των οποίων η Κάτω-Τζουμαγιά¹, κοινότητα άνω των 6.000 κατοίκων. Επιπλέον, πολλές χιλιάδες οικήματα φαίνεται ότι γκρεμίστηκαν ή υπέστησαν σοβαρές ζημιές. Η Επιτροπή αποστέλλει για έλεγχο στοιχεία που αφορούν καθεμία από τις περιφέρειες.

Τα σπίτια των περισσότερων από τα χωριά που καταστράφηκαν στο μέτωπο του Στρυμόνα ήταν πρωτόγονες κατασκευές, απλές καλύβες από λάσπη. Ήταν μικρής αξίας αλλά η έλλειψη ξυλείας στην περιοχή κάνει την ανακατασκευή τους δύσκολη και δαπανηρή υπόθεση.

***

ΕΚΤΟΠΙΣΕΙΣ

Όσον αφορά τα άτομα που μεταφέρθηκαν δια της βίας στη Βουλγαρία, οι αναφορές και οι καταθέσεις είναι άφθονες, συγκεκριμένες και συμφωνούν μεταξύ τους. Στο σύνολό τους, αποπνέουν τη θλίψη για τη μοίρα αυτών των δυστυχισμένων που υπέστησαν τα μαρτύρια που διηγούνται και την απέχθεια για εκείνους που τους τα υπέβαλαν. Η ανάγνωση των δημοσιευθέντων εγγράφων κάνει τα σχόλια περιττά.

¹ σημερινός οικισμός Κάτω Ηράκλεια Σερρών

Σ' αυτό το θέμα διακρίνονται δύο περίοδοι : αυτή που προηγείται και αυτή που έπεται της κήρυξης του πολέμου από την Ελλάδα εναντίον της Βουλγαρίας τον Ιούνιο του 1917.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου, ο αριθμός όσων μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία δεν ήταν πολύ υψηλός. Η εκτόπιση εφαρμόστηκε με το πρόσχημα των μέτρων ασφαλείας σε συγκεκριμένα πρόσωπα (άτομα με φιλελεύθερη αντίληψη, δάσκαλοι, ιερείς), εξαιτίας των πολιτικών φρονημάτων τους. Σε γενικές γραμμές δεν υπέστησαν μεγάλη κακομεταχείριση και ζούσαν ελεύθεροι, κάτω από την επίβλεψη της βουλγαρικής αστυνομίας, αυτοσυντηρούμενοι.

Την ίδια περίοδο μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία και οικογένειες προερχόμενες από τα χωριά που εκκενώθηκαν και καταστράφηκαν. Τέλος, πολλές χιλιάδες ανθρώπων που λιμοκτονούσαν μετανάστευσαν στη Βουλγαρία, όπως τους πρότεινε η βουλγαρική Διοίκηση. Εργάζονταν για λογαριασμό των Βούλγαρων ιδιοκτητών και δεν βασανίστηκαν.

Από τη στιγμή που Ελλάδα και Βουλγαρία βρέθηκαν σε εμπόλεμη κατάσταση, οι μετακινήσεις αυτές πήραν άλλη μορφή. Με απόφαση της Κυβέρνησης, πρώτα όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι και κατόπιν όλοι οι άνδρες μεταξύ δεκαοκτώ και πενήντα πέντε ετών, μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία για να δουλέψουν στα δημόσια έργα. Το μέτρο εφαρμόστηκε και σε πρόσωπα πολύ πιο ηλικιωμένα, ακόμη και σε ογδοντάρηδες.

Μετά από πρόσκληση, οι εκπατριζόμενοι συγκεντρώνονταν σε ένα κοινό χώρο. Αφού τους έπαιρναν τα ονόματα, τους χώριζαν σε ομάδες διαφορετικού αριθμού και τους οδηγούσαν πεζούς, με συνοδεία φρουρών, σε σταθμούς που είχαν επιλεγεί για την επιβίβασή τους (Δράμα και Πόρνα¹), όπου περίμεναν ώσπου να γεμίσουν ένα τρένο. Κατόπιν στοιβάζονταν πενήντα ή εξήντα μαζί σε κλειστά βαγόνια που προορίζονταν για τη μεταφορά ζώων και εμπορευμάτων και οδηγούντο στο Σκούμεν, το κύριο στρατόπεδο συγκέντρωσης όσων μεταφέρονταν από την Ανατ. Μακεδονία στη Βουλγαρία. Το ταξίδι με τρένο διαρκούσε συνήθως πέντε με έξι μέρες. Ήταν αληθινό μαρτύριο. Η έλλειψη αέρα μέσα στα κλειστά βαγόνια που για κανένα λόγο δεν επιτρεπόταν να ανοίξουν, η αγκύλωση την οποία προκαλούσε το στρίμωγμα, η αδυναμία να ικανοποιήσουν τις φυσικές τους ανάγκες, σε τέτοιο σημείο ώστε όσοι υπέφεραν από διάρροια να ανακουφίζονται μέσα στα ρούχα τους. Όποιος παραβίαζε τη διαταγή και δοκίμαζε να κατεβεί από το βαγόνι, τιμωρείτο με χτυπήματα από το κοντάκι του όπλου ή την ξιφολόγχη. Πολλοί άνθρωποι τραυματίστηκαν άσχημα με αυτόν τον τρόπο. Οι εκπατριζόμενοι υπέφεραν, επιπλέον, σοβαρά από την πείνα, διότι δεν τους χορηγείτο καθόλου τροφή κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Σε κάποιες αποστολές δινόταν μία μερίδα ψωμιού όταν έφθαναν στη Στάρα Ζαγορά και σε κάποιες άλλες δύο μερίδες. Για

¹ σημερινός οικισμός Γάζωρος Σερρών

να ανακουφίσουν τη δίψα τους οι έγκλειστοι έπρεπε να εξαγοράζουν την εύνοια των φρουρών, οι οποίοι τους πουλούσαν μία μπουτίλια νερό για δύο ως πέντε λέβα. Πληρώνοντάς τους κατάφερναν να επιτύχουν, για μερικά λεπτά, το άνοιγμα των θυρών των βαγονιών μέσα στα οποία η ατμόσφαιρα ήταν ασφυκτική. Η απληστία των φρουρών αυτών των αποστολών επισημαίνεται από όλους τους μάρτυρες.

Στην Αδριανούπολη, οι εκπατριζόμενοι υποβάλλονταν σε απολύμανση. Έμεναν για ώρες ολόγυμνοι σε ένα μεγάλο δωμάτιο, περνούσαν κατόπιν σε ένα λουτρό και όταν έβγαιναν από κει, τους ξύριζαν όλο το σώμα.

Στο Σκούμεν, οι αφιχθέντες στοιβάζονταν μέσα σε ξεχαρβαλωμένους στάβλους και λίγες μέρες μετά οδηγούντο στο «λάγκερ», ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης που απείχε μισή ώρα από την πόλη. Εκεί περίμεναν την τοποθέτησή τους σε κάποιο εργοτάξιο δημοσίων έργων.

Στο «λάγκερ» του Σκούμεν, στοιβάζονταν σε παράγκες από αχυροπηλό, σκαμμένες σε βάθος πενήντα εκατοστών. Μόλις που είχαν χώρο για να απλώσουν τα σώματά τους. Όταν έβρεχε τα καταφύγια πλημμύριζαν. Οι εκπατρισμένοι πλάγιαζαν πάνω σε πατημένο χώμα χωρίς καν μια αχυροστρωμή. Η τροφή αποτελείτο από μια μερίδα ψωμιού, της οποίας η ποσότητα ποίκιλε από 250 έως 500 γρ. και ένα αραιό ζουμί όπου είχαν βράσει μια ελάχιστη ποσότητα λαχανικών. Το νερό βρισκόταν αρκετά μακριά από το στρατόπεδο. Τους οδηγούσαν στην πηγή του δάσους, σε ομάδες. Ήταν επικίνδυνα να πάει κανείς εκεί τη νύχτα γιατί οι φρουροί άνοιγαν πυρ πολύ εύκολα, με το πρόσχημα της απόπειρας απόδρασης. Απαγορευόταν να αγοράσουν οτιδήποτε από τους χωρικούς που περνούσαν κοντά από το στρατόπεδο. Αλλά ένας Ισραηλίτης από την Καβάλα, σε συμφωνία με τον υπολοχαγό Πετρόφ, εγκατέστησε μια καντίνα όπου τα προϊόντα πουλιόνταν σε τιμές αστρονομικές.

Ανάλογα με τις ανάγκες, οι εκπατρισμένοι χωρίζονταν σε ομάδες εργατών και οδηγούντο στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Πριν από την αναχώρηση, υποχρεώνονταν να παραδώσουν όλα τους τα χρήματα εκτός από εκατό λέβα που τους άφηναν για τα μικροέξοδά τους. Τα ποσά των χρημάτων που παραδίδονταν καταγράφονταν σε λίστα, με συνθήκες πολύ σχετικής ασφάλειας. Μερικοί κατάφεραν αργότερα την επιστροφή τους αλλά δεν τους παραδόθηκαν παρά 20 λέβα για κάθε χρυσό λουδοβίκι, 22,70 λέβα για κάθε τούρκικη λίρα και μισό λέβα για κάθε δραχμή. Όποιοι έκρυβαν χρήματα πάνω τους και αποκαλύπτονταν, τιμωρούνταν με ραβδισμό. Εντούτοις, αρκετοί κατάφεραν να ξεγελάσουν τους δεσμοφύλακες τους και να διατηρήσουν κάποια χρήματα, τα οποία τους τα άρπαξαν στην συνέχεια.

Είναι άχρηστο να απαριθμήσουμε τις διάφορες περιοχές όπου χρησιμοποιήθηκαν οι εκπατρισμένοι. Η πλειονότητα εργάσθηκαν στην

σιδηροδρομική γραμμή που κατασκευαζόταν από το Καρναβάτι μέχρι το Σκούμεν. Άλλοι, στην σιδηροδρομική γραμμή Όσκοβου-Οχρίδας που περνούσε από το Κίτσεβο, στη γραμμή του Μπελενίου-Σίστοβας, στην Δοβρουτσά, δίπλα στο Δούναβη, κ.λ.π.

Παντού αντιμετώπισαν την ίδια περιφρόνηση όσον αφορούσε την υγεία, την αξιοπρέπεια και τη ζωή τους. Τους υπέβαλλαν σε μια εργασία εξοντωτική που διαρκούσε από δώδεκα ως δεκαπέντε ώρες τη μέρα, χωρίς αργίες, σε οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες, ακόμα και τις νύχτες μερικές φορές, ενώ τους τάζαν με 250-500 γρ. ψωμί και ένα ζουμί κάθε άλλο παρά θρεπτικό. Η πείνα τους βασάνιζε αδιάκοπα. Συχνά κάποιοι δυστυχημένοι πάλευαν μεταξύ τους για λίγα φλούδια από κολοκύθα.

Στεγάζονταν σε καταφύγια και καλύβες που κατασκεύαζαν οι ίδιοι με κλαδιά και τα οποία δεν μπορούσαν να τους προστατέψουν από τις κακοκαιρίες. Ουδέποτε τους χορηγήθηκε άχυρο ή ψάθες. Πλάγιαζαν πάνω στο γυμνό χώμα. Παρόλο το σκληρό χειμώνα, σε θερμοκρασία 15° υπό το μηδέν, δεν τους δόθηκε ποτέ το παραμικρό σκέπασμα. Πολλοί, ναρκωμένοι από το κρύο, αποκοιμιόντουσαν και δεν ξαναζυπνούσαν, οριστικά λυτρωμένοι από το θάνατο.

Τα εσώρουχα, τα ρούχα και τα παπούτσια τους που κουρελιάζονταν δεν αντικαθίσταντο ποτέ, βάδιζαν λοιπόν σχεδόν ξυπόλητοι και μισοντυμένοι με κουρέλια.

Αφού ποτέ δεν τους χορηγήθηκε σαπούνι για να φροντίσουν την καθαριότητά τους, τα σώματά τους ήταν καταφαγωμένα από τις ψείρες, τους κοριούς και άλλα παράσιτα. Η υπηρεσία Υγείας υπήρχε μόνον κατ' όνομα. Οι Έλληνες, Ρουμάνοι ή Σέρβοι γιατροί δεν μπορούσαν να προσφέρουν καμιά βοήθεια, αφού δεν υπήρχαν καθόλου φάρμακα. Τα αυτοσχέδια νοσοκομεία σε τυχαίες τοποθεσίες, δεν δέχονταν παρά μόνο ετοιμοθάνατους. Όπως δήλωσαν πολλοί γιατροί, ήταν απλώς μέρη για να πεθάνεις. Συχνά απείχαν τόσο πολύ, που οι άρρωστοι προτιμούσαν να παραμείνουν όπου βρισκονταν.

Αλληλογραφία και δέματα έφθαναν εξαιρετικά σπάνια.

Και ως επιστέγασμα, η άγρια κτηνωδία των φρουρών και η απληστία τους έκαναν ακόμα πιο φρικώδη την καθημερινή ύπαρξη των αξιοθρήνητων εκπατρισμένων. Αρκετοί τρελάθηκαν και κάποιοι αυτοκτόνησαν από την απόγνωση στην οποία τους οδήγησε το μαρτύριο.

Κάθε παράβαση στην εργασία, όπως και κάθε απώλεια των σωματικών δυνάμεων, τιμωρούνταν επιτόπου με χτυπήματα από ραβδί ή το κοντάκι του όπλου, αλλά και με επίσημο ξυλοδαρμό, παρουσία των αιχμαλώτων που τους τοποθετούσαν σε κύκλο γύρω από το θύμα. Μετά το τέλος του βασανιστηρίου, συχνά οι δεσμοφύλακες μετέφεραν ένα πτώμα στο λάκκο. Αν οι εργάτες καθυστερούσαν μέσα στα καταφύγια, τα κτήνη που τους επέβλεπαν τους ανάγκαζαν να βγουν με επαναλαμβανόμενα χτυπήματα. Πολλοί μάρτυρες κατ' επανάληψη είδαν τα κτήνη αυτά να

χτυπούν με λύσσα δυστυχισμένους που ήταν ήδη νεκροί, νομίζοντας ότι επίτιδες αρνούσαν να σηκωθούν. Κάποιος δεσμοφύλακας έδειρε μέχρι θανάτου ένα εκπατρισμένο που είχε τρελαθεί και δεν καταλάβαινε τις διαταγές που του έδινε.

Από τα εργοτάξια αυτά, το πιο τρομερό ήταν του Κίτσεβου. Οι άνθρωποι στέλνονταν εκεί για τιμωρία. Όσοι γλίτωσαν μιλούν γι' αυτό με τρόμο. Οι συνθήκες εργασίας, οι άγριοι χειμώνες, η κτηνωδία όσων το διοικούσαν, το μετέτρεπαν σε «κόλαση» και «νεκροταφείο». Μ' αυτούς τους όρους εκφράστηκαν όσοι κατέθεσαν. Οι ομάδες των εργατών έσβηναν με ταχύτητα από μια άνευ προηγουμένου θνησιμότητα που οφειλόταν στην υπερκόπωση, στο ξύλο και τις επιδημίες. Οι Βούλγαροι, για να εξαφανίσουν κάθε καταδικαστικό στοιχείο, αφαίρεσαν όλους τους σταυρούς από τους τάφους και ισοπέδωσαν την περιοχή όπου ήταν θαμμένα τα θύματα.

Μεγάλη θνησιμότητα παρουσίασαν επίσης το Καρναβάτι και κάποια άλλα στρατόπεδα εργασίας.

Οι νεκροί θάβονταν σαν σκύλοι, χωρίς τελεουργία. Οι λάκκοι σκάβονταν από τους ίδιους τους αιχμαλώτους και σε εργοτάξια που τα ρήμαζε η θνησιμότητα, υπήρχε πάντοτε ένας αριθμός ανοιχτών λάκκων, έτοιμων να δεχτούν τους ενοίκους τους.

Οι διηγήσεις των μαρτύρων προκαλούν σύγχυση, από το μέγεθος του μίσους, της κτηνωδίας και της αγριότητας που αποκαλύπτουν στην ψυχή των Βούλγαρων στρατιωτών και επιβλεπόντων. Μας αναγκάζουν να ξαναζήσουμε τις μακρινές εκείνες εποχές, όταν η τραχιά ψυχή των βαρβάρων ήταν απρόσιτη στον οίκτο. Πολλοί μάρτυρες μας διαβεβαίωσαν ότι ορισμένοι νοσοκόμοι δηλητηρίαζαν τους αρρώστους, ότι άνθρωποι θάβονταν ακόμη ζωντανοί, ότι κάποιοι άρρωστοι που είχαν προσβληθεί από επιδημία πέθαναν σε κάποιο κτήριο που χρησιμοποιείτο ως νοσοκομείο και στο οποίο οι Βούλγαροι έβαλαν φωτιά. Η Επιτροπή δεν θα διηγηθεί τα γεγονότα. Συνιστά στον αναγνώστη να διαβάσει τις ίδιες τις μαρτυρίες.

Πολλοί από τους εκπατρισμένους πέθαναν από το ξύλο. Ο εξανθηματικός τύφος, η δυσεντερία, άνοιγαν τεράστια κενά στις ομάδες τους. Το φοβερό κρύο, απέναντι στο οποίο δεν είχαν καμιά προστασία, σκότωσε επίσης μεγάλο αριθμό. Υπήρξαν ακόμα πάμπολλες περιπτώσεις που τα κρουπαγήματα στα πόδια οδήγησαν στο θάνατο ή στον ακρωτηριασμό.

Δεν θεμελιώνεται επομένως ο ισχυρισμός όσων επέζησαν ότι η βουλγαρική Κυβέρνηση είχε ως στόχο την εξόντωσή τους ;

Οι αγγαρείες στις οποίες υποχρεώνονταν ήταν πολλών ειδών: επιχωματώσεις, μεταφορά υλικών, εκμετάλλευση λατομείων, κόψιμο δέντρων, κατασκευή γεφυρών, οδών, κ.λ.π. Δούλευαν με οποιοδήποτε

καιρό και κάτω από αντίξοες συνθήκες, κάτω από βροχή και χιόνι, μέσα σε νερά, μέσα σε τέλματα....

Οι πιο τυχεροί ήταν όσοι τοποθετήθηκαν ως εργατικά χέρια στην υπηρεσία ιδιωτών, έναντι ενός τέλους 4 λέβα την ημέρα.

Στην αρχή δεν γινόταν διάκριση μεταξύ των εκπατρισμένων. Άνθρωποι κάθε κοινωνικής τάξης, είτε ήταν ικανοί είτε όχι για εργασία, τοποθετήθηκαν σε υπαίθριες εργασίες. Όλοι οι δημόσιοι λειτουργοί, με επικεφαλής το νομάρχη Δράμας, μοιράστηκαν σε ομάδες εργατών μαζί με χειρώνακτες, εμπόρους, αγρότες, ελεύθερους επαγγελματίες, εργάτες. Στη συνέχεια, δημόσιοι υπάλληλοι και άτομα που η θέση τους έκανε ακατάλληλους για εργασία ή που δωροδόκησαν, στάλθηκαν στην Πλέβνα όπου η κατάσταση ήταν ελαφρώς καλύτερη.

Οι 216 ιερείς συγκεντρώθηκαν στο Σέβλιεβο όπου, μετά από δύο τρεις μήνες σχετικής ελευθερίας, κλείστηκαν στο στρατόπεδο και υποχρεώθηκαν σε χειρώνακτικές εργασίες εκ των οποίων πολλές ήταν εξευτελιστικές. Ο πιο ηλικιωμένος ανάμεσά τους, ένας ογδοντάχρονος, ήταν επικεφαλής του καθαρισμού στις τουαλέτες. Δεκατρείς απ' αυτούς πέθαναν στο Σέβλιεβο.

Η ήττα του βουλγαρικού στρατού και η ανακωχή απέδωσαν την ελευθερία στους εκπατρισμένους, αλλά πρέπει να επισημάνουμε της αξιολύπτες συνθήκες της επιστροφής τους. Ο μάρτυς Κέννεθ Α. μέλος, του αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, είδε στο Τύρνοβο, όπου ο Ερυθρός Σταυρός είχε εγκαταστήσει νοσοκομείο, το πέρασμα περισσότερων από 7.000 προσφύγων. Καταθέτει τα εξής :

«Εφθάναν μέσα σε βαγόνια που προορίζονταν για τη μεταφορά ζώων, 35 μέχρι και 70 άτομα σε κάθε βαγόνι....., βρώμικοι πέρα από κάθε περιγραφή, γεμάτοι ψείρες. Δεν είχαν για τροφή παρά το ψωμί που τους έδιναν στα αγγλικά φυλάκια. Τα ρούχα τους ήταν ένα τσουβάλι που εκτελούσε χρέη σακακιού και παντελονιού.... Σε κάθε τρένο βρίσκονταν τέσσερα με πέντε πτώματα ανθρώπων που είχαν πεθάνει από κρύο ή ασιλία.... Πολλές φορές οι Βούλγαροι άφηναν αυτούς τους άμοιρους ανθρώπους δίπλα στις σιδηροδρομικές γραμμές, μεταξύ δύο σταθμών, χωρίς τροφή.... Η αθλιότητα των επαναπατριζόμενων ήταν απερίγραπτη.... Η φυματίωση, αποτέλεσμα των στερήσεων, είχε εξαπλωθεί μεταξύ των εξορίστων... Η πλειονότητα των ενηλίκων έχει εξαντληθεί και δεν είναι σε θέση να καταβάλει σοβαρή προσπάθεια για δουλειά...»

Αυτά είναι τα λόγια ενός μάρτυρα του οποίου η αντικειμενικότητα είναι αναμφισβήτητη και η αξία της μαρτυρίας του πέραν πάσης συζητήσεως. Εξάλλου όλες οι μαρτυρίες επιβεβαιώνουν αυτή του κ. Κέννεθ. Ο νευρικός κλονισμός και η φυσική κατάπτωση των εκπατρισμένων επισημαίνονται από όλους τους γιατρούς. Η ίδια η Επιτροπή διαπίστωσε την αξιολύπτη κατάσταση όλων των δυστυχισμένων που επέστρεψαν από τη Βουλγαρία.

Κατά τη διάρκεια αυτών των επισκέψεων που έκανε η Επιτροπή στα καταλύματα των προσφύγων της Καβάλας, ο πρόεδρος της κ. Κωνσταντίνος Βασιλείου, ικανός δικηγόρος και διαπρεπής καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και ο Μ. Σκουλούδης, δικαστικός μεγάλης αξίας, προσεβλήθησαν από το μικρόβιο του εξανθηματικού τύφου που αποδείχθηκε μοιραίο. Ο αντιπρόσωπος της βελγικής Κυβέρνησης κ. Κουϋπέρ, προσεβλήθη επίσης από τύφο αλλά διέφυγε ευτυχώς το θάνατο.

Εκτός από εκείνους που χάθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδρομής, πολλοί πρόσφυγες επέστρεψαν ανάπηροι και παραμορφωμένοι. Μερικοί πέθαναν μόλις έφθασαν στη χώρα. Οι περισσότεροι βρήκαν τα σπίτια τους κατεστραμμένα και λεηλατημένα. Ζουν μέσα στις πιο τραγικές συνθήκες, τσακισμένοι από τη δυστυχία.

Αφού περιγράψαμε τόσες φρικαλεότητες και αποτρόπαια εγκλήματα, είναι μια ανακούφιση για την Επιτροπή να εκφράσει τον θαυμασμό και τη συγκίνησή της για τον αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό του οποίου η αφοσίωση είναι πέραν παντός επαίνου. Το έργο του στην Ανατ. Μακεδονία υπήρξε εξόχως ευεργετικό και του οφείλεται η ευγνωμοσύνη όχι μόνον του ελληνικού λαού αλλά και ολόκληρης της ανθρωπότητας.

***

ΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ

Σε συμφωνία με τη βουλγαρική Κυβέρνηση, η Τουρκία στρατολόγησε μουσουλμάνους της Μακεδονίας. Περίπου 18.000 συγκεντρώθηκαν με τη βία και το ένα τρίτο τοποθετήθηκε στο βουλγαρικό στρατό, ενώ τα δύο τρίτα στον τουρκικό. Αυτή οι κατάταξη δεν είχε τίποτε το εθελοντικό και οι μουσουλμάνοι που προσπάθησαν να την αποφύγουν θεωρήθηκαν λιποτάκτες και τουφεκίσθηκαν.

Οι περισσότεροι από εκείνους που στρατολογήθηκαν από τη Βουλγαρία χρησιμοποιήθηκαν σε υπηρεσίες των μετόπισθεν και επέστρεψαν στη χώρα. Αντίθετα, όσοι τοποθετήθηκαν στον οθωμανικό στρατό δεν έχουν επιστρέψει.

Τη στρατολόγηση για λογαριασμό της τουρκικής κυβέρνησης την έκανε ο Φουάτ Μπέη.

***

ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

- Η Επιτροπή διεξήγαγε έρευνες σε 339 πόλεις και χωριά.
 Το σύνολο του πληθυσμού τους
 ανερχόταν σε περίπου.....305.000 κατοίκους.
 Σήμερα έχει μειωθεί σε περίπου.....235.000 »
- Απεβίωσαν στην περιοχή, κατά την διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής περίπου ....32.000 άτομα από τα οποία περίπου 30.000 λόγω πείνας, ξυλοδαρμών και κακουχιών
  - Μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία περίπου.....42.000 ...»...
  - Μετανάστευσαν στη Βουλγαρία για να γλιτώσουν από την πείνα .....10.000 έως 12.000 ...»...
  - Αυτοί που δεν επέστρεψαν ή πέθαναν στη Βουλγαρία ανέρχονται σε, περίπου.....12.000 ...»...
  - Από τους 18.000 μουσουλμάνους που επιστρατεύθηκαν για τον βουλγαρικό και τουρκικό στρατό δεν επέστρεψαν...8.000-10.000.»...
  - Μερικοί κάτοικοι βουλγαρικής καταγωγής εγκατέλειψαν την περιοχή συγχρόνως με το βουλγαρικό στρατό κατοχής, καθώς και ορισμένοι μουσουλμάνοι.
  - Κατέφυγαν στην Ελλάδα και δεν έχουν ακόμη επιστρέψει, περίπου.....16.000 άτομα των οποίων η επιστροφή θεωρείται πιθανή.

Μερικά από τα ανωτέρω νούμερα θεωρούνται κατά προσέγγιση αλλά δεν απέχουν πολύ από την πραγματικότητα, προς τα κάτω μάλλον παρά προς τα πάνω, όσον αφορά νεκρούς και εκπατρισμένους, διότι στις περισσότερες κοινότητες συντάχθηκαν ονομαστικοί κατάλογοι και όπου αυτό δεν έγινε, η Επιτροπή διερεύνησε το θέμα σε βάθος.

Τα χωριά που η Επιτροπή δεν μπόρεσε να εξετάσει ανέρχονται σε 155. Ο πληθυσμός τους πριν από τη βουλγαρική κατοχή υπολογιζόταν σε 50.000 κατοίκους περίπου. Θα ήταν αυθαιρεσία να υπολογίσουμε κατ' αναλογία σε όλα τα ανωτέρω νούμερα ένα μέσο όρο απωλειών, διότι θα άλλαζαν τα δεδομένα. Τα υψηλά ποσοστά προέρχονται από τον μεγάλο αριθμό των απωλειών της Καβάλας, των Σερρών και της περιοχής του Παγγαίου.

Ήταν πολύ ελαφρύτερες σε ορισμένες περιοχές, κυρίως στα ορεινά της Δράμας και των Σερρών, όπου ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι μουσουλμάνοι. Η Επιτροπή περιορίστηκε να αναφέρει όσα αποτελέσματα μπορούσαν να ελεγχθούν και δεν κάνει συγκριτικές εκτιμήσεις.

Οι απώλειες όσον αφορά τα ζώα, που παρουσιάστηκαν στην Επιτροπή, φθάνουν σε πολύ υψηλά νούμερα αλλά, εφόσον δεν στάθηκε δυνατός ο έλεγχος των στοιχείων, η Επιτροπή περιορίστηκε να

δημοσιεύσει, με επιφύλαξη, τα νούμερα που της έδωσαν σε κάθε κοινότητα όπου ερεύνησε.

Το βέβαιο είναι ότι η Ανατ. Μακεδονία είχε πολύ ανεπτυγμένη κτηνοτροφία, κυρίως αιγοπρόβατα, ενώ τώρα υπάρχει τεράστια έλλειψη ζώων σχεδόν παντού.

Ο αριθμός των χωριών που ξεθεμελιώθηκαν (όλοι σχεδόν συμφωνούν, χωρίς στρατηγικό λόγο) ανέρχεται σε 94. Επιπλέον, ο αριθμός των κατεδαφισμένων ή κατεστραμμένων ακινήτων είναι πολύ υψηλός. Η Επιτροπή δεν καθορίζει τον αριθμό τους, διότι ο έλεγχος τον οποίο έκανε δεν ήταν εξίσου αποτελεσματικός σε όλα τα μέρη. Παραπέμπει λοιπόν στην ανάγνωση των στοιχείων κάθε περιοχής χωριστά.

Μια βασική πηγή πλούτου της χώρας, η καλλιέργεια και επεξεργασία του καπνού, χτυπήθηκε πολύ σοβαρά. Η συγκομιδή, που κυμαινόταν φυσιολογικά ανάμεσα στα 10 με 11 εκατομμύρια οκάδες, έπεσε στα 4 εκατ. για το 1917 και στα 3 εκατ. για το 1918, επειδή η έλλειψη εργατικών χεριών, η εξαφάνιση των ζώων για τις καλλιέργειες και η απώλεια των ειδικευμένων εργατών δεν επέτρεψαν την έγκαιρη συλλογή των καπνών.

Η παραγωγή των δημητριακών παρουσίασε ανάλογη ύφεση. Έπεσε κάτω από το ένα τρίτο.

Η αγροτική υποδομή πρέπει να ξαναδημιουργηθεί.

Οι συνέπειες των στερήσεων και των κακουχιών και η κατάσταση στην οποία γύρισαν οι περισσότεροι εκπατρισμένοι είχαν σοβαρή επίδραση στη δημόσια υγεία και θα μειώσουν σημαντικά την αποδοτικότητα του πληθυσμού, όσον αφορά την εργασία. Η φυματίωση και τα λοιμώδη νοσήματα, κυρίως ο εξανθηματικός τύφος, εξακολουθούν να έχουν θύματα και απαιτούν αδιάκοπες προσπάθειες καταπολέμησής τους.

Οι ανθρώπινες απώλειες, που πλησιάζουν τις 50.000 σε ένα πληθυσμό 305.000 κατοίκων, είναι ανεπανόρθωτες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Είμαστε βέβαιοι ότι η Βουλγαρία είχε ένα συγκεκριμένο στόχο : την καταστροφή του ορθόδοξου ελληνικού πληθυσμού της Ανατ. Μακεδονίας. Δρώντας κατ' αυτό τον τρόπο, ικανοποιούσε τα αισθήματα μίσους και εκδικητικότητας που χαρακτηρίζουν τη βουλγαρική νοοτροπία και προετοίμαζε τις διεκδικήσεις της για μια περιοχή την οποία εποφθαλμεί εδώ και πολλά χρόνια. Αυτή η καταστροφή ξεκίνησε από την πρώτη ώρα της κατάληψης της περιοχής, ενώ ακόμη οι Κυβερνήσεις Αθηνών και Σόφιας διατηρούσαν φιλικές σχέσεις. Δεν επιδιώχθηκε με βίαια και αιματηρά μέσα. Στην Ανατολική Μακεδονία δεν πραγματοποιήθηκαν

μαζικές εκτελέσεις όπως στο Βέλγιο, στο γαλλικό Βορρά και, κυρίως, στη Σερβία. Ο αριθμός των βίαιων θανάτων (μερικές εκατοντάδες) είναι αναλογικά μικρός, συγκρινόμενος με τις συνολικές απώλειες. Συχνά ήταν αποτέλεσμα ατομικής πρωτοβουλίας.

Ο σχεδιασμός της λιμοκτονίας ήταν μια ύπουλη μέθοδος, πολύ πιο απάνθρωπη και αποτελεσματική, για την εξαφάνιση του ελληνικού στοιχείου, ενώ ταυτόχρονα πλούτιζαν η βουλγαρική Κυβέρνηση και οι Βούλγαροι ιδιώτες.

Οι διηγήσεις των μαζικών εκτελέσεων με πυροβόλα όπλα ή άλλες μέθοδοι εντυπωσιάζουν τον αναγνώστη, όταν φαντάζεται τα κατακρεουργημένα σώματα και το χυμένο αίμα. Κατά τη γνώμη μας όμως, η κτηνωδία παρόμοιων εγκλημάτων δεν φθάνει σε ύψος την σκληρότητα μιας μεθόδου που συνίστατο στην καταδίκη χιλιάδων αθώων ανθρώπων να πεθάνουν από πείνα μετά από μακρόχρονα και αγωνιώδη μαρτύρια.

Όσον αφορά τους εκπατρισμούς, υπήρξαν μια πράξη καταδικαστέα αφ' εαυτής, εφόσον πρόκειται για επίσημη παραβίαση των κανόνων του πολέμου. Αυτό όμως που τους κάνει αληθινό έγκλημα απεχθές και ατιμωτικό είναι ότι δεν επρόκειτο για μέτρα ασφαλείας αλλά για μέθοδο εξόντωσης. Πάνω από το ένα τέταρτο των εκπατρισμένων ανδρών υπέκυψαν στις στερήσεις, στα χτυπήματα, στα βασανιστήρια, στην εξοντωτική εργασία.

Κανένα πολιτισμένο έθνος δεν θα τολμούσε να εφαρμόσει σε εγκληματίες του κοινού Ποινικού Δικαίου το καθεστώς που υπέστησαν οι εκπατρισμένοι της Ανατ. Μακεδονίας. Γι' αυτούς που γλίτωσαν από το Κίτσεβο, η λέξη «κόλαση» έχει από τώρα και στο εξής συγκεκριμένο περιεχόμενο.

Η βουλγαρική Κυβέρνηση και Διοίκηση είναι άμεσα υπεύθυνες γι' αυτά τα δύο εγκλήματα, τη λιμοκτονία και τους εκπατρισμούς. Η ευθύνη τους είναι τόσο άμεση όσον αφορά τις ληλασίες, τις κακοποιήσεις πάσης φύσεως και την καταναγκαστική εργασία στις οποίες υπέβαλλαν τους κατοίκους της Ανατ. Μακεδονίας, περιφρονώντας ολοκληρωτικά τα ανθρώπινα δικαιώματα, όσο είναι υπεύθυνες και για τις βιαιότητες και τις δολοφονίες που ακολούθησαν την εκτέλεση των διαταχθέντων.

Δεν θα μπορούσαν φυσικά να αρνηθούν την άμεση ευθύνη τους όσον αφορά τις αυθαίρετες συλλήψεις, τα βασανιστήρια στα οποία υποβάλλονταν επίσημα οι κρατούμενοι, τους θανάτους και τις αναπηρίες που προκάλεσαν. Ας καταλάβουμε ότι η Διοίκηση η οποία είχε την ευθύνη και τα μέσα για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, είναι ένοχη αμέλειας διότι δεν έπραξε το καθήκον της και επέτρεψε να εγκαθιδρυθεί ένα καθεστώς αυθαιρεσίας και αβεβαιότητας, το οποίο υποβοηθούσε τις βλέψεις της βουλγαρικής Κυβέρνησης. – Αν και έμμεση, η ευθύνη της παραμένει ακέραια.

Πώς να χαρακτηρίσουμε μια Κυβέρνηση που επιδεικνύει τέτοια βαθιά υποκρισία, που καταπατά με τέτοια ευκολία το λόγο της, που αγνοεί τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και τις πλέον στοιχειώδεις αρχές των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που καταδικάζει σε συνεχές βασανιστήριο χιλιάδες ακίνδυνων ανθρώπων, που δεν οπισθοχωρεί μπροστά σε οποιοδήποτε μέτρο, όσο βάρβαρο και αν είναι, προκειμένου να ικανοποιήσει τις ορέξεις της, την απληστία της και τις φιλοδοξίες της;

Περιοριζόμαστε στο να δηλώσουμε ότι είναι *επικίνδυνη* όχι μόνο για τους γείτονές της, αλλά και για όλη την πολιτισμένη ανθρωπότητα.

Πρέπει να υποχρεωθεί να επανορθώσει για το κακό που προκάλεσε, στο βαθμό τουλάχιστον που μια τέτοια επανόρθωση είναι δυνατή. Όσο για την τιμωρία που της αξίζει, αυτή συνίσταται κυρίως στην εφαρμογή προληπτικών μέτρων ώστε να αποφευχθεί η επανάληψη των εγκληματικών της επιχειρήσεων.

Αθήνα, 21 Απριλίου 1919

Αιμέ ΚΟΥΠΙΕΡ,

Πρόξενος, Αντιπρόσωπος της Κυβέρνησης της Α.Μ. του Βασιλέως των Βέλγων.

Ζωρζ ΝΤΥΤΙΑ,

Δικηγόρος, Αντιπρόσωπος της Κυβέρνησης της Γαλλικής Δημοκρατίας, Σύμβουλος Επικρατείας.

Λοχαγός Ρέτζιναλντ ΣΤΡΟΛΟΓΚΟ,

2^ο Τάγμα Τυφεκιοφόρων του Νορθάμπερλαντ, Αντιπρόσωπος της Βρετανικής Κυβέρνησης.

Εμμανουήλ ΤΣΙΡΙΜΩΝΑΚΗΣ,

Πρόεδρος Δικαστηρίου Σερρών, Αντιπρόσωπος της Ελληνικής Κυβέρνησης.

Συνταγματάρχης του Ιππικού **Ζιβουάν Ζ. ΜΠΑΜΠΙΤΣ,**

Του Σερβο-κροατικο-σλοβενικού στρατού, Αντιπρόσωπος της Κυβέρνησης της Α.Μ. του Βασιλέως των Σέρβων.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

***

ΕΓΓΡΑΦΑ – ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

***

Συνημμένα έγγραφα¹

***

Αριθ. 1

Καβάλα 9 Αυγούστου 1916

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ

*Ο Διοικητής του 4^{ου} Σώματος Στρατού προς τους κατοίκους της
δικαιοδοσίας του Σώματος Στρατού.*

Κατόπιν εντολής της Κυβερνήσεως φέρω εις γνώσιν σας την ακόλουθη επίσημη ανακοίνωση του υπουργείου των εξωτερικών που δημοσιεύτηκε εχθές στις εφημερίδες των Αθηνών.

Με αφορμή την εισβολή των Γερμανο–Βουλγαρικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος οι πρεσβευτές της Γερμανίας και της Βουλγαρίας, κατόπιν εντολής των κυβερνήσεών τους, επανέλαβαν στην Ελληνική Κυβέρνηση τις διαβεβαιώσεις που εξεδόθησαν ήδη από την πρώτη ώρα της εισβολής.

Οι διαβεβαιώσεις που εκδόθηκαν και επαναλαμβάνονται σήμερα είναι οι ακόλουθες : Η Ελληνική κυριαρχία θα είναι σεβαστή. Τα Γερμανο–Βουλγαρικά στρατεύματα θα εκκενώσουν το ελληνικό έδαφος αμέσως μόλις οι στρατιωτικοί λόγοι που προκάλεσαν αυτή την επιχείρηση θα παύσουν να υφίστανται. Οι σύμμαχοι θα σεβαστούν την ατομική ελευθερία, η περιουσία και η θρησκεία των κατοίκων θα είναι απόλυτα σεβαστές και θα τους συμπεριφερθούν εγκάρδια.. Για κάθε ζημία που θα προξενήσουν τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα, κατά την προσωρινή κατοχή του ελληνικού εδάφους, οι κάτοικοι θα αποζημιωθούν στο ακέραιο.

Η Ελληνική Κυβέρνηση διατάζει τις διοικητικές και στρατιωτικές αρχές να παραμείνουν στις θέσεις τους και να φροντίσουν για την διατροφή του πληθυσμού.

Η Κυβέρνηση έκανε τα αναγκαία διαβήματα ώστε η πόλη της Καβάλας να αποφύγει την κατοχή.

Υστερα από την επίσημη αυτή αναγγελία της Κυβερνήσεως, συμβουλευώ τους κατοίκους να έχουν εμπιστοσύνη, να μην εγκαταλείψουν τις κατοικίες

¹ Τα έγγραφα των ελληνικών Αρχών που ακολουθούν, ήταν γραμμένα στη Γαλλική γλώσσα για τις ανάγκες της Διεθνούς Επιτροπής. Η μετάφραση έγινε στην σύγχρονη νεοελληνική και ασφαλώς δεν ανταποκρίνεται στην καθαρεύουσα στην οποία είχαν συνταχθεί τα πρωτότυπα των εγγράφων. Έγινε ιδιαίτερη προσπάθεια πιστής μεταφοράς.

τους και να συνεχίσουν τους εργασίες τους τόσο στην ύπαιθρο όσο και στην πόλη.

Ο Διοικητής του 4^{ου} Σώματος Στρατού
Ι. Χατζόπουλος
Συνταγματάρχης

Αριθ. 2

Δράμα 30 Αυγούστου 1916.

Προσωρινός διακανονισμός των γενικών στρατιωτικών
Διευθύνσεων της περιφέρειας Δράμας¹.

- Άρθρον 1^ο. Η διοικητική περιφέρεια της Δράμας που συμπεριλαμβάνεται στα εδάφη του φιλικού Ελληνικού Κράτους και ευρίσκεται ανατολικά του ποταμού Στρυμόνα έχει ήδη καταληφθεί από τον στρατό μας και από τα στρατεύματα των συμμάχων μας.
- Άρθρον 2^ο. Η διοικητική διαίρεση της εν λόγω περιοχής παραμένει ίδια, στην ίδια κατάσταση που βρισκόταν πριν από την κατοχή της από τον στρατό μας.
- Άρθρον 3^ο. Η Γενική Διοίκηση και η επίβλεψη της περιοχής έχουν εμπιστευθεί σε ένα αξιωματούχο του βουλγαρικού στρατού που φέρνει το βαθμό του στρατηγού μαζί με δυο υπαπιστές, έναν αξιωματικό του Αυτοκρατορικού Γερμανικού στρατού και έναν υπάλληλο της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Για τις αποφάσεις που θα ληφθούν από τον Γενικό στρατιωτικό Διοικητή, οι βοηθοί του θα έχουν δικαίωμα συμβουλευτικού ψήφου.
- Άρθρον 4^ο. Έδρα της περιοχής είναι η πόλη της Δράμας.
- Άρθρον 5^ο. Ο στρατιωτικός γενικός διοικητής θα υπάγεται απ' ευθείας στην εντολή του Γενικού επιτελείου του ενεργούντος στρατού.
- Άρθρον 6^ο. Η περιοχή θα διοικείται από τις τοπικές στρατιωτικές βουλγαρικές και ελληνικές αρχές.
- Άρθρον 7^ο. Η περιοχή βρίσκεται σε κατάσταση πολιορκίας και οι αρχές θα λειτουργούν από το πνεύμα της εν λόγω καταστάσεως πολιορκίας.
- Άρθρον 8^ο. Τα στρατεύματα που βρίσκονται στο στρατιωτικό διοικητικό διαμέρισμα, ασχέτως των σχέσεών τους με τις στρατιωτικές αρχές, εξαρτώνται επίσης από τον Γενικό Στρατιωτικό Διοικητή, όσον αφορά την εκτέλεση των διαταγών και την λήψη μέτρων για την διατήρηση και αποκατάσταση της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας.

---

¹ Η απόφαση αυτή εκδόθηκε από την κοινή Γερμανοβουλγαρική στρατιωτική Διοίκηση μετά την κατάληψη της Δράμας

- Άρθρον 9°. Τα καθήκοντα της στρατιωτικής αστυνομίας θα εκτελούνται από τις στρατιωτικές αρχές, η πολιτική αστυνομία στην εκπλήρωση των καθηκόντων της θα τελεί υπό την επίβλεψη της στρατιωτικής Αστυνομίας και θα είναι υποχρεωμένη δια να εκτελέσει όλες τις σχετικές διαταγές, όσον αφορά τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.
- Άρθρον 10°. Σε περίπτωση που δεν θα λειτουργούν στρατιωτικές αστυνομικές αρχές επί τόπου θα εφαρμοσθούν οι διαταγές που θα εκδοθούν από τις πλησιέστερες στρατιωτικές αρχές.
- Άρθρον 11°. Όσον αφορά τις δικαστικές υποθέσεις οι πολίτες υπόκεινται στη διαδικασία του στρατοδικείου δια τα εγκλήματα που προβλέπονται από τα άρθρα 98-125, 138-156, 161-163, 167-171, 172-182, 247-263, 324-329, 383-417 του ποινικού κώδικα καθώς επίσης και για όλα τα εγκλήματα που προβλέπονται από τον νόμο, κάθε φορά που τα πρόσωπα θα ανήκουν στο βουλγαρικό στρατό ή στους συμμαχικούς στρατούς.
- Άρθρον 12°. Η εκδίκαση των δικαστικών υποθέσεων των ξένων υπηκόων της δικαιοδοσίας των ανωτέρων πολιτικών δικαστηρίων δεν θα υπάγονται στη δικαιοδοσία της Γενικής στρατιωτικής διοίκησης και θα αναβληθούν έως ότου διαρκέσει η σημερινή κατάσταση.
- Άρθρον 13°. Οι Ελληνικές πολιτικές αρχές θα εξακολουθήσουν να υφίστανται όπως και πριν από την κατοχή της χώρας από τις βουλγαρικές αρχές, σύμφωνα με τους προβλεπόμενους περιορισμούς του προσωρινού διακανονισμού.
- Άρθρον 14°. Αυτές οφείλουν να συμμορφώνονται προς όλες τις εντολές της Γενικής Στρατιωτικής Διοίκησης, η οποία έχει το δικαίωμα σε δεδομένη στιγμή να απολύσει υπαλλήλους και να τους αντικαταστήσει με άλλους.
- Άρθρον 15°. Οι πολιτικές αρχές υποχρεώνονται να εκτελέσουν όλες τις διαταγές που θα εκδοθούν από την Γενική στρατιωτική διοίκηση, ιδιαίτερα όσον αφορά τον ανεφοδιασμό, την διάθεση των κατοικιών, την διατήρηση των οδών και των σιδηροδρόμων και γενικά όλα αυτά που αφορούν την διατροφή και την ελεύθερη άσκηση των στρατιωτικών ενεργειών.
- Άρθρον 16°. Δεν υφίστανται το δικαίωμα επικοινωνίας με τις Ελληνικές αρχές οι οποίες δεν υπάγονται στην έδρα της περιφέρειας της Γενικής στρατιωτικής διοικήσεως, σε περιπτώσεις δε του επείγοντος, η επικοινωνία πρέπει να γίνει με τη μεσολάβηση της Γενικής Στρατιωτικής Διοικήσεως.
- Άρθρον 17°. Τυχόν διαμάχες μεταξύ των πολιτικών αρχών και των αντίστοιχων στρατιωτικών θα επιλύονται από την Γενική

Στρατιωτική Διοίκηση.

Άρθρον 18°. Γενικός Στρατιωτικός Διοικητής έχει το δικαίωμα να πάρει όλα τα μέτρα τα οποία δεν προβλέπονται από τους προσωρινούς διακανονισμούς, κάθε φορά που θα απαιτηθεί από την κατάσταση.

Αριθ. 3

Δράμα 30 Αυγούστου 1916

*Προς τον Πρεσβευτή της Ελλάδος, Ναούμ, στη Σόφια.
Παράκληση να μεταβιβάσετε στην Αθήνα το ακόλουθο τηλεγράφημα.*

Υπουργείον Εσωτερικών, Αθήνας.

Αναφερόμενος στα τηλεγραφήματά μου αριθ. 5455 και 5522, έχω την τιμή να σας αναφέρω ότι εκτός από τα 10 βαγόνια αλεύρου και αραβόσιτου που πήραμε από τη Βουλγαρία στις 19 Αυγούστου για τις πόλεις Δράμα και Καβάλα, έκτοτε δεν παραλάβαμε τίποτα. Η Δράμα βρίσκεται σε κατάσταση πείνας, οι αποθήκες της είναι άδειες, και διατρέχουμε τον κίνδυνο λοιμού.

Παρακαλούμε όπως λάβετε μέριμνα δια τον εφοδιασμό της πόλεως.

*Ο Νομάρχης της Δράμας
Υπογραφή
Ν. Μπακόπουλος*

Αριθ. 4

Δράμα 12 Νοεμβρίου 1916

Προς τον G. Passaroff, Βούλγαρο υπουργό, ενταύθα.

Εξοχότατε,

Εν συνεχεία επιθυμίας της υμετέρας εξοχότητας δια την υποβολήν εκθέσεως σχετικώς με την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων που εδημιουργήθησαν εις την περιφέρειαν της Δράμας συνεπεία της παρούσης καταστάσεως, έχω την τιμήν να σας αναφέρω τα ακόλουθα :

1^{ον} Επισιτισμός του πληθυσμού του διαμερίσματος της Δράμας.

Η ταχεία προέλασις του υμετέρου στρατού εις την Ελληνικήν Μακεδονίαν έγινε ακριβώς κατά τον χρόνο του θερισμού των σιτηρών και δεν επέτρεψε εις τους γεωργούς και τους γαιοκτήμονας μετά την συγκέντρωσιν να πωλήσουν την παραγωγήν των, με αποτέλεσμα ολόκληρος η παραγωγή των δημητριακών να εβρεθεί εις τας αποθήκας των χωρικών.

Αι υμέτεραι στρατιωτικάί Αρχαί αμέσως μετά την άφιξίν των, κατέσχον ολόκληρον το περιεχόμενον των αποθηκών. Κατά συνέπεια όχι μόνον τα δυο σημαίνοντα κέντρα της περιφέρειάς μας, η Δράμα και η Καβάλα, εβρέθησαν

άνευ αποθεμάτων σιτηρών αλλά ακόμη και όλοι οι οικισμοί. Το γεγονός τούτο αναφέρθη αμέσως και έλαβον γνώσιν αι Βουλγαρικά στρατιωτικά αρχαί, αι οποία εμερίμνησαν και εβοήθησαν τον πληθυσμόν με μερικάς χιλιάδας κιλών αλεύρου και αραβόσιτου.

Αλλ' η ποσότης αύτη ήτο τελείως ανεπαρκής, δια την κάλυψιν των επειγουσών αναγκών του πληθυσμού, όπως προέκυψε από τον έλεγχον της επιμελητείας της στρατιωτικής διοίκησης τόσον εις την Δράμαν όσο και εις την Καβάλαν. Η επιμελητεία αύτη εξήτησε από τη Βουλγαρικήν Κυβέρνηση να μεριμνήσει για την προμήθεια μιας ποσότητας 70.000 χιλιόγραμμων αλεύρου ημερησίως. Καμία συνέχεια, εν τούτοις, δεν εδόθη μέχρι σήμερα εις αυτήν την αίτησιν.

Εξαιτίας αυτής της καταστάσεως προέκυψαν πολυάριθμοι θάνατοι εκ πείνης, μάλιστα εσημειώθη εις την Καβάλαν το φαινόμενον μια οκά αλεύρου να πωληθεί έναντι ακόμη και 8 δραχμών.

Η ποσότης αύτη ήτις εκρίθη ως αναγκαία υπό της επιμελητείας του στρατού, δύναται να επαρκέσει δια τας ανάγκας του πληθυσμού. Δια τον λόγον αυτόν ζητούμεν την πολύτιμον βοήθειάν ημών προς ικανοποίησιν του αιτήματός μας. Η ποσότης των 70.000 χιλιόγραμμων αλεύρου θα αποπληρωθεί υφ' υμών τοις μετρητοίς.

2^{ov} Εκτίμησις ειδών διατροφής.

Η δεύτερη Μεραρχία του Βουλγαρικού στρατού, με σκοπόν την πάταξιν της αισχροκερδείας, εισήγαγε διατίμησιν δια τα είδη διατροφής και καθόρισε τας τελικάς τιμάς πώλησης. Η διατίμησις αύτη υπό τας σημερινάς συνθήκας, εθεωρήθη υπό των εμπόρων χαμηλή και τους ηνάγκασε να αποκρύψουν τα τρόφιμα, τους δε χωρικούς (ηνάγκασε) να μην μεταφέρουν μεγαλύτερας ποσότητας εις την αγοράν προς πώλησιν. Δια την πρόληψη του ατόπου αυτού, εκτιμούμε ότι η διατίμησις θα πρέπει να καθορισθεί εις υψηλότερας τιμάς.

3^{ov} Νομισματικά προβλήματα.

Μετά την αποχώρηση του 4^{ov} Ελληνικού σώματος στρατού εκ της Δράμας, είχε καθορισθεί υπό των βουλγαρικών Αρχών ισοτιμία του βουλγαρικού λέβα προς την ελληνικήν δραχμήν, παρά τις αντιρρήσεις ημών, επί του θέματος αυτού, καθότι το μέτρο τούτο ήτο τελείως αντίθετον των οικονομικών νόμων οίτινες απαιτούν τον καθορισμόν της ισοτιμίας των νομισμάτων, δια του γνωστού εις την επιστήμην "Νόμου του Cresham".

Τούτο είχε ως συνέπεια την αιφνιδίαν άνοδο των τιμών των εμπορευμάτων δίχως τούτο να είναι επωφελές εις τους κατόχους βουλγαρικών λέβα, ενώ αντιθέτως, προξένησε ζημίας εις τους κατόχους ελληνικών δραχμών.

Πιστεύουμε ότι αποτελεί καθήκον ημών να υποβάλομεν προς υμάς την παράκλησιν όπως προβείτε εις τας καταλλήλους ενεργείας ώστε το πρόβλημα τούτο να επιλυθεί κατά τρόπον δίκαιον και να αναθεωρηθεί η ισοτιμία μεταξύ των δυο νομισμάτων όπως καθορίζεται και αναγνωρίζεται

από το Χρηματιστήριο.

4^{ον} Το πρόβλημα με τους σιδηρόδρομους.

Μετά την έλευση των ημετέρων στρατευμάτων, οι στρατιωτικά αρχαί απεμάκρυναν το προσωπικό των σιδηροδρομικών γραμμών Σιδηροκάστρου – Τοξοτών και έμεινε τούτο άνευ εργασίας, στερούμενοι παντελώς οικονομικών πόρων. Ο γενικός επιθεωρητής των σιδηροδρόμων του Ελληνικού Κράτους ως διαχειριστής, παρέδωσε μεταξύ των άλλων υλικών, 400 τόνους κάρβουνο Κάρντιφ. Η παράδοση του κάρβουνου επιστοποιήθη δια πρωτοκόλλου συνταχθέντος και υπογραφέντος από κοινού υπό επιτροπής Βουλγάρων αξιωματικών ορισθείσης υπό της ημετέρας Κυβερνήσεως και υπό των Ελλήνων ειδικών Γενικών Επιθεωρητών. Το πρωτόκολλο τούτο απεστάλη ήδη εις Σόφια και έν αντίγραφόν του παρεδόθη δι αιτήματός υμών εις την στρατιωτικήν Διοίκησιν Δράμας. Ο Έλλην πρεσβευτής εν Σόφια έχει ήδη προβεί εις διαβήματα πλησίον της Κυβερνήσεώς υμών, δια την διάθεση ενός ποσού προς εξόφλησιν της ανωτέρω προμηθείας και εις τον Γενικόν Επιθεωρητήν εδόθη η εντολή δια την πραγματοποίηση των πληρωμών του προσωπικού του αίτινες ανέρχονται μηνιαίως εις το ποσόν των 12.000 δραχμών περίπου.

Παρόμοια διαβήματα δια τον σκοπόν αυτόν έγιναν και προς την στρατιωτικήν επιμελητείαν της Δράμας τα οποία μέχρις ώρας δεν επέφερον αποτέλεσμα.

5^{ον} Προβλήματα κρατουμένων.

Εις τας φυλακάς του διαμερίσματός ημών εβρίσκεται μεγάλος αριθμός κρατουμένων οίτινες συνελήφθησαν υπό των βουλγαρικών αρχών μετά την αποχώρησιν του τετάρτου σώματος του Ελληνικού στρατού. Μέρος των κρατουμένων μετεφέρθη ήδη εις Βουλγαρίαν, οι δε υπόλοιποι εβρίσκονται εις τας φυλακάς δίχως να γνωρίζουν τα αίτια της συλλήψεώς των. Παρακαλούμε όπως ευαρεστηθείτε δια την απόδοση της ελευθερίας αυτών των προσώπων κατόπιν τυχόν δίκης.

6^{ον} Το πρόβλημα των προσφύγων.

Η Ελληνική Κυβέρνησις είχε εγκαταστήσει εις τα περίχωρα των Σερρών έναν μεγάλον αριθμόν πτωχών Ελλήνων προσφύγων εκ Τουρκίας. Ούτοι υπεχρεώθησαν κατόπιν διαταγής των στρατιωτικών βουλγαρικών αρχών να εγκαταλείψουν τας εστίας των και να επιστρέψουν εις Δράμαν όπου εβρίσκονται τώρα, υπό συνθήκας απεριγράπτου πενίας, στερούμενοι παντός μέσου υπάρξεως. Παρακαλούμε εξοχότατε δια την μέριμνα αυτών των δυστύχων οίτινες απειλούνται εκ της πείνης και εισηγηθείτε εις την κυβέρνησιν υμών δια την χορήγηση των απαραίτητων προμηθειών τουλάχιστον δια 4.000 άτομα, το δε απαιτούμενο σχετικό κεφάλαιο θέλει τακτοποιηθεί μεταξύ των δυο κυβερνήσεων.

Μόλις τώρα επληροφορήθην ότι οι στρατιωτικά αρχαί της Δράμας επρότεινον εις τους πρόσφυγας αυτούς να μεταναστεύσουν εις την Σερβίαν. Η πρότασις αύτη ασφαλώς θα προξενήσει την επιδείνωσιν της καταστάσεως

των δυστύχων αυτών υπάρξεων και μάλιστα διαρκούντος του χειμόνος. Παρακαλούμε εισηγηθείτε και υμείς δια την ματαίωσιν της αποφάσεως.

7^{ον} Η επικοινωνία μετά των χωρίων.

Θα ήταν ευχής έργον η επικοινωνία των χωρίων με τας πόλεις Δράμα και Καβάλα να γίνεται άνευ εμποδίων ώστε οι χωρικοί να δύναται να μεταφέρουν τα προϊόντα των εις τας αγοράς αυτών των πόλεων δια την διατροφή των κατοίκων. Παρακαλούμεν όπως μεριμνήσητε δια την λύσιν του προβλήματος αυτού.

Ευαρεστηθείτε κ. υπουργέ την αποδοχήν της εκφράσεως των απείρων ευχαριστιών ημών και των διαβεβαιώσεων της πλέον υψηλής εκτιμήσεως.

Ο Νομάρχης της Δράμας
(Υπογραφή)
Ν. Μπακόπουλος

Αριθ. 5

Δράμα 14 Δεκεμβρίου 1916.

Ο Νομάρχης της Δράμας προς τη Βασιλική πρεσβεία της Ελλάδος
στη Σόφια.

Έχω την τιμή να σας γνωρίσω ότι από τις 20 Αυγούστου 1916, μέρα κατά την οποία ο Βούλγαρος στρατηγός Soukoff μου κοινοποίησε το υπ' αριθ. 2203 της 15 Αυγούστου 1916 έγγραφό σας, η βουλγαρική κυβέρνηση άρχισε την προμήθεια αλεύρου δια τη διατροφή του πληθυσμού της περιοχής μας: η προμήθεια αυτή έγινε αποκλειστικά έναντι πληρωμής τοις μετρητοίς. Η ποσότητα ποτέ δεν ήταν αρκετή για τις ανάγκες του πληθυσμού. Ενώ οι Βουλγαρικές αρχές είχαν υποσχεθεί από την αρχή της ενάρξεώς του την προμήθεια μισού κιλού κατά άτομο ημερησίως, σταδιακά η προμήθεια περιορίσθηκε στα 75 δράμα κατ' άτομο, η ποσότητα αυτή δεν χορηγούνταν τακτικά. Είναι τώρα αρκετός καιρός όπου πολλές διανομές γίνονται στην πόλη της Δράμας κατά διαστήματα τριών ή τεσσάρων ημερών και στη πόλη της Καβάλας κατά την διάρκεια 10 έως 12 ημερών δεν διατέθηκε καμία ποσότητα αλεύρου. Τις ημέρες αυτές το ψωμί λείπει από την αγορά. Αυτοί οι οποίοι δεν είχαν ανάγκη και οι οποίοι είχαν μερικά αποθέματα εσοδείας του τρέχοντος έτους κάνουν χρήση των αποθεμάτων τους. Οι άλλοι όλο αυτό τον καιρό διατρέφονται από τη χλόη των αγρών και από πιπεριές. Μερικά άτομα που έχουν μια μικρή ποσότητα διαθέσιμου αλεύρου στη Δράμα, πωλούν με 7 λέβα το κιλό, ενώ στην Καβάλα 11 λέβα. Τα διαπίστωσα και τα είδα με τα ίδια μου τα μάτια.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι ευνόητο ότι η ζωή των πτωχών αυτών υπάρξεων έχει γίνει όσο περνά ο καιρός πλέον ανυπόφορη. Αυτό

οφείλεται στο γεγονός ότι από το ένα μέρος οι τουρκικές και βουλγαρικές αρχές πήραν από τα χωριά την ποσότητα των δημητριακών τροφών που κατόρθωσαν να βρουν για τις στρατιωτικές τους ανάγκες και από την άλλη, σε όλη την επαρχία της περιφέρειας, δέσμευσαν αυστηρά τις διαθέσιμες ποσότητες και δήλωσαν από πολλών ήδη μηνών τον αποκλεισμό των κατοίκων εις τρόπον ώστε καμία επικοινωνία δεν δύναται να πραγματοποιηθεί μεταξύ των πόλεων και των χωριών.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την μεγάλη ακρίβεια δια τα είδη της πρώτης ανάγκης. Μια οκά ρεβίθια στοιχίζει 3 δραχμές, μια οκά πατάτες 6 δραχμές, ένα λάχανο 5 δραχμές ενώ στη Καβάλα, είναι ακόμη πιο ανεβασμένες οι τιμές..

Οι θάνατοι από πείνα στην Καβάλα χρονολογούνται ήδη από αρκετό καιρό και άρχισαν τώρα να εμφανίζονται στη Δράμα και στα χωριά. Αιτία της απελπιστικής αυτής κατάστασης είναι η έλλειψη εργασίας από το ένα μέρος και από το άλλο μέρος η έλλειψη αλεύρου και άλλων τροφίμων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η στρατιωτική επιμελητεία υπό τον Βούλγαρο στρατηγό Taneff τηλεγράφησε πολλές φορές ζητώντας την αύξηση της αναγκαίας ποσότητας αλεύρου από αυτό που είναι προορισμένο για τον βουλγαρικό στρατό. Αλλά δυστυχώς η κατάσταση παραμένει η ίδια.

Γράφω σήμερα για το πρόβλημα αυτό στον λοχαγό του Ιππικού Putka-mer, αντιπρόσωπο της Γερμανίας στη βουλγαρική επιμελητεία, που βρίσκεται με άδεια στη Σόφια, αποστέλλοντας αντίγραφο της παρούσης επιστολής.

Λαμβάνοντας υπ' όψη την απελπιστική κατάσταση, σας παρακαλώ κύριε Υπουργέ όπως ευαρεστηθείτε και προβείτε στα αναγκαία διαβήματα για την αύξηση της ποσότητας αλεύρων και την τακτική των προμηθειών.

Υπολοχαγός. Μπακόπουλος.

Αριθ. 6

Σέρρες 5 Ιανουαρίου 1917

Στρατηγόν Taneff, στη Δράμα.

Οι τοπικές στρατιωτικές αρχές έχουν την γνώμη ότι όλοι οι υπάλληλοι οι οποίοι υπό τας παρούσας συνθήκας δεν ασκούν τα καθήκοντά τους, οφείλουν να εργαστούν στις στρατιωτικές αγγαρείες στις οποίες υποβλήθηκαν οι κάτοικοι των Σερρών. Παρακαλούμε όπως διατάξετε όπως οι υπάλληλοι αυτοί να απαλλαγούν από παρόμοιες προσωπικές υποχρεωτικές εργασίες. Ο Ελληνικός νόμος αναγνώριζε την εξαίρεση αυτή.

Ο Διαχειριστής Νομαρχίας Σερρών

(Υπογραφή)

ΑΝΔΡΕΑΣ

Αριθ. 7

Μετάφραση αποφάσεως που πάρθηκε στις 7/30 Ιανουαρίου 1917 από τον Στρατηγό Taneff, Στρατιωτικό Επιθεωρητή στη Δράμα.

Σύμφωνα με οδηγίες του υπουργείου των Οικονομικών¹ που μας μεταβιβάστηκε με το υπ' αριθ. 199 τηλεγράφημα χθεσινής ημερομηνίας, με σκοπό να προληφθεί το χάος που μπορεί να προκληθεί στις συναλλαγές όσον αφορά την ισοτιμία μεταξύ λέβα και δραχμής.

Διατάσσουμε :

- 1^{ov} Από τώρα και στο εξής το λέβα και η δραχμή να έχουν την ίδια αξία.
- 2^{ov} Οι στρατιωτικές προμήθειες να πραγματοποιούνται με βάση την ισοτιμία αυτή.
- 3^{ov} Το ίδιο θα ισχύει για όλες τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται για το κράτος.
- 4^{ov} Ότι οι φόροι που οφείλονται στην ελληνική κυβέρνηση θα πληρωθούν με βάση την ίδια ισοτιμία.

Υπογραφή

Στρατηγός Taneff.

Αριθ. 8

Σέρρες 18 Ιανουαρίου 1917

Ο Νομάρχης των Σερρών προς τον Στρατηγό Taneff

Εξοχότατε,

Έχουμε την τιμή να θέσουμε υπόψη σας το πρόβλημα της σποράς της περιοχής μας και επ' αυτού του ζητήματος είχαμε τη τιμή να συνομιλήσουμε μαζί σας κατά την διάρκεια της παραμονής και στις Σέρρες.

Γνωρίζετε πολύ καλά ότι δεν επιτράπηκε στους γεωργούς να καλλιεργήσουν τους αγρούς τους στα περίχωρα της πόλης. Εξάλλου το μεγαλύτερο μέρος των αροτριόντων ζώων των πόλεων και των χωριών έχει επιταχθεί από τη Στρατιωτική επιμελητεία. Το ίδιο έγινε και για τους σπόρους οι οποίοι επίσης επιτάχθηκαν και εν μέρει καταναλώθηκαν ελλείψει κάθε άλλης τροφής.

Η κατάσταση στρατηγέ μου είναι εξαιρετικά κρίσιμη. Η δυστυχία του πληθυσμού αυξάνεται μέρα με την ημέρα κατά τρόπο επικίνδυνο. Πρέπει να ληφθούν πρακτικά μέτρα ιδίως για το μέλλον το οποίον προβλέπουμε ζοφερό. Είναι επείγουσα και απαραίτητη ανάγκη, έχοντας υπόψη τις στρατιωτικές επιφυλάξεις, να οργανώσουμε συστηματικά την

¹ Εννοεί βεβαίως το Βουλγαρικό Υπουργείο των Οικονομικών.

πραγματοποίηση της σποράς όλων των δημητριακών που είναι ακόμη επιδεκτικά καλλιέργειας. Ο πληθυσμός την περιμένει με μεγάλη αγωνία. Γνωρίζετε πολύ καλά την γονιμότητα των αγρών μας. Μόνο οι λαχανόκηποι της πόλης μας μπορούν να καλύψουν επαρκώς τις ανάγκες όχι μόνον της πόλης και των περιχώρων άλλα επίσης και της Δράμας. Ο στρατός επίσης μπορεί να επωφεληθεί τα μέγιστα και να απαλλαγεί στο μέλλον από τον ανεφοδιασμό της πόλης.

Στην περίπτωση που το πρόβλημα αυτό επιλυθεί, θα είναι αναγκαίο να εκδοθούν διαταγές στις υπεύθυνες στρατιωτικές αρχές των Σερρών και των περιχώρων, με σκοπό να επιτραπεί στους καλλιεργητές να κάνουν ό,τι είναι δυνατόν για την καλλιέργεια των αγρών και των λαχανόκηπων.

Από το άλλο μέρος η δημαρχία με την συνέργεια της στρατιωτικής επιμελητείας θα φροντίσει για την πραγματοποίηση αυτού του έργου με όλα τα δυνατά μέσα. Αλλά καθώς δεν υπάρχει σήμερα στην πόλη αρκετός σιτόσπορος και αροτριόντα ζώα, πρέπει να αποσταλεί είτε από τη Βουλγαρία ή από άλλο διαμέρισμα για λογαριασμό της ίδιας της επιμελητείας η ποσότητα που θα χρειασθεί. Απαιτείται οπωσδήποτε η υποστήριξη της επιμελητείας για μια νέα επίταξη των κτήνων της πόλεως μα και της περιοχής.

Εν αναμονή της ευνοϊκής σας απαντήσεως, εξοχότατε, παρακαλούμε να πράξετε ό,τι είναι δυνατόν προς όφελος του πληθυσμού.

Δεχθήτε κύριε την διαβεβαίωση της υψηλής μας εκτιμήσεως.

Ο Διαχειριστής
Σ. Δ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ.

Αριθ. 9

Δράμα 19 Ιανουαρίου 1919

Ο Νομάρχης της Δράμας στην Ελληνική Βασιλική Πρεσβεία:
Σόφια.

Έχουμε την τιμή να φέρουμε σε γνώση σας ότι υπάρχει πλήρης ανεργία, συνέπεια των πολεμικών επιχειρήσεων και οι εργάτες ιδίως των καπνών, μη έχοντας εργασία στη Δράμα και ιδιαίτερα στην Καβάλα, βρίσκονται σε κατάσταση απελπιστική. Πολυάριθμοι θάνατοι έχουν σημειωθεί ιδίως στην Καβάλα καθώς επίσης και σε άλλα μέρη της περιφέρειάς μας. Ως εκ τούτου σας παρακαλούμε όπως ευαρεστούμενος προβείτε στις αναγκαίες ενέργειες προς την Ελληνική κυβέρνηση για την έγκριση πίστωσης τουλάχιστον 200.000 δραχμών για την προμήθεια άρτου στις χιλιάδες δυστυχημένες οικογένειες που είναι καταδικασμένες σε βέβαιο θάνατον.

Ο Νομάρχης της Δράμας

N. Μπακόπουλος.

***

Αριθ. 10

Δράμα 25 Φεβρουαρίου 1917

Ο Δήμαρχος της Ελευθερούπολης προς τον κ. Νομάρχη Δράμας
Λαμβάνω την τιμή να φέρω εις γνώσιν σας ότι εξαιτίας της ανεπάρκειας και της καθυστέρησης αποστολής αλεύρου από τις αρμόδιες βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές ο πληθυσμός της Ελευθερουπόλης όντως βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση γιατί εκτός από την ανεπάρκεια του αλεύρου, η Ελευθερούπολη βρίσκεται τελείως απογυμνωμένη και από κάθε άλλο είδος τροφίμων. Αποτέλεσμα της καταστάσεως αυτής είναι οι ημερήσιοι θάνατοι από πείνα να φθάνουν στον αριθμό 8 μέχρι 10 ατόμων.

Επιπλέον η βουλγαρική στρατιωτική επιμελητεία με την αριθ. 16 διαταγή από 8 Μαρτίου 1917 (νέα ημερ.) που δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες, απαιτεί τα τρόφιμα που θα παραδοθούν από αυτές στον πληθυσμό, η αξία τους να πληρωθεί σε χρυσό. Τέτοιο μέσο πληρωμής δεν υπάρχει και οι συνέπειες της διαταγής αυτής θα είναι ο θάνατος των κατοίκων. Όθεν σας παρακαλώ να προβείτε αρμοδίως στα αναγκαία διαβήματα με σκοπό η αξία των αλεύρων που θα παραδοθεί στον πληθυσμό να μην πληρωθεί σε χρυσόν και συγχρόνως η ποσότητα του αλεύρου που θα παραδοθεί στον πληθυσμό της Ελευθερουπόλεως να αυξηθεί και ο εφοδιασμός να γίνεται κανονικά.

Ο Νομάρχης της Ελευθερουπόλεως.

(Υπογρ.) Β. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΙΔΗΣ.

Αριθ. 11

Δράμα 25 Φεβρουαρίου 1917

Ο Δήμαρχος της Δράμας προς τον κ. Νομάρχη της Δράμας.

Έχω την τιμή να φέρω σε γνώση σας ότι κατά την διάρκεια των τελευταίων μηνών οι θάνατοι από πείνα έλαβαν μεγάλη έκταση στην πόλη μας και αυξάνονται από μέρα σε μέρα. Οι θάνατοι αυτοί οφείλονται όχι μονάχα στην τέλεια έλλειψη των τροφίμων αλλά επίσης στην έλλειψη των αλεύρων που αποτελεί σήμερα την μοναδική τροφή του πληθυσμού.

Η απελπιστική κατάσταση που δημιουργήθηκε γίνεται ακόμη δυσκολότερη από την αναγγελία που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «ΝΕΑ ΔΡΑΜΑ» ότι η βουλγαρική επιμελητεία ζητεί ύστερα από διαταγή του βουλγαρικού υπουργείου των οικονομικών η αξία των δημητριακών, αλεύρων και λοιπών τροφίμων που θα χορηγηθούν στον πληθυσμό εκ μέρους της Βουλγαρίας να πληρωθεί αποκλειστικά σε χρυσό. Αυτό θα είναι το τελευταίο πλήγμα, τελείως εξοντωτικό για τον πληθυσμό που κινδυνεύει να πεθάνει από την πείνα.

Μεταφέροντας την κατάσταση αυτή σε γνώση σας, παρακαλώ ευαρεστούμενοι να πραγματοποιήσετε τα αναγκαία διαβήματα ώστε η εξόφληση της τιμής των αλεύρων ή και των άλλων τροφίμων που θα χορηγηθούν για τις ανάγκες του πληθυσμού εκ μέρους της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως, να μη γίνει με πληρωμή σε χρυσό και συγχρόνως να αυξηθεί σε βαθμό επάρκειας η ποσότητα του αλεύρου που θα χορηγηθεί και η διανομή να γίνει κανονικά.

Ο Δήμαρχος της Δράμας.
(υπογρ.) Μ. Κ. Φέσσας.

Αριθ. 12

Δράμας 25 Φεβρουαρίου 1917

Ο Δήμαρχος της Καβάλας προς τον κ. Νομάρχη της Δράμας.

Σήμερα διάβασα στην εφημερίδα «Νέα Δράμα» το υπ' αριθμό 16 έγγραφο της βουλγαρικής στρατιωτικής επιμελητείας της Δράμας με το οποίο γνωστοποιείται στο κοινό ότι, ύστερα από διαταγή του υπουργείου Οικονομικών της Βουλγαρίας, το αντίτιμο του αλεύρου που θα χορηγηθεί για την διατροφή του πληθυσμού από την βουλγαρική κυβέρνηση πρέπει να εξοφληθεί εκ των προτέρων σε χρυσό.

Με την ευκαιρία σας γνωρίζω ότι ο Δήμος της Καβάλας στερείται παντελώς χρυσού, και είναι αδύνατο να βρεθεί χρυσός. Κατά συνέπεια βρίσκεται σε αδυναμία να αγοράσει από τις βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές την αναγκαία ποσότητα αλεύρου για την διατροφή του πληθυσμού και επομένως η διαταγή αυτή της βουλγαρικής κυβέρνησης θα έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη του άρτου με αποτέλεσμα τον θάνατο από πείνα όλων των κατοίκων χωρίς εξαίρεση.

Όθεν, σας παρακαλώ να κάνετε ό,τι είναι αναγκαίο ώστε οι βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές να μην απαιτούν την πληρωμή σε χρυσό του αλεύρου ή των δημητριακών που προορίζονται για τη δημαρχεία της Καβάλας.

Με την ευκαιρία σας παρακαλώ να ευαρεστηθείτε να υποβάλετε στις στρατιωτικές αρχές το αίτημα να μας χορηγηθεί κανονικά το αλεύρι και τα δημητριακά διότι εάν δεν μας χορηγηθούν κανονικά και καθώς λείπει από την Καβάλα κάθε είδος τροφίμων, θα αυξηθεί ακόμη περισσότερο ο αριθμός των θανάτων από πείνα που ήδη αυξήθηκε σημαντικά και έφτασε στους 30 θανάτους κατά μέσο όρο την ημέρα.

Ο Δήμαρχος της Καβάλας
(υπογρ.) Ν. ΣΕΡΔΑΡΟΓΛΟΥ

***

Αριθ. 13*Δράμα 27 Φεβρουαρίου 1917.*

Η Νομαρχία της Δράμας προς την Ελληνική Βασιλική Πρεσβεία
στη Σόφια.

Αναφερόμενος στο τηλεγράφημά μου υπ' αριθ. 319 της 25 Φεβρουαρίου τρέχοντος έτους το οποίον αποστείλαμε με την μεσολάβηση της 10^{ης} Βουλγαρικής Μεραρχίας, έχω την τιμήν να σας γνωστοποιήσω ότι οι δήμαρχοι Δράμας, Καβάλας και Ελευθερουπόλεως μου ανακοίνωσαν ότι οι περιπτώσεις θανάτων από πείνα άρχισαν ήδη από πολλών μηνών και πήραν τελευταία τρομαχτική έκταση. Ενώ στο Πράβι καταγράφονται κατά μέσο όρο οκτώ με δέκα θάνατοι ημερησίως, στην Καβάλα καταγράφονται περισσότεροι των τριάντα και ο αριθμός αυτός αυξάνεται μέρα με την ημέρα.

Παρ' όλες τις επανειλημμένες αιτήσεις μας στη βουλγαρική στρατιωτική επιμελητεία της Δράμας η ποσότητα των δημητριακών ή του αλεύρου που στέλνεται εδώ από τη Σόφια για τη διατροφή του πληθυσμού είναι ανεπαρκής. Το ίδιο συμβαίνει και για τις μεγάλες πόλεις της περιφέρειάς μας. Η Δράμα και η Καβάλα παραμένουν συχνά για πολλές μέρες χωρίς ψωμί.

Ακόμη και το αλάτι δεν είναι αρκετό ώστε το ψωμί του λαού να ζυμώνεται χωρίς αλάτι. Όλα τα άλλα είδη, πρώτης ανάγκης, λείπουν τελείως, ή καλύτερο, αν υπάρχουν, βρίσκονται σε ελάχιστη ποσότητα, ακριβά σε τιμές υπέρογκες. Τα φασόλια, παραδείγματος χάρη, ή οι πατάτες στοιχίζουν τα πρώτα 14 φράγκα και τα δεύτερα 8 φράγκα. Το αλεύρι από καλαμπόκι έφθασε στην Καβάλα στην τιμή των 24 φράγκων η οκά. Όθεν, σας παρακαλούμε να προβείτε στα αναγκαία διαβήματα για την όσον το δυνατό ταχύτερη αποστολή ικανής ποσότητας αλεύρου για τον πληθυσμό της Δράμας και των Σερρών ο οποίος αποδεκατίζεται από την τρομερή πείνα.

Εκτός των άλλων η στρατιωτική επιμελητεία της Δράμας, ύστερα από διαταγή του βουλγαρικού υπουργείου των Οικονομικών, απαιτεί την εξόφλησή αποκλειστικώς σε χρυσό του αντιτίμου της αξίας των αλεύρων ή και των άλλων ειδών διατροφής που προορίζονται για την τροφοδοσία του πληθυσμού. Αλλά καθώς οι κοινότητες της περιφέρειάς μας στερούνται παντελώς χρυσού, βρίσκονται σε αδυναμία να προμηθευθούν τα χορηγούμενα είδη. Χρυσός δεν βρίσκεται εδώ. Σε περίπτωση αποδοχής της διαταγής αυτής του Βουλγαρικού Υπουργείου των Οικονομικών, η μικρή ποσότητα ψωμιού που χορηγείται σήμερα θα περιοριστεί, με συνέπεια όλος ο πληθυσμός της Δράμας και των Σερρών, χωρίς εξαίρεση, να υποστεί τον θάνατο από την πείνα. Όθεν, σας παρακαλούμε να ευαρεστηθείτε και προβήτε στα αναγκαία διαβήματα προς την Βουλγαρική Κυβέρνηση για να αποσυρθεί η παραπάνω διαταγή του βουλγαρικού υπουργείου των Οικονομικών με την οποία ο πληθυσμός θα στερηθεί εντελώς ακόμη και την

ελάχιστη ποσότητα ψωμιού που χορηγείται σήμερα..

Ο Νομάρχης της Δράμας Ν. Μπακόπουλος

Αριθ. 14

Δράμα 27 Φεβρουαρίου/ 12 Μαρτίου 1917

Προς την Στρατιωτική Επιμελητεία Δράμας.

- Έχω την τιμήν να υποβάλω συνημμένως*
 1^{ov} αναφορά του Δημάρχου Καβάλας
 2^{ov} αναφορά του δημάρχου Ελευθερουπόλεως από ημερομηνία 25
 Φεβρουαρίου (παλιά ημερομηνία.)
 3^{ov} αναφορά αριθ. 223 του δημάρχου Δράμας
 που αφορούν την διατροφή του πληθυσμού των τριών μεγάλων πόλεων
 της περιφέρειάς μας.

Οι εν λόγω δήμαρχοι μας αναφέρουν πολυάριθμες περιπτώσεις θανάτων που υφίστανται καθημερινά σ' αυτές τις τρεις πόλεις εξαιτίας της έλλειψης του αλεύρου. Παρ' όλα τα επανειλημμένα διαβήματα τα οποία κάνατε στην αρμόδια βουλγαρική υπηρεσία, η ποσότητα των δημητριακών και του αλεύρου που στάλθηκε εδώ από τη Σόφια για την διατροφή του πληθυσμού είναι τελείως ανεπαρκής. Οι πόλεις αυτές (στις οποίες οργανώθηκε η παροχή σισιτίων για τους φτωχούς) παραμένουν συχνά χωρίς ψωμί για πολλές μέρες.

Κατόπιν της με αριθ. 16 διαταγής σας που δημοσιεύθηκε στην τοπική εφημερίδα «Νέα Δράμα» γνωστοποιήθηκε ότι, κατόπιν εντολής του Βουλγαρικού Υπουργείου των Οικονομικών, το αντίτιμο της αξίας του αλεύρου ή των άλλων ειδών διατροφής που θα παραδοθούν από το Βουλγαρικό Κράτος δια τη διατροφή του πληθυσμού θα πραγματοποιηθούν με πληρωμή του αντιτίμου της αξίας αποκλειστικά σε χρυσό. Οι δήμαρχοι Δράμας, Καβάλας και Ελευθερουπόλεως με αναφορές τους, τις οποίες επισυνάπτουμε στην παρούσα, μας αναφέρουν ότι οι Δημαρχίες των τριών αυτών πόλεων βρίσκονται σε αδυναμία να προμηθευθούν το χρυσό και δεν δύναται κατά συνέπεια να παραλάβουν από τα αρμόδια όργανα της επιμελητείας σας την αναγκαία ποσότητα αλεύρου για την παρασκευή άρτου για τον πληθυσμό.

Το ψωμί, καθώς λείπουν όλα τα άλλα είδη διατροφής, δεν αποτελεί μόνον τη βασική τροφή, αλλά το μοναδικό διατροφικό είδος του πληθυσμού. Η εφαρμογή της με αριθ. 16 διαταγής, χωρίς καμία αμφιβολία θα στερήσει παντελώς το ψωμί του πληθυσμού, με άμεσο αποτέλεσμα τον θάνατον όλων των κατοίκων από την πείνα.

Σας παρακαλούμε να ευαρεστηθείτε και ενεργήσετε ώστε:

- 1^{ov} *Να ακυρωθεί η εν λόγω διαταγή του βουλγαρικού Υπουργείου των Οικονομικών που αφορά την πληρωμή σε χρυσό του αντιτίμου των ειδών διατροφής που θα χορηγούνται στον πληθυσμό.*
 2^{ov} *Να ανανεώσετε τα διαβήματα σας σε τρόπον ώστε η ποσότητα των*

δημητριακών και του αλεύρου, τα τόσοσ απαραίτητα για τη διατροφή του πληθυσμού, να φθάσουν εδώ κανονικά για να είναι δυνατή η βοήθεια στους δεινοπαθόντες πληθυσμούς που πεθαίνουν από την πείνα και οι οποίοι εν τούτοις έχουν δικαίωμα στη ζωή. Έχοντας υπ' όψιν τις μεγάλες ευθύνες που επωμίζομαι τόσοσ ενόπιον της Α.Μ. τον Σεβαστό κύριό μας, τον Βασιλέα και προς την Ελληνική Κυβέρνηση, είμαι υποχρεωμένος να αναφέρω στην κυβέρνησή μου, την κατάσταση στην οποίαν βρίσκεται ο πληθυσμός, και σας παρακαλώ να ευαρεστηθείτε και να μεταβιβάσετε στην Ελληνική Πρεσβεία της Σόφιας το συνημμένο έγγραφό μου με αριθ. 325 που αφορά το εν λόγω πρόβλημα.

Ο Νομάρχης της Δράμας
Ν. Μπακοπουλος

Αριθ. 15

Δράμα 2/15 Μαρτίου 1917

Προς την Στρατιωτική Επιμελητεία Δράμας.

Σας γνωρίζω την παραλαβή της αναφοράς του αγρονόμου δόκτορος G. Hoffmann την οποίαν μου απευθύνατε με το υπ' αριθ. 1190 της 13 τρέχοντος, έγγραφό σας. Έχουμε τη γνώμη ότι στην πεδιάδα της Δράμας είναι δυνατή ακόμη, για το τρέχον έτος, η καλλιέργεια αραβόσιτου, πατάτας και φασολιών αν και ο χρόνος της χειμωνιάτικης σποράς έχει ήδη παρέλθει.

Αφού λοιπόν, υπάρχει ακόμη χρόνος για τον σκοπό αυτό, σας παρακαλούμε να ενεργήσετε τα αναγκαία, ώστε το ταχύτερο δυνατόν να μας παραδοθούν οι απαιτούμενες ποσότητες, των απαραίτητων για την καλλιέργεια, σπόρων για να μεριμνήσουμε για τη διανομή τους στους γεωργούς και τους εκμισθώτες αγροκτημάτων της περιφέρειάς μας.

Η καλλιέργεια αυτή που δεν απαιτεί μηχανές και άλλα γεωργικά εργαλεία, μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς εμπόδια ακόμη και με τα σημερινά μέσα που κατέχουν οι γεωργοί..

Όσον αφορά την ίδρυση μιας εταιρείας για την εισαγωγή αγροτικών μηχανών μας φαίνεται ότι με τις σημερινές συνθήκες η ίδρυση μιας παρόμοιας εταιρείας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί. Τα αναγκαία κεφάλαια για την επιχείρηση αυτή, αποτελούν εμπόδιο επί του παρόντος και επί πλέον κατά την εισήγηση του αγρονόμου, τα κεφάλαια μπορούν να καλυφθούν αμέσως ύστερα από την πρώτη σοδειά, καλύπτοντες όλη την αξία των εν λόγω μηχανών, σε αντίθεση αυτών που γίνονται στην Ελλάδα και σ' αυτήν την ίδια την Ευρώπη, όπου εξοφλείται η αξία σε ετήσιες δόσεις τριών μέχρι πέντε ετών. Πιστεύουμε ότι θα συμεριστείτε πλήρως στο σημείο αυτό τη θέση μας και με την ευκαιρία αυτή σας παρακαλούμε να

επισπεύσετε την αποστολή των απαραίτητων ποσοτήτων σπόρων σιτηρών, πατάτας, αραβόσιτου και φασολιών.
Ο Νομάρχης της Δράμας.

N. Μπακόπουλος.

Αριθ. 16

Αναφορά του αγρονόμου Hoffmann
Προς την Βουλγαρική Στρατιωτική Εποπτεία Δράμας.

Συνέπεια των περιστάσεων των οποίων η παράθεση είναι περιττή, γεγονός είναι ότι τα μέσα υπάρξεως πολλών χιλιάδων προσώπων εκτέθηκαν σε σοβαρό κίνδυνο. Από πλευράς κυρίως επικοινωνίας, καθώς τα συγκοινωνιακά μέσα με τους παραγωγικούς οικισμούς των σιτηρών και των άλλων ειδών διατροφής είναι πολύ περιορισμένα, μου φαίνεται πως είναι ανάγκη να μεταχειριστούμε όλα τα μέσα και να πάρουμε όλα τα αναγκαία μέτρα, περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικά για την τοπική παραγωγή και να παράσχουμε με τον τρόπο αυτό κατά το μέτρο του δυνατού στο πληθυσμό της περιοχής την εξάρτησή του από εξωτερικούς παράγοντες.

Πρόκειται για μια εργασία η οποία θα του εξασφαλίσει όχι μόνον την σημερινή του τροφή άλλα και αυτής της επ' αύριον.

Τα μέτρα τα οποία προτείνω είναι τα ακόλουθα.

1^{ov} Υπάρχει στις πεδιάδες της Χρυσουπόλεως, της Δράμας και του Σιδηρόκαστρου, κατά τη δική μου εκτίμηση, μια έκταση εδάφους τουλάχιστον 8.000 εκταρίων κατάλληλη για καλλιέργεια. Αυτή η έκταση θα ήταν δυνατόν να παράγει περίπου 15.000 τόνους αραβόσιτου και φασολιών.

2^{ov} Εκτός αυτού εδάφη πολλών χιλιάδων εκταρίων παραμένουν ακαλλιεργητα τόσο διότι λείπουν τα εργατικά χέρια, όσον προπαντός και τα αροτριόντα ζώα που η σημερινή τους τιμή είναι ανεκτίμητη (ιδιαίτερα καθώς η παραγωγή σιτηρών απαιτεί μια έντονη εργασία δυο ή τριών μηνών) και συντελεί στον περιορισμό της παραγωγής, συνέπεια εκλείψεως κτηνών κυρίως για το αλώνισμα.

Η εκμετάλλευση των αγρών τούτων δεν πρέπει να γίνει κατά τρόπο εσφαλμένο. Για να επιτύχουμε το σκοπό τον οποίον προτείνουμε πρέπει να προβούμε στην άμεση εισαγωγή αγροτικών μηχανών όπως είναι οι ελκυστήρες με άροτρα, με σβάρνες, οι αλωνιστικές μηχανές κ.λ.π..

Επί πλέον οι κάτοικοι των πόλεων και των χωριών που ζουν σήμερα με έξοδα των κοινοτήτων, θα μπορούσαν να εργασθούν για τους ιδιοκτήτες των καλλιεργήσιμων εκτάσεων σε αγροτικές εργασίες αμοιβόμενοι με είδη διατροφής μετά από τη συγκομιδή. Οι κοινοτικές εκτάσεις οι οποίες επί του παρόντος είναι χέρσες θα γίνουν καλλιεργήσιμες με την χρησιμοποίηση κοινοτικών μηχανικών ελκυστήρων με έξοδα των κοινοτήτων, στις οποίες θα δίδονται επίσης οι σπόροι που απαιτούνται.

Η αξία των σπόρων και των αγροτικών μηχανών θα εξοφληθεί σε αγροτικά προϊόντα αμέσως μετά τη συγκομιδή.

Με δική τους πρωτοβουλία οι κεφαλαιούχοι της περιοχής θα δύναται να ιδρύσουν μια “Εταιρία καλλιέργεια γης” και να καταθέσουν τα αναγκαία κεφάλαια για την αγορά των μηχανημάτων.

Οι εργασίες της εταιρίας αυτής θα τελούν υπό τον έλεγχο της Κυβερνήσεως. Οι υπάλληλοι της Ελληνικής Κυβερνήσεως πρέπει να τοποθετηθούν σ’ αυτήν την εξαιρετικά κοινωφελή υπηρεσία. Ο Νομάρχης της Βασιλικής Κυβερνήσεως της Ελλάδος στην Δράμα θα μπορούσε να είναι πρωτεργάτης αυτής της Ένωσης.

Από την πλευρά σας μπορείτε να διευκολύνετε το έργο της αγοράς των μηχανημάτων, τον διορισμό δυο ή τριών αγρονόμων από την Βουλγαρία και με την προμήθεια σπόρων.

Δεν υπάρχει έλλειψη κεφαλαιούχων. Οι ίδιοι οι Δήμοι θα μπορούσαν να τους πλησιάσουν. Με τον τρόπο αυτό η Βασιλική Κυβέρνηση της Βουλγαρίας δεν έχει παρά να παράσχει τις αναγκαίες διευκολύνσεις και με τον τρόπο αυτό να αποδεσμεύσει τα μέσα μεταφοράς τα οποία σήμερα χρησιμοποιούνται για τον ανεφοδιασμό ολόκληρης της χώρας.

Οι λεπτομέρειες της οργανώσεως αυτής δεν δύναται να αναλυθούν παρά σε μια σύσκεψη πολλών ειδικών οι οποίοι οφείλουν να πάρουν μέρος σ’ αυτήν.

Επί του παρόντος είναι περιττή η απαρίθμησή τους.

Αριθ. 17

Ο Νομάρχης της Δράμας προς την Στρατιωτική Επιμελητεία στη Δράμα.

Έχω την τιμήν να φέρω εις γνώση σας ότι οι κάτοικοι της Νέας Μήδειας¹, μου ανέφεραν ότι δεν έλαβαν καμία ποσότητα αλεύρου και δημητριακών από την επιμελητεία από τις 3 Φεβρουαρίου 1917, ημερομηνία κατά την οποίαν πήραν 1.000 κιλά αραβόσιτο και καθώς δεν έχουν κανένα άλλο είδος διατροφής, αναγκάστηκαν να σφάζουν και να φάνε τα άλογά τους.

Ο τοπικός διοικητής της Νέας Μήδειας με διαταγή που κοινοποίησε στο Κοινοτικό συμβούλιο απαγορεύει την σφαγή των αλόγων.

Μια επιτροπή των κατοίκων της εν λόγω περιοχής που είχε στέρηση χρημάτων απευθύνθηκε σε μερικούς εμπόρους της Δράμας που τυγχάνουν συμπατριώτες τους, να τους δανείσουν μερικές χιλιάδες χρυσά φράγκα, απαραίτητα για την αγορά σιτηρών. Οι τελευταίοι συγκατατέθηκαν ευχαρίστως να τους συνδράμουν δίδοντάς τους χαρτονομίσματα σε λέβα, αντίστοιχης αξίας με τα χρυσά νομίσματα. .

¹ σημερινή Νέα Πέραμος Καβάλας

Καθώς η επιμελητεία σας απαιτεί την πληρωμή σε χρυσό, για τις αγορές αυτές, σας παρακαλούμε να διατάξετε την παράδοση 1.500 χιλιογράμμων αλεύρου ή αραβόσιτου επί πιστώσει με την εγγύηση της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

*Ο Νομάρχης της Δράμας.
Μπακόπουλος.*

Αριθ. 18

Βουλγαρική Επιμελητεία του Στρατού – Δράμας.

Επί τον υπ' αριθ. 521 στις 23 Ιανουαρίου ένα βαγόνι άλευρο, στις 27 ένα βαγόνι αραβόσιτο και στις 31 ένα βαγόνι σιτάρι, ήτοι τρία εν σύνολον βαγόνια, έφθασαν στο σιδηροδρομικό σταθμό της Πόρνας¹ και μετεφέρθησαν στις Σέρρες. Σήμερα μας ειδοποίησαν από την Πόρνα ότι και ένα άλλο βαγόνι σιταριού έχει φθάσει εκεί.

Ανάγκη απόλυτη να σταλούν τουλάχιστο τρία βαγόνια την εβδομάδα. Η πλειονότητα του πληθυσμού πένεται.

*G.R.S.
D. ANDREADIS.*

Αριθ. 19

Σόφια 5 Μαρτίου 1917.

Νότα της Ελληνικής Πρεσβείας της Σόφιας
Προς το Υπουργείο των Εξωτερικών της Βουλγαρίας.

Η Ελληνική Πρεσβεία της Αυτού Μεγαλειότητος έχει πληροφορηθεί ότι πολυάριθμες περιπτώσεις θανάτων, συνέπεια της τέλειας ελλείψεως προμηθειών, έλαβαν χώραν και εξακολουθούν να επαναλαμβάνονται μεταξύ των ελληνικών πληθυσμών της Καβάλας.

Είχε τότε ρητώς συμφωνηθεί ότι από την στιγμή της εισόδου των βουλγαρογερμανικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος η ζωή των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας θα ήταν εξασφαλισμένη με όλα τα στρατιωτικά και οικονομικά μέσα που θα μεριμνούσαν προς την κατεύθυνση αυτή οι στρατιωτικές αρχές.

Δυστυχώς η έλλειψη των τροφίμων γίνεται ολοένα και πιο αισθητή στην Καβάλα, όπου οι εύποροι κάτοικοί της θα ήσαν ευτυχείς αν θα μπορούσαν να προμηθευθούντα σπανίως ευρισκόμενα τρόφιμα έστω και σε τιμές υπερβολικές. Όσον αφορά τους πτωχούς και ενδεείς οι οποίοι και αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της πόλεως, πεθαίνουν από

¹ σημερινός Γάζωρος Σερρών

την πείνα εξαιτίας της έλλειψης κάθε σοβαρού μέτρου για την θεραπεία της τραγικής καταστάσεως η οποία όπως φαίνεται θα διαρκέσει επί πολύ.

Ενημερώνοντας για τα παραπάνω το Βασιλικό Υπουργείο των Εξωτερικών, η Ελληνική πρεσβεία της Σόφιας έχει την πεποίθηση ότι θα θελήσετε να μεσολαβήσετε επειγόντως πλησίον των υπευθύνων δια την λήψη όλων των μέτρων που ενδείκνυνται για να τεθεί τέρμα σε μια τραγική κατάσταση στην οποίαν βρίσκεται ο πληθυσμός της Καβάλας.

A. NAOYM.

Αριθ. 20

Δράμα 8 Μαρτίου 1917.

Διαταγή της Βουλγαρικής Επιμελητείας της Δράμας

Τακτοποίηση γενικής φύσεως.

Παράγ. 1. Το υπουργείο των οικονομικών με έγγραφο του υπαρ. Νο 574 και υπό ημερομηνία 3 Μαρτίου που μας απηύθυνε αποφασίζει οι κάτοικοι οι οποίοι αγοράζουν κρατικά βουλγαρικά τρόφιμα οφείλουν να τα εξοφλήσουν σε τιμές που ήδη καθορίστηκαν αλλά σε χρυσό νόμισμα με ισοτιμία 100 λέβα σε χαρτονόμισμα έναντι 100 λέβα σε χρυσό. Ισοτιμία ενός τεμαχίου των 20 φράγκων σε χρυσό ισοδυναμεί με 20 λέβα.

Αξία μιας τουρκικής λίρας 22.70 λέβα.

Τα ποσά που θα εισπραχθούν με τον τρόπον αυτόν πρέπει να κατατεθούν στα υποκαταστήματα της εθνικής βουλγαρικής τράπεζας με την δήλωση ότι η πληρωμή πραγματοποιήθηκε σε χρυσό.

Ανακοινώνοντας τα ανωτέρω διατάζω τον στρατηγό Panayotof αρχηγό του ανεφοδιασμού να συμμορφωθεί με αυτά αρχής γενομένης από τις 12 Μαρτίου.

Ο Στρατιωτικός Επιθεωρητής
Στρατηγός Taneff.

Αριθ. 21

Σόφια 14 Μαρτίου 1917

Προς την εποπτεία στρατού στη Δράμα.

Από τις 17 Φεβρουαρίου μέχρι τις 11 Μαρτίου δεν έχουμε λάβει παρά μόνον τέσσερα βαγόνια σιτηρών συνολικ, δηλαδή 42.000 κιλά κιλά για

25.000 κατοίκους για 22 ημέρες,, ποσότητα που αντιστοιχεί σε 75 γραμμάρια αλεύρου για κάθε άτομο, αντί των 200 γραμμαρίων που μας είχατε υποσχεθεί.

Στερούμεθα απολύτως κρέατος, αλατιού, λαχανικών και κάθε είδους διατροφής. Απολύτως ανάγκη άμεσου αποστολής ικανής ποσότητας αλεύρου, 5.000 κιλών ημερησίως που αντιστοιχούν σε 200 γραμμάρια κατ' άτομον.

Παρούσα κατάσταση Σερρών συνέπεια πείνας εξαιρετικά κρίσιμη.

G.P.S.
D. ANDREADIS

Αριθ. 22

Σόφια 14 Μαρτίου 1917

Ρηματική Νότα της Ελληνικής Πρεσβείας της Σόφιας
Προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Βουλγαρίας.

Σε συνέχεια της ρηματικής μας Νότας αριθ.333 και υπό ημερομηνία 5 του τρέχοντος μηνός η Βασιλική Πρεσβεία έχει την τιμήν να φέρει εις γνώσιν του Βασιλικού υπουργείου των εξωτερικών ότι κατά νεώτερες πληροφορίες η κατάσταση στην Ελληνική Μακεδονία καθημερινά γίνεται περισσότερο θλιβερή εξαιτίας της τέλειας έλλειψης τροφίμων και κυρίως του άρτου. Σε πολυάριθμες περιπτώσεις έχουν σημειωθεί θάνατοι και θα συνεχισθούν εάν η Βουλγαρική Κυβέρνηση δεν λάβει επείγοντως μέτρα ενεργητικά δια τον δυστυχημένο πληθυσμό που διατρέχει τον κίνδυνο ολοκληρωτικού αφανισμού.

Η Ελληνική Βασιλική Πρεσβεία δυστυχώς επισημαίνει την κρίσιμη κατάσταση στην οποία ευρίσκεται ένα μέρος του ελληνικού εδάφους και πιστεύει ότι είναι απαραίτητη ανάγκη να επισημάνει στην Βασιλική Κυβέρνηση την αδράνεια των αρμοδίων αρχών και παρακαλεί επίμονα το Βασιλικό υπουργείο δια την ταχεία ενέργεια εφοδιασμού τροφίμων και λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για το σκοπό αυτόν για να αποφευχθούν ακόμη μεγαλύτερα δεινοπαθήματα στην Ελληνική Μακεδονία που έχει τόσον δοκιμαστεί.

A. ΝΑΟΥΜ.

Αριθ. 23

Σόφια 23 Μαρτίου 1917

Ρηματική Νότα της Ελληνικής Πρεσβείας Σόφιας
Προς το Υπουργείον Εξωτερικών της Βουλγαρίας.

Σε συνέχεια της ρηματικής μας Νότας αριθ.375 και υπό ημερομηνία 14/27 τρέχοντος μηνός, η Πρεσβεία της Α. Μ της Ελλάδος έχει την τιμήν να φέρει εις γνώσιν του Βασιλικού υπουργείου των Εσωτερικών ότι η στρατιωτική επιμελητεία της Δράμας που λειτουργεί επί του παρόντος στη Δράμα, υποχρεώνει τους κατοίκους της Ελληνικής Μακεδονίας ότι οι τιμές των ειδών τροφίμων που τους προμηθεύει η ίδια δυστυχώς παρά τα παρατεταμένα διαλείμματα θα πραγματοποιηθούν όχι εις λέβα άλλα εις χρυσόν πραγματικό με ισοτιμία των 20 λέβα για είκοσι χρυσά φράγκα όταν με τη χρηματιστηριακή ισοτιμία στη Σόφια και σ' αυτήν ακόμη τη Δράμα ένα ναπολεόνιο αξίζει περίπου 60 λέβα.

Οι δυστυχισμένοι κάτοικοι, λιμοκτονούντες από την έλλειψη τροφίμων που οφείλεται αποκλειστικά στις αρμόδιες βουλγαρικές αρχές και πιεσμένοι από την μεγάλη ανάγκη, αναγκάζονται να υποκύψουν σ' αυτές τις απαιτήσεις.

Έτσι, όχι μόνον το Υπουργείο των Οικονομικών εκδίδει διαταγές ώστε η επιβολή φόρων και, γενικά, οι συναλλαγές στην περιοχή της Στρατιωτικής Επιμελητείας της Δράμας, να γίνονται σε είτε σε λέβα, είτε σε δραχμές, χωρίς καμία διαφορά στην τιμή μεταξύ των δυο νομισματικών μονάδων, αλλά αντίθετα, επιμένει για την πληρωμή σε χρυσό για τα ελάχιστα τρόφιμα που παρέχονται υπό τις προαναφερθείσες συνθήκες.

Αυτά τα ανεξήγητα μέτρα που θα έχουν ως αποτέλεσμα την οικονομική καταστροφή των κατοίκων, δεν είναι δυνατόν να αφήσουν αδιάφορη την Βασιλική Πρεσβεία η οποία αν και διαμαρτύρεται εναντίον τους, με τον πλέον επίσημο τρόπο, παρακαλεί επίμονα το Βασιλικό Υπουργείο των Εξωτερικών να λάβει επείγοντως μέτρα τα οποία θα επιτρέψουν την ανακούφιση των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας που απειλούνται με ολοκληρωτική καταστροφή και αποδεκατισμό

A. ΝΑΟΥΜ.

Αριθ. 24

Προς τον Πρεσβευτή της Ελλάδος στη Σόφια, κ. Ναούμ.

Οι δήμαρχοι Καβάλας και Ελευθερουπόλεως μας γνωρίζουν ότι πολυάριθμες περιπτώσεις θανάτων σημειώνονται καθημερινά σ' αυτές τις δυο πόλεις από πείνα. Δήμαρχος της Δράμας μας ανακοίνωσε ότι παρά τα επανειλημμένα διαβήματά του προς την στρατιωτική επιμελητεία της Δράμας η ποσότητα των σιτηρών και αλεύρου που αποστέλλεται εδώ από τη Σόφια για την διατροφή του πληθυσμού της περιοχής μας είναι ανεπαρκής. Ιδιαίτερα η πόλη της Δράμας υποφέρει περισσότερο και παραμένει χωρίς ψωμί τις περισσότερες μέρες της εβδομάδας. Παράκληση να κάνετε ό,τι είναι δυνατόν πλησίον της βουλγαρικής κυβερνήσεως για να έλθει η βοήθειά

της το ταχύτερο δυνατόν. Ατυχώς ο πληθυσμός πεθαίνει από την πείνα. Το αλάτι λείπει τελείως. Το ψωμί που προμηθεύεται ο πληθυσμός παρασκευάζεται χωρίς αλάτι.

Η στρατιωτική επιθεώρηση της Δράμας εκτελούσα διαταγή του Βουλγαρικού Υπουργείου Οικονομικών ανακοίνωσε ότι από σήμερα το αντίτιμον των χορηγούμενων στον πληθυσμό αλευρών θα καταβληθεί αποκλειστικά σε χρυσό νόμισμα. Κατά συνέπεια είναι ανάγκη να ενεργήσετε στο αρμόδιο υπουργείο για την ακύρωση της εν λόγω διαταγής, καθώς η εφαρμογή της θα οδηγήσει χωρίς αμφιβολία στην τέλεια έλλειψη του άρτου στον πληθυσμό.

Ο Νομάρχης Δράμας.
Μπακόπουλος.

Αριθ. 25

Σέρρες 26 Μαρτίου 1917

Κύριον
Στρατηγόν *Alexandre Taneff*
Διοικητή της Στρατιωτικής Επιμελητείας Δράμας
εις Δράμα.

Εξοχότατε,

Ο κύριος στρατιωτικός Διοικητής των Σερρών μας έχει ανακοινώσει την διαταγή της Επιθεωρήσεως №16 με ημερομηνία 8 Μαρτίου δια της οποίας διατάζει την πληρωμήν σε χρυσό των τροφίμων που πωλούνται από τη βουλγαρική κυβέρνηση για τον ανεφοδιασμό της χώρας.

Το δημοτικό συμβούλιο ομόφωνο μαζί με τους προύχοντες των τριών εθνικοτήτων της πόλεως αισθάνεται δυστυχώς την υποχρέωση να σας δηλώσει εξοχότατε ότι του είναι αδύνατον να συμμορφωθεί με την διαταγή αυτήν για τον απλό λόγο ότι δεν υπάρχει στην πόλη τόσος χρυσός ικανός να προμηθεύσει το ποσό των 3.000 ή 2.000 λιρών Τουρκίας που χρειάζονται για κάθε μήνα έναντι αξίας σιτηρών 100.000 ή 150.000 χιλιόγραμμων που είναι αναγκαία για την πόλη. Ήδη από τον βαλκανικό πόλεμο ο χρυσός άρχισε να λείπει από την περιφέρεια Σερρών.

Η εθνική βουλγαρική τράπεζα στην αρχή, το Ελληνικό Κράτος στη συνέχεια, μερίμνησαν για την συγκέντρωση του χρυσού που βρισκόταν στην κυκλοφορία. Οι Τούρκοι μετανάστες στην Τουρκία πήρανε μαζί τους σημαντικά ποσά χρυσού. Όμως εξακολούθησαν από μακρόν να επενδύουν σε χρυσό το αντίτιμο των αγαθών τους που είχαν εγκαταλείψει στη Μακεδονία. Ευθύς αμέσως μετά την κήρυξη του Ευρωπαϊκού πολέμου η Ελληνική Κυβέρνηση έδωσε εντολή σε όλα τα δημόσια ταμεία να

συγκεντρώσουν και να αποστείλουν στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος στην Αθήνα όλο τον διαθέσιμο χρυσόν, έτσι μόνον το Δημόσιο Ταμείο των Σερρών απέστειλε μια μεγάλη ποσότητα τουρκικών λιρών και ναπολεόνιων σε χρυσό. Αλλά αν υποθέσουμε ότι ακόμη και μικρές ποσότητες χρυσού έχουν παραμείνει σε ιδιώτες, κατατέθηκαν σε τράπεζες της πόλης απ' όπου είναι αδύνατον να γίνει ανάληψη σήμερα, δεδομένου ότι οι τράπεζες δεν λειτουργούν πλέον. Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι τώρα τελευταία Τούρκοι στρατιώτες επεδίωξαν επιμόνως την ανταλλαγή χαρτονομισμάτων με χρυσό σε πολύ υψηλή τιμή.

Κατά συνέπειαν είναι άτοπον να μιλήσουμε για χρυσόν σε ποσότητες που να επαρκούν για την αγοράν των σιτηρών για την πόλη. Επί του παρόντος χρήμα για την κυκλοφορία δεν είναι παρά μόνο το λέβα, δοθέντος ότι και οι στρατιωτικές αγορές πραγματοποιούνται με λέβα καθώς επίσης και οι δημόσιοι φόροι εξοφλούνται σε λέβα σύμφωνα με διαταγή της στρατιωτικής επιθεωρήσεως υπ' αριθμόν 7 του τρέχοντος έτους. Εξάλλου η μοναδική πηγή της αγοράς είναι ο καπνός ή όλες οι πληρωμές του είδους αυτού πραγματοποιούνται σε λέβα από τότε που το νόμισμα αυτό κυκλοφορεί με την ίδια ισοτιμία όπως και η δραχμή. Αλλά, από γενικής απόψεως επίσης η πόλη μας ενόψει των σημερινών καταστάσεων και των ειδικών συνθηκών όσον αφορά το μέτωπο, βρίσκεται σε κατάδυση σε μια οικονομική κατάσταση, όλως διόλου θλιβερή που δεν δύναται με κανένα τίμημα να έλθει σε εμπορικές σχέσεις με τα περίχωρά της. Η αγορά των Σερρών στο μεγαλύτερο μέρος είναι νεκρή. Δεν μπορούμε πλέον να μιλήσουμε για τη γεωργία, ούτε για τη κτηνοτροφία. Ο εργατικός πληθυσμός στερείται τελείως εργασίας. Περισσότεροι των 8.000 κατοίκων παίρνουν δωρεάν το ψωμί από τη δημαρχία, ενώ το πλείστον μέρος του υπόλοιπου πληθυσμού με δυσκολίαν εξοικονομεί τα αναγκαία λέβα για να προμηθευθεί το καθημερινό ψωμί. Από οικονομικής απόψεως ουδεμία σύγκριση είναι δυνατή μεταξύ της καταστάσεως των Σερρών και αυτής των άλλων πόλεων όπως η Δράμα κ.λ.π.. όπου όλες οι οικονομικές επιχειρήσεις εργάζονται όπως και προηγουμένως και όπου ουδεμία μετανάστευση κατοίκων έλαβεν χώραν.

Εξοχότατε η πόλη των Σερρών ουδέποτε βυθίστηκε σε μια οικονομική κρίση παρόμοια με αυτή που έχουμε σήμερα. Γίνεται μάχη μεταξύ ζωής και θανάτου. Απευθυνόμαστε στα δίκαια αισθήματά σας και στην δίκαια κρίσιν σας, απόδειξη την οποία έχουμε από μακρόν, επιτρέψατέ μας να σας παρακαλέσουμε όπως ευαρεστηθείτε και πράξετε ό,τι είναι δυνατόν όπως η εν λόγω διαταγή ανακληθεί και όπως από δω και πέρα οι αγορές να διεξάγονται με λέβα όπως και προηγουμένως.

Ευαρεστηθείτε να δεχθήτε την διαβεβαίωση της πλέον υψίστης εκτιμήσεως.

Δια το Δημοτικό Συμβούλιο
Ο Δήμαρχος των Σερρών

Mehmet Akil

Αριθ. 26

Σόφια 27/Μαρ./9 Απριλ. 1917

Η Ελληνική Πρεσβεία της Σόφιας

Προς το Υπουργείο των Εξωτερικών της Ελλάδος

Εν συνέχεια εγγράφων μας υπ' αριθ. 356 της 5 Μαρτίου και Νο 374 της 14^{ης} τρέχοντος μηνός και τηλεγραφήματός μου Νο 430 της 23 Μαρτίου έχω την τιμήν να σας υποβάλω συνημμένως πρόσφατο έγγραφο μου Νο 422 τη 23 Μαρτίου που απέστειλα στον πρόεδρο του υπουργικού συμβουλίου για το πρόβλημα της καταστάσεως που δημιουργήθηκε στην Ανατολική Μακεδονία συνέπεια ελλείψεως τροφίμων και ιδίως του άρτου.

Στην Καβάλα, εξαιτίας των δυσκολιών μεταφοράς τροφίμων από τη Δράμα και της απουσίας εκ μέρους των βουλγαρικών στρατιωτικών αρχών πάσης προσοχής της οργανώσεως μιας τακτικής οδικής επικοινωνίας μεταξύ Καβάλας και Δράμας, οι κάτοικοι ήδη υποφέρουν από πολλούς μήνες την ανεπάρκεια των τροφίμων και ιδιαίτερα του ψωμιού το οποίον πωλείται από 10 μέχρι 15 δραχμές η οκά. Καταρχάς η ανεπάρκεια αυτή σημειώθηκε στην Καβάλα όπου και παρατηρήθηκαν αρκετά θύματα θανάτων από την πείνα. Τώρα τελευταία και ιδιαίτερα από ένα μήνα η δυστυχία διαδόθηκε σε όλη την Ανατολική Μακεδονία και ένας μεγάλος αριθμός θανάτων από πείνα διαπιστώθηκε στην Καβάλα, Δράμα και Σέρρες.

Είναι επόμενο ότι παρόμοια κατάσταση επικρατεί και στα διάφορα χωριά δοθέντος ότι δια στρατιωτικούς λόγους έχει απαγορευθεί η κυκλοφορία μεταξύ των χωριών, πράγμα το οποίον χωρίς αμφιβολία συντελεί στην αύξηση της ελλείψεως τροφίμων που έχει σημειωθεί στις πόλεις.

Στις τελευταίες σαράντα μέρες 1800 άτομα έχουν πεθάνει στη Καβάλα από πείνα, ενώ στη Δράμα πεθαίνουν καθημερινά τριάκοντα κατά μέσο όρο άτομα σύμφωνα με επίσημες και αναμφισβήτητες πληροφορίες που μου παρασχέθηκαν. Η βουλγαρική Κυβέρνηση έχει αποσταλεί πριν από δύο μήνες στην Ανατολική Μακεδονία μια ποσότητα σίτου η οποία αν και ανεπαρκής, εν τούτοις συνετέλεσε κατά τι στην ανακούφιση του πληθυσμού. Η ποσότητα σίτου η οποία διατίθεται κάθε φορά πληρώνεται από τη νομαρχία στη βουλγαρική κυβέρνηση, αλλά ήδη από δυο μηνών η ποσότητα έχει περιορισθεί βαθμηδόν και έχει μειωθεί η προμήθειά του σε 60 γραμμάρια ημερησίως σε κάθε πρόσωπον. Τα είδη πρώτης ανάγκης λείπουν όλως διόλου είτε βρίσκονται σε πολύ ψηλές τιμές, σε τρόπον ώστε και αυτοί ακόμη οι πλούσιοι αδυνατούν να τα προμηθευθούν.

Ως εκ τούτου κατά την διάρκεια των δύο τελευταίων μηνών η κατάσταση

στην Ανατολική Μακεδονία, χειροτέρευσε εξαιτίας των πολυάριθμων θανάτων από πείνα που σημειώθηκαν ιδίως μεταξύ του Ελληνικού στοιχείου δοθέντος ότι ο Τουρκικός στρατός προμηθεύει τρόφιμα στους μουσουλμάνους και ο Βουλγαρικός στρατός στα βουλγαρικά χωριά. Στη Δράμα και σε μερικές άλλες πόλεις χάρη στην πρωτοβουλία που πήρε στο θέμα αυτό ο Έλληνας Νομάρχης, με την άμιλλά του και των χρηματικών επιχορηγήσεων των πλέον πλουσίων συστήθηκαν συσσίτια για την βοήθεια των κατωτέρων στρωμάτων του πληθυσμού αλλά δυστυχώς η κανονική λειτουργία τους δεν κατέστη δυνατή συνέπεια ελλείψεως ειδών διατροφής. Εξαιτίας αυτής της ανεπιθύμητης καταστάσεως στην Ανατολική Μακεδονία, απηύθυνα πολυάριθμες εκκλήσεις μέχρι τώρα ρητώς και εγγράφως, τα αναγκαία διαβήματα στο ενταύθα υπουργείο των εξωτερικών και στον πρόεδρο του υπουργικού συμβουλίου διαμαρτυρόμενα ενεργητικά για την καταστροφή που επήλθε στην Ανατολική Μακεδονία, τους υπενθύμισα και τους ανέφερα τις υποσχέσεις που έδωσαν στην Ελλάδα στο θέμα της ασφάλειας ζωής και περιουσίας των κατοίκων και τους επέστησα την προσοχή για την θλιβερή εντύπωση που θα προξενήσει στην Ελλάδα η διαγωγή αυτή της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως η οποία δεν δύναται παρά να επηρεάσει την κοινή γνώμη στην Ελλάδα καθώς και τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των δυο λαών. Εκτός από τα διαβήματα αυτά, επισκέφθηκα τον εκπρόσωπο του Κοινοβουλίου (τον πρόεδρο του υπουργικού Συμβουλίου) τον σύμβουλο του Βασιλέα, κ. Dobronitz στους οποίους διαμαρτυρήθηκα κατά τον πλέον έντονο τρόπο, αναπτύσσοντας την κατάσταση στην Ανατολική Μακεδονία και παρακαλώντας τους να φέρουν όλα αυτά σε γνώση της Αυτού Μεγαλειότητας του Βασιλέα, με την ελπίδα ότι η Α.Μ. θα θελήσει να επέμβει στη βουλγαρική κυβέρνηση δια την καλύτερευση της καταστάσεως. Διαμαρτυρήθηκα στο κ. Dobronitz για το γεγονός της αδράνειας εκ μέρους της βουλγαρικής Κυβερνήσεως πάνω στο πρόβλημα αυτό. Επέμενα στη σημασία της επιρροής των οποίων η αδιαφορία αυτή θα δύναται να θίξει το θέμα των σχέσεων των δυο εθνών. Ο κ. Dobronitz, εκφράζοντας μια τέλεια άγνοια της εν λόγω καταστάσεως υποσχέθηκε να ενημερώσει για όλα αυτά την Αυτού Μεγαλειότητα του Βασιλέα στον οποίον θα μεταφέρει όλα τα θέματα της συνομιλίας μας.

Προέβην στα αναγκαία διαβήματα σε όλους τους εδώ επισήμους διπλωμάτες καθώς επίσης και τους Γερμανούς επισήμους και εισηγούμαι επίσης με την παράκλησή σας για το εν λόγω θέμα την επέμβαση της Πρεσβείας σας στο Βερολίνο σε διαβήματα προς τη γερμανική κυβέρνηση.

Θα προσπαθήσω να ξαναδώ τον πρόεδρο ο οποίος εξαιτίας της εργασίας του Κοινοβουλίου (Sobranie) και της παρούσης ανώμαλης εσωτερικής καταστάσεως ίσως προβεί σε μίαν πράξη αρκετά δύσκολη.

Πιστεύω ότι θα πράξει ό,τι είναι δυνατόν για να έλθει σε βοήθεια σ' αυτήν την αξιοθρήνητη κατάσταση της Ανατολικής Μακεδονίας.

A. NAOYM

Αριθ. 27

Δράμα 27 Μαρτίου / 9 Απριλίου 1919

Προς τον, παρά την ενταύθα στρατιωτική επιμελητεία της Δράμας, εκπρόσωπο της γερμανικής κυβερνήσεως.

Έχω την τιμήν να υποβάλω συνημμένως προς γνώσιν σας αντίτυπο της σημερινής μου επιστολής που την απηύθυνα στη στρατιωτική επιμελητεία της Δράμας.

Σας παρακαλούμε να ευαρεστηθείτε και να λάβετε υπ' όψιν το περιεχόμενο της επιστολής μου αυτής απαιτώντας τόσο με τις αρμόδιες Βουλγαρικές αρχές, όσο και με την Αυτοκρατορική γερμανική κυβέρνηση να έλθετε σε βοήθεια του πληθυσμού της περιφέρειάς μας που εκλέγει από την πλέον μαύρη ανέχεια και προπαντός από τα τελευταία μέτρα που πάρθηκαν από τη βουλγαρική Κυβέρνηση που απαιτεί την πληρωμή σε χρυσό νόμισμα το αντίτιμο των αλεύρων και των σιτηρών που προμηθεύει στον πληθυσμό.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι θα ευαρεστηθείτε και θα πάρετε όλα τα αναγκαία μέτρα, τα οποία θα κρίνετε χρήσιμα για την ανακούφιση της παρούσης κρίσιμης καταστάσεως και την μείωση των απερίγραπτων δεινών του πληθυσμού.

*Ο Νομάρχης της Δράμας
Ν. ΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ*

Αριθ. 28

Δράμα 5/18 Απριλίου 1917

Ο Δήμαρχος της Δράμας προς την Στρατιωτικήν Επιμελητεϊάν Δράμας
Ενταύθα

Σε συνέχεια επιστολής της αριθ. 352 έχομεν την τιμήν να σας γνωρίσουμε, ότι έχομε ήδη λάβει από τον Μουφτή (θρησκευτικό ηγέτη) πίνακα εμφανίοντα τον αριθμόν των αποθανόντων μουσουλμάνων των πρώτων τριών μηνών του τρέχοντος έτους, καθώς και του αριθμού του αντίστοιχου χρόνου του παρελθόντος έτους.

1.	<i>Ιανουάριος του 1917</i>	<i>νεκροί</i>	<i>343</i>
2.	<i>Φεβρουάριος του 1917</i>	<i>νεκροί</i>	<i>457</i>
3.	<i>Μάρτιος του 1917</i>	<i>νεκροί</i>	<i>538</i>
	<i>Σύνολο</i>		<i>1338</i>
	<i>Του αντίστοιχου έτους 1916</i>		
1.	<i>Ιανουάριος του 1916</i>	<i>νεκροί</i>	<i>45</i>

2.	Φεβρουάριος του 1916	νεκροί	35
3.	Μάρτιος του 1916	νεκροί	39
	Σύνολο		<u>119</u>

Επίσης από τα στοιχεία που προκύπτουν από τα επίσημα δημοτολόγια που τηρούνται από την δημαρχία και τον πίνακα που μας χορηγήθηκε από τον Μουφτή της Δράμας, υπάρχουν και οι θάνατοι των Χριστιανών ιδιαίτερα των προσφύγων, οι οποίοι δεν είναι καταγεγραμμένοι στα δημοτολόγια μας καθώς τους νεαρούς των προσφύγων που έθαπταν οι γονείς τους χωρίς να ενημερώσουν την Δημαρχία για των σχετικών ληξιαρχικών πράξεων.

Ο Δήμαρχος της Δράμας
Μ. Κ. ΦΕΣΣΑΣ

Αριθ. 29

Δράμα 5/18 Απριλίου 1919

Προς τον παρά τη Στρατιωτική Επιμελητεία Δράμας Αντιπρόσωπο της
Γερμανικής Κυβέρνησης, ενταύθα

Εις απάντησιν επιστολής σας αριθ. 437 έχομεν την τιμήν να σας γνωρίσουμε ότι από τον μήνα Αύγουστο 1916 (μετά την είσοδο των συμμαχικών στρατευμάτων στο Ελληνικό έδαφος) οι μουσουλμάνοι της πόλεώς μας έπαυσαν να παρουσιάζονται στη Δημαρχία για την καταγραφή τους στα επίσημα Δημοτολόγια της γεννήσεως και των θανάτων των Μουσουλμάνων ομοεθνών τους. Ως εκ τούτου στα επίσημα δημοτολόγια τα οποία τηρεί η Δημαρχία δεν αναφέρονται οι περιπτώσεις θανάτου των Μουσουλμάνων.

Ύστερα από την λήψη της επιστολής σας που αναφέρεστε ως παραπάνω, ζητήσαμε από τον Μουφτή της Δράμας, πνευματικό αρχηγό των Μουσουλμάνων να μας γνωρίσει τον αριθμόν των νεαρών μουσουλμάνων αρχής γενομένης από τον Ιανουάριο μέχρι του τέλους του παρόντος μηνός Μαρτίου 1917. Σύμφωνα με τον πίνακα που μας παρέδωσε ο Μουφτής της Δράμας και τα επίσημα βιβλία που τηρούνται από τη Δημαρχία μας ο συνολικός αριθμός των αποθανόντων στην πόλη μας κατά την διάρκεια της εν λόγω περιόδου έχει ως εξής :

1	Ιανουάριος του 1917	νεκροί	343
2	Φεβρουάριος του 1917	νεκροί	457
3	Μάρτιος του 1917	νεκροί	538

Σύνολο

1338

Εκτός από τον αριθμόν αυτό υπάρχουν και οι θάνατοι των χριστιανών, ιδιαίτερα των προσφύγων οι οποίοι δεν εμφανίζονται στα επίσημα δημοτολόγια του Δήμου, δεδομένου ότι οι νεκροί αυτών ενταφιάστηκαν από τους γονείς τους χωρίς να αναφερθούν στη Δημαρχία για την έκδοση σχετικών ληξιαρχικών πράξεων.

*Ο Δήμαρχος της Δράμας.
Μ. Κ. ΦΕΣΣΑΣ*

Αριθ. 30

Ο Δήμαρχος της Καβάλας προς την Στρατιωτική Επιμελητεία Δράμας, στη Δράμα.

Εις απάντηση εγγράφου σας υπ' αρ. 1605 της 9 Απριλίου του έτους 1917 έχω την τιμήν να σας γνωρίσω ότι αδυνατούμε να σας παράσχουμε τον ακριβή αριθμό των θανάτων που συνέβησαν στην Καβάλα κατά τους μήνες Ιανουάριο, Φεβρουάριο και Μάρτιο του τρέχοντος έτους. Η αιτία βρίσκεται στην πλευρά των Μουσουλμάνων και Ισραηλιτών οι οποίοι από της εισόδου στην πόλη των βουλγαρικών στρατευμάτων, έπαυσαν να δηλώνουν στην Δημαρχία τους θανάτους των ομογενών τους και από την άλλη πλευρά από το γεγονός ότι δηλώνονται στη Δημαρχία όλοι οι θάνατοι των χριστιανών.

Σύμφωνα με τα δημοτολόγια που τηρεί η κοινότητά μας και τους πίνακες που μας υπέβαλαν ο Ιμάμης για τους Μουσουλμάνους και ο Ραβίνος για τους Ισραηλίτες, οι αριθμοί των θανάτων που συνέβησαν στην Καβάλα κατά την διάρκεια των ανωτέρω τριών μηνών είναι οι ακόλουθοι :

Δια το έτος 1917		Δια το έτος 1916	
Επί συν. Πληθυσμού 33.000		Επί συν. Πληθυσμού 33.000 κατ.	
κατ.			
Ιανουάριος	403	Ιανουάριος	73
Φεβρουάριος	669	Φεβρουάριος	50
Μάρτιος	<u>698</u>	Μάρτιος	<u>97</u>
Σύνολο	1770	Σύνολο	220

Συμπέρασμα στους τρεις πρώτους μήνες του 1916 σε συνολικό αριθ. 70.000 κατοίκων στην Καβάλα είχαμε συνολικά 220 νεκρούς, ενώ κατά την αντίστοιχη εποχή στην οποία ο αριθμός των κατοίκων της Καβάλας, είχε περιοριστεί, εκ του γεγονότος ότι το πλείστον του πληθυσμού είχε αποχωρήσει συνέπεια των συνθηκών που δημιουργήθησαν από τον πόλεμο, σε 33.000 είχαμε 1770 νεκρούς, κατά επίσημη διαπίστωση.

Εκτός από τον αριθμό αυτό πολυάριθμοι Χριστιανοί ανήκοντες στις τάξεις των πλέον φτωχών, απέθαναν και ετάφησαν από τους γονείς τους χωρίς να δηλωθούν στα βιβλία των ληξιαρχικών πράξεων θανάτου που τηρεί η Δημαρχία. Σύμφωνα με πληροφορίες μου ο αριθμός των νεκρών της κατηγορίας αυτής είναι πολύ μεγαλύτερος των παραπάνω αριθμών.

Κατά συνέπεια ο αριθμός των θανάτων που συνέβησαν στην Καβάλα τους τρεις τελευταίους μήνες του τρέχοντος έτους ανέρχεται σε 4.000 πρόσωπα.

*Ο Δήμαρχος της Καβάλας
Ν. ΣΕΡΔΑΡΟΓΛΟΥ*

Αριθ. 31

Στρατιωτική Επιμελητεία Δράμας.

Πόλη Σερρών στερείται σήμεραν απολύτως άρτου. Μεγάλη πλειονότητα πληθυσμού πένεται. Ανάγκη απολύτως αποστολής τεσσάρων βαγονιών εβδομαδιαία και δημιουργία εξάλλου αποθεμάτων μερικών βαγονιών στη Δημαρχία σε κάθε περίπτωση καθώς ο αριθμός νεκρών προσώπων αυξάνεται από μέρα σε μέρα.

Παρακαλούμεν αποστείλατε βαγόνια από δύο σε κάθε αποστολή εάν είναι δυνατόν σας παρακαλούμεν να μας γνωρίσετε την απόφασή σας τηλεγραφικώς.

*Ο Διαχειριστής Νομαρχίας Σερρών
Δ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ*

Αριθ. 32

Στρατηγόν Τανέφ Διοικητήν Στρατιωτικής Επιμελητείας Δράμαν.

Τα αποθέματά μας αλεύρου δεν επαρκούν παρά μόνον δυο μέρες. Ευαρεστηθείτε να διατάξετε και να μας αποσταλούν το ταχύτερον δυο βαγόνια. Δια του ταχυδρομείου σας αποστέλλουμε σχετικήν αναφοράν της Δημαρχίτης.

*Ο Διαχειριστής Νομαρχίας Σερρών
Δ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ*

Αριθ. 33

Διοικητή Στρατιωτικής Επιμελητείας Δράμας.

Δυνάμει διαταγής των στρατιωτικών αρχών οι συλλήψεις των κατοίκων της πόλεώς μας εσημειώθησαν σήμεραν. Ευαρεστηθείτε εξοχότατε και διατάξετε ώστε η διαταγή αυτή να ακυρωθεί διότι η κατάσταση στην πόλη είναι αξιοθρήνητη.

*Ο Διαχειριστής Νομαρχίας Σερρών
Δ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ*

Αριθ. 34

Σόφια 23/5 Απριλίου 1917

ΚΥΡΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟΝ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ.

Η Ελληνική Πρεσβεία της Αυτού Μεγαλειότητος με διάφορα έγγραφα της και γραπτές ρηματικές νότες δεν παρέλειψε να σημειώσει και να επισύρει την προσοχήν της Βασιλικής Κυβερνήσεως επί της τραγικής καταστάσεως δια το έδαφος εκείνο της Ελληνικής Μακεδονίας που καταλήφθηκε από τα γερμανό-βουλγαρικά στρατεύματα, συνέπεια έλλειψης τροφίμων και κυρίως του άρτου, και να επιμείνει για την απόλυτη ανάγκη να παρθούν το ταχύτερον όλα τα ενδεικνύμενα μέτρα για να αποφευχθεί μια κατάσταση πραγμάτων πραγματικά αξιοθρήνητη. Δυστυχώς μέχρι σήμερα, όλα τα διαβήματά μας δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα και σύμφωνα με εξακριβωμένες πληροφορίες που μου παρεσχέθησαν περισσότεροι των 1800 προσώπων σε διάστημα τεσσάρων ημερών απέθαναν στην Καβάλα εξαιτίας της πείνας. Στην Δράμα από την ίδια αιτία αποθνήσκουν τριάκοντα πρόσωπα καθημερινά και τα ίδια αξιοθρήνητα γεγονότα επαναλαμβάνονται σε όλα τα καταληφθέντα ελληνικά κέντρα. Τον τελευταίο μήνα διανεμήθηκαν μόνον 60 γραμμάρια άρτου ημερησίως σε καθέναν από τους δυστυχισμένους κατοίκους, ενώ λείπει κυριολεκτικά κάθε είδος άλλης διατροφής.

Φέροντας τα ανωτέρω υπ' όψιν της υμετέρας εξοχότητας οφείλετε να εκτελέσετε τις ρητές σας υποσχέσεις και να αναλάβετε τις ευθύνες σας από τότε που τα γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Ελληνική Μακεδονία, καθόσον είναι καθήκον μου να σας εκθέσω ότι εάν η παρούσα κατάσταση εξακολουθήσει να είναι η ίδια και αν δεν ληφθούν ριζικά και γρήγορα μέτρα, σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα ο πληθυσμός της Ελληνικής Μακεδονίας της χώρας που καταλήφθηκε είναι αναπόφευκτον να εξαφανιστεί από την πείνα και τις επιδημίες.

Επί του παρόντος η κατάσταση είναι απελπιστική. Οφείλω να υψώσω την φωνήν μου εναντίον των μεθόδων αυτών των τόσο απαράδεκτων οι οποίες προξενούν ημερησίως τον θάνατον σε έναν μεγάλο αριθμό Ελλήνων κατοίκων και θα προξενήσουν περισσότερο στο μέλλον να καταστήσει εξολοκλήρου υπεύθυνη τη Βουλγαρική Κυβέρνηση, και να επιμείνω με όλες μου τις δυνάμεις ενώπιον της ημετέρας εξοχότητας τέλος, ότι ανεξάρτητα όλων των άλλων παρατηρήσεων δεν δύναται και δεν είναι πρέπον δια λόγους ανθρωπιστικούς και ότι θα ληφθούν τελικά και θα τεθούν σε εφαρμογή όλα τα ενδεικνύμενα ριζικά μέτρα και να δοθεί ένα τέλος σε μια κατάσταση την οποίαν η υμετέρα εξοχότητα, είμαι βέβαιος γι' αυτό, την θεωρεί επίσης κυρίως αξιοθρήνητη.

Ευαρεστηθείτε να δεχτείτε κ. πρόεδρε του υπουργικού Συμβουλίου την διαβεβαίωση της υψηλής μου εκτιμήσεως.

Α. ΝΑΟΥΜ

Αριθ. 35

Δράμα 27 Απριλίου 1917

Προς την Στρατιωτική Επιμελητεία της Δράμας, ενταύθα.

Επανερχόμεστε εκ νέου στο πρόβλημα της απελπιστικής και ανυπόφορης καταστάσεως που βρίσκονται οι κάτοικοι της Νέας Μήδειας¹ και για τους οποίους είχατε ήδη την ευαισθησία να ενδιαφερθείτε στην αίτησή μας. Έχω την τιμή να σας γνωρίσω ότι οι κάτοικοι μου υπέβαλαν μίαν αίτηση με την οποίαν μου ανέφεραν ότι η κατάσταση οξύνεται από μέρα σε μέρα και ότι είναι υποχρεωμένοι εξαιτίας της έλλειψης όλων των τροφίμων να τρέφονται με τους σκελετούς των ψόφιων αλόγων, χελώνες και τελευταία ιδίως τα φίδια. Το αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής των πραγμάτων είναι ότι επί των 950 κατοίκων τον Οκτώβριο του 1916, οι θάνατοι μέχρι τον μήνα Απρίλιο να ξεπερνούν τους 250.

Λαμβανόμενες υπ' όψιν 1^{ον} Οι συγκοινωνίες μεταξύ της Νέας Μήδειας και της Δράμας, κέντρον ανεφοδιασμού της περιφέρειας, είναι κυριολεκτικά δύσκολες και κατά συνέπεια σε μεταφορές μέχρι εδώ ιδιαίτερα της ποσότητας του αραβόσιτου την οποίαν η Επιμελητεία σας προμηθεύει τους κατοίκους του εν λόγω χωριού να προσκρούσει ενίοτε σε ανυπέβλητες δυσχέρειες και 2^{ον} ότι εξαιτίας της γενικής καταστάσεως και ακόμη πλέον ειδικότερα της γεωγραφικής τοποθεσίας της Νέας Μήδειας υφίσταται μια τέλεια έλλειψη κάθε είδους τροφίμων στην περιοχή αυτή.

Σας παρακαλώ όπως ευαρεστηθείτε να πράξετε ό,τι είναι αναγκαίον όπως όλοι οι κάτοικοι της Νέας Μήδειας εξουσιοδοτηθούν να εγκαταλείψουν την περιοχή αυτή και να εγκατασταθούν προσωρινά στο χωριό Νικηφόρος όπου η διατροφή τους είναι πιο εύκολη.

Με τον τρόπον αυτόν ελπίζουμε ότι θα σωθούν από το βέβαιο θάνατο όσοι κάτοικοι απέμεναν.

Ο Νομάρχης της Δράμας
Ν. Μπακόπουλος.

Αριθ. 36*Προς την Στρατιωτική Επιθεώρηση της Δράμας – ενταύθα.*

Έχω την τιμή να σας μεταβιβάσω αιτήσεις της Ευφοροσύνης Ιωάννου και Ευθυμίας Παπαστεφάνου και να σας παρακαλέσω όπως ενεργήσετε τα δέοντα και τα εν λόγω πρόσωπα αφεθούν ελεύθερα.

Είμαι υποχρεωμένος, συγχρόνως να φέρω εις γνώση σας ότι τις τελευταίες μέρες διάφοροι Βούλγαροι κομιτατζήδες συλλαμβάνουν εδώ πολυάριθμους Έλληνες τους οποίους αφού οδηγήσουν στο σχολικό κτήριο

¹ σημερινός οικισμός Νέα Πέραμος Καβάλας

της πόλεώς μας τους δέρνουν μέχρι θανάτου και κατόπιν τους αφήνουν ελεύθερους.

Δεδομένου ότι από τις συλλήψεις αυτές, οι οποίες συνεχίζονται, προκαλείται πανικός στο εδώ ελληνικό στοιχείο, σας παρακαλώ όπως ευαρεστηθείτε και πράξετε ό,τι είναι αναγκαίο ώστε οι συλλήψεις αυτές να μην επαναληφθούν.
Ο Νομάρχης της
Δράμας

N. ΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Αριθ 37

Δράμα 18 Μαΐου 1917

Προς την Στρατιωτικήν Επιθεώρηση της Δράμας ενταύθα.

Εν συνέχεια των αλληπάλληλων συνομιλιών μας επί του θέματος της αισχροκερδείας, που διεξάγεται χωρίς περιορισμούς και υφίσταται από πολλού χρόνου των δεινοπαθούντων φτωχών κατοίκων της περιφέρειάς μας (ιδιαίτερα των πόλεων Δράμας, Καβάλας και Ελευθερουπόλεως για την πώληση όλων των ειδών των τροφίμων και ιδιαίτερα του αλεύρου και του αραβόσιτου, που είναι απαγορευμένο από την ηθική και το νόμο) από μερικά ασυνείδητα άτομα των πόλεων αυτών τα οποία επιζητούν με όλα τα μέσα να πλουτίσουν κατά αδιάντροπων τρόπων και χωρίς περιορισμούς εις βάρος του πεινασμένου πληθυσμού, έχομε την τιμήν να φέρομε εις γνώσιν σας ότι η αισχροκερδεια αυτή εξακολουθεί ακόμη να συνεχίζεται σε μια μεγάλη έκταση από πρόσωπα που προμηθεύονταν το καλαμπόκι και το άλευρο είτε με ανταλλαγή χάλκινων ειδών βαμβακιού και ερίου αντί να συντελέσουν στην άμεση παράδοσή τους κατ' ευθείαν σε σας.

Προσθέτομε ότι το καλαμπόκι που πωλείται στην αγορά, προέρχεται από τις παραπάνω συναλλαγές με ισοτιμία 2^{1/2} οκάδες καλαμπόκι, που παραχωρείται από αξιωματούχους των Κεντρικών δυνάμεων έναντι μιας οκάς χαλκών, ή βάμβακος. Η τιμή της μιας οκάς αραβόσιτου δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να ξεπεράσει τα δυο λέβα την οκά αυτή της εξωφρενικής τιμής έναντι 30 και 40 λέβα που πωλείτο τελευταία. Σήμερα κυρίως πωλείται στην ισοτιμία των 15 λέβα την οκά. Άλλωστε η τιμή του καλαμποκιού που χορηγείται σήμερα στον πληθυσμό από την επιμελητεία σας είναι 0,43 λέβα το κιλό.

Αριθ. 38

Σόφια 23 Ιανουαρίου 1917

Η Ελληνική Πρεσβεία της Σόφιας προς το Υπουργείο των Εξωτερικών

Αναφερόμενος στο τηλεγράφημά μου αριθ. 2892 της 27 Δεκεμβρίου του

παρελθόντος έτους για το θέμα της αποστολής του δημοσιογράφου *Sisch* στην Ανατολική Μακεδονία έχω την τιμήν να σας κοινοποιήσω αντίγραφο της ρηματικής νότας αριθ. 643 του ενταύθα των εξωτερικών με την οποία δίδεται η απάντηση στις έντονες διαμαρτυρίες που απευθύνθηκαν στο εν λόγω υπουργείο εκ μέρους της Βασιλικής Πρεσβείας.

A. ΝΑΟΥΜ

Σόφια 3 Φεβρουαρίου 1917

ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΝΟΤΑ

Αναφερόμενοι στην ρηματική Νότα της 26 Δεκεμβρίου παρελθόντος έτους υπ' αριθ. 2892 το Βασιλικό Υπουργείον των Εξωτερικών έχει την τιμήν να φέρει εις γνώσιν της ελληνικής Βασιλικής Πρεσβείας ότι σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας παρεσχέθησαν, πράγματι ο κ. *VI. Sisch* αποστάληκε στη Μακεδονία με την εντολή των μελετών των αρχαίων μνημείων, χειρόγραφων και άλλων αντικειμένων, έργα τέχνης τα οποία να αναφέρονται μόνον στην ιστορία της Βουλγαρίας και να κρατήσει σημειώσεις δια το περιεχόμενό τους.

Επωφελούμενο της ευκαιρίας αυτής το Βασιλικό υπουργείο δράττεται της ευκαιρίας να παράσχει στην Αξιότιμο Πρεσβεία τις πλέον θετικές εξασφαλίσεις, όσον αφορά όλες τις αρχαιότητες οι οποίες βρίσκονται στην Ελληνική Μακεδονία ότι θα είναι πλήρως προστατευόμενες και ότι οι στρατιωτικές βουλγαρικές αρχές κατόπιν διαταγής του Γενικού Επιτελείου στρατού στην περιοχή πήραν όλα τα κατάλληλα αναγκαία μέτρα για να απαγορευθεί αυστηρά η εξαγωγή τους.

Αριθ. 39

Η Ελληνική Πρεσβεία της Σόφιας προς το Υπουργείο των Εξωτερικών.

Συνέχεια στο τηλεγράφημά μας αριθ. 129, όσον αφορά την αποστολή στην Ανατολική Μακεδονία του λεγόμενου δημοσιογράφου *Sisch* έχω την τιμήν να σας κοινοποιήσω με συνημμένο αντίγραφο, έγγραφο του Νομάρχη Δράμας της 11 Φεβρουαρίου 1917 καθώς και της επιστολής του δημάρχου Ελευθερουπόλεως της 8 Φεβρουαρίου 1917 και σχετικής αναφοράς του ηγουμένου της μονής Εικοσιφοινίσσης Αρχιμανδρίτη Μοσχόπουλου.

Σχετικά διαβήματα έχουν ήδη γίνει προς τις Γερμανικές αρχές της πόλης αυτής, οι οποίοι άλλωστε ήταν ενήμεροι για τα γενόμενα συμβάντα.

Μου υποσχέθηκαν κατηγορηματικά ότι ο εν λόγω Sisch θα ανακληθεί οριστικά από την Μακεδονία. Αυτός οφείλει άλλωστε να επιστρέψει αυτές τις μέρες στη Σόφια και είναι πολύ πιθανόν ότι δεν θα του επιτραπεί να επιστρέψει στη Μακεδονία.

A. ΝΑΟΥΜ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΑΘΕ ΠΕΡΙΟΧΗΣ
ΣΥΝΟΔΕΥΟΜΕΝΗ ΑΠΟ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΑ

***

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΑΒΑΛΑΣ

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες για την περιφέρεια της Καβάλας η οποία συμπεριλαμβάνει 22 οικισμούς και την ίδια την πόλη της Καβάλας, προκύπτει ότι ο αριθμός του πληθυσμού έχει μειωθεί από 13.200 σε 10.500 περίπου, δηλαδή μια απώλεια 2.700 κατοίκων σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής, 1916 – 1918. Η διαφορά αυτή αναλύεται ως εξής:

- 1800 πρόσωπα περίπου πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής
- 400 πρόσωπα εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία
- 180 πρόσωπα επέστρεψαν από τη Βουλγαρία
- 500 πρόσωπα τα οποία μετανάστευσαν εθελοντικά ή κατατάχθηκαν στον Οθωμανικό Στρατό

Όλοι οι πρόεδροι των κοινοτήτων ισχυρίζονται ομόφωνα ότι οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα χωρίς καμία αμοιβή και στα οποία υποβάλλονταν συχνά σε κακομεταχειρίσεις, ότι λήστευαν όλες τις σοδειές, επιτάζανε όλα τα ζώα και ότι υπήρξαν θύματα αποσπάσεως σοβαρών χρηματικών ποσών και τέλος αποδεκατίστηκαν από την πείνα.

Πέρα από αυτά τους εμπόδιζαν να εργαστούν στους αγρούς τους και απαγόρευσαν την ελεύθερη κυκλοφορία τους με αποτέλεσμα να τους περιορίσουν στα ίδια τους τα χωριά.

Καμιά θανατική εκτέλεση ή και βιασμός δεν αναφέρθηκαν στην Επιτροπή και ούτε ακούστηκε από κανένα καταθέτη οποιαδήποτε μαρτυρία.

Οι απώλειες αναφέρονται στην κτηνοτροφία όπως προκύπτει από τα συμπεράσματα των δηλώσεων που έλαβε η Επιτροπή χωρίς όμως να είναι δυνατός κανένας επίσημος έλεγχος.

Βόδια και αγελάδες	4.579
Άλογα και μουλάρια	1.360
Όνοι	1.431

Πρόβατα	11.662
Γίδια	35.365

Όσον αφορά τα κατεστραμμένα ακίνητα ο απολογισμός τους είναι ότι κατεδαφίστηκαν 126 και 211 υπέστησαν μερικές ζημιές.

Ο αριθμός των εκτοπισθέντων είναι λίγο περιορισμένος για το λόγο ότι ένα μέρος του πληθυσμού ήταν μουσουλμανικό. Μόνο ο αριθμός των αποθανόντων είναι εντυπωσιακός και δείχνει μέχρι ποιο σημείο έχει φθάσει η πείνα, η οποία υπήρξε γενικά καταστροφική.

Η γεωργική παραγωγή είχε μειωθεί στο 1/3 του μέσου όρου της παραγωγής των τελευταίων ετών.

**ΑΝΑΦΟΡΕΣ
ΓΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ**

Eski Cavalla¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	706
Σημερινός πληθυσμός	596
Διαφορά	100
Πέθαναν στο χωριό κατά τη διάρκεια της κατοχής	120
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	7
Επέστρεψαν	6
Σπίτια κατεστραμμένα	10
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Σανός (οκάδες)	36.000
Νομίσματα χρυσά των είκοσι φράγκων	197
Τουρκικές λίρες χρυσές	120
Αγελάδες και βόδια	200
Άλογα	11
Μουλάρια	47
Όνοι	207
Πρόβατα	600
Γίδια	1.800

¹ σημερινός οικισμός Παλαιά Καβάλα

Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν καλή στις αρχές της κατοχής. Αργότερα κακοποίησαν τους άνδρες. Λήστευαν τα σπίτια. Απαγόρευαν τη γιορτή του Ραμαζανιού και υποχρέωσαν τους κατοίκους να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα.

Zygos¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Προέδρου του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	1.900
Σημερινός πληθυσμός	1.440
Διαφορά	460
Πέθαναν στο διάστημα της κατοχής	80
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	34
Επέστρεψαν	28
Σπίτια κατεστραμμένα	80

Κλοπές από τους Βούλγαρους και καταστροφές

Λέβα	200.000
Σιτηρά (οκάδες)	250.000
Βόδια και αγελάδες	220
Άλογα και μουλάρια	55
Όνοι	90
Πρόβατα	1.150
Αμάξια	42

Οι κάτοικοι υπέστησαν καταστροφές και δεσμεύσεις χρηματικών ποσών.

Οι ελληνικές, ιδίως, οικογένειες καταδιώχτηκαν και υπέφεραν από την κατοχή, όπως αναφέρονται στις ονομαστικές καταθέσεις για την πιστοποίηση της εξοντώσεώς τους.

Kizili²

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Ιμάμη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	430
Σημερινός πληθυσμός	310

¹ Ζυγός

² σημερινός οικισμός Κρανοχώρι Καβάλας

Διαφορά	120
Απήχθησαν κατά το διάστημα της κατοχής	64
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	4
Επέστρεψαν	3
Σπίτια κατεστραμμένα	20
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Λέβα	10.000
Βόδια και αγελάδες	65
Μουλάρια	28
Όνοι	21
Πρόβατα	60
Γίδια	300

Γενικώς οι κάτοικοι ήταν θύματα κακομεταχείρισης και συχνά υπέστησαν ξυλοδαρμούς.

Πολλοί από τους κατοίκους απέφυγαν τις αγγαρείες πληρώνοντας σημαντικά ποσά, το σύνολο των οποίων κυμαίνεται σε 8.000 λέβα. Ολόκληρη η σταφυλοπαραγωγή λεηλατήθηκε από τους Βούλγαρους.

Kinali¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	660
Σημερινός πληθυσμός	562
Διαφορά	98
Πέθαναν στο διάστημα της κατοχής	32
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	14
Επέστρεψαν	4
Σπίτια κατεστραμμένα	15
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Δραχμές	12.250
Σιτηρά (οκάδες)	22.000
Σανός	500.000
Βόδια και αγελάδες	740
Άλογα	41
Μουλάρια	4
Όνοι	160
Πρόβατα	695

¹ σημερινός οικισμός Κοκκινόχωμα Καβάλας

Γίδια 1.580

Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν πολύ σκληρή απέναντι στους κατοίκους, τους οποίους συχνά βασάνιζαν με διάφορους τρόπους. Καθημερινά υποχρέωναν 40 τουλάχιστον κατοίκους να εργαστούν σε έργα στρατιωτικής φύσεως με την απειλή ξυλοδαρμού.

Kiosse-Elias¹

Πίνακας με βάση την μαρτυρία του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	280
Σημερινός πληθυσμός	195
Διαφορά	85
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	60
Εξορίστηκαν	23
Επέστρεψαν	4
Σπίτια κατεστραμμένα	20
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Λέβια	4.000
Σιτηρά (οκάδες)	5.000
Αγελάδες και βόδια	75
Μουλάρια	28
Όνοι	15
Πρόβατα	40
Γίδια	900

Η διαγωγή των Βουλγάρων στην αρχή ήταν καλή. Όλοι οι άνδρες ηλικίας 10 μέχρι 45 ετών υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα μακριά από τις οικογένειές τους.

Kokala²

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	900
Σημερινός πληθυσμός	764
Διαφορά	136
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	200

¹ σημερινός οικισμός Χαλκερό Καβάλας

² Κόκκαλα

Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	6
Επέστρεψαν	6
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Δραχμές	16.000
Σιτηρά (οκάδες)	20.000
Αγελάδες και βόδια	120
Μουλάρια	72
Όνοι	60
Πρόβατα	300
Γίδια	1.800

Η διαγωγή των Βουλγάρων στην αρχή ήταν καλή. Αλλά αργότερα οι κάτοικοι κακοποιήθηκαν και αναγκάστηκαν δια της βίας να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα. Οι Βούλγαροι συγκέντρωσαν όλα τα ζώα, τα οποία και χρησιμοποίησαν σε όλο το διάστημα της κατοχής. Λειλάτησαν τα σπίτια, έδειραν τον Ιμάμη του χωριού γιατί διάβαζε εφημερίδα.

Kourita¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού (προέδρου)

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	800
Σημερινός πληθυσμός	700
Διαφορά	100
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	100
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	2
Επέστρεψαν	0
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Λέβα	7.200
Σιτηρά (οκάδες)	15.000
Αγελάδες και βόδια	80
Μουλάρια	
Όνοι	85
Πρόβατα	600
Γίδια	900

¹ σημερινός οικισμός Κορυφές Καβάλας

Η συγκοινωνία και η επικοινωνία με τα άλλα χωριά, ήταν απαγορευμένη. Ολόκληρος ο πληθυσμός, ηλικίας από 10 – 70 ετών, αναγκάστηκε να εργαστεί στα καταναγκαστικά έργα.

Kourontzou¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού (προέδρου)

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	550
Σημερινός πληθυσμός	500
Διαφορά	50
Πέθαναν στο διάστημα της κατοχής	22
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	8
Επέστρεψαν	8
Καταστραμμένα σπίτια	20

Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους

Δραχμές	4.100
Σιτηρά (οκάδες)	26.700
Αγελάδες και βόδια	120
Μουλάρια	9
Όνοι	110
Πρόβατα	300
Γίδια	160

Η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντι στους κατοίκους ήταν καταστροφική. Τους κακομεταχειρίστηκαν με κάθε τρόπο.

Kouroutlou²

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	850
Σημερινός πληθυσμός	600
Διαφορά	250
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	150

Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους

Λέβα	18.000
Σιτηρά (οκάδες)	37.500

¹ σημερινός οικισμός Κρυονέρι Καβάλας

² σημερινός οικισμός Λίμνια Καβάλας

Μαλλί (οκάδες)	415
Αγελάδες και πρόβατα	300
Άλογα	2
Μουλάρια	85
Όνοι	30
Πρόβατα	1.200
Γίδια	6.150

Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν στην αρχή καλή, αλλά αργότερα κακομεταχειρίστηκαν τον πληθυσμό, έδειραν τους άνδρες και λήστεψαν τα σπίτια. Επιτάξανε όλη την κτηνοτροφία, χωρίς καμία πληρωμή. Οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα χωρίς καμία αμοιβή. Ξυλοκοπούσαν ανελέητα τους άνδρες. Για να διασκεδάσουν χτυπούσαν τις γυναίκες αφού πρώτα τις ξεγύμνωναν.

Χαλκερό, Koutzia (Συνοικισμός του χωριού)

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός πριν την έναρξη της κατοχής	60
Σημερινός πληθυσμός	48
Διαφορά	12
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	12
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	3
Επέστρεψαν	3
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Αγελάδες και βόδια	5
Μουλάρια	2
Όνοι	5
Πρόβατα και γίδια	65
Σιτηρά (οκάδες)	1.210

Mouhal¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού (προέδρου)

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	750
Σημερινός πληθυσμός	500
Διαφορά	250

¹ σημερινός οικισμός Βουνοχώρι Καβάλας

Πέθαναν κατά τη διάρκεια της κατοχής	250
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	72
Επέστρεψαν	12
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Φράγκα	6.000
Σανός (οκάδες)	1.000
Κριθάρι	1.000
Σιτάρι	5.000
Μαλλί	76
Αγελάδες και βόδια	300
Άλογα	3
Μουλάρια	65
Όνοι	20
Πρόβατα	370
Γίδια	2.350
Γυναίκες που βιάστηκαν	2

Στην αρχή της κατοχής οι Βούλγαροι φέρονταν πολύ καλά στους κατοίκους. Αργότερα όμως τους έδερναν, λεηλατούσαν τα σπίτια και φυλάκιζαν τους άνδρες χωρίς αιτία. Συγκέντρωσαν όλα τα ζώα στην εκκλησία και τα εκμεταλλεύονταν σε όλη τη διάρκεια της κατοχής. Υποχρέωναν όλο τον κόσμο να εργαστεί στα καταναγκαστικά έργα και τους έδερναν σε περίπτωση αρνήσεώς τους.

Bereketli¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη (προέδρου) του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	220
Σημερινός πληθυσμός	165
Διάφορα	55
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	22
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	6
Επέστρεψαν	5
Καταστραμμένα σπίτια	15
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Αρπαγές χρημάτων	15.000
Λέβα	557
Λίρες Τουρκίας	42.000
Σιτηρά (οκάδες)	700.000
Σανός (οκάδες)	

¹ σημερινός οικισμός Πολύστυλο Καβάλας

Αγελάδες και βόδια	183
Άλογα	26
Όνοι	24
Πρόβατα	517
Γίδια	37
Αμάξια	25

Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν άγρια και σκληρή. Κακομεταχειρίζονταν τους κατοίκους χωρίς αιτία: οι προύχοντες του χωριού μεταξύ των οποίων είναι και ο Μουχτάρης, χτυπήθηκαν ανελέητα πολλές φορές.

Naipli¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	618
Σημερινός πληθυσμός	470
Διαφορά	148
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	120
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	28
Επέστρεψαν	3
Καταστραμμένα σπίτια	50
Δραχμές.	4.000
Σιτηρά (οκάδες)	6.625
Αγελάδες και βόδια	100
Μουλάρια	90
Όνοι	25
Πρόβατα	400
Γίδια	500

Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν τυραννική, ιδιαίτερα απέναντι στους άνδρες ηλικίας από 10 – 80 ετών, τους οποίους υποχρέωναν δια της βίας να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα, χτυπώντας τους ανελέητα. Πολλοί υπέκυψαν.

Orentere²

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του προέδρου του χωριού

¹ σημερινός οικισμός Πολύνερο Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ορεινό Καβάλας

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	262
Σημερινός πληθυσμός	213
Διαφορά	49
Πέθαναν κατά τη διάρκεια της κατοχής	33
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	15
Επέστρεψαν	6
Καταστραμμένα σπίτια	30

Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους

Λέβα	3.000
Δημητριακά (οκάδες)	4.000
Αγελάδες και βόδια	57
Μουλάρια	3
Όνοι	12
Πρόβατα	40
Γίδια	900

Εκτός από το Μουχτάρη (πρόεδρο κοινότητας) και Ιμάμη (θρησκευτικό ηγέτη), όλοι οι υπόλοιποι άνδρες του χωριού υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα. Τους κακομεταχειρίζονταν και τους έδεχναν συνεχώς.

Pretzova¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	468
Σημερινός πληθυσμός	377
Διαφορά	91
Πέθαναν κατά το διάστημα της κατοχής	24
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	12
Επέστρεψαν στη Βουλγαρία	12
Καταστραμμένα σπίτια	10

Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους

Λέβα	20.000
Σιτηρά (οκάδες)	50.000
Σανός (οκάδες)	130.000
Αγελάδες και βόδια	270
Άλογα	32
Μουλάρια	9

¹ σημερινός οικισμός Αμισιανά Καβάλας

Όνοι	125
Πρόβατα	175
Γίδια	300

Οι Βούλγαροι κακομεταχειρίστηκαν τους κατοίκους. Η πλειονότητά τους υποχρεώθηκε να εργαστεί στα καταναγκαστικά έργα και ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς υπέκυψε.

Seliani¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	1.377
Σημερινός πληθυσμός	1.237
Διαφορά.	140
Πέθαναν κατά τη διάρκεια της κατοχής	81
Εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία	39
Επέστρεψαν	3
Καταστραμμένα σπίτια	32
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Λέβα	18.000
Σιτηρά (οκάδες)	168.000
Αγελάδες και βόδια	570
Άλογα	40
Μουλάρια	56
Όνοι	270
Πρόβατα	1.400
Γίδια	600

Η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντι στους κατοίκους ήταν εξοντωτική. Ο πληθυσμός χωρίς καμία εξαίρεση υπέστη σκληρά μαρτύρια. Δεν επιτράπη σε κανέναν να ασχοληθεί με τις δικές του δουλειές.

Soujoutzouk²

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

¹ σημερινός οικισμός Φίλιπποι-Μεσόρεμα Καβάλας

² σημερινός οικισμός Λιμνιά Καβάλας

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	1350
Σημερινός πληθυσμός	1050
Διαφορά	300
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	260
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	84
Επέστρεψαν	22
Παντρεμένες γυναίκες που βιάστηκαν	9
Καταστραμμένα σπίτια	13

Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους

Λέβα	50.000
Σιτηρά (οκάδες)	30.000
Αγελάδες και βόδια	550
Άλογα	18
Μουλάρια	182
Όνοι	70
Πρόβατα	2.250
Γίδια	8.500

Στην αρχή η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντι στους κατοίκους υπήρξε καλή, αλλά πολύ αργότερα τους κακομεταχειρίζονταν και έδερναν τους άνδρες χωρίς καμία αιτία και λεηλατούσαν τα σπίτια. Τα ζώα τα συγκέντρωναν στην εκκλησία και η εκμετάλλευσή τους ανήκε μόνο στους Βούλγαρους. Ο πληθυσμός υποχρεώθηκε να εργαστεί στα καταναγκαστικά έργα.

Rachtsa¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	530
Σημερινός πληθυσμός	495
Διαφορά	35
Πέθαναν στο χωριό	47
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	14
Επέστρεψαν	14
Γυναίκες που βιάστηκαν	2
Καταστραμμένα σπίτια	20

¹ σημερινός οικισμός Κρηνίδες Καβάλας

Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους

Δραχμές	4.100
Σιτηρά (οκάδες)	26.700
Αγελάδες και βόδια	120
Μουλάρια	9
Όνοι	110
Πρόβατα	330
Γίδια	160

Οι Βούλγαροι κακομεταχειρίστηκαν τον πληθυσμό, τον οποίο υποχρέωναν να εργάζεται στα καταναγκαστικά έργα.

Χαλκερό, Tzari (Συνοικισμός του χωριού)

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	40
Σημερινός πληθυσμός	36
Διαφορά	4
Πέθαναν στο χωριό κατά τη διάρκεια της κατοχής	4
Σπίτια κατεστραμμένα	8
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Λίρες χρυσές Τουρκίας	440
Σίκαλη	1.030
Σιτηρά (οκάδες)	450
Αγελάδες και βόδια	24
Άλογα	1
Μουλάρια	1
Όνοι	4
Πρόβατα	5
Γίδια	33

Στην αρχή της κατοχής οι Βούλγαροι φέρθηκαν καλά στον πληθυσμό. Λίγο αργότερα όμως τους κακομεταχειρίζονταν και λήστευαν τα σπίτια τους. Οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα. Οι Βούλγαροι χρησιμοποίησαν τη κτηνοτροφία για δικό τους λογαριασμό.

Tsinar¹

¹ σημερινός οικισμός Λεύκη Καβάλας

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Μουχτάρη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	23
Σημερινός πληθυσμός	21
Διαφορά	2
Πέθαναν στο διάστημα της κατοχής	2
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Λέβα	1.300
Μουλάρια	2
Όνοι	3
Πρόβατα	10

Ο πληθυσμός υποχρεώθηκε από τους Βούλγαρους να εργαστεί στα καταναγκαστικά έργα.

Κορυφές, Choressa (Συνοικισμός του χωριού)

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του Ιμάμη του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	400
Σημερινός πληθυσμός	215
Διαφορά	185
Πέθαναν στην κατοχή	160
Καταστραμμένα σπίτια	55
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Σιτάρι (οκάδες)	7.370
Σίκαλη (οκάδες)	7.600
Καλαμπόκι (οκάδες)	1.000
Σταφύλια (οκάδες)	7.000
Κριθάρι (οκάδες)	950
Αγελάδες και βόδια	150
Άλογα	58
Όνοι	50
Πρόβατα	420
Γίδια	8.750

Στο διάστημα της κατοχής ο πληθυσμός υποχρεώθηκε δια της βίας να εργαστεί στα καταναγκαστικά έργα.

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

Η πόλη καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους στις 29 Αυγούστου / 11 Σεπτεμβρίου 1916, και η κατοχή της διήρκεσε μέχρι το Σεπτέμβριο του 1918.

Η Καβάλα οφείλει την ευημερία της στη βιομηχανία του καπνού που υπάρχει εδώ και ένα αιώνα αλλά πήρε μεγάλη έκταση και γνώρισε μεγαλύτερη ύστερα από το Ρωσο–Οθωμανικό πόλεμο του 1877. Το μεγαλύτερο μέρος του καπνού που παράγεται στην Ανατολική Μακεδονία, επεξεργάζεται στην Καβάλα, όπου είναι εγκατεστημένες 50 επιχειρήσεις καπνού. Η αξία των εξαγωγών ανέρχεται σε 70.000.000 δραχμές περίπου το έτος.

Περίπου 15.000 εργάτες και των δυο φύλων από 15 ετών και άνω εργάζονται σε διάφορα καπνεργοστάσια, ιδιαίτερος κατά τους μήνες από το Μάρτιο μέχρι τον Ιούλιο, ακόμη και το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο, όταν γίνονται εξαγωγές.

Είναι δύσκολο να εξακριβώσει κανείς τον ακριβή αριθμό του πληθυσμού της Καβάλας στα 1916. Οι ιδιαίτερες συνθήκες οι οποίες επικρατούσαν στην ανατολική Μακεδονία, η αδιάκοπη κίνηση του πληθυσμού, καθιστά συνεχώς κυμαινόμενο τον πληθυσμό της πόλης.

Η ατέλεια στα δημοτολόγια, η διαφορά των φυλών και των θρησκειών, αποτελούν η κάθε μια ιδιαίτερη κοινότητα και συντελούν σε μια κοινότητα κλειστή, οι αυξομειώσεις του πληθυσμού, οι εργάτες που έρχονται από τα νησιά ή από το εσωτερικό κατά την εποχή της επεξεργασίας του καπνού κτλ, εξηγούν τις διάφορες παρατηρήσεις όσον αφορά τον ακριβή αριθμό των κατοίκων στο σημείο αυτό. Αυτό το οποίο είναι βέβαιο είναι ότι η πόλη παίρνει πολύ μεγάλη έκταση καθημερινά και ότι ο αριθμός των κατοίκων συνεχώς αυξάνεται. Έχοντας υπ' όψη τα δεδομένα των δημοτολογίων υπολογίζουμε ότι ο αριθμός των κατοίκων στα 1916 ήταν περίπου 50.000 κάτοικοι και η σύνθεσή του ήταν 34.000 Έλληνες, 12.000 Μουσουλμάνοι, 4.000 Εβραίοι και άλλοι.

Μόλις έγινε γνωστό ότι πλησιάζει ο βουλγαρικός στρατός, πολλές χιλιάδες κατοίκων, Έλληνες κατά το πλείστον, πήραν το δρόμο της φυγής. Το αντίθετο, πολλές οικογένειες των γύρω χωριών εγκαταστάθηκαν στην Καβάλα. Φαίνεται ότι τις πρώτες μέρες της κατοχής βρίσκονταν στην πόλη 36.000 κάτοικοι. Ο μάρτυρας Corneille Volovani, μηχανικός σχεδιαστής της κοινότητας, αναφέρει ότι μερικές μέρες μετά την κατοχή έγινε μια απογραφή στην πόλη η οποία αναβίβασε τον παραπάνω αριθμό σε 36.000 κατοίκους. Το Δεκέμβριο μια νέα απογραφή έδωσε 32.000 κατοίκους. Η διαφορά εξηγείται από το γεγονός ότι πολυάριθμοι πρόσφυγες εγκατέλειψαν την πόλη, συνέπεια ελλείψεως τροφίμων η οποία διήρκεσε σχεδόν όλο το διάστημα της κατοχής. Όσον αφορά τους

Έλληνες, τον Σεπτέμβριο του 1918 κατά την απελευθέρωση της πόλης από τον ελληνικό στρατό η πόλη δεν συμπεριελάμβανε παρά μόνο 8.500 κατοίκους. Θα εξηγήσουμε αργότερα τους λόγους των απωλειών αυτού του πληθυσμού.

Από την αρχή της κατοχής ο βουλγαρικός στρατός, συμπεριφέρθηκε κατά τρόπο βίαιο. Τις πρώτες μέρες ο δήμαρχος Σερδάρογλου και πολλοί δημοτικοί σύμβουλοι και 17 σημαίνοντα πρόσωπα συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν. Τα καθήκοντα της δημαρχίας ανατέθηκαν στο μουσουλμάνο Χααμντί – Μπέη.

Οι αποθήκες και οι εφοδιασμοί του στρατού κατασχέθηκαν αμέσως. Όλα τα τρόφιμα επιτάχτηκαν. Επιβλήθηκαν στον πληθυσμό δρακόντειοι νόμοι. Απαγορεύτηκε να ανάβουν οι κάτοικοι τα φώτα αμέσως μετά την έλευση της νύχτας, απαγορεύτηκε η είσοδος και η έξοδος από την πόλη, καθώς και όλη η επικοινωνία με το εσωτερικό. Η πόλη είχε τελείως απομονωθεί.

Η απαγόρευση της εισόδου από της 18^{ης} ώρας είχε ως αποτέλεσμα πολυάριθμες ζημιές στους κατοίκους οι οποίοι εγκατέλειψαν την πόλη. Μια διαμαρτυρία των κατοίκων απέβη μάταια και αυτή δεν ήταν παρά μια αιτία που πολυάριθμοι μάρτυρες την αποδίδουν εις βάρος των Βουλγάρων στρατιωτών (ιδίως για τις περιπολίες που διέτρεχαν την πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας), ότι ένα σοβαρότατο μέρος των κλοπών έλαβε μέρος τη νύχτα. Ο κόσμος περιορίστηκε στα σπίτια του με το πρόσχημα της ανακάλυψης όπλων και έτσι οι Βούλγαροι είχαν την ευκαιρία να προβούν σε πράξεις λεηλασίας, ιδίως στο σφράγισμα των θυρών των εγκαταλειμμένων καταστημάτων.

Όλες οι ελληνικές αρχές διέκοψαν τις λειτουργίες τους και τα δημόσια κτίρια καταλήφθηκαν. Λίγο αργότερα, μετά την κατοχή της πόλης, ο Βούλγαρος στρατιωτικός διοικητής διέταξε την υποχρεωτική συναλλαγή του βουλγαρικού νομίσματος λέβα, του οποίου η ισοτιμία έναντι της δραχμής ήταν πολύ κατώτερη. Επρόκειτο για μια άμεση καταστροφή η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αισθητή άνοδο του κόστους της ζωής.

Κατά την έναρξη της κατοχής η Καβάλα δεν είχε παρά λίγα αποθέματα τροφίμων εξαιτίας του αποκλεισμού από τη θάλασσα εκ μέρους των συμμάχων και των επιτάξεων που έκαμε ο ελληνικός στρατός. Η τέλεια και η σκληρή απομόνωση της πόλης από τους Βούλγαρους είχε ως αποτέλεσμα την άμεση εξάλειψη των αποθεμάτων και μεταξύ όλων των άλλων οικισμών της Ανατολικής, η Καβάλα υπέφερε από τα δεινά της πείνας.

Κατά τη διάρκεια των δεκαπέντε πρώτων ημερών της κατοχής, δεν πραγματοποιήθηκε κανένας ανεφοδιασμός και εν συνέχεια μέχρι το Δεκέμβριο, πραγματοποιήθηκαν κατά μήνα περίπου δώδεκα διανομές αλεύρου που κυμαίνονταν μεταξύ 250 – 500 γραμμαρίων κατ' άτομο. Από τις αρχές Ιανουαρίου κυριάρχησε η πείνα και ο λοιμός, που προκλήθηκαν από τη βουλγαρική κυβέρνηση διότι δεν έκαμε τίποτα για την πρόληψή

της και επέφερε σ' αυτή τη πόλη τον τρόμο και τον θάνατο από τις στερήσεις. Από μια εποχή και ύστερα, από τον Ιούνιο του 1917, η πείνα διήρκεσε μέχρι την απελευθέρωση της πόλεως από τα ελληνικά στρατεύματα. Περισσότεροι των 10.000 κατοίκων πέθαναν αφού υπέστησαν όλα τα μαρτύρια της πείνας.

Η πένα είναι αδύνατον να περιγράψει την εικόνα του τρόμου καθώς επίσης δεν βρίσκεται εκεί ο ρόλος της Επιτροπής, η οποία αρκείται να καταχωρήσει τις δηλώσεις των μαρτύρων που ήρθαν σε ακρόαση. Είναι πολύ εύλωτοι και σύντομοι που δεν μπορούμε παρά να εκφράσουμε την αγανάκτησή της.

Ποιο έγκλημα ήταν αυτό που συνετέλεσε στην καταδίκη σε θάνατο τόσο σκληρό, χιλιάδες ανυπεράσπιστα πρόσωπα ; Και καθώς δεν είναι δυνατόν να δικαιολογήσουμε με ένα σοβαρό επιχείρημα τα μέτρα των βουλγαρικών αρχών τα οποία έφεραν σ' αυτή την κατάσταση τα πράγματα, πρέπει να πιστέψουμε μαζί με τους μάρτυρες που ακούσαμε ότι σκοπός της επιχείρησης ήταν η εξόντωση του ελληνικού στοιχείου με σκοπό να επέλθει αλλοίωση της εθνολογικής σύστασης της χώρας.

Ο Βούλγαρος διοικητής παρέμεινε σιωπηλός σε όλες τις κραυγές πόνου που έφθαναν ως αυτόν, ενώ η ίδια η βουλγαρική κυβέρνηση, ενώ πήρε τις απεγνωσμένες εκκλήσεις των θυμάτων, δεν τις εισάκουσε.

Ήδη από τις 20 Φεβρουαρίου 1917 ο δήμαρχος της Καβάλας έγραψε στο στρατηγό Taneff στη Δράμα μια συγκινητική επιστολή :

«Η πόλη μας βρίσκεται σε μια κατάσταση απελπιστική. Η αγορά της στερείται τα πάντα. Είναι έρημη και πένθιμη. Δεν μας παρέχεται παρά ένα κομμάτι ψωμί και λίγο νερό. Για όνομα του θεού και εξ' ονόματος της ανθρωπότητας επιδείξετε συμπόνια και επεμβείτε ευεργετικά προς όφελος της πόλης και του σε απόγνωση διατελούντος πληθυσμού ο οποίος βαδίζει στο δρόμο του θανάτου. Ποια ήταν η ανάγκη να δοθούν διαταγές από τις βουλγαρικές αρχές να απαγορευτεί τους χωρικούς της περιφέρειάς μας να έλθουν στην πόλη μας και να προσφέρουν τα προϊόντα τους στην αγορά;».

(Βλέπε μεταξύ των άλλων τη διπλωματική απάντηση).

Αισχροκερδώντας στον πόνο οι Βούλγαροι στρατιώτες και οι άλλοι προμηθευτές, όπως αναφέρουν οι μάρτυρες, συνεργάζονταν με μερικά υψηλόβαθμα πρόσωπα, αγόραζαν σε ορισμένες τιμές τα ρούχα και όλα τα αντικείμενα αξίας τα οποία συντελούσαν λίγο στην ανακούφιση των δύστυχων και πεινασμένων των πλέον άτυχων στρωμάτων του πληθυσμού. Ένα ψωμί του στρατιώτη πωλείτο μέχρι και 40 λέβα. Πολλές γυναίκες προωθούμενες από την πείνα εκδίδονταν στην πορνεία ή για να κυριολεκτούμε πωλούνταν για ένα κομμάτι ψωμί. Η κατάσταση ήταν αυτή, όταν ο Βούλγαρος διοικητής γνωστοποίησε στον κόσμο ότι αν ήθελε, μπορούσε να μεταναστεύσει στη Βουλγαρία όπου θα έβρισκε μια αμειβόμενη εργασία και τροφή ικανοποιητική. Πολλές χιλιάδες κατοίκων εξαπατήθηκαν από την υπόσχεση αυτή και φοβούμενοι το θάνατο από

πείνα εγκατέλειψαν την Καβάλα και αναχώρησαν στη Βουλγαρία. Στη συνέχεια ακολούθησε η κήρυξη του πολέμου της Ελλάδος εναντίον της Βουλγαρίας. Αυτό είχε ως επακόλουθο, από τον Ιούνιο του 1917, την εκτόπιση όλων των Ελλήνων ανδρών από 10 έως 45 ετών. Τα πρόσωπα τα οποία εκτοπίστηκαν με τον τρόπο αυτό χωρίς κανένα δικαιολογητικό στοιχείο για την εξορία κυμαίνονται από 3.000 – 3.500 άτομα.

Όσον αφορά τον μουσουλμανικό πληθυσμό, αυτός υπέφερε λιγότερα και κατά συνέπεια υπέστη λιγότερους θανάτους από την πείνα. Εν τούτοις ο αντιπρόσωπος της τουρκικής κυβέρνησης Fouat – Bey, ύστερα από συμφωνία με το Βούλγαρο διοικητή, επιστράτευσε δια της βίας το πλείστον των Τούρκων ανδρών που ήταν υπόχρεοι στρατιωτικής θητείας και τους κατέταξε τα 2/3 στον τουρκικό στρατό και το 1/3 στο βουλγαρικό. Οι εθελοντικές αυτές μεταβάσεις στη Βουλγαρία για εργασία και τροφή, οι βίαιοι εκτοπισμοί, η κατάταξη των Μουσουλμάνων στο στρατό, προστιθέμενες στους θανάτους από την πείνα, περιόρισαν τον πληθυσμό της Καβάλας μέχρι τον Ιούλιο του 1917 σε 10.000 περίπου άτομα. Η πείνα συνεχίστηκε εν τούτοις με λιγότερη ένταση, ο αποκλεισμός με την ύπαιθρο και το εσωτερικό έγινε λιγότερο αυστηρός. Οι γυναίκες και τα παιδιά υποχρεώθηκαν να εργαστούν σε στρατιωτικά έργα τα οποία ο βουλγαρικός στρατός εκτελούσε σε όλα τα παράλια από το Νέστο μέχρι το Στρυμόνα. Πρέπει να σημειωθεί ότι η αμοιβή για τις εργασίες αυτές που χορηγείτο ήταν ένα κομμάτι ψωμί κατωτέρας ποιότητας. Ήρθε ο χειμώνας ο οποίος πρόσθεσε και άλλα δεινά σ' αυτά που υπήρχαν από το καλοκαίρι και οι άτυχοι κάτοικοι της πόλης πουλούσαν όλα τους τα ρούχα για να επιζήσουν. Όσο για το ψύχος, δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα για να προφυλαχτούν. Ήταν ένας ακόμη λόγος ταλαιπωρίας που οδηγούσε στη θνησιμότητα. Τον Δεκέμβριο του 1917 ξέσπασε επιδημία εξανθηματικού τύφου, όπου επί 1.000 ασθενών κατέληγαν σε θάνατο οι 150. Τα μαρτύρια εξακολούθησαν μέχρι το Σεπτέμβριο του 1918, κατά τον οποίο, απελευθερώθηκε η περιοχή από τον ελληνικό στρατό. Την ημέρα της απελευθέρωσης δεν βρίσκονταν στην πόλη παρά μόνο 8.500 άτυχοι κάτοικοι από τους οποίους 3.500 περίπου ήταν Έλληνες, εκ των οποίων μόνο 54 άτομα ήταν άρρενες ηλικίας άνω των 20 ετών.

Παραθέτουμε κατά λέξη την κατάθεση που έγινε ενώπιόν μας από τον κ. Joseph Vigot, κτηνίατρο της δεύτερης σειράς που ανήκει στη γαλλική αποστολή του 1^{ου} Ελληνικού Σώματος στρατού :

«Έφτασα στην Καβάλα λίγο αργότερα από την εκκένωση της πόλης από τους Βούλγαρους. Η εντύπωση που μου δημιουργήθηκε κατά την άφιξή μου ήταν ότι τα ακίνητα δεν είχαν υποστεί πολλές ζημιές, φαίνονταν άθικτα. Αλλά δεν συνέβαινε το ίδιο με τον πληθυσμό. Στους δρόμους υπήρχε το θλιβερό θέαμα ανθρώπων πολύ εξαντλημένων, με όψη κατακίτρινη, τρομαγμένοι, ζωντανοί σκελετοί. Δεν είχαν τη δύναμη να σταθούν όρθιοι.

Φαίνονταν σαν να επικαλούνταν τις ψυχές των αποθανόντων με τις κλασικές σιλουέτες των αρχαίων δραμάτων. Ήταν πεινασμένοι έτσι όπως τους βλέπουμε σε πολλές περιόδους πείνας της Ινδίας. Την εντύπωση αυτή απεκόμισα από το συνεχιζόμενο θέαμα των δυστυχισμένων που κατακρημνίστηκαν στη δυστυχία χωρίς κανένα ίχνος ντροπής από τους κατακτητές, οι οποίοι τους στέρησαν όλα τα αγαθά που θα μπορούσαν να τους κρατήσουν στη ζωή και τώρα περιπλανώνται στους δρόμους άθλιοι και ανήμποροι.

Στο μαγειρείο της 13^{ης} Μεραρχίας ένας κοιμιστής που εξυπηρετούσε τους συναδέλφους μου, ο κτηνίατρος Dangui της γαλλικής αποστολής ο οποίος παρασκεύαζε τροφές για τους σκύλους, έριχνε έξω από την πόρτα του μαγειρείου μερικά ξεροκόμματα για τον κόσμο. Το θέαμα αυτό τόσο πολύ εντυπωσίασε το συνάδερφό μου, που τους κάλεσε να έρθουν στο τραπέζι του. Το ίδιο γινόταν παντού στη διάρκεια στρατιωτικών διανομών. Τότε έβλεπα γυναίκες και παιδιά που ζητιάνευαν για μερικά ψίχουλα που περίσσευαν, ενώ οι Άγγλοι και οι Γάλλοι στρατιώτες έδιναν τα μπισκότα τους σ' αυτούς τους άτυχους που τα καταβρόχθιζαν αμέσως. Στις εισόδους των μαγειρείων συναντούσε κανείς το ίδιο θέαμα των πειναλέων, οι οποίοι περίμεναν το συσσίτιο και άφθονο νερό. Στα γεγονότα αυτά θα ήθελα να προσθέσω αρκετές ακόμη εντυπώσεις δραματικής μορφής. Πρόκειται για τα άτομα εκείνα που δεν είχαν πλέον ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Έδιναν την εντύπωση ανθρώπων των οποίων η ζωή είχε δραματική εξέλιξη. Το βλέμμα τους ήταν φευγαλέο, φοβισμένο, σκυθρωπό, δίνοντας την αίσθηση των εγκλωβισμένων ζώων με μόνη φροντίδα τους να βρουν φαγητό. Για ρούχα φορούσαν κουρέλια. Τα πόδια των περισσότερων ήταν γυμνά, ανυπόδута. Αίγιοι γέροι, λίγα παιδιά, τα περισσότερα ανήλικα».

Με την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής εκλάπησαν μερικά έπιπλα από την Καβάλα, είχαν όμως τον χαρακτήρα μεμονωμένων πράξεων που έγιναν από τους λεηλατητές για δικό τους λογαριασμό, καθώς επωφελήθηκαν από τις δυσχέρειες, την αναρχία και τον τρόμο. Στη συνέχεια όμως η λεηλασία οργανώθηκε συστηματικά και τα κλαπέντα είδη περνούσαν στα χέρια μιας κανονικής υπηρεσίας, της «μετακομίσεως», η οποία οργανώθηκε από τη βουλγαρική κυβέρνηση με επικεφαλής μάλιστα έναν αξιωματικό. Η λεηλασία της κινητής περιουσίας των κατοίκων της Καβάλας, των ενοικίων και των εμπορευμάτων των καταστημάτων εκτελέστηκε με τρόπο μεθοδικό. Οργανώθηκε, όπως προαναφέραμε, μια επίσημη υπηρεσία μεταφορών. Ομάδες συνεργαζομένων, επιχειρήσεων μεταφοράς, λειτουργούσαν κανονικά και οι ποσότητες των επίπλων καθώς και των άλλων κινητών αντικειμένων μεταφέρονταν με μεγάλη προσοχή σε φορτηγά αυτοκίνητα που κατευθύνονταν για το σκοπό αυτό προς τη Δράμα, μεταφέροντας ντουλάπες, παραπετάσματα, κουρτίνες, χαλιά, υφάσματα, πίνακες, κρύσταλλα, αντικείμενα αξίας, λάμπες, στολίδια, ενθύμια και

οικογενειακά πορτρέτα, έπιπλα κάθε είδους, αντικείμενα κιγκαλερίας, βιβλία, μπαούλα, θερμάστρες, κρεβάτια, στρώματα, σκεπάσματα, κουζινικά είδη ... ο κατάλογος είναι ατέλειωτος.

Η επιχείρηση εξελίχθηκε κατά τρόπο τελείως κυνικό. Στην επίσκεψη που πραγματοποίησε η Επιτροπή στη Δράμα, στις αποθήκες που ήταν ακόμη κατελιημμένες, από ένα μέρος των επίπλων που προέρχονταν από λεηλασίες στην Καβάλα, επιβεβαίωσε-πιστοποίησε τις μαρτυρίες των παθόντων που δεν περιείχαν υπερβολές. Σχεδόν όλα τα ελληνικά σπίτια και τα καταστήματα λεηλατήθηκαν. Όμως οι Βούλγαροι δεν είχαν τον καιρό αλλά και τα μέσα για την ολοκληρωτική λεηλασία. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε την αρπαγή των 832 εκδοθέντων έργων και χειρογράφων που αποτελούσαν τον ανεκτίμητο θησαυρό του παγκοσμίου γνωστού ιδρύματος Ιμαρέτ της Καβάλας. Όλα τα δημόσια κτίρια χωρίς εξαίρεση, εκτός των εκκλησιών, λεηλατήθηκαν και πολλά κατεδαφίστηκαν.

Καπνά : από τα βιβλία της εφορείας βγαίνει το συμπέρασμα ότι υπήρχαν στις αποθήκες της Καβάλας στις 24 Αυγούστου 1916, 6.000.554,415 οκάδες καπνού, σύμφωνα με τις υποβληθείσες δηλώσεις.

Τον Οκτώβριο του 1916 ήρθε στην Καβάλα μια βουλγαρική επιτροπή. Σφράγισε τις αποθήκες που ανήκαν στους καπνεμπορικούς οίκους με το πρόσχημα ότι αυτές ανήκαν σε υπηκόους εχθρικών κρατών και κατέσχεσε 100.000 οκάδες το Μάρτιο του 1917. Στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στην Αδριανούπολη και εκεί πουλήθηκαν στο ελεύθερο εμπόριο.

Μετά τον Ιούνιο του 1917 η κατάσχεση εκτελέστηκε και στους ελληνικούς οίκους και περίπου 700.000 οκάδες καπνού κατασχέθηκαν, από τα οποία 120.000 μόνο επιτάχτηκαν και μεταφέρθηκαν στη Δράμα τον Ιούνιο του 1918. Όλα αυτά τα γεγονότα τα σχετικά με τις κατασχέσεις των καπνών, είχαν ως αποτέλεσμα τα κατασχεθέντα καπνά να πωληθούν στους πλειστηριασμούς στη Σόφια και ο κύριος D. Coutoglou, κάτοικος Ξάνθης, πλειοδότησε για την αγορά τους την τιμή 38,50 λέβα το κιλό. Ο ίδιος ήρθε στην Καβάλα για να παραλάβει και επίσημα το ποσό της επικύρωσης αλλά λόγω των γεγονότων που μεσολάβησαν δεν παρέλαβε παρά μόνο τις 120.000 των παραπάνω καπνών. Η ανακωχή που μεσολάβησε δεν του επέτρεψε να παραλάβει και τα υπόλοιπα. Στην πραγματικότητα έχουν κατασχεθεί 220.000 οκάδες καπνά. Στην ποσότητα αυτή πρέπει να προσθέσουμε και μια άλλη 40.000 οκάδων περίπου που έκλεψαν από τις αποθήκες οι Βούλγαροι στρατιώτες είτε άλλοι λεηλατητές.

Έτσι, εξάγεται το συμπέρασμα ότι την εποχή της ανακαταλήψεως της πόλης από τους Έλληνες, τα βιβλία της εφορείας δεν παρουσίαζαν παρά μόνο 1.857,621 οκάδες καπνού στις αποθήκες. Η διαφορά που προκύπτει σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της κατοχής, πολλοί καπνεμπορικοί οίκοι

ανήκαν στις Κεντρικές Αυτοκρατορίες, (σύμμαχοι των Βουλγάρων) (όπως η εταιρία Herzog – H. J. Benveniste, Gesimmin – Charles Spirer, Suisse) που εξακολουθούσαν να λειτουργούν και συνέχιζαν τις εξαγωγές των εμπορευμάτων τους στις κεντρικές δυνάμεις χωρίς να ενημερώσουν την ελληνική εφορεία καπνών.

Πρέπει να προσθέσουμε μια απώλεια περίπου 15% για τα ανεπεξέργαστα καπνά που παρέμειναν στις αποθήκες της Καβάλας, περίπου 2.000.000 οκάδες, καθώς τα εργοστάσια που κατασχέθηκαν και στη συνέχεια σφραγίστηκαν, λεηλατήθηκαν απ' όλα τα αναγκαία υλικά συσκευασίας ανεπεξέργαστων καπνών, όπως είναι τα πανιά, τα σχοινιά, σπάγκοι, ξύλινες θήκες περιδέσεως κτλ.

Σημειώνουμε εξ άλλου τους φόρους που επέβαλε η βουλγαρική διοίκηση στους παραγωγούς καπνών και τους καπνεμπόρους.

Οι βιασμοί πήραν μεγάλη έκταση αλλά μπορούμε επίσημα να πούμε ότι ήταν λίγοι. Είχαν περιορισμένο χαρακτήρα και αποτέλεσαν πράξεις μεμονωμένων άγριων και απείθαρχων στρατιωτών. Αντίθετα οι σωματικές κακώσεις φαίνονταν ότι εφαρμόζονταν ιδιαίτερα στις φυλακές τόσο στην Καβάλα όσο και σε όλη την ανατολική Μακεδονία. Είναι βέβαιο ότι οι ξυλοδαρμοί ήταν ένα είδος τιμωρίας για την πρόληψη κάθε παραβάσεως της διαταγής.

Δεν συνέβησαν εδώ όπως στο Βέλγιο ή στη βόρεια Γαλλία ομαδικές εκτελέσεις ιδιωτών δια τουφεκισμού ύστερα από τις διαταγές των αξιωματικών, αλλά πολυάριθμοι μάρτυρες αναφέρουν γεγονότα βίας, ενίοτε και θανάτους που προκλήθηκαν από Βούλγαρους στρατιώτες υπαξιωματικούς ή ακόμη και αξιωματικούς. Πρόκειται, επαναλαμβάνω, για μεμονωμένες περιπτώσεις χωρίς συνέχεια. Αλλά θα ήταν λιγότερο συχνά αν η διοίκηση που είχε τους τρόπους, προσπαθούσε να αναζητήσει και να προλάβει την εκδήλωση και επέκτασή τους. Τουναντίον τα θύματα που εξέφραζαν τα παράπονά τους συλλαμβάνονταν και βασανίζονταν με άγριο τρόπο και τέλος οδηγούνταν στη φυλακή γιατί θεωρούνταν ότι προσπαθούσαν να «αμαυρώσουν το μεγαλείο του βουλγαρικού στρατού».

Βιασμοί: οι περιπτώσεις των βιασμών στην πραγματικότητα ήταν πολυάριθμες. Η Επιτροπή άκουσε για το ζήτημα αυτό πολλές μαρτυρίες, από τις οποίες μια αφορά έναν σημαντικό του ναυτικού, τον Angheloff, Διοικητή της Καβάλας. Είναι επόμενο ότι μεγάλος αριθμός μαρτύρων που κατέθεσαν, σε καμιά μαρτυρία τους δεν αναφέρθηκαν στην πραγματοποίηση βιασμών, αλλά τα θύματα των περιπτώσεων αυτών, υπακούοντας σε ένα αίσημα τελείως εξηγήσιμο, αποφεύγουν να κάνουν γνωστά τα παθήματά τους. Το μεγαλύτερο μέρος των βιασμών που έγιναν, πραγματοποιήθηκε μέσα σε συνθήκες ανήκουστης αγριότητας και βίας και η Επιτροπή κατ' ανάγκη παραπέμπει στο σημείο αυτό στην ανάγνωση των καταθέσεων που υποβλήθηκαν.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στην Καβάλα καθώς και οπουδήποτε αλλού οι Βούλγαροι φαίνεται ότι ήταν πλεονέκτες καθώς πολλές είναι οι καταγγελίες που αναφέρονται στις κλοπές χρηματικών ποσών. Παρατίθενται συχνά ονόματα αξιωματούχων (βλέπε ιδιαίτερα την κατάθεση του Ηλία Λεβή). Όσον αφορά τις βλάβες των ακινήτων που συνέβησαν στην Καβάλα, αυτές είναι αρκετά σημαντικές.

Η Επιτροπή παρατήρησε για το θέμα αυτό στην αναφορά της 6 / 19 Φεβρουαρίου 1919 ότι δεν μπορεί να καταλογίσει στους Βούλγαρους ότι προέβησαν σε συστηματικές κατεδαφίσεις στην Καβάλα.

Γενικά τα εμφανίσιμα σπίτια και οι μεγάλες αποθήκες έμειναν σεβαστές. Δεν δύναται όμως να παραβλεφτεί το γεγονός ότι περίπου 660 ακίνητα, χωρίς καμία αιτία ή διαταγή της στρατιωτικής αρχής, κατεδαφίστηκαν με μοναδικό σκοπό την αρπαγή της οικοδομήσιμης ξυλείας (βλέπε καταθέσεις και σχετικούς πίνακες).

Η διοίκηση της πόλης από τον αρμόδιο Βούλγαρο διοικητή ήταν αξιοθρήνητη. Δεν πάρθηκε κανένα μέτρο για την αποκατάσταση της ασφάλειας και το σεβασμό της δημόσιας ζωής. Αντίθετα εμπόδισαν την ισχύ των νόμων σε χώρα «έτσι όπως αναφέρεται στην υποσημείωση του άρθρου 43 της σύμβασης όσον αφορά τους νόμους και τις συνθήκες του πολέμου».

Δεν λειτούργησε καμία διοικητική υπηρεσία. Όλοι οι υπάλληλοι εκτοπίστηκαν. Ένας μόνος ιερέας παρέμεινε για την εκτέλεση των θρησκευτικών ιεροπραξιών. Τα σχολεία έκλεισαν και τα παιδιά εγκαταλείφθηκαν καθώς οι γονείς τους οδηγήθηκαν στην εκτέλεση στρατιωτικών καταναγκαστικών έργων. Οι υπηρεσίες ανεφοδιασμού ήταν οργανωμένες αλλά έλειπαν τα τρόφιμα, που ήταν και το κυριότερο.

Η πείνα ήταν οργανωμένη αλλά οι υπηρεσίες των νεκροταφείων ήσαν ανεπαρκείς.

Οι διάφοροι τοπικοί διοικητές στην Καβάλα ήταν:

Ο λοχαγός Stogianoff, του 38^{ου} Συντάγματος

Ο λοχαγός Kirkoff, του 37^{ου} Συντάγματος

Ο λοχαγός Karavanoff

Ο υπολοχαγός του ναυτικού Angheloff

Ο υπολοχαγός Georgieff

Σύμφωνα με τις καταθέσεις των μαρτύρων, ο Angheloff ήταν ο πιο άγριος και τυραννικός απ' όλους. Οι αφηγήσεις που έγιναν γι' αυτόν τον παρουσιάζουν ανισόρροπο, άγριο και σαδιστή. Γεγονότα όπως αυτά των κλοπών, καταχρήσεων δημοσίας περιουσίας, κακώσεις και βιασμοί, τα οποία ήρθαν σε γνώση της Επιτροπής πρέπει να παραπεμφθούν στο στρατοδικείο της Κομοτηνής.

***

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΚΡΙΣΕΩΝ

30 Ιανουαρίου 1919

Σήμερα, στις 30 Ιανουαρίου 1919 στην Καβάλα,

Η Διεθνής Επιτροπή Έρευνας και Ανακρίσεων στην ανατολική Μακεδονία, με το σύνολο των μελών της:

1^{ον}: επισκέφτηκε τους περίπου 2.500 κατοίκους των καταυλισμών της ανατολικής Μακεδονίας, που επαναπατρίστηκαν ύστερα από εξορία πολλών μηνών. Οι δυστυχημένοι αυτοί έφτασαν στην Καβάλα εδώ και 10 μέρες. Τους κράτησαν στην πόλη για λόγους υγείας και για ιατρικές εξετάσεις. Εκτός από αυτούς και άλλοι έχουν συγκεντρωθεί σε υπόγεια διαφόρων ακινήτων που χρησίμευαν άλλοτε ως αποθήκες καπνών. Διατρέφονται με μέριμνα των ελληνικών αρχών και περιμένουν να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Ζουν σε μια κατάσταση ανέχειας και σε συνθήκες καταθλιπτικές. Γυναίκες, παιδιά, γέροι, άνθρωποι όλων των κοινωνικών στρωμάτων, βρίσκονται όλοι σε άθλια κατάσταση. Στην πλειονότητά τους φορούν κουρέλια και φέρουν στα πρόσωπά τους τα ίχνη της σκληρής οδύνης. Αφού ανέκρινε μερικούς απ' αυτούς, η Επιτροπή αποφάσισε να διεξαγάγει της επόμενες μέρες νέες έρευνες και ανακρίσεις για να συλλέξει πληροφορίες σχετικά με τους όρους που άπτονται της εξορίας τους.

2^{ον} : περιόδευσε στη συνοικία της Παναγίας η οποία βρίσκεται ανατολικά της πόλης. Σχεδόν όλα τα σπίτια που την αποτελούσαν έχουν κατεδαφιστεί από τα θεμέλια όταν οι Βούλγαροι έκαναν κατοχή της πόλης. Μόνο μερικά σπίτια που ανήκουν σε Τούρκους (μουσουλμάνους) έχουν σεβαστεί. Καθώς επίσης και την ορθόδοξη εκκλησία της οποίας το κωδωνοστάσιο φαίνεται πνιγμένο ανάμεσα στα γύρω ερείπια. Σύμφωνα με πληροφορίες που πήραμε από την Δημαρχία, ο αριθμός των σπιτιών που κατεδαφίστηκαν ανέρχεται στα 130. Η Επιτροπή επισκέφτηκε με κάθε λεπτομέρεια όλο το έδαφος που καλύφθηκε από ερείπια και ζήτησε όλες τις ευλογοφανείς υποθέσεις για το σκοπό που προκλήθηκαν αυτές οι καταστροφές. Εκτός δυο – τριών ορυγμάτων για ασήμαντα έργα επικοινωνίας με το οχυρό και μερικές χαράξεις στους τοίχους των παλαιών χαρακωμάτων, μερικά σκέπαστρα για σκοπιές και ένα καταφύγιο σε περίπτωση βομβαρδισμού, η Επιτροπή δεν βρίσκει ίχνος καμιάς σοβαρής δοκιμασίας για κανένα αξιόλογο έργο στρατιωτικής άμυνας. Εξαιρεση αποτελούν 2 – 3 ακίνητα μικρής σημασίας των οποίων η κατεδάφιση ίσως θα μπορούσε να τύχει δικαιολογίας για στρατιωτικούς λόγους (ευκολία σκόπευσης). Η Επιτροπή ομόφωνα αποφαινεται ότι δεν υπήρχε κανένας σοβαρός λόγος από στρατολογικής άποψης για την εν λόγω ενορία που καταστράφηκε τελείως.

***

Καβάλας, 2 / 15 Φεβρουαρίου 1919

Η Επιτροπή ενήργησε εξέταση των κάτωθι αναφερομένων:

Χρήστος Πατσάς, ηλικίας 12 ετών, μαθητής

Θεμιστοκλής Τσιμεζογλου, ηλικίας 12 ετών, μαθητής.

Ιωάννης Κοντούνας, ηλικίας 9 ετών,

Ξάνθος Κοντούνας, ηλικίας 12 ετών

Οι οποίοι δήλωσαν τα ακόλουθα:

Ο πρώτος, **Χρήστος Πατσάς**, κατέθεσε ότι συγκατοικούσε με τους γονείς του στο Κουτσούκ – Ορμάν¹, προάστιο της Καβάλας. Η οικογένειά του αποτελείτο από τον πατέρα του ο οποίος ήταν σχινοποιός, τη μητέρα του και 5 παιδιά. Ένα βράδυ, κατά τη διάρκεια του χειμώνα του 1917, οι Βούλγαροι μπήκαν στο σπίτι τους, συνέλαβαν τον πατέρα του, που βρισκόταν στο κρεβάτι, τον μαστίγωσαν με ένα μαστίγιο για το μόνο λόγο ότι είχε αναμμένη τη λάμπα του σπιτιού του. Λίγο αργότερα πέθανε από τα βασανιστήρια. Δυο από τα αδέρφια του πέθαναν λίγους μήνες αργότερα από πείνα. Η μητέρα του εξακολουθούσε να είναι βαριά άρρωστη: «Εγώ, λέει, παρά τη μικρή μου ηλικία, αναγκάστηκα να δουλέψω για να μπορέσω να πάρω ένα κομμάτι ψωμί στα χαρακώματα, κουβαλώντας πέτρες μαζί με ένα μεγάλο αριθμό ορφανών. Για αμοιβή μου δεν μου έδιναν παρά μόνο 400 γραμμάρια ψωμί καθημερινά. Κάθε φορά που κουραζόμουν από τη δουλειά και ζητούσα να αναπαυτώ με χτυπούσαν άγρια». Ο δεύτερος δήλωσε ότι ήταν εξ ίσου υποχρεωμένος να εργαστεί κάτω από τις ίδιες συνθήκες στην εργασία που του προσέφεραν, την οποία και ανέφερε στη συνέχεια της κατάθεσής του. Εργαζόταν ως μινადόρος και πληγώθηκε στη δουλειά ο δεξί του αγκώνας. Η Επιτροπή κατάφερε να πιστοποιήσει τα ίχνη της μεγάλης πληγής.

Ο τρίτος και ο τέταρτος επιβεβαίωσαν όλα όσα κατέθεσαν οι προηγούμενοι. Πρόσθεσαν ακόμη ότι οι γονείς τους πέθαναν κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής από πείνα. Πρώτα πέθανε η μητέρα τους. Δεν μπορούσε να παρηγορηθεί για τη ληλασία του σπιτιού της.

Οι Βούλγαροι επεδίωξαν με διάφορες υποσχέσεις να πάρουν ένα μεγάλο αριθμό παιδιών στη Βουλγαρία για να τους βάζουν να σπουδάζουν στα βουλγαρικά σχολεία. Κάποια μέρα ο Angheloff, διοικητής της Καβάλας, με ένα μαστίγιο στο χέρι απειλώντας ότι δεν θα αφήσει κανένα ζωντανό Έλληνα, μας συνάντησε στο δρόμο που μεταφέραμε καυσόξυλα για να ανάψουμε φωτιά και στη συνέχεια μας έδειρε με το μαστίγιο του. Μια άλλη φορά διέταξε δυο χωροφύλακες να του φέρουν μια 20άδα νεαρών κοριτσιών, διαφόρων ηλικιών και τις ανάγκασε να χορέψουν

¹ σημερινή περιοχή Ραψάνη Καβάλας

κοντά του ενώ αυτός έπαιζε μαντολίνο.

Και οι τέσσερις μάρτυρες πρόσθεσαν ότι σε παρόμοιες συνθήκες βρίσκονταν χιλιάδες ορφανά, ένας μεγάλος αριθμός των οποίων είτε από υποσχέσεις των Βουλγάρων είτε από άλλες αιτίες πήγαν στη Βουλγαρία.

Πρακτικό Επιτροπής

6 / 19 Φεβρουαρίου 1919

Σήμερα στις 6 / 19 Φεβρουαρίου 1919 στην Καβάλα ο κ. G. Dutilh, αντιπρόσωπος της γαλλικής κυβέρνησης και ο κ. Strologo, αντιπρόσωπος της αγγλικής κυβέρνησης, αντιπρόσωποι ως μέλη της Διασυμμαχικής Επιτροπής Έρευνας, περιόδευσαν στις διάφορες συνοικίες της πόλης με σκοπό να συγκεντρώσουν πληροφορίες και να ενημερωθούν για την καταστροφή ακινήτων που προξένησε ο βουλγαρικός στρατός. Οι περιοχές που ερευνήθηκαν είναι αυτές της Παναγίας, του Αγίου Ιωάννη, του Αγίου Παύλου και του Κιουτσούκ – Ορμάν¹. Το γενικό αποτέλεσμα που παρατήρησαν είναι το ακόλουθο: Δεν έλαβαν χώρα συστηματικές καταστροφές στις συνοικίες. Μερικές κατεδαφίσεις έγιναν εδώ και εκεί και πιστεύουμε ότι έγιναν με σκοπό να προμηθευτούν οι Βούλγαροι στρατιώτες καύσιμη ύλη ή και υλικά κατασκευής (οικοδομήσιμη ξυλεία). Κατά γενικό κανόνα τα ωραία σπίτια και οι μεγάλες αποθήκες που χρησιμεύουν ως αποθήκες καπνού παρέμειναν σεβαστές. Εν τούτοις στη συνοικία του Αγίου Ιωάννη και στη συνοικία του Κιουτσούκ – Ορμάν πολλά σημαντικά ακίνητα μεγάλης αξίας κατεδαφίστηκαν. Είναι αδύνατον να βρεθούν στην περίπτωση αυτή λόγοι στρατιωτικής ανάγκης για να δικαιολογηθούν οι κατεδαφίσεις αυτές. Το γεγονός της προμήθειας με τον τρόπο αυτό, είτε καύσιμης ύλης για θέρμανση για το στρατό, είτε οικοδομήσιμης ξυλείας για την κατασκευή έργου για στρατιωτικές ανάγκες, δεν δύναται να ευσταθεί και είναι ως εκ τούτου μια πλήρης παραβίαση των απλών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σε κάθε περίπτωση στέρηση της κατοικίας.

Δεν δικαιολογείται η κατεδάφιση ακινήτων μικρότερης αξίας που αποτελεί πράξη καθαρά παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όσον αφορά την κατάσταση που μας προμήθευσε η Δημοτική αρχή και αφορά τα σπίτια που κατεδαφίστηκαν, φαίνεται ειλικρινής αλλά εν τούτοις πρέπει να σημειωθεί ότι εμφανίζονται στον πίνακα αυτόν ως κατεδαφισμένα ένας μικρός αριθμός ακινήτων που έχουν μερικές καταστροφές καθόσον αυτές περιορίζονται στην αφαίρεση των θυρών, παραθύρων και πατωμάτων.

Οι υπογεγραμμένοι δεν επαλήθευσαν ένα προς ένα τα ακίνητα που

¹ σημερινή περιοχή Ραψάνη Καβάλας

εμφανίζονται στην κατάσταση, αλλά εν τούτοις είδαν ένα μεγάλο μέρος αυτής και μπόρεσαν να εκφέρουν τη γνώμη τους.

Ο Δήμαρχος της Καβάλας

Προς την αυτού εξοχότητα, τον στρατηγό Taneff στη Δράμα.

Έχουμε την τιμή να φέρουμε εις γνώση της ημετέρας εξοχότητας ότι η πόλη μας βρίσκεται σε μια κατάσταση άκρως απελπιστική. Ο αριθμός των θανάτων ανέρχεται πέρα των 25 ημερησίως.

Η πόλη στερείται των πάντων. Δεν βρίσκονται σ' αυτήν ούτε τρόφιμα αλλά ούτε και ξερά λαχανικά. Λείπουν τελείως τα πράσινα λαχανικά. Εάν κατά τύχη βρεθούν σπανάκια στην αγορά, αυτά πωλούνται προς 4 λέβα η οκά. Τα λαχανικά είναι πικρά και μόλις καλύπτουν τη γη. Τα κρεμμύδια πωλούνται σε 15 λέβα την οκά. Τέλος υπάρχει πλήρης έλλειψη όλων και η αγορά εμφανίζει όψη ερημική και πένθιμη. Για το κρέας δεν γίνεται καθόλου λόγος και εάν κάποιος από τους κρεοπώλες αποφασίζει να πουλήσει κρέας, η τιμή θα είναι στην περίπτωση αυτή 20 λέβα η οκά όπως έγινε σήμερα με τα σφαγμένα αρνιά, δηλαδή σε τιμή προσιτή και μόνο για τους εκατομμυριούχους.

Όλοι μας ζούμε σαν να βρισκόμαστε στη φυλακή. Δεν μας χορηγείται παρά μόνο ένα κομμάτι ξερό ψωμί και λίγο νερό την ημέρα. Για όνομα του Θεού, για όνομα της ανθρωπότητας, καταδεχτείτε να συμπονέσετε τον κόσμο αυτόν και να επέμβετε ενεργητικά προς σωτηρία της πόλης μας που βρίσκεται σε απόγνωση και της κοινωνίας μας που βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου.

Ευαρεστηθείτε να δώσετε εντολές στον κυβερνήτη και τοπικό διευθυντή της πόλης μας όπως οι υπεύθυνοι της απελπιστικής αυτής κατάστασης τιμωρηθούν αυστηρά. Παρακαλούμε επίσης να εκδοθούν οι αναγκαίες διαταγές ώστε να επιτραπεί στους χωρικούς της περιοχής μας να έρθουν και να πουλήσουν τα προϊόντα τους στην αγορά της πόλης μας.

ΑΝΑΦΟΡΑ

**ΖΗΜΙΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΛΗΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ
ΚΤΙΡΙΑ ΚΑΙ ΑΓΑΘΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ**

Καβάλα, 10 Φεβρουαρίου 1919

Έχω την τιμή να υποβάλω στην Επιτροπή το πόρισμα για την υπόθεση που αφορά τις βλάβες που υπέστησαν τα δημόσια και κοινοτικά ακίνητα

στην πόλη της Καβάλας κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής

1. Βλάβες και ζημιές των δημοσίων ακινήτων

Τον Αύγουστο του 1916, κατά τη βουλγαρική κατοχή στην Καβάλα τα κάτωθι δημόσια κτίρια.

- Το Τελωνείο
- Παράρτημα της Αστυνομίας στην προκουμαία
- Η Νομαρχία
- Οι εγκαταστάσεις του Ταχυδρομείου και του Τηλεγραφείου
- Παράρτημα της Αστυνομίας στην αρχή της οδού προς Δράμα
- Το κτίριο της Εφορείας και του Δημοσίου Ταμείου
- Οι Στρατώνες
- Το Στρατολογικό Γραφείο στην προκουμαία
- Μια μεγάλη αποβάθρα για τις στρατιωτικές ανάγκες
- Αποθήκες για την πυρίτιδα και τα πυρομαχικά του πυροβολικού
- Τα γραφεία του Λιμανιού

Όλα αυτά τα κτίρια υπέστησαν ζημιές περισσότερο ή λιγότερο σημαντικές.

Ο κ. Ιωάννης Στυλιανίδης, μηχανικός στο διαμέρισμα της Καβάλας από το 1915, έκαμε μια λεπτομερή έκθεση¹ για τις ζημιές των εν λόγω ακινήτων, της οποίας παραθέτουμε τα περισσότερα σημεία.

Α΄

Από τις εγκαταστάσεις που χρησιμοποιούνταν κατά το παρελθόν ως Τελωνείο και το οποίο περιελάμβανε 4 διαμερίσματα, δεν απέμειναν σήμερα παρά μόνο οι τοίχοι και αυτοί ημικατεστραμμένοι²

Β΄

Στην παραλία της προκουμαίας και δίπλα από το γραφείο του Λιμενάρχη το οποίον δεν υπέστη παρά ασήμαντες ζημιές, βρισκόταν ένα παράρτημα της Αστυνομίας. Αυτό καταστράφηκε τελείως και σήμερα δεν απέμεινε παρά μόνο το έδαφος.

Γ΄

Στη Νομαρχία (στη θέση των σημερινών Δικαστηρίων) που αποτελείτο από δυο διώροφα και ένα μονώροφο κτίριο³ προκλήθηκαν οι παρακάτω αναφερόμενες ζημιές.:

¹ Η έκθεση αυτή υποβλήθηκε στο Υπουργείο των Συγκοινωνιών

² Σύμφωνα με μερικές πληροφορίες, τα εν λόγω ακίνητα χρησιμοποιήθηκαν από τους Βούλγαρους ως βάση συναρμολόγησης υποβρυχίων

³ Επισκευάστηκε από την ελληνική κυβέρνηση για να είναι χρησιμοποιήσιμο

1^{ov}: από τα δυο κτίρια των δυο διαμερισμάτων έχουν σπάσει τα τζάμια, τα γυάλινα χωρίσματα, τα πόμολα των θυρών και αφαίρεσαν τις πόρτες.

2^{ov}: στο διαμέρισμα που χρησιμοποιείτο ως αποθήκη της αστυνομίας καταστράφηκαν κατά το ήμισυ, το πάτωμα, τα δοκάρια του πατώματος τα κλειδιά και τα υποστηρίγματα.¹

Δ'

Στις εγκαταστάσεις του Ταχυδρομείου και Τηλεγραφείου (που βρίσκονται στην πλευρά του Ιμαρέτ) που αποτελούνταν από δυο κτίρια με δυο πατώματα, στο καθένα διαπιστώθηκαν οι παρακάτω ζημιές:

1^{ov}: στο ένα κτίριο καταστράφηκε τελείως ο τοίχος της ανατολικής πρόσοψης και το πάτωμα².

2^{ov} : στο άλλο κτίριο έχουν καταστραφεί ο τοίχος από την πλευρά της θάλασσας, η οροφή και έχουν αφαιρεθεί οι πόρτες και τα παράθυρα.

Ε'

Από έναν οικισμό που χρησίμευε κατά το παρελθόν ως παράρτημα της Αστυνομίας που βρισκόταν στην αρχή του δρόμου προς τη Δράμα έχουν αφαιρεθεί τα παράθυρα, οι πόρτες και ένα σημαντικό μέρος του πατώματος έχει καταστραφεί.

ΣΤ'

Από ένα κτίριο με δυο πατώματα που χρησίμευε κατά το παρελθόν ως Εφορεία και Δημόσιο Ταμείο (στην πλευρά του Τζαμιού της αγοράς) καταστράφηκε ένα μέρος του πατώματος και της οροφής.

Ζ'

Στρατώνες³

1^{ov}: Στους στρατώνες που βρίσκονται στο Κιουτσούκ – Ορμάν⁴, παρατηρήθηκαν οι παρακάτω ζημιές.

Α): από ένα διώροφο κτίριο δεν έμεινε σήμερα παρά ένα μέρος του ανατολικού τοίχου.

Β): από ένα άλλο κτίριο ενός πατώματος δεν βλέπει κανείς παρά μόνο πέτρες.

Γ): από δύο άλλα κτίρια τα οποία χρησίμευαν για καταλύματα των στρατιωτών δεν απέμειναν παρά μόνο μερικοί τοίχοι

2^{ov}: Από τους στρατώνες που βρίσκονται στο Καρά – Ορμάν

¹ Τα κτίρια αυτά για να είναι χρησιμοποιήσιμα είχαν επιδιορθωθεί από την ελληνική κυβέρνηση

² Επισκευάστηκε από την ελληνική κυβέρνηση για να είναι χρησιμοποιήσιμο

³ Οι στρατώνες του Κιουτσούκ – Ορμάν καθώς και αυτοί του Καρά – Ορμάν ήταν τέλειες εγκαταστάσεις. Πρόσφατα (1913 – 1914) ανεγέρθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση

⁴ σημερινή περιοχή Ραψάνη Καβάλας

- α) Από τα επτά κτίρια που χρησιμοποιήθηκαν ως στρατώνες των ανδρών δεν έμειναν σήμερα παρά τα χρώματα και μερικές πέτρες.
 Β) Από τα τρία άλλα του ίδιου τύπου παραμένουν ακόμη μερικά πέτρινα ερείπια.
 Γ) Από τα δυο άλλα κτίρια που χρησίμευαν ως μαγειρεία δεν βρίσκεται κανείς παρά μόνο τοίχους και αυτούς μισογκρεμισμένους. Το ίδιο συμβαίνει και στα δυο άλλα κτίσματα που χρησίμευαν ως αποχωρητήρια, καθώς το ίδιο συμβαίνει και σε άλλα δυο που χρησίμευαν ως στάβλοι.
 Δ) Σε τρία άλλα κτίσματα που χρησίμευαν ως αποθήκες, βρίσκεται σήμερα ένας σωρός πέτρες. Από το ένα κτίσμα σώζονται τρεις τοίχοι..

3^{ov}: Από τους στρατώνες που βρίσκονται στο Σούγιουλου

Οι στρατώνες αυτοί αποτελούνται από δυο κτίρια, το ένα μονώροφο και το άλλο διώροφο, από τα οποία έχουν καταστραφεί ένα μέρος του πατώματος και έχουν αφαιρεθεί τα παράθυρα και τα δικτυωτά παραθυρόφυλλα.

Η´

Υπάρχουν ακόμη στην παραλία δυο στρατιωτικά γραφεία που κατασκευάστηκαν από σανίδες ξύλινες και επικαλύφθηκαν από τσίγκο. Από τα κτίρια αυτά δεν απέμεινε σήμερα τίποτα.

Θ´

Μια ξύλινη αποβάθρα (κατασκευή από ξύλο και σίδηρο) που φτιάχτηκε για στρατιωτικές ανάγκες στο λιμάνι έχει τελείως καταστραφεί. Η αποβάθρα αυτή ήταν ένα τέλειο κατασκευαστικό έργο και σύμφωνα με την εκτίμηση του κ. Στυλιανίδη χρειάζονταν το λιγότερο 600.000 φράγκα για την ανακατασκευή της.

Κ´

Κοντά στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (έξω από την πόλη) βρισκόταν μια αποθήκη πυρίτιδας και πυρομαχικών του Πυροβολικού. Ένα κτίριο που είναι πια μισοκατεστραμμένο. Δηλαδή ο θόλος, η σιδερένια πόρτα, οι περιμετρικοί τοίχοι προστασίας σχεδόν κατεδαφίστηκαν. Επίσης και από το φυλάκιο της αποθήκης δεν απέμειναν παρά μόνο οι τοίχοι.

Συνεχίζοντας την κατάθεσή του ο κ. Στυλιανίδης μας πληροφόρησε ότι μαζί με τις ζημιές που προξενήθηκαν στα δημόσια κτίρια της περιοχής του Πραβίου¹ του οποίου καταστράφηκαν οι στρατώνες, την αποίκηση των Ελευθερών –όπου η κυβέρνηση κατασκεύασε οικίσκους για τους

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

πρόσφυγες- την ανακατασκευή της αποβάθρας που καταστράφηκε τελείως και μερικές άλλες εγκαταστάσεις στο Σαρη-Σαμπάν¹, όλα αυτά ανέρχονται κατά τους ελάχιστους υπολογισμούς του στο ποσό των 6.000.000 φράγκων.

2. Ζημιές και βλάβες στα κοινοτικά ακίνητα

Στην κοινότητα της Καβάλας την εποχή της βουλγαρικής εισβολής σύμφωνα με πληροφορίες που μας παραχώρησε ο κ. Κωνσταντίνος Σχοινιάς, μηχανικός της κοινότητας από το 1913, που είχε υπό την επίβλεψή του πολυάριθμα σπίτια και μαγαζιά τα οποία επί πλείστον υπέστησαν σοβαρές ζημιές, άλλα είναι ημι-κατεστραμμένα και τα υπόλοιπα εκθεμελιωμένα.

Ο Δικαστικός Γραμματέας της Δημαρχίας, ο κ. Παπαδόπουλος, μου παρεχώρησε τον ακόλουθο πίνακα των κοινοτικών ακινήτων, στον οποίο συμπεριλαμβάνονται επίσης και τα κοινοτικά φιλανθρωπικά ιδρύματα (σχολεία, νοσοκομεία ...).

Α' Ακίνητα που καταστράφηκαν ολοσχερώς

- ◆ Πέντε καταστήματα στην πλατεία Μαανλί – Γινάρ²
- ◆ Δυο μαγαζιά που βρίσκονται στην πλατεία Ποντ – Βιχέ³
- ◆ Πέντε καταστήματα που βρίσκονταν κοντά στο Τελωνείο
- ◆ Εννέα παράγκες πώλησης αγαθών στην αγορά
- ◆ Ένα κατάστημα στην πλατεία του Ρεμίρ – Μπέη⁴
- ◆ Ένα κατάστημα στην πλατεία Πετίτ – Τεκέ⁵
- ◆ Πέντε εμπορικοί οίκοι στην πλατεία Αμπελόκηποι⁶
- ◆ Ένα κατάστημα στην πλατεία Αμπελόκηποι
- ◆ Ένα σφαγείο στο Κοτζά – Ορμάν⁷
- ◆ Ένα σπίτι για τη φρουρά των αποθηκών στην αρχή του δρόμου προς τη Δράμα
- ◆ Ένα γραφείο πίσω από το Υδραγωγείο

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² δεν προσδιορίστηκε κατά την έρευνα

³ δεν προσδιορίστηκε κατά την έρευνα

⁴ δεν προσδιορίστηκε κατά την έρευνα

⁵ δεν προσδιορίστηκε κατά την έρευνα

⁶ ο χώρος μεταξύ των οδών 7^{ης} Μεραρχίας-Θες/νίκης, πλησίον του Σουηδικού

⁷ παλιό παραποτάμιο δάσος στο δέλτα του Νέστου

Β'. Ακίνητα μισοκαταστραμμένα

- ◆ Δύο μαγαζιά κοντά στο Ποντ – Βιχέ
- ◆ Είκοσι επτά άλλα καταστήματα που βρίσκονται κοντά στο Υδραγωγείο.
- ◆ Τρεις αχυρώνες
- ◆ Ένα μαγαζί κοντά στο ξενοδοχείο «Άξιον» στην προκουμαία
- ◆ Ένα σπίτι και ένας στάβλος πίσω από το Υδραγωγείο
- ◆ Το Δημοτικό Νοσοκομείο πίσω από το Υδραγωγείο
- ◆ α) πέντε σχολεία ήταν μια σχολή αρρένων (συνοικία Αγίου Παύλου, και ένα παράρτημα του ίδιου σχολείου στην ίδια συνοικία) β) ένα παράρτημα του ίδιου σχολείου (συνοικία Αγίου Ιωάννου) γ) μια σχολή μέσης εκπαίδευσης (γυμνάσιο) δ) ένα δημοτικό σχολείο στη συνοικία της Παναγίας ε) ένα σχολείο θηλέων πίσω από τη Δημαρχία και
- ◆ Μια μεγάλη πολυκατοικία που αποτελείτο από 32 διαμερίσματα στη συνοικία Χαμιδιέ¹, όπου η κοινότητα εγκατέστησε τους πρόσφυγες.

Ο κ. Σχοινάς ο οποίος παρέμεινε στην Καβάλα όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής, απαντώντας στην ερώτησή μου γιατί οι Βούλγαροι κατάστρεφαν χωρίς αιτία μου απάντησε : «Την εποχή αυτή η Καβάλα παρουσίασε μεγάλη έλλειψη καύσιμης ξυλείας καθώς επίσης και οικοδομήσιμης. Κατεδάφιζαν λοιπόν τα σπίτια για να προμηθευτούν την ξυλεία που ήταν χρήσιμη για την κατασκευή αμπριών (σκέπαστρον) για τα χαρακώματα²»

Μου είπε επίσης ότι οι Βούλγαροι, έχοντας ως σκοπό τη μελλοντική κατοχή της Καβάλας, κατέστρεφαν όλα τα σπίτια για να εφαρμόσουν ένα σχέδιο για την πόλη. Πράγματι, ποια πρόθεση και ποιος σκοπός επιτεύχθηκε ;

¹ Το τμήμα της πόλης που εκτείνεται στις περιοχές Καλαφατιά-νοσοκομείο-Αγία Βαρβάρα ως το Σούγιουλο

² Όταν ο κ. Σχοινάς εξέφρασε σε ένα Βούλγαρο λοχαγό (του οποίου δεν θυμάται το όνομα) τη πιθανή έλλειψη καυσίμου και οικοδομήσιμης ξυλείας κατά το χειμώνα του προσηχούς έτους, ο λοχαγός έδωσε την πλέον χαρακτηριστική απάντηση: «όλα τα άδεια ελληνικά σπίτια είναι δικά μας».

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

*Ο υπογεγραμμένος **Κορνήλιος Βαλαβάνης** που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 40 ετών, επάγγελμα ιδιωτικός μηχανικός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής εργαζόμουν ως υπάλληλος μηχανικός και σχεδιαστής στη δημαρχία της Καβάλας και απολύθηκα μόλις έφτασαν οι Βούλγαροι. Ωστόσο εξακολουθούσα να εργάζομαι στη δημαρχία για να κερδίσω δυο τεμάχια ψωμιού. Επιπλέον, με κάλεσε ύστερα από μερικές μέρες από την κατοχή της πόλης από τους Βούλγαρους, ο δήμαρχος Χαμπτί-Μπέη για να βοηθήσω στην απογραφή των κατοίκων που αποφάσισε και η οποία παρουσίασε τον αριθμό των κατοίκων στις 36.000.

Τον Δεκέμβριο του 1916 ο ονομαζόμενος Ιωάννης Πανταζής, ύστερα από διαταγή των βουλγαρικών αρχών έκανε και άλλη απογραφή, στην οποία ο πληθυσμός της πόλης μειώθηκε στις 32.000. Τον Ιούνιο του 1937 οι βουλγαρικές αρχές έκαναν και μια άλλη απογραφή, στην οποία ο αριθμός των κατοίκων έφτασε τις 17.000. Ύστερα από όλα αυτά που κατέθεσα εκτοπίστηκα από την πόλη μαζί με όλους τους άλλους εξόριστους

Από τότε δεν γνωρίζω τίποτα άλλο για το θέμα αυτό και δεν μπορώ να σας παράσχω καμία άλλη πληροφορία δεδομένου ότι δεν βρισκόμουν εδώ.

***

Καβάλα, 31 Ιανουαρίου / 13 Φεβρουαρίου 1919

*Ο υπογεγραμμένος **Λεωνίδας Χρηστάκος** που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Καβάλας, Υπάλληλος Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου της Καβάλας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Με την ιδιότητά μου ως δικαστικός υπάλληλος, παρέμεινα στη θέση μου από την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής (30 Αυγούστου 1916) και παρέμεινα στην Καβάλα μέχρι τις 23 Ιουνίου 1917, ημέρα της συλλήψεώς μου και της εκτοπίσεώς μου στη Βουλγαρία μαζί με τους 103 κατοίκους, όλοι άρρενες, από τους οποίους 45 ήταν υπάλληλοι και ιερείς. Από την ημέρα της εισόδου του βουλγαρικού στρατού στην Καβάλα, άρχισαν να σημειώνονται πράξεις ληστείας. Την ίδια μέρα δυο νοσοκόμες που υπηρετούσαν στο στρατιωτικό νοσοκομείο ήρθαν και μου παραπονέθηκαν ότι βιάστηκαν από μια 40άδα στρατιωτών. Τρεις ή τέσσερις μέρες αργότερα ήρθε μια γυναίκα και μου έδειξε το χέρι της. Ένας στρατιώτης

της έκοψε το δάχτυλο για να πάρει το δαχτυλίδι της.

Οι Βούλγαροι μπήκαν στην πόλη μας απ' όλες τις κατευθύνσεις, είτε από την πλευρά της θάλασσας είτε από την πλευρά της Δράμας. Μερικές μέρες πριν από την άφιξή τους ένα μέρος του πληθυσμού και περισσότεροι Έλληνες στρατιώτες, 1.600 περίπου, εγκατέλειψαν την πόλη.

Ο επικεφαλής του Σώματος Στρατού, συνταγματάρχης Χατζόπουλος, εξέδωσε μια προκήρυξη με την οποία συνιστούσε στους κατοίκους να παραμείνουν ήσυχοι, λέγοντας ότι ήταν ανώφελο να φύγουν, καθώς ο εχθρικός στρατός δεν θα εισερχόταν στην Καβάλα. Εν απουσία του κ. Τερμιντζή, διορίστηκε δήμαρχος ο κ. Νικόλαος Σερδάρογλου, ο οποίος ανέλαβε τα διοικητικά καθήκοντα της πόλης. Η Καβάλα παρουσίαζε από την αρχή ακόμη την όψη μιας πόλης που μόλις καταλήφθηκε από τον εχθρό. Απαγορεύτηκε στους κατοίκους να εγκαταλείψουν την πόλη και να βγαίνουν από τα σπίτια τους μετά τη δύση του ηλίου, στρατιωτική κατοχή όλων των κεντρικών οδών, περιπολίες στρατιωτικές σε ολόκληρη την πόλη, άμεσες λεηλασίες όλων των στρατιωτικών καταστημάτων και όλων των οικιών καθώς και τα καταστήματα που τα εγκατέλειψαν οι ιδιοκτήτες τους.

Από τους αλλεπάλληλους διαδόχους διοικητών της πόλης, ο Angheloff ήταν ιδιαίτερα ο αληθινός τύραννος. Ο πλήρης αποκλεισμός της πόλης, η ανεπάρκεια του ανεφοδιασμού και τα πλήρη απαγορευτικά μέτρα της κυκλοφορίας των κατοίκων είχαν ως αποτέλεσμα την πλέον καταθλιπτική θνησιμότητα. Πλέον των 14.000 ατόμων υπέκυψαν από τις στερήσεις. Οι θάνατοι έφτασαν τους 80 ημερησίως, αλλά το ελληνικό ήταν εκείνο το στοιχείο που υπέφερε περισσότερα, διότι οι Τούρκοι και οι Ισραηλίτες, έτυχαν καλύτερη μεταχείριση. Οι κάτοικοι ήταν συχνά το αντικείμενο της κακής μεταχείρισης και φυλακίζονταν με τιποτένια προσχήματα. Εγώ ο ίδιος φυλακίστηκα χωρίς καμία αιτία στις 20 Οκτωβρίου 1916 και κατά τη διάρκεια 4 ημερών με ανακάλεσε στην τάξη ένας από τους φρουρούς μας (ένας στρατιώτης που ονομαζόταν Γεώργιος). Μας χτύπησε στα χέρια και στο πρόσωπο όλους τους φυλακισμένους για τιποτένια αιτία. Οι αίθουσες του δικαστηρίου μεταβλήθηκαν σε στρατώνες όλων των Τούρκων εθελοντών που επιστρατεύτηκαν στην πόλη. Μου πρότειναν τη φύλαξη των αρχείων, τα οποία σφράγισα και μετέφερα σπίτι μου. Όσον αφορά την κινητή περιουσία των δικαστηρίων, αυτή λεηλατήθηκε πλήρως και πωλήθηκε ή και πυρπολήθηκε από τους στρατιώτες.

Όσον αφορά τον κυβερνήτη Angheloff, τον ίδιο τον είδα με τα μάτια μου να χτυπάει με τα χέρια του και με το ξίφος του διάφορους κατοίκους μέσα στο δρόμο. Τα πρόσωπα που έτυχαν αυτής της μεταχείρισης ήταν καταματωμένα. Δεν είδα εγώ ο ίδιος προσωπικά τις σκηνές των λεηλασιών αλλά είδα τα φορτηγά αυτοκίνητα που μετέφεραν τα έπιπλα. Μας συνέλαβαν με 103 άλλους κατοίκους της πόλης, μεταξύ των οποίων 45 υπάλληλοι και ιερείς, έμποροι, όλοι άνδρες.

Με συνοδεία στρατιωτών οδηγηθήκαμε στη Δράμα και από εκεί στη Soumla της Βουλγαρίας, σιδηροδρομικός, σε βαγόνια για μεταφορές ζώων, 45 – 50 άτομα σε κάθε βαγόνι. Το ταξίδι διήρκεσε 6 ολόκληρες μέρες, από τις οποίες τις πρώτες τρεις μέρες παραμείναμε χωρίς τροφή και μετά μας έδωσαν 300 δράμια καλαμπόκι κατ' άτομο.

Μείναμε 5 – 6 ημέρες στη Soumla. Πήραμε μέρος σε μια ομάδα. Ο κ. Μπακόπουλος, Δήμαρχος της Δράμας και ο κ. Ανδρεάδης, υπάλληλος της Νομαρχιακής Αστυνομίας. Στη Soumla συγκεντρώθηκαν πολλές χιλιάδες εκτοπισμένων, περίπου 15.000. Υποχρεωθήκαμε να παραμείνουμε όλοι σε αχυροκαλύβες που ήταν κατασκευασμένες με χωμάτινους κύβους και μετά μας απολύμαναν. Μας έδωσαν ως τροφή ψωμί και φασόλια.

Τακτοποίησαν τους εξόριστους που προέρχονταν από τη Σιούπλα σε διάφορα μέρη όπου όφειλαν. Επέστρεψα στο Καρναμπάτ μαζί με 1.272 άλλους άνδρες όπου υποχρεωθήκαμε να παραμείνουμε σε απόσταση ενός τετάρτου της ώρας έξω από την πόλη σε αχυροκαλύβες φτιαγμένες από χώμα. Κάτω από ισχυρή συνοδεία και επίβλεψη υποχρεωθήκαμε να εργαστούμε στη σιδηροδρομική γραμμή. Ο αριθμός των εργαζομένων ήταν 6.000 άτομα.

Καβάλα, 31 Ιανουαρίου / 13 Φεβρουαρίου 1919

*Κατάθεση του μάρτυρα **Σερδάρογλου** που έγινε ενώπιον της Διασυμμαχικής Επιτροπής, την 31 Ιανουαρίου / 13 Φεβρουαρίου 1919*

Ο μάρτυρας, αφού ορκίστηκε, ανέφερε ότι ονομάζεται Νικόλαος Σερδάρογλου, ηλικίας 50 ετών, καπνέμπορος, πρώην Δήμαρχος Καβάλας, όπου και κατοικεί. Ερωτηθείς δεόντως κατέθεσε τα ακόλουθα:

Ελλείψει των αρμοδίων διοικητικών αρχών, ο Υποδιοικητής της Καβάλας, μου ανέθεσε τα καθήκοντα του Δημάρχου της πόλης τρεις μέρες πριν καταληφθεί η πόλη από τα βουλγαρικά στρατεύματα, στις 30 Αυγούστου / 12 Σεπτεμβρίου 1916. Διετέλεσα προηγουμένως δημοτικός σύμβουλος. Την ημέρα της εισβολής των Βουλγάρων συνάντησα στη δημόσια πλατεία ένα Βούλγαρο αξιωματικό διοικητή ενός τμήματος στρατού, περίπου 30 ανδρών. Ήταν ο λοχαγός Στογιάνωφ. Από την πρώτη ακόμα μέρα εξέδωσε μια προκήρυξη με την οποία απαγόρευε στον πληθυσμό την έξοδο του από τις έξι η ώρα το βράδυ καθώς επίσης και το άναμμα των φώτων.

Απαγορεύτηκε η είσοδος και η έξοδος από την πόλη στον ελληνικό πληθυσμό. Από την πρώτη στιγμή πίστεψα ότι επρόκειτο για μέτρο στρατιωτικής τάξης, αλλά πολύ γρήγορα κατάλαβε όλος ο κόσμος ότι τα μέτρα αυτά πάρθηκαν για να διευκολυνθεί η κατοχή και η λειλασία της πόλης.

Από την επαύριον οι πολίτες μετέβησαν στη δημαρχεία για να

παραπονεθούν για τις λεηλασίες των καταστημάτων τους. Απευθύνθηκα στο λοχαγό Στογιάνωφ, που ως στρατιωτικός διοικητής είχε την έδρα του στη Διοίκηση για να διαμαρτυρηθώ υπό την ιδιότητά μου ως Δήμαρχος, λέγοντάς του ότι οι κάτοικοι σύμφωνα με τη διαταγή του ήταν κλεισμένοι στα σπίτια τους από τις 6 το βράδυ και έτσι εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι λεηλασίες έγιναν από στρατιωτικούς.

Μου απάντησε ότι δεν είχε αρκετές δυνάμεις για να προστατεύσει την πόλη αλλά ότι θα λάμβανε όλα τα αναγκαία μέτρα.

Αλλά η λεηλασία συνεχίστηκε και τις επόμενες μέρες. Στη συνέχεια είχαν σειρά τα έπιπλα. Και μάλιστα συνέβη ένα γεγονός για το οποίο οι κάτοικοι διαμαρτυρήθηκαν σε μένα τον ίδιο: έγινε η κλοπή ενός κρυστάλλινου καθρέφτη, τον οποίον τεμάχισαν και ο κάθε στρατιώτης πήρε από ένα τεμάχιο. Την τρίτη ημέρα της εισβολής, πήρα ένα έγγραφο από το Στογιάνωφ δια του οποίου με διέταζε επιτακτικά να παραδώσω τη Δημαρχία στα χέρια των Μουσουλμάνων της πόλης και συγκεκριμένα σε κάποιον Χαμπτί – Μπέη. Στη διαμαρτυρία μου ότι στην περίπτωση αυτή θα απολυθούν όλοι οι Έλληνες υπάλληλοι, μου απάντησε ότι στη σκέψη του κυριαρχεί η ανάγκη μιας συνεργασίας. Την επόμενη με κάλεσε στο γραφείο του μαζί με τέσσερα άλλα μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου και μας απείλησε να του γνωστοποιήσουμε και να του παραδώσουμε τους κατοίκους που ασχολούνται με κατασκοπεία υπέρ των συμμάχων. Στην απάντησή μας ότι δεν γνωρίζουμε τίποτα το σχετικό, διέταξε την κράτησή μας. Στην αρχή μας φυλάκισαν στη Διοίκηση, αλλά αργότερα σε ένα ιδιωτικό σπίτι για 18 μέρες. Κατά τη διάρκεια αυτών των ημερών, τα δημοτικά καθήκοντα ανατέθηκαν στον Τούρκο Χαμπτί – Μπέη. Ύστερα από μας φυλάκισαν πολλούς άλλους πολίτες, συνολικά 17 άτομα. Τις πρώτες 15 μέρες, δεν μας μοίραζαν τίποτα για διατροφή στην πόλη. Ύστερα άρχισαν να στέλνουν από καιρό σε καιρό αλλά σε πολύ αραιά διαστήματα άλευρο από καλαμπόκι και βρώμη αλλά σε μικρές ποσότητες που δεν ξεπερνούσαν τα 120 – 130 γραμμάρια κατά άτομο την ημέρα. Η έλλειψη των τροφίμων προκάλεσε ανεπιθύμητα αποτελέσματα στην υγεία των κατοίκων τα οποία δεν ήταν παρά επακόλουθα του πλήρους αποκλεισμού και της έλλειψης παντός άλλου είδους διατροφής, εκτός από τις πρασινάδες που βρίσκονταν στα περίχωρα της πόλης, στερήσεις που προκάλεσαν την αύξηση της θνησιμότητας. Εμφανίστηκαν και περιπτώσεις δηλητηρίασης από τη χλόη που έτρωγαν. Μέχρι το μήνα Ιούνιο, όταν ξεκινήσαμε για την εξορία, ο αριθμός των κατοίκων που πέθαναν από την πείνα πλησίαζε τις 10.000. Αυτά τα γνωρίζω καθόσον στις 15 Ιανουαρίου 1917 με ονόμασαν εκ νέου Δήμαρχο της πόλης και ανατέθηκαν σε μένα τα καθήκοντα του υπαλλήλου γραφείου κηδειών (σημ. μετ.: ίσως εννοεί το βιβλίο ληξιαρχικών πράξεων θανάτου). Καταχωρήσαμε τα ονόματα των αποθανόντων στα βιβλία της κοινότητας αλλά τα βιβλία αυτά ύστερα από την εξορία μας εξαφανίστηκαν. Τον

Απρίλιο βρήκα την ευκαιρία να ειδοποιήσω την Πρεσβεία μας στη Σόφια ότι 6.000 κάτοικοι πέθαναν από πείνα. Η βουλγαρική κυβέρνηση γνωστοποίησε στον πληθυσμό από τους κήρυκές της ότι αν ήθελαν να μεταβούν στη Βουλγαρία θα έβρισκαν εργασία και τροφή άφθονη.

Αναγκασμένοι από την πείνα και επηρεασμένοι από τις εξαγγελίες, 7.000 – 8.000 κάτοικοι μετανάστευσαν στη Βουλγαρία όπου και οδηγήθηκαν κατά ομάδες των 100 – 200 ατόμων, άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Τον Ιανουάριο του 1917 η βουλγαρική διοίκηση απαγόρευσε σε όλο τον πληθυσμό την προσέγγιση στην κορυφή της περιοχής αυτής της πόλης (εν προκειμένου της συνοικίας της Παναγίας) με το πρόσχημα να εμποδίσουν την κατασκοπεία που μπορούσε να γίνει από εκεί). Διαμαρτυρήθηκα αλλά μάταια και τέλος, για την εκπλήρωση της διαταγής τους, οι Βούλγαροι εκκένωσαν όλη αυτή τη συνοικία και άρχισαν την κατεδάφιση χωρίς να επιτρέψουν στους ιδιοκτήτες να πάρουν ακόμη και τη ξυλεία που προερχόταν από την κατεδάφιση των σπιτιών τους. Ανεξάρτητα από την ολοκληρωτική αυτή καταστροφή της συνοικίας της Παναγίας, οι Βούλγαροι προχώρησαν ακόμη στην κατεδάφιση πολλών άλλων ακινήτων που βρίσκονται στις διάφορες περιοχές της πόλης και με τα υλικά των ακινήτων που κατέστρεψαν προχωρούσαν στην κατασκευή χαρακωμάτων και αμπριών έξω από την πόλη, χωρίς να αναφερθούμε στην ξυλεία, την οποία μεταχειρίζονταν ως καύσιμη ύλη. Κατόρθωσα να εντοπίσω στη συνοικία του Υδραγωγείου και του Αγίου Παύλου 50 σπίτια κατεστραμμένα, στη συνοικία του Αγίου Ιωάννου και του μικρού δάσους Κιουτσιούκ – Ορμάν¹ καθώς και στο δρόμο που οδηγεί στη Δράμα περισσότερα από 50 κατεστραμμένα σπίτια. Στο κέντρο της πόλης, κατεδάφισαν επίσης τις Δημόσιες Κρατικές Αποθήκες, τις αποθήκες της κοινότητας επίσης και μερικές ιδιωτικές.

Αρκετά ιδιωτικά σπίτια λεηλατήθηκαν από τα έπιπλα και το περιεχόμενό τους. Μέρα μεσημέρι με αυτοκίνητα μετέφεραν τις αποσκευές. Μεταξύ των σπιτιών που λεηλατήθηκαν στην εντέλεια δύναμη να παραθέσω του κ. Βουλγαρίδη, Προξένου της Γαλλίας, του κ. Δημητρίου Αργυροπούλου, καπνεμπόρου, Γεωργίου Φέσσα, εισοδηματία, Θεοδώρου Ρακιτζή, εμπόρου σιδηρικών, Θεοδώρου Γκιόρκα. Δεν είναι ανάγκη να αναφέρω και άλλα ονόματα, θα είναι μακρύς ο κατάλογος. Θα σας προμηθεύσω γραπτώς ένα κατάλογο, ο οποίος θα πιστοποιήσει το περιεχόμενο που παρέθεσα ενόρκως. Ένα μεγάλο μέρος των εργοστασίων καπνού, έχει λεηλατηθεί. Θα σας παραδώσω επίσης σχετικό κατάλογο.

Το σχολείο των Καθολικών Αδερφών, όλα τα φαρμακεία της πόλης, το Τελωνείο, το Ταχυδρομείο, το Δικαστήριο, τα διάφορα γραφεία της επιμελητείας, το Τεχνικό Γραφείο της Δημαρχίας κ.λπ. όλα έχουν επίσης καταληστευτεί.

¹ σημερινή περιοχή Ραψάνη Καβάλας

Μεγάλο μέρος του πληθυσμού υπήρξε αντικείμενο κακομεταχείρισης και φυλακίσεως. Είμαι σε θέση να σας προμηθεύσω πίνακα θυμάτων, οι οποίοι θα είναι σε θέση να καταθέσουν οι ίδιοι μπροστά στην Επιτροπή. Εγώ ο ίδιος υπήρξα μάρτυρας τις περισσότερες φορές για γεγονότα αυτής της φύσης. Σε γνώση μου οι Βούλγαροι έχουν επίσης προξενήσει πολλούς θανάτους από πείνα, όπως το θάνατο του Κυριαζή, που ήταν κηπουρός. Μια γυναίκα ήρθε και μου παραπονέθηκε ότι βιάστηκε από 40 Βούλγαρους στρατιώτες την ίδια μέρα. Πριν από τη βουλγαρική εισβολή, ο πληθυσμός της Καβάλας ήταν περίπου 69.000 κάτοικοι. Όταν τον Ιούνιο του 1917 εξορίστηκα στη Βουλγαρία μαζί με ένα σημαντικό αριθμό άλλων προσώπων, ο αριθμός κατοίκων της πόλης είχε περιοριστεί στους 13.051. Μπορώ να σας παρέχω ακριβή στοιχεία, τα οποία ανταποκρίνονται στον αριθμό των μεριδιούχων που αναγνωρίστηκαν επίσημα (πρόκειται για τους κατοίκους, οι οποίοι μη έχοντας κανένα άλλο πόρο ζωής, συντηρούνταν από διανομές που πραγματοποιούσαν οι διοικητικές αρχές). Την ημέρα της εισβολής σταμάτησε το εμπόριο στην πόλη, όσον αφορά την επεξεργασία του καπνού, μόνο ο οίκος του Kiasim Emin, Οθωμανού υπηκόου, εξακολουθούσε τις εργασίες του. Παρά τη διαφορά της ισοτιμίας του συναλλάγματος, η βουλγαρική κυβέρνηση υπέβαλλε υποχρεωτικά την ισοτιμία του λέβα έναντι της δραχμής. Όσον αφορά τις τράπεζες, αυτές είχαν κλείσει και μετέφεραν τα κεφάλαιά τους πριν από τη βουλγαρική κατοχή.

Μετά από συμφωνία με έναν ισραηλιτικό οίκο της Καβάλας ονόματι Αμιέλι και τον Τούρκο βουλευτή της Κομοτηνής Ισμαήλ Χακί, η βουλγαρική διοίκηση τους επέτρεπε από καιρό σε καιρό τη μεταφορά τροφίμων που όμως τα πουλούσαν σε υπέρογκες τιμές. Ήταν ένας τρόπος για να πάρουν τα χρήματα των πλούσιων εμπόρων της Καβάλας, που αγόραζαν τρόφιμα αδιαφορώντας για τις τιμές. Ήταν επίσης ο τρόπος που εγώ ο ίδιος αγόραζα καλαμπόκι στην τιμή των 40 δραχμών την οκά, ένα φωμί κουραμάνα του στρατιώτη στην τιμή των 25 δραχμών.

Μέχρι την ημέρα της αναχώρησής μου στην εξορία, οι Βούλγαροι δεν επέβαλαν στην πόλη κανένα πρόστιμο ούτε φόρο, αλλά ξέρω πολύ καλά ότι στη συνέχεια έκαναν και εδώ τα ίδια όπως και στις άλλες πόλεις.

Κατά την άποψή μου δεν επέβαλαν εδώ φόρους, τους οποίους επέβαλε κανονικά το ελληνικό δημόσιο.

Μια ελληνική εκκλησία την άφησαν να συνεχίσει τις θρησκευτικές λειτουργίες της. Τα ελληνικά σχολεία είχαν κλείσει. Οι ταχυδρομικές υπηρεσίες δεν λειτουργούσαν για τον ελληνικό πληθυσμό. Οι δικαστικές λειτουργίες δεν υφίστανται πλέον. Λειτουργούσαν όμως βουλγαρικά στρατοδικεία που καταδίκασαν δυο άτομα σε θάνατο, τα οποία και εκτελέστηκαν με απαγχονισμό στο μεγάλο δέντρο που βρίσκεται κοντά στα δικαστήρια. Ύστερα από τον Στογιάνωφ, η διοίκηση της πόλης πέρασε στα χέρια των Βουλγάρων αξιωματικών, Κίρκωφ, Καρμπάνωφ,

Angheloff και Georgieff. Ο πλέον σκληρός υπήρξε ο Angheloff, ο οποίος έφερε συχνά μαζί του ένα ξύλο με το οποίο χτυπούσε τους κατοίκους. Τον Ιούνιο του 1917 εξορίστηκα με μια εκατοντάδα προσώπων στη Βουλγαρία, όπου υποχρεώθηκα να εργαστώ σε χειροτεχνικές εργασίες, από τις οποίες όμως κατόρθωσα να απαλλαγώ. Στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως στη Soumla πέρασαν 27.800 εξόριστοι Έλληνες. Ο κ. Λύτσικας που υπήρξε γραμματέας του Βούλγαρου διοικητή, κατόρθωσε να μου γνωστοποιήσει με ακρίβεια τον παραπάνω αριθμό των εξοριστών.

Κατόρθωσα να επιστρέψω στην Καβάλα το Νοέμβριο του 1918 και έμαθα ότι από τον προηγούμενο Σεπτέμβριο, την ημέρα της απελευθέρωσης δεν είχαν μείνει στην πόλη παρά μόνο 54 άρρενες ελληνικής καταγωγής. Τις πληροφορίες αυτές τις πήρα από το Δόκτορα Τσιμούρτα και τον Τριανταφυλλίδη, οι οποίοι ουδέποτε εγκατέλειψαν την Καβάλα. Η πλέον οδυνηρή εποχή για την πόλη ήταν αυτή του διοικητή Angheloff. Πραγματικός τύραννος. Έδωσε αυτός ο ίδιος το έναυσμα για όλες τις κακουχίες. Βιασμοί, κλοπές, κακομεταχειρίσεις. Ήταν ο ίδιος που πυρπόλησε το σπίτι μέσα στο οποίο υπήρχαν όλα τα έπιπλα, αφού προηγουμένως τα οικειοποιήθηκε. Πρόκειται για την οικία του δόκτορα Λόγη Γεωργίου, που βρίσκεται κοντά στην οδό της Νίκης.

Ως δήμαρχος πήρα τις κατηγορίες βιασμών εναντίων του Angheloff. Διαμαρτυρήθηκα στο στρατηγό Taneff που βρισκόταν στη Δράμα και στη συνέχεια η κατάθεση απέδειξε την αλήθεια των κατηγοριών. Ο Angheloff απολύθηκε αλλά δυστυχώς εγκαταστάθηκε ξανά στη διοίκηση της Καβάλας από το στρατηγό Petroff, τον ξάδερφό του, ύστερα από την εκτόπισή μας.

Ο καπνεμπορικός οίκος του Kazim-Emin, ο μόνος που κατόρθωσε να συνεχίσει την επεξεργασία του καπνού, είχε στα χέρια ένα πραγματικό μονοπώλιο. Κατόρθωσε να επηρεάσει τον Στρατηγό της 10^{ης} Μεραρχίας στρατηγό Boumoff, ο οποίος πραγματοποίησε πολλά σημαντικά ευεργετήματα και οι υπάλληλοί του ισχυρίζονται ότι ο στρατηγός Boumoff, απέστειλε ως βοήθεια στην Επιτροπή 3.000.000 δραχμές. Το γεγονός αυτό προδόθηκε στη Σόφια και στη συνέχεια, ύστερα από αντικατηγορίες των άλλων εμπορικών οίκων έγινε μια ανάκριση, συνέπεια της οποίας ήταν ο στρατηγός Boumoff να απαλλαγεί από τα καθήκοντα της διοίκησής του και στη συνέχεια να διοριστεί διοικητής στη Φιλιππούπολη, όπου και παραμένει μέχρι σήμερα. Από τις καταθέσεις των μαρτύρων που θα συγκεντρώσετε στη Δράμα θα μπορέσετε να διαπιστώσετε ότι μόνο ο οίκος του Kazim-Emin ήταν εξουσιοδοτημένος να διεξάγει το εμπόριο των καπνών.

Όσον αφορά τον Georgieff, ξέρω ότι αυτός ήταν ο διοικητής του λιμένα και υποχρέωσε τον μεγαλέμπορο Ξενοπούλο να του παραδώσει μια μεγάλη ποσότητα ελαιολάδου και ελιών που είχε αποθηκεύσει στο κατάστημά του στην οδό Κουντουριώτη. Όσον αφορά το υπόλοιπο, ο

μεγαλέμπορος κατόρθωσε να έχει την ελευθερία να τη διαθέσει στο εμπόριο και πήρε κατά μέσο όρο 3.000 δραχμές, τις οποίες στη συνέχεια κατέβαλε στον Georgieff αλλά η βουλγαρική διοίκηση κατέσχεσε τα υπόλοιπα στην τιμή του ενός λέβα την οκά.

Αλλά ύστερα από ένα μήνα, ο διευθυντής της επιμελητείας υποχρέωσε τον εν λόγω έμπορο να την πληρώσει 0,45 λέβα την οκά, σε τιμή που εισέπραξε από την επιμελητεία.

Ως βεβαίωση της κατάθεσής μου επικαλούμαι τη λεπτομερή αναφορά που υπέβαλα στην κυβέρνηση μόλις επέστρεψα εδώ, καθώς επίσης και ένα σημείωμα που θα σας παραδώσω γραμμένο από μένα τον ίδιο στα ελληνικά, από το οποίο θα μπορέσετε να πάρετε πληροφορίες πλέον θετικές.

Θα σας παραδώσω επίσης και τους καταλόγους για τους οποίους σαςμίλησα στην κατάθεσή μου.

***

Καβάλα, 1 / 14 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος *Δημοσθένης Ελευθεριάδης* που γεννήθηκε στις Σαράντα Εκκλησιές στη Θράκη, ηλικίας 34 ετών, που κατοικεί στην Καβάλα, επάγγελμα Στρατιωτικός Ιατρός, αφού έδωσε τον καθορισμένο όρκο, έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Βρίσκομαι ενταύθα στην υπηρεσία από την πρώτη μέρα της επανακατάληψης της πόλης από τον ελληνικό στρατό. Τοποθετήθηκα από την αρχή ως διευθυντής του Τομέα Απολύμανσης των επαναπατριζόμενων ομήρων από τη Βουλγαρία. Υπό την ιδιότητά μου αυτή είχα την ευκαιρία να δω χιλιάδες των δυστυχημένων αυτών υπάρξεων. Και μέχρι σήμερα ασχολούμαι ακόμη με την παρακολούθηση της υγείας και των απολυμάνσεων, στους οποίους υποβάλλονται πριν να επιστρέψουν στις κατοικίες τους.

Έτσι μπόρεσα να βεβαιωθώ ότι οι Βούλγαροι ανάγκασαν τους χιλιάδες αυτούς ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Τα μέτρα που εφαρμόστηκαν από τους Βούλγαρους στην περίπτωση αυτή ήταν η απειλή θανάτου, η εξαντλητική πείνα, -που οφειλόταν στον αυστηρό αποκλεισμό-, αυθαίρετες συλλήψεις, υποσχέσεις δόλιες και καταστροφές ακινήτων. Όλα αυτά επιβεβαιώθηκαν από τους δυστυχημένους αυτούς όταν τους ρώτησα. Δεν είμαι σε θέση να αναφέρω ακριβή αριθμό όσον αφορά τον αριθμό των εκπατρισθέντων από ολόκληρη τη Μακεδονία. Και αυτό γιατί κάθε άτομο ή ομάδα, αναφερόταν μόνο σε γεγονότα, άτομα και καταστάσεις που αφορούσαν το χωριό ή τους συγγενείς του. Από τότε που βρισκόμουν στην Καβάλα είδα 5.000 – 6.000 επαναπατριζόμενους από ολόκληρη τη Μακεδονία που ήρθαν είτε από τη ξηρά είτε από τη

θάλασσα, χωρίς να αναφέρω αυτούς που προέρχονταν από τις περιοχές Δράμας και Σερρών. Εκτός από μερικές δεκάδες οι οποίοι προμηθεύονταν τα τρόφιμά τους καθώς ήταν σε θέση να τα αγοράσουν με τη συγκατάβαση των φρουρών τους, όλοι οι άλλοι ασχολούνταν στα καταναγκαστικά έργα. Διέμειναν όλοι τους συγκεντρωμένοι σε περιορισμένους υπαίθριους χώρους (στρατόπεδα συγκεντρώσεως). Οι συνθήκες διαμονής (άθλιοι αχυρώνες), η ανεπάρκεια τροφής, η κακομεταχείριση, η κούραση, μαζί με τις συνέπειες των έργων που τους ανατέθηκαν, προκάλεσαν σ' αυτούς τους άτυχους τη μεγάλη θνησιμότητα που σε ορισμένα στρατόπεδα συγκέντρωσης είχε σαν κατάληξη να επιζήσει μόνο το 1/10 των εκπατρισθέντων. Ο καθένας απ' αυτούς δήλωνε ότι τα σωματικά βασανιστήρια και οι κακομεταχειρίσεις ήταν στην ημερήσια διάταξη σε τέτοιο σημείο ώστε οι ερωτηθέντες να βεβαιώνουν ότι αυτούς τους ίδιους είχαν ως αντικείμενο. Οι εκπατρισθέντες που βρίσκονται στο Kitcheno ήταν οι πλέον δυστυχισμένοι. Μου ανέφεραν επίσης ότι σε μερικές περιπτώσεις οι ιδιοκτήτες Βούλγαροι έρχονταν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης και διάλεγαν μερικούς ομήρους, τους πλέον ζωηρούς, για να εργαστούν στις ιδιωτικές δουλειές. Οι ευκολίες αυτές παρασχέθηκαν από τη βουλγαρική αστυνομία έναντι πληρωμής 4 λέβα για κάθε άτομο.

Ποτέ δεν έγινε οποιαδήποτε διανομή ρούχων ή σκεπασμάτων στους πολιτικούς αιχμάλωτους. Χωρίς να αναφερθούμε στις βίαιες ληστείες. Όταν ήξεραν ότι ένας όμηρος είχε χρήματα, τον υποσίτιζαν και τον έβαζαν στις πιο σκληρές δουλειές μέχρις ότου ο δυστυχισμένος αναγκάζοταν να τους δωροδοκήσει για να βελτιώσει την κατάστασή του.

Όλα αυτά που προηγήθηκαν είχαν ως αποτέλεσμα να προξενήσουν στους εξόριστους έναν νευρικό κλονισμό και μια τέτοια φυσική κατάπτωση, ώστε είχα πειστεί ότι το πλείστον των ανθρώπων αυτών είχαν καταδικαστεί σε θάνατο που δεν θα αργούσε να έρθει, στη φυματίωση που θα έφερνε τη μεγάλη καταστροφή, χωρίς να αναφερθούμε και σε άλλες αρρώστιες.

Όταν έφτασαν εδώ οι αιχμάλωτοι, φορούσαν σακιά και κουρέλια και βρίσκονταν σε μια αξιοθρήνητη κατάσταση. Είδα συχνά οικογένειες που αντιπροσωπεύονταν από ένα παιδί, το μόνο μέλος που κατόρθωσε να επιζήσει. Οι βουλγαρικές οικογένειες που είχαν στη υπηρεσία τους πολιτικούς αιχμάλωτους, έκαναν το παν για να τους κρατήσουν κοντά τους ακόμα και μετά την υπογραφή της ανακωχής, παρά τις προσπάθειες της διεθνούς Επιτροπής να εξασφαλίσει τον επαναπατρισμό τους. Ιδιαίτερα πολλά ορφανά παιδιά εμποδίστηκαν να αναχωρήσουν και να ενωθούν με τους επαναπατριζόμενους.

Δεν έχω καμία σχετική διαβεβαίωση όσον αφορά τους βιασμούς, οι οποίοι πιθανώς ίσως συνεβαίνανε στη Βουλγαρία εις βάρος των γυναικών και των νεαρών κοριτσιών.

***

Καβάλα, 1 / 14 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Κάρολος Σπίρερ (Charles Spierer)** που γεννήθηκε στη Σμύρνη, υπήκοος Ελβετίας, ηλικίας 36 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Εδώ και πολλά χρόνια κατοικώ στην Καβάλα όπου εξασκώ το εμπόριο του καπνού για λογαριασμό μου. Κατά την εκτίμησή μου, τον Αύγουστο του 1916 τα αποθέματα του καπνού που υπήρχαν στην Καβάλα και τη Δράμα (τα κυριότερα κέντρα) ανέρχονταν στα 15.000.000 κιλά. Η παραγωγή του 1916 δεν είχε ακόμη αποθηκευτεί. Η ποσότητα αυτή αντιπροσώπευε τα αποθέματα των προηγούμενων εσοδειών. Όσον αφορά την σοδειά του 1916 η οποία ακόμη βρισκόταν στα χέρια των παραγωγών της, εκτιμάται σε 11.000.000 κιλά περίπου.

Μέχρι το τέλος Ιουνίου 1917, μέρα έναρξης του πολέμου, μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας οι Βούλγαροι δεν πείραζαν τα αποθέματα καπνού που ανήκαν στους έμπορους Έλληνες, αρκέστηκαν να κατασχέσουν τα καπνά που ανήκαν στους εμπόρους των ξένων χωρών (Γαλλία, Ιταλία, Αγγλία). Ο σφετερισμός τους δεν απέφερε παρά μια μικρή σχετικά ποσότητα περίπου 100.000 κιλά, την οποία και μετέφεραν στη Βουλγαρία. Ύστερα όμως από τον Ιούνιο του 1917, η ίδια περιποίηση εφαρμόστηκε και εις βάρος των Ελλήνων. Άρα είχε ήδη δοθεί η ευκαιρία γι' αυτό το οποίο μέχρι τότε δεν τολμούσαν να πραγματοποιήσουν, να προβούν δηλαδή σε κανονικές κατασχέσεις και στην παραλαβή των κατασχεμένων ειδών ως εγκαταλελειμμένων. Πολλές καπνεμπορικές επιχειρήσεις αντιπροσωπεύονταν από κανονικούς παραγγελιοδόχους αναγνωρισμένους από τη διοίκηση. Η βουλγαρική επιμελητεία είχε κατά πάσα πιθανότητα αποδώσει μια σχετική εκτίμηση των κατασχεθέντων ειδών στο βουλγαρικό Υπουργείο των Οικονομικών, αλλά καμία απόδειξη παραλαβής δεν παραδόθηκε ποτέ στους ιδιώτες.

Ύστερα από την παραπάνω ημερομηνία, οι Έλληνες καπνέμποροι, θύματα των ληστειών, περίπου 1.250.000 χιλιόγραμμα καπνού δεν κατόρθωσαν να τα μεταφέρουν στο σύνολό τους στη Βουλγαρία με αυτές τις συνθήκες, διότι δεν είχαν τον καιρό ούτε και τα αναγκαία μέσα μεταφοράς, ιδιαίτερα ύστερα από τη σύναψη της ανακωχής.

Δεν θα αναφερθώ εδώ στις ποσότητες που κατασχέθηκαν από τους Βουλγάρους, ποσότητες που αποτελούσαν τα αποθέματα των καπνεμπόρων. Άλλωστε οι Βούλγαροι είχαν δεσμεύσει τα καπνά που βρισκόνταν στα χέρια των παραγωγών. Αλλά είναι αδύνατο να παρέχει κάποιος τον ακριβή αριθμό κιλών, είναι όμως βέβαιο ότι πρόκειται για σημαντικές ποσότητες.

Ύστερα από το Ιανουάριο του 1917, η βουλγαρική διοίκηση γνωστοποίησε σε όλους τους καπνεμπόρους που βρίσκονταν στην ανατολική Μακεδονία, το καθεστώς του φόρου που εφαρμοζόταν στη Βουλγαρία. Σύμφωνα με το φορολογικό αυτό σύστημα οι καπνέμποροι ήταν υποχρεωμένοι να θέσουν στη διάθεση των βουλγαρικών αρχών το 15% της σοδειάς του 1916 και το 20% της σοδειάς του 1917.

Ακριβείς αποδείξεις παραλαβής για τις φορολογούμενες ποσότητες δίνονταν τακτικά στους δικαιούχους, αλλά καμία πληρωμή δεν ακολούθησε παρά τις δοθείσες υποσχέσεις. Σημειώνω επίσης το γεγονός ότι παρότι δεν έγινε καμία κατάσχεση καπνού στην παραγωγή, εντούτοις αυτή εμφανιζόταν σημαντικά μειωμένη. Η μέση παραγωγή η οποία ήταν περίπου 11.000.000 κιλά, μειώθηκε στα 4,5 εκατομμύρια για το έτος 1917 και στα 3,5 εκατομμύρια το 1918.

Όσον αφορά τους καπνοπαραγωγούς, ιδού λοιπόν το φορολογικό καθεστώς που επιβλήθηκε από τη βουλγαρική κυβέρνηση. Δεν της αρκούσε ο ετήσιος φόρος (δεκάτη), 11,5% που πλήρωναν οι καπνοπαραγωγοί στην ελληνική κυβέρνηση, τον αύξησαν επίσημα στο αριθμό 20,5%, με μια λέξη πήραν σαν φόρο το 1/5 της αξίας της σοδειάς του παραγωγού, αυτό ανεξάρτητα από το ποσό με το οποίο φορολόγησαν τους καπνεμπόρους.

Όσον αφορά όμως την σοδειά του 1916, η βουλγαρική κυβέρνηση δεν εφάρμοσε παρά ένα φόρο 11, 5%. Τη διαφορά του 9% την πήρε από τους καπνεμπόρους που είχαν ήδη αποθηκεύσει τα καπνά, τους οποίους και κατέστησε υπεύθυνους για τη διάθεση της διαφοράς προς το βουλγαρικό δημόσιο.

Ανεξάρτητα από την παραπάνω εκταμίευση, η βουλγαρική κυβέρνηση επέβαλε στην περιοχή το φορολογικό καθεστώς που ίσχυε στη Βουλγαρία, ένα φόρο εισοδήματος που κυμαινόταν από 2,5 – 7%.

Οι πληρωμές γίνονταν πάντοτε στη Δράμα στους εκεί κρατικούς εισπράκτορες. Αποδείξεις δίνονταν κανονικά στους καταθέτες για τα καταβαλλόμενα ποσά. Όσον αφορά τους μεγάλους καπνεμπορικούς οίκους, οι φόροι καταβάλλονταν κατ' αναλογία των κερδών και ανέρχονταν σε 15%.

Όσον αφορά τον αριθμό του πληθυσμού, μπορώ να δώσω μερικές πληροφορίες. Ανέρχεται σε 10.000 περίπου ο αριθμός των κατοίκων που εγκατέλειψαν την Καβάλα την εποχή της απειλής της βουλγαρικής εισβολής. Παρέμειναν περίπου 30.000 κάτοικοι την ώρα που οι Βούλγαροι κατέλαβαν την πόλη. Σύμφωνα με όσα έχω ακούσει, την ώρα της ελληνικής ανακαταλήψεως παρέμειναν στην πόλη 12.000 κάτοικοι, από της οποίους 8.000 ήταν Μουσουλμάνοι και περίπου 1.000 Εβραίοι.

Ανέρχεται γύρω της 4.000 κατά ανώτατο όριο ο αριθμός αυτών που μπόρεσαν να παραμείνουν στην Καβάλα ενώ πρέπει κατά τη γνώμη μου να υπολογίσουμε σε μια απώλεια 15.000 της κατοίκους που πέθαναν κατά

το πλείστον από την πείνα, από μολυσματικές ασθένειες και από την ανέχεια. Η κατοχή της πόλης έγινε μεθοδικά ύστερα από διαταγή της βουλγαρικής κυβέρνησης από τακτικό βουλγαρικό στρατό, ο οποίος έθεσε υπό την κατοχή του της της υπηρεσίες. Κατά γενικό κανόνα διατηρήθηκε η τάξη και ο περιορισμός των βιασμών επί της ιδιωτικής περιουσίας δια της επιβολής της στρατιωτικής πειθαρχίας.

Αυτό είχε σαν συνέπεια οι καταστροφές των ακινήτων και η αφαίρεση των επίπλων και των λοιπών ειδών οικιακής χρήσης να συντελεστούν από τη διεύθυνση και ύστερα από εντολή των στρατιωτικών βουλγαρικών αρχών, υπό το πρόσχημα στρατιωτικών λόγων ασφαλείας και διαφύλαξης όσον αφορά τα ακίνητα και τα εμπορεύματα.

Κατά τον τρόπο αυτό το πλείστο των οικιών που ανήκε της πλουσίους, διαφυλάχτηκε από της αρχές οι οποίες είχαν συμφέρον να εμποδίσουν και να προλάβουν της λεηλασίες από ιδιώτες.

Υπήρχε ακόμη το πρόσχημα των στρατιωτικών αναγκών για να μεταφερθεί της ο άρρεν πληθυσμός στη Βουλγαρία. Άκουσα ακόμη της φήμες, όσον αφορά την ανατολική Μακεδονία, ότι ο αριθμός των εκτοπισθέντων ανήλθε σε 50.000 περίπου άτομα. Όσον αφορά τον άρρενα μουσουλμανικό πληθυσμό, κατά το μεγαλύτερό του μέρος κατατάχτηκε στον τουρκικό στρατό. Ήταν ανεπαρκής ο ανεφοδιασμός εξαιτίας του σκληρού αποκλεισμού της Καβάλας και της μειωμένης παραγωγής, γεγονότα που προξένησαν της πλέον οδυνηρές συνέπειες και επέφεραν την πείνα, της επιδημικές ασθένειες και τη μεγάλη θνησιμότητα. Τα γεγονότα αυτά συνετέλεσαν σε μια χαλάρωση των ηθών, ιδιαίτερα της γυναίκες, οι οποίες αναγκάζονταν να πουλήσουν το σώμα της για ένα κομμάτι ψωμί. Πρέπει να σημειωθεί ότι το ελληνικό στοιχείο της πόλης υπέφερε ιδιαίτερα περισσότερα δεινά είτε από τον περιορισμό των εμπορικών συναλλαγών είτε από τον ελλιπή ανεφοδιασμό σε είδη πρώτης ανάγκης που του χορηγούνταν. Ήταν πλέον φανερό ότι οι Βούλγαροι ήταν πολύ πιο άγριοι από την άποψη της συμπεριφοράς της της το ελληνικό στοιχείο.

Πιεζόμενος από της αθλιότητες και από την αδήριτο ανάγκη επιβίωσης, ο πληθυσμός βρέθηκε στην ανάγκη να πουλήσει σε οποιαδήποτε τιμή, ιδιαίτερα της Βούλγαρους στρατιώτες, μερικά αντικείμενα αξίας ή και τα προσωπικά της είδη.

Οι βουλγαρικές αρχές τοιχοκόλλησαν της προκηρύξεις ότι η αξία του λέβα θα ήταν ίση με την αξία της δραχμής. Αυτό βέβαια προξένησε σημαντικές απώλειες εξαιτίας της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

***

Καβάλα, 1/ 14 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Θεμιστοκλής Τριανταφυλλίδης** που γεννήθηκε στο Ζαγόρι Ηπείρου, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ιατρός,*

αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Κατοικώ εδώ και 10 χρόνια στην Καβάλα, όπου και εξασκώ τα καθήκοντα του γιατρού. Δεν εγκατέλειψα την πόλη με την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής. Η κατοχή αυτή ξεκίνησε στις 29 Αυγούστου / 11 Σεπτεμβρίου 1916 από τακτικό βουλγαρικό στρατό. Κατά την εκτίμησή μου ο αριθμός των κατοίκων που παρέμεινε στην πόλη την ημέρα της κατοχής ήταν 30.000 περίπου. Την ημέρα της απελευθέρωσης της πόλης από τον ελληνικό στρατό κατά τη διάρκεια του προηγούμενου Σεπτεμβρίου ο αριθμός των κατοίκων δεν υπερέβαινε τις 9.200. Η διαφορά μεταξύ των δυο αυτών αριθμών έχει την εξήγησή της. Πολλές οικογένειες, πιεζόμενες από την ανάγκη να αποφύγουν την πείνα, μετέβησαν στη Βουλγαρία καθώς έγινε γνωστό στον κόσμο ότι εκεί θα έβρισκαν εργασία και τρόφιμα. Μια άλλη μερίδα του πληθυσμού εκτοπίστηκε δια της βίας. Όσον αφορά τους Τούρκους, μερικοί άνδρες επιστρατεύτηκαν και κατετάγησαν στο στρατό τους και πολλοί απ' αυτούς βρήκαν το θάνατο.

Κατά τη διάρκεια των μηνών Οκτωβρίου, Νοεμβρίου και Δεκεμβρίου του 1916 η θνησιμότητα δεν πήρε μεγάλη έκταση καθώς ο πληθυσμός κατόρθωνε να προμηθευτεί τα τρόφιμά του επωφελούμενος της αναχώρησης ενός μεγάλου αριθμού κατοίκων. Αλλά οι Βούλγαροι επέβαλλαν στην πόλη ένα στενό αποκλεισμό έτσι ώστε οι άνδρες βρέθηκαν στην αδυναμία να προμηθευτούν τρόφιμα και μη έχοντας εξασφαλίσει καμιά πηγή τροφίμων, η πείνα άρχισε το καταστρεπτικό της έργο που οδήγησε στο θάνατο μεγάλο αριθμό κατοίκων. Η θνησιμότητα ήταν πλέον σημαντική κατά τη διάρκεια των μηνών Ιανουαρίου, Φεβρουαρίου και Μαρτίου του 1917. Περίπου 3.000 άνθρωποι υπέκυψαν κατά τη διάρκεια των μηνών Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου. Κατά το τέλος του μηνός Μαρτίου, ο αριθμός αυτός των νεκρών ανήλθε σε 5.000. Οι κάτοικοι έτρωγαν ό,τι μπορούσε να φαγωθεί (χλόη ή πρασινάδα, σκύλους, γάτες, βιομηχανικά κατάλοιπα, ακαθαρσίες ζώων, αλόγα ...)

Η πείνα και οι αναπόφευκτες επιδημίες επέφεραν την τρομερή αυτή θνησιμότητα.

Τους επόμενους μήνες η θνησιμότητα περιορίστηκε είτε συνέπεια του περιορισμού του αριθμού των κατοίκων εξαιτίας των θανάτων είτε εξαιτίας της αναχώρησης μέρους του πληθυσμού για τη Βουλγαρία.

Επακολούθησε η κήρυξη του πολέμου από την Ελλάδα εναντίον της Βουλγαρίας που είχε ως αποτέλεσμα τον εκτοπισμό όλων των δημοσίων υπαλλήλων, ιερέων και άλλων σημειόντων προσώπων της πόλης. Το μέτρο αυτό διατάχτηκε τηλεφωνικά. Την επόμενη μια νέα τηλεφωνική διαταγή προκάλεσε την εκτόπιση όλου του άρρενος ελληνικού πληθυσμού ηλικίας 15 – 65 ετών. Εξαίρεση έγινε μόνο για τους γιατρούς.

Στην πραγματικότητα εκτόπισαν σχεδόν όλους τους άνδρες, ακόμη και

πέρα της ηλικίας των 65 ετών, όπως τον ωρολογοποιό Νικόλαο Γεωργιάδη, ηλικίας 80 ετών, που εκτοπίστηκε γιατί οι Βούλγαροι ενδιαφέρονταν να κατάσχουν τα υλικά του τυπογραφείου του καθώς ο γιος του βρισκόταν πρόσφυγας στη Θάσο. Σημειώνουμε επίσης τον Σπυράκη, πρώην υπάλληλο διαχείρισης των οθωμανικών κτημάτων, πάνω από 70 ετών. Οι γυναίκες που παρέμειναν μόνες δεν είχαν παρά λίγο ψωμί έναντι αμοιβής εργασίας που προσέφεραν στο βουλγαρικό στρατό, δεν μπορούσαν να πάρουν τα παιδιά τους μαζί τους, όσα ήταν πολύ μικρά στην ηλικία, και τα εγκατέλειπαν στους δρόμους της πόλης. Η παιδική θνησιμότητα πήρε μεγάλη έκταση. Κατά τη διάρκεια της εαρινής περιόδου οι κάτοικοι έκαναν μεγάλο αγώνα για να επιζήσουν, πουλώντας ένα μεγάλο μέρος της ιματιοθήκης τους και τα ασπρόρουχά τους και τον επόμενο χειμώνα τα δεινά τους αυξήθηκαν ακόμη περισσότερο. Η ελλιπής θέρμανση, η έλλειψη του σαπουνιού, όλες οι δυσμενείς αυτές συνθήκες είχαν ως αποτέλεσμα την έκρηξη των επιδημιών, ιδιαίτερα του εξανθηματικού τύφου, ο οποίος έκανε μεγάλη θραύση τον Δεκέμβριο του 1917. Παρατηρήσαμε ότι στην πόλη επί 1.000 περίπου κρουσμάτων τα 150 ήταν θανατηφόρα. Είναι δίκαιο να αναγνωρίσουμε ότι στην περίπτωση αυτή οι Βούλγαροι μας προμήθευσαν ιατρικό υλικό φάρμακα και αύξησαν τις μερίδες των τροφίμων για τις αρρώστιες αυτές.

Παρουσιάστηκε όμως το φαινόμενο πολλοί από τους ασθενείς που θεραπεύτηκαν από τον τύφο, να πεθαίνουν από την πείνα ύστερα από την έξοδό τους από το νοσοκομείο. Ο τύφος σταμάτησε το Μάιο του 1918. Τις τελευταίες μέρες της βουλγαρικής κατοχής η φτώχεια ήταν γενική και οι ίδιοι οι Βούλγαροι περιόρισαν τις μερίδες τους στο ελάχιστο. Το ψωμί τους ήταν τελείως ακατάλληλο για τροφή. Είχε μια απαίσια μυρωδιά. Οι οικογένειες οικειοποιούνταν τη μερίδα μελών τους που πέθαιναν. Οι επιζώντες όφειλαν να στερηθούν την κάρτα των τροφίμων του εκλιπόντος. Με σκοπό όμως να αυξήσουν τη διατροφή τους, μερικές οικογένειες δεν δήλωναν το θάνατο μελών τους, φυλάγοντας έτσι τα δελτία τροφίμων και θάβοντας τους νεκρούς τους ακόμη και στα ίδια τους τα σπίτια. Έτσι σε μια μεγάλη συνοικία, αυτή των τσιγγάνων, βρέθηκαν 80 σκελετοί νεκρών. Εκτός αυτών των περιπτώσεων αδήλωτων θανάτων, επισήμως δηλώθηκαν 10.000 θάνατοι. Το Δεκέμβριο του 1916 Βούλγαρος διοικητής στην Καβάλα ήταν ο σημαιοφόρος του ναυτικού Angheloff, που ήταν ιδιαίτερα κτηνώδης και σκληρός. Κακοποίησε σεξουαλικά πολλές γυναίκες Τουρκάλες. Κάποιος βαρκάρης που ονομαζόταν Τεουρίκ, ήταν επιφορτισμένος να επιστημάνει τις πλέον όμορφες και έκανε τον προμηθευτή του. Οι Τούρκοι τον δολοφόνησαν. Προσωπικά ο ίδιος δεν διαπίστωσα καμία περίπτωση βιασμού νέας γυναίκας ή νεαρής κορασίδας. Όσον αφορά τους εκβιασμούς οι οποίοι εφαρμόστηκαν εις βάρος του πληθυσμού, να τι μπόρεσα να παραθέσω: με κάλεσαν να διαπιστώσω το θάνατο ενός Έλληνα το χειμώνα του 1917. Μου έδειξαν στο σώμα του

μερικά ίχνη που προέρχονται από ένα αιχμηρό όργανο. Μου απάντησαν σε ερώτησή μου ότι την προηγούμενη μέρα βγήκε από τη φυλακή όπου υποβλήθηκε σε σωματικά βασανιστήρια. Ανέφερα το γεγονός σ' ένα Βούλγαρο αξιωματικό που εξασκούσε τα καθήκοντα της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Ήρθε μαζί μου, κάναμε μαζί την αυτοψία και διαπιστώσαμε ότι ο θάνατος ήταν αποτέλεσμα σωματικών βασανιστηρίων. Ένας άλλος αξιωματικός της στρατιωτικής δικαιοσύνης, ο λοχαγός Dintseff, μου είπε ότι και αυτός διαπίστωσε δυο άλλες παρόμοιες περιπτώσεις.

Γνωρίζω πολύ καλά ότι οι Βούλγαροι κατεδάφισαν ένα μεγάλο αριθμό ακινήτων, ιδίως αυτών που βρίσκονταν στη συνοικία της Παναγίας. Επίσης, κατέστρεψαν και άλλες οικίες. Οι κατεδαφίσεις αυτές απέβλεπαν στην προμήθεια οικοδομικής ξυλείας. Τα σπίτια των οποίων οι ιδιοκτήτες τα εγκατέλειψαν και έφυγαν, ληστεύτηκαν από τα έπιπλά τους. Οι καταστροφές δεν ήταν έργο μεμονωμένων στρατιωτών αλλά αποτελούσαν ένα μέτρο που εκτελέστηκε ύστερα από διαταγή των βουλγαρικών αρχών. Τα γεγονότα αυτά εξακολουθούσαν να γίνονται μέχρι την ημέρα της ανακωχής, με μεγάλα φορτηγά αυτοκίνητα που ήσαν απαραίτητα για αυτές τις μεταφορές. Αυτά ήταν όλα όσα είχα να δηλώσω.

***

Καβάλα, 1/ 14 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Στέφανος Τσιμούρτας** που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 33 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ιατρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.

Άκουσα με μεγάλη προσοχή την κατάθεση του δόκτορα Τριανταφυλλίδη και την επιβεβαιώνω γενικά ολόκληρη όσον αφορά το περιεχόμενό της. Εντούτοις θέλω να επιφέρω τις ακόλουθες παρατηρήσεις.

1^ο: κατά την εκτίμησή μου ο αριθμός των θανάτων που συνέβησαν στην Καβάλα από την ημέρα της βουλγαρικής κατοχής, μέχρι την ημέρα της ελληνικής ανακαταλήψεως υπερβαίνει τις 10.000 και πιστεύω ότι βρισκόμαστε κοντά στην αλήθεια αν τους ορίσουμε σε 14.000 περίπου.

2^ο: Βρέθηκα μια μέρα στη δημαρχία όταν 4 αξιότιμες κυρίες της πόλης, μεταξύ των οποίων η κ. Ε., ήρθαν και εξέθεσαν τα παράπονά τους εναντίον του διοικητή Angheloff. Τον κατήγγειλαν ότι σκαρφάλωσε στη σκαλωσιά της κ. Ε. για να μπει μέσα και να κακοποιήσει την ανιψιά της και στο σπίτι των άλλων κυριών, για να κακοποιήσει τις θυγατέρες τους. Ο στρατηγός Taneff, διοικητής της στρατιωτικής επιμελητείας, όταν επέστρεψε στην Καβάλα, έλαβε γνώση των καταγγελιών αυτών και εισηγήθηκε τη μετάθεση του Angheloff από τη θέση του τοπικού διοικητή

επειδή οι καταγγελίες εναντίον του ήταν ήδη θεμελιωμένες. Ύστερα από μικρό χρονικό διάστημα ο Angheloff, έχοντας την προστασία του ξαδέρφου του στρατηγού Petroff, διοικητή της 10^{ης} Μεραρχίας, επέστρεψε όχι ως διοικητής της Καβάλας, αλλά ως διευθυντής της υπηρεσίας μεταφοράς επίπλων. Διέταξε να του παραδοθούν τα κλειδιά όλων των ελληνικών σπιτιών που είχαν εγκαταλειφθεί από τους ενοίκους τους για οποιοδήποτε λόγο (απουσία ή εξορία). Ύστερα από την πτώση της κυβέρνησης Rodoslavoff ο διάδοχος Malinoff, πιστεύω, έθεσε υπό κατοχή τον Angheloff, ότι ιδιοποιήθηκε στην Καβάλα περισσότερα από 1.200.000 λέβα. Το δικαστήριο της Κομοτηνής τον καταδίκασε σε φυλάκιση. Σημειώνω όσον αφορά τον Angheloff ότι αυτός ο ίδιος παρέδωσε στη φωτιά το σπίτι του Γεωργίου Λόγη, όπου διέμεινε, αφού προηγουμένως πήρε όλη την οικοσκευή.

3^{ος}: όσον αφορά τις μεταφορές των επίπλων που επιχειρήθηκαν από τους Βουλγάρους, όλα σχεδόν απεστάλθηκαν στην Βουλγαρία με εξαίρεση μερικά έπιπλα που προορίζονταν για ένα νοσοκομείο που εγκαταστάθηκε στο χωριό Seliam¹. Όλα σχεδόν τα κινητά αντικείμενα κάποιας αξίας, π.χ. χαλιά, υφάσματα, αρχαιότητες, αντικείμενα τέχνης, πιάνο κ.λπ. συγκεντρώθηκαν με φροντίδες του Angheloff στην οικία του κ. Ιορδάνου, σημερινού δήμαρχου της Καβάλας και τρεις φορές το μήνα η 10^η Μεραρχία με ένα φορτηγό αυτοκίνητο πραγματοποιούσε τη μεταφορά τους.

Ο ίδιος ο μεγαλύτερος αδερφός του Angheloff, πήρε πολλές φορές μέρος στην επιχείρηση αυτή.

4^{ος}: όσον αφορά τις περιπτώσεις του βιασμού, υπό την ιδιότητά μου ως γιατρός της κοινότητας και διευθυντής του νοσοκομείου για τα αφροδισιακά νοσήματα είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω βιασμούς νεαρών κοριτσιών, από 12 – 20 ετών. Πολλά πρόσωπα του φύλου αυτού μου δήλωσαν ότι βιάστηκαν από τον Angheloff. Ο ίδιος σύμφωνα με μαρτυρίες μερικών κοριτσιών προσπάθησε πολλές φορές με τη βία να προχωρήσει σε παρά φύση ασέλγεια. Παρατήρησα πράγματι ότι πολλά από αυτά τα νεαρά κορίτσια ήταν πρόσφατα ξεπαρθενιασμένες και μερικά από αυτά ήταν αντικείμενα πράξεων στην παρά φύση ασέλγεια καθώς έφερναν ακόμη τα ίχνη ξεσχίσματος του σφικτήρα του πρωκτού. Γνωρίζω ότι ο Angheloff προσβλήθηκε από χρόνια βλεννόρροια και τα πρόσωπα με τα οποία ήρθε σε επαφή τα μόλυνε. Περιποιήθηκα αυτά τα κορίτσια και στον τομέα αυτό.

5^{ος}: όσον αφορά τις περιπτώσεις θανάτων έχω το θάρρος να δηλώσω ότι οι βουλγαρικές αρχές μου απαγόρευσαν να αναφέρω την πείνα ως αιτία θανάτου. Βρίσκαμε δυσκολίες για να αιτιολογήσουμε τους θανάτους αυτούς και αναγράφαμε ως αιτία την ατροφία, την απώλεια δυνάμεων, την

¹ πιθανότατα εννοεί Σέλιανη, σημερινό Μεσόρεμα

αναιμία, την καχεξία κτλ

6^ο: μου καταγγέλθηκε περίπτωση βιασμού μιας νεαρής κόρης 18 ετών που ονομαζόταν Αγλαΐα Ο. Αυτή ήταν από την Ξάνθη αλλά είχε καταφύγει ως πρόσφυγας στην Καβάλα. Για το έγκλημα αυτό θεωρήθηκε υπεύθυνος ο Basil Georgieff, διοικητής της Καβάλας, ύστερα από τον Angheloff.

7^ο: κοντά στο χωριό Χρυσούπολη ένας Σέρβος αιχμάλωτος, βρέθηκε σκοτωμένος από ξιφολόγχη. Ο δόκτορας Ιωάννης Χατζηϊωάννου είναι ο γιατρός που διαπίστωσε το θάνατο του. Αυτά μόνο έχω να αναφέρω.

***

Καβάλα, 1/ 14 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Φρυλίγγος**, που γεννήθηκε στη Σμύρνη, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα γιατρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.

Έχω λάβει γνώση των καταθέσεων των συναδέρφων μου κ.κ. Τριανταφυλλίδη και Τσιμούρτα. Επιβεβαιώνω πλήρως αυτά που έχουν καταθέσει, αλλά μόνο αυτά που αναφέρονται στην περίοδο της κατοχής μέχρι τον Ιούνιο του 1917, μήνα κατά τον οποίο εκτοπίστηκα με την πρώτη ομάδα των σημεινόντων προσώπων και δεν μπορώ να επιβεβαιώσω τα κατοπινά γεγονότα που ανέφεραν οι γιατροί. Οδηγήθηκα μαζί με τους εκτοπισμένους σε ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως στη Soumla, όπου παρέμεινα 5 μήνες.

Η αναχώρησή μας από την Καβάλα, πραγματοποιήθηκε στις 22 Ιουνίου 1917. Ειδοποιηθήκαμε από τα μεσάνυχτα να είμαστε έτοιμοι στις 4 η ώρα το πρωί, να βρεθούμε στην πλατεία του Φαλήρου. Δεν είχα το χρόνο παρά να πάρω μαζί μου ένα βαλιτσάκι με ρούχα. Ήμασταν μια ομάδα εξόριστων περίπου 100 άτομα, όλοι άνδρες. Μας οδήγησαν στη Δράμα, τους περισσότερους πεζούς, γιατί δεν υπήρχαν μεταφορικά μέσα παρά μόνο 2 – 3 αμάξια.

Περάσαμε τη νύχτα στην πλατεία μπροστά στο σταθμό, μέχρι τις 2 η ώρα το πρωί. Την επόμενη μας επιβίβασαν με εμπορικά βαγόνια περίπου 80 άτομα σε κάθε βαγόνι. Βρήκαμε στη Δράμα και άλλες ομάδες εξόριστων από τις Σέρρες και από άλλα μέρη. Ύστερα από πέντε μέρες ταξιδιού φτάσαμε στη Soumla. Σε όλο αυτό το διάστημα δεν μας έκαναν καμία διανομή τροφίμων παρά δυο φορές, συνολικά 2 κιλά ψωμί. Απαγορεύτηκε η έξοδος μας από τα τρένα και γι' αυτό μας ήταν πολύ δύσκολο να βγούμε για να ικανοποιήσουμε τις σωματικές μας ανάγκες.

Στον σταθμό της Αδριανούπολης μας υπέβαλαν σε απολύμανση και μας έβαλαν μέσα σε μια μεγάλη αίθουσα όπου παραμείναμε τελείως

γυμνοί περίπου 2 ώρες. Έπειτα μας πήγαν στις μπιανιέρες όπου μας κούρευαν και ξύρισαν όλο το τριχωτό μας. Φθάσαμε στη Soumla. Στην αρχή μας τοποθέτησαν σε κάτι ακάθαρτους στάβλους, σε χώρο πολύ περιορισμένο για τον καθένα μας. Κοιμηθήκαμε πάνω στο έδαφος. Η τροφή αποτελείτο ιδίως στην αρχή από ένα ψωμί καλαμποκίσιο 400 – 500 γραμμάρια. Έστερα από τρεις μέρες μας πήγαν σ' ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως είκοσι λεπτά περίπου μακριά από την πόλη. Υπήρχε εκεί ένας στάβλος, το έδαφος του οποίου ήταν σκεπασμένο με κοπριές ζώων πάχους περίπου 50 εκατοστών. Ήμασταν 60 – 70 άτομα σε κάθε στάβλο, που μόλις υπήρχε χώρος για να ξαπλώσουμε. Όταν έβρεχε, το νερό έμπαινε στους στάβλους και τους πλημμύριζε. Ως τροφή είχαμε ένα ψωμί την ημέρα και ένα νερόβραστο ζωμό με μερικά φασόλια, καθώς και μερικά κρεμμύδια τελείως ακατάλληλα για τροφή. Τα αποχωρητήρια βρίσκονταν σε απόσταση δέκα λεπτών. Το νερό ήταν επίσης μακριά. Για να μεταβούμε στα αποχωρητήρια έπρεπε να πάμε ομαδικά, χωρίς καμία κοινωνική διάκριση. Υπήρχαν εκεί δικηγόροι, ιερείς, γιατροί, τεχνίτες, έμποροι, εργάτες και αγρότες. Κάναμε την ανάγκη μας πάνω από ένα απλό λάκκο, στον οποίο (μια λεπτομέρεια) είχαν πέσει κάποτε δύο παιδιά.

Ήταν τελείως απαγορευμένη η έξοδος μας από τα καταλύματα τη νύχτα. Ακούγαμε συνεχώς πυροβολισμούς. Κάθε πρωί μας πήγαιναν αγγαρεία για καθαριότητα. Τις οικονομίες μας τις παραδώσαμε στο λοχαγό Petroff, διοικητή του στρατοπέδου, όπου ύστερα από εντολές του τα παίρναμε και καλύπταμε τα έξοδα καθαριότητας ή και το δικαίωμα να αγοράσουμε μερικά πράγματα από τους χωρικούς που πλησίαζαν το στρατόπεδό μας.

Μέσα σε λίγες μέρες ο Petroff, σε συμφωνία με ένα Ισραηλίτη από την Καβάλα που ονομαζόταν Amiel, επέτρεψε σ' αυτόν να ανοίξει μια καντίνα που πουλούσε τα είδη του σε μυθώδεις τιμές. Αργότερα, όταν έστελναν τους εργάτες σε καταναγκαστικά έργα, παρατήρησα ότι ο Amiel υποδείκνυε στο λοχαγό Petroff τους αιχμαλώτους εκείνους που μπορούσαν να παραμείνουν στο στρατόπεδο για το λόγο ότι ήταν από οικονομικής άποψης σε θέση αρκετά ικανοποιητική. Κάθε μέρα ένας φοιτητής της ιατρικής ερχόταν να μας επισκεφτεί και έκανε διανομές στους αρρώστους λίγη κινίνη ή βισμούθιο. Ποτέ δεν έγινε διανομή σαπουνιού, αλλά κάναμε λουτρό μια φορά τη βδομάδα στη Soumla.

Η μόνη κτηνώδης πράξη που είδα ήταν η παρακάτω:

Μια φορά ένας σκοπός χτύπησε με το κοντάκι του τουφεκιού του στη ράχη έναν ιερέα ο οποίος ήθελε να πάει στα αποχωρητήρια και ο οποίος πέρασε από ένα δρόμο απαγορευμένο. Η θνησιμότητα στο στρατόπεδο ήταν λίγο πάνω από το κανονικό, αλλά δεν είχε χαρακτήρα επιδημικό. Όταν έστελναν στα καταναγκαστικά έργα τις ομάδες των αιχμαλώτων, τους υποχρέωναν να παραδώσουν τις οικονομίες τους σε μια βουλγαρική επιτροπή χωρίς καμία βεβαίωση παραλαβής. Ένας Έλληνας που

επιχείρησε να αποκρύψει τα χρήματά του μέσα στα παπούτσια του, υπέστη άγριο ξυλοδαρμό. Μεταξύ των φυλακισμένων υπήρχαν πολλοί που είχαν μαζί τους μέχρι 1.000 λίρες τουρκικές. Τους τα λήστεψαν όλα. Συμπερασματικά η ζωή στο στρατόπεδο ήταν μια μεγάλη κόλαση. Παρέμεινα εκεί περίπου 4-5 μήνες, όταν προσλήφθηκα ως γιατρός στο νοσοκομείο της Soumla, όπου και παρέμεινα μέχρι την ημέρα της επανόδου μου εδώ, το Νοέμβριο του 1918.

Το συμπέρασμά μου είναι ότι οι Βούλγαροι φάνηκαν σκληροί χωρίς να δείξουν κανένα σεβασμό στα δικαιώματα του ανθρώπου.

***

Καβάλα, 2 / 15 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ευγένιος Ιορδάνου**, που γεννήθηκε στη Νίγη της Μικράς Ασίας, ηλικίας 53 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, Δήμαρχος Καβάλας, τέως βουλευτής, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Εγκατέλειπα την Καβάλα πριν από τη βουλγαρική κατοχή και δεν επέστρεψα παρά μόνο στις 2 Οκτωβρίου 1918, για να αναλάβω κατόπιν κυβερνητικής εντολής τα καθήκοντα του Δημάρχου. Είμαι λοιπόν σε θέση να σας δώσω μόνο τις προσωπικές μου πληροφορίες διοικητικής μορφής, τόσο αληθινές όσο είναι δυνατόν.

Όταν κυκλοφόρησε η φήμη της στρατιωτικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας από τις Κεντρικές Δυνάμεις παρουσιάστηκα στον κ. Ζαΐμη (Laimis), τότε Πρόεδρο της Κυβέρνησης και Υπουργό των Εξωτερικών στην Αθήνα και με την ιδιότητά μου ως βουλευτής της Καβάλας, μιλώντας εξ ονόματος ολόκληρου του πληθυσμού, εξέφρασα τους φόβους μου και ζήτησα εγγυήσεις

«Παραμείνατε ήσυχος», μου απάντησε ο κ. Ζαΐμης (Laimis). «Οι κεντρικές αυτοκρατορίες δεν είναι εχθροί μας. Η Καβάλα, οι Σέρρες, η Δράμα δεν θα καταληφθούν από τα στρατεύματά τους διότι δεν υπάρχει κανένα στρατιωτικό κίνητρο. Έχω ρητή διαβεβαίωση όχι μόνο εκ μέρους της Βουλγαρικής Κυβέρνησης αλλά και του κ. Bethmounn – Holleweg . Αυτός ο ίδιος μου απηύθυνε μια γραπτή καθησυχαστική ανακοίνωση».

Οι λόγοι αυτοί ανακοινώθηκαν στον τύπο και έγιναν γνωστοί στον κόσμο. Εν τω μεταξύ στις 8 Αυγούστου 1916, ο κ. Γρηγοριάδης που εκτελούσε τα καθήκοντα του Δημάρχου, δημοσίευσε μια ανακοίνωση της οποίας ένα πρωτότυπο σας παραδίδω. Την επόμενη, την 9^η Αυγούστου 1916, μια νέα προκήρυξη υπό τύπου εγκυκλίου απευθύνθηκε από την κοινότητα σε όλους τους δημοσίους υπαλλήλους για την οποία υπέγραψαν ότι έλαβαν γνώση του περιεχομένου της. Αυτά τα δυο έγγραφα ήταν εκείνα που συνιστούσαν στον πληθυσμό και στους υπαλλήλους ηρεμία και

τους έδιναν τη διαβεβαίωση ότι δεν διατρέχουν κανένα κίνδυνο. Για αυτό και τα παραδίδω στην Επιτροπή για οποιαδήποτε χρήση αυτή πιστεύει ότι θα διευκολύνουν το έργο της οι παραπάνω ανακοινώσεις.

Όταν έμαθα στη συνέχεια ότι οι Σέρρες, Δράμα και η Καβάλα, αντίθετα με τις εγγυήσεις που μου είχαν δοθεί κατελήφθησαν στρατιωτικά από το βουλγαρικό στρατό και ότι ήδη αυτός είχε εγκατασταθεί σ' αυτές, απηύθυνα στην ελληνική κυβέρνηση μια διαμαρτυρία αγωνίας. Η επιστολή αυτή δόθηκε στη δημοσιότητα μέσω του τύπου και συνετέλεσε λίγο αργότερα στην παραίτηση της κυβέρνησης Ζαΐμη.

Επιλαμβάνομαι τώρα την ευκαιρία όσον αφορά τη διοίκηση, να φέρω εις γνώση σας τη συνέπεια των παραπάνω γεγονότων ως εξής:

Πριν από τη βουλγαρική κατοχή, ο αριθμός των κατοίκων της πόλης της Καβάλας πλησίαζε τις 55.000, εκ των οποίων οι 35.000 Έλληνες περίπου, 15.000 μουσουλμάνοι, 5.000 Ισραηλίτες και άλλοι. Παρά τις υποσχέσεις της κυβέρνησης μεγάλος αριθμός κατοίκων, κατά το πλείστον Έλληνες, εγκατέλειψαν την Καβάλα πριν να φθάσουν εδώ τα βουλγαρικά στρατεύματα. Υπολογίζω σε 15.000 τον αριθμό τους. Όταν ο ελληνικός στρατός ύστερα από την ανακωχή ανακατάλαβε την πόλη, δεν συμπεριλαμβάνονταν σ' αυτήν παρά μόνο 8.500 άτομα περίπου. Για να καταλήξω σ' αυτό τον αριθμό έχω ως βάση τα δελτία μέσω των οποίων γινόταν η διανομή των τροφίμων. Το ελληνικό στοιχείο ήταν η μεγάλη μειονότητα του αριθμού αυτού και αποτελείτο ως επί το πλείστον από γυναίκες και παιδιά. Κατά την εκτίμησή μου μια τέτοια μείωση του πληθυσμού (που οφείλεται στους θανάτους και τον εκπατρισμό) δημιουργήθηκε από την πρόθεση της βουλγαρικής κυβέρνησης να διευθετήσει το πρόβλημα της Ανατολικής Μακεδονίας μετά τον πόλεμο, πιστεύοντας ότι αυτό θα διακανονιστεί με δημοψήφισμα ανάμεσα στον πληθυσμό. Η βουλγαρική κυβέρνηση επεδίωξε τη συστηματική εξουδετέρωση ή τουλάχιστον τον περιορισμό του ελληνικού στοιχείου και μπορούμε κάλλιστα να πούμε ότι επεζήτησε την μεταβολή της πληθυσμιακής αναλογίας της περιοχής και εκεί απέβλεπαν η πείνα που προκλήθηκε και ο εκπατρισμός του ελληνικού στοιχείου.

Από τις έρευνες τις οποίες έκανα προκύπτει ότι η πείνα η οποία αποδεκάτισε τον πληθυσμό οργανώθηκε κατά τον ακόλουθο τρόπο. Σκληρός αποκλεισμός της Καβάλας, αυστηρή απαγόρευση στους Έλληνες να βγουν από την πόλη και να μεταβούν στα γειτονικά χωριά για αναζήτηση τροφίμων και τέλος η τέλεια έλλειψη ανεφοδιασμού. Στη συνέχεια ο στρατηγός Bougnoff, ο οποίος ως κέντρο ανεφοδιασμού της επιμελητείας όρισε τη Δράμα, προφασιζόμενος ότι στερείται των μέσων μεταφοράς για να ανεφοδιάσει τη Καβάλα, παραχώρησε σε μερικούς Ισραηλίτες τις προμήθειες, τις οποίες κατόπιν συμφωνίας με το διοικητή της Καβάλας, τις πωλούσαν σε εξωφρενικές τιμές και τις οποίες βέβαια δεν μπορούσαν να αγοράζουν παρά τα πλούσια στρώματα του πληθυσμού.

Όσον αφορά τους Τούρκους της πόλης ευνοήθηκαν από τα εξής μέτρα: ανεφοδιασμός σε τακτά διαστήματα και ίδρυση λαϊκών συσσιτίων που οργανώθηκαν και διεξήχθησαν από τον Fouat-Bey, Τούρκο βουλευτή εμπιστευμένο πλησίον της βουλγαρικής κυβέρνησης.

Πριν από τη βουλγαρική κατοχή ο αριθμός των θανάτων ενός πληθυσμού 50.000 μέχρι 55.000 κατοίκων ήταν 67,25 το μήνα, όπως προκύπτει από τα βιβλία των ληξιαρχικών πράξεων που τηρούσε η δημαρχία. Κατά τη διάρκεια της κατοχής οι Βούλγαροι δεν τηρούσαν καταστάσεις αποθανόντων παρά μόνο για το έτος 1917. Το στοιχείο αυτό βρίσκεται στη δημαρχία και απ' αυτό προκύπτει ότι παρά τον πολύ περιορισμένο αριθμό του πληθυσμού ο μέσος όρος της θνησιμότητας ανήλθε στα 279, 25 τον μήνα. Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο αριθμός αυτός δεν αντιστοιχεί στην πραγματικότητα καθώς μεγάλος αριθμός θανάτων δεν είχε δηλωθεί για διάφορους λόγους, κυριότερος των οποίων είναι ότι η οικογένεια που έχανε ένα μέλος της ήθελε να εξακολουθεί να εισπράττει τη μερίδα των τροφίμων που αυτό δικαιούταν.

Έλαβαν επίσης χώρα ενταφιασμοί κατά ομάδες ανθρώπων που πέθαναν στο δρόμο. Αυτό προκύπτει άλλωστε και από τις γραπτές αναφορές οι οποίες μου παραδόθηκαν από τέσσερις γιατρούς που παρέμειναν στην Καβάλα την περίοδο αυτή. Έτσι ο αριθμός των αποθανόντων συνέπεια της πείνας ανερχόταν σε 10.000, από τους οποίους οι 8/10 ήταν Έλληνες. Πέθαναν εξάλλου και 4.000 άνθρωποι περίπου από άλλες αιτίες, από τις οποίες κυριότερες είναι η παρουσία τσιμέντου στο άλευρο που διανέμονταν και στον εξανθηματικό τύφο που προκλήθηκε από την έλλειψη των μέσων υγιεινής, ιδίως την έλλειψη του σαπουνιού.

Όσον αφορά τους βίαιους εκπατρισμούς, ήταν πολυάριθμοι στην αρχή και αργότερα πήραν γενικό χαρακτήρα, ιδιαίτερα όταν η Ελλάδα κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας. Ανεξάρτητα από τους βίαιους εκτοπισμούς και τη μετανάστευση που προκλήθηκε από την επιθυμία να αποφύγουν την πείνα. Υπολογίζουμε ότι ο συνολικός αριθμός των εκπατρισθέντων που πέθαναν από την πείνα ανέρχεται σε 8.000 – 10.000. Από το συνολικό αριθμό εκπατρισθέντων κάθε κατηγορίας είναι ζήτημα αν επαναπατρίστηκαν οι μισοί, οι άλλοι μισοί πέθαναν στη Βουλγαρία ή εξαφανίστηκαν. Ανέθεσα στον Αρχιδιάκονο που εκτελεί καθήκοντα του Μητροπολίτου να εξετάσει μερικούς από αυτούς που επιστρέψανε. Μπορείτε και εσείς να τον ρωτήσετε όσον αφορά τις κακομεταχειρίσεις, τους βιασμούς κλπ. που υπέστησαν οι κάτοικοι. Όσον αφορά την κακομεταχείριση που υπέστη ο πληθυσμός και εγώ έχω λάβει πολυάριθμες αναφορές από τους παθόντες.

Η καταστροφή των ακινήτων που υπέστη η Καβάλα αφορά 660 οικίες και καταστήματα, από τα οποία 103 ήταν ιδιοκτησία της κοινότητας. Θα σας παραδώσω πλήρη και λεπτομερή πίνακα των καταστραφέντων ακινήτων με τις ενδείξεις της συνοικίας και τα στοιχεία του ιδιοκτήτη.

Εκτός από τη συνοικία της Παναγίας που έχει καταστραφεί ολοσχερώς, το μεγαλύτερο μέρος των κατεστραμμένων σπιτιών δεν είχαν παρά μικρή αξία. Εν τούτοις πολλά ακίνητα που ανήκαν σε σημαίνοντα πρόσωπα έχουν επίσης καταστραφεί εκ θεμελίων. Υπό την ιδιότητά μου ως Δήμαρχος και για να βρω καταλύματα για τα συμμαχικά στρατεύματα που βρίσκονταν στην πόλη ύστερα από την εκκένωσή της από τους Βούλγαρους, επισκέφτηκα όλα σχεδόν τα σπίτια, ιδιαίτερα αυτά που ανήκαν σε εξέχοντα πρόσωπα της πόλης.

Παρατήρησα λοιπόν και μπορώ να βεβαιώσω ότι στο 90% των σπιτιών έχει λεηλατηθεί η επίπλωση. Από μερικά σπίτια έχουν αφαιρέσει ακόμη και τα πατώματα, τις πόρτες και τα παράθυρα. Αυτή η λεηλασία έγινε κατόπιν εντολής της βουλγαρικής διοίκησης, διεξάχθηκε δε κατά τρόπο μεθοδικό και συστηματικό. Ο Angheloff, ένας από τους τελευταίους διοικητές της πόλης, κατοικούσε τώρα τελευταία στο σπίτι μου. Βρήκα μέσα σ' αυτό μερικά έπιπλα τα οποία δεν ανήκαν σε μένα. Και μια σημαντική ποσότητα κλειδιών, το οποίο φανερώνει ότι υπήρχε πραγματική οργάνωση για τη μεταφορά των επίπλων. Προσωπικά από μένα πήραν τα έπιπλα του γραφείου μου, αυτά των άλλων δύο δωματίων και όλα τα περσικά χαλιά, επίσης όλα τα είδη της κουζίνας, τα ασπρόρουχα και όλα τα ρούχα μου. Εκτός από αυτά που πήραν από την κατοικία μου έχει αφαιρεθεί όλο το απόθεμα των καπνών που είχα, 96.400 οκάδες, αξίας 3.000.0000 δραχμών.

Την κυριότερη πηγή πλούτου στην Καβάλα αποτελεί η παραγωγή, η επεξεργασία και το εμπόριο καπνού. Ένας μεγάλος αριθμός εμπόρων και ιδιαίτερα οι καπνεμπορικές εταιρείες που εδρεύουν στην Καβάλα αποθήκευαν σε μεγάλες καπνεμπορικές αποθήκες τα καπνά που αγόραζαν κατ' ευθείαν από τους παραγωγούς. Στα καπνά αυτά στη συνέχεια γινόταν επεξεργασία, χωρίζονταν κατά κατηγορίες και ποιότητες και εξάγονταν στη συνέχεια σ' ολόκληρο τον κόσμο. Υπήρχαν 15.000 – 20.000 καπνεργάτες κάθε ηλικίας και των δυο φύλων, πολλοί από τους οποίους ήταν ειδικευμένοι και καταγίνονταν με την επεξεργασία του καπνού.

Από τώρα και στο εξής –μπορώ να σας διαβεβαιώσω- ότι η εξαφάνιση ενός μεγάλου μέρους των ειδικευμένων αυτών εργατών, κάθε ειδικότητας και των δυο φύλων, είναι ένα σκληρό χτύπημα για την τοπική βιομηχανία γιατί θα απαιτηθεί μεγάλο χρονικό διάστημα για να αποκτήσουμε και πάλι ειδικούς τεχνίτες. Πριν από τον πόλεμο ο μέσος όρος παραγωγής του καπνού ανερχόταν σε ολόκληρη την ελληνική ανατολική Μακεδονία περίπου σε 9.000.000 οκάδες που αποθηκεύονταν και επεξεργάζονταν όλα στην Καβάλα και αντιπροσώπευαν για την πόλη αυτή μια αξία περίπου 70.000.000 δραχμών. Ποσά που προέρχονταν από την εξαγωγή του καπνού. Υπάρχουν στην Καβάλα περισσότερες από 300 μεγάλες καπναποθήκες. Την ημέρα της εισόδου των βουλγαρικών στρατευμάτων υπήρχε στις αποθήκες της Καβάλας εναποθηκευμένη ολόκληρη η σοδειά

του 1915, περίπου 9.000.000 οκάδες, αλλά οι μεγάλοι καπνεμπορικοί οίκοι κατόρθωσαν να φυγαδεύσουν από τη θάλασσα 4 – 5 εκατομμύρια οκάδες. Έμειναν λοιπόν στην Καβάλα 4 εκατομμύρια οκάδες καπνού. Τα αποθέματα που ανήκαν σε τρεις μεγάλες καπνεμπορικές αμερικανικές επιχειρήσεις δεν θίχτηκαν καθόλου, καθώς και εκείνα που ανήκαν σε επιχειρήσεις ουδέτερων κρατών και της Τουρκίας. Αλλά οι Βούλγαροι άρπαζαν με τη βία, χωρίς καμία διατύπωση, τα αποθέματα που ανήκαν σε επιχειρήσεις των συμμαχικών δυνάμεων και σε μερικούς καπνεμπόρους Έλληνες, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνομαι και εγώ. Στη συνέχεια οι Βούλγαροι σφετερίστηκαν τα καπνά μέσω των κατασχέσεων από μια 10άδα καπνεμπόρων. Ένα εκατομμύριο χιλιόγραμμα περίπου τα οποία πούλησαν σε δημόσιους πλειστηριασμούς στην τιμή των 38,5 λέβα το κιλό. Αγοραστής ήταν ο Δημήτριος Κεϊδόγλου, γερμανικής υπηκοότητας ο οποίος ήταν ο τελευταίος πλειοδότης. Η ποσότητα αυτή που προηγουμένως είχε κατασχεθεί, επικυρώθηκε με δημοπρασία, δεν μεταφέρθηκε όμως στο σύνολό της στη Βουλγαρία και κανένα ποσό δεν καταβλήθηκε στους καπνεμπόρους.

Εκτός από αυτό γνωρίζω πολύ καλά ότι οι Βούλγαροι υποχρέωσαν τους καπνεμπόρους να καταβάλουν ένα φόρο που αντιστοιχεί σε 15% των εσόδων της. Είναι επόμενο ότι στη συνέχεια, ύστερα από μια παρατεταμένη παραμονή στις αποθήκες, τα καπνά έχασαν ένα μεγάλο μέρος της αξίας τους.

Από την πλευρά της παραγωγής οι συνέπειες της κατοχής ήταν οι ακόλουθες: η σοδειά μειώθηκε στο ¼ έναντι αυτής της προπολεμικής περιόδου σαν συνέπεια του εκτοπισμού των παραγωγών και των επιτάξεων των αροτριώντων ζώων κ.λπ. Θα χρειαστούν πολλά χρόνια για να αποκατασταθούν οι ζημιές αυτές και η παραγωγή να επανέλθει στα προηγούμενα επίπεδα. Αυτό δε θα καταστεί δυνατόν εάν δεν αποζημιωθούν οι ενδιαφερόμενοι για να έχουν την δυνατότητα να αποκαταστήσουν το υλικό της εκμετάλλευσης. Ιδιαίτερα όσον αφορά την περίπτωση αυτή, κατά την εκτίμησή μου θα χρειαστούν 4 – 5 χρόνια για να επανέλθει η παραγωγή στους αριθμούς που ήδη ανέφερα.

Για να είναι πλήρης η αλήθεια οφείλω να προσθέσω ότι οι Βούλγαροι δεν κατέστρεψαν τα ακίνητα. Δεν πείραζαν τη βιομηχανία του καπνού καθώς και τα υλικά βιομηχανικής παραγωγής, εκτός από τις ψάθες, τα πανιά, τα βουλοκέρια, το ταμείο, τα κλειδιά και τις πρέσες αμπαλαρίσματος. Με εξαίρεση την ίδια τη Δημαρχία όλα τα άλλα δημόσια κτίρια της κοινότητας (Δικαστήρια, Στρατώνες, Τελωνεία, Ταχυδρομείο και Τηλεγραφείο, Δημόσιο Ταμείο, δημόσια σχολεία κτλ) έχουν λεηλατηθεί. Σεβάστηκαν τις εκκλησίες.

***

Καβάλα, 8 Αυγούστου 1919¹

Παρακληθήκαμε από τις αρμόδιες αρχές να γνωρίσουμε στους συμπολίτες μας να παραμείνουν ήρεμοι. Καθώς δεν υφίσταται κανένας λόγος ανησυχίας, δεδομένου ότι οι υπεύθυνες αρχές, για την ασφάλεια της χώρας, έχουν λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα.

Ο εκτελών χρέη δημάρχου
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Καβάλα, 9 Αυγούστου 1916

Ο Δήμαρχος της Καβάλας προς τους κ.κ. Υπαλλήλους της Δημαρχίας,

Ύστερα από τις δοθείσες διαβεβαιώσεις εκ μέρους του Στρατηγού, συνιστούμε στα πρόσωπα που βρίσκονται στην υπηρεσία του δήμου, πλήρη ηρεμία καθώς δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος και τους παρακαλούμε να παραμείνουν στη θέση τους και να εκπληρώσουν τα καθήκοντα που τους εμπιστεύτηκαν και σας γνωρίζουμε ότι αυτοί οι οποίοι αποχώρησαν καθώς και εκείνοι που παραμένουν στα σπίτια τους θα θεωρηθούν ως απολυθέντες.

Για τη Δημαρχία της Καβάλας
Ο Γενικός Γραμματέας.

Καβάλα, 2 / 15 Οκτωβρίου 1919

*Ο υπογεγραμμένος **Γερμανός (Α) Διαμαντής**, που γεννήθηκε στα Κρημύνιο Κοζάνης, ηλικίας 34 ετών, κάτοικος Καβάλας, Αρχιδιάκονος της Μητρόπολης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Αναχώρησα από εδώ την προηγούμενη της εισβολής των Βουλγάρων, δηλαδή στις 29 Αυγούστου του 1916 και επέστρεψα στις 4 Οκτωβρίου του 1918. Η διοίκηση της πόλης μου ανέθεσε αμέσως υπό την ιδιότητά μου ως αρχιδιάκονος της Μητροπόλεως να λάβω τις καταθέσεις των επαναπατρισθέντων καθώς επίσης και μερικών κατοίκων της Καβάλας για τα δεινά που υπέστησαν. Περισσότεροι από 40 μάρτυρες, κατέθεσαν ενώπιόν μου και οι καταθέσεις τους υποβλήθηκαν μέσω της Υποδιοίκησης στο Υπουργείο. Από το σύνολο των καταθέσεων προκύπτει ότι δεν υπάρχει ούτε μια πράξη βαρβαρότητας που να μην την έχουν υποστεί οι

¹ Σημ. μετ.: Πρόκειται για τυπογραφικό λάθος ο σωστός χρόνος είναι 1916.

συμπατριώτες μου. Προσπάθησα συγκεντρώνοντας τις μαρτυρίες τους να σχηματίσω μια ιδέα όσον αφορά τον αριθμό των εκπατρισθέντων από την Ανατολική Μακεδονία, δεν ήταν όμως δυνατόν να το επιτύχω γιατί συνάντησα αντιφάσεις σε μερικές μαρτυρίες που προέρχονταν από τους εκπατρισθέντες, οι οποίοι είχαν διασκορπιστεί σε διάφορα μέρη και υπόκειντο σε συχνές μετακινήσεις. Η ίδια ομάδα δεν έμενε ποτέ σε ένα τόπο, αλλά τα μέλη της σκορπίζονταν και συχνά μετακινούνταν. Ως εκ τούτου η άποψη κανενός από τους επαναπατρισθέντες που κατέθεσαν για τις συνθήκες αυτές, δεν ταυτίστηκε με των άλλων σε θέματα χρόνου και τόπου. Σε ένα μόνο σημείο βρέθηκαν ομόφωνοι, κατέθεσαν ότι υπέφεραν τρομερά βασανιστήρια και πάρα πολλοί ήταν αυτοί που πέθαναν στην ομηρία.

Μου έκαναν αφηγήσεις τέτοιες που ήταν αδύνατο να φανταστώ ότι θα λάμβαναν χώρα στους χρόνους τους οποίους ζούμε, ακρότητες οι οποίες αναφέρονται σε εποχές αρχαίων βαρβάρων. Ένα μόνο γεγονός θα παραθέσω. 800 όμηροι απασχολούνταν στο χωριό Καγιαζούκ¹ στην κατασκευή μιας γέφυρας. Παρ' όλο που ήταν χειμώνας και έκανε παγωνιά, οι δυστυχησμένοι αυτοί δούλευαν μέσα στο νερό σχεδόν 12 ώρες κάτω από την επίβλεψη των επιστατών. 500 έχουν επαναπατριστεί, 600 περίπου υπέκυψαν στο μοιραίο. Αυτό που μου φαίνεται βέβαιο είναι ότι περισσότεροι από τους μισούς των εκπατρισμένων χάθηκαν εκεί και δεν επέστρεψαν.

Στο σύνολό τους οι καταθέσεις συμφωνούν σε ένα σημείο. Πρόκειται για τις ημερήσιες μερίδες τροφίμων που έδιναν στους εκπατρισμένους, οι οποίες ήταν 150 – 200 γραμμάρια κατώτερης ποιότητας ψωμί, δυο λάχανα για 40 άτομα και 6 φασόλια το κάθε άτομο.

Ήταν από την Καβάλα ένας Αρχιμανδρίτης και επτά ιερείς από τους οποίους δυο κατόρθωσαν να αναχωρήσουν πριν από την εισβολή, όσον αφορά τους άλλους 6 που παρέμειναν, 5 εκπατρίστηκαν και μόνο ένας, ο Παναγιώτης Νικολαΐδης, έμεινε στην διακονία της εκκλησίας του σε άθλια κατάσταση. Τέσσερις επέστρεψαν από την εξορία, όσο για τον πέμπτο, τον αρχιμανδρίτη Γεώργιο Σπυρίδη, μου φαίνεται ότι πέθανε στη φυλακή στο Σεβλίεβο όπου τον κατέφαγαν τα σκουλήκια. Ήταν ηλικίας 65 ετών. Η βουλγαρική κυβέρνηση γνωστοποίησε επίσημα το θάνατό του στην ελληνική κυβέρνηση αλλά δεν ανέφερε στη συνέχεια τις συνθήκες του θανάτου του. Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι οι Βούλγαροι έφεραν μαζί τους στην Καβάλα μερικούς ιερείς τους, οι οποίοι υπηρετούσαν στις εκκλησίες μας, πράγμα που ήταν αντίθετο με τις θρησκευτικές μας πεποιθήσεις, καθόσον οι Βούλγαροι είναι σχισματικοί.

Οι Βούλγαροι λήστεψαν τα σπίτια που βρίσκονταν γύρω από την κατοικία του Μητροπολίτη. Όταν αυτός επέστρεψε από τον τόπο της

¹ Χωριό της Βουλγαρίας

προσφυγής του στην Ελλάδα, διαπίστωσε όλες αυτές τις ζημιές. Είχε τόσο τρομοκρατηθεί, σαν να δέχτηκε ένα δυνατό χτύπημα και τώρα βρίσκεται κλινήρης σε άσχημη κατάσταση.

Από την έναρξη ακόμη της κατοχής οι Βούλγαροι έκλεισαν όλα τα σχολεία. Αργότερα εξόρισαν τους δασκάλους και λήστεψαν όλα τα σχολικά έπιπλα. Ακόμα και σήμερα τα παιδιά στερούνται από κάθε είδους εκπαίδευση. Ακόμη περισσότερο, οι Βούλγαροι άνοιξαν δικά τους σχολεία γιατί υπολόγιζαν ότι με την πίεση της πείνας θα ήταν δυνατόν να προσελκύσουν μερικά ελληνόπουλα εκεί, γιατί ήταν βέβαιο ότι δεν θα έβρισκαν εδώ βουλγαρικά στοιχεία.

Υπό την ιδιότητά μου ως ιερέας, ας μου επιτραπεί να καταθέσω ότι πολλά νεαρά κορίτσια ηλικίας από 14 ετών και άνω έπεσαν θύματα βιασμού από τους Βούλγαρους. Όταν ο Διοικητής επιθυμούσε κάποια γυναίκα, έμπαινε στην κατοικία της και υπό την απειλή της βίας την ανάγκαζε να υποκύψει στις ορέξεις του.

***

Καβάλα, 10 Οκτωβρίου 1918

**ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ
ΣΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΛΕΓΡΑΦΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ**

Έφτασα στην Καβάλα στις 30 Σεπτεμβρίου και στη συνέχεια επισκέφτηκα τα τοπικά γραφεία του Ταχυδρομείου και του Τηλεγραφείου και βρήκα τις όψεις τους τελείως κατεστραμμένες και τους τοίχους εν μέρει κατεδαφισμένους. Όλα τα παράθυρα και το πλείστο των θυρίδων ήταν κατεστραμμένες. Μερικά από τα παράθυρα αφαιρέθηκαν για να χρησιμοποιηθούν ως καύσιμη ύλη. Δεν βρέθηκαν όσον αφορά τα τηλεγραφεία, οι τηλεφωνικές συσκευές, τα βιβλία και οι πίνακες, παρά μόνο αυτά που αναφέρονται στην κατάσταση που σας υποβάλω με την αναφορά μου. Ύστερα από μια προσωρινή επίσκεψη εγκατέστησα από την 1^η Οκτωβρίου σε δυο διαμερίσματα του ισογείου του ακινήτου τις υπηρεσίες του Ταχυδρομείου.

M. K. ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

***

Καβάλα, 4 / 17 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Γεωργαντόπουλος** που γεννήθηκε στην Ακράτα του Αιγίου, ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα υπάλληλος τηλεγραφείου, αφού ορκίστηκε έκαμε την παρακάτω αναφορά ενώπιον της Επιτροπής*

Επιβεβαιώνω εξ ολοκλήρου το περιεχόμενο της επίσημης αναφοράς που απήθυνα στον κ. Υπουργό των Συγκοινωνιών στις 10 Οκτωβρίου 1918 την ημέρα που ανέλαβα τα καθήκοντά μου στην Καβάλα. Προσθέτω ότι έμαθα από τον κ. Τζιμούρτα ότι όλα τα ταχυδρομικά δέματα τα οποία βρίσκονταν στο τοπικό Ταχυδρομείο παρελήφθησαν από τους Βουλγάρους και μεταφέρθηκαν στη Δράμα και στη Ξάνθη.

***

Καβάλα, 17 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Διόδωρος Κοντομιτσόπουλος** που γεννήθηκε στο Πλάτση Κοζάνης, ηλικίας σαράντα έξι ετών, κάτοικος Καβάλας, Γραμματέας της Δημαρχίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Κατοικώ στην Καβάλα εδώ και 35 χρόνια και εξασκώ το επάγγελμα του Γραμματέα της Δημαρχίας. Δεν εγκατέλειψα την Καβάλα παρά μόνο τον Ιούνιο του 1917 με την πρώτη ομάδα των εξόριστων. Άφησα στο σπίτι μου τη γυναίκα μου και τα πέντε μου παιδιά από ηλικίας 5 – 15 ετών. Η κόρη μου, ηλικίας 8 ετών, πέθανε από εξανθηματικό τύφο συνέπεια έλλειψης ιατρική φροντίδας και φαρμάκων. Η γυναίκα μου, μου διηγήθηκε ότι υπέφερε σε πολύ μεγάλο βαθμό από την πείνα. Έφτασε σε σημείο να προμηθευτεί μερικά τρόφιμα αθλίας κατάστασης, υποχρεώθηκε να πουλήσει σταδιακά όλα τα ασπρόρουχα και τα έπιπλά της. Εγώ ο ίδιος στην ομηρία καταδικάστηκα να εργαστώ σε καταναγκαστικά έργα. Οι Βούλγαροι μας γνωστοποίησαν ότι αυτοί των οποίων οι οικογένειες θα έρθουν να εγκατασταθούν στη Βουλγαρία, θα απαλλάσσονταν από τα καταναγκαστικά έργα. Παρήγγειλα τη γυναίκα μου και τα 4 μου παιδιά στην Πλεννα τον Ιούνιο του 1918. Εκεί μαζί με τα δυο μου κορίτσια εργάστηκα στην επεξεργασία των καπνών και εισπράτταμε και οι τρεις μας σαν αμοιβή 12 λέβα για κάθε εργάσιμη μέρα με εξαίρεση τις Κυριακές και τις άλλες εορτάσιμες ημέρες αλλά έπρεπε να πληρώσω υπό τύπο φόρου στη βουλγαρική κυβέρνηση 4,20 λέβα κάθε μέρα, χωρίς καμία εξαίρεση. Κατά τη διάρκεια της κατοχής της πόλης οι Βούλγαροι με φυλάκισαν και με έδειραν ως Βενιζελικό. Η ζωή κατάντησε ανυπόφορη για τους Έλληνες, που τους απαγορεύτηκε αυστηρά η έξοδός τους από την πόλη, ενώ τους Τούρκους, τους Ισραηλίτες και τους Τσιγγάνους τους χορηγούσαν άδειες κυκλοφορίας. Ο αποκλεισμός της πόλης συντόμευσε την κατάσταση της πείνας και στη συνέχεια σημειώθηκε η πλέον μεγάλη έκταση της θνησιμότητας.

Κατά την εκτίμησή μου (γνωρίζοντας πολύ καλά την κατάσταση της πόλης όπως αυτή είχε επί τουρκικής διοίκησης στο χρόνο της τουρκικής κατοχής, καθώς και τότε ήμουν Γραμματέας της Δημαρχίας), υπολογίζω ότι επί ενός συνολικού πληθυσμού 60.000 κατοίκων ο μόνιμος πληθυσμός της Καβάλας ήταν περίπου 35.000 – 40.000 κάτοικοι. Το πλεόνασμα οφείλεται είτε στους στρατιωτικούς, είτε στους πρόσφυγες, είτε στον κυμαινόμενο πληθυσμό των εργατών που απασχολούνταν στην επεξεργασία των καπνών και προέρχονταν από τη Θάσο και από άλλα μέρη.

Γνωρίζω πολύ καλά ότι 10.000 κάτοικοι περίπου εγκατέλειψαν την πόλη πριν από τη βουλγαρική εισβολή και έτσι παρέμειναν 25.000 – 30.000 κάτοικοι στην καταλυμένη πια πόλη. Κατά τη διάρκεια της παραμονής μου στην Καβάλα, δηλαδή μέχρι τον Ιούνιο του 1917, ο επίσημος αριθμός των δηλωθέντων θανάτων ανήλθε σε 8.000 χωρίς να γίνει λόγος γι' αυτούς που δεν δηλώθηκαν και δεν είναι παράξενο ότι ξεπερνούσαν τους 2.000. Την άνοιξη του 1917 ένας μεγάλος αριθμός οικογενειών μετανάστευσε εθελοντικά στη Βουλγαρία πιστεύοντας στις

υποσχέσεις ότι εκεί θα βρουν εργασία και τρόφιμα. Στη συνέχεια οι Βούλγαροι εξόρισαν όλο τον άρρενα ελληνικό πληθυσμό.

Καβάλα, 4 / 17 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Άννα Α. που γεννήθηκε στην Καβάλα, 19 ετών και κάτοικος Καβάλας, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής

Παρέμεινα στην Καβάλα σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Ο πατέρας μου, η μητέρα μου και ο αδερφός μου υπέκυψαν στις αρρώστιες και έτσι έμεινα μόνη, αν και εγώ η ίδια υπέφερα πάρα πολύ από τις στερήσεις. Για να αποφύγω τον θάνατο από πείνα πούλησα όλα όσα βρίσκονταν στο σπίτι. Μια μέρα που ήμουν συντροφιά με την Μαγδαληνή Χ. και την Τριανταφυλλούδα Κ. πήγαμε στο Δοξάτο με ένα δέμα ασπρόρουχα που τα πηγαίναμε για πώληση. Μας συνέλαβε μια βουλγαρική περίπολος παρ' όλο που τους προσφέραμε τούρκικο καφέ. Στην αρχή με υποσχέσεις και ύστερα με απειλές προσπάθησαν να μας τον κατασχέσουν. Αυτός ο οποίος απευθύνθηκε σε μένα, προσπάθησε να με απειλήσει με το περίστροφό του λέγοντάς μου ότι θα με πυροβολήσει εάν δεν παραδοθώ σ' αυτόν. Παρά τις απειλές τους εμείς αρνηθήκαμε και κατορθώσαμε έτσι να αποφύγουμε την ατίμωση. Η σκηνή αυτή διήρκεσε πολλές ώρες και όσον αφορά εμένα υπέφερα πολλούς φυσικούς βιασμούς. Με έδειραν πολλές φορές στο σώμα και μου προξένησαν μια σοβαρή ασθένεια η οποία με κράτησε στο κρεβάτι περίπου 6 μήνες. Δεν συνήλθα ακόμη τελείως. Η αδερφή μου παντρεύτηκε στην Καβάλα τον άνδρα της Προκόπιο Γεωργίου που πέθανε στην εξορία στο Kitcheno. Από τα τρία παιδιά της μόνο ένα κατόρθωσε να επιζήσει, τα δυο άλλα πέθαναν από τις στερήσεις στην Καβάλα.

Η κυρία Τριανταφυλλούδα Κωνσταντίνου, άεργη, ηλικίας 40 ετών, που διαμένει στην Καβάλα, η οποία συνόδευε την παραπάνω μάρτυρα, βεβαιώνει στην κατάθεσή της, αφού η ίδια έδωσε τον καθορισμένο όρκο και επιβεβαιώνει την πραγματικότητα της παραπάνω κατάθεσης. Η ίδια περιέθαλψε την Άννα και παρατήρησε στο σώμα της τα ίχνη των θανατηφόρων χτυπημάτων και την απόπειρα του βιασμού για την οποία έκανε λόγο στην αφήγησή της. Προσθέτει ότι το σπίτι της λεηλατήθηκε ολοκληρωτικά και ότι αυτή η ίδια εξαναγκάστηκε να εργαστεί στα καταναγκαστικά στρατιωτικά έργα.

***

Καβάλα, 4 / 7 Φεβρουαρίου 1919

Ο αναφερόμενος Χαράλαμπος Βουρδούκας, ηλικίας 50 ετών, που γεννήθηκε στις Σέρρες, ήδη κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα υπάλληλος

τηλεγραφείου, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.

Μερικές μέρες ύστερα από την είσοδο των Βουλγάρων στην Καβάλα, αρχίσαμε να υποφέρουμε από την πείνα, από τις πιέσεις και τις φυλακίσεις. Είχα στην κατοχή μου 70 γίδια και πρόβατα και ύστερα από 1, 5 μήνα κατοχής οι Βούλγαροι έσφαξαν το βοσκό μου και πήραν τα ζώα μου. Διαμαρτυρήθηκα στο διοικητή της πόλης της Καβάλας ο οποίος μολονότι είδε τη τσάντα του βοσκού μου μέσα στα αίματα, με έδιωξε αφού προηγουμένως με έδειρε. Αφού έτσι δοκίμασα όλα τα είδη των βασανιστηρίων, κατά τη διάρκεια τριών μηνών έτρωγα χλόη και χελώνες, συνελήφθηκα στις 5 Ιουλίου 1917 και με οδήγησαν στη Soumla όπου μαζί με άλλους 400 Έλληνες μας πήγαν στο Τσέρβεν – Μπρέγ. Τρεις μήνες αργότερα μας έστειλαν στην Plevna και τελικά στο Παλιάσκοβιτς. Εκεί υπέφερα όλα τα είδη των βασανιστηρίων, ξυπόλητος, φορώντας κουρέλια, ήμουν υποχρεωμένος να εργαζόμην 15 ώρες την ημέρα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Ως τροφή δεν μας έδιναν τίποτα άλλο εκτός από ένα κομμάτι ψωμί και ένα ζωμό από φασόλια. Ο ξυλοδαρμός ήταν στην ημερησία διάταξη, ιδίως σε καιρό παγερού χειμώνα που μας ροκάνιζε την υγεία, ιδιαίτερα εμάς τους εργαζόμενους. Από τους 40 ομήρους που βρισκόμασταν στο Παλιάσκοβιτς, ένας μόνο πέθανε στο νοσοκομείο. Τους τελευταίους 5 μήνες με έστειλαν ως εργάτη στην σιδηροδρομική γραμμή, την οποία οι Γερμανοί εγκατέστησαν μεταξύ Δριμόβου και Βιτόλια. Αλλά η τύχη μου με τους Γερμανούς ήταν παρόμοια και σε μερικά σημεία χειρότερη από αυτήν που είχα με τους Βουλγάρους, καθ' ότι δουλεύαμε 16 ώρες την ημέρα και ακόμη χειρότερα, μας έδερναν κατάσαρκα. Μας τάζαν σάπια κρέατα και σάπια λάχανα. Στην επιστροφή μου δεν βρήκα την κόρη μου. Με πληροφόρησαν ότι βρίσκεται στο Διδυμότειχο. Επιβεβαιώνω το σύνολο της κατάθεσής μου η οποία είναι ακριβής.

Προσθέτω απλώς ότι το χειμώνα δουλεύαμε ξυπόλυτοι στους πάγους. Όσο για την κόρη μου πιστεύω ότι αυτή βρίσκεται στη ζωή και ότι την πήραν στη Βουλγαρία δια της βίας. Παρακαλώ να μου την αποδώσουν. Κατά τη διάρκεια της απουσίας μου δυο κορίτσια μου που παρέμειναν στην Καβάλα (4 και 7 ετών αντίστοιχα), βρήκαν το θάνατο.

***

Καβάλα, 4 / 17 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Χρήστος Εμμανουηλίδης** που γεννήθηκε στη Νίγη (Μικράς Ασίας), ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ταβερνιάρης, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Πριν να συλληφθώ ως όμηρος υπέφερα από κάθε είδους βασανιστήρια στην Καβάλα. Οι θάνατοι, συνέπεια της πείνας και των περιορισμών, ήταν τόσο σκληροί ώστε μου ήταν αδύνατο να βγω έξω στο δρόμο χωρίς να συναντήσω 2, 3 ή 4 αποσυντιθεμένα πρόσωπα. Οι Έλληνες ήταν οι μόνοι που πέθαναν γιατί αυτοί υπέφεραν από πείνα και κατάντησαν ωχροί. Δεν συνέβαινε όμως το ίδιο με τους Τούρκους και τους Ισραηλίτες, οι οποίοι έβρισκαν ό,τι ήθελαν για τη συντήρησή τους. Από την άλλη πλευρά όμως είχαν όλη την ελευθερία για να πάνε στα χωριά και να προμηθευτούν τα αναγκαία τρόφιμα. Οι άνδρες υπέφεραν όλα τα είδη των βασανιστηρίων, ακόμα και τη στέρηση της τροφής. Δεν απέμεινε στην Καβάλα ούτε γάτα ούτε σκύλος, όλα είχαν φαγωθεί. Υπήρξα αυτόπτης μάρτυρας όταν ήμουν στη φυλακή, όπου μου έκανε εντύπωση ο συμπατριώτης μου Ευθύμιος, η γυναίκα του και τα παιδιά του, καθώς τους υποχρέωσε η βουλγαρική περίπολος να φάνε ένα σκύλο. Παρέμεινα στη φυλακή ολόκληρη βδομάδα με την κατηγορία ότι έκλεψα από ένα μαγαζί ενός Ισραηλίτη. Με συνέλαβαν παρ' όλο που επέμενα ότι ήμουν αθώος. Ο εν λόγω Ισραηλίτης επέμενε στο γεγονός της κατηγορίας αυτής για να με οδηγήσει στο θάνατο. Ο ίδιος ήρθε στο σπίτι μου μαζί με το διοικητή Angheloff, τον ανιψιό του Μαριόγκα Βασίλη και έναν Τούρκο που τον έλεγαν Γιουφίκ και μου κατέσχεσαν όλα όσα κατείχα σε έπιπλα και άλλα αντικείμενα του μαγαζιού μου. Έχω πληροφορηθεί ότι ο εν λόγω Ισραηλίτης καθώς και οι δυο τελευταίοι παραμένουν ακόμα εδώ.

Η κατάθεση αυτή είναι καλώς διατυπωμένη, απεικονίζει πλήρως την αλήθεια και στο σύνολό της δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Προσθέτω επίσης ότι όλα τα είδη του εστιατορίου μου, όλες μου τις προμήθειες, 100 οκάδες βαμβάκι μου τα έχουν κλέψει.

***

Καβάλα, 4 / 17 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Φανή Π.** που γεννήθηκε στο Ορτάκιοϊ (Αδριανούπολης), ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Καβάλας, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Ο πατέρας μου και η μητέρα μου πέθαναν από την πείνα κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Ήμουν η μοναχοκόρη τους και παρέμεινα ορφανή. Πέθαναν παρ' όλες τις προσπάθειές μου καθώς έκανα κάθε τι το δυνατό να τους προσφέρω βοήθεια αλλά η πείνα ήταν γενική. Κατά τη διάρκεια του θέρους του 1917, ύστερα από το θάνατο του πατέρα μου, πήγα κάποια μέρα στο χωριό Ζυγός για να προσπαθήσω να βρω λίγο αλεύρι. Ήμουν με μια γριά γυναίκα, την Αναστασία και μια άλλη νεαρή

κόρη, την Άννα. Και οι δυο τους πέθαναν τότε. Βρήκαμε τρεις Βούλγαρους στρατιώτες οι οποίοι μας συνέλαβαν και καθώς ήμουν εγώ η πιο νέα, με κράτησαν δια της βίας, ενώ οι δυο συνοδοιπόροι σώθηκαν. Με φίμωσαν με ένα μαντίλι, με έριξαν κατά γης, με βίασαν ο ένας ύστερα από τον άλλο, ύστερα αναχώρησαν και εμένα με άφησαν εκεί. Σας βεβαιώνω ότι ήμουν παρθένα. Στην αρχή εξαιτίας της ντροπής που είχα δεν είπα τίποτα σε κανένα, ούτε στην ίδια τη μητέρα μου. Αλλά όταν λίγο καιρό αργότερα οι συντρόφισσές μου μίλησαν για το γεγονός αυτό, έγινε γνωστό το πάθημά μου. Από τότε υπέφερα πολύ από το πάθημά μου και αυτό ήταν το τελευταίο χτύπημα που κόντεψε λίγο αργότερα να με οδηγήσει στο θάνατο. Ύστερα από το θάνατο της μητέρας μου, για να μη πεθάνω από την πείνα, αναγκάστηκα μαζί με άλλες γυναίκες της Καβάλας, να εργαστώ στα στρατιωτικά έργα. Την ημέρα της Μεγάλης Παρασκευής, όταν ήμουν στην εκκλησία, ο κυβερνήτης Angheloff, πιστεύοντας ότι βρισκόμουν στο σπίτι μου μπήκε με τη βία μέσα στο σπίτι αλλά στη συνέχεια δεν εξακολούθησε τις απόπειρές του να με βιάσει. Όσον αφορά τα έπιπλα και τα ασπρόρουχα που βρίσκονταν στο σπίτι μου είχαν τελείως λεηλατηθεί. Γίναμε συχνά θύματα κλοπής, ιδιαίτερα στους δρόμους, με μερικά είδη που τα προορίζαμε για πώληση. Τα στρατιωτικά έργα στα οποία δούλευα, βρίσκονταν στη θέση Καρά – Ορμάν. Προσπαθούσαμε να ανοίξουμε με τις παραμίνες τρύπες στους βράχους και ως ανταμοιβή μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί χειρίστης ποιότητας.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Παναγιώτης Δεμέστιχας**, που γεννήθηκε στο Γύθειο, ηλικίας 33 ετών, κάτοικος Καβάλας, Αξιωματικός διοίκησης, αποσπασμένος στο Επιτελείο της 13^{ης} Μεραρχίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Η πόλη της Καβάλας ύστερα από τη βουλγαρική αποχώρηση ανακαταλήφθηκε από ένα Ευζωνικό σύνταγμα, υπό τη διοίκησή μου, ενώ υπήρχαν ακόμη εδώ οι Βούλγαροι, ιδιαίτερα στην περιοχή της επαρχίας Ελευθερούπολης. Μπήκα ο ίδιος στην πόλη μαζί με τα στρατεύματα και προωθήθηκα μέχρι τη Χρυσούπολη. Ιδού λοιπόν τι διαπίστωσα στην Καβάλα: Η πόλη παρουσίαζε ένα θέαμα νεκρής πολιτείας, όλα τα καταστήματα ήταν κλειστά και πολλά σπίτια εγκαταλελειμμένα και ανοιχτά, καταληστευμένα από τα έπιπλά τους. Δεν υπήρχαν στην πόλη παρά μόνο 54 άρρενες Έλληνες, ηλικίας άνω των 20 ετών. Ο πληθυσμός ντυμένος με κουρέλια παρουσίαζε θέαμα θλιβερό. Ένα ασθενές σύνολο. Με δάκρυα στα μάτια οι κάτοικοι εκλιπαρούσαν από τους στρατιώτες μας

για ένα κομμάτι ψωμί. Καταλάβαινε πολύ καλά κανείς, βλέποντας τα βάσανά τους ότι ο πόνος τους ήταν ανυπόφορος. Αν και δεν επιφορτίστηκα να υποβάλλω μια επίσημη αναφορά, τους μίλησα και ρώτησα πολλά πρόσωπα τα οποία όλα ομόφωνα μου είπαν ότι τις πρώτες τρεις μέρες της κατοχής σημειώθηκαν γεγονότα εις βάρος των κατοίκων και πράξεις λεηλασίας. Όχι μόνον εκ μέρους του τακτικού στρατού αλλά και από αρκετούς Κομιτατζήδες που ακολουθούσαν το στρατό. Λίγους μήνες αργότερα (3 – 4) η βουλγαρική διοίκηση άρχισε μεθοδικά την εφαρμογή σειράς μέτρων που απέβλεπαν στον εκμηδενισμό του ελληνικού στοιχείου της πόλης. Η πείνα, οι εκπατρισμοί, είχαν ως πολιτικό σκοπό την εθνολογική αλλοίωση της περιοχής για τη δημιουργία ενός ακόμα στοιχείου για την ικανοποίηση των βουλγαρικών διεκδικήσεων. Τα μέτρα τα οποία πήραν για την ελεύθερη κυκλοφορία των κατοίκων δεν δικαιολογούνται από την άποψή μου ως αξιωματικός. Δηλώνω ως αξιωματικός ότι δεν υπήρχε καμία ανάγκη στρατιωτικής φύσεως που να επιτρέπει τον απόλυτο και σκληρό αποκλεισμό μιας πόλης, η οποία δεν αποκλείστηκε παρά μόνο από την άποψη της πείνας, ώστε να πεθάνουν απ' αυτήν χιλιάδες άνθρωποι. Αντίθετα, πάρθηκαν όλα τα απαγορευτικά μέτρα και οι προϋποθέσεις (ελεύθερη κυκλοφορία, επίβλεψη...), αν και η βουλγαρική κυβέρνηση όφειλε να διευκολύνει τον ανεφοδιασμό του πληθυσμού για να μπορεί να εξέλθει από την πόλη και να προμηθευτεί τα είδη που του έλειπαν από τα χωριά της περιοχής.

Σύμφωνα με αυτά που μου ανέφεραν οι κάτοικοι, η λεηλασία των σπιτιών πήρε μεθοδικό και γενικό χαρακτήρα και επιπλέον παρατηρήθηκαν βιασμοί πολλών γυναικών. Οι γυναίκες και τα παιδιά υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά αμυντικά στρατιωτικά έργα.

Παρατηρήθηκαν σε πολλές περιπτώσεις βιασμοί γυναικών όχι μόνο από τους επιστάτες τους αλλά και από τους Βούλγαρους στρατιώτες. Μου είπαν επίσης ότι πολλοί πολίτες, για να αποφύγουν τις αγγαρείες, δωροδοκούσαν επί τούτο τον ίδιο το διοικητή της πόλης.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

Ο ιερέυς Παναγιώτης Νικολαΐδης, που γεννήθηκε στο Καραγάτς της Αδριανούπολης, ηλικίας 65 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ιερέας στην Καβάλα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Από τις πρώτες μέρες της εισβολής τους στην Καβάλα, οι Βούλγαροι επιδόθηκαν στην πραγματοποίηση του σκοπού τους να λεηλατήσουν και

να καταστρέψουν την πόλη. Τη δεύτερη μέρα της άφιξής τους, οι στρατιώτες μαζί με τους υπαξιωματικούς τους περιπολούσαν στους δρόμους της πόλης κατά τη νύχτα. Παραβίαζαν τις πόρτες των σπιτιών και των καταστημάτων και αφαιρούσαν ό,τι έβρισκαν εκεί. Την εποχή αυτή κατοικούσα στη συνοικία της Παναγίας κοντά στην εκκλησία και έδινα άσυλο σε δυο οικογένειες, οι οποίες φοβούνταν τους Βούλγαρους και δεν τολμούσαν να παραμείνουν στα ίδια τους τα σπίτια.

Υπήρξα αυτόπτης μάρτυς ενός θλιβερού γεγονότος. Βούλγαροι στρατιώτες επιδίωξαν δια της βίας να παραβιάσουν την πόρτα του σπιτιού του κ. Χρυσόστομου Καβανόζη.

Τα μεσάνυχτα της τρίτης ημέρας της εισβολής τους στην πόλη. Οι κάτοικοι αυτοί είχαν τέτοιο φόβο, που πήδησαν από τα παράθυρα και ήρθαν να με ξυπνήσουν για να βάλουμε τις φωνές, με την ελπίδα ότι θα τρέψουμε τους Βούλγαρους σε φυγή. Πραγματικά βγήκα αμέσως (το σπίτι μου ήταν πολύ κοντά στο δικό τους) και φώναξα μεγαλόφωνα για το γεγονός, αλλά σε απάντηση οι στρατιώτες με πυροβόλησαν από ψηλά. Ευτυχώς δεν με πήρε η σφαίρα που πέρασε εκεί κοντά μου και έτσι βρήκα τον καιρό να κρυφτώ στο σπίτι μου. Η οικογένεια Καβανόζη πήγε και κρύφτηκε σε ένα γειτονικό σπίτι, αλλά στο δικό μου σπίτι έβαλαν έναν σκοπό για να φυλάξει εκεί μέχρι το πρωί.

Την επόμενη, όταν επιχειρήσα να βγω για την εκκλησία, συνελήφθηκα από το φρουρό και τα υπόλοιπα μέλη της περιπόλου που φρουρούσαν το σπίτι μου όλη τη νύχτα. Τότε μόνο κατάλαβα, ότι οι δράστες της λεηλασίας δεν ήταν παρά ο τακτικός βουλγαρικός στρατός, εκείνοι που περιπολούσαν για την ασφάλεια του πληθυσμού. Αφού με συνέλαβαν, για να δικαιολογήσουν τους εκβιασμούς τους, μου ζήτησαν τα κλειδιά της αυλής της εκκλησίας με το πρόσχημα ότι εκεί κατέφυγαν Έλληνες αντάρτες.

Άνοιξα λοιπόν την πόρτα και καθώς ήταν επόμενο οι αναζητήσεις τους δεν έφεραν αποτέλεσμα καθώς δεν βρήκαν παρά το γιο του Καβανόζη που κρυβόταν στο σχολείο. «Να ο Κομιτατζής», μου είπαν, αλλά το παιδί διαμαρτυρήθηκε λέγοντας ότι κρύφτηκε εκεί από το φόβο που του προξένησε το νυχτερινό επεισόδιο. Εγώ ο ίδιος τους έδωσα να καταλάβουν ότι δεν είναι δυνατόν ένα αγόρι 16 ετών να είναι αντάρτης, αλλά δεν ήθελαν να ακούσουν τίποτα και μας παρέπεμψαν στο στρατοδικείο. Αφού κατά τη διάρκεια της νύχτας άνοιξαν τις πόρτες μας για να μας τρομοκρατήσουν, ως επίμετρο οι ληστές αυτοί είχαν την πρόθεση να μας δικάσουν την επόμενη για να καλύψουν την παράβασή τους. Ιδού λοιπόν επίσης πως ανέλαβαν τη διαφύλαξη της πόλης, που κυκλοφορούσαν σ' αυτήν σε όλη τη διάρκεια της νύχτας. Παραβίασαν όλες τις πόρτες που ήθελαν, έμπαιναν όπου ήθελαν, έμπαιναν στα σπίτια και αφαιρούσαν ό,τι έβρισκαν και ό,τι δεν έβρισκαν γιατί δεν υπήρχε φόβος από πουθενά και από κανένα. Έκλεβαν περιουσίες, ατίμαζαν

γυναίκες, κατέστρεφαν σπίτια γιατί έτσι ήθελαν.

Μερικές γυναίκες που ήταν ήδη καταδικασμένες σε θάνατο από πείνα παραδίνονταν στους Βουλγάρους και μερικές υπέκυπταν δια της βίας. Από τις προηγούμενες ιδίως, η Ελένη Σ., έμεινε έγκυος από ένα Βούλγαρο και γέννησε ένα αγόρι. Όσον αφορά την πείνα που δοκιμάσαμε, είναι απεριγράπτη. Ο κόσμος περπατούσε σαν να ήταν κουφός και αναζητούσε μια μπουκιά ψωμί και αν κατά τύχη την έβρισκε, θα την αγόραζε σε τιμή υπέρογκη. Εγώ ο ίδιος, για να προμηθευτώ αλεύρι, αναγκάστηκα να το πληρώσω προς 42 λέβα την οκά, αλλά όλοι όσοι δεν είχαν αρκετά χρήματα ή και άλλα είδη για πώληση, πέθαναν κυριολεκτικά από την πείνα. Η πείνα αυτή δεν μπορεί να περιγραφεί ούτε ρητώς ούτε γραπτώς. Είχε τόσο εξαντλήσει τον κόσμο, ώστε τον υποχρέωνε να αναζητήσει τα πλέον αηδιαστικά απορρίμματα για να φάει. Μια μέρα, όταν αγόρασα από την αγορά μερικά πιτέρια, στην επιστροφή μου στο σπίτι δεν μου έμεινε τίποτα. Οι πεινασμένοι μου τα άρπαξαν όλα στο δρόμο. Όταν όλα τα τρόφιμα εξαφανίστηκαν από την αγορά, απέμειναν μόνο για τροφή οι σκύλοι και οι γάτες. Μάρτυρας ο Γεώργιος Σωτηρίου που μια μέρα κρατούσε στο ένα χέρι του μια χύτρα που περιείχε κρέας σκύλου και στο άλλο μια γάτα ζωντανή. Όταν τον ρώτησα, εξομολογήθηκε ότι η πείνα τον ανάγκασε να φάει ό,τι έβρισκε μπροστά του. Η κατάσταση αυτή προκάλεσε πολλούς ομαδικούς θανάτους και καθώς δεν βρισκόταν άλλος εκτός από μένα ιερέας στην Καβάλα, καθώς οι άλλοι είχαν εξοριστεί, ήταν επόμενο ότι εγώ δεν επαρκούσα για τις ιεροπραξίες θανάτων και οι νεκροί θάβονταν χωρίς νεκρώσιμη ακολουθία. Οι δρόμοι ήταν πολλές φορές γεμάτοι από πτώματα και καθώς δεν μπορούσαν να τα μεταφέρουν στην εκκλησία, διάβαζα τη νεκρώσιμη ακολουθία στο δρόμο. Υπήρχαν επίσης και πολλοί νεκροί άταφοι, για πέντε ή έξι μέρες, και πολλούς βρήκαμε μέσα στις τρώγλες και άλλους στα ερείπια των σπιτιών τους.

Συνέβη και αυτό το γεγονός καθώς άκουσα ότι τα σκυλιά τους καταβρόχθιζαν στο δρόμο. Όσο αφορά την κατεδάφιση των σπιτιών, αυτή πήρε γενικό χαρακτήρα, ιδιαίτερα ύστερα από το Πάσχα του 1917 αν και είχε προηγουμένως εφαρμοστεί, με απόδειξη τις κατεδαφισμένες συνοικίες. Όσο για τα σχολεία και τις εκκλησίες, αυτά παρέμειναν κλειστά. Οι δάσκαλοι συνελήφθησαν ως όμηροι. Τα σπίτια είχαν επιταχτεί ως στρατώνες για το στρατωνισμό των στρατιωτών, ανάμεσα στους οποίους υπήρχαν και Τούρκοι νεοσύλλεκτοι της Καβάλας και των περιχώρων από τους Βούλγαρους ως επακόλουθο συμφωνίας και συνεργασίας ενός Τούρκου νεαρού ταγματάρχη, του Ταλαάτ Μπέη, που ήρθε από την Κωνσταντινούπολη. Η παραπάνω κατάσταση είναι στην πληρότητά της, ακριβώς έτσι όπως την εξέθεσα.

Επιμένω εκ νέου ότι είναι η έκφραση της αλήθειας, από την οποία κατάθεσή μου δεν μπορώ να αφαιρέσω τίποτα. Εάν δεν ήμουν υποχρεωμένος να τηρήσω την εχεμύθεια που μου επιβάλλει η ιδιότητά

μου ως ιερέας, θα μπορούσα να αναφέρω τα ονοματεπώνυμα περισσότερων από 100 περιπτώσεων γυναικών οι οποίες πριν να μεταλάβουν της θείας κοινωνίας το Πάσχα, μου εξομολογούνταν ότι ήταν ατιμασμένες. Προσθέτω ακόμη στην αφήγησή μου την τρομοκρατία που δοκίμασα κατά τη διαμονή μου στην Καβάλα σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής.

Η κόρη η Μελπομένη ηλικίας 18 ετών, δοκίμασε έναν τέτοιο τρόπο της βραδινής επιθέσεως για την οποία ανέφερα παραπάνω. Έπεσε άρρωστη και πέθανε ύστερα από λίγους μήνες. Εκείνο το βράδυ έχασε τον κανονικό ρυθμό της ζωής της και την ψυχραιμία της.

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Δημήτριος Καλιαγκάκης που γεννήθηκε στη Δαυλία, ηλικίας 33 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα Αξιωματικός διοίκησης αποσπασμένος στο επιτελείο της 13^{ης} Μεραρχίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής

Επιβεβαιώνω την κατάθεση του διοικητή Δεμέστιχα της οποίας έλαβα γνώση και προσθέτω σ' αυτή απλώς ό,τι άκουσα από τον κόσμο. Η διαγωγή των Βουλγάρων διοικητών ήταν βδελυρή. Οι δυο πλέον σκληροί ήταν ο Angheloff και ο Georgieff, οι οποίοι έταξαν ως σκοπό όχι μόνο την εξόντωση του ελληνικού στοιχείου αλλά και ένα δυνατό χτύπημα στο ηθικό του. Ύστερα από την άφιξή μου επισκέφτηκα τα έργα αμύνης που έφτιαξαν οι Βούλγαροι με υλικά που προέρχονταν από τα κατεδαφισμένα ακίνητα και στα οποία διέκρινα ακόμη και τα ίχνη των κομματιασμένων επίπλων. Υπό την ιδιότητά μου ως αξιωματικός, διακρίνω ότι η κατεδάφιση των σπιτιών ήταν μια αδικία. Υπήρχαν στην περιοχή δάση και θεωρώ απαράδεκτο και απορώ πώς ένας λαός κατεδαφίζει σπίτια για να βρει εύκολη ξυλεία την οποία ήταν δυνατόν να την προμηθευτεί κανονικά.

Η 13^η Μεραρχία κατείχε τη δεξιά πλευρά του συμμαχικού μετώπου μέχρι τη θάλασσα. Τη μέρα της αποχώρησης των Βουλγάρων πήραμε διαταγή να προελάσουμε σε δυο φάλαγγες, η μια από το βορρά και η άλλη από το νότο του Παγγαίου. Πήρα μέρος στην πρώτη φάλαγγα, περάσαμε από τη νότια πλευρά του Παγγαίου και γνώρισα καλώς τον τόπο. Πολλά χωριά ήταν τελείως κατεστραμμένα και μερικά αποτελούνταν από σωρούς λίθων που αποκάλυπταν τη θέση των χωριών. Μεταξύ των πλέον κυριοτέρων αναφέρω τα Λακοβίκια¹, τη Πρόβιστα² και το Σέμαλτον³. Το πρώτο κατοικούμενο χωριό που συναντήσαμε ήταν το Ροδολεϊβος. Εκεί

¹ σημερινός οικισμός Μεσολακκιά Σερρών

² σημερινός οικισμός Παλαιοκώμη Σερρών

³ σημερινός οικισμός Μικρό Σούλι Σερρών

δεν βρήκαμε παρά μόνο γέρους, γυναίκες και παιδιά. Ήταν ανθρώπινες σκιές και όχι ζωντανοί άνθρωποι. Στη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα χαρακώματα και στους δρόμους για τον εχθρικό στρατό. Οι στρατιώτες γίνονταν δεχτοί με δάκρυα στα μάτια ως σωτήρες.

Πρέπει να σημειώσουμε πως αντίθετα με τους όρους της ανακωχής, της 22 Σεπτεμβρίου 1918, οι Βούλγαροι βρίσκονταν ακόμη στο Ροδολείβος, το οποίο απείχε 15 χιλιόμετρα από το μέτωπο, ενώ τότε έπρεπε να βρίσκονταν σε απόσταση 90 χιλιομέτρων μακριά. Πριν να αποχωρήσουν από το χωριό, την ίδια μέρα επέστρεψαν και έχυσαν στο έδαφος πολλά βαρέλια κρασιού, που βρίσκονταν ακόμα στα χέρια των χωρικών. Εκτός από αυτό πήραν μαζί τους όλα τα μεταφορικά και αροτριώντα ζώα. Μερικές μέρες αργότερα ακολούθησα την άλλη φάλαγγα προς την βόρεια κατεύθυνση του Παγγαίου όπου βρέθηκα στη θέση να διαπιστώσω τα ίδια ίχνη της καταστροφής, ιδιαίτερα του χωριού Μεσορόπη. Εκεί συνάντησα έναν ιερέα σε μια κατάσταση θλιβερή, συνέπεια των πολλών ταλαιπωριών του. Όπως μου είπε, κοντά στο μέρος που βρισκόταν είδε να δολοφονούνται 2 – 3 πρόσωπα και είχε το φόβο των Βουλγάρων.

Από τα σκορπισμένα εκεί μνήματα των θυμάτων, η Επιτροπή μπορεί να πάρει μια ιδέα εγκλημάτων που διαπράχθηκαν από τους Βούλγαρους κατά της ανθρωπότητας. Τελικά αναφέρομαι στην κατάθεση που έδωσα χθες στο δικαστικό κ. Λάπα, μέλος της Επιτροπής.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Καραθανάσης**, που γεννήθηκε στο Γαρδίκιον (Λαμίας), ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Καβάλας (Συνοικία Osmanli), επάγγελμα αξιωματικός, λοχαγός πεζικού (5/42 Συντάγματος Ευζώνων) αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Μπήκα στην Καβάλα την πρώτη μέρα της ανακαταλήψεώς της, καθώς το σύνταγμά μου ήταν η εμπροσθοφυλακή της Μεραρχίας. Άκουσα τις δυο καταθέσεις του διοικητή Δεμέστιχα και Καλιαγκάκη, τις επιβεβαιώνω απόλυτα και συμφωνούν με αυτά που παρατήρησα ο ίδιος. Στην προέλασή μας περάσαμε από το χωριό Λιακοβίκια, τα οποία είχα επισκεφτεί στα 1915. Τότε είχε 500 σπίτια. Δεν βρήκα παρά μόνο μερικές πέτρες και μερική ξυλεία. Στην περιοχή των χαρακωμάτων και τα βουλγαρικά αμπριά που επισκεφτήκαμε ήταν γεμάτα έπιπλα τα οποία πήραν από χωριά οι Βούλγαροι με τη βία από τα σπίτια. Μερικοί Βούλγαροι στρατιώτες, στην προσπάθειά τους να αντισταθούν στους δικούς μας και στις συγκρούσεις που ακολούθησαν, τραυματίστηκαν. Βρήκαμε μέρη που ήταν πλούσια

χάρη στην παραγωγή και την επεξεργασία του καπνού. Υπήρχαν εκεί και κρύσταλλα. Στα χωριά της Μεσορόπης και της Μουσθένης ο πληθυσμός ήταν σε τέτοιο σημείο τρομοκρατημένος και αποβλακωμένος, ώστε οι γυναίκες ήρθαν και μας ζήτησαν την άδεια να τους επιτρέψουμε να πάνε στους κήπους και τα χωράφια τους, να μαζέψουν τα λαχανικά ή και τις πρασινάδες. Επισκέφτηκα επίσης και το χωριό Αυλή, το οποίο είναι εξ ολοκλήρου κατεστραμμένο, παρά το γεγονός ότι ήταν μακριά από το μέτωπο.

Άκουσα να λένε ότι πολλά νεαρά κορίτσια από το χωριό αυτό έπεσαν θύματα βιασμού. Στην Καβάλα η πείνα ήταν τέτοια που οι πεινασμένοι άνθρωποι έτρωγαν τα υπολείμματα των τροφίμων των στρατιωτών μας. Τα παιδιά επισκέπτονταν τα στρατιωτικά μαγειρεία και μάζευαν τα κουκούτσια του ρυζιού που έπεφταν. Ήταν ακόμη μερικοί στρατιώτες Βούλγαροι στην Καβάλα, τη στιγμή της εισόδου μας στην πόλη. Οι στρατιώτες τους συνέλαβαν τη στιγμή που προσπαθούσαν να κουβαλήσουν μερικά σακιά γεμάτα σιτάρι, τα οποία τα πήραν από τα χέρια τους και τα διένειμαν στον πληθυσμό. Οι Εύζωνοί μας απελευθέρωσαν στην Καβάλα και στην Ελευθερούπολη τις νεαρές γυναίκες καθώς και επιπλώσεις που οι Βούλγαροι τις έκλεψαν αλλά δεν πρόλαβαν να τις μεταφέρουν γιατί έλειπαν τα μέσα για τη μεταφορά τους. Με τους άνδρες μου περάσαμε από τη Χρυσούπολη όπου βρήκαμε μερικά χαλασμένα σπίτια. Φτάσαμε έγκαιρα και αποτρέψαμε την πυρκαγιά και σώσαμε μερικά ακίνητα, στα οποία οι Βούλγαροι έθεσαν εύφλεκτες ύλες και ξερά χόρτα για να τα κάψουν. Τη μητέρα και τις τρεις αδερφές του λοχαγού Φ., που παρέμεναν στην Καβάλα, τις βρήκαμε στη Χρυσούπολη μαζί με άλλες πολλές γυναίκες, οι οποίες παραδόθηκαν σ' ένα δημόσιο οίκημα και τις μεταχειρίζονταν ως κοινές γυναίκες που υπόκειντο σε εβδομαδιαίες επισκέψεις. Στις γυναίκες αυτές που προέρχονταν από την Καβάλα και τα περίχωρα δώσαμε τα μέσα να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Ιδιαίτερα στην κ. Φ. που προερχόταν από τη Λαμία. Δεν μπορώ να αναφέρω άλλα ονόματα παρά μόνο αυτό της κ. Φ. καθώς και αυτή δεν γνώριζε τα ονόματα των άλλων γυναικών, οι οποίες είχαν την ίδια τύχη με αυτήν. Σημειώνω μόνο ότι στη Χρυσούπολη βρήκαμε τις γυναίκες που προέρχονταν από τα γειτονικά χωριά της Καβάλας, ακόμα και από την ίδια την πόλη.

Οι γυναίκες αυτές μας διηγήθηκαν ότι οδηγήθηκαν εκεί δια της βίας, ότι πολλές από αυτές, τις πιο όμορφες, τις προόριζαν για να ικανοποιήσουν τα σεξουαλικά ένστικτα των αξιωματικών και στρατιωτικών. Τις άλλες τις χρησιμοποιούσαν στην κατασκευή αμυντικών έργων.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ζάνης Ιωάννου** που γεννήθηκε στο Τσεσμέ (Μικράς Ασίας), ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Καβάλας, καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Συνελήφθηκα αιχμάλωτος από τους Βουλγάρους κατά τη διάρκεια του έτους 1917 και οδηγήθηκα στη Dobroudja. Μου ανέθεσαν τα καθήκοντα του βοσκού στα περίχωρα του Κουρτ-Πουρνάρ. Ήταν πόλη φτωχή και ανεπαρκής η τροφή που μου έδιναν. Κάποια μέρα, θέλοντας να πάω στην πόλη για να προμηθευτώ μια σημαντική ποσότητα τροφής, συνελήφθηκα από τους Βούλγαρους στρατιώτες, οι οποίοι με χτύπησαν άγρια, με έριξαν στο έδαφος, ο ένας με πάτησε στον ώμο, ο άλλος κάθισε στα γόνατά μου, ενώ οι άλλοι δυο με χτυπούσαν με ένα γερό ξύλο. Πήρα 25 χτυπήματα στα νεφρά. Έπεσα βαριά άρρωστος, ήμουν όπως ένας ακρωτηριασμένος, όπως ένας σακάτης που δεν μπορούσε να περπατήσει παρά με τη βοήθεια ενός μπαστουνιού. Υπέφερα από τα νεφρά μου και ήμουν ανίκανος ακόμη και στην πιο μικρή προσπάθεια.

Στη συνέχεια από τα κτυπήματα αυτά έγινα τελείως αγνώριστος. Με μετέφεραν οι συμπατριώτες μου σ' ένα μικρό σπίτι των αχυρώνων, όπου παρέμεινα άρρωστος περίπου 5 μήνες. Όταν θέλησα να σηκωθώ, δεν μπορούσα να σταθώ στα πόδια μου. Σερνόμουνα. Αργότερα χρησιμοποίησα τα δεκανίκια. Σε μια τέτοια απελπιστική κατάσταση που βρισκόμουν, εγκαταλελειμμένος, στη διάρκεια αυτής της ασθένειας, βρέθηκε ένας συμπατριώτης μου που μου έφερνε την καθημερινή μου μερίδα. Δεν πήρα καμία βοήθεια από το μέρος των Βουλγάρων και όταν κατόρθωσα να βγω από εκεί, πήγα στο Βούλγαρο δήμαρχο και τον παρακάλεσα να ενδιαφερθεί για μένα. Με έδωσε. Βοηθήθηκα όμως από έναν ιερέα, τον οποίο συνάντησα όταν βγήκα από τη δημαρχία. Τώρα βρίσκομαι στην Καβάλα και με συντηρεί η αδερφή μου.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Kenneth Thomas** που γεννήθηκε στην South Norwak (Αμερικής), ηλικίας 27 ετών, κάτοικος Καβάλας, υπηρετεί στον αμερικανικό στρατό (Ερυθρός Σταυρός), αφού έδωσε τον κανονικό όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής, η οποία του απηύθυνε μια γραπτή πρόσκληση σύμφωνα με τις επιταγές του νόμου.*

Έφτασα εδώ μαζί με τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό και βρισκόμουν στην Αθήνα στις 30 Νοεμβρίου 1918 όπου εγκαταστήσαμε ένα

νοσοκομείο. Ήταν ένας λοχαγός, μια αδερφή και εγώ. Όλες τις φορές που έρχονταν βαριά άρρωστοι, τους έβαζαν στο νοσοκομείο, όπου τους έδιναν τροφή και ρούχα. Το ίδιο έκαναν με όλους τους πρόσφυγες που περνούσαν από εκεί. Ο ίδιος είδα 7.000 πρόσφυγες. Έρχονταν με τα μεταφορικά βαγόνια, αυτά που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά ζώων και το κάθε βαγόνι περιείχε 35 – 70 άνδρες γυναίκες και παιδιά. Ήταν ανακατεμένοι με μουλάρια, γουρούνια και βόδια. Τα βαγόνια περιείχαν απερίγραπτες ακαθαρσίες, ήταν γεμάτα κοπριές. Οι πρόσφυγες δεν είχαν μαζί τους παρά μόνο το ψωμί που τους μοίραζαν σε κάθε σταθμό οι Άγγλοι. Οι άνδρες φορούσαν σαν ρούχα ένα σακί και το ίδιο για παντελόνι και σακάκι. Το ίδιο φορούσαν οι γυναίκες και τα παιδιά. Κάθε τρένο που έφτανε, έφερε μαζί του 4 – 5 νεκρούς.

Μερικοί πέθαναν από το κρύο. Άλλοι από την πείνα. Όλο τον καιρό που βρισκόμουν εκεί έβλεπα να καταφτάνουν από 13 – 15 τρένα και πολλές φορές υπήρχαν πολυάριθμοι νεκροί. Πολλές φορές οι Βούλγαροι άφηναν αυτούς τους δυστυχισμένους πρόσφυγες 2 – 3 μέρες στους σταθμούς, στις άκρες των δρόμων, χωρίς τροφή. Σύμφωνα με όλα αυτά που είδα, διαπίστωσα ότι οι υγειονομικές υπηρεσίες κατά τη μεταφορά ήταν ανύπαρκτες και η κατάντια των προσφύγων απερίγραπτη. Ενθυμούμαι πως ύστερα από μια διανομή ψωμιού έριξα στο δρόμο μερικά ψίχουλα που έμειναν στα σακιά. Μερικές μέρες αργότερα, καθώς περνούσε μια άλλη αποστολή από εκεί, οι πεινασμένοι ρίχτηκαν στα ψίχουλα και τα καταβρόχθιζαν λαίμαργα. Η πιο συνηθισμένη αρρώστια ήταν η φυματίωση που και αυτή ήταν αποτέλεσμα των στερήσεων. Κρατούσαμε τους αρρώστους στο νοσοκομείο από 8 – 10 μέρες. Τους δίναμε άφθονη τροφή και τους εμπνέαμε την αισιοδοξία για να ξαναπάρουν το δρόμο της επιστροφής. Οφείλω να κάνω την απονομή του δικαίου καθώς το βουλγαρικό προσωπικό που ήταν στην υπηρεσία μας, μας βοήθησε τα μέγιστα.

Πιστεύω ότι δεν υπάρχουν πλέον πρόσφυγες στη Βουλγαρία. Αυτοί οι οποίοι δεν επέστρεψαν, υπέκυψαν στο μοιραίο κάτω από ανώμαλες συνθήκες εξαιτίας της κακομεταχείρισης και των στερήσεων. Όσον αφορά τους επαναπατρισθέντες, οι περισσότεροι, καθώς είναι μεγάλης ηλικίας, δεν είναι στη θέση να προσφέρουν και δεν θα είναι ικανοί για καμία εργασία. Ο Ερυθρός Σταυρός ασχολείται κυρίως με τα παιδιά, με την ελπίδα ότι θα δυναθεί να καταπολεμήσει τις συνέπειες της φυματίωσης που εμφανίζονται σ' αυτά.

Το επικίνδυνο σ' αυτή τη χώρα είναι ότι αν οι υγειονομικές υπηρεσίες δεν βελτιωθούν, οι επιδημίες που ήδη εμφανίστηκαν θα πάρουν μεγάλη έκταση και τότε ο αριθμός των θυμάτων θα αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό. Μεταξύ των προσφύγων που προέρχονταν από τη Σερβία πολλοί αναγκάστηκαν να έρθουν πεζοί, ύστερα από πορεία 15 – 20 ημερών, για να πάνε στη Σόφια.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Αιμιλία Κ.**, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 22 ετών, κάτοικος Καβάλας, ανεπάγγελτη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ο πατέρας μου σκοτώθηκε από τους Βούλγαρους στη διάρκεια του πρώτου Βαλκανικού πολέμου. Ο μοναδικός μου αδερφός εξορίστηκε από αυτούς ως όμηρος τον Ιούνιο του 1917 στη Βουλγαρία. Κατοικώ εδώ μαζί με τη μητέρα μου. Τα Χριστούγεννα του 1917, δηλαδή ύστερα από την εκτόπιση του αδερφού μου, ένας αξιωματικός Βούλγαρος, ένας νεαρός λοχαγός που με είδε στα χαρακώματα που με ανάγκασαν δια της βίας να εργαστώ, ήρθε κατά τη διάρκεια της νύχτας στο σπίτι μου που βρίσκεται στη συνοικία του Αγίου Ιωάννου. Ήταν μεσάνυχτα. Η μητέρα μου δεν βρισκόταν στο σπίτι, είχε πάει σε μια θεία μου, της οποίας ο γιος της ήταν μελλοθάνατος.

Ο αξιωματικός αυτός είχε έρθει πολλές φορές κατά τη νύχτα, αλλά τότε, όταν η μητέρα μου τον άκουγε να κτυπά την πόρτα, έβαζε τις φωνές και εκείνος υποχωρούσε. Αυτό όμως το βράδυ η γιαγιά μου βρισκόταν στο σπίτι και φοβήθηκε από τις απειλές του αξιωματικού, ο οποίος μάλιστα έκανε και χρήση περιστρόφου με το οποίο και άνοιξε την πόρτα. Μόλις μπήκε άρπαξε τη γιαγιά μου, τη χτύπησε άγρια με τέτοιο τρόπο που η γιαγιά λιποθύμησε. Τότε ρίχτηκε επάνω μου και κάτω από την απειλή του περιστρόφου του με υποχρέωσε να υποκύψω στις ορέξεις του. Με έριξε στο πάτωμα, ήμουν απελπισμένη και εκεί με βίασε.

Πολλά νεαρά κορίτσια από την Καβάλα είχαν την ίδια τύχη με εμένα, αλλά δεν γνωρίζω ακριβώς τα ονόματά τους.

***

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Π. Κ.** που γεννήθηκε στη Μυτιλήνη, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Έμαθα όσα κατέθεσε στην αναφορά της η κόρη μου Αιμιλία. Την επόμενη μέρα που έπαθε το κακό αυτό που σας διηγήθηκε, επέστρεψα στο σπίτι αφού πέρασα όλη τη νύχτα στο προσκέφαλο του νεκρού μου ανεψιού και τότε έμαθα το έγκλημα που η κόρη μου έπεσε θύμα. Δεν μπορούσα να κάνω τίποτα, καθώς ο ίδιος ο διοικητής Angheloff έδινε το

παράδειγμα και φοβόμουνα μήπως επισύρω την προσοχή του στην κόρη μου. Η κόρη μου υπέφερε πολύ, την περιποιήθηκα εγώ η ίδια καθώς δεν είχα τα μέσα να καλέσω ένα γιατρό.

Όπως και όλοι οι άλλοι Καβαλιώτες, υποφέραμε πολύ και για να αποφύγουμε το θάνατο από πείνα πουλήσαμε όλα τα υπάρχοντά μας.

***

Καβάλα, 5 /18 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ιωάννα Χατζηϊωάννου**, που γεννήθηκε στη Στενήμαχο, ηλικίας 26 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ιατρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Κατά την παραμονή των Βουλγάρων στην Καβάλα, παρέμεινα εδώ. Ο πρώτος τοπικός διοικητής ο λοχαγός Stogianoff, του 38^{ου} Συντάγματος, αφού κατέλαβε την πόλη, ήρθε σε συμφωνία με τους Τούρκους και ιδιαίτερα με κάποιον που ονομαζόταν Χαμπτί – Μπέι. Σύμφωνα με τις οδηγίες του τελευταίου, φυλάκισαν στην τοπική διοίκηση το Νικόλαο Σερδάρογλου, τον Στέργιο Παπαδόπουλο, τον Στυράκη Ν. και Θεοφάνη Πανταζή, ο οποίος άλλωστε εκτελούσε και χρέη δημάρχου και με την άρνηση του τελευταίου να υποδείξει τους Έλληνες κατασκόπους της πόλης, τους έριξαν στη φυλακή. Χάρη όμως στην ενεργητική επέμβαση του διοικητού Diounoff κρατήθηκαν υπό επιτήρηση στο σπίτι του Στέργιου Παπαδόπουλου. Όταν ο Stogianoff αποχώρησε από την υπηρεσία, ανέλαβε ο λοχαγός Kirkooff τα καθήκοντα του τοπικού διοικητή. Ήταν ακριβώς τις μέρες αυτές που απεχώρησε από την πόλη η ελληνική αστυνομία και άρχισαν οι έρευνες στα σπίτια ενώ οι δημοτικές αρχές είχαν καταρτηθεί. Διορίστηκε τότε δήμαρχος κάποιος Χαμπτί – bey με ένα μεικτό δημοτικό συμβούλιο από Ισραηλίτες, Τούρκους και Έλληνες. Ύστερα από αυτόν, ανέλαβε καθήκοντα τοπικού διοικητή της πόλης ο Καρπανοφ του 37^{ου} συντάγματος. Ο τελευταίος έκανε τα αναγκαία διαβήματα για να επανέλθει το ελληνικό δημοτικό συμβούλιο. Τότε έκαναν διανομή άρτου στους κατοίκους, που συνεχιζόταν από καιρό σε καιρό. Στη διάρκεια της θητείας του Καρπανοφ ως διοικητή έφτασε στην πόλη ο Αλεξάντερ Angheloff, ο οποίος αργότερα έγινε διοικητής της. Η πρώτη του φροντίδα μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του ήταν η διασκέδαση και για το σκοπό αυτό αναζήτησε τα ωραιότερα κορίτσια της πόλης για να εκπληρώσει τους ανήθικους σκοπούς του.

Μεταχειρίστηκε ως όργανο κάποιον Βασίλη και μια ιδιοκτήτρια πορνείου, την Πηνελόπη, τον οίκο ανοχής της Μαργιόγκα και κάποιον άλλον που ονομαζόταν Ιωάννης Γαϊτάνος, που διέμενε στο σπίτι του Angheloff. Ήταν ακριβώς οι μέρες αυτές που επέστρεψε στην Καβάλα ως δήμαρχος ο κ. Σερδάρογλου. Στη διάρκεια της θητείας του Angheloff στην

Καβάλα ως διοικήτης, 14.000 άτομα πέθαναν από πείνα στην πόλη.

Επιβεβαιώνω την κατάθεσή μου όσον αφορά τις γενικότητες και αναφέρομαι στη μαρτυρία των άλλων συναδέρφων μου, τους οποίους ακροαστήκατε. Γεννήθηκα στη Βουλγαρία, μιλώ τη βουλγάρικη γλώσσα και κατόρθωσα να συνομιλήσω εδώ με τους κατακτητές. Δεν μου έκρυψαν τις προθέσεις τους να γίνουν στο τέλος κυρίαρχοι αυτής της χώρας και την επιδίωξή τους να εξοντώσουν το ελληνικό στοιχείο.

Κλήθηκα ως ιατροδικαστής από το Βούλγαρο δικαστικό Stogianoff για να κάνω αυτοψία σε δυο νεκρούς που πέθαναν από βίαιο θάνατο. Επρόκειτο για δυο Σέρβους που εργάζονταν ως αιχμάλωτοι πολέμου στα περίχωρα της πόλης. Ο ένας από αυτούς τραυματίστηκε στο πόδι αλλά και οι δυο τους έφεραν πολυάριθμα χτυπήματα από ξιφολόγες. Έβγαλα το συμπέρασμα ότι οι δράστες των πληγών αυτών ήταν Τούρκοι, τους οποίους οι Βούλγαροι τους όπλισαν με όπλα με ξιφολόγες.

Καβάλα, 5 / 18 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Αίτσικας, που γεννήθηκε στο Βελιγράδι, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα διευθυντής του καπνεμπορικού οίκου Charles Spirer, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Συνελήφθηκα και εξορίστηκα στη Βουλγαρία μαζί με άλλους Έλληνες τον Ιούνιο του 1917. Η ομάδα μας αποτελείτο από 130 πρόσωπα τα οποία οδηγήθηκαν μέσω Δράμας και Καραγάτς στη Soumla. Εκεί, χάρις στη βουλγαρική γλώσσα την οποία κατείχα, μου ανέθεσαν τα καθήκοντα του γραμματέα του κεντρικού γραφείου του στρατοπέδου συγκεντρώσεως των ομήρων. Η Soumla ήταν το κέντρο απ' όπου περνούσαν όλοι οι Έλληνες της Ανατολικής Μακεδονίας. Τα γεγονότα κυλούσαν με αυτόν τον τρόπο όταν εγώ ανέλαβα τα καθήκοντα του γραμματέα. Είδα να περνούν από εκεί 17.000 πρόσωπα περίπου, χωρίς να υπολογίσουμε τις γυναίκες και τα παιδιά. Όπως διαπίστωνα από τα βιβλία τους, 26.000 – 28.000 άτομα (άρρενες) πέρασαν από τη Soumla. Όλοι αυτοί, με εξαίρεση 3.000 περίπου, διασκορπίστηκαν σε διάφορα μέρη της Βουλγαρίας, ιδιαίτερα σε μέρη όπου υπήρχε ανάγκη χειρωνακτικών εργασιών. Μέχρι την εποχή που εγκατέλειψα τη Soumla, το Νοέμβριο του 1917, αποστάλθηκαν από εκεί σύμφωνα με τα βιβλία τους, στη Soumla 3.800 άτομα, στη Dobroudja 2.500 και περισσότεροι στο Tcherven-Breg, 5.500 περίπου στο Karnabat, 800 στην Lons– Palanca, 1400 περίπου στη Σόφια, 200 στο Seslievo και σε πολλά άλλα διάφορα μέρη τα οποία δεν τα θυμάμαι τώρα. Από τις πόλεις και τις περιοχές που τους έστελναν, πάλι τους έστελναν σε άλλες πόλεις και χωριά κατά ομάδες, όπου παρουσιαζόταν ανάγκη χειρωνακτικών εργασιών. Έτσι λοιπόν από τη Dobroudja, τους έστελναν στο Kitchevo, στο Κάρο, στο Rakofski κτλ. Από το Τσέρβεν – Μπρέγ

απέστειλαν στο Kitcheno και στο Drenovo. Από την Lons – Palanca στο Kitcheno, στο Kostinar και σε άλλα μέρη. Η ελληνική κυβέρνηση δύναται να βρει πολλές και ακριβείς καταστάσεις οι οποίες κατά πάσα πιθανότητα βρίσκονται στη Soumla. Στους πίνακες αυτούς μπορεί κάποιος να βρει όχι μόνο τον αριθμό των Ελλήνων που κατένειμαν στα διάφορα μέρη αλλά ακόμη και τα ονόματά τους. Εκτός από τις γενικές καταστάσεις τηρούσαν επίσης και ειδικά στελέχη αποδείξων γι' αυτούς που έστελναν ξεχωριστά σε κάθε πόλη. Όσον αφορά εμένα, δεν με άφησαν να φύγω πουθενά αν δεν τελείωνα συγκεκριμένη εργασία που μου είχαν αναθέσει και η οποία αφορούσε τη σύνταξη μιας γενικής κατάστασης. Όταν απελευθερώθηκα κατόπιν ενεργειών του καπνεμπορικού οίκου στην Καβάλα, ο κ. Γκέτης, δημόσιος υπάλληλος, παρέμεινε στη θέση μου καθώς και αυτός γνώριζε επίσης πολύ καλά τη βουλγαρική γλώσσα. Μπορούσε να χειριστεί πολύ καλά τη δουλειά του όσον αφορά την κίνηση των ομήρων στη Βουλγαρία, το βιβλίο των μερίδων του άρτου που τηρούσε το γραφείο μας και από το οποίο φαίνονται γραπτώς οι μερίδες που διατίθενται στους ομήρους.

Εκτός από αυτό το βιβλίο υπήρχε επίσης και ένα άλλο, στο οποίο με μεγαλύτερη λεπτομέρεια καταχωρούσαν την ημερησία κίνηση, τον αριθμό των προσώπων που βρίσκονταν κάθε βράδυ στη Soumla, καθώς και τον αριθμό αυτών που αναχωρούσαν σε κάθε πόλη. Στο ίδιο αυτό ογκώδες κατάστιχο, οι Βούλγαροι σημείωναν τα ποσά τα οποία έπαιρναν από τους ομήρους με όλες τις λεπτομέρειες. Όταν επρόκειτο να στείλουν από τη Soumla εργάτες σε άλλα μέρη, άρχιζαν να ψάχνουν τους κατάλληλους. Μετά κρατούσαν όσα χρήματα είχαν στην κατοχή τους και τους άφηναν μόνο 100 – 150 λέβα και ύστερα τους έβαζαν στην αποστολή. Για να δικαιολογήσουν την ενέργειά τους αυτή, είχαν το φόβο μήπως οι όμηροι καταγίνονται με πράξεις υπόθαλψης, κατασκοπείας και εξεγέρσεως. Στα βιβλία αυτά που τηρούσαν διαπίστωναν ότι οι αρχές επέστρεφαν σε Βούλγαρους και Ρουμάνους τα χρήματά τους. Είναι ευνόητο ότι στην περίπτωση αυτή προβλεπόταν ως ισοτιμία των 20 φράγκων τα 20 λέβα και της λίρας μόνο 22, 70 λέβα. Αν και όλοι οι όμηροι από την Καβάλα δεν πέρασαν από τη Soumla, είμαι σε θέση να βεβαιώσω ότι η πλειοψηφία τους πέρασε από εκεί. Ο ακριβής αριθμός αυτών οι οποίοι εκτοπίστηκαν από την Καβάλα δεν μπορεί να βρεθεί στα αρχεία της τοπικής διοίκησης της πόλης. Τα αρχεία αυτά μεταφέρθηκαν στην Κομοτηνή, στην εκεί εδρεύουσα 10^η Μεραρχία, στη δικαιοδοσία της οποίας υπαγόταν η Καβάλα. Για τη μεταφορά των αρχείων αυτών έκαναν χρήση των αυτοκινήτων του εμπορικού οίκου στον οποίο εργαζόμουν.

Όσον αφορά τους νεκρούς, μου είναι αδύνατο να διαπιστώσω τον ακριβή τους αριθμό. Όσο για τους Σέρβους δεν μπορώ να σας πω ότι αυτοί δεν πέρασαν ποτέ από τα γραφεία μας. Το γραφείο της Soumla ήταν η βάση που δεν αφορούσε παρά μόνο τους Έλληνες. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν Σέρβοι στην πόλη. Κατά τους υπολογισμούς μου

οι Σέρβοι που βρίσκονταν στην πόλη ήταν λιγότεροι των 500. Αυτοί οι τελευταίοι εργάζονταν σε διάφορες δουλειές που τους ανέθεταν οι Βούλγαροι στρατιώτες, αλλά η κατάστασή τους ήταν τέτοια που πολλοί από αυτούς δεν μπορούσαν να σταθούν στα πόδια τους.

Εγώ ο ίδιος είδα με τα μάτια μου κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μου από τη Soumla στην Καβάλα τους Σέρβους σε μια τέτοια απελπιστική κατάσταση, γυμνούς, χωρίς κανένα ρούχο που να τους προστατεύει από την κακοκαιρία, χωρίς να προκαλέσουν τον οίκτο κανενός.

Βεβαιώνω την κατάθεσή μου και προσθέτω ότι δεν βρίσκομαι σε θέση να σας δώσω γενικές πληροφορίες σχετικές με τη θνησιμότητα των κρατουμένων στη Βουλγαρία. Εν τούτοις μπορώ να σας δώσω μερικές πληροφορίες κατά τη διάρκεια της παραμονής μου στη Soumla, η οποία δεν διήρκεσε παρά μόνο 3,5 μήνες. 100 περίπου Έλληνες πέθαναν στο στρατόπεδο της Soumla. Η θνησιμότητα ήταν πολύ μεγάλη σε άλλα μέρη καθώς η Soumla δεν ήταν κέντρο εργασίας. Όσον αφορά τη λεηλασία και τις άλλες λεπτομέρειες για τις κλοπές που αφορούν την Καβάλα, αναφέρομαι στην κατάθεσή μου, που ήδη έχω κάνει στο δικαστικό αντιπρόσωπο που είναι αποσπασμένος στην Επιτροπή.

Η πείνα είναι εκείνη που παρέσυρε τις γυναίκες στη διαφθορά. Πούλησαν όλα τα υπάρχοντά τους για ένα κομμάτι ψωμί. Προσωπικά δεν γνωρίζω καμία περίπτωση βιασμού. Κατά την εκτίμησή μου στα 1916 ο πληθυσμός της Καβάλας ανερχόταν σε 50 – 60 χιλιάδες ψυχές. Κατά μεγάλη προσέγγιση ο πληθυσμός κυμαινόταν γύρω στις 32.000 άτομα όταν οι Βούλγαροι κατέλαβαν την πόλη. Το Μάρτιο του 1917 ο πληθυσμός της πόλης δεν ξεπερνούσε τις 22.000 – 23.000 ψυχές. Ύστερα από την εποχή αυτή η εθελούσια μετανάστευση περιόρισε κατά πολύ τον αριθμό των κατοίκων. Η βουλγαρική απογραφή του Μαΐου του 1917 σημείωσε 14.600 κατοίκους. Το Μάιο του 1918 μια νέα βουλγαρική απογραφή σημείωσε 9.200 κατοίκους. Αυτός περίπου πρέπει να είναι ο αριθμός των κατοίκων όταν η πόλη απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό. Από 20 ετών και άνω δεν παρέμειναν στην πόλη παρά μόνο 50 – 60 άρρενες Έλληνες. Οι άλλοι εκτοπίστηκαν ή πέθαναν.

***

Καβάλα 5^η / 18^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Στέφανος Ιωάννου Ι. Τζιμούρτας, που γεννήθηκε στην Κλεισούρα, ηλικίας σαράντα ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα αρτοποιός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.

Κατά το τέλος του μηνός Ιουλίου 1917, εγώ μαζί με την οικογένειά μου βγήκαμε από την πόλη της Καβάλας για να πάμε προς την εξορία. Κατά

την έξοδό μας, οι Βούλγαροι στρατιώτες εμπόδισαν την οικογένειά μου να μ' ακολουθήσει. Ήμουν αναγκασμένος να αφήσω εδώ τη γυναίκα μου, ένα κοριτσάκι 4 ετών και ένα αγόρι 6 χρονών. Λίγο αργότερα πέθαναν εδώ η γυναίκα μου και το κοριτσάκι μου από την πείνα. Όταν ήμουν στο δρόμο της εξορίας στις 5 Αυγούστου 1917, στο σταθμό του Καραγάτς κοντά στην Αδριανούπολη, δυο Βούλγαροι στρατιώτες μαθαίνοντας από μένα ότι πριν κατοικούσα σ' ένα χωριό κοντά στη Θεσσαλονίκη, με ρώτησαν εάν ήμουν επίσης Βούλγαρος όπως και τόσοι άλλοι κάτοικοι στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης. Τους απάντησα ότι δεν υπήρχαν τόσοι πολλοί Βούλγαροι στην περιοχή αυτή. Αυτοί θύμωσαν και με έριξαν για μια στιγμή κάτω από το τρένο, το οποίο ήταν έτοιμο να αναχωρήσει. Το τρένο πέρασε και μου έκοψε το δεξί μου πόδι και όπως βλέπετε έχω το πόδι σπασμένο, περπατώ με δεκανίκια και είμαι ανάπηρος. Νοσηλεύτηκα στο νοσοκομείο του Karagats, στο οποίο με μετέφερε ένας Τούρκος αγωγιάτης.

Καβάλα 5^η/18^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ευαγγελία Συμεωνίδου** που γεννήθηκε στην Κοζάνη, ηλικίας 37 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καθαρίστρια, αφού έδωσε τον νενομισμένο όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Κατοικούσα στην Καβάλα, μαζί με τον άνδρα μου και τα πέντε μου παιδιά τη μέρα της εισόδου στην πόλη των βουλγαρικών στρατευμάτων. Λίγους μήνες αργότερα ο άνδρας μου, ο οποίος είχε δυο μικρά γίδια, αρνήθηκε να τα παραδώσει στους Βούλγαρους. Ένας λοχίας Βούλγαρος, γεμάτος θυμό, ήρθε στο σπίτι μας συνοδευόμενος από δυο στρατιώτες και στη νέα άρνηση του άνδρα μου να του παραδώσει τα κατσίκια τον χτύπησε τόσο άγρια που πέθανε δυο μήνες αργότερα. Τον χτύπησε σταυρωτά με το κοντάκι του όπλου του ιδιαίτερα στο δεξί του θώρακα και το σώμα του πλημμύρισε από εκκενώσεις αίματος. Δεν ειδοποίησα το γιατρό διότι δεν είχα τι να τον πληρώσω. Άλλωστε οι γιατροί δεν τολμούσαν να ασχοληθούν με γεγονότα που τα προξενούσαν οι Βούλγαροι. Ο άνδρας μου ήταν ηλικίας 50 ετών. Ύστερα από αυτόν έχασα τρία από τα παιδιά μου εξαιτίας της πείνας. Για να γλιτώσω τα άλλα δυο, τα οδήγησα στη Δράμα όπου υπήρχε ένα ορφανοτροφείο. Στην επιστροφή μου βρήκα το σπίτι μου λεηλατημένο και έτσι έπεσα στην πιο μαύρη αθλιότητα. Το ορφανοτροφείο της Δράμας, το οποίο σας ανέφερα, είχε ιδρυθεί από τους Βούλγαρους. Ήταν ένας τρόπος να προσηλυτίσουν τα παιδιά που ήταν Έλληνες. Πήγα να αναζητήσω τα παιδιά μου από φόβο μήπως τα οδηγήσουν στη Βουλγαρία, όπως συνέβη και με τα άλλα ορφανά.

Αφού τελείωσε ο μάρτυς, πρόσθεσε ότι και η αδερφή της έχει υποφέρει

πολύ για το θάνατο του άνδρα της, του Ιωάννη Δούσου, που πέθανε στην εξορία και τα δυο της παιδιά που πέθαναν από πείνα στην Καβάλα. Από τα τέσσερα που είχε, τα δυο της παιδιά πέθαναν.

Επί του παρόντος νοσηλεύεται στο νοσοκομείο καθώς είναι άρρωστη από εξανθηματικό τύφο.

***

Καβάλα, 6^η / 19^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Θεόδωρος Τζόρκας** που γεννήθηκε στην Καστοριά (Λέχοβα), ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επαγγέλματος εργοστασίου επεξεργασίας ιχθύων, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Από το έτος 1915 είμαι δημοτικός σύμβουλος του δημοτικού συμβουλίου του δήμου Καβάλας. Από την είσοδο των Βουλγάρων στην πόλη, σταμάτησε σχεδόν ολοκληρωτικά ο ανεφοδιασμός της πόλης. Κυριαρχούσε η πείνα και οι θάνατοι από τις στερήσεις που επικρατούσαν. Πιστεύαμε ότι το δημοτικό συμβούλιο είχε καθήκον να διαμαρτυρηθεί ενάντια στην τότε κατάσταση. Αλλά οι βουλγαρικές αρχές δεν έδωσαν καμία σημασία. Κατά το μήνα Φεβρουάριο 1917 τόλμησα να αναφέρω στο δημοτικό συμβούλιο ότι αν δεν δώσουν προσοχή στις διαμαρτυρίες μας, που αφορούν το πρόβλημα του ανεφοδιασμού, σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζουν σε μας καμία αρμοδιότητα για τα προβλήματα της πόλης και όσον αφορά εμένα είμαι έτοιμος να δώσω την παραίτησή μου. Τα λόγια μου αυτά σύντομα ήρθαν σε γνώση του Angheloff, ο οποίος την ίδια μέρα κατά τις 10.30 το βράδυ με κάλεσε στο ξενοδοχείο Ιμαρέτ και αφού μου έδωσε δυο γερούς μπάτσους στα μάγουλα, μου είπε ότι δεν έχω πλέον δικαίωμα ούτε να παρατηθώ ούτε και να ενδιαφέρομαι για το πρόβλημα του ανεφοδιασμού. Αλλά από τότε δεν πάτησα το πόδι μου στη Δημαρχία, μέχρι το μήνα Ιούνιο. Όταν με εξόρισαν στη Soumla και από εκεί στο Carnabat όπου υποχρεώθηκα να εργαστώ στην κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής, με υποχρέωσαν να γεμίσω με άμμο τα καρότσια και να τα σπρώξω με τις δυνάμεις μου στον προορισμό τους. Στο Carnabat περισσότερα από 1000 άτομα έχουν βρει το θάνατο. Ένας Βούλγαρος μηχανικός, ο Baikoff, καθώς και ένας άλλος που ονομαζόταν Bankoff, παρά τις συνθήκες που επικρατούσαν, οπλίστηκαν με ξύλα και μας χτύπησαν άγρια, ισχυριζόμενοι ότι δεν δουλεύαμε και τούτο εξαιτίας του χειμώνα, των παγετώνων, αν και ήμασταν σχεδόν ξυπόλητοι.

Το καθεστώς της διατροφής, της κατοικίας, των συνθηκών υγιεινής ήταν απελπιστικό. Τη στιγμή που η καθημερινή μας μερίδα στο ψωμί ήταν 250 – 300 γραμμάρια, έπεσε στα 100 γραμμάρια. Ήμουν μεταξύ των

άλλων αυτόπτης μάρτυρας για το ακόλουθο συμβάν. Ένας συμπατριώτης μας, που ονομαζόταν Βασίλειος Γούναρης, ράφτης από τη Δράμα, έφτασε στη δουλειά με καθυστέρηση μερικών λεπτών. Ο μηχανικός, ο Baigoff, είπε σ' ένα στρατιώτη επιστάτη και αυτός χτύπησε τον Γούναρη με τέτοιο σκληρό τρόπο, που έπεσε στο έδαφος κραυγάζοντας. Βογκούσε όλη τη νύχτα και το πρωί εξέπνευσε. Ήταν η μόνη περίπτωση θανάτου που γνώρισα με έμμεσες και άμεσες συνέπειες την πράξη της αγριότητας. Όσον δε αφορά τα σωματικά βασανιστήρια, μπορώ να σας αναφέρω ότι μας χτυπήσανε είτε στα πόδια είτε στο σώμα με ρόπαλα. Θάβαμε εμείς οι ίδιοι τους νεκρούς μας στον τόπο όπου τους βρήκαμε νεκρούς.

Στην επιστροφή μου στην Καβάλα, βρήκα το σπίτι μου λεηλατημένο. Η λεηλασία ήταν γενική και οργανώθηκε από τη βουλγαρική κυβέρνηση. Όσον αφορά εμένα, στην κατοικία μου, που μου στοίχισε 4.000 λίρες τουρκικές και ήταν πλήρως επιπλωμένη, δεν βρήκα τίποτε, ούτε ασπρόρουχα ούτε ρούχα. Όλος ο κόσμος μαρτυρεί ότι αυτά τα έκαναν οι ίδιοι οι Βούλγαροι διοικητές, ο Georgieff και ο Angheloff που κατηύθυναν τις λεηλασίες.

Υπό την ιδιότητά μου ως δημοτικός σύμβουλος μπορώ να σας πω ότι πριν από τον πόλεμο ο πληθυσμός της Καβάλας, συμπεριλαμβανομένων και των στρατιωτικών ανερχόταν σε 55.000 έως 58.000 κατοίκους. Στις 5 Οκτωβρίου του 1916 ύστερα από διαταγή της βουλγαρικής κυβέρνησης, εν όψει του ανεφοδιασμού, η αρμόδια επιτροπή οργάνωσε μια απογραφή στην οποία πήρα μέρος και εγώ και η οποία απέδωσε ένα πληθυσμό 32.000 κατοίκων. Δεν ξέρω όμως αν αυτά τα αποδεικτικά στοιχεία βρίσκονται στη δημαρχεία. Είναι όμως πιθανόν να τα κατέσχεσαν οι Βούλγαροι.

Κατά το μήνα Νοέμβριο 1917 κατόρθωσα να πάρω μια άδεια για να επιστρέψω στην Καβάλα. Έμαθα τη λεηλασία του σπιτιού μου και θέλησα στην επιστροφή μου να πάω στη Δράμα για να δω το στρατηγό Taneff. Αυτός απέφυγε να με δει, πολύ περισσότερο να ακούσει τα παράπονά μου. Στο μεταξύ ειδοποίησε το Βούλγαρο διοικητή τον Angheloff, ο οποίος με εμπόδισε να έρθω στην Καβάλα και με υποχρέωσε να επιστρέψω αμέσως στο Carnabat.

***

Καβάλα, 6^η / 19^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Σταύρος Κοράτσης** που γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα κηπουρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Κατοικούσα μαζί με τον πατέρα μου και με τα δυο αδέρφια μου σ' ένα

μικρό σπίτι στην Καλαμίτσα, σε απόσταση μισής ώρας από την Καβάλα. Ήταν κοντά μας ένα στρατιωτικό βουλγαρικό φυλάκιο. Οι στρατιώτες του φυλακίου έμαθαν ότι ο πρωτότοκος αδερφός μου ο Παναγιώτης είχε ένα αρκετά σοβαρό χρηματικό ποσό μαζί του και μπήκαν δια της βίας τη νύχτα στο σπίτι μας κατά το μήνα Νοέμβριο του 1916. Δέσανε τον αδερφό μου, του φίμωσαν το στόμα και του πήραν 6.000 δραχμές που είχε μαζί του. Τον πήραν μαζί τους και δυο μέρες αργότερα βρέθηκε το πτώμα του στην άκρη της θάλασσας. Τα ονόματα των Βουλγάρων στρατιωτών ήταν τα εξής: ο λοχίας Blekoff, ο στρατιώτης Petcoff και Nasso. Οι Βούλγαροι στη συνέχεια επέμεναν να με στείλουν στη Βουλγαρία με το πρόσχημα ότι ο αδερφός μας βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη ως κατάσκοπος. Αλλά όταν η θάλασσα τον εξέβρασε, δεν μας επέτρεψαν να εγκαταλείψουμε την Καβάλα. Λίγο αργότερα μας ανάγκασαν να πάμε στη Βουλγαρία, στην Bella Statina. Εκεί ο πατέρας μου, που τον έστειλαν στο Kitcheno, βρήκε το θάνατο ως θύμα της κακομεταχείρισης. Την παραπάνω κατάθεση βεβαίωσε ο νεαρός Ευάγγελος Κοράτσης, ηλικίας 16 ετών, αδερφός του μάρτυρα με τον οποίο συνεργαζόταν και πήρε μέρος στη συζήτηση όλων αυτών που αναφέρθηκαν.

***

Καβάλα 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Χρυσούλα Ι.**, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 23 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτρια, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Κατοικούσα με τους γονείς μου όταν ο πατέρας μου και ο αδερφός μου συνελήφθησαν ως όμηροι και εξορίστηκαν στη Βουλγαρία. Παρέμεινα μόνη μου μαζί με τη μητέρα μου και μια μέρα κάποιος Γεώργιος παρουσιάστηκε στο σπίτι μου και μου είπε ότι ο Angheloff, τοπικός διοικητής, εξέφρασε την επιθυμία να με δει. Καταλήφθηκα από φόβο και λόγω της πείνας αποφασίσαμε να πάμε στο χωριό Αμισιανά που βρίσκεται κοντά στην Ελευθερούπολη, σε απόσταση δυο ωρών από την Καβάλα. Ήταν Απρίλιος του 1917. Λίγο καιρό αργότερα ο Βούλγαρος τοπικός διοικητής του χωριού αντιλήφθηκε την παρουσία μου εκεί, ήρθε στο σπίτι μου στις 9:00 το πρωί και καθώς είχαν αναχωρήσει όλοι για τη δουλειά, απέφυγα να του ανοίξω την πόρτα. Πήδησε στον κήπο, ανέβηκε στο παράθυρο και μπήκε στο σπίτι μου. Την ώρα εκείνη η μητέρα μου έλειπε από το σπίτι. Είχε πάει να αναζητήσει τρόφιμα. Ο Βούλγαρος με βρήκε μόνη στο σπίτι. Με απείλησε, ρίχτηκε απάνω μου, με έριξε στο πάτωμα, μου έκλεισε με τα χέρια του το στόμα μου για να μην μπορέσω να φωνάξω. Τον παρακάλεσα να μην ατιμάσει ένα νεαρό κορίτσι, παρθένα, αλλά ως απάντηση μου είπε ότι δεν θα εγκαταλείψει το χωριό πριν να

βιάσει όλα τα κορίτσια. Παρά την αντίστασή μου ατιμάστηκα. Μετά το έγκλημα αυτό, εγκατέλειψε το σπίτι και την ίδια ώρα κατά το βράδυ, ήρθαν άλλοι τρεις Βούλγαροι και χτύπησαν την πόρτα μου. Αλλά καθώς δεν άνοιξε η πόρτα, την παραβίασαν. Αρρώστησα και με την επιστροφή της η μητέρα μου, με μετέφερε στην Καβάλα, στο νοσοκομείο Ευαγγελισμός, όπου υποβλήθηκα σε θεραπεία για ένα μήνα. Όταν θεραπεύτηκα, προσλήφθηκα στο νοσοκομείο ως νοσοκόμα περίπου ένα μήνα.

Προσθέτω ότι μετά από τον εκπατρισμό του πατέρα και του αδερφού μου δεν πήρα καμία είδηση από αυτούς, ούτε και ξέρω αν ακόμη βρίσκονται στη ζωή.

***

Καβάλα 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Σοφία Δ. Δημητρακοπούλου, που γεννήθηκε στην Πάτρα, ηλικίας 28 ετών, που κατοικεί στην Καβάλα, επάγγελμα νοσοκόμα στο νοσοκομείο «Κεντρικό», αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή

Ήταν η πρώτη νύχτα της πρώτης μέρας της αφίξεως των Βουλγάρων στην Καβάλα. Κατά τις 10 το βράδυ, όταν βρισκόμουν σ' ένα δωμάτιο του κεντρικού νοσοκομείου, μαζί με τις συναδέλφισσές μου, Νικλάμπα, την καθαρίστρια Μαριγώ Ε. και δυο μικρά αγόρια, ένας Βούλγαρος αξιωματικός και άλλοι χτύπησαν την πόρτα του δωματίου μας. Καθώς αρνηθήκαμε να τους ανοίξουμε, άνοιξαν με τη βία την πόρτα με σκοπό να μας βιάσουν. Εγώ εν τω μεταξύ κατόρθωσα να πηδήσω από την πόρτα και κατέφυγα για να προφυλαχτώ στο σπίτι του γείτονά μας Αθανασίου Ασβεστά.

***

Καβάλα 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Αγγελική Νικλάμπα που γεννήθηκε στα Δαρδανέλλια, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα νοσοκόμα στο στρατιωτικό νοσοκομείο «Κεντρικό», έκανε την παραπάνω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή.

Άκουσα την κατάθεση που έκανε πριν από λίγο η Σοφία Δημητρακοπούλου, την οποία τη βεβαιώνω εξ ολοκλήρου. Προσθέτω επίσης ότι ευθύς αμέσως η συντροφιά της κατόρθωσε να σωθεί ανοίγοντας την πόρτα. Μετά βγήκαμε στο διάδρομο όσο καιρό αυτοί ήσαν μέσα. Τότε ο Βούλγαρος υπαξιωματικός και οι πέντε στρατιώτες Βούλγαροι που

έφτασαν στο μεταξύ, ρίχτηκαν επάνω μου, με έπιασαν από το φόρεμα και με απείλησαν με τις ξιφολόγχες τους. Προσπάθησα με όλες μου τις δυνάμεις να αντισταθώ. Από το πάτωμα γαντζώθηκα στα κάγκελα και έπεσα κάτω στη σκάλα. Με πρόφτασαν εκεί, με χτύπησαν με τα χέρια και τα όπλα τους σε πολλά μέρη του σώματός μου, στο στήθος και στην κοιλιά. Εν τω μεταξύ η καθαρίστρια έβαλε τις φωνές καλώντας σε βοήθεια και προσπαθώντας να με πάρει από τα χέρια τους. Με άφησαν για λίγο, και γύρισαν προς την καθαρίστρια ρωτώντας την πού κρύφτηκε η νοσοκόμα Σοφία. Επεδίωξαν ιδιαίτερα να βάλουν χέρι αυτήν, γιατί ήταν η πιο νέα απ' όλες. Αλλά καθώς η καθαρίστρια αρνήθηκε να τους πει το μέρος όπου εκείνη είχε καταφύγει, την κακοποίησαν άγρια, λέγοντάς της ότι θα ξανάρθουν σε μια ώρα. Μόλις αυτοί αναχώρησαν, πήγα με την καθαρίστρια και τα παιδιά της και κρυφτήκαμε σ' ένα σπίτι γειτονικό κοντά στο νοσοκομείο. Την άλλη μέρα το πρωί επιστρέψαμε στο νοσοκομείο αλλά δεν βρήκαμε τίποτε από τα προσωπικά μας αντικείμενα. Οι αποσκευές μας είχαν παραβιαστεί.

Η καθαρίστρια Μαριγώ Ευθυμίου που γεννήθηκε στο Αϊβαλί, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Καβάλας, η οποία ήταν παρούσα στην κατάθεση της νοσοκόμας Δημητρακοπούλου και Αγγελικής Νικλάμπα, βεβαιώνει στο σύνολό τους την αλήθεια των παραπάνω καταθέσεων.

***

Καβάλα, 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Φλώρα Κ.**, που γεννήθηκε στην Τήνο (νησί) ηλικίας 24 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα μοδίστρα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Πιεζόμενη από την πείνα και με τη σύμφωνη γνώμη της μητέρας μου πήγαμε στο χωριό, Αμυγδαλέωνα, που βρίσκεται σε απόσταση μιας ώρας από την Καβάλα, όπου εργαζόμασταν εκεί στα στρατιωτικά έργα για να προμηθευτούμε ένα κομμάτι ψωμί. Ήταν Μάρτιος του 1918. Εργαστήκαμε στο χωριό αυτό έξι μήνες χωρίς να μας συμβεί κανένα επεισόδιο. Κατά τη διάρκεια της παραμονής μας εκεί κοιμόμασταν σε μερικά σπιτάκια του χωριού. Εργαζόμενοι στα χαρακώματα, γνωρίστηκα με μια νέα, την Ευαγγελία Κ., η οποία δούλευε στην ίδια εργασία μαζί με την μητέρα της. Η τελευταία αυτή υπέκυψε στο μοιραίο, συνέπεια της πείνας και της κακομεταχείρισης. Έτσι, η κόρη της παρέμεινε ορφανή. Κατά το Σεπτέμβριο του 1918, όταν οι Βούλγαροι προετοιμάζονταν να εγκαταλείψουν το εν λόγω χωριό, δηλώνοντας ότι θα αντικατασταθούν από άλλους, ένα βράδυ κατά τις 9.00 η ώρα, ένας Βούλγαρος, συνοδευόμενος από δυο στρατιώτες, χτύπησαν την πόρτα του σπιτιού μου,

όπου κοιμόμασταν μαζί με τη μητέρα μου και την ορφανή, της οποίας αναλάβαμε την προστασία. Καμιά μας δεν πήγε να ανοίξει την πόρτα. Παραβίασαν την πόρτα και μπήκαν μέσα στο σπίτι. Ο λοχίας με τη ξιφολόγχη στο χέρι, με απείλησε. Μου άρπαξε το μπράτσο και με μετέφερε στο γειτονικό δωμάτιο. Παρ' όλο που του αντιστάθηκα, με έριξε στον καναπέ που ήταν μπροστά στο παράθυρο και με ατίμασε. Την μητέρα μου που θέλησε να μου παράσχει βοήθεια, την χτύπησαν οι άλλοι δυο Βούλγαροι στρατιώτες που φύλαγαν στην πόρτα του δωματίου. Αφού με ατίμασαν, έφυγε ο λοχίας και τότε ένας από τους δυο στρατιώτες που φύλαγαν στην πόρτα άρπαξε τη νεαρή Ευαγγελία και παρά την αντίστασή της την ατίμασαν. Όλα αυτά έγιναν μπροστά στη μητέρα μου, η οποία δεν μπορούσε να μας βοηθήσει γιατί και αυτήν την είχαν χτυπήσει άγρια. Την επόμενη το πρωί, για να αποφύγω και νέα επίθεση από τη μεριά των Βουλγάρων στρατιωτών, ξεκινήσαμε για την Καβάλα. Καθώς μάθαμε αργότερα, οι Βούλγαροι στρατιώτες ήρθαν στο σπίτι και μας ξαναζήτησαν. Έπεσα άρρωστη για το πάθημά μου αυτό και υπέφερα για τρεις ολόκληρους μήνες.

Καβάλα, 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ευαγγελία Κ.**, που γεννήθηκε στην Ξάνθη, ηλικίας 26 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα πλύστρα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή.*

Βεβαιώνω απόλυτα αυτά που ελέχθησαν από τη Φλώρα Α. της οποίας την κατάθεση έλαβα υπ' όψη. Θυμάμαι πολύ καλά ότι είδα το Βούλγαρο διοικητή να ρίχνεται απάνω της. Την άρπαξε από τους βραχίονες και τη μετέφερε στο γειτονικό δωμάτιο, του οποίου την πόρτα την έκλεισαν οι δυο στρατιώτες που τον συνόδευαν και οι οποίοι εμπόδισαν τη μητέρα της και μένα να τρέξουμε να τη βοηθήσουμε. Όταν ο λοχίας βγήκε από το δωμάτιο, ένας από τους εν λόγω στρατιώτες έπεσε επάνω μου, με έριξε στο χόμα και με ατίμασε παρ' όλη την αντίστασή μου και τα κλάματά μου. Η κυρία Άννα Κ., ανεπάγγελτος, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, μητέρα της μάρτυρας Φλώρας Κ, που συνόδευε τη μάρτυρα Φλώρα Κ και την Ευγγελία Κ., αφού ορκίστηκε, δήλωσε ότι βεβαιώνει την πραγματικότητα της παραπάνω καταθέσεως.

***

Καβάλα, 7^η / 20 η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Τεγουτζίκ**, που γεννήθηκε στις Σέρρες,*

ηλικίας 31 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή.

Με την είσοδο των βουλγαρικών στρατευμάτων κατά το μήνα Αύγουστο 1916, βρισκόμουν στην Καβάλα. Από την πρώτη μέρα της εισβολής τους οι Βούλγαροι επιδόθηκαν στην καταστροφή κάθε πράγματος που ήταν ελληνικό. Δηλαδή τη λεηλασία των καταστημάτων και σπιτιών, των οποίων οι ιδιοκτήτες τα εγκατέλειψαν και αναχώρησαν για τη Θάσο και την παλιά Ελλάδα. Μεταξύ των καταστημάτων αυτών ήσαν και αυτά των αδερφών Τσοάνου, των αδερφών Ρεγκκιτζί, των Σέρτζο και των Γαϊτάνου, Βλαχογιάννη κτλ. Όλοι έμποροι αποικιακών προϊόντων. Κατά τον ίδιο τρόπο η βουλγαρική κυβέρνηση προχώρησε στην κατάσχεση όλων των εμπορευμάτων που ανήκαν στους υπηκόους της Αγγλίας, όπως ήταν οι καπνεμπορικές εταιρείες του Αχιλλέα Βάρδα, του Ευθυμίου, του Γεωργακόπουλου Χρήστου, του Δημητρίου Ρειμαρίδη, του Ηλία Παπαηλία κτλ., κτλ. Γι' αυτά είμαι σε θέση να γνωρίζω διότι εγώ ο ίδιος ήμουν αντιπρόσωπος του καπνεμπορικού οίκου Αχιλλέος Βάρδα και κλήθηκα από τη βουλγαρική επιτροπή επιτάξεων να παραδώσω τα κλειδιά των καταστημάτων μας.

Η Επιτροπή αποτελείται από τα παρακάτω μέλη: Υπολοχαγός Marinoff, λοχαγός του πεζικού Georgieff, επιθεωρητού των οικονομικών της εφορείας Ξάνθης Nicokleff και του τελωνιακού στους Τοξότες, του οποίου το όνομα μου διαφεύγει αυτή τη στιγμή και από ένα γραμματέα του οποίου δεν θυμάμαι το όνομα. Εν τω μεταξύ, βουλγαρικές περιπολίες κατά τη διάρκεια της νύχτας, διέτρεχαν τους δρόμους, παραβίαζαν τα καταστήματα όταν δεν έβρισκαν τα κλειδιά και κατασκεύαζαν αντικλειδιά σε κάποιον που ονομαζόταν Μιχάλης, τον οποίο υποχρέωναν στη συνέχεια να παρουσιαστεί με τα κλειδιά στο άνοιγμα των καταστημάτων. Έτσι λοιπόν ανοίξαν και λεηλάτησαν τα καταστήματα του δήμαρχου Ιορδάνου, του Γεωργόπουλου, των Meyer και Company, του Μιχάλη Τσούρτση και άλλα. Σαν συνέπεια του αποκλεισμού που μας επιβλήθηκε με την εισβολή των Βουλγάρων και τη μείωση των τροφίμων που βρίσκονταν ακόμη στην Καβάλα, οι τιμές των ειδών τροφής έφτασαν σε τέτοια ύψη που οι αποταμιεύσεις του πληθυσμού εκμηδενίστηκαν σε ένα ή δυο μήνες και ο κόσμος άρχισε να υποφέρει από την πείνα, με αποτέλεσμα να αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των θανάτων. Η πόλη παρουσίαζε θέαμα νεκροταφείου. Πέθαιναν κάθε μέρα 70 – 80 άτομα και έβλεπα τις καρότσες γεμάτες από πτώματα που τα μετέφεραν στο νεκροταφείο χωρίς καμία θρησκευτική νεκρώσιμη ακολουθία. Πολύ κοντά στην πόλη, στην Άσπρη Άμμο, τα πτώματα τα θάβανε πρόχειρα, σε χαμηλό βάθος, με τρόπο που εγώ ο ίδιος είδα τους σκύλους να κρατάν στο στόμα τους ανθρώπινα μέλη. Είδα με τα ίδια μου τα μάτια τους άνδρες να τρώνε σκυλιά και γάτες, πιεζόμενοι από την πείνα καθώς επίσης και ένα κορίτσι

23 ετών να τρώει τα έντερα μιας ψόφιας χελώνας, ήδη αποσυνθεμένης. Η κοπέλα πέθανε την ίδια στιγμή. Προσθέτω επίσης παρακάτω, ότι κάθε μέρα το πρωί πηγαίνοντας για τη δουλειά μου, έβλεπα από 7 – 10 πτώματα στις γωνίες των δρόμων, που πέθαιναν από την πείνα.

Όλα αυτά έγιναν πριν από τη κήρυξη του πολέμου, εκ μέρους της Ελλάδας. Μετά την κήρυξη του πολέμου, συνελήφθηκα ως όμηρος στη Soumla και από εκεί με στείλανε στο Carnabat με μια αποστολή 4.500 ομήρων, όπου ήμασταν υποχρεωμένοι να δουλέψουμε στην κατασκευή μιας σιδηροδρομικής γραμμής. Απ' αυτούς τους 4.500 που στάλθηκαν στο Kitcheno και Kostivar, οι 2.500, υπέκυψαν στην πείνα στις απελπιστικές αυτές συνθήκες.

***

Καβάλα, 8^η / 21^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Θεοπίστη Β.**, που γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και κατοικεί στην Καβάλα, επάγγελμα παραδουλεύτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήταν κατά τη διάρκεια Ιουνίου ή Ιουλίου 1918 το απόγευμα, όπου βρισκόμουν μόνη μου στο σπίτι μου μαζί με την αδερφή μου που βρισκόταν στο τούρκικο λουτρό. Η αδερφή μου ονομαζόταν Κ., ηλικίας 18 χρονών. Η μητέρα μου Μ. δούλευε στα χαρακώματα για να κερδίσει το ψωμί της. Και η γιαγιά μου η Κ, έλειπε στην αγορά για ψώνια. Δυο στρατιώτες Βούλγαροι έσπρωξαν την πόρτα της αυλής και καθώς δεν ήταν καλά κλειδωμένη, την άνοιξαν και μπήκαν στο δωμάτιό μου. Ένας από τους στρατιώτες με απείλησε με την ξιφολόγχη του, έπεσε επάνω μου, με έπιασε από το λαιμό και με σκούνησε στο κρεβάτι. Προσπάθησα όσο μπορούσα, κάλεσα σε βοήθεια και παρά την αντίστασή μου με ατίμασε. Ο άλλος ο στρατιώτης ρίχτηκε επάνω στην αδερφή μου, η οποία ήταν λίγο μικρότερη από μένα. Την έριξε κάτω στο πάτωμα και την ατίμασε όπως ατιμάστηκα και εγώ. Αφού ολοκλήρωσαν το έγκλημά τους, αποχώρησαν. Μερικές μέρες αργότερα η γιαγιά μου ήρθε στο σπίτι μας και της διηγηθήκαμε το πάθημά μας. Πήγε την άλλη μέρα να παραπονεθεί στον τουρκικό διοικητή Georgieff αλλά αυτός την έδωσε με άγριο τρόπο λέγοντάς της: «οι στρατιώτες μου έρχονται εδώ για να υπηρετήσουν την πατρίδα τους» και την απείλησε επίσης με φυλάκιση εάν αυτή θα επιμείνει στις καταγγελίες της.

Η ονομαζόμενη Κλεοπάτρα Ν., ηλικίας 18 ετών, εργάτρια, πήρε όρκο και επιβεβαίωσε την πραγματικότητα της κατάθεσης.

***

Καβάλα, 8^η/ 21^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Σάββας Μπουρίδης** που γεννήθηκε στην Καλλίπολη, ηλικίας 50 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα οικοδόμος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Παρέμεινα στην Καβάλα όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής και πιεζόμενος από την πείνα αναγκάστηκα να δουλέψω στα στρατιωτικά έργα. Κατά τη διάρκεια του Ιανουαρίου του 1917, κατέβηκα στην παραλία με την ελπίδα να ψαρέψω ψάρια για τη διατροφή μου. Οι Βούλγαροι στρατιώτες νόμιζαν ότι πάω να φύγω, μ' έπιασαν αμέσως, με έριξαν στο έδαφος και με έδωσαν 50 χτυπήματα με ρόπαλο στα πόδια και στα οπίσθιά μου (πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν 50 τα ίχνη των βίαιων χτυπημάτων τα οποία πήρα). Με φυλάκισαν για 7 μήνες. Τις πρώτες 7 μέρες με άφησαν χωρίς διατροφή, κατόπιν μ' έστειλαν στο Δοξάτο όπου έκανα το ζητιάνο για να μπορέσω να κρατηθώ στη ζωή. Έμεινα εκεί μέχρι την ημέρα που οι Έλληνες ανακατέλαβαν την Καβάλα. Μετά επέστρεψα εκεί όπου και διαμένω μέχρι τώρα.

***

Καβάλα, 8^η/ 21^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Σοφούλα Κ**, που γεννήθηκε στο Κάιρο (Αίγυπτος), ηλικίας 17 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή*

Ήταν στις αρχές του καλοκαιριού 1918 όταν πήγα συντροφιά με τον πατέρα και τη μητέρα μου στη τοπική διοίκηση για να παρακαλέσω τον διοικητή Angheloff να μου δώσει μια άδεια έτσι ώστε οι γονείς μου να μπορούν να προμηθευτούν από τα περίχωρα της Καβάλας λίγο αλεύρι. Κατά τη διάρκεια που εμείς περιμέναμε έξω στο δρόμο για να μας επιτρέψουν να μπούμε στο διοικητήριο, ο Angheloff, που είχε την περιέργεια να παρατηρεί τον κόσμο που επιθυμούσε να τον επισκεφτεί, με ρώτησε ποιο ήταν το πρόβλημά μου. Τον είπα την αιτία για την οποία ήμουν εκεί. Μου είπε να μπω και θα μου παραδώσει την άδεια μεταβάσεως. Τότε μου είπε να ανέβω στο γραφείο του στο πρώτο πάτωμα, όπου θα μου παρέδιδε την άδεια. Διαμαρτυρήθηκα λέγοντάς του ότι οι άδειες εκδίδονται στο ισόγειο. Αλλά επέμενε και είπε στον φρουρό του να με οδηγήσει στο επάνω πάτωμα. Μου είπε επίσης να πάω σε ένα δωμάτιο όπου υπήρχαν δυο κλίνες. Εκεί συναντήθηκα με κάποια Κατίνα Γ.. Πριν να μπω στο δωμάτιο, είδα σ' ένα άλλο γειτονικό δωμάτιο τρεις άλλες γυναίκες που περίμεναν και αυτές εκεί. Αφού τον περίμενα για μισή ώρα

περίπου, ο Angheloff μπήκε στο δωμάτιο και επί παρουσία της Κατίνας Γ., ρίχτηκε επάνω μου αφού έκλεισε την πόρτα με κλειδί και με το περίστροφο στο χέρι με διέταξε να μη βάλω τις φωνές. Με πήρε με τα δυο του χέρια, με μετέφερε μέχρι το κρεβάτι, ξέσκισε τα ρούχα μου και με ατίμασε παρ' όλη τη μεγάλη μου αντίσταση και τα παρακάλια να σεβαστεί την τιμή μου γιατί ήμουν ένα νεαρό κορίτσι, παρθένα και φτωγή. Η θλίψη και ο πόνος που δοκίμασα μέχρι αυτή τη στιγμή με κάνουν να μη γνωρίζω τι μου έχει συμβεί. Όταν συνήλθα, τότε κατάλαβα ότι είχα την όψη ενός ιδρωμένου αλόγου, μουσκεμένη σε όλα μου τα φορέματα σαν από νερό. Ο Angheloff που βρισκόταν ακόμα εκεί, σκούπισε με το μαντίλι του το αίμα του εγκλήματός του, που ήθελε να το πάρει μαζί του. Τότε παρατήρησα ότι ένας Βούλγαρος λοχίας που εκτελούσε χρέη γραμματέως του στην τοπική διοίκηση, βρισκόταν στο κρεβάτι μαζί με την Κατίνα Γ.. Προσπάθησα να φύγω όσο το δυνατόν πιο γρήγορα αναζητώντας την πόρτα. Ο Angheloff με σταμάτησε προσφέροντάς μου ένα χαρτονόμισμα των 100 λέβα, το οποίο αρνήθηκα πεισματικά να πάρω και του είπα «λυπούμαι για τα γαλόνια που έχεις». Μου απαγόρευσε να μιλήσω γι' αυτό που έγινε σε μένα. Βγήκα αμέσως κλαίγοντας και συνάντησα τους γονείς μου που με περίμεναν έξω. Όταν αυτοί με είδαν να κλαίω, με ρώτησαν τι μου είχε συμβεί. Φοβούμενη από τις απειλές του Angheloff απέφυγα να τους απαντήσω και ήταν ακριβώς ύστερα από 15 μέρες όπου προσβλήθηκα από βλεννόρροια από την οποία υπέφερε ο Angheloff και τότε αναγκάστηκα να πω στους γονείς μου το πάθημά μου. Με πήγανε στο νοσοκομείο του γιατρού Τσιμούρτα, όπου παρέμεινα εκεί για θεραπεία επί τρεις μήνες.

Η κυρία Κατίνα Γ., ηλικίας 32 ετών, που διαμένει στην Καβάλα και η οποία συνόδευε την παραπάνω μάρτυρα και άκουσε την κατάθεσή της, αφού πήρε όρκο, δήλωσε ότι επιβεβαιώνει την πραγματικότητα της κατάθεσής της.

***

Καβάλα, 8^η / 21^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Χρήστος Τουπάρης**, που γεννήθηκε στο Νευροκόπι Δράμας, ηλικίας 44 ετών, έμπορος, κάτοικος Καβάλας και τώρα τελευταία υπάλληλος στη δημαρχεία της Καβάλας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή*

Παρέμεινα στην Καβάλα όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Ένα βράδυ, κατά τα μεσάνυχτα, τέσσερις Βούλγαροι στρατιώτες οδηγούμενοι από ένα Τούρκο ήρθαν στο σπίτι μου και ζήτησαν να μούνε μέσα. Αρνήθηκα πεισματικά να ανοίξω την πόρτα και ύστερα από

ανταλλαγή πολλών εξηγήσεων απομακρύνθηκαν. Η γυναίκα μου τρόμαξε πολύ και έπεσε άρρωστη.

Είμαι σε θέση να σας δηλώσω ότι καθώς ήμουν στην υπηρεσία καθαριότητας της πόλης και κατά συνέπεια γνώστης όλων των δρόμων της Καβάλας, όλες τις ημέρες μάζευα για τα νεκροταφεία 14 – 15 πτώματα των ανθρώπων που πέθαιναν από την πείνα και τους οποίους μετέφερα στα νεκροταφεία του Καρά Ορμάν. Τους νεκρούς αυτούς δεν τους δήλωναν στα ληξιαρχικά βιβλία του δήμου και τους έθαβαν χωρίς καμία θρησκευτική τελετή. Υποχρεώθηκα πολλές φορές να ξεθάψω πτώματα που ήταν σε αποσύνθεση μπροστά στα σπίτια τους, ιδιαίτερα στη συνοικία Γύφτικα και να τους μεταφέρω στο νεκροταφείο.

Τον αριθμό των νεκρών αυτών τον υπολογίζω γύρω στους 100. Τους νεκρούς αυτούς τους έθαβαν μπροστά στα σπίτια τους καθώς δεν είχαν τα αντίστοιχα μέσα μεταφοράς και για μην στερηθεί η οικογένεια του αποθανόντος το δελτίο της διατροφής του.

Για να σας δώσω μια ιδέα της ελλείψεως του ψωμιού και της τροφής, σας παρουσιάζω ως παράδειγμα τον Γεώργιο Σωτηρίου που του παρουσιάστηκε παρόμοια έλλειψη από το Δεκέμβριο του 1916 έως το Μάρτιο του 1917. Δεν έτρωγε τίποτε άλλο παρά κρέας σκύλου. Όταν έμαθα την κατάσταση στην οποία βρισκόταν, τον πήγα στο Δήμαρχο Β. Ν. Σερδάρογλου, που του έδωσε ένα κομμάτι ψωμί καθώς και στη γυναίκα του και το μικρό του το παιδί. Πέθανε λίγο καιρό αργότερα καθώς έπεσε θύμα της δίαιτας αυτής.

***

Καβάλα, 8^η / 21^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Σαμαράς**, που γεννήθηκε στο Edreneziki¹, ηλικίας 50 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα μεσίτης καπνού, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήταν ο μήνας Μάρτιος του 1917 όταν αγόρασα καπνά για λογαριασμό της εβραϊκής εταιρείας Haim Benveniste, από την οποία έπρεπε να πάρω ως προμήθεια το 1% των εμπορευμάτων, τα οποία ανέρχονταν σε 62.000 μάρκα. Λίγους μήνες αργότερα, ύστερα από την παράδοση των εμπορευμάτων, πήγα στο καπνεργοστάσιο του Ιακώβ Μοδιάνου, ο οποίος διηύθυνε την εν λόγω εταιρεία, με σκοπό να εισπράξω την προμήθεια που μου χρωστούσε. Αλλά αυτός εδώ μου δήλωσε ότι ο Angheloff, τοπικός διοικητής, πήρε για λογαριασμό του αυτή τη βοήθεια και καθώς έμαθα από έναν Βούλγαρο που ονομαζόταν Α. Petroff, αντιπρόσωπο του

¹ σημερινός οικισμός Αδριανή Δράμας

καπνεμπορικού οίκου που αγόρασε τα καπνά, ο Angheloff μόλις έμαθε την σύναψη της πωλήσεως, υποχρέωσε την πωλήτρια εταιρεία να πληρώσει σ' αυτόν την εν λόγω προμήθεια. Διαμαρτυρήθηκα έντονα γι' αυτό που έγινε στον καπνεμπορικό οίκο Μοδιάνο. Την επόμενη ο Angheloff ήρθε στο σπίτι μου συνοδευόμενος από άλλους τρεις αξιωματικούς και αποπειράθηκε να με πνίξει με τη γραβάτα του λέγοντάς μου ότι ήξερε πολύ καλά ότι είμαι κακός άνθρωπος και ότι έπρεπε από μακρού ήδη χρόνου να είχα απαχονιστεί. Κατόπιν κάλεσε μια περίπολο και με πήγαν σε μια φυλακή, όπου παρέμεινα μια νύχτα.

Την επομένη με άφησε ελεύθερο χάρις στην επέμβαση δυο Γερμανών αξιωματικών.

***

Καβάλα, 8^η / 21^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Δημητρίου Βέττας, που γεννήθηκε στο Πράβι¹, ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Ήμουν κάτοχος από την είσοδο των Βουλγάρων στην Καβάλα, ενός παντοπωλείου που βρισκόταν στο ισόγειο του σπιτιού μου από το 1913. Κάποτε, γύρω στα μεσάνυχτα, δυο μήνες ύστερα από τη βουλγαρική κατοχή, μια περίπολος στρατιωτική, αποτελούμενη από μια 15αδα στρατιωτών, παραβίασαν την πόρτα του παντοπωλείου μου, λήστεψαν όλο το περιεχόμενό του και άνοιξαν τα βαρέλια του κρασιού. Όλα αυτά τα είδα εγώ από το επάνω πάτωμα που κατοικούσα αλλά δεν τολμούσα να κατέβω κάτω από το φόβο μήπως με κακοποιήσουν. Την επόμενη πήγα στον τοπικό διοικητή για να παραπονεθώ. Με συνέλαβαν και με οδήγησαν στη φυλακή και με έδειραν άγρια με ένα συρματοπλέγμα. Η γιαγιά μου, μαθαίνοντας τη φυλάκισή μου ήρθε να με βρει για να με φέρει κάτι για να φάω. Αλλά οι Βούλγαροι την έπιασαν και αυτήν, της φίμωσαν το στόμα και την υποχρέωσαν να επιστρέψει στο σπίτι σε κακή κατάσταση. Έπεσε στο κρεβάτι όπου έμεινε τρεις μήνες, ώσπου πέθανε από τις κακουχίες αυτές.

Έμεινα στη φυλακή 17 μέρες. Ύστερα πλήρωσα το ποσό των 150 λέβα σ' ένα Βούλγαρο επιλοχία που τα ζήτησε για να μ' αφήσει ελεύθερο. 4 μήνες αργότερα, οι Βούλγαροι μαζί με άλλους 162 άνδρες μας εκτόπισαν στη Βουλγαρία, όπου και μας διένειμαν σε διάφορα εδάφη της. Εμένα με έστειλαν στο Ντελί – Ορμάν όπου με ανάγκασαν να κόβω δέντρα 10 ώρες την ημέρα κάτω από βροχή και χιόνι και σε συνθήκες άθλιες όσον αφορά την κατοικία και την ένδυση.

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

***

Καβάλα, 9^η / 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αντώνιος Κυριαζής**, που γεννήθηκε στο Pravali Epire¹, ηλικίας 63 ετών, που κατοικεί στην Καβάλα, επάγγελμα ξιδέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στις 28 Ιουνίου 1917, ένας Βούλγαρος στρατιώτης μαζί με κάποιον που ονομαζόταν Πάτροκλος με ειδοποίησε να παρουσιαστώ στον στρατιωτικό διοικητή Georgieff, ο οποίος με διέταξε να αναχωρήσω αυθημερόν για την παλιά Βουλγαρία. Δυο ώρες περίπου πριν από την αναχώρησή μας, έστειλε έναν υπολοχαγό για να καταγράψει την ξυλεία που είχα στο μαγαζί μου. Μερικές μέρες ύστερα από την αναχώρησή μου, οι Βούλγαροι κατέσχεσαν 70 κυβικά μέτρα ξυλείας χωρίς να δώσουν παρά μόνο μια απόδειξη για 48 κυβικά μέτρα στον αδερφό μου Γιώργο.

Δεν μου έδωσαν επίσης την τιμή της ξυλείας που κλέψανε, δηλαδή 42.000 δραχμές. Μας διέταξαν να μην πάρουμε μαζί μας παρά μόνο δυο κοστούμια, ασπρόρουχα, επανωφόρι και ψωμί για τρεις μέρες. Μας εξόρισαν το ίδιο βράδυ μαζί με άλλους 153 συμπολίτες μας, με στρατιωτική συνοδεία στη Δράμα. Κατά τη διάρκεια της πορείας μας δεν μας επέτρεψαν ούτε να ικανοποιήσουμε τις φυσικές μας ανάγκες. Όταν φτάσαμε στη Δράμα, δείτε εδώ τι μας συνέβη: τοποθέτησαν 50 – 60 άτομα σε κάθε βαγόνι και μας μετέφεραν στη Soumla.

Εκεί κάτω μας έβαλαν στη γραμμή κατά 4άδες όπου μας διένειμαν κατά ομάδες 35 – 40 άνδρες σε πρόχειρα κατασκευάσματα που ονομάζονταν παλάτκες. Εκεί μόνο τα γουρούνια μπορούσαν να ζήσουν. Ύστερα από είκοσι μέρες παραμονής μας εκεί σ' αυτά τα άθλια καταλύματα, ήρθε ένας αξιωματικός και αφού εξέτασε με μεγάλη προσοχή τους ανίκανους για εργασία, μας έστειλε στη Σόφια.

Εκεί, αφού δουλέψαμε περίπου 10 μέρες, στα εργαστήρια του σιδηροδρομικού σταθμού Θράζια, μας εκτόπισαν 80 άτομα στο Σλίβεν. Σ' αυτή την τελευταία πόλη, είχαν συγκεντρωθεί 131 συμπατριώτες μας, μεταξύ των οποίων ήταν και ένας Ισραηλίτης, υπήκοος Έλληνας. 58 από τους συμπατριώτες μας υπέκυψαν στην πείνα και τις στερήσεις, 58 άλλοι υποχρεώθηκαν κατά το μήνα Μάιο να εργαστούν στα κυβερνητικά έργα. Οι υπόλοιποι εμείς, 15 στο σύνολο, παραμείναμε εκεί μέχρι τις 21 Οκτωβρίου, όταν δυο αξιωματικοί, ο ένας Γάλλος και ο άλλος Σέρβος, διέταξαν τον Βούλγαρο αξιωματικό Μάνεφ ο οποίος ανέλαβε τη φύλαξη μας, να μας αφήσει ελεύθερους. Ο εν λόγω Βούλγαρος αξιωματικός, την

¹ Πράβαλι Ηπείρου

ώρα της αποχωρήσεώς μας δήλωσε ότι λυπάται πολύ που μας άφησε να φύγουμε ζωντανοί. Οι Βούλγαροι κατοίκησαν στο σπίτι μου σε όλο το διάστημα της απουσίας μου από την Καβάλα. Με προξένησαν μια ζημία 5.000 δραχμών, αφαιρώντας από το σπίτι μου, διάφορα πράγματα.

***

Καβάλα, 9^η /22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Haghi Memet** του Haghi Ahmet, γεννηθείς στην Cavalla¹, ηλικίας 63 ετών και κάτοικος Καβάλας, ιδιοκτήτης, πρόεδρος της μουσουλμανικής κοινότητας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στις 30 Αυγούστου 1916 οι Βούλγαροι μπήκαν στην πόλη της Καβάλας, από δυο κατευθύνσεις, δηλαδή μια από την οδό της Χρυσουπόλεως και άλλη από το δρόμο της Δράμας, αλλά όχι όπως ένας τακτικός στρατός. Δεν πέρασαν παρά μόνο 10 μέρες που άρχισαν οι λεηλασίες των εμπορικών καταστημάτων κατά τη διάρκεια της νύχτας και μετά των σπιτιών. Μπορεί κανείς να υποθέσει ότι οι Βούλγαροι επιδόθηκαν στις λεηλασίες μόλις έφτασαν στην πόλη. Αλλά εγώ δεν μπορούσα να τα βεβαιώσω καθώς κατοικούσα στη συνοικία του Houssein-Bey², σε μικρή απόσταση από το κέντρο της πόλης. Οι λεηλασίες αυτές γίνονταν συνήθως κατά τη διάρκεια της νύχτας. Δεν γνωρίζω όμως αν αυτά γινόντουσαν μόνο από Βούλγαρους στρατιώτες ή μήπως μεταξύ αυτών έλαβαν μέρος και πολίτες Βούλγαροι. Σε κάθε περίπτωση όμως ήσαν Βούλγαροι. Μόλις ήρθαν, με προκήρυξή τους, ανακοίνωσαν στον πληθυσμό ότι απαγορεύεται αυστηρά η κυκλοφορία, να βγει κανείς από το σπίτι του ύστερα από τη δύση του ηλίου μέχρι το πρωί της επόμενης ημέρας και ότι ήταν αυστηρά απαγορευμένο το άναμμα των φώτων επί ποινή συλλήψεως. Μερικές μέρες ύστερα από την άφιξη των Βουλγάρων, δηλαδή σε 25 με 30 μέρες, η έλλειψη του ψωμιού ήταν αισθητή και κάθε τόσο οι θάνατοι από πείνα έφτασαν από 30 μέχρι 80 τη μέρα. Οι άνθρωποι, ελλείπει μέσω μεταφοράς και εργατικών χειρών, παρέμειναν στους δρόμους για 4 – 5 μέρες όπου πέθαναν και όταν περνούσε από εκεί το κάρο της δημαρχίας, τους μάζευαν και τους μετέφεραν στο νεκροταφείο στο Kara-Orman³, όπου τους έθαβαν σε κοινούς τάφους των 3 – 5 ατόμων και πολλές φορές 200 όπως είχα ακούσει.

Όσον αφορά την υποχρεωτική κατάταξη των Μουσουλμάνων

¹ Καβάλα

² παλαιά ονομασία συνοικίας στην περιοχή της Παναγίας

³ Καρά Ορμάν

Ελλήνων, 15–20 μέρες ύστερα από την άφιξη των Βουλγάρων, ένας λοχαγός του τουρκικού στρατού ονομαζόμενος Fouad που ήρθε για το σκοπό αυτό στην Καβάλα, τον οποίο οι Βούλγαροι τοποθέτησαν στη Δημαρχία για να αντικαταστήσει τις ελληνικές αρχές που τις φυλάκισαν, με τη βοήθεια των αδερφών Hamdi-Bey και βοηθούμενος από το βουλγαρικό στρατό, επιστράτευσε με τη βία τους μουσουλμάνους παρά τις αντιδράσεις τους ότι ήταν Έλληνες υπήκοοι και ότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να καταταγούν στο στρατό.

Η εκτίμησή μου είναι ότι στις περιοχές της Καβάλας και της Δράμας, συμπεριλαμβανομένων και των γειτονικών χωριών, οι καταταγέντες έφτασαν τον αριθμό των 18.000 ανδρών από τους οποίους 6.000 κατετάγησαν στο βουλγαρικό στρατό και 12.000 στον οθωμανικό. Δηλώνω ότι κανένας Μουσουλμάνος δεν παρουσιάστηκε ως εθελοντής. Το αντίθετο: οι ανυπότακτοι συνελήφθησαν και τουφεκίστηκαν από τους Βουλγάρους.

Η λεηλασία των καταστημάτων και των σπιτιών δεν εφαρμόστηκε μόνο για τους Έλληνες. Εφαρμόστηκε εξ ίσου σε πολλές περιπτώσεις μεταξύ και των Τούρκων όπως έχω ακούσει. Δύναμαι να σας διαβεβαιώσω ότι οι Βούλγαροι αξιωματικοί ιδίως, λήστεψαν τη βιβλιοθήκη της σχολής του Ιμαρέτ, η οποία ήταν μεγάλης αρχαιολογικής αξίας και μετέφεραν όλα τα βιβλία στη Βουλγαρία. Όσο για τους Έλληνες και τους Τούρκους, βασανίστηκαν άγρια από τους Βούλγαρους. Δάρθηκαν άγρια, τους φυλάκισαν με την παραμικρή αφορμή. Οι Βούλγαροι άρπαζαν εξ ίσου τις γυναίκες των Τούρκων, τις οποίες υποχρέωσαν να εργαστούν στα ορύγματα γύρω από την πόλη.

Ύστερα από την ανακωχή και μερικές μέρες πριν φτάσει στην πόλη ο ελληνικός στρατός, οι Βούλγαροι αποφάσισαν να μαζέψουν όλες τις Τουρκάλες, τις Ελληνίδες και τις Εβραίες, από 15 μέχρι 50 ετών και να τις επιστρατεύσουν, με το πρόσχημα ότι θα εργάζονταν στα ορύγματα. Αλλά έφτασαν οι Έλληνες και τους εμπόδισαν να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους αν και μερικές απ' αυτές τις οδήγησαν στη Βουλγαρία.

Ο κύριος M Ahmet Mountas, γιος του Ali, ιδιοκτήτης, πρώην δήμαρχος Καβάλας και αντιπρόεδρος της τουρκικής κοινότητας, ηλικίας 61 ετών, που διαμένει στην Καβάλα και ο οποίος συνόδευσε τον παραπάνω μάρτυρα, αφού ορκίστηκε, δήλωσε ότι συμφωνεί με την παραπάνω κατάθεση, προσθέτοντας ότι δεν ήταν παρά μόνο 5 μέρες ύστερα από την άφιξη των Βουλγάρων όπου έκανε την εμφάνισή της η πείνα, καθ' όσον έλειψαν ολοκληρωτικά τα είδη διατροφής.

Ο Djedel Houssein, υιός του Houssein, κουρέας, ηλικίας 33 ετών, που διαμένει στην Καβάλα και ο οποίος συνόδευσε τους παραπάνω μάρτυρες, επιβεβαιώνει τις καταθέσεις τους και αφού ορκίστηκε, βεβαιώνει την

αλήθεια του περιεχομένου των παραπάνω καταθέσεων και προσθέτει επίσης ότι η λεηλασία εκ μέρους των Βουλγάρων άρχισε μόλις έφτασαν στην πόλη και ότι τα αμάξια που μετέφεραν τα τρόφιμα και τα αναγκαία είδη για το βουλγαρικό στρατό επέστρεφαν στη Δράμα και από εκεί στη Βουλγαρία γεμάτα έπιπλα και άλλα εμπορεύματα και αντικείμενα, τα οποία οι Βούλγαροι τα αφαιρούσαν από τα μαγαζιά και τα σπίτια.

Η πείνα άρχισε μετά από λίγο, αφότου ήρθαν οι Βούλγαροι. Γνωρίζω καλά ότι ο Χότζας, του χωριού Ravika¹, ο οποίος συμβούλευε τον κόσμο να μην καταταχθεί στο στρατό, κακοποιήθηκε σε τέτοιο σημείο από τους Βούλγαρους, ώστε σε λίγο πέθανε.

Κ.κ. **Ibraim Nazmi**, καπνέμπορος, σύμβουλος στην τουρκική κοινότητα, ηλικίας 44 ετών

Mehmet Houssein, κουρέας, ηλικίας 28 ετών

Mahmoud Hadji Mehmet, παντοπώλης, ηλικίας 22 ετών

Mehmet γιος του Hafous Houssein, αλατέμπορος, ηλικίας 44 ετών

Houssein, γιος του Hadji Souleiman, ιδιοκτήτης, ηλικίας 28 ετών

Moustafa Mehmet Reis, καπνέμπορος, ηλικίας 45 ετών

Salih Hassan, παντοπώλης ηλικίας 36 ετών

Ali hassan, καφεπώλης, ηλικίας 35 ετών

Οι μάρτυρες οι οποίοι επιβεβαίωσαν τις προαναφερθείσες καταθέσεις και συνόδεψαν το μάρτυρα Haghi Mehmet, γιο του Haghi Ahmet, αφού ορκίστηκαν, δήλωσαν ότι επιβεβαιώνουν την αλήθεια των εν λόγω καταθέσεων.

***

Καβάλα, 9^η / 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Mehmet Sadik**, γιος του Ismail, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Καβάλας, Μουφτής της πόλης της Καβάλας (θρησκευτικός αρχηγός), αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση μπροστά στην Επιτροπή*

Έκανα ήδη μια κατάθεση ενώπιον του δικαστικού λειτουργού μέλους της Επιτροπής και βεβαιώνω την κατάθεση αυτή στο σύνολό της και επιπλέον προσθέτω με λίγα λόγια ότι δεν μπορώ να απαριθμήσω τα εγκλήματα και τις κακομεταχειρίσεις που οι Βούλγαροι προξένησαν τόσο στους Έλληνες όσο και στους Τούρκους. Δύναμαι όμως να σας διαβεβαιώσω ότι εξαιτίας της έλλειψης του ψωμιού και των κακομεταχειρίσεων πέθαναν μέχρι 60 άτομα την ημέρα (από 30, 40 μέχρι

¹ σημερινός οικισμός Καλλιφutos Δράμας

60).

Ευθύς εξ αρχής τα άτομα τα οποία μετέφεραν τα πτώματα στο νεκροταφείο έπαιρναν ως αμοιβή ένα κομμάτι ψωμί από τη δημαρχία για την εργασία τους αυτή.

Τα πτώματα δεν μένανε πολύ στους δρόμους αλλά όταν το ψωμί έλειψε τελείως από την πόλη και τα άτομα τα οποία μετέφεραν τους νεκρούς δεν πληρώνονταν ή δεν είχαν τη δύναμη να εξασκήσουν το επάγγελμα αυτό, τα πτώματα παρέμεναν στους δρόμους από 4 έως 5 μέρες. Όσον αφορά την κατάταξη των Τούρκων ελληνικής υπηκοότητας, καθώς με είχαν γνωρίσει υπό την ιδιότητά μου ως Μουφτή ήρθαν σε μένα πολλά άτομα που απέφυγαν να καταταγούν, τα οποία τα συνελάμβαναν και τα υποχρέωναν να ανοίξουν τους δικούς τους τάφους ώστε γνώριζαν καλά ότι θα τους έθαβαν εκεί. Στο χωριό Δύσβατο της Χρυσούπολης, τουφεκίστηκαν 6 πρόσωπα σε παρόμοιες συνθήκες. Στο χωριό Πλαταμώνας, τουφέκισαν μια γυναίκα μαζί με το παιδί της 8 ετών γιατί ο γιος της είχε λιποταχτήσει από το στρατό.

***

Καβάλα, 11^η /24^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Moustafa effendi**, γιος του Mahmet που γεννήθηκε στην Chioumouldjina¹, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καθηγητής τους μουσουλμανικής θεολογίας και βιβλιοθηκάριος της βιβλιοθήκης του Ιμαρέτ, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Κατοικώ στην Καβάλα, εδώ και 18 χρόνια, δάσκαλος στη θεολογική σχολή. Δεν εγκατέλειψα την πόλη καθ' όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Ο Βούλγαρος διοικητής της Καβάλας, του οποίου δεν γνωρίζω το όνομα, παρουσιάστηκε στη σχολή συνοδευόμενος από στρατιώτες και αξιωματικούς. Ήρθε να αναζητήσει έναν από τους διευθυντές, τον Halil effendi, ο οποίος βρισκότανε στην πόλη καθώς και τον Buleiman effendi, καθηγητή που σήμερα είναι νεκρός. Ο Βούλγαρος διοικητής τους γνωστοποίησε ότι πήρε διαταγή από το στρατηγό του να αρπάξει όλη τη βιβλιοθήκη της σχολής για την πιθανότητα καταστροφής της από τους βομβαρδισμούς. Εναντιώθηκα σ' αυτή την επιφύλαξη του καθώς και πολλά άλλα μέλη της σχολής. Ο Halil effendi διαμαρτυρήθηκε επίμονα λέγοντας ότι δεν πήρε προσωπικά καμία εντολή παράδοσης της βιβλιοθήκης και ότι η βιβλιοθήκη δεν διατρέχει κανένα κίνδυνο. «Η βιβλιοθήκη μας, είτε, είναι πολύ γνωστή σ' όλο τον κόσμο και ούτε οι Άγγλοι ούτε οι Γάλλοι δεν θα ζητήσουν την καταστροφή της». Ο

¹ η σημερινή πόλη της Κομοτηνής

διοικητής απάντησε ότι έχει ρητές εντολές και ότι η παραλαβή της βιβλιοθήκης θα γίνει αμέσως παρά τις αντιρρήσεις του διευθυντή. Πράγματι ήταν εκεί πολλά αμάξια και οι Βούλγαροι στρατιώτες άρχισαν να μεταφέρουν τα βιβλία στα αμάξια.

Μας επέτρεψαν μόνο να μετρήσουμε τους τόμους που μετέφεραν. Τα υπολογίσαμε σε 832, άλλωστε κρατούσαμε και ένα λεπτομερή πίνακα των έργων αυτών. Με την απαίτηση του διευθυντή ο Βούλγαρος διοικητής παρέδωσε μια απόδειξη, η οποία παραδόθηκε στον θρησκευτικό αρχηγό των Μουσουλμάνων που είχε την έδρα του στην Κωνσταντινούπολη. Το παραστατικό συντάχθηκε στη βουλγαρική γλώσσα, από το οποίο δεν τους δόθηκε κανένα αντίγραφο. Η βιβλιοθήκη μας είχε μεγάλη αξία. Την επισκέπτονταν πολλοί διανοούμενοι από όλες τις εθνικότητες. Ιδρύθηκε από τον Mehmet Ali pacha ο οποίος συμπληρώνει σήμερα την 100στη επέτειο του θανάτου του. Τα βιβλία του τα αγόρασα από την Κωνσταντινούπολη, κατά ένα μεγάλο μέρος από έναν Τούρκο Πασά του οποίου δεν θυμάμαι το όνομα. Υπήρχαν στη βιβλιοθήκη μας πολλά χειρόγραφα ανεκτίμητης αξίας, ιδιαίτερα ένα Κοράνιο που γράφτηκε πριν από 1200 χρόνια. Δώσαμε κάθε δυνατή προσοχή στη διατήρηση και στην πληρότητά της βιβλιοθήκης και δεν παύσαμε ούτε μια στιγμή να την προστατεύουμε νύχτα και ημέρα από τα γεγονότα και τους πολέμους, οι οποίοι διαδέχονταν ο ένας τον άλλο στην περιοχή μας. Κατέχουμε ακόμη ένα βιβλίο επικαλυμμένο από χρυσό, στο οποίο υπέγραφαν οι επισκέπτες της βιβλιοθήκης. Παραμένουν ακόμη στη βιβλιοθήκη μας ένας μεγάλος αριθμός βιβλίων, περίπου 400, τα οποία έχουν κι αυτά μια μεγάλη αξία και αποτελούν δώρο του Abbas pacha Χεδίβη της Αιγύπτου. Αλλά μπορούσαν να τα κατασχέσουν και αυτά καθώς οι Βούλγαροι κατέσχεσαν μόνο εκείνα τα δυσεύρετα βιβλία που είχαν ανεκτίμητη αξία.

Παραμένει ακόμη και μια τρίτη κατηγορία έργων, ασήμαντης αξίας, που ανήκουν στη μουσουλμανική κοινότητα ή σε ένα από τα μέλη της. Μετά την ανακωχή στείλαμε στον Abbas pacha στην Κωνσταντινούπολη και στο Σουλτάνο της Αιγύπτου αντίγραφο της καταστάσεως για να είναι δυνατή η επιστροφή των βιβλίων. Δεν γνωρίζουμε όμως το αποτέλεσμα των διαβημάτων που κάναμε.

***

Καβάλα, 11^η / 24^η Φεβρουαρίου 1913

*Ο ονομαζόμενος **Halil effendi**, γιος του Hadji Ali, που γεννήθηκε στην Αίγυπτο (Κάιρο), ηλικίας 86 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα διευθυντής της βιβλιοθήκης του Ιμαρέτ και της Θεολογικής σχολής, Οθωμανός πολίτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

ενώπιον της Επιτροπής

Την 1^η Ιουνίου του 1917 ο Βούλγαρος τοπικός διοικητής της Καβάλας, ο Georgieff, συνοδευόμενος από τρεις άλλους αξιωματικούς, από τους οποίους ο ένας μιλούσε άπταιστα τα τούρκικα, ήρθαν πράγματι και με ειδοποίησαν να παρουσιαστώ στη σχολή και παρά τις διαμαρτυρίες μου αφαίρεσαν ένα μεγάλο μέρος της βιβλιοθήκης μας. Ο αξιωματικός μας ειδοποίησε ότι ήταν ο Abbas pacha ο οποίος έγραψε στο βασιλέα των Βουλγάρων και τον παρακάλεσε να πάρει τα βιβλία από την Καβάλα και να τα μεταφέρει αλλού με σκοπό τη διατήρησή τους. Του απάντησα ότι είναι απορίας άξιο πώς δεν έδωσαν και σε μένα τις ίδιες οδηγίες, υπό την ιδιότητά μου ως διευθυντής. Επί πλέον του είπα ότι ο Abbas pacha δεν ήταν πλέον Χεδίβης (θρησκευτικός αρχηγός). Ήταν χωρίς καμία ιδιότητα για να εκδώσει παρόμοιες οδηγίες. Όσο για τον βομβαρδισμό, του είπα ότι δεν έχουμε κανένα λόγο να φοβηθούμε ούτε εκ μέρους των αυτοκρατοριών ούτε εκ μέρους των Άγγλων γιατί όλοι είμαστε ιδιοκτήτες της βιβλιοθήκης. Για μια ολόκληρη ώρα αγωνίστηκα να τον αποτρέψω να κατασχέσει τη βιβλιοθήκη αλλά μάταια γιατί λίγο αργότερα ήρθαν οι αξιωματικοί μαζί με τους στρατιώτες και τρία αμάξια, πάνω στα οποία φόρτωσαν τα βιβλία. Ο κ. Σερδάρογλου και ο κ. Παπαδόπουλος, δημοτικοί σύμβουλοι, αντιστάθηκαν στη διαρπαγή. Αλλά εμένα με απομάκρυναν εξαιτίας της ιδιότητάς μου. Μου δώσανε μια απόδειξη που υπογράφηκε από τους Βούλγαρους αξιωματικούς καθώς και από το Σερδάρογλου και τον Παπαδόπουλο, από την οποία προκύπτει ότι μας κατάσχασαν 832 βιβλία. Μετά την επιστροφή του ελληνικού στρατού, όταν αποκαταστάθηκαν οι τηλεφωνικές επικοινωνίες έγραψα στην Κωνσταντινούπολη και στην Αίγυπτο και τους ενημέρωσα για τα γεγονότα που μεσολάβησαν. Οι ελληνικές αρχές ειδοποιήθηκαν σχετικά αλλά δεν γνωρίζω σε ποια διαβήματα προέβησαν.

***

Καβάλα, 11^η / 24^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Στέφανος Καραγιώργης**, γεννηθείς στα Jannina Epire¹ ηλικίας 55 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Εγκαταλείποντας την Καβάλα, στις 27 Απριλίου 1916, εμπιστεύτηκα τη φύλαξη της περιουσίας μου, που βρίσκεται στους Φιλίππους, σε τρία πρόσωπα, δυο Μουσουλμάνους και έναν Έλληνα: τον Abdit Hassan, τον Demir, γιο του Ali, και τον Κωνσταντίνο Σαρδέλα. Στις 14 Σεπτεμβρίου

---

¹ Ιωάννινα Ηπείρου

1916 οι Βούλγαροι πήγαν εκεί κάτω και τους σκότωσαν με μαχαίρι. Ήταν κάτι εργάτες που δούλευαν στις ιδιοκτησίες μου, που μου διηγήθηκαν το γεγονός. Αυτοί κατάφεραν να κρυφτούν και να αποφύγουν τους Βούλγαρους. Αυτοί με βεβαίωσαν ότι ήταν πραγματικά οι Βούλγαροι που προξένησαν τις δολοφονίες αυτές, ενώ οι τοπικές αρχές δεν μου ανέφεραν για κανένα εγκληματικό γεγονός. Τα θύματα τάφηκαν από τους εργάτες μου πολύ κοντά στο κτήμα μου. Τους δυο μουσουλμάνους τους θάψανε μαζί. Ως μάρτυρες μπορώ να σας παρουσιάσω τον Κωνσταντίνο Γεωργίου, αγροφύλακα του Mantzar¹, κοντά στο κτήμα μου στους Φιλίππους, τον Osman Emin, γεωργό του Mantzar, το Housein, γιο του Caraali, από το χωριό Soujoutzouk².

Όταν επέστρεψα στο σπίτι μου το βρήκα ολοκληρωτικά λεηλατημένο. Τα έπιπλα, άλλα τα πήραν και άλλα τα κατέστρεψαν. Τον αδερφό μου τον σκότωσαν οι Βούλγαροι στο χωριό Paleochoiri³. Τον έριξαν σ' ένα βόθρο. Ονομαζόταν Γεώργιος Καραγιώργης.

Καβάλα, 11^η / 24^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Α. Δεμερτζής, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα κουρέας, αφού έδωσε τον καθορισμένο όρκο, έκανε την παρακάτω κατάθεση

Παρέμεινα στην Καβάλα σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Η πόλη πεινούσε. Οι άνθρωποι πέθαιναν κατά δεκάδες και οι ελλείψεις του πληθυσμού ήταν τρομερές. Παρά τις απαγορεύσεις της θρησκείας μας, είδα τους δυστυχισμένους να τρώνε γάτες και σκυλιά. Είδα μητέρες που προτιμούσαν να παραδώσουν τα παιδιά τους στους Βούλγαρους για να μην τα δουν νεκρά από την πείνα. Είδα επίσης μια μητέρα, της οποίας το παιδί 12 ετών, ήταν έτοιμο να πεθάνει. Το τύλιξε σε ένα σακί και το έβαλε μπροστά στην πόρτα της και πήγε αμέσως στη δουλειά. Εάν έκανε αυτό το διάβημα απανθρωπιάς, το έκανε για να μην εγκαταλείψει τη δουλειά και στερηθεί από ένα κομμάτι ψωμιού που θα ήταν η αμοιβή της. Καταλαβαίνετε σε ποια ανάγκη είχε φθάσει ο κόσμος.

Για να αποφύγουν το θάνατο, γυναίκες επιδόθηκαν στην πορνεία. Ο σκοπός των Βουλγάρων ήταν καθαρά η εξόντωση του ελληνισμού. Κατέστρεψαν τη συνοικία της Παναγίας, 3 σπίτια, ενώ τα διπλανά ακίνητα τα οποία ανήκαν σε Μουσουλμάνους δεν τα πείραξαν καθόλου.

¹ σημερινός οικισμός Λυδία Καβάλας

² σημερινός οικισμός Πηγές Καβάλας

³ Παλαιοχώρι

***

Καβάλα, 12^η / 25^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **John Rossyn – Kimbeley**, που γεννήθηκε στο Balham S. W., κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα πιανίστας, έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Βρέθηκα εδώ όταν οι Βούλγαροι κατέλαβαν την Καβάλα, στις 10 η ώρα στις 12 Σεπτεμβρίου 1916. Παρέμεινα εδώ μέχρι τις 21 Ιουνίου 1917, όταν με εκτόπισαν ως όμηρο πρώτα στη Δράμα, έπειτα στην Ξάνθη και από την τελευταία αυτή πόλη στην Αδριανούπολη και τελικά στη Φιλιπούπολη. Σε κάθε μια από τις πόλεις αυτές, με έθεταν πάντοτε τα εξής ερωτήματα: 1^ο πώς είναι δυνατόν οι Άγγλοι να είναι τόσο καλά πληροφορημένοι για τις κινήσεις του βουλγαρικού στρατού στην Καβάλα. 2^ο, εάν γνωρίζω καμία κίνηση του αγγλικού στρατού. Οι λόγοι για τους οποίους μου επέβαλαν τις ερωτήσεις αυτές και τις ανακρίσεις ήταν γιατί με θεωρούσαν κατάσκοπο. Τη γυναίκα μου που ήταν μαζί μου, την υπέβαλαν και αυτήν σε παρόμοιες ανακρίσεις και παρά τις προσπάθειές τους να μας χωρίσουν, τελικά δεν το κατάφεραν. Η γυναίκα μου και εγώ παραμείναμε αιχμάλωτοι στη Φιλιπούπολη μέχρι τις 9 Νοεμβρίου 1918. Περνούσαμε αρκετά καλά, με μόνη εξαίρεση που με σταματούσαν συχνά στο δρόμο και με ανάγκαζαν να τους δώσω χρήματα για να με απελευθερώσουν. Σε δυο παρόμοιες περιπτώσεις μου έκλεψαν 100 λέβα.

Τώρα πώς πέρασε ο πληθυσμός της Καβάλας, πριν με εκτοπίσουν θα αναφέρω αμέσως:

Όταν ο βουλγαρικός στρατός μπήκε στην Καβάλα, μπήκε από τρεις κατευθύνσεις. Δεν παρουσίαζε όψη κανονικού στρατού, αλλά ένα συνονθύλευμα από ληστές και λαφυραγωγούς. Κατά τη διάρκεια της πρώτης ημέρας της κατοχής, δεν έβλεπε κανείς παρά μόνο λίγους στρατιώτες. Αλλά την ίδια νύχτα κυκλοφορούσαν στην πόλη κατά 100ντάδες και λεηλατούσαν όλες τις ταβέρνες και στη συνέχεια επιδίδονταν στη λεηλασία των στρατιωτικών αποθηκών. Από την πρώτη μέρα της κατοχής μέχρι την ημέρα της εκτόπισής μου, έβλεπα πάντα τους Βούλγαρους να παραβιάζουν τα καταστήματα και τα ελληνικά και τουρκικά σπίτια και να λεηλατούν το περιεχόμενό τους. Απαγόρευσαν αυστηρά την εισαγωγή τροφίμων στην πόλη και φρόντισαν να τα πουλήσουν στην αγορά της Καβάλας, σε φανταστικές τιμές. Παραδείγματος χάριν, ένα ψωμί του μισού κιλού πωλείτο 10 – 20 φράγκα. Το καλαμποκίσιο άλευρο 10 – 20 φράγκα το κιλό. Ήταν αρμοδιότητα του βουλγαρικού στρατού να παρασκευάζει το ψωμί και να το διαθέτει στον κόσμο αλλά σε ποσότητα η οποία ήταν τελείως ανεπαρκής. Κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου 1916, αγόρασα μόνο 4 ψωμιά, τον Ιανουάριο 19

ψωμιά και το Φεβρουάριο 24 ψωμιά και τον μήνα Μάιο 10 ψωμιά. Το βάρος αυτών των ψωμιών κυμαινόταν από 80 μέχρι 150 δράμια. Όταν επέστρεψα στο γραφείο μου, έβλεπα καθημερινά 20 – 30 νεκρούς στο δρόμο. Οι άνθρωποι αυτοί πέθαναν από την πείνα και από την κακή ποιότητα του ψωμιού. Έβλεπα συχνά με τα ίδια μου τα μάτια τους Βούλγαρους να καταστρέφουν τα σπίτια και κατά τη διάρκεια της νύχτας ακούγαμε το θόρυβο από τις κατεδαφίσεις.

Κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού της πόλης από το συμμαχικό στόλο, στις 24 Μαΐου 1917, το τελωνείο που μέσα ήταν αποθηκευμένα εκρηκτικά είχε βομβαρδιστεί και σας εξομολογούμαι ότι 15 – 20 σπίτια κατεδαφίστηκαν κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού. Οφείλω να προσθέσω ότι από την πρώτη ημέρα της κατοχής, οι Βούλγαροι κατέστρεψαν τη μηχανική αντλία η οποία προμήθευε νερό σ' ένα μέρος της πόλεως. Εξ αιτίας αυτού, οι κάτοικοι ήταν αναγκασμένοι να πάνε σε ιδιωτικά πηγάδια αλλά καθώς τα περισσότερα σπίτια δεν είχαν πηγάδια, ο περισσότερος κόσμος αναγκάστηκε να προσφύγει για την παροχή νερού στις δημόσιες βρύσες.

Οι Βούλγαροι δώσανε διαταγή ένα βράδυ να σκοτωθούν όλα τα σκυλιά γιατί κάνανε μεγάλο θόρυβο γαβγίζοντας όταν αυτοί κατεδάφιζαν τα σπίτια. Από τότε τα σκυλιά τα έριχναν στα πηγάδια.

Αποχωρώντας ο μάρτυρας πρόσθεσε ότι όλος του ο ρουχισμός καθώς επίσης και αυτός της γυναίκας του έχουν τελείως λαφυραγωγηθεί, όταν ακόμη βρίσκονταν στην Καβάλα. Μετά την αναχώρησή του στη Βουλγαρία, όλα τα έπιπλά του λαφυραγωγήθηκαν.

***

Καβάλα, 12^η / 25^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Ζαβάκος**, που γεννήθηκε στη Σπάρτη, ηλικίας 49 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα στρατιωτικός, λοχαγός του πεζικού (7^ο γραφείο στρατολογίας) αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Παρέμεινα στη θέση μου στην Καβάλα μέχρι την ημέρα της εξορίας μου, στις 2 Ιουλίου 1917. Οδηγήθηκα μαζί με άλλους διακόσιους συμπολίτες μου, στη αρχή στην Sennita και μετά στο Velico–Timono, όπου παρέμεινα 6 μήνες. Μας είχαν περιορισμένους και δεν μπορούσαμε να βγούμε έξω γιατί το στρατόπεδό μας το είχαν περιφραγμένο. Για διατροφή μας έδιναν 50 δράμια την ημέρα και πιπεριές βραστές. Το σπίτι μου στην Καβάλα, το λεηλάτησαν τελείως. Τα ρούχα μου, τα ασπρόρουχα

μου και τα έπιπλά μου, όλα μου τα κλέψανε. Ο γαμπρός μου Αχιλλέας Γρηγοριάδης, παρέμενε στην εξορία και πέθανε εδώ στη Δράμα γιατί είχε κατηγορηθεί ως Βενιζελικός. Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν πάντοτε απάνθρωπη και κάνανε εγκλήματα πάνω στα εγκλήματα. Η περιοχή της Καβάλας έδινε κάθε χρόνο έναν αριθμό νεοσύλλεκτων που κυμαινόταν από 1600 – 1900 στρατιώτες. Οι Τούρκοι και οι Εβραίοι Ισραηλίτες δεν συμπεριλαμβάνονται γιατί δεν είχε συμπληρωθεί τριετία από την ημερομηνία της κατοχής των εδαφών αυτών. Ο μάρτυρας επιβεβαιώνει τις πολυάριθμες μαρτυρίες που κατατέθηκαν στην Επιτροπή και αφορούν τη βουλγαρική διαγωγή και τα δεινοπαθήματα της πόλης της Καβάλας κατά τη διάρκεια της διαμονής τους.

***

Καβάλα, 6^η / 19^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Μαρινόπουλος**, που γεννήθηκε στον Πύργο Ηλείας, ηλικίας 36 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα μεσίτης μεταφορών, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ο μάρτυρας εξορίστηκε από την Καβάλα στις 30 Μαρτίου 1917 στη Soumla, όπου πέρασε τρεις μέρες και μετά τον στείλανε στον Carnabat, όπου παρέμεινε 32 μέρες. Από εκεί τον πήγανε στο Kitcheno της Αλβανίας, όπου παρέμεινε 9 μήνες ασχολούμενος με τα σιδηροδρομικά έργα. Για τη γενική κατάσταση της Καβάλας (αποκλεισμός – πείνα – ληλασίες κτλ) ο μάρτυρας επιβεβαιώνει τις προηγούμενες καταθέσεις των μαρτύρων.

Επίσης, όσον αφορά τις συνθήκες μεταφοράς στην αιχμαλωσία και για τη γενική κατάσταση διατροφής και υγιεινής στην πόλη και για τις εκτοπίσεις του πληθυσμού που καταδικάστηκε σε καταναγκαστικά έργα, ο μάρτυρας σημειώνει τα ακόλουθα:

«Στο Kitcheno μας κακομεταχειρίστηκαν σκληρά. Μια μέρα ένας εξόριστος που δεν απέδωσε αρκετά στην εργασία του, χτυπήθηκε τόσο άγρια από τους στρατιώτες, ώστε έχασε τα λογικά του. Όταν όμως μετά από λίγο συνήλθε, τον έδειραν άγρια με ξύλινα ρόπαλα σε βαθμό που πέθανε λίγες μέρες αργότερα. Στο στρατόπεδο όπου ήμουν περιορισμένος υπήρχαν 500 περίπου Έλληνες υπήκοοι. Η θνησιμότητα έκανε την εμφάνισή της και πιστεύω ότι από τους πεντακόσιους που ήμασταν, μόνο 47 επιζήσαμε. Εγκατέλειψα το Kitcheno στις 2 Φεβρουαρίου 1918 κάνοντας τον άρρωστο και με έστειλαν στην Plevna, όπου οι συνθήκες ήταν λιγότερο δυσμενείς.

Στην επιστροφή μου στο σπίτι μου, το βρήκα λεηλατημένο και τα είδη του εμπορίου μου (άλογα, αμάξια, αχυρώνες κτλ) είχαν εξαφανιστεί. Έχω κάνει σχετική δήλωση για το θέμα αυτό.

Προσθέτω ακόμη ότι στο Kitcheno μας είχαν λεηλατήσει όλα τα αντικείμενα αξίας και κοσμήματα που είχαμε μαζί της. Το νικέλινο ρολόι μου, η χρυσή μου αλυσίδα, το χρυσό μου ρολόι, τα παπούτσια μου, όλος ο ατομικός μου ιματισμός, είχαν κλαπεί από τους φύλακες. Στο Kitcheno, σας το βεβαιώνω με το φρικτότερο τον όρκο ότι θάψανε στα εκεί νεκροταφεία ακόμη και ζωντανούς. Τους άτυχους τους θάψανε σε ομαδικούς και όχι βαθιά σκαμμένους τάφους. Σε λάκκους μεγάλης εκτάσεως, όπου έθαβαν το λιγότερο 50 πτώματα. Μπορώ να σας οδηγήσω εκεί και να σας δείξω τους τάφους, όπου το έδαφός τους είναι τόσο χαμηλό, που με ένα κοινό μπαστούνι μπορεί κάποιος να ανακατέψει τα κόκαλα. Κοντά στο σταθμό του Kitcheno υπήρχε ένας στρατώνας που μετατράπηκε σε νοσοκομείο. Εκεί μάζευαν τους νεκρούς. 300 περίπου πέθαναν σ' ένα μήνα περίπου. Τα πτώματα τα μάζευαν σε τέτοιο μικρό βάθος όπου τα κεφάλια τους έμεναν απ' έξω. Μια μέρα έτυχε να περάσει από εκεί ένας Βούλγαρος αξιωματικός και αντιλήφθηκε το γεγονός αυτό.

Ζήτησε εξηγήσεις από ένα Βούλγαρο λοχία. Ήμουν πολύ κοντά και καθώς ήξερα λίγα βουλγαρικά, άκουσα την απάντηση του λοχία: *«πρόκειται για τα σκυλιά τους Έλληνες που εργάζονταν στο σταθμό»*. Ο Βούλγαρος αξιωματικός πρόσθεσε: *«εξαφανίστε αμέσως τα ίχνη των πτωμάτων γιατί από εδώ θα περάσουν Γερμανοί αξιωματικοί, θα τα δουν και θα μας ανοίξουν καμιά ιστορία»*.

Αμέσως συγκέντρωσαν τους αρρώστους, τους οποίους και υποχρέωσαν να ρίξουν λίγο χρώμα στα πτώματα με τη βοήθεια των γουδοχειριών».

***

Καβάλα, 6^η / 19^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Κουτσοουράδης**, που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 43 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ο μάρτυρας παρέμεινε στην Καβάλα, μέχρι τον Ιούλιο 1917, ημερομηνία κατά την οποία εξορίστηκε στη Βουλγαρία. Πέρασε από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως στη Soumla και από εκεί τον στείλανε στο Velico–Tirnovο όπου εργαζόταν στα σιδηροδρομικά έργα. Ο μάρτυρας επιβεβαιώνει όλα όσα κατέθεσε στην Επιτροπή και που αφορούν τα δεινά της Καβάλας, που οφείλονται στην πείνα, το μεγάλο αριθμό των νεκρών, τη λαφυραγώγηση των σπιτιών και των καταστημάτων, τα δεινά που υπέφερε στο ταξίδι της εξορίας (πηγαίνοντας και ερχόμενος) και τις ιδιαίτερα σκληρές συνθήκες που επιβλήθηκαν στους εξόριστους.

Επιμένει ιδίως στο γεγονός ότι από τους 800 περίπου Έλληνες που ήταν μαζί του στο Velico – Tirnovο, δεν έμειναν παρά μόνο 187 ως τις 6 Οκτωβρίου 1918. Τη στιγμή που ο αριθμός των θανάτων, περνούσε τους 25 την ημέρα. Ο μάρτυρας βεβαιώνει ότι οι πράξεις αγριότητας ήταν συχνές με το παραμικρό πρόσχημα. Ο μάρτυρας διηγείται το ακόλουθο γεγονός: ένας άτυχος πεινασμένος όμηρος, ζήτησε να πάρει μερικά αχλάδια από μια αχλαδιά, λίγα μέτρα μακριά από τη σκοπιά. Έγινε αντιληπτός από το Βούλγαρο σκοπό, ο οποίος και τον πυροβόλησε.

***

Καβάλα, 5^η / 18^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ειρηναίος Κωνσταντινίδης**, που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ιερέας (αρχιμανδρίτης), αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ευθύς αμέσως μετά την κήρυξη του πολέμου εκ μέρους της Ελλάδας, οι βουλγαρικές αρχές, συγκέντρωσαν δια της βίας όλους τους ιερείς και τους μοναχούς της Ανατολικής Μακεδονίας στη Δράμα. Ένας δημόσιος κήρυκας τους καλούσε από κάθε πόλη και από κάθε χωριό να πάνε να γραφτούν σε ένα κατάλογο. Πήγαμε όλοι και γραφήκαμε με τη σκέψη ότι θα μας μοιράσουν αλεύρι. Αφού γραφήκαμε, μας διέταξαν να πάμε στη Δράμα σε έξι ώρες. Έτσι στη Δράμα μαζευτήκαμε 213 άτομα. Δεν μας επέτρεψαν να πάρουμε μαζί μας ούτε τις αποσκευές μας. Από τη Δράμα μας μετέφεραν στη Soumla με βαγόνια, με τα οποία μετέφεραν άλλοτε τα

ζώα. Να σημειωθεί μάλιστα ότι τα βαγόνια είχαν κοπριές ζώων ακόμη. Μαζεμένα ήταν 45 άτομα σε κάθε βαγόνι. Στη Soumla μας ξύρισαν όλα τα απόκρυφα σημεία του σώματός μας και μας άφησαν μόνο λίγο γένια και τα μαλλιά, ενδεικτικά της ιδιότητάς μας. Μας πήραν ό,τι χρήματα είχαμε μαζί μας και μας επέτρεψαν μόνο να έχουμε μαζί μας 100 λέβα. Μας γύμνωσαν τελείως και μας έκαναν μια μεγάλη έρευνα για να δούνε μήπως έχουμε τίποτα κρυμμένα στα πλέον απόκρυφα σημεία του σώματός μας. Μερικές μέρες αργότερα, μας μετέφεραν στο Σεβλίεβο και μας έκλεισαν σ' ένα μεγάλο στρατόνα, όπου μας υποχρέωσαν να κάνουμε τις πλέον βρωμερές δουλειές που δεν άρμοζαν στην ιδιότητά μας ως κληρικοί.

Έτσι, μας υποχρέωσαν να καθαρίζουμε τα αποχωρητήρια, τα περιττώματα των ανθρώπων κτλ. Τρεις Άγγλοι αξιωματικοί, ένας στρατιωτικός Σέρβος και ένας Άγγλος λοχαγός που βρίσκονταν εκεί ως αιχμάλωτοι πολέμου, παρουσιάστηκαν αυτοβούλως και έδωσαν καταθέσεις για όλα αυτά που αντιλήφθηκαν. Οι Βούλγαροι κηπουροί ήρθαν για να ζητήσουν μια δεκάδα Ελλήνων ιερέων για να καλλιεργήσουν τους κήπους τους και μας υποχρέωσαν να φτιάξουμε τις μάντρες μεταφέροντας πέτρες και να εργαστούμε στους κοινοτικούς δρόμους του Seslievo. Σ' αυτούς που δούλευαν έδιναν 500 γραμμάρια ψωμί, σκληρό σαν την πέτρα, στους άλλους που ήταν γέροι στην ηλικία και δεν μπορούσαν να εργαστούν (μέσα σ' αυτούς δεν υπήρχε ούτε ένας ιερέας άνω των 40 ετών) δίνανε μόνο 200 γραμμάρια. Δεν μας πλήρωναν τίποτε αλλά μας έδιναν μερικά βρώμικα λαχανικά, αλλοιωμένα. Οι ιδιοκτήτες Βούλγαροι πλήρωναν καθημερινά 4 λέβα για τον κάθε εργάτη και κρατούσαν οι ίδιοι τους λογαριασμό. Καθώς η τροφή μας δεν ήταν αρκετή, ήμασταν υποχρεωμένοι να ζητήσουμε ελεημοσύνη από τους κατοίκους της πόλης. Τέλος, οι Βούλγαροι δε ζητούσαν τίποτα παρά να πέσει το ηθικό μας και η ψυχολογική μας κατάσταση.

13 από εμάς πέθαναν από την πείνα. Ο διοικητής μας υποχρέωσε πολλές φορές να δωρίσουμε κάτι στο βουλγαρικό Ερυθρό Σταυρό και με τον τρόπο αυτό συγκεντρώσανε 10.000 λέβα, όσα δηλαδή χρήματα είχαμε μαζί μας. Έτσι, για να συντηρηθούμε αναγκαστήκαμε να πουλήσουμε όσα ρούχα μας απέμειναν.

***

Καβάλα, 4^η / 17^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Αντώνης Νικ. Δακλίδης, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Πιεζόμενος από την πείνα, εγκατέλειψα την οικογένειά μου στην

Καβάλα, στις 5 του μηνός Ιουνίου 1917 και πήγα στη Dobroudja. Κάπου 10.000 άτομα εξόριστοι ήταν μαζί μας. Μόλις το 1/3 από αυτούς επέστρεψε, οι άλλοι πέθαναν εκεί. Μας υποχρέωσαν με όλα τα μέσα να τους παραδώσουμε τα χρήματα που είχαμε μαζί μας. Παραδείγματος χάριν, απειλούσαν τις γυναίκες να τους ξυρίσουν το κεφάλι αν δεν τους έδιναν τα χρήματά τους. Οι ιδιοκτήτες Βούλγαροι που είχαν ειδοποιηθεί από τις αρχές, μας έβαζαν να δουλέψουμε στις δικές τους δουλειές σαν σκλάβοι με αγγαρείες για πολλές ώρες καθημερινώς.

Το μικρό μου αγόρι ηλικίας ενός έτους που εμπόδιζε τη μητέρα του να δουλέψει το χτύπησαν άγρια. Εμάς τους ίδιους, σας βεβαιώνω, μας χτυπούσαν συχνά πάντοτε με το πρόσχημα ότι δεν αποδίδαμε αρκετά στην εργασία μας. Στη φάρμα που ήμουν, δουλεύαμε μαζί τρεις οικογένειες από την Καβάλα. Λαμβάνοντας ως πρόσχημα τη μικρή απόδοση της εργασίας του συμπατριώτη μας Πάλλη Σάββα, που ήταν αρχιτέκτονας στην Καβάλα, τον χτυπούσαν συχνά τόσο άγρια που μια μέρα μπροστά μου έπεσε νεκρός. Ήμουν εγώ ο ίδιος που άνοιξα ένα τάφο μέσα στο χωράφι και θυμούμαι ακόμα το μέρος αυτό. Μπορώ να σας οδηγήσω εκεί όπου τον έθαψα.

Ο Βούλγαρος πήγε και ζήτησε από τις αρχές την άδεια να θάψει το πτώμα στο χωράφι του. Του απάντησαν: «τα σκυλιά πρέπει να τα θάβει κανείς στον τόπο όπου ψοφάνε». Ύστερα από τρεις μήνες δουλειάς εκεί, ο ιδιοκτήτης μας παρέδωσε στις αρχές, μας μάζεψαν όλους επάνω σ' ένα αμάξι και ως ανταμοιβή μας έδωσαν μερικά χτυπήματα με ρόπαλο. Στη συνέχεια μας μετέφεραν στη Dobroudja και μας έδιναν ως διατροφή 400 γραμμάρια, μετά 300 και τέλος 200 γραμμάρια ψωμιού την ημέρα και δυο οκάδες νερό. Αυτό ήταν όλη η τροφή μας. Οι άνδρες δούλευαν στα καταναγκαστικά αυτά έργα σ' ένα τόπο που απείχε 100 μέτρα από τις παράγκες μας.

Από τις αποδοχές μας έπρεπε να πληρώσουμε ως φόρο στη κυβέρνηση ένα μεγάλο μέρος. Μεταξύ των μελών της οικογένειάς μου, ο άνδρας της αδερφής μου πέθανε στη Dobroudja. Ένα μεγάλος αριθμός Καβαλιωτών πέθανε στην εξορία. Η πένα του ανθρώπου δεν μπορεί να συντάξει αυτούς τους καταλόγους.

***

Καβάλα, 5^η /18^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Τζογάλης**, που γεννήθηκε στο Pravi¹, ηλικίτης 47 ετών, επάγγελμα μεσίτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

Ήμουν ένας από εκείνους που οι Βούλγαροι εξόρισαν από εδώ. Στις 22 Ιουνίου 1916 μας μετέφεραν στη Soumla και 11 ημέρες αργότερα μας πήγανε στο Carnabat (Coganza). Παρέμεινα εκεί μέχρι το Δεκέμβριο του 1916 και εργαζόμασταν μαζί με τους άλλους μεταφέροντας πέτρες. Μας κακομεταχειρίστηκαν πάρα πολύ χωρίς καμία αιτία. Έτσι, από τους 1600 που ήμασταν εκεί, 300 – 400 βρήκαμε το θάνατο, συνέπεια των βαριών εργασιών στις οποίες υποβληθήκαμε. Μετά με μετέφεραν στην Plevna, όπου για να μην δουλέψω σε αγγαρείες, αναγκάστηκα να πληρώνω ως φόρο στην κυβέρνηση 4, 5% την ημέρα.

***

Καβάλα, 11^η / 24^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Θάνος**, ηλικίας 21 ετών, που γεννήθηκε στη Σμύρνη, κάτοικος Καβάλας (εδώ και επτά χρόνια), επάγγελμα μηχανικός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Πριν μας συλλάβουν ως ομήρους, υποφέραμε όλων των ειδών τα βάσανα όχι μόνο από τις πιέσεις των τυράννων αλλά ακόμη και από την πείνα. Η μικρή ποσότητα αλεύρου που έστελνε η βουλγαρική κυβέρνηση δεν έφτανε ποτέ στον πεινασμένο κόσμο, καθώς οι βουλγαρικές αρχές προτιμούσαν πάντοτε το βουλγαρικό στοιχείο και λίγο τους ενδιέφερε αν ο ελληνικός κόσμος πέθαινε από την πείνα.

Οι Τούρκοι και οι Εβραίοι έβλεπαν με ευνοϊκό μάτι τα όργανα εναντίων του ελληνικού πληθυσμού. Προπάντων οι Τούρκοι έκλεβαν και λαφυραγωγούσαν τα ελληνικά σπίτια. Οι απώλειες της πόλης από τους Τούρκους και τους Βούλγαρους είναι αναρίθμητες, αλλά το ελληνικό ήταν το στοιχείο εκείνο που θεριζόταν. Ήταν η πείνα που έκανε τη τιμιότητα των δυστυχισμένων Ελληνίδων γυναικών να πουληθεί για ένα κομμάτι ψωμί. Οι άνδρες έτρωγαν ό,τι έβρισκαν. Δεν άφησαν στην πόλη ούτε γάτα ούτε σκύλο. Εγώ ο ίδιος με τα δυο μου ξαδέρφια που πέθαναν στο Kitchevo πήγαμε στο σπίτι μιας γριάς γυναίκας, της οποίας δεν ενθυμούμαι το όνομα, και την εμποδίσσαμε να φάει τη γάτα που μαγειρεύε. Θεωρούσαμε ότι είναι αμάρτημα για έναν άνθρωπο να φάει γάτα. Φυσικά η γυναίκα δεν ήθελε να μας ακούσει.

Δυστυχώς η γυναίκα που κατοικούσε στο Σιούγελο σ' ένα χάνι τούρκικο πέθανε κατά την εποχή αυτή.

Εξαιτίας της κακομεταχείρισης πέθαναν μόνο οι Έλληνες σωρηδόν. Πηγαίνοντας στις δουλειές τους έπεφταν και δεν σηκώνονταν πια. Οι νεκροί παρέμειναν άταφοι στη διάρκεια τριών ή περισσότερων ημερών.

Μερικούς από αυτούς τους έτρωγαν τα σκυλιά. Εγώ ο ίδιος είδα ένα σκύλο που κρατούσε στο στόμα του ανθρώπινα έντερα. Επρόκειτο για έναν Έλληνα καπνεργάτη που δούλευε στο εργοστάσιο Gesimimin. Καθώς τα πτώματα ήταν πολυάριθμα, δεν τα πήγαιναν αμέσως για ταφή. Σε μια μέρα μέσα μέτρησα 40 παρόμοια αποσυντεθειμένα πτώματα, σε τέτοιο σημείο που έκαναν το πέρασμα από εκεί αδύνατο, λόγω της κακοσμίας. Κατά τη διάρκεια της κατάστασης αυτής δυο γονείς, καθώς έρχονταν από μακριά με βάρκα από τη Θάσο, για να πάρουν μερικούς δικούς τους από εδώ, προδόθηκαν στους Βούλγαρους από ένα Τούρκο. Αυτούς τους έσφαζαν αμέσως μέσα στη βάρκα όπου έγιναν λεία των κορακιών.

***

Καβάλα, 9 η / 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μιχαήλ Κατερινιός**, που γεννήθηκε στην Καστάνη της Κυνουρίας, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Καβάλας, επαγγέλματος υδραυλικός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Σ' όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής παρέμεινα εδώ, γιατί η γυναίκα μου ήταν άρρωστη. Κατά το μήνα Φεβρουάριο του έτους 1917, ένα πρωί, καθώς βγήκα από το σπίτι μου για το μαγαζί μου, βρήκα το τελευταίο αυτό καμένο και τα περισσότερα από τα έπιπλά μου τα είχαν κλέψει. Έμαθα από έναν Εβραίο χωροφύλακα ότι οι Βούλγαροι μου το είχαν καταστρέψει την προηγούμενη νύχτα και οι ίδιοι είχαν βάλει φωτιά στο γειτονικό σπίτι, καθώς αυτό επικοινωνούσε με το δικό μου. Ζήτησα να μπω μέσα να σώσω ό,τι απέμεινε αλλά οι χωροφύλακες μου το απέτρεψαν και επιπλέον με χτύπησαν. Έτσι τα έχασα όλα όσα είχα στο μαγαζί μου.

Το μήνα Ιανουάριο 1917 πήγα στον κήπο μου που βρισκόταν έξω από την Καβάλα, όπου είδα εκεί Βούλγαρους στρατιώτες που το είχαν καλλιεργήσει με πατάτες κτλ. Όταν τους ρώτησα τι έκαναν εκεί, με έριξαν σ' ένα λάκκο με νερό και με έδειραν ανελέητα. Το μήνα Οκτώβριο 1916 μια οβίδα έπεσε από ένα συμμαχικό πλοίο και χάλασε το σπίτι μου που βρισκόταν στη συνοικία του Αγίου Αθανασίου.

Εξαιτίας του γεγονότος αυτού εγκατέλειψα το σπίτι μου και 15 μέρες αργότερα πήγαν εκεί οι Βούλγαροι στρατιώτες και άρχιζαν να αφαιρούν από αυτό τις πόρτες, τα παράθυρα κτλ. Απευθύνθηκα στον διοικητή Angeloff, ο οποίος συχνά με καλούσε να τον εξυπηρετώ δωρεάν και διέταξε τους στρατιώτες να πάνσουν να λεηλατούν το σπίτι μου.

***

Καβάλα, 9^η / 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Κουτούπης**, που γεννήθηκε στη Θάσο,*

κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Συνελήφθηκα ως όμηρος στις 28 Ιουνίου 1917 από τους Βούλγαρους στην Καβάλα και με έστειλαν στη Soumla, βουλγάρικη πόλη, με 200 άλλα άτομα. Από εκεί, το Σεπτέμβριο του 1917 με μετέφεραν με πεντακόσιους άλλους ομήρους σ' ένα βουνό κοντά στο Kitcheno. Την πρώτη εβδομάδα κοιμηθήκαμε στο ύπαιθρο, αλλά μετά φτιάξαμε τις παλάτκες μας (καλύβες), οι οποίες γέμιζαν συνέχεια νερά όταν έβρεχε. Μας υποχρέωσαν να εργαστούμε στα καταναγκαστικά έργα της σιδηροδρομικής γραμμής της Οχρίδας. Μας πήγαιναν στα έργα αυτά με βία. Περισσότεροι από 200 από μας υπέφεραν από κρυοπαγήματα στα πόδια. Εφόσον δεν μπορούσα να περπατήσω, με οδηγούσαν στη δουλειά ξυλοφορτώνοντάς με. Το ίδιο έκαναν και στους άλλους άρρωστους. Ιδίως μια μέρα χτύπησαν ένα πτώμα φωνάζοντας: «Stavaiti» δηλαδή «σήκω επάνω». Καθώς οι δυνάμεις μου με είχαν προδώσει, μεταφέρθηκα στο νοσοκομείο των Σκοπίων, όπου ο στρατιωτικός γιατρός Alexandre Metakoff, μου έκοψε τα δάχτυλα και των δυο μου ποδιών.

(Ο μάρτυρας σήκωσε τις κάλτσες του, και μας έδειξε τα πόδια του με τα κομμένα δάχτυλα). Επίσης κόψανε και τα δάχτυλα των ποδιών και δέκα άλλων ομήρων αλλά τέσσερις από αυτούς έχουν ήδη πεθάνει. Παρέμεινα στο νοσοκομείο τρεις μήνες περίπου και με μετέφεραν σιδηροδρομικώς, όπου ύστερα από τρεις μήνες με άφησαν ελεύθερο.

Οι Βούλγαροι έκαναν 2 αποστολές ομήρων. Η πρώτη έγινε στις 23 Ιουνίου 1917 και η άλλη στις 28 Ιουνίου του ίδιου έτους. Μετά ακολούθησαν και άλλες αποστολές ομήρων διότι είδα στη Soumla νέους ομήρους που προέρχονταν από την Καβάλα. Υπολογίζω σε 3,5 χιλιάδες σε σύνολο, τα άτομα που εκτοπίστηκαν από την Καβάλα. Ο κύριος Κωνσταντίνος Ζαβάκος, λοχαγός της ελληνικής στρατολογίας που παρέμεινε στην Καβάλα κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, και ο οποίος στη συνέχεια συνελήφθη όμηρος, μου είπε στη Soumla ότι ο κατάλογος των ομήρων της Ανατολικής Μακεδονίας, που τον είδε αυτός ο ίδιος, φθάνει τις 488.000.

Αυτός ο Ζαβάκος βρίσκεται τώρα στην Καβάλα και είναι αρχηγός της στρατολογίας.

***

Καβάλα, 9^η / 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Απόστολος Χηνόπουλος** που γεννήθηκε στο Νεοχώρι του Βόλου, ηλικίας 53 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος ελαίων, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Από το έτος 1915 ήμουν κάτοχος ενός μαγαζιού κοντά στο τελωνείο και στο οποίο την ημέρα της εισβολής του βουλγαρικού στρατού στην Καβάλα, είχα 205 βαρέλια που περιείχαν 21 χιλιάδες οκάδες μαύρες ελιές του Βόλου, αξίας περίπου 30.000 δραχμών. Είχα επίσης και πέντε βαρέλια λάδι που περιείχαν 750 οκάδες, αξίας 2.500 δραχμών περίπου, 64 μπιτόνια που περιείχαν 834 οκάδες λάδι, αξίας 3.500 δραχμών περίπου, 53 μπιτόνια που περιείχαν 753 οκάδες μέλι, αξίας 1.100 δραχμών περίπου, 42 σακιά γεμάτα σαπούνη άσπρο της Μυτιλήνης, αξίας 1.900 σαράντα δραχμών και άλλα εμπορεύματα.

Οι Βούλγαροι με την εισβολή τους στην Καβάλα, εγκαταστάθηκαν στην πλατεία του τελωνείου και απαγόρευσαν τη διέλευση του πληθυσμού από εκεί. Έτσι, ήταν αδύνατον σε μένα να μεταβώ στο μαγαζί μου. Απευθύνθηκα αμέσως στον τοπικό Βούλγαρο διοικητή, του οποίου δεν γνωρίζω το όνομα, αλλά δεν μου επέτρεψε να πάω στο μαγαζί μου, λέγοντας ότι αυτό το φρουρούν Βούλγαροι στρατιώτες.

Ύστερα από μερικές μέρες ο Kosteff, υπολοχαγός της στρατιωτικής επιμελητείας, με κάλεσε στο γραφείο του και με ρώτησε εάν είχα στο μαγαζί μου ελιές και πρόσθεσε ότι αν τις έχω κρύψει, πρέπει να τις θεωρήσω ως χαμένες. Μετά ρώτησε την ποσότητα την οποία είχα και διέταξε ένα στρατιώτη Βούλγαρο να με συνοδεύει μέχρι το μαγαζί μου.

Μόλις έφτασα εκεί, διαπίστωσα ότι τα τέσσερα παράθυρα του μαγαζιού μου που είχαν όψη τη θάλασσα ήταν σπασμένα και ότι όλα τα εμπορεύματά μου έλειπαν. Εκτός από 52 βαρέλια ελιές. Πήγα αμέσως στο διοικητή και παραπονέθηκα, ο οποίος μου απάντησε ότι θα βρει τους κλέφτες. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι Βούλγαροι στρατιώτες ήταν εκείνοι που έκλεψαν τα εμπορεύματά μου, γιατί κανένας πολίτης δεν τολμούσε να περάσει από εκεί σε όλο το διάστημα της κατοχής. Προσθέτω επίσης ότι ο Kosteff μου ζήτησε 3.000 λέβα για να μου επιτρέψει να ανοίξω το μαγαζί μου. Πιστεύοντας ότι θα μπορούσα να σώσω τα εμπορεύματά μου, των οποίων η αξία ήταν πολύ μεγαλύτερη των 3.000 λέβα, πλήρωσα στον Kosteff χωρίς να έχω κανένα μάρτυρα το ποσό αυτό και μετά, με τη συνοδεία ενός Βούλγαρου στρατιώτη, πήγα στο μαγαζί μου.

Λίγο καιρό αργότερα ο ίδιος ο Kosteff με κάλεσε για δεύτερη φορά στο γραφείο του, ζήτησε όλη την ποσότητα των ελιών, προσθέτοντας ότι πρέπει να τα πουλήσω στο βουλγαρικό στρατό, πράγμα το οποίο έκανα διότι κατάλαβα ότι δεν μπορούσα να κάνω και αλλιώς. Τους πούλησα 105 βαρέλια ελιές που περιείχαν 11.953 οκάδες ελιές. Τα πούλησα προς 1/ 70 λέβα την οκά και ύστερα από ένα μήνα μου πλήρωσαν την αξία τους που ανερχόταν σε 20.200 λέβα. Μια ώρα αργότερα, ύστερα από την αναχώρησή μου από το γραφείο μου, ο Kosteff με φώναξε για δεύτερη φορά και μου ζήτησε να του καταβάλω το 45% των κερδών ως

φιλοδώρημα και να μην το πω σε κανένα.

Στην αρχή αρνήθηκα να του πληρώσω τα λέβα που ζήτησε αλλά όταν με απείλησε ότι θα με κακοποιήσει, φοβήθηκα και τον πλήρωσα 9.000 λέβα περίπου. Ο Διαμαντής Παπαδόπουλος, διευθυντής του εστιατορίου «Νέα Ελλάς» ο οποίος πήρε γνώση των γεγονότων αυτών, μπορεί να σας τα επιβεβαιώσει γιατί είδε τα χρήματα στα χέρια μου όταν πήγα να τα δώσω στον Kosteff. Ο Δημήτριος Κυριάκος, παντοπώλης, είναι σε θέση να σας διαβεβαιώσει τη ληλασία του μαγαζιού μου, καθώς επίσης και τα εμπορικά μου βιβλία φέρουν την ένδειξη ότι ο Γεώργιος Μαμούκας, έμπορος από το Λαύκο του Βόλου, μου προμήθευσε αυτές τις ελιές και τα λάδια προελεύσεως Μυτιλήνης.

***

Καβάλα, 9^η/ 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Adam Tziamali (Αδάμ Τσιαμαλή)**, που γεννήθηκε στην Αλιστράτη, ηλικίας 36 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε στο Κοράνι έκανε την παρακάτω δήλωση*

Είμαι Μουσουλμάνος, θυμούμαι πολύ καλά ότι μερικές μέρες ύστερα από την εισβολή στην Καβάλα, ένας διοικητής Τούρκος, που τον λέγανε Fouad – Bey, ο οποίος ήρθε από την Ξάνθη, κάλεσε στο γραφείο του ένα μεγάλο αριθμό Μουσουλμάνων που ζούσαν στην Καβάλα και με την παρουσία του Βούλγαρου αξιωματικού, μας είπε ότι όλοι οι Μουσουλμάνοι ηλικίας από 30 – 35 ετών οφείλουν να επιστρατευτούν. Μας είπε επίσης ότι αυτός που δεν θα παρουσιαστεί σε 24 ώρες θα τουφεκιστεί. Μετά απ’ αυτό όλοι μας πειθαρχήσαμε στην πρόσκλησή του. Παρέμεινα στην Καβάλα ως στρατιώτης για 1, 5 μήνα και στη διάρκεια αυτή είδα πολλούς άλλους Μουσουλμάνους να τους δέρνουν ανελέητα οι Τούρκοι γιατί άργησαν να παρουσιαστούν. Πολύ αργότερα με έστειλαν μαζί με τους Μουσουλμάνους στο χωριό Jenikioi¹, που βρίσκεται 3 ώρες μακριά από την Καβάλα.

Βρεθήκαμε εκεί 150 Μουσουλμάνοι με αξιωματικούς Βούλγαρους και υπαξιωματικούς Τούρκους. Παραμείναμε τρεις μήνες περίπου εκεί και δουλεύαμε κάθε μέρα στα ορύγματα. Η τροφή μας ήταν απαίσια καθώς μας έδιναν μισή οκά ψωμί καλαμποκίσιο και μερικά βρασμένα πιπέρια. Τελικά μας στείλανε στην Κωνσταντινούπολη όπου υπήρχαν 4 τουρκικά τάγματα από Μουσουλμάνους της Καβάλας και της γύρω περιοχής. Υπολογίζω ότι κάθε τάγμα είχε περίπου 100 στρατιώτες. Στην Κωνσταντινούπολη υπήρχαν και άλλα τουρκικά τάγματα που

¹ σημερινός οικισμός Νέα Κώμη Καβάλας

σχηματίστηκαν από Μουσουλμάνους των περιοχών Δράμας, Sargi-Shaban¹ και Pravi². Υπολογίζω τον αριθμό όλων των στρατιωτών Μουσουλμάνων σε 6.000. Όλοι αυτοί οι στρατιώτες απεστάλησαν στη Μεσοποταμία, στην Παλαιστίνη, στην Κιλικία και στον Καύκασο.

Δεν μπορώ να σας περιγράψω μια ανάλογη ζωή μ' αυτή που κάναμε εκεί. Κατόρθωσα να πάρω μια άδεια από ένα Τούρκο αξιωματικό και αντί να πάω στην Αδριανούπολη, ήρθα στην Καβάλα. Οι Βούλγαροι μας έδιναν για τροφή ένα κομμάτι άσπρο ψωμί και μια χούφτα σπόρους από σιτάρι για να κάνουμε σούπα, προσθέτοντας και επιμένοντας ότι δεν έχουν τίποτα άλλο να μας δώσουν.

Οι βουλγαρικές αρχές με πιάσανε στην Καβάλα και μ' έστειλαν στην Πλεννα όπου παρέμεινα 3,5 μήνες μέχρι την αποστράτευση. Πολλοί Μουσουλμάνοι που επιστρατεύτηκαν παρέμειναν στην Κωνσταντινούπολη, μην έχοντας τα μέσα να επιστρέψουν στις πατρίδες τους. Στην Κωνσταντινούπολη έμαθα από τους Μουσουλμάνους ότι Βούλγαροι στρατιώτες, ύστερα από εντολή του Fouad-Bey, έδειραν και σκότωσαν στα χωριά Oltzak³ και Caratzakioi⁴ τους γονείς των Μουσουλμάνων εκείνων που εγκατέλειψαν τον τουρκικό στρατό στη Χρυσούπολη. Άλλοι από τους Μουσουλμάνους αυτούς, περίπου 200, συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν στην Καβάλα. Πήγα και τους επισκέφτηκα στη φυλακή. Η στρατολόγηση των Μουσουλμάνων έγινε σε δυο περιόδους. Η μια συμπεριελάμβανε τα άτομα που είχαν ηλικία από 30 – 35 ετών και η άλλη τα άτομα από 35 – 45 ετών. Κανένας Μουσουλμάνος δεν κατατάχθηκε ως εθελοντής. Γι' αυτό το λόγο πολλοί κρύφτηκαν σε διάφορα χωριά. Αλλά οι απειλές για την κακομεταχείριση αυτών που δεν θα παρουσιάζονταν στη συνέχεια ανάγκασαν πολλούς από τους φυγάδες να παρουσιαστούν. Άκουσα από πολλούς Μουσουλμάνους ότι ο αριθμός Μουσουλμάνων που επιστρατεύτηκαν από την Καβάλα, Δράμα, Sargi-Shaban και Pravi, ανέρχεται σε 17.000 άτομα περίπου.

***

Καβάλα, 9^η/ 22^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Moustafas Barbaresakis**, που γεννήθηκε στα Χανιά της Κρήτης, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα διερμηνέας, αφού ορκίστηκε επί του Κορανίου, έκανε την παρακάτω δήλωση – κατάθεση*

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής ήμουν αλευρέμπορος και

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Πλαταμώνας Καβάλας

⁴ σημερινός οικισμός Πέρνη Καβάλας

θυμάμαι ότι 10 μέρες ύστερα από την εισβολή των Βουλγάρων στην Καβάλα, ήρθε από την Κωνσταντινούπολη ένας Τούρκος διοικητής που ονομαζόταν Fouad-Bey, ο οποίος συνεργαζόταν στενά με τους Βούλγαρους αξιωματικούς. Κάλεσε όλους τους Μουσουλμάνους της Καβάλας, όσους είχαν ηλικία από 30 – 45 ετών, να καταταγούν στον τουρκικό στρατό ως στρατιώτες (milissi) και να αποτελέσουν μέλη της εθνικής φρουράς. Όλοι αυτοί οι Μουσουλμάνοι δεν ήθελαν να καταταγούν ως στρατιώτες. Αλλά όταν την πρώτη μέρα της επιστράτευσης ο Μουχτάρης (πρόεδρος) της κοινότητας δεν παρουσίασε τον κατάλογο των εγγεγραμμένων για επιστράτευση, ο Fouad-bey τον έδειρε άγρια ο ίδιος. Ο Fouad-Bey έδερνε ανελέητα όλους όσους δεν παρουσιάστηκαν αμέσως, και αργούσαν να καταταγούν.

Εγώ και 35 άλλοι Μουσουλμάνοι κρυφθήκαμε σ' ένα ελληνικό σπίτι για ένα μήνα περίπου. Ύστερα απ' αυτό βγήκαμε έξω ελπίζοντας ότι δεν διατρέχαμε κίνδυνο να επιστρατευτούμε, αλλά ο τοπικός διοικητής ο Georgief –ο Fouad-bey ήδη είχε αναχωρήσει- μας κάλεσε και μας ανακοίνωσε ότι είμαστε στρατιώτες. Αρνηθήκαμε και του είπαμε ότι ήμασταν Μουσουλμάνοι και υπήκοοι Έλληνες. Μερικές μέρες αργότερα, ήρθε μια διαταγή, εκ μέρους της βουλγαρικής Μεραρχίας που εγκαταστάθηκε στη Δράμα και μας απέστειλαν στην Κωνσταντινούπολη σιδηροδρομικώς, με τη συνοδεία 10 Βουλγάρων στρατιωτών, όπου μας κράτησαν στη φυλακή για 18 ώρες.

Ύστερα από την αποστράτευση επιστρέψαμε εδώ, αλλά πολλοί από τους συμπατριώτες μου παραμένουν ακόμη στην Κωνσταντινούπολη γιατί δεν έχουν τα μέσα να επιστρέψουν. Έμαθα από τους Μουσουλμάνους στρατιώτες ότι ο αριθμός των Μουσουλμάνων που επιστρατεύτηκαν σε Καβάλα, Δράμα και Sarri-Shaban¹ ανέρχεται σε 18.000 περίπου σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής και ότι οι στρατιώτες αυτοί απεστάλησαν στον τουρκικό στρατό της Κιλικίας, Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης και του Καυκάσου. Δεν παρουσιάστηκε κανένας εθελοντής Μουσουλμάνος. Όλους τους ανάγκασαν να παρουσιαστούν εξαιτίας της κακομεταχείρισης που υπέστησαν αυτοί που καθυστέρησαν να παρουσιαστούν. Έμαθα επίσης ότι το μήνα Μάρτιο του 1917, ύστερα από διαταγή του Fouad-bey, ο βουλγαρικός στρατός, ακολουθούμενος από δυο αποσπάσματα με στρατιώτες Μουσουλμάνους οι οποίοι ξεκίνησαν από το Sarri-Shaban, πήγαν στα χωριά Oltzak², Netirly³. Οι Βούλγαροι σκότωσαν τους γονείς των Μουσουλμάνων που δεν παρουσιάστηκαν στο στρατό.

Προσθέτω επίσης ότι εμένα και έναν άλλο Μουσουλμάνο που ονομαζόταν Ali-Oglou-Niagi, μας φυλάκισαν στην Κωνσταντινούπολη για

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Πλαταμώνας Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Δύσβατο Καβάλας

7 ολόκληρους μήνες γιατί εξακολουθούσαμε να αποφεύγουμε να καταταγούμε στο στρατό.

Καβάλα, 9^η /22^η Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Καλλιόπη Ν., που γεννήθηκε στις Σέρρες, ηλικίας 60 ετών, κάτοικος Καβάλας, ανεπάγγελτη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Το σπίτι μου βρίσκεται στη συνοικία της Παναγίας. Λίγο πιο μακριά από ένα άλλο σπίτι που χρησίμευε ως στρατώνας των Βουλγάρων στρατιωτών. Για να προμηθευτώ το ψωμί μου καθώς και αυτό των δυο μικρών μου κοριτσιών, της Κλεοπάτρας και της Θεοπίστης, αναγκάζομουν να πάω κάτω στην αγορά για να πουλήσω μερικά φορέματα. Ο γιος μου ο Γιάννης ήδη είχε πεθάνει από πείνα. Δεν είχαμε κανένα προστάτη. Μια μέρα οι Βούλγαροι στρατιώτες, μαθαίνοντας την έξοδό μου στην αγορά, μπήκαν μέσα στο σπίτι μου και βίασαν τα δυο μου κορίτσια. Είναι βέβαιο ότι τα δυο δυστυχισμένα μου κορίτσια φώναζαν σε βοήθεια αλλά ποιος θα τις άκουγε; Λίγο αργότερα τα άτυχά μου παιδιά, όταν επέστρεψα, με δάκρυα στα μάτια, μου διηγήθηκαν την απερίγραπτη συμφορά τους. Την ίδια μέρα πήγα στο διοικητή του τόπου Georgieff και του ανέφερα το γεγονός του βιασμού, αλλά αυτός με έδιωξε βρίζοντάς με γιατί εγώ τόλμησα να αναφέρω ως δράστες τους στρατιώτες εκείνους οι οποίοι εγκατέλειψαν τα σπίτια και τις οικογένειές τους για να έρθουν εδώ να πολεμήσουν για την πίστη και την πατρίδα τους. Και ποιους πάω να κατηγορήσω; Τους Βούλγαρους που ήταν οι χειρότεροι των ανθρώπων; Όλοι ήταν κακούργοι. Σας ομολογώ για πρώτη φορά ότι και εγώ η ίδια, παρ' όλα τα άσπρα μου μαλλιά και τα 60 μου χρόνια, είχα την ίδια τύχη από ένα Βούλγαρο χωροφύλακα που τον έλεγαν Χρήστο. Κάποια μέρα που πήγα να του παραπονεθώ για τη μικρή ποσότητα ψωμιού που μας έδιναν, με έπιασε από το λαιμό και θέλοντας ή μη με ανάγκασε να ικανοποιήσω τις αισχρές ορέξεις του.

Προσθέτω επίσης ότι βρεθήκαμε σε μια μεγάλη φτώχεια και πουλήσαμε όλο μας το ρουχισμό για να προμηθευτούμε ένα κομμάτι ψωμί. Τα μικρά μου κορίτσια ιδίως υποχρεώθηκαν για να μην πεθάνουν από την πείνα να επιδοθούν κάμποσες μέρες στην πορνεία. Σήμερα ζητάνε μια δουλειά τίμια για να ζήσουν όσο μπορούν καλύτερα γιατί ήταν η ανάγκη εκείνη που τους υποχρέωσε στη διαφθορά.

***

Καβάλα, 8^η /21^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ευριπίδης Ζάμπας**, γεννηθείς στην Κωνσταντινούπολη, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα διερμηνέας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο Καβάλας, ηλικίας 61 ετών, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση*

Οι Βούλγαροι μπήκαν στην Καβάλα στις 30 Αυγούστου 1916. Όχι ως στρατιώτες ενός τακτικού στρατού αλλά ως φοβεροί ληστές από τρεις – τέσσερις ως και πέντε δρόμους. Από την πρώτη μέρα της εισβολής τους, επιδόθηκαν στην κλεψιά και στην λεηλασία, όλες τις ημέρες, από τις 10 η ώρα το βράδυ μέχρι τις 2 η ώρα μετά τα μεσάνυχτα.

Ομάδες ομάδες στρατιωτών με τους αξιωματικούς τους διέτρεχαν όλους τους δρόμους της πόλης με τις βοϊδάμαξές τους και λήστευαν όλα τα σπίτια, των οποίων έλειπαν οι ιδιοκτήτες τους. Οι λεηλασίες αυτές διήρκεσαν για πολύ χρόνο, με τη διαφορά ότι στις αρχές αυτές γίνονταν τη νύχτα, ενώ αργότερα ακόμα και την ημέρα. Στην αρχή μετέφεραν στη Βουλγαρία ό,τι τρόφιμα έβρισκαν στα μαγαζιά και στα σπίτια. Αργότερα ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο μεταφέροντας έπιπλα και ό,τι άλλο μπορούσε να μεταφερθεί. Εν τω μεταξύ οι Τούρκοι, μεταξύ των οποίων ο Hamdi που έκανε την αρχή (κάποιος Houssamedine που ήταν βουλευτής στην ελληνική βουλή), ήρθαν στη δημαρχία επιζητώντας να την καταλάβουν, έχοντας την υποστήριξη του τοπικού διοικητή Kirkoff, ο οποίος για να ικανοποιήσει τις επιθυμίες τους απέλυσε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες που ασχολούνταν με τις δημοτικές υποθέσεις. Μετά την κατάληψη της δημαρχίας από τους Τούρκους η πόλη άρχισε να υποφέρει τις στερήσεις από μέρα σε μέρα, ιδιαίτερα όταν έγινε διοικητής της πόλης ο Angheloff, ένας πραγματικός κακούργος. Αυτός συνεργάστηκε με τους Ισραηλίτες της πόλης, τους παρέδωσε το άλευρο που προοριζόταν για τους κατοίκους, τους έκανε μεγάλη έκπτωση και μετά τους άφησε να το διαθέσουν στον πεινασμένο κόσμο. Για να μην πεθάνουν από την πείνα οι άνθρωποι πωλούσαν ό,τι κινητά είχαν για να προμηθευτούν μια οκά άλευρο σε μια τιμή αφάνταστα υψηλή. Καθώς δεν είχαν κανένα άλλο αντικείμενο για πώληση, κυριάρχησε η πείνα και ακολούθησαν οι ομαδικοί θάνατοι. Πέθαναν κάθε μέρα από 30 – 50 άνθρωποι όταν επέστρεφαν από τις εργασίες τους και έπεφταν στους δρόμους καταβεβλημένοι από την πείνα. Υπήρξα αυτόπτης μάρτυρας των ανθρώπων που πέθαναν από πείνα στους δρόμους, πολύ κοντά στην πόρτα του σπιτιού μου. Η πείνα έθιξε κυρίως τις μικρές ηλικίες των 5 – 7 ετών καθώς την περίοδο αυτή έλειψαν οι τροφές οι πλέον απαραίτητες. Εννοείται ότι οι άνδρες έτρωγαν τα σκυλιά και τις γάτες. Εγώ ο ίδιος είδα με τα μάτια μου ένα νεαρό παιδί που έτρωγε σκυλίσιο κρέας πολύ κοντά στο φούρνο του κ. Κολοκυθά. Σαν συνέπεια αυτής της κατάστασης υπήρχαν πολυάριθμοι θάνατοι. Έθαβαν τους νεκρούς κατά ομάδες σε κοινούς τάφους όπως ακριβώς τα ζώα, χωρίς ιερέα, ενταφιασμένους κατά 5άδες και πολλές φορές περισσότερους. Τους μετέφεραν εκεί με τα κάρρα

της δημαρχίας σε κατάσταση εξαιρετικά απεχθή.

Η δυσωδία δεν μας άφηνε ήσυχους. Η πείνα ήταν καθημερινή, καθώς οι Βούλγαροι, από την ημέρα της άφιξής τους μέχρι την ημέρα που αναχώρησαν, δεν σταμάτησαν να παραβιάζουν τις πόρτες των σπιτιών μας. Η πείνα ήταν τέτοια που πολλές γυναίκες προτιμούσαν να επιδοθούν στην πορνεία παρά να πεθάνουν από την πείνα. Υπήρξαν γονείς οι οποίοι παρέδωσαν τα παιδιά τους στους Βουλγάρους επειδή δεν είχαν τίποτα να τα ταΐσουν. Άλλωστε οι τελευταίοι αυτοί, κατά την αναχώρησή τους, πήραν μαζί τους δια της βίας πολλά από αυτά τα παιδιά. Όσον αφορά τα σχολεία και τις εκκλησίες, είναι καλύτερα να μην πούμε τίποτε γι' αυτά. Τα κλείσανε όλα. Δεν επέτρεψαν ακόμη και να χτυπήσουμε τις καμπάνες των εκκλησιών.

***

Καβάλα, 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αχιλλέας Βάρδας**, γεννηθείς στην Καβάλα, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Εγκατέλειπα την Καβάλα στις 12 Αυγούστου του 1916 αφήνοντας την επίβλεψη της επιχείρησής μου, σε έναν από τους υπαλλήλους μου. Το Μάρτιο του 1917 η Επιτροπή που η βουλγαρική κυβέρνηση έστειλε από τη Σόφια, απαίτησε από τον υπάλληλό μου την παράδοση των καπνών, των οποίων το μεγαλύτερο μέρος κατασχέθηκε, παρά τις διαμαρτυρίες των υπαλλήλων μου. Αυτό έγινε κατά τη διάρκεια της φορτώσεως, επί παρουσία της Επιτροπής αυτής, όσο και του δήμαρχου Hamdi. Οι διαμαρτυρίες αυτές δεν έφεραν αποτέλεσμα και τα καπνά μου που ανέρχονταν σε 22.000 οκάδες και αντιπροσώπευαν μια αξία 400.000 φράγκων περίπου, στάλθηκαν στη Σόφια. Αλλά εκτός από την απώλεια αυτή, υπέφερα και άλλη. Την κατάσχεση όλων των κινητών στοιχείων της κατοικίας μου και αυτών που είχα στην αποθήκη μου. Έτσι, δεν μου απέμεινε τίποτε απ' όλη μου την περιουσία που απέκτησα ύστερα από σκληρή εργασία πολλών ετών.

Καβάλα, 4^η / 17^η Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Κατίνα Β. Γ.**, γεννηθείς στην Τζουμαγιά¹, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα νοικοκυρά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Έμεινα μαζί με τον άνδρα μου σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής

¹ Τσουμαγιά-σημερινός οικισμός Ηράκλεια Σερρών

κατοχής στην πόλη της Καβάλας. Ο άνδρας μου πέθανε από τις στερήσεις εδώ και 18 μήνες. Κατά τη διάρκεια του 1918, προσπάθησα να αποκτήσω μια άδεια για να πάω στην Τζουμαγιά, τη γενέθλιά μου πόλη. Για να τελειώσω τη δουλειά αυτή πήγα στο διοικητήριο. Εκεί βρήκα άλλες τρεις γυναίκες και μια νεαρή κόρη Ιουδαία, ηλικίας 15 – 16 ετών, όλες άγνωστες σε μένα. Με οδήγησαν σε μια κάμαρα μαζί με τη μικρή κόρη και μπήκαν εκεί μέσα 11 Βούλγαροι στρατιωτικοί που καθώς κατάλαβα καλά, επρόκειτο για αξιωματικούς, γιατί έφεραν μουστάκια. Βίασαν τη μικρή κόρη παρ' όλη την αντίστασή της. Μετά την πράξη τους αυτή, παρέμεινα δυο ώρες στο δωμάτιο. Εμάς όλες τις άλλες μας βίασαν τη μια κατόπιν της άλλης χωρίς έλεος, παρά την αντίστασή μας. Παρατήρησα πολύ αργότερα ότι είχαμε προσβληθεί από μια μεταδοτική ασθένεια. Από τότε δεν ξαναπάτησα στο διοικητήριο.

Η μάρτυρας παρουσιάστηκε εκ νέου σήμερα στις 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919 ενώπιον της Επιτροπής και δήλωσε ότι επιμένει στην παραπάνω κατάθεσή της και επιπλέον προσθέτει ότι εξακολουθεί ακόμη να υποφέρει από την αρρώστια της οποίας ήταν θύμα. Προσέφυγε στις φροντίδες του γιατρού του δημοτικού νοσοκομείου «Ευρυσθένης».

***

Καβάλα, 5^η / 18^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Λύτσικας**, που γεννήθηκε στο Beligrade (Βελιγράδι), ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Καβάλας, γεννηθείς στο Βελιγράδι, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Παρέμεινα εδώ ο ίδιος και σας ομολογώ ότι κατά τη διάρκεια του μηνός Απριλίου 1917 έγινε μια απογραφή για τον επισιτισμό των κατοίκων της Καβάλας, από μια Επιτροπή που συστάθηκε από τον τοπικό διοικητή και της οποίας ήμουν μέλος. Η απογραφή απέδωσε 14.600 κατοίκους. Είμαι σε θέση να γνωρίζω ότι καθώς ήμουν μέλος της επιτροπής και κατά τη διάρκεια του μηνός Μαρτίου 1918, έγινε μια άλλη απογραφή, η οποία απέδωσε 9.200. Όσον αφορά τον αστικό πληθυσμό της πόλης τη στιγμή της κατάληψής της από τους Βουλγάρους, δεν είμαι σε θέση να σας δώσω ακριβείς πληροφορίες.

***

Καβάλα, 4^η / 17^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Παπά-Νικόλας Παπαναστασίου**, που γεννήθηκε στο Besnecheri (Αδριανούπολη), ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Καβάλας,*

εφημέριος στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννου, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Συνελήφθηκα μαζί με άλλους ιερείς της Καβάλας στις 23 Ιουνίου 1917 και μας οδήγησαν από διάφορους σταθμούς στη Soumla, όπου βρήκαμε όλους τους ιερείς και τους μοναχούς από την Ανατολική Μακεδονία που ήταν 213. Ακολούθως μας οδήγησαν στο Lagoz, όπου κατά τη διάρκεια 28 ημερών κοιμόμασταν σε υγρούς στάβλους σε πλήρη απομόνωση.

Πέρασε αυτός ο καιρός και μας μετέφεραν στο Sevlievo όπου παρέμεινα μέχρι το τέλος της αιχμαλωσίας μας. Όταν φτάσαμε στην τελευταία αυτή πόλη, μας είπαν ξεκάθαρα ότι είμαστε ελεύθεροι. Αλλά μας περιόρισαν τόσο πολύ που τελικά δεν μας επέτρεψαν πλέον την έξοδο. Αλλά στην αρχή μας ανάγκασαν να δουλέψουμε μέρα με την ημέρα, έως ότου μας απασχολούσαν όλες τις ημέρες. Μερικοί καθάριζαν τους στάβλους, άλλοι καλλιεργούσαν τους κήπους κουβαλώντας με τα χέρια τους τις κοπριές των ζώων, άλλοι μεταφέροντας πέτρες, άλλοι άνοιγαν ορύγματα για να εναποθέσουν τις κοπριές.

Τον ηγούμενο της Παναγίας της Εικοσιφοίνισσας, Πολύκαρπο, 80 ετών, τον ανάγκασαν να καθαρίσει τα αποχωρητήρια. Η αμοιβή μας ήταν ένα κομμάτι κριθαρίσιο ψωμί και μερικά λαχανικά βρασμένα. Όταν ο μοναχός Ευγένιος Κλαυδιανός ζήτησε την άδεια να αναπαυτεί καθώς ήταν άρρωστος, τον έδειραν άγρια και τον έβαλαν φυλακή. Εξ ίσου άγρια βασανίστηκε και ο διάκονος Κωνσταντίνος, σε τέτοιο σημείο που έπαθε αιματουρία. Υπήρχε μόνο ένας τρόπος να απαλλαγείς. Να προσφέρεις ένα ορισμένο ποσό υπέρ του Ερυθρού Σταυρού. Αλλά αυτό το τελευταίο δεν είχε χαρακτήρα προσωρινό γιατί στη συνέχεια έβρισκαν άλλους τρόπους να σου αφαιρέσουν τα χρήματα. Δεν ήταν, παρά τον τελευταίο μήνα, πριν την αναχώρησή μας, που παραμείναμε ελεύθεροι (εννοείται ότι δε μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά). Αλλά τις τελευταίες πέντε μέρες μας συνέλαβαν εκ νέου καθώς ο βουλγαρικός στρατός οπισθοχωρούσε μαχόμενος.

Με το πλέον αυστηρότερο όρκο που μπορεί να δώσει ένας ιερέας, ορκίζομαι ότι αυτή η κατάθεσή μου εκφράζει όλη την αλήθεια. Δεν έχω τίποτα άλλο να καταθέσω, προσθέτω μόνο ότι η οικογένειά μου ήρθε και με συνάντησε στον τόπο εξορίας μου και το ένα από τα κοριτσάκια μου, ηλικίας ενός έτους, πέθανε από πείνα εκεί κάτω. Γνωρίζω καλά ότι 11 ιερείς βρήκαν το θάνατο στη Βουλγαρία.

***

Καβάλα, 4^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Σκούρσης**, που γεννήθηκε στη Σμύρνη, ηλικίας*

70 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ιδιοκτήτης (εισοδηματίας), αφού ορκίστηκε έκανε την ακόλουθη κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Λίγες μέρες πριν να έρθουν οι Βούλγαροι είχα κατηγορηθεί ότι ανήκα στο κόμμα των Βενιζελικών από τους υπαλλήλους της δημαρχίας, τον Θεοφάνη Πανταζή, τον Γεώργιο Αντωνιάδη και Στέργιο Παπαδόπουλο. Σαν συνέπεια της κατηγορίας αυτής, πιάστηκα από τους Βούλγαρους μόλις ήρθαν αυτοί. Στην αρχή με απομόνωσαν στο σπίτι μου κάτω από την επίβλεψη των φρουρών στρατιωτών. Ένας δικαστικός Βούλγαρος με ανέκρινε και με ρώτησε ποιοι από τους κατοίκους ήταν Βενιζελικοί. Λίγο αργότερα με μετέφεραν πεζό στη Δράμα. Μαζί με τους κ.κ. Κασιμάτη Αχιλλέα Γρηγοριάδη, Θεοφάνη Αθανασιάδη κι άλλους μας έριξαν στη φυλακή. Στην ίδια φυλακή όπου έβαζαν άλλοτε τους δολοφόνους από το Δοξάτο. Ύστερα από 4 ημέρες φυλακίσεως μας άφησαν ελεύθερους. Όφειλα όμως να παραμείνω στη Δράμα υπό την επίβλεψη της αστυνομίας. Δυο μήνες αργότερα, μου επέτρεψαν να γυρίσω στην Καβάλα. Εκεί δεν έκανα ούτε ένα μήνα γιατί με συνέλαβαν κάποια νύχτα και είπαν να ετοιμαστώ εκ νέου για τη Δράμα μαζί με μια άλλη ομάδα 108 Ελλήνων. Αφού μας τακτοποίησαν στα διαθέσιμα βαγόνια τα οποία ήταν κατάλληλα για χοίρους και όχι για ανθρώπους, φθάσαμε στη Soumla, όπου παραμείναμε ένα μήνα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής μας εκεί, οι Βούλγαροι είχαν συγκεντρώσει 280 ιερείς και 2 επισκόπους από το Μελένικο και το Νευροκόπι, τους οποίους αργότερα τους έστειλαν σε διάφορα σημεία της Βουλγαρίας. Εάν παρέμεινα περισσότερο καιρό στη Soumla, δεν θα μπορούσα να αποφύγω το θάνατο. Να λοιπόν γιατί αμέσως μόλις ζήτησαν 1000 εργάτες για τη Σόφια, βρήκα τον επιστάτη, ο οποίος μ' έγραψε στον κατάλογο των νέων και ως εκ τούτου έφυγα από τους πρώτους.

Ο εν λόγω επιλοχίας γνώριζε στη Σόφια ένα πλούσιο Ισραηλίτη, στον οποίο έγραψε μια επιστολή παρακαλώντας τον να με βάλει σ' εύκολες δουλειές και να απαλλαγώ από τα βάσανα. Πράγματι ο εν λόγω Ισραηλίτης ήρθε και με αναζήτησε μαζί με τον κουνιάδο του Radoslavoff (Πρωθυπουργού της Βουλγαρίας), και με κράτησε στο σπίτι του μέχρι να εκδοθεί η απόφαση της αθώωσής μου και από τότε ήμουν εντελώς ελεύθερος στη Σόφια.

Οι άλλοι άτυχοι σύντροφοί μου στη Soumla διασκορπίστηκαν ανάλογα με το επάγγελμά τους. Ύστερα από μια αρρώστια που με βρήκε στη Soumla, με έστειλαν στο νοσοκομείο αλλά το τονίζω με όλη τη δύναμη της ψυχής μου ότι όλοι όσοι πήγαν στο νοσοκομείο βρήκαν το θάνατο. Εγώ ο ίδιος θα ήμουν ήδη νεκρός, εάν ένας Ρουμάνος γιατρός που βρισκόταν στο νοσοκομείο δεν μου συνιστούσε να μην πάρω τα προσφερόμενα φάρμακα από τους νοσοκόμους, τονίζοντάς μου ότι αυτά ήταν δηλητήρια για να δηλητηριάσουν τους ασθενείς και στη συνέχεια να

κλέψουν τα υπάρχοντά τους. Πολλοί απ' αυτούς που είχαν απασχοληθεί στη Soumla και σε άλλα μέρη, πέθαναν συνέπεια των αγγαρειών και της κακομεταχείρισης, γιατί τους έστελναν ξυπόλητους στη δουλειά κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Όταν έμεινα ελεύθερος στη Σόφια, επισκεπτόμουν συχνά την ελληνική πρεσβεία και τους ενημέρωσα γι' αυτά που έμαθα από Έλληνες εργάτες, ότι στο Ilascono, έκαναν ζωντανούς επτά Έλληνες με το πρόσχημα ότι είχαν προσβληθεί από μολυσματικές ασθένειες. Και από μια άλλη ομάδα εργατών σκότωσαν τέσσερις, γιατί δεν είχαν μεταφέρει 4 σάκους άμμου απ' αυτούς που τους υποχρέωσαν να μεταφέρουν. Αλλά το χειρότερο ήταν το ακόλουθο γεγονός:

Φυλάκισαν 50 νέους Έλληνες σε βαγόνια, τους εγκατέλειψαν εκεί και οι Βούλγαροι ασέλγησαν εις βάρος τους. Το γεγονός αυτό καταγγέλθηκε από τους ίδιους τους νέους στην ελληνική πρεσβεία της Σόφιας και στον αρχιφύλακα της πρεσβείας, τον Ιωάννη Μουσίκη, που κράτησε σημείωση όλων αυτών των γεγονότων. Εγώ ο ίδιος άκουσα με τα ίδια μου τα αυτιά, την αφήγηση την οποία θα σας τη μεταφέρω από το στόμα του εν λόγω νεαρού ανδρός, του οποίου το όνομα είναι γνωστό στην ελληνική πρεσβεία της Σόφιας και ίσως και της Ολλανδίας (η οποία εκπροσωπούσε την ελληνική κατά τη διάρκεια του πολέμου, είχε δηλαδή αναλάβει την προστασία των ελληνικών συμφερόντων στη Βουλγαρία).

Μπορεί κάποιος να μαντεύσει ύστερα απ' αυτά, τι έχουν κάνει στις Ελληνίδες γυναίκες, τις οποίες και αυτές τις είχαν απαγάγει και διασκορπίσει στα διάφορα σημεία της Βουλγαρίας; Όλες τις ημέρες που έμεινα στην πρεσβεία, ανέφερα τα είδη των βιασμών, που εγώ ο ίδιος είχα την ευκαιρία να ακούσω από άλλους που τα κατήγγειλαν στην πρεσβεία. Ο αριθμός αυτών που κατήγγειλαν τα δεινά αυτά ανέρχεται σε 200.

Πρέπει να σημειωθεί ότι όλοι αυτοί που εργάζονταν στα καταναγκαστικά έργα, πλήρωναν στη βουλγαρική κυβέρνηση τα $\frac{3}{4}$ του ημερομισθίου τους. Εγώ ο ίδιος πλήρωσα την αμοιβή των υπηρεσιών μου και μια μέρα που βγήκα από την πρεσβεία με πιάσανε οι αστυνομικοί και με φυλάκισαν και με υποχρέωσαν να υπογράψω μια δήλωση ότι με αποζημίωσαν με 600 λέβα. Επί του παρόντος επιμένω στην κατάθεσή μου αυτή γιατί αυτή εκφράζει όλη την αλήθεια και προσθέτω απλώς ότι ο πράκτορας της μυστικής αστυνομίας της Σόφιας, ο Michel Petkof, μου έκλεψε ένα δέμα με εσώρουχα και τα ρούχα που μου έστειλε από την Καβάλα η γυναίκα μου.

Καβάλα, 4^η / 17^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Βασιάδης** που γεννήθηκε στο Edirnidjik¹ ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ψάλτης στην εκκλησία, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση στην Επιτροπή*

¹ σημερινός οικισμός Αδριανή Δράμας

Συνελήφθηκα στις 28 Ιουνίου 1917 και οδηγήθηκα μαζί με άλλους 380 άνδρες Καβαλιώτες στη Soumla, από εκεί στο Carnabat και στη συνέχεια στο Kitcheno. Στο Carnabat καταδίκασαν σε θάνατο από πείνα, τον κουρέα Μιλτιάδη από τη Ξάνθη με το πρόσχημα ότι προσβλήθηκε από εξανθηματικό τύφο.

Στο Kitcheno, υποφέραμε όλες τις τυραννίες και τα βάσανα που μπορεί να φανταστεί κανείς. Δουλεύαμε μέρα νύχτα κάτω από κρύο και χιόνι για να κατασκευάσουμε γέφυρες. Θυμούμαι ότι ο κλητήρας της επιχείρησης Mayer Ιωάννης Δεληβαστάς, έπεσε ένα χειμωνιάτικο βράδυ σ' ένα ποτάμι. Τον περιέλαβε ένας επιστάτης Βούλγαρος υπαξιωματικός και τον απαγόρευσε να αλλάξει τα ρούχα, υποχρεώνοντάς τον να δουλέψει όλη τη μέρα μ' αυτά. Κανένας δεν τολμούσε να ζητήσει άδεια για να πάει στο νοσοκομείο, γιατί εκεί δηλητηρίαζαν τους αρρώστους. Πήγα εκεί για να δω τον Πέτρο Ιωαννίδη, ανιψιό του Δ. Μπακιρτζή. Αυτός ο ίδιος μου είπε ότι την προηγούμενη μέρα της επισκέψεώς μου εκεί υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του ενταφιασμού από τους Βούλγαρους δυο ομήρων εργατών που ζούσαν ακόμη. Στο ίδιο αυτό ξενοδοχείο ήρθαν οι ψείρες και κατατυραννούσαν τους αρρώστους. Όταν στις 17 Σεπτεμβρίου ο βουλγαρικός στρατός, νικημένος πλέον, οπισθοχωρούσε μαχόμενος, οι στρατιώτες αποφάσισαν να βάλουν φωτιά στο νοσοκομείο. Αυτά μου τα είπε ένας Βούλγαρος στρατιώτης που οπισθοχωρούσε, που τον έλεγαν Troghie, γιατί ήθελε να μάθει τι σημαίνουν οι φλόγες αυτές που παρατηρούσε. Και του απάντησαν ότι έβαλαν φωτιά στο νοσοκομείο γιατί εκεί βρίσκονταν ακόμη 5 – 6 άρρωστοι μέσα. Γενικά η ζωή που περάσαμε στο Kitcheno ήταν τελείως ανυπόφορη. Εγώ ο ίδιος πέρασα τη μισή θητεία αιχμαλωσίας μου στη Βουλγαρία εργαζόμενος ως εργάτης και τον άλλο μισό χρόνο καθαρίζοντας τα αποχωρητήρια.

Το Kitcheno ήταν μια πραγματική φυλακή. Όσοι σώθηκαν από εκεί, σωθήκανε ως εκ θαύματος. Η κατάθεση αυτή έχει μεταφραστεί και καταγραφεί με ακρίβεια και την επαναβεβαιώνω ως προς όλο της το περιεχόμενο. Θα μου ήταν όμως δυνατόν να προσθέσω και άλλα σε σχέση με τα βάσανα που υποφέραμε εκεί.

***

Καβάλα, 7^η /20^η Φεβρουαρίου

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Βαρδάκας** που γεννήθηκε στα Lakonikia¹, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα επιστάτης έργων, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

¹ σημερινός οικισμός Μεσολακκιά Σερρών

Συνελήφθηκα στην Καβάλα, στις 28 Ιουνίου 1917 και με πήγαν μαζί με άλλους 888 Έλληνες στη Soumla και από εκεί διαδοχικά με πήγαν στο Karnabat, στη Courcoudja, Zimnitcha, Surbitchan και τελικά στο Kitchevo.

Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μας απολύμαναν 5 φορές για λόγους καθαριότητας και για προφύλαξη καθώς μας λέγανε. Στην πραγματικότητα ήθελαν να μας απογυμνώσουν από καθετί πολύτιμο που είχαμε μαζί μας. Στη Soumla εμένα τον ίδιο καθώς και τους άλλους, μας διέταξαν να τους παραδώσουμε όλα τα χρήματα που είχαμε μαζί μας. Και πραγματικά εγώ τους παρέδωσα 3.000 δραχμές και 800 μάρκα. Στην αρχή μας πήγαν στο Karnabat όπου και παραμείναμε ένα μήνα.

Μην έχοντας μαζί μας κανένα τρόφιμο, δεν μας έδιναν παρά ένα κομμάτι ψωμί των 400 γραμμαρίων. Στην Courcoudja αρχίσαμε μια συστηματική εργασία στους σιδηροδρόμους, η οποία συνεχίστηκε στο Surbitchan και στο Kitchevo. Οι ταλαιπωρίες και τα βάσανα που υπέστημεν σ' αυτή την τελευταία πόλη δεν θα σβηστούν ποτέ από τη μνήμη μας. Ξυπόλητοι, κιτριναρήδες, ξυλοδαρμένοι, πεινασμένοι, νεκροί, όλα αυτά ήταν στην ημερήσια διάταξη. Δουλεύαμε χωρίς διακοπή 18 ώρες την ημέρα. Δεν είχαμε γιορτές ούτε ημέρες αναπαύσεως. Δουλεύαμε επίσης όλες τις ημέρες των μεγάλων εορτών και η ανταμοιβή μας ήταν όλο κι όλο 400 γραμμάρια ψωμί και μερικά φύλλα από λάχανο.

Άκουσα από τους συντρόφους μου την ατυχία πολλών ομήρων που τους έθασαν ζωντανούς και σημειώνω εδώ μερικά από τα ονόματά τους: τον Αθανάσιο Ιντζές, από τον οποίο κλέψανε περισσότερες από 3.000 δραχμές, τον Τρύφωνα Μιχαήλ, τον Γεώργιο Νταούτια, τον Πέτρο Ιωαννίδη και άλλους. Τα ίδια έμαθα από τον υπολοχαγό Ιωσήφ Χατζηστεφάνου, τον οποίο οι Βούλγαροι τον έκαψαν ζωντανό στο νοσοκομείο του Kitchevo. Εκεί κάψανε ζωντανούς όλους τους αρρώστους που βρήκαν, εκτός από λίγους. Ο υπολοχαγός αυτός γνώριζε το γεγονός αυτό γιατί το εν λόγω νοσοκομείο ήταν υπό την επίβλεψή του και στη δικαιοδοσία του. Οφείλω επίσης να σας πω ότι όταν μας απολύμαναν στη Soumla, μας γύμνωσαν και συγχρόνως μας έβαλαν στα λουτρά όχι μόνο τους άνδρες αλλά μαζί και τις γυναίκες και τα παιδιά. Εκεί περιμέναμε στη σειρά για πολλές ώρες.

Τέλος, αφού περπατήσαμε πεζοί μέρα και νύχτα για 17 μέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων αντί τροφής τρώγαμε τα πτώματα των ζώων, φθάσαμε στη Φιλιπούπολη και από εκεί επιστρέψαμε στην Καβάλα.

***

Καβάλα 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο αναφερόμενος **Θεοδόσιος Γιαννούλης**, που γεννήθηκε στη Σιάτιστα, ηλικίας 19 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα πρατηριούχος καπνού και τσιγάρων, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Με οδήγησαν μαζί με άλλους ομήρους στη Soumla. Εκεί μας πήραν όλα τα χρήματα που είχαμε μαζί μας με το πρόσχημα ότι η βουλγαρική εθνική τράπεζα θα μεριμνήσει για το μέλλον μας. Από τη Soumla διαδοχικά μας πήγαν στο Uskub (Σκόπια), στη Zimnitcha, στο Kitcheno και στο Misseistan. Σ' αυτά τα τελευταία τρία μέρη δουλεύαμε στα καταναγκαστικά έργα κατασκευής σιδηροδρομικής γραμμής κάτω από βροχή και χιόνι, κάνοντας υποχρεωτικές εργασίες. Όσους δεν απέδιδαν στην εργασία, οι Βούλγαροι φρουροί τους χτυπούσαν ανελέητα. Οι περισσότεροι από αυτούς τους άτυχους πέθαναν ως συνέπεια των κακομεταχειρίσεων.

Ο αριθμός αυτών που κατόρθωσαν να σωθούν είναι μικρός. Σύμφωνα με μια πληροφορία που μου έδωσε ένας Ρώσος γιατρός, ο αριθμός των νεκρών Ελλήνων στην περιοχή αυτή ανήλθε σε 13.000. Έτσι, από τους 900 που αποτελούσαν τη δική μας ομάδα, 24 μόνο επέζησαν. Δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς κάτω από συνθήκες παρόμοιας τυραννίας.

***

Καβάλα, 7^η / 20^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Μπαζούκης** που γεννήθηκε στα Γρεβενά, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα κουρέας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, βρισκόμουν εδώ και εδώ παρέμεινα μέχρι τις 26 Ιουνίου 1917, μέρα κατά την οποία με στείλανε ως όμηρο οι Βούλγαροι μαζί με 300 άλλα πρόσωπα στη Soumla. Από εκεί τελικά καταλήξαμε στο Carnabat όπου βρίσκονταν 7.500 όμηροι άνδρες. Κοιμηθήκαμε εκεί 27 μέρες πάνω στο έδαφος, με καταρρακτώδη βροχή. Μας πουλούσαν το ψωμί την μερίδα 30 δραχμές. Για να πάρουμε μισή οκά νερό, πληρώναμε στους στρατιώτες 18 δραχμές. Κάθε φορά που θέλαμε να ικανοποιήσουμε τις σωματικές μας ανάγκες, πληρώναμε 5 δραχμές. Ύστερα από λίγο καιρό 800 από μας, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ, μας πήγαν στο χωριό Coucouджа όπου δουλεύαμε στην εκεί σιδηροδρομική γραμμή για 5 μέρες. Η γραμμή αυτή επεκτεινόταν από το χωριό Coucouджа μέχρι τη Soumla. Από εκεί μας πήγανε στο Kitcheno της Σερβίας, όπου υποφέραμε τα πάνδεινα εργαζόμενοι στη γραμμή

Kitchevo Ochris¹. Στη γραμμή αυτή δουλεύαμε νύχτα και μέρα, από το μήνα Αύγουστο του 1917 μέχρι τις 26 Σεπτεμβρίου 1918. Μας είπαν εκεί ότι η γραμμή αυτή θα κατασκευαζόταν πιο γρήγορα εάν τη σκέπαζαν πέρα για πέρα με ελληνικά πτώματα. Το ψωμί που μας έδιναν ήταν πολύ λίγο. Εξαιτίας της υπερβολικής κούρασης και των διαρκών βασανιστηρίων, 13.000 άτομα περίπου βρήκαν το θάνατο. Δεν πήραμε γράμματα από τους στενούς συγγενείς μας, παρά μόνο ύστερα από 7 μήνες. Και γνωρίζω ιδιαίτερα ότι τα χρήματα που μας έστελναν οι οικογένειές μας, τα παρακρατούσαν οι Βούλγαροι και μας τα έδιναν λίγα – λίγα. Ο συνταγματάρχης Brakaloff, ο λοχαγός Koltzieff Boris, ο υπολοχαγός Nicoloff και ο ανθυπολοχαγός Bratsef καθώς και ο υπασπιστής Giosse Yayanoff, άφηναν να πεθάνει αβοήθητο, όποιον από εμάς αρρώσταινε και είχε μαζί του χρήματα, για να του τα αρπάξουν.

Τουφέκισαν τους παρακάτω: Γεώργιο Νταούτη, Πέτρο Βακρετσή, Ιντζίεφ, Ιωάννη Λιβανό, τους αδερφούς Καραβαδές, Ιωάννη Γκουτά, Κωνσταντίνο Μπαπτίς, Νικόλαο Καλούδη και πολλά άλλα άτομα που κατάγονταν από την Καβάλα. Αυτούς τους οποίους ανέφερα τους γνώριζα εγώ προσωπικά. Δούλευα μαζί με άλλους 800 ομήρους όπως ανέφερα πριν. Από τους ομήρους αυτούς, 62 μόνο επέστρεψαν. Οι άλλοι πέθαναν ή και τουφεκίστηκαν. Αυτοί οι οποίοι σώθηκαν, γλίτωσαν, γιατί ήξεραν να εξασκήσουν κάποιο επάγγελμα όπως του κουρέα, του μάγειρα κτλ, κτλ.

***

Καβάλα, 9^η/ 22^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Νικόλας Συμπυράκης, που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 67 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Εκτοπίστηκα από την Καβάλα στις 6 Αυγούστου 1917 παρά τα 66 μου χρόνια και τη δήλωση για την ηλικία μου που έκανα στο διοικητή Georgieff. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που κατάφερα να συγκεντρώσω, η αιτία της εκτόπισής μου από την Καβάλα ήταν οι καταγγελίες μιας Γερμανίδας ξενοδόχου, της Maria Coll. Ήμουν ανάμεσα στα 33 πρόσωπα που εξορίστηκαν, μεταξύ των οποίων ο Νικόλαος Γεωργιάδης, ωρολογοποιός, ηλικίας 62 ετών. Το ταξίδι μας μέχρι τη Soumla διήρκεσε 7 μέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων οι στρατιώτες που μας συνόδευαν μας μεταχειρίζονταν ως βαρβάρους. Πέρασαμε την πρώτη ημέρα της άφιξής μας στη Soumla σε στάβλους αλόγων και την επόμενη μας πήγαν σ' ένα

¹ Οχρίδας

άλλο στρατόπεδο όπου κάναμε και ένα λουτρό. Εκεί πέρασα δυο μήνες και κοιμόμουν σε μια αχυροκαλύβα όπου έβριθαν οι κοριοί και οι ψείρες. Η τροφή που μας έδιναν ήταν ανεπαρκής. Μερικά βρασμένα φασόλια και αργότερα λίγο σιτάρι βρασμένο μέσα σε μπόλικο νερό. Όταν επιδιώκαμε να προμηθευτούμε κάτι τρόφιμα από έξω, οι συνοδοί μας Βούλγαροι μας εκμεταλλεύονταν ανελέητα. Το ψωμί ήταν εξ ίσου λίγο και το προμηθευόμασταν απ' έξω. Έπεσα άρρωστος. Με πήγαν στο νοσοκομείο όπου έλειπαν τελείως τα τρόφιμα. Αυτά τα τελευταία τα έκρυβαν οι μάγειροι και οι νοσοκόμοι. Δεν έτυχα καμία θεραπεία από το νοσοκομείο από την πλευρά των νοσοκόμων. Μια από αυτές τις νοσοκόμες χτύπησε άγρια έναν μελλοθάνατο. Διαμαρτυρηθήκαμε για τη σκηνή αυτή γιατί ο άρρωστος ήταν κοιμισμένος και το αναφέραμε στο Ρουμάνο γιατρό που τον θεράπευε. Η νοσοκόμα τιμωρήθηκε. Στην περίπτωση αυτή πιστεύω ότι είναι καθήκον μας να τιμήσουμε τον Ρουμάνο δόκτορα Ioan Panteleimou ο οποίος επέδειξε έναν ανώτερο ζήλο άκρως ευεργετικό και φιλανθρωπικό σ' όλους τους Έλληνες αρρώστους και θα είναι ευχής έργο αν η ελληνική κυβέρνηση τον τιμήσει από ηθικής πλευράς. Δεδομένου του προχωρημένου της ηλικίας μου και της ελεεινής μου καταστάσεως και των φιλοδωρημάτων που έδωσα, μπορώ να πω ότι αυτά συνετέλεσαν για να περάσω κάπως ανώδυνα την παραμονή μου στη Soumla.

Όταν τα είδη διατροφής άρχισαν να σπανίζουν στην περιοχή, ύστερα από μια παραμονή μου 10 μηνών στη Soumla με μετέφεραν στο χωριό Osman-Pazar, που βρίσκεται στον Oemus¹, όπου τα τρόφιμα ήταν ακόμη πιο σπάνια. Ευτυχώς ύστερα από παραμονή μου ενός μηνός στο χωριό αυτό, υπογράφηκε η ανακωχή.

***

Καβάλα, 11^η / 24^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Γ. Αϊναλής**, που γεννήθηκε στη Ραιδεστό², ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα σερβιτόρος σε καφενείο, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Εκτοπίστηκα στη Βουλγαρία το έτος 1917 και από εκεί με στείλανε στην αρχή στο Tchevnen-Breg και μετά στο Drenovo, όπου εργαζόμουν στα έργα της σιδηροδρομικής γραμμής. Μια μέρα που έλειπα από την εργασία μου για κάμποσα λεπτά για να ανάψω ένα τσιγάρο, ένας από τους φρουρούς μας, με χτύπησε με ένα σιδερένιο μπαστούνι και με πλήγωσε άσχημα στο αριστερό μου μάγουλο. Από τότε, παρά το ότι θεραπεύτηκα

¹ Αίμος

² Καλλίπολη

στο νοσοκομείο της Σόφιας, η σιαγόνα μου ακόμα είναι σπασμένη και αυτό με εμποδίζει πολύ – ιδίως στην ομιλία. (Σ' αυτό το σημείο η Επιτροπή πράγματι διαπίστωσε τα λεχθέντα από το μάρτυρα καθώς επίσης και ότι του λείπουν πολλά δόντια στο μέρος όπου δέχτηκε το χτύπημα, καθώς και το ότι το πρόσωπό του φέρνει κάποια απόκλιση που οφείλεται στη μετατόπιση της σιαγόνας)

Όσον αφορά τη διαμονή, διατροφή και την περιποίηση των πολιτικών αιχμαλώτων, ο μάρτυρας επαναλαμβάνει αυτά τα οποία κατέθεσαν οι προηγούμενοι πολυάριθμοι μάρτυρες.

Καβάλα, 8^η / 21 η Φεβρουαρίου 1921

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Γ. Θεοδορούδης** που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα υπάλληλος, αφού έκανε τον καθορισμένο όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Σε όλη τη διάρκεια των 17 μηνών που ήμουν όμηρος των Βουλγάρων, με μετακινούσαν από πόλεις και χωριά και τα βάσανά μου ήταν απείρως μεγαλύτερα στο Cayedzik, απ' όπου 530 περίπου από μας υποχρεώθηκαν να εργαστούν στο σταθμό του τρένου 15 ολόκληρες ώρες την ημέρα. Για ρούχα είχαμε κάτι κουρέλια και ήμασταν ξυπόλητοι και νηστικοί. Πολλοί από μας χάσανε εξαιτίας του τρομερού ψύχους τα δάκτυλα των χεριών και των ποδιών τους και καθώς άλλοι, που στερούνταν τελείως ρουχισμού κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής εργασίας, ήταν αναγκασμένοι να σκεπαστούν με σακιά και άχυρα.

Από τους 530 μόνο 100 επέζησαν και αυτοί σε μια κατάσταση κάθε άλλο παρά ικανοποιητική. Όλοι οι άλλοι πέθαναν από τις κακομεταχειρίσεις και την πείνα. Κοιμόμασταν σε κάτι αχυροκαλύβες που διαπερνούσε το νερό και το χιόνι. Πλημμύριζαν από τις βροχές. Υπήρξα αυτόπτης μάρτυρας του ότι μερικοί από τους συμπατριώτες μου βρεθήκανε παγωμένοι και των οποίων τα μαλλιά ήταν σκεπασμένα από χιόνι και πάγο.

Δυο αξιωματικοί, ένας Έλληνας και ένας Γάλλος, πήραν μια φωτογραφία αυτών των άτυχων συνανθρώπων μας. Είμαι έτοιμος να σας απαντήσω σε οτιδήποτε με ρωτήσετε. Τα βάσανά μας ήταν τέτοια που μόνο στα άγρια ζώα θα τολμούσε κανείς να τα προκαλέσει.

***

Καβάλα, 8^η / 21^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Δ. Ραγιάς**, που γεννήθηκε στην Αλιστράτη*

Δράμας, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Ήταν κατά κύριο λόγο η Tcherven-Breg, το Grasco και το Demir-Karou, τα μέρη όπου εργάστηκα στη διάρκεια της αιχμαλωσίας μου. Όλοι, εγώ και οι συμπατριώτες μου, υποφέραμε πολύ από τη σκληρότητα των Βουλγάρων, οι οποίοι μας υποχρέωναν να εργαστούμε 18 ώρες την ημέρα, μερικές φορές και ακόμη περισσότερο. Δεν μας έδιναν καμία διατροφή παρά μόνο μερικά λαχανόφυλλα και ένα κομμάτι ψωμί που στην αρχή ήταν 800 γραμμάρια και μετά περιορίστηκε στα 500. Όχι μόνο μας χτυπούσαν και μας καταπίεζαν αλλά ακόμη μας υποχρέωναν να εργαστούμε ακόμα κι όταν ήμασταν άρρωστοι. Πολλοί άρρωστοι που αναγκάστηκαν να δουλέψουν έπεφταν από αδυναμία στους δρόμους όπου και πέθαναν. Αλλά παρ' όλ' αυτά οι Βούλγαροι δεν έδιναν καθόλου σημασία στους άρρωστους αυτούς, τουναντίον τους έλεγαν να δουλέψουν. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα, η θερμοκρασία έπεφτε πολύ κάτω του μηδενός, αλλά παρ' όλ' αυτά οι όμηροι της Καβάλας αναγκάζονταν να δουλέψουν ξυπόλητοι, καθαρίζοντας το χιόνι, για να δουλέψουν στη συνέχεια σ' ένα παγωμένο έδαφος.

Κατά την οπισθοχώρηση των Βουλγάρων περπατήσαμε 13 ημέρες και 13 νύχτες και σε όλη αυτή τη διάρκεια του ταξιδιού δεν μας έδωσαν παρά μόνο 12 κιλά ψωμί. Όλους αυτούς που εξαιτίας της αδυναμίας τους και της αρρώστιας τους, δεν μπορούσαν να μας ακολουθήσουν, οι Βούλγαροι τους χτυπούσαν ανελέητα και πολλές φορές τους τρυπούσαν με τη ξιφολόγχη. Την τελευταία βδομάδα της αιχμαλωσίας μας, μας πήγαν για ύπνο στην εξοχή έξω στη Σόφια με δυνατό αέρα, με βροχή και κρύο. Εκεί πέθαναν αρκετοί από μας.

Εάν κανείς από μας πλησίαζε τη φωτιά για να ζεσταθεί, διέτρεχε τον κίνδυνο να τον δείρουν ανελέητα, όπως ακριβώς έγινε με το συμπατριώτη μας αιχμάλωτο Γεώργιο Ντερμουτζή.

***

Καβάλα, 7^η/ 20^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Παναγιώτης Σ., που γεννήθηκε στη Tchataldja¹, ηλικίτης 23 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής

Στις 20 Ιουλίου οι Βούλγαροι εκτόπισαν τους κατοίκους της Tchataldja, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ. Με πήγαν στη Soumla για

¹ σημερινός οικισμός Χωριστή Δράμας

μία εβδομάδα και από εκεί με στείλανε στο Δούναβη όπου μαζί με άλλους 640 κατοίκους της Tchataldja δούλευα στο τμήμα του σιδηροδρόμου που βρίσκεται μεταξύ των χωριών Bella και Alexandra. Αλλά ο αρχικομιτατζής Panitsa, μαθαίνοντας ότι τα βάσανά μας ήταν λίγα, σε σχέση με αυτά που συνέβαιναν σε άλλους τόπους, ήρθε και μας αντικατέστησε με άλλους. Εμάς μας έστειλε στη συνέχεια πεζούς στο Kitcheno, όπου και οι πιο πολλοί από μας υπέκυψαν στο θάνατο. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Panitsa είχε ένα ιδιαίτερο θυμό με τους Έλληνες της Tchataldja και κατά τις πρώτες μέρες της σύλληψής μας στη Δράμα, διέταξε τη σφαγή τριών από εμάς. Πρόκειται για τους Κωνσταντίνο Γκαβή, Ανέστη Καλπινά και Περικλή Σιμιτζή.

Ένας άνθρωπος σαν το Panitsa, ο οποίος έτρεφε τέτοιο μεγάλο μίσος εναντίον των κατοίκων της Tchataldja, δεν μπορούσε να μείνει ήσυχος πριν να μας δει όλους νεκρούς. Και πραγματικά κατόρθωσε να εξοντώσει ένα μεγάλο μέρος, καθώς όταν αναχωρούσαμε από την Bella, ήταν ζωντανόί μόνο 48 από εμάς. Οι άλλοι συμπατριώτες μου, 602 άνθρωποι, πέθαναν από τις πιέσεις και τις ελλείψεις στο Kitcheno και στα περίχωρα άλλων πόλεων της Βουλγαρίας. Αλλά ο τάφος μας ήταν το Kitcheno όπου παρέμεινα μόνο πέντε μήνες. Και καθώς θεωρήθηκα ακατάλληλος για την εργασία που μου είχε ανατεθεί, με έστειλαν στο Kostivar όπου καταγινόμωνα με ακόμα πιο βαριές δουλειές (κουβαλούσα σακιά των 70 οκάδων). Αλλά οι άλλοι που δεν μπόρεσαν να θεωρηθούν ακατάλληλοι ως εργάτες παρέμειναν στο Kitcheno. Ο Βούλγαρος επιστάτης Prakaloff, αφού μας μίλησε με έναν άγριο και σκληρό τρόπο, μας έδωσε να καταλάβουμε ότι ο βουλγαρικός νόμος προβλέπει ποινή 25 χτυπημάτων με μαστούνι για τις πρώτες 3 φορές και μετά την τρίτη περισσότερο αυστηρές ποινές. Μας ανάγκασε να δουλεύουμε 16 ώρες την ημέρα χωρίς να μας επιτρέψει την παραμικρή ανάπαυση, σε σημείο που δεν είχαμε καιρό να καθαρίσουμε τα ρούχα μας. Εάν κανείς από μας ήθελε να ζητήσει την άδεια γι' αυτό το πράγμα, θα τον χτυπούσαν ανελέητα σαν λυσσασμένοι. Η διατροφή μας ήταν 300 γραμμάρια ψωμί την ημέρα για τον καθένα μας και τρία λαχανόφυλλα και 500 οκάδες νερό για όλους τους Έλληνες της Tchataldja που δούλευαν στους σιδηροδρόμους του Kitcheno.

Η κατοικία μας ήταν υγρή και κρύα. Έβλεπε κανείς τους άτυχους εργάτες να είναι γεμάτοι χιόνι στους ώμους γιατί παρά το χιόνι που έπεφτε, ήταν αναγκασμένοι να σπάζουν πέτρες. Πολλοί απ' αυτούς πέθαναν από το κρύο και άλλοι έχασαν μερικά μέλη του σώματός τους, εξαιτίας του κρύου. Είδα με τα ίδια μου τα μάτια τον συμπατριώτη μου Χρήστο Κουμπατσάρη να μαζεύει τα σκισμένα του ρούχα με μαλλιά τυλιγμένα στα γυμνά του πόδια. Ο δυστυχισμένος αργότερα έπεσε σε κόμα. Δεν άργησαν να έρθουν και πιο δύσκολες στιγμές. Οι όμηροι ήταν γεμάτοι ψείρες. Ήταν αδύνατον να καθαριστούν γιατί δεν υπήρχε κανένα

μέσο καθαριότητας και για ένα άλλο λόγο, ότι ποτέ δε τους επιτράπηκε να περιποιηθούν το σώμα τους και να καθαριστούν. Κατά συνέπεια οι Έλληνες πέθαιναν μαζικά στην καθημερινή τους εργασία. Στο τμήμα που δούλευα υπήρξαν και 15 θάνατοι την ημέρα. Μπορείτε τώρα να φανταστείτε τι έκταση πήραν οι θάνατοι σε όλη την περιοχή του Kitcheno. Πολλοί από μας έπεσαν σε μια κατάσταση παραλογισμού, είτε εξαιτίας της κακομεταχείρισης είτε εξαιτίας της έλλειψης των μέσων υγιεινής. Ο αδερφός μου ο Μιχάλης, καθώς δεν μπορούσε να υποφέρει την κατάσταση αυτή και βλέποντας την αθλιότητα που υπέφεραν οι άτυχοι εργάτες αποφάσισε να αυτοκτονήσει. Και πράγματι αυτοκτόνησε λίγο καιρό ύστερα από την αναχώρησή μου από το Kitcheno.

Από το Kitcheno με στείλανε στο Kostivar ως ανειδίκευτο εργάτη. Ο αριθμός των ανειδίκευτων εργατών ανέρχεται σε 250, συμπεριλαμβανομένων και των Σέρβων. Αλλά η ζωή μας δεν ήταν καλύτερη απ' αυτή του Kitcheno. Αρκεί να σας πω ότι μας φύλαγαν 36 ώρες κάτω από βροχή και παγερό αέρα. Πυροβολούσαν εναντίον μας όταν εμείς θελήσαμε να αναζητήσουμε καταφύγιο κάτω από τα δέντρα. Κατά τη διάρκεια των 36 αυτών ωρών που περάσαμε κάτω από μια βροχή που μας έδερνε άγρια, δεν έδειξαν κανένα έλεος για μας και επιπλέον μας άφησαν χωρίς τροφή και χωρίς βοήθεια. Σαν συνέπεια της κατάστασης αυτής, 60 από μας πέθαναν από πείνα, ενώ οι Βούλγαροι απέδωσαν και τους θανάτους αυτούς στην επιδημία τύφου.

Η επιδημία τύφου ήταν μια πραγματικότητα. Έτσι λοιπόν, μια μέρα μας άφησαν γυμνούς κάτω από τη βροχή, για απολύμανση όπως μας είπαν. Τρέχαμε από δω και κει για να βρούμε κάποιο καταφύγιο αλλά κανένα έλεος. Αλλά όταν τους παρακαλέσαμε να μην μας θεωρήσουν πλέον ως Έλληνες αλλά απλώς ως ανθρώπινα όντα και να μας λυπηθούν, μας απαντούσαν μόνο: «θα πεθάνετε όλοι». Ύστερα από την απολύμανση δε μας έδωσαν παρά μόνο γραμμάρια ψωμί. Ύστερα από παραμονή μας στους στάβλους για 21 μέρες, αποφασίστηκε να μας στείλουν στη Σόφια όπου είχαν ανάγκη από εργατικά χέρια.

Από τους 300 Έλληνες και Σέρβους που ήμασταν εκεί, 100 μόνο επελέγησαν να σταλούν στη Σόφια. Μεταξύ αυτών ήμουν και εγώ. Αφήσανε τους ακατάλληλους για εργασία στο Kostivar και μάλλον κανένας από αυτούς δεν επέζησε μέχρι σήμερα. Αφού υποφέραμε χίλια βάσανα στο σταθμό των Σκοπίων (έπρεπε να περάσουμε από τα Σκόπια για να πάμε στη Σόφια) φθάσαμε επί τέλους στην πρωτεύουσα κατά το μήνα Δεκέμβριο του 1917.

Στη Σόφια μας άφησαν χωρίς δουλειά για δυο μήνες και στη συνέχεια μας έστειλαν να δουλέψουμε στα καπνεργοστάσια ως εργάτες. Δουλεύαμε εκεί για ένα κομμάτι ψωμί. Αλλά η βουλγαρική κυβέρνηση ανάγκασε τους εργοστασιάρχες να κρατούν από τις αποδοχές τους που ήταν 4 λέβα, 2,5 λέβα και να τα αποδίδουν στο δημόσιο ταμείο.

Παρέλειψα να σας πω ότι στο σταθμό της Σόφιας τρεις Βούλγαροι στρατιώτες μας χτύπησαν με ένα άγριο τρόπο ώστε στο τέλος εγώ ο ίδιος, για εξήντα μέρες, όχι μόνο δεν μπορούσα να δουλέψω αλλά ούτε και να κινηθώ. Σε όλη τη διάρκεια της μεταφοράς μας με το τραίνο μέχρι τη Σόφια αισθανόμουν άηλχος. Το παραπάνω περιστατικό συνέβη όταν προσπάθησα να αγοράσω λίγο νερό για να ξεδιψάσω.

Παντού όπου δούλευα υπήρχαν Σέρβοι. Στο Kitcheno οι Έλληνες ήταν πολύ περισσότεροι από τους Σέρβους αλλά δεν είμαι σε θέση να σας δώσω τον ακριβή αριθμό τους. Στο Kostivar, οι Σέρβοι ήταν περισσότεροι από μας και στη Σόφια οι Έλληνες ήταν περισσότεροι από τους Σέρβους.

Οι Σέρβοι εργαζόνταν με τον ίδιο τρόπο όπως και εμείς. Και αυτούς τους κακομεταχειρίζονταν όπως εμάς. Είδα πολλούς Σέρβους που δούλευαν στην περιοχή μας (τμήμα που περιελάμβανε 1500 εργάτες). Όλοι ξυπόλητοι, σε μια πλήρη αθλιότητα και ξυλοκοπημένοι. Όλοι συμφωνούσαν ότι οι Βούλγαροι προτιμούσαν τους Σέρβους, τους οποίους έδειχναν ένα είδος συμπόνοιας, την οποία εμείς οι Έλληνες δεν αισθανθήκαμε ποτέ. Αυτό το αποδίδαμε στη κοινή γλώσσα Σέρβων και Βουλγάρων μέσω της οποίας καταλάβαινε πολύ καλά ο ένας τον άλλο.

Στην επιστροφή μου στην Καβάλα, δεν βρήκα τίποτα από την περιουσία μου. Όλα είχαν αρπαχθεί από τους Βουλγάρους. Δυστυχώς οι κακούργοι αυτοί δεν σεβάστηκαν ούτε την τιμή της οικογενειάς μου. Τόλμησαν να παραβιάσουν το οικογενειακό μου άσυλο και σήμερα βλέπω τον εαυτό μου ηθικά και υλικά κατεστραμμένο. Έχω ακόμη να πω πολλά για τις ταλαιπωρίες που υποφέραμε στην αιχμαλωσία μας. Προσθέτω επίσης ότι στην επιστροφή μου στην Καβάλα, βρήκα τη γυναίκα μου ατιμασμένη και άρρωστη στο κρεβάτι.

***

Καβάλα, 5^η / 18^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Α. Λούπης που γεννήθηκε στο Ασβεστοχώρι, ηλικίας 34 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Είμαι ένας εξόριστος. Με μετέφεραν στο Tcherven-reg-Orhono, όπου με ανάγκασαν να εργαστώ στα καταναγκαστικά έργα. Κάποια μέρα του Μαΐου 1918 διέταξαν έναν εξόριστο που ονομαζόταν Εμμανουήλ Μανόλας να μπει μέσα σ' ένα βόθρο να τον σκάψει και να τον καθαρίσει. Αρνήθηκε να εκτελέσει την εντολή με την πρόφαση ότι υποφέρει από ρευματισμούς. Τον έδειραν τόσο άγρια ύστερα από εντολή του λοχαγού Pentsef, ώστε το αίμα έτρεχε άφθονο γιατί του είχαν σπάσει το κεφάλι σε δυο μέρη. Από τότε και κατά τη διάρκεια μιας βδομάδας έμεινε

κρεβατωμένος στο νοσοκομείο.

Και εμένα τον ίδιο με χτύπησαν δύο φορές και αυτό μάλλον γιατί απευθύνθηκα στην ολλανδική πρεσβεία στη Σόφια για να παραπονεθώ (καθόσον η ολλανδική πρεσβεία εκπροσωπούσε τα συμφέροντα των Ελλήνων στη Βουλγαρία εκείνη την εποχή) γι' αυτή τη κακομεταχείριση και αυτή τη συμπεριφορά των βουλγαρικών αρχών, των οποίων ήμασταν θύματα.

***

Καβάλα, 5^η / 18^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Πέτρος Παρασκευόπουλος** που γεννήθηκε στην Τρίπολη, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στις 4 Ιουλίου 1917, ήμουν εξόριστος στη Βουλγαρία. Με μετέφεραν στην αρχή στη Soumla και έπειτα στο Tcherven-Breg. Στο μέρος εκείνο ήμασταν περίπου 500 όμηροι. Μέχρι να πάω εκεί, δούλευα στα καταναγκαστικά έργα στη σιδηροδρομική γραμμή, όπου μας κακομεταχειρίζονταν και μας έδερναν συχνά. Θυμάμαι ακόμη τα ονόματα μερικών στρατιωτών που μας έδερναν. Παραδείγματος χάριν τον Tsacof, έναν άλλον που τον έλεγαν Michel Tsaroski, τον Cristo Matheof, τον Giavane Cristof και το Sordanof και άλλους.

Θυμάμαι επίσης ότι σε μια περίπτωση με δείρανε σκληρά, γιατί δεν ήθελα να τους παραδώσω το δαχτυλίδι που φορούσα. Όλον αυτόν τον καιρό, αν και η τροφή μας ήταν ανεπαρκής, εντούτοις οι περιπτώσεις των θανάτων δεν ήταν πολλές. Από εκεί με μετέφεραν στο Drenovo και τέλος στις 3 Σεπτεμβρίου 1918, στα περίχωρα της Σόφιας, όπου και παρέμεινα φυλακισμένος 17 μέρες και τέλος κατάφερα να απελευθερωθώ δωροδοκώντας τους φρουρούς.

Περπατήσαμε πεζοί όλο το δρόμο από το Drenovo έως τη Σόφια σε διάστημα 17 ημερών.

***

Καβάλα, 6^η / 19^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Χατζηαλεξάνδρου**, που γεννήθηκε στο Tsesme (Μικρά Ασία), ηλικίας 39 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της*

Επιτροπής

Εξορίστηκα ως όμηρος στις 28 Ιουνίου 1917 στη Soumla όπου παρέμεινα 3 μέρες. Μετά στο Carnabat και το Kitcheno όπου δουλεύαμε σε καταναγκαστικά έργα για τη κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής. Στις 2 Φεβρουαρίου 1918, καθώς το χιόνι έπεφτε πυκνό, μας μετέφεραν σιδηροδρομικώς στο Kostivar ως άρρωστους. Ο αριθμός των αρρώστων που μετέφεραν ήταν 144. Κατά τη διάρκεια της νύχτας το τρένο σταμάτησε σ' ένα σταθμό όπου το χιόνι πέρασε το 1 μέτρο. Παραμείναμε στο σταθμό αυτό 8 ώρες. Όταν φθάσαμε εκεί παρατήρησα ότι 7 άτομα από μας βρήκαν το θάνατο από παγωνιά. Λίγες μέρες αργότερα πεθάνανε επίσης από κρυοπαγήματα 40 ακόμη όμηροι. Όταν φθάσαμε στο Kostivar, μας υποχρέωσαν να παραμείνουμε 3 ώρες ακόμη.

***

Καβάλα, 2^η /15^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ilias Levis**, που γεννήθηκε στη Χίο, ηλικίας 69 ετών, Ισραηλίτης, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού έδωσε τον καθορισμένο όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Κατά τη διάρκεια της κατοχής της Καβάλας από τους Βούλγαρους, δεν εγκατέλειψα εντελώς την πόλη και έτσι είμαι σε θέση να σας βεβαιώσω ότι πραγματικά οι Βούλγαροι στέρησαν απ' όλους τους Έλληνες το ψωμί, το οποίο στη συνέχεια το πουλούσαν σε αστρονομικές τιμές. Κατεδάφιζαν τα σπίτια τους, λεηλατούσαν το περιεχόμενό τους, έπιπλα και άλλα αντικείμενα. Μερικούς μήνες ύστερα από την άφιξή τους, εξορίσαν στη Βουλγαρία σχεδόν όλους τους Έλληνες ηλικίας 15 έως 60 ετών και μάλιστα όλους τους πλούσιους Έλληνες χωρίς σε αυτούς να κάνουν καμία διάκριση ηλικίας. Όλα αυτά κατά τη γνώμη μου είχαν ως σκοπό να εξαρθρωθεί εντελώς το ελληνικό στοιχείο από την Καβάλα.

Δεν έκαναν διάκριση ούτε στους ιερείς, τους οποίους αντικατέστησαν με δικούς τους Βούλγαρους. Πρέπει να σημειωθεί το παρακάτω γεγονός για να πάρετε μια γνώμη της σκληρής διαγωγής των Βουλγάρων, ότι ο στρατηγός Petroff το μήνα Σεπτέμβριο 1917 ήρθε στην Καβάλα και διέταξε όλους τους κατοίκους, χωρίς να κάνει διάκριση θρησκείας και εθνικότητας, να του παραδώσουν αμέσως το ποσό των 150.000 λέβα και αυτό για να μην τους αναγκάσει να δουλέψουν στα καταναγκαστικά έργα. Και πραγματικά τους δώσαμε 122.000 περίπου λέβα, τα οποία τα μεταφέραμε στη Δράμα μέσω του μεγάλου Ραβίνου Αβραάμ Ουρόχλο (Avraam Urolcho) ο οποίος βρισκόταν εκεί. Πήρε την απόδειξη με τα ίδια του τα χέρια. Κάθε φορά που ο στρατηγός Petroff επισκεπτόταν την

Καβάλα (και να σημειωθεί ότι την επισκεπτόταν πολύ συχνά) συνοδευόταν από τον τοπικό διοικητή Anghelof.

Παραβίαζε τα ελληνικά μαγαζιά, διάλεγε ό,τι του άρεσε και τα μετέφερε με το ιδιωτικό του αυτοκίνητο στη Δράμα.

Ο υπασπιστής του στρατηγού Petroff, Isoneff, και ο τοπικός διοικητής της Δράμας ο Semertzieff επιδίδονταν επίσης στις λεηλασίες των σπιτιών.

Οι βουλγαρικές αρχές της Καβάλας, για να εκδώσουν μια άδεια αναχωρήσεως για τη Δράμα, υποχρέωναν τους κατοίκους της Καβάλας να πληρώσουν 100 λέβα ενώ έπρεπε να πληρώσουν 0,80 λέβα για την κάθε μια άδεια μεταβάσεως.

***

Καβάλα, 1^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Τζάθας**, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 72 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα έμπορος, αφού έδωσε τον καθορισμένο όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Από την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής από τους Βούλγαρους μέχρι την αποχώρησή τους, εξαιτίας της ηλικίας μου καθώς ήδη ήμουν 72 ετών, δεν έπαυα να κατοικώ στην Καβάλα. Με την άφιξή τους οι Βούλγαροι ένα μόνο σκοπό είχαν, τον ολοκληρωτικό αποδεκατισμό του ελληνικού στοιχείου και για να εκπληρώσουν το σκοπό τους αυτό δεν δίσταζαν σε τίποτε.

Πραγματικά, κατάφεραν να το πετύχουν καθώς πριν από την κατοχή της πόλης από τους Βούλγαρους, το ελληνικό στοιχείο ανερχόταν σε 35.000, ενώ κατά την αποχώρησή τους δεν απέμεναν στην πόλη παρά μόνο 5.000 περίπου άτομα, κυρίως γέροι, γυναίκες και μικρά παιδιά.

Από την έναρξη της κατοχής ακόμη, η πρώτη φροντίδα των Βουλγάρων ήταν οι συνεχείς έρευνες στα ελληνικά σπίτια με το πρόσχημα της εύρεσης κλεμμένων όπλων και άλλων αντικειμένων του στρατού.

Αλλά ερευνώντας τα σπίτια αφαιρούσαν κάθε αντικείμενο το οποίο είχε κάποια αξία. Οι έρευνες γίνονταν από τους στρατιώτες υπό την επίβλεψη ενός αξιωματικού. Αφού τελείωσαν τις έρευνες αυτές, οι Βούλγαροι άρχιζαν να τους στερούν το ψωμί και όλοι οι Έλληνες αναγκάστηκαν να πουλήσουν ό,τι πολύτιμο είχαν για να προμηθευτούν το ψωμί. Έτσι, τους ανάγκαζαν να πεθαίνουν από την πείνα. Πραγματικά πολύς κόσμος πέθανε από την πείνα.

Λίγο μετά την άφιξή τους οι Βούλγαροι άρχισαν να κατεδαφίζουν τα ελληνικά σπίτια, των οποίων αφαιρούσαν την ξυλεία και την έστελναν στη Βουλγαρία με φορτηγά ή την πουλούσαν λιανικώς. Εγώ ο ίδιος αγόραζα κάποτε πολλά τέτοια αντικείμενα απ' αυτούς.

Παράλληλα λεηλατούσαν τα σπίτια και τα μαγαζιά των προσφύγων με

τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνεται πιστευτό ότι οι βουλγαρικές αρχές δεν έφεραν καμία ευθύνη για τις λεηλασίες. Λίγο πριν από τις λεηλασίες, σφραγίζανε τις πόρτες των μαγαζιών. Την ημέρα της λεηλασίας, ύστερα από διαταγή του τοπικού διοικητή, όλοι οι Έλληνες υποχρεώνονταν να παραμείνουν στα σπίτια τους από τις 4 η ώρα το απόγευμα. Με αυτό τον τρόπο οι λεηλατητές δεν γίνονται αντιληπτοί από τον πληθυσμό και έτσι εκτελούσαν το επονείδιστο έργο τους χωρίς μάρτυρες.

Τα αντικείμενα των λεηλασιών και τη ξυλεία των κατεδαφισμένων σπιτιών μετέφεραν τη νύχτα με φορτηγά στη Βουλγαρία.

Οι Βούλγαροι βλέποντας ότι το έργο της εξόντωσης των Ελλήνων μέχρι το Μάιο του 1917 δεν είχε ολοκληρωθεί ακόμη, διέταξαν την εξορία των Ελλήνων οι οποίοι παρέμεναν ακόμη στην Καβάλα.

Μειωμένος ήταν ο πληθυσμός της Καβάλας από τους πρόσφυγες και τους νεκρούς, που οι τελευταίοι αριθμούνταν κατά χιλιάδες.

Όταν τελείωσε η επιχείρηση αυτή συμπληρώθηκε πλήρως το έργο της καταστροφής και της λεηλασίας όλων των σπιτιών των Ελλήνων, εξόριστων, νεκρών και προσφύγων.

Δεν είμαι σε θέση να παραθέσω τον αριθμό των κατεδαφισθέντων και λεηλατημένων σπιτιών. Γενικά όμως μπορώ να σας βεβαιώσω ότι υπάρχουν συνοικίες που έχουν ερημωθεί. Μέσα στην πόλη ο αριθμός των κατεστραμμένων σπιτιών είναι πολύ μικρός. Όσο αφορά τις λεηλασίες των σπιτιών δεν έχετε παρά να επισκεφτείτε ένα ελληνικό σπίτι, αδιάφορο ποιο θα είναι αυτό, και θα διαπιστώσετε τα ίχνη της λεηλασίας. Μπορώ να σας υποδείξω τα σπίτια των κ.κ. Πρωτόπαππα, Γρηγοριάδη, Ζερβουδάκη, του Χρήστου Τσέθα, Δημητρίου Ριγανέγιο, Αστερίου Φέσσα, Νικολάου Αρμίδα, Αλέξη Σταυρίδη, Κωνσταντίνου Πουλίδη, τα οποία κυριολεκτικά έχουν ερημωθεί από το περιεχόμενό τους.

Μπορώ επίσης να σας παραθέσω και τα σπίτια των κ.κ. Μοσχοπουλίδη, Λογγή, Κραστονέλη, Δημητρίου Αθανασίου στη συνοικία του Αγίου Γιάννη, τέσσερα σπίτια των αδερφών Κακιτζή κοντά στο νοσοκομείο «Ευαγγελισμός» και το σπίτι του Κλεάνθη Τερμεντζή που είναι κυριολεκτικά κατεδαφισμένα.

Αν και εγώ δεν εγκατέλειψα το σπίτι μου, εν τούτοις μου αφαίρεσαν κονιάκ, το πετρέλαιο, το λάδι, το ρύζι, τη ζάχαρη, το σαπούνι, τον καφέ και τα άλλα χρησιμοποιούμενα είδη, είδη χρυσοχοΐας κτλ.

Τις τελευταίες ημέρες της κατοχής, νύχτα και μέρα, δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να μεταφέρουν τα έπιπλα, τα εμπορεύματα και ρουχισμό στη Βουλγαρία. Αλλά τελικά δεν μπόρεσαν να ολοκληρώσουν το έργο τους, εξαιτίας της μεγάλης επίθεσης που δέχθηκαν στο μέτωπο και ως εκ τούτου αρκετά έπιπλα παρέμειναν στις αποθήκες της Δράμας.

***

Καβάλα, 1^η Φεβρουαρίου 1919

Οι ονομαζόμενοι Γεώργιος Χατζηκαπετάν και Βασίλειος Εξάρχου (Exarchou), κάτοικοι Καβάλας, επάγγελμα παντοπώλης και δημοτικός υπάλληλος, αφού ορκίστηκαν κατέθεσαν τα παρακάτω ενόπιον της Επιτροπής

Από την έναρξη της κατοχής στην Καβάλα από τους Βούλγαρους μέχρι την αποχώρησή τους δεν σταματήσαμε να κατοικούμε στην Καβάλα εξαιτίας του ότι ήμασταν ηλικιωμένοι άνω των 63 ετών. Μόλις άρχισε η κατοχή, η πρώτη φροντίδα τους ήταν να ερευνήσουν όλα τα σπίτια με το πρόσχημα της εύρεσης όπλων και άλλων στρατιωτικών αντικειμένων. Αλλά δεν αρκέστηκαν μόνο σ' αυτό γιατί αφαιρούσαν κάθε τι το πολύτιμο στα σπίτια που ερευνούσαν.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι έρευνες γίνονταν από τους στρατιώτες που είχαν πάντοτε επικεφαλείς κάποιους αξιωματικούς. Μόλις τελείωσαν οι έρευνες, έβαλαν εμπρός το σχέδιο του αποδεκατισμού του ελληνικού πληθυσμού. Άρχισαν να τους στερούν και αυτό το ίδιο το ψωμί, έτσι ώστε πολλές χιλιάδες πέθαναν από την πείνα. Ταυτόχρονα κατεδάφιζαν τα ελληνικά σπίτια και μετέφεραν τη ξυλεία με φορτηγά αυτοκίνητα. Όλα τα καταστήματα και τα σπίτια των προσφύγων λεηλατήθηκαν και το προϊόν της λεηλασίας μεταφέρθηκε στη Βουλγαρία.

Τα κακουργήματά τους δεν τους φαίνονταν αρκετά. Λίγο καιρό ύστερα από την κατοχή διέταξαν την εξορία ορισμένων προσώπων και αργότερα όλων των Ελλήνων που είχαν ηλικία 15 έως 65 ετών. Έτσι, δεν απομείναμε εδώ παρά μόνο 65 γέροι, γυναίκες και παιδιά.

Όταν εκπληρώθηκε και ο σκοπός τους αυτός, άρχισαν τη λεηλασία των προσφυγικών σπιτιών καθώς και αυτά των εξόριστων και κάθε απόγευμα από τις 5 η ώρα μέχρι το πρωί, καθώς όλος ο κόσμος ήταν κλεισμένος στα σπίτια του υπό την επίβλεψη των στρατιωτικών περιπολιών, έχοντας επικεφαλείς τους αξιωματικούς, διέσχιζαν τους δρόμους λεηλατώντας τα σπίτια και τα κατεδάφιζαν σε όλη τη διάρκεια της νύχτας και με τη βοήθεια των αμαξιών μετέφεραν τα προϊόντα της κλεψιάς, τα έπιπλα και όλα τα άλλα (ξυλεία ... κλπ.) στη Βουλγαρία.

Για να εξακριβώσετε την ειλικρίνεια των καταθέσεών μας, δεν έχετε παρά να επισκεφτείτε τα ελληνικά σπίτια και εκεί θα μπορέσετε να διακρίνετε τα σημάδια της λεηλασίας και της κατεδάφισης των αποθηκών ιδιοκτησίας Γ. Ιορδάνου και 4 –5 καταστημάτων στη Δράμα που είναι γεμάτα από έπιπλα τα οποία δεν πρόφτασαν να τα μεταφέρουν στη Βουλγαρία. Ο αριθμός των κατεδαφισθέντων σπιτιών δεν είναι εύκολο να οριστεί από μας, γιατί δεν υπάρχει ούτε μια οδός στην οποία να μην

βρίσκονται κατεδαφισμένα σπίτια. Η πόλη της Καβάλας είχε πριν 35.000 Έλληνες. Μια απλή επίσκεψη, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας, σε οποιοδήποτε ελληνικό σπίτι θα σας δώσει την απόδειξη της γενικής λεηλασίας αλλά οι πιο μεγάλες λεηλασίες έγιναν σε σπίτια που ανήκαν σε πλούσιους Καβαλιώτες.

Κατεδάφιζαν επίσης όλα τα δημοτικά οικήματα και καταστήματα και τις εγκαταστάσεις των ελληνικών σχολείων. Οφείλουμε να σας ενημερώσουμε ότι οι Βούλγαροι, με τις μεγάλες λεηλασίες εναντίον των Ελλήνων, σκοπό είχαν να εξοντώσουν το ελληνικό στοιχείο. Φύτεψαν τον τρόπο στους Έλληνες και φέρθηκαν με τον πλέον άγριο τρόπο απέναντί τους, τους φυλάκισαν, τους κακομεταχειρίστηκαν και τους ανάγκασαν να δηλώσουν υποταγή σε όλους τους αξιωματικούς, ενώ ταυτόχρονα τους ανάγκαζαν να δουλεύουν για λογαριασμό τους, παραβιάζοντας κάθε αρχή δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου.

Αυτά είναι όσα υποφέραμε στην κατοχή και στην κατάσταση όπου βρισκόμαστε ακόμη, δεν είναι δυνατόν να περιγράψουμε την αλήθεια των όσων υποφέραμε.

***

Καβάλα, 1 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Κουτούπης**, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Από την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής στην Καβάλα, μέχρι τις 28 Ιουνίου 1917, ημέρα της εξορίας μου, κατοικούσα στην Καβάλα. Με την άφιξή τους οι Βούλγαροι άρχισαν να λεηλατούν τα ελληνικά σπίτια αφαιρώντας ό,τι πολύτιμο έβρισκαν. Έμπαιναν με τη βία στα σπίτια κάνοντας έρευνες για την εύρεση όπλων και άλλων στρατιωτικών αντικειμένων.

Πολύ γρήγορα άρχιζαν να κατεδαφίζουν τα ελληνικά σπίτια και να αφαιρούν τη ξυλεία, της οποίας το μεγαλύτερο μέρος μετέφεραν στη Βουλγαρία και το υπόλοιπο το πουλούσαν εδώ. Εγώ ο ίδιος αγόρασα λίγη ξυλεία 2 – 3 φορές. Όταν ακόμη ήμουν εδώ, οι Βούλγαροι στη διάρκεια της νύχτας λήστευαν τα σπίτια των προσφύγων και μετέφεραν το περιεχόμενό τους στη Βουλγαρία. Όσον αφορά τον αριθμό των σπιτιών που είχαν λεηλατηθεί, συμπεριλαμβάνονταν και τα μαγαζιά του Γεωργίου Μιχαήλ στη συνοικία του Αγίου Παύλου, των αδερφών Σέρτσου στην οδό του Πρίγκηπος Διαδόχου Γεωργίου, του Καπέτση στην οδό του Πρίγκηπος Διαδόχου Γεωργίου και των άλλων των οποίων δεν θυμούμαι τα ονόματα.

Σκοπός των Βουλγάρων ήταν να αποδεκατίσουν τον ελληνικό πληθυσμό της Ανατολικής Μακεδονίας αφού προηγουμένως εγγυήθηκαν

για την τιμή και την περιουσία των κατοίκων και βεβαίωσαν ότι αυτά δεν διατρέχουν κανένα κίνδυνο. Ύστερα από 10 μήνες κατοχής, όταν είδαν ότι δεν πέτυχαν τόσο γρήγορα το σκοπό τους, εξόρισαν όλους τους Έλληνες για να διευκολύνουν το δόλιο έργο τους. Ήμουν κι εγώ μεταξύ των εξόριστων, γιατί όλοι οι Έλληνες που είχαν ηλικία 15 – 65 ετών έπρεπε να εξοριστούν. Παρέμεινα στην εξορία 15 μήνες. Εκεί υπέφερα πολλά βάσανα που δεν είναι δυνατόν να περιγραφούν. Στην επιστροφή μου βρήκα την πόλη της Καβάλας σχεδόν αγνώριστη, καθώς τα περισσότερα σπίτια είχαν εξ ολοκλήρου καταστραφεί και άλλα έπαθαν πολλές καταστροφές. Τα έπιπλα, τα είδη εσωρούχων κτλ, ο ιματισμός και τα εμπορεύματα είχαν όλα λεηλατηθεί.

Δεν απέμεινε ούτε ένα σπίτι που να μην έχει λεηλατηθεί. Κυρίως τα μαγαζιά των πλουσίων είχαν εξ ολοκλήρου λεηλατηθεί από το περιεχόμενό τους. Τα κατεστραμμένα σπίτια ανέρχονται περίπου σε 700, από τα οποία τα 130 βρίσκονται στη συνοικία της Παναγίας, 100 άλλα στη συνοικία Hamidie¹, 100 άλλα στη συνοικία Selimie², 62 στο προάστιο του Kara-Orman³, 30 στο προάστιο Kioutzouk-Orman⁴, 200 στη συνοικία Guiftica⁵, 50 στη συνοικία Ποταμούδια και 20 στο εσωτερικό της πόλης.

Τα ελληνικά σπίτια στην Καβάλα, ανέρχονταν σε 5.000 περίπου και όλα σχεδόν έχουν λεηλατηθεί. Τα σπίτια των πλουσίων που ανέρχονταν σε 700 περίπου έχουν τελείως καταστραφεί.

***

Καβάλα, 1 Φεβρουαρίου 1919

Ο αναφερόμενος Λεωνίδας Χαντζίδης, κάτοικος Καβάλας, δημοτικός σύμβουλος επάγγελμα ιδιοκτήτης καφέ, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Από την εποχή της βουλγαρικής κατοχής της πόλης, μέχρι το μήνα Ιούνιο 1917, εξακολουθούσα να διαμένω στην Καβάλα και παρατήρησα ότι ο πρωταρχικός στόχος των Βουλγάρων ήταν να εξαφανίσουν το ελληνικό στοιχείο με διάφορους τρόπους.

Στην αρχή, και για το σκοπό αυτό, άρχισαν από την έλλειψη άρτου, συνέπεια της οποίας ήταν να πεθάνουν συνολικά 10.000 άνδρες.

¹ Χαμιδιέ- το τμήμα της πόλης που εκτείνεται στις περιοχές Καλαφατιά-νοσοκομείο-Αγία Βαρβάρα ως Σούγιουλο

² Σελιμιέ- η περιοχή ανατολικά από το Σίγμα στο Σούγιουλο

³ Kara-Orman

⁴ Κιουτσούκ-Ορμάν-σημερινή περιοχή Ραψάνη Καβάλας

⁵ Γύφτικα-η περιοχή πάνω από την οδό Πτολεμαίου, κοντά στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου

Ταυτόχρονα, και με το πρόσχημα ότι οι ελληνικές οικογένειες κατείχαν είδη αναγκαία για το στρατό, έκαναν έρευνες σ' όλα τα σπίτια και αφαίρεσαν κάθε τι που είχε κάποια αξία.

Λίγο καιρό αργότερα, άρχισαν την κατεδάφιση των ελληνικών σπιτιών και την καταλήστευσή τους. Ιδιαίτερα τα καταστήματα και τα σπίτια εκείνων που κατόρθωσαν να φύγουν ανεξάρτητα από το πού πήγαν.

Ο τρόπος της λεηλασίας ήταν ο ακόλουθος: επέβαλλαν απαγόρευση της κυκλοφορίας από τις 4 η ώρα το απόγευμα επί ποινή τουφεκισμού και έτσι όλοι οι Έλληνες ήταν υποχρεωμένοι να παραμείνουν στα σπίτια τους. Έτσι λίγο αργότερα άρχιζαν με τα αμάξια και τα φορτηγά τους να αφαιρούν το περιεχόμενο των μαγαζιών και των σπιτιών των Ελλήνων.

Το πρώτο κατάστημα που λήστεψαν ήταν αυτό των αδερφών Κατκιτζή καθώς επίσης και αυτό των αδερφών Σερτζού, των οποίων το περιεχόμενο μετέφεραν στη Βουλγαρία. Πριν να αρχίσουν τη λεηλασία των μαγαζιών οι βουλγαρικές αρχές σφράγιζαν τα μαγαζιά και τα σπίτια με τρόπο ώστε μετά τη λεηλασία κανείς να μην μπορεί να πει ποιος είναι υπεύθυνος για τις κλοπές.

Ακόμη και τα σπίτια των ξένων υπηκόων της Γαλλίας και της Ρωσίας, και του Γεωργίου Βουλγαρίδη δεν απέφυγαν τη λεηλασία. Αυτά τα σπίτια, αφού προηγουμένως τα σφράγισαν, τα καταλήστευσαν ολοκληρωτικά. Τα ίδια έκαναν και στην οικία του Αχιλλέα Βάρδα που βρίσκεται στη συνοικία του Αγίου Νικολάου.

Κατά τη διάρκεια της νύχτας οι βουλγαρικές αρχές κατηύθυναν την κατεδάφιση των ελληνικών σπιτιών και επαναλάμβαναν ότι μοναδικός τους σκοπός ήταν να εξαφανίσουν τους Έλληνες από τη Καβάλα.

Ύστερα από 10 μήνες κατοχής, έθεσαν σε ενέργεια ένα άλλο μέσο για την εξόντωση των Ελλήνων. Την εκκένωση της Καβάλας από τους Έλληνες, εκπατρίζοντάς τους στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, λέγοντάς τους ότι εκεί δεν θα τους λείπει το ψωμί. Και πράγματι στις 22 Ιουνίου 1917, 104 άτομα, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ, ελπίζοντας ότι θα εξασφαλίσουμε τουλάχιστον τη διατροφή μας, πήγαμε εκεί.

Αλλά 2 –3 μήνες μετά την αναχώρησή μας, με μια διαταγή των βουλγαρικών αρχών ανακοινώθηκε ότι όλοι οι Έλληνες ηλικίας από 15 έως 65 ετών θα εκπατριστούν, έτσι ώστε στην Καβάλα δεν απέμειναν παρά οι γυναίκες, τα μικρά παιδιά και οι γέροι.

Όσον αφορά τους τελευταίους, εκπάτρισαν και αυτούς που είχαν κάποια περιουσία, για να μπορέσουν οι Βούλγαροι αργότερα να τη σφετεριστούν. Έτσι, στην πόλη της Καβάλας, η περιουσία των Ελλήνων έμεινε απροστάτευτη.

Οι βουλγαρικές αρχές επιδόθηκαν στην κατεδάφιση των σπιτιών και τη λαφυραγωγία των επίπλων και των ρούχων και όλα όσα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα στοιχείο περιουσίας τα μετέφεραν στη Βουλγαρία.

Η εξορία μου διήρκεσε μέχρι το μήνα Οκτώβριο 1918 με την

επανεγκατάσταση των ελληνικών αρχών. Στην επιστροφή μου παρατήρησα ότι 500 σπίτια περίπου ελληνικά είχαν τελείως κατεδαφιστεί και σχεδόν όλα τα άλλα είχαν λεηλατηθεί. Δεν είμαι σε θέση να προσδιορίσω τον αριθμό των λεηλατημένων σπιτιών, αλλά γνωρίζω πολύ καλά ότι πριν την κατοχή της πόλης από τους Βούλγαρους στην Καβάλα κατοικούσαν περίπου 35.000 Έλληνες.

Αλλά σήμερα κυρίως, επισκεπτόμενος κανείς τα ελληνικά σπίτια, θα μπορέσει να διαπιστώσει ότι δεν σεβάστηκαν κανένα σπίτι. Μερικά έπιπλα σώθηκαν. Βρίσκονται σε μια αποθήκη και σε 4 – 5 αποθήκες στη Δράμα. Οι Βούλγαροι δεν πρόφτασαν να τα μεταφέρουν.

Οι Βούλγαροι δεν σεβάστηκαν τα ελληνικά σχολεία, ούτε τα ίδια τα κτίρια που στο σύνολό τους τα έχουν καταστρέψει. Αφαίρεσαν επίσης τις εικόνες και τα άλλα πολύτιμα εφόδια από τις ελληνικές εκκλησίες.

***

Καβάλα, 2^η / 15^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αχιλλέας Βάρδας** που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Μερικές μέρες πριν από την κατοχή της πόλης της Καβάλας από τους Βούλγαρους, δηλαδή στις 15 Αυγούστου 1916, έφυγα πρόσφυγας μαζί με την οικογένειά μου στο Βόλο, εγκαταλείποντας έτσι όλη μου την περιουσία που αποτελείτο από μεγάλο μέρος από τα καπνά, σπίτια και την επίπλωση του σπιτιού μου.

Έλειπα σχεδόν όλο το διάστημα της κατοχής της Καβάλας και δεν κατόρθωσα να επιστρέψω παρά στις 4 Οκτωβρίου 1918, μερικές μέρες ύστερα από την επανεγκατάσταση των ελληνικών αρχών.

Η πρώτη μου εντύπωση ήταν απογοητευτική καθώς η πόλη της Καβάλας μου φαινόταν τελείως ακατοίκητη. Ακόμα κι οι δρόμοι ήταν γεμάτοι χόρτα, με ένα μεγάλο μέρος των κατοικιών κατεστραμμένο. Το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών σπιτιών είχε λεηλατηθεί και όλα τα εμπορεύματα που ανήκαν στους Έλληνες υπηκόους είχαν αφαιρεθεί.

Είμαι δυστυχώς ένα από τα πρόσωπα αυτά που υπέστησαν τις πλέον μεγαλύτερες ζημιές, καθώς όλες μου οι αποθήκες του καπνού, αξίας περίπου 500.000 δραχμών, έπιπλα και ένα μέρος του περιεχομένου των σπιτιών μου αφαιρέθηκε και καταστράφηκε.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που κατόρθωσα να πάρω από τις πρώτες μέρες της αφίξεώς μου στην Καβάλα, περισσότερα από 600 σπίτια είχαν καταστραφεί και το μεγαλύτερο μέρος των καταστημάτων λεηλατήθηκε.

Κατά τη γνώμη μου ο σκοπός των Βουλγάρων με την άφιξή τους εδώ

ήταν ο αποδεκατισμός του ελληνικού στοιχείου και για να πετύχουν το σκοπό τους αυτό, αφαίρεσαν όλη τους την περιουσία, τα εμπορεύματα και τα έπιπλα καταστρέφοντας τα σπίτια τους και τέλος εξορίζοντας τα πρόσωπα εκείνα, τα οποία με τον τρόπο αυτό είχαν σωθεί από την πείνα.

***

Καβάλα, 2^η / 15^η Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Νικόλαος Σμποράκης, που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 67 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Από τη βουλγαρική κατοχή της Καβάλας, δηλαδή στις 30 Αυγούστου 1916, μέχρι τις 6 Αυγούστου 1917, μέρα της εξορίας μου, δεν εγκατέλειψα την Καβάλα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής μου στην Καβάλα, κατάλαβα ότι ο σκοπός των Βουλγάρων ήταν να αποδεκατίσουν τον ελληνικό πληθυσμό και για να εκπληρώσουν το σκοπό τους αυτό άρχισαν τις πράξεις τρομοκρατίας εναντίον του ελληνικού πληθυσμού.

Και αυτούς ακόμη κ. κ. Σερδάρολου, Παπαδόπουλο, Γκεόρκα τους συνέλαβαν και τους φυλάκισαν για έξι ώρες με το πρόσχημα ότι τους κρατούσαν όμηρους για να υπάρχει ασφάλεια και ησυχία στην πόλη. Ταυτόχρονα όλοι οι Έλληνες υπέφεραν πολλά από τις βουλγαρικές αρχές και πρώτ' απ' όλα τους στέρησαν το ψωμί. Σαν συνέπεια της έλλειψης του ψωμιού πολλές χιλιάδες Έλληνες βρήκαν το θάνατο.

Αλλά μην αρκούμενοι μόνο στην εκμηδένιση του πληθυσμού άρχισαν από τις πρώτες μέρες της άφιξής τους, να καταστρέφουν και να δημεύουν όλα τα υπάρχοντα των Ελλήνων και πραγματικά δεν άφησαν κανένα μαγαζί και κανένα σπίτι χωρίς να το ληστέψουν. Είχαν μάλιστα βοηθούς τους Τούρκους κατοίκους της Καβάλας.

Ο τρόπος της λεηλασίας ήταν πολύ απλός. Έτσι, μια μέρα, εκεί που πήγα να ανοίξω το σπίτι του ανιψιού μου Αργυροπούλου που άλλωστε κατοικούσε στην Αθήνα, μέσα στο σπίτι βρήκα τον στρατηγό Petroff συνοδευόμενο από τον Georgief και τον Anghelof.

Είχαν διαλέξει πολλά από τα έπιπλα και διέταξαν τους στρατιώτες να τα στείλουν στα σπίτια τους, δηλαδή στη Δράμα. Με τον ίδιο αυτό τρόπο, λαφυραγωγήσαν όλα τα ελληνικά σπίτια, καθώς είχαν πάρει όλα τα κλειδιά των εγκαταλειμμένων σπιτιών από τους πρόσφυγες.

Δεν μπορώ να προσδιορίσω τον ακριβή αριθμό των κατεστραμμένων και λεηλατημένων σπιτιών αλλά είμαι της γνώμης ότι τα σπίτια των διασήμων οικογενειών της Καβάλας που λεηλατήθηκαν από τους

Βούλγαρους ανέρχονται σε 80 – 90 %.

Κατά το μήνα Αύγουστο του 1917 μαζί με μια ομάδα 30 ατόμων Ελλήνων που παρέμειναν ακόμη εδώ, εξορίστηκα μέχρι τις 10 Οκτωβρίου 1918, μέρα της επιστροφής μου στην Καβάλα. Με την επιστροφή μου διαπίστωσα ότι η πόλη της Καβάλας παρουσίαζε το θέαμα μιας πόλης έρημης κατεστραμμένης, σχεδόν ακατοίκητης, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της εξορίας μου, οι Βούλγαροι εκπλήρωσαν το σκοπό της.

Πρέπει εδώ να σημειώσω ότι ένας άλλος τρόπος με τον οποίο οι Βούλγαροι αφαίρεσαν τις περιουσίες των Ελλήνων ήταν η πείνα που υπέστησαν όλοι οι Έλληνες. Για να προμηθευτούν λίγο άλευρο, τους το πουλούσαν σε τιμές αστρονομικές. Πούλησαν το ρουχισμό τους και τα ασπρόρουχά τους σε πολύ χαμηλές τιμές.

***

Καβάλα, 2^η Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Mehmet Ali**, γιος του Afouz Arif, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 55 ετών, κάτοικος Καβάλας, εισοδηματίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Παρατηρήσαμε ότι ο μάρτυρας δεν ομιλεί την ελληνική γλώσσα. Ως εκ τούτου καλέσαμε ως διερμηνέα τον Μιχαήλ Γ. Παπαδόπουλο, γραμματέα της δημαρχίας, ο οποίος ορκίστηκε ότι θα μεταφράσει πιστά από τα τουρκικά στα ελληνικά και ύστερα απ' αυτό ο μάρτυρας έκανε την παρακάτω κατάθεση.

«Σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής της Καβάλας, δεν έλειπα από την πόλη παρά μερικές μέρες. Είναι αλήθεια ότι διαπίστωσα ότι όλο αυτό τον καιρό όλοι οι Έλληνες είχαν εξοριστεί και πολλά ελληνικά σπίτια είχαν κατεδαφιστεί όπως και πολλά λεηλατήθηκαν από τους Βούλγαρους. Δεν μπορώ να προσδιορίσω τον αριθμό των σπιτιών που κατεδαφίστηκαν και λεηλατήθηκαν, ούτε μπορώ να εκθέσω τα κίνητρα των Βουλγάρων για την εκτέλεση των πράξεων αυτών.

Πολλά άτομα, Έλληνες και Τούρκοι, πέθαναν από πείνα κατά τη διάρκεια της κατοχής αλλά το μεγαλύτερο μέρος των θυμάτων ήταν οι Έλληνες καθώς οι Τούρκοι κατείχαν έναν μεγάλο αριθμό χάλκινων ειδών, χύτρες και καζάνια, τα οποία πουλούσαν για να προμηθευτούν το ψωμί τους.

Οφείλω να προσθέσω ότι εκτός των ελληνικών σπιτιών που κατεδαφίστηκαν υπήρχαν και 3 επίσης τουρκικά σπίτια, χωρίς να ξέρω εάν

υπήρχαν κι άλλα»

***

Καβάλα, 2 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μενέλαος Χαραλαμπόπουλος** που γεννήθηκε στη Βουνουρα¹, ηλικίας 33 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα δικηγόρος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Από την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής της Καβάλας, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 29 Αυγούστου 1916, μέχρι τις 23 Ιουνίου 1917, βρισκόμουν εδώ. Κατά την παραμονή μου εδώ παρατήρησα ότι οι Βούλγαροι στέρησαν από τους Έλληνες το ψωμί, έτσι ώστε πολύς κόσμος να πεθάνει από την πείνα.

Την παραπάνω ημερομηνία εξορίστηκα από την Καβάλα, στην οποία και επανήλθα στις 17 Οκτωβρίου 1918, εποχή κατά την οποία εγκαταστάθηκαν στην πόλη οι ελληνικές αρχές.

Στην επιστροφή μου έμαθα ότι πολλά ελληνικά σπίτια, είχαν γκρεμιστεί και το περιεχόμενό τους, κυρίως η ξυλεία, αφαιρέθηκε για να χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή καταλυμάτων. Μάλιστα έμαθα ότι πολλά από τα σπίτια των προσφύγων και των εξόριστων είχαν λεηλατηθεί, αλλά δεν είμαι σε θέση να προσδιορίσω τον αριθμό αυτών που λεηλατήθηκαν ή γκρεμίστηκαν.

Κατά τη γνώμη μου ο σκοπός της βουλγαρικής κατοχής στην Καβάλα ήταν να εξαφανιστεί το ελληνικό στοιχείο.

***

Καβάλα, 3 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Hadji Mehmet-effendi**, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 63 ετών, κάτοικος Καβάλας, εισοδηματίας, πρόεδρος της τουρκικής κοινότητας της Καβάλας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση στην Επιτροπή.*

Ο μάρτυρας δεν γνωρίζει την ελληνική γλώσσα. Καλέσαμε ως διερμηνέα τον Μιχάλη Παπαδόπουλο, γραμματέα της δημαρχίας, που μετέφρασε πιστά από τα τουρκικά στα ελληνικά και από τα ελληνικά στα τουρκικά.

«Από την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής της Καβάλας, έως σήμερα

¹ Βουρβούρια, χωριό της Κυνουρίας

δεν εγκατέλειψα την πόλη. Η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντι στους Έλληνες, στην αρχή της κατοχής, φαινόταν πολύ καλή. Αργότερα όμως και κατά τη διάρκεια της νύχτας, χωρίς καμία αιτία, οι Βούλγαροι κακοποιούσαν τους Έλληνες.

Επίσης, κατά τη διάρκεια της κατοχής οι Βούλγαροι κατεδάφισαν πολλά ελληνικά σπίτια και όλη την ξυλεία την χρησιμοποίησαν για την κατασκευή καταλυμάτων ή για καύσιμη ύλη.

Ληλάτησαν επίσης τα καταστήματα και τα σπίτια των Ελλήνων από όλο το περιεχόμενό τους, αλλά αυτά γίνονταν τη νύχτα, ενώ οι κατεδαφίσεις των σπιτιών γίνονταν και κατά τη διάρκεια της μέρας. Εξόρισαν όλους τους Έλληνες, εκτός από τους γέρους, τις γυναίκες και τα παιδιά. Δεν μπορώ να προσδιορίσω τον ακριβή αριθμό των σπιτιών και των καταστημάτων που λεηλατήθηκαν ή κατεδαφίστηκαν αλλά γνωρίζω πολύ καλά ότι το μεγαλύτερο μέρος των σπιτιών και των μαγαζιών, κατεδαφίστηκαν και λεηλατήθηκαν, ενώ κάθε μέρα οι Βούλγαροι δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να χαλάνε και να λαφυραγωγούν τα σπίτια.

Ένα μήνα μετά την εισβολή τους, δεν έβλεπε κανείς στους δρόμους, παρά τα αμάξια που μετέφεραν τα έπιπλα και τα εμπορεύματα των σπιτιών και των καταστημάτων που λεηλάτησαν οι Βούλγαροι από τα χαλασμένα σπίτια.

Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω. Εν τούτοις πρέπει να πω ότι οι Βούλγαροι, μόλις ήρθαν, έπιασαν και φυλάκισαν όλους τους δημοτικούς συμβούλους και τους αντικατέστησαν με τους Τούρκους, που ονομάζονταν Hamdi Souleiman και Hamdi Said, με τη βοήθεια των οποίων έκαναν κάθε είδους εγκλήματα εναντίον των Ελλήνων.

***

Καβάλα, 3 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Mehmet Sadic**, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Καβάλας, Μουφτής, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ο μάρτυρας δεν γνωρίζει ελληνικά και καλέσαμε ως διερμηνέα τον Μιχαήλ Παπαδόπουλο, γραμματέα της δημαρχίας, ο οποίος ορκίστηκε να μεταφράσει πιστά απ' τα ελληνικά στα τουρκικά και από τα τουρκικά στα ελληνικά.

«Από την εισβολή των Βουλγάρων στην Καβάλα, μέχρι σήμερα δεν εγκατέλειψα την πόλη. Από την άφιξή τους, μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντι στους Έλληνες ήταν πολύ κακή. Από την πρώτη ακόμη μέρα, άρχισαν να συλλαμβάνουν και να

φυλακίζουν τους Έλληνες και να τους κακοποιούν επίσης. Ύστερα από έξι μήνες, άρχισαν να φέρονται με τον ίδιο τρόπο και στους Τούρκους. Από τον τρόπο που φέρονταν στους Έλληνες και τους Τούρκους πείστηκα ότι σκοπός τους ήταν να εξαφανίσουν τον τουρκικό και ελληνικό πληθυσμό της Καβάλας. Για να φθάσουν στο σκοπό τους αυτό δεν δίσταζαν μπροστά σε κανένα έγκλημα. Σαν παράδειγμα τον πρώτο καιρό της άφιξής τους, στέρησαν το ψωμί από τους Έλληνες, ενώ στη Βουλγαρία, σύμφωνα με προσωπικές πληροφορίες ιδιωτών που έρχονταν από εκεί, υπήρχε αφθονία τροφίμων.

Το λιγιστό ψωμί που μετέφεραν εδώ, το πουλούσαν σε μια τέτοια τιμή, που ήταν αδύνατο σε κάποιον να το αγοράσει. Κάποια φορά αγόρασα ένα ψωμί για 30 λέβα. Χιλιάδες Ελλήνων πέθαναν από την πείνα. Οι Βούλγαροι, μόλις εισέβαλλαν, άρχισαν τις ληηλασίες των ελληνικών καταστημάτων, αφαίρεσαν όλα τα εμπορεύματα που περιείχαν. Τον ίδιο καιρό, κατά τη διάρκεια της κατοχής, κατέστρεψαν και λαφυραγώγησαν, απ' όλο το περιεχόμενό τους, τη ξυλεία των ελληνικών και των τουρκικών σπιτιών. Δεν μπορώ να προσδιορίσω τον αριθμό των σπιτιών αυτών.

Ένα άλλο μέσο που μεταχειρίστηκαν για να εφαρμόσουν το σκοπό τους ήταν η διασπορά του ελληνικού και τουρκικού πληθυσμού. Κυρίως η εξορία, από την οποία δεν εξαιρέσαν παρά μόνο ένα μικρό αριθμό γυναικών και παιδιών. Πιστεύω ότι οι Βούλγαροι είναι υπεύθυνοι για όλα τα είδη των εγκλημάτων που εφάρμοσαν κατά την παραμονή τους στην Καβάλα.

Καβάλα, 10 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Θεόδωρος Κοντομισόπουλος**, που γεννήθηκε στη Vlachiche¹, κάτοικος Καβάλας, ηλικίας 46 ετών, επάγγελμα υπάλληλος της δημορχίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ευθύς αμέσως με την είσοδό τους στην Καβάλα, 30 Αυγούστου 1916, οι Βούλγαροι κατέλαβαν όλα τα δημόσια κτίρια καθώς επίσης και τη δημορχία. Δήμαρχος τότε ήταν Ν. Σερδάρογλου. Μια βδομάδα αργότερα προχώρησαν στη φυλάκιση των Νίκου Σπυράκη, Σ. Α. Παπαδόπουλου, Θ. Σερδάρογλου και παρέδωσαν τη δημορχία στους Τούρκους, οι οποίοι μπήκαν μέσα δια της βίας (ήταν περίπου 40 άτομα), στις 12 Σεπτεμβρίου 1916.

Από αυτή την ημέρα άρχισαν οι κατεδαφίσεις των σπιτιών στην Καβάλα. Αλλά οι πιέσεις ήταν έντονες και η πείνα μεγάλη. Γι' αυτό

¹ Βλαχίχη

ευθύνονταν κατά ένα μεγάλο μέρος και οι Τούρκοι της δημαρχίας: Ahmet-effendi, Ali Thaouch, Hamdi Rousti, Hadji Mehmet και προπάντων τα δυο αδέρφια Houndi (τώρα βρίσκονται στη Ξάνθη) από τους οποίους ο ένας ήταν δήμαρχος και ονομαζόταν Soliman. Ήταν ακριβώς η εποχή εκείνη που άρχισαν οι λεηλασίες και οι φυλακίσεις εκ μέρους των Βουλγάρων, που φυλάκιζαν ακριβώς αυτούς τους οποίους θεωρούσαν κατασκόπους και τους έδεραν ανελέητα, με επικεφαλής τον Κομιτατζή Deatomoff που ήταν αρχηγός των Κομιτατζήδων της Καβάλας. Απαγόρευαν το άναμμα των φώτων κατά τη διάρκεια της νύχτας και με πρόσχημα αυτό χτύπησαν μέχρι θανάτου πολλούς κατοίκους. Από τις αρχές Οκτωβρίου άρχισαν να σημειώνονται πολλοί θάνατοι, συνέπεια του περιορισμού του ψωμιού που αργότερα εξαφανίστηκε τελείως. Και αυτό ενώ καταρχάς το διένειμαν δυο φορές την εβδομάδα, από τις αρχές Δεκεμβρίου το μοίραζαν μια μόνο φορά την εβδομάδα.

Πολλές φορές έστελναν άλευρο από τη Βουλγαρία αλλά η αποστολή αυτή ποτέ δεν έφτανε στην Καβάλα. Υπήρχε μια μυστική εταιρεία, της οποίας σκοπός ήταν, φαίνεται, ο εκμηδενισμός του ελληνικού στοιχείου. Αυτή η εταιρεία κατακρατούσε τα άλευρα, τα οποία τα παρέδινε στον διοικητή της βουλγαρικής μεραρχίας στη Δράμα Bourmoff και ο οποίος είχε συνεργάτες πολλούς αξιωματικούς στη Δράμα, τον τοπικό διοικητή της Καβάλας Anghelof, τον αρχηγό των Κομιτατζήδων Panitsa και μερικούς Ισραηλίτες ως υπαλλήλους και μεσάζοντες ως όργανά τους. Όταν τα άλευρα έφταναν στη Δράμα, ο Bourmoff, τα διέθετε στους άνδρες που έκαναν τις έρευνες και είχαν στη διάθεσή τους αμάξια και άλλα μέσα μεταφοράς και έτσι η Καβάλα παρέμενε χωρίς ψωμί.

Τα άλευρο αυτό το αγόραζαν οι Ισραηλίτες και το πουλούσαν στον πεινασμένο κόσμο σε τιμές εξοντωτικές 20 – 30 λέβα την οκά. Μια άλλη αφορμή για να οδηγήσουν το λαό στην πείνα ήταν να μην επιτρέπουν στους κατοίκους να προμηθεύονται τα τρόφιμά τους από τα χωριά. Για τους Έλληνες όμως η έξοδος για τα χωριά είχε απαγορευτεί αυστηρά. Να λοιπόν γιατί ο κόσμος υπέφερε τόσο και οι Εβραίοι εκμεταλλεύονταν την πείνα και τις δυστυχίες και πουλούσαν με ανταλλάγματα μια οκά άλευρο με αντικείμενα μεγάλης αξίας. Γνωρίζω έναν Εβραίο, ο οποίος πουλούσε ούζο στους περαστικούς σε μια γωνία των δρόμων της Καβάλας, ο οποίος έγινε τώρα εκατομμυριούχος χάρη στην άγρια εκμετάλλευση του ελληνικού στοιχείου.

Όσο για τους Βούλγαρους μόλις μπήκαν στην Καβάλα, μετέφεραν στη Βουλγαρία τρόφιμα από εδώ για τον εφοδιασμό του στρατού τους (από τα οποία οι 110.000 οκάδες ήταν ελιές και λάδια). Αργότερα βάλανε χέρι στα αγαθά και ιδιαίτερα στο σαπούνι, τον καπνό, τα κινητά αντικείμενα και γενικότερα ό,τι έβρισκαν στα σπίτια των εξόριστων.

Στο μεταξύ οι κάτοικοι πέθαιναν από την πείνα, τα τρόφιμα είχαν εκλείψει τελείως, οι άνθρωποι έτρωγαν ό,τι έβρισκαν. Τα λαχανόφυλλα

και τα ξερά φύλλα που άλλοτε τα ρίχνανε στις κοπριές, τώρα τα τρώγανε. Στην πόλη δεν έμεινε ούτε γάτα ούτε σκύλος γιατί οι άνθρωποι τα μάζευαν και τα έτρωγαν. Ούτε μια χελώνα έμεινε στα περίχωρα της πόλης. Εγώ ο ίδιος είδα με τα μάτια μου τον Γεώργιο Σωτηρίου, που τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν στη δημαρχία, όπου άλλωστε ήταν και γραμματέας, που βαστούσε δυο σκυλιά, έναν δεμένο και τον άλλο ήδη μαγειρεμένο. Ο δήμαρχος τον ρώτησε εάν έφαγε σκυλιά. Του απάντησε ότι η πείνα τον ανάγκασε να φάει σκύλους και γάτες γιατί χωρίς αυτά η οικογένειά του θα πέθαινε από την πείνα. Άλλωστε δεν ήταν και ο μόνος που υπέφερε την κατάσταση αυτή της πείνας.

Όταν τελείωσαν και αυτά τα ζώα, οι άνθρωποι άρχισαν να πεθαίνουν κατά ομάδες, σε σημείο που η δημαρχία αναγκάστηκε να θάψει κατά 4άδες τα πτώματα. Κάθε μέρα είχαμε 30 – 35 θανάτους από πείνα.

Αλλά οι βουλγαρικές αρχές μας εμπόδιζαν να συμπληρώσουμε στις άδειες θανάτου την αιτιολογία του θανάτου, δηλαδή από πείνα ή στερήσεις. Μας υποχρέωναν να δηλώσουμε ως αιτία θανάτου τον ψυχικό μαρασμό και άλλες σχετικές αιτίες, αν και ήξεραν πολύ καλά ότι οι δυστυχημένοι αυτοί άνθρωποι πέθαναν από πείνα.

Τους νεκρούς τους έθαβαν σε κοινούς τάφους ανά 2 – 5 άτομα και καθώς οι νεκροθάφτες δεν πρόφταναν να τους θάψουν, πολλοί παρέμεναν άταφοι στους δρόμους. Και όσο περνούσαν οι μέρες τα πτώματα άρχισαν να αναδύουν μια αποκρουστική οσμή.

Είδα με τα μάτια μου τα ίδια τεμαχισμένα σώματα ανθρώπων να τα τρώνε και να τα κρατάνε στο στόμα τους τα σκυλιά. Είδα επίσης και άνθρωπο που τον κατέφαγαν τα σκυλιά.

Όσο για το πρόβλημα της τιμής των γυναικών μας, μπορώ να το πω ανοιχτά ότι δεν παρέμεινε ούτε μια γυναίκα που να μην την έχουν πειράξει οι Βούλγαροι. Δεν γνωρίζω τα ονόματά τους αλλά το γνωρίζει όλος ο κόσμος. Η πείνα έφτασε σε τέτοιο βαθμό που οδήγησε τις γυναίκες αυτές να καταφύγουν στην πορνεία για να μην πεθάνουν από την πείνα. Ήταν και πολλές οι οποίες αναγκάστηκαν να παραδοθούν δια της βίας σ' αυτόν τον κακούργο τον Angheloff.

Όσον αφορά τις λεηλασίες αυτές στην αρχή περιορίστηκαν στις περιουσίες των υπηκόων της Αντάντ (Γάλλων, Ρώσων και Άγγλων). Αλλά αργότερα επεκτάθηκαν και στους άλλους κατοίκους, ιδιαίτερα στις περιουσίες εκείνων που έφυγαν από την περιοχή πριν μπου οι Βούλγαροι στην Καβάλα.

Την παραπάνω γραπτή κατάθεσή μου, της οποίας αντίγραφο μου έχει δοθεί, την έκανα επίσης και στην αρχιεπισκοπή της Καβάλας. Δηλώνω ότι την επιβεβαιώνω ολόκληρη χωρίς να πιστέψω ότι μετέφερα πλήρως όλη την περιγραφή της αλλά ας μου επιτραπεί να προσθέσω ότι στις 23 Ιουνίου 1917, εκπατρίστηκα ως όμηρος στο Carnabat της Βουλγαρίας. Εκεί, κατά τη διάρκεια 7 μηνών, υποχρεώθηκα να δουλέψω στα

καταναγκαστικά έργα κατασκευής της σιδηροδρομικής γραμμής.

Ο αριθμός των ομήρων που δούλευαν έτσι ανερχόταν σε 1800 άτομα, από τα οποία καθώς πιστεύω δεν κατόρθωσαν να επιζήσουν πάνω από 300, εξαιτίας της κακής μεταχείρισης και γενικά των άσχημων συνθηκών κάτω από τις οποίες ζούσαμε. Στην αρχή της περιόδου αυτής, χάρη στα διαβήματα του γραμματέα της περιφέρειας Δράμας Ανδρεάδη, που ήταν μαζί μας ως όμηρος στο Carnabat, όλους τους δημόσιους υπαλλήλους και περίπου 50 έμπορους μας πήγανε στην Plenva όπου μας άφησαν ελεύθερους. Εκεί μείναμε 10 μέρες και ύστερα ήρθε ο νέος τοπικός διοικητής της Plenva, ο οποίος αντικατέστησε τον προηγούμενο, και μας υποχρέωσε να πάμε και πάλι στα καταναγκαστικά έργα. Στην Plenva ήταν που για πρώτη φορά πήραμε ειδήσεις για την οικογένειά μας. Εξαιτίας του κακούργου αυτού τοπικού διοικητή που τον λέγανε Peief, η ζωή μας στην Plenva ήταν πολύ πιο σκληρή απ' αυτή του Carnabat. Σαν συνέπεια μιας διαταγής που εκδόθηκε από τη βουλγαρική κυβέρνηση, ότι όσοι όμηροι θέλανε να πάρουν κοντά τους τα παιδιά και τις γυναίκες τους δεν θα απασχοληθούν άλλο στην Plenva και θα είναι ελεύθεροι να ζήσουν με δικά τους έξοδα, κάλεσα τη γυναίκα και τα παιδιά μου και τον Ιούνιο του 1918 μ' άφησαν ελεύθερο να δουλέψω ως καπνεργάτης πληρώνοντας 4,20 φράγκα στις αρχές, υπό τύπου φόρου εισοδήματος.

Κατά τη διάρκεια της παραμονής μου ως όμηρος στην Courcoudja, χωριό κοντά στο Carnabat όπου εργαζόμουν, πολλές φορές με χτύπησαν άγρια. Αλλά μια μέρα, με την αιτιολογία ότι καθυστέρησα μισή ώρα στη δουλειά μου, με έριξαν στο χώμα μπρούμυτα και δυο στρατιώτες μου έδωσαν 25 τρομερά χτυπήματα με συνέπεια να μείνω άρρωστος 5 μέρες. Ύστερα από αυτό με έβαλαν επί κεφαλή μιας ομάδας 60 ομήρων και είδα με τα ίδια μου τα μάτια, γιατί ήμουν εγώ ο ίδιος που τους έθαψα, 27 άτομα που πέθαναν από χτυπήματα από τους στρατιώτες.

Τα αίτια αυτής της κακομεταχείρισης ήταν διάφορα. Για παράδειγμα πολλές φορές τους κακοποιούσαν γιατί για λίγα λεπτά σταματούσαν να εργάζονται για να αναλάβουν τις δυνάμεις τους και να κατορθώσουν να αποδώσουν στη δουλειά.

Επιπλέον καταγίνονταν με την εξόντωση των ψειρών που είχαν. Από τις ψείρες πέθανε ο Πάστος Μακρής, και άλλοι που κατάγονταν από τα χωριά των Σερρών. Πολλούς επίσης απ' αυτούς που είχαν χρήματα να πληρώσουν, τους χτυπούσαν άγρια οι φύλακες, Βούλγαροι και Τούρκοι, όταν αυτοί αρνούσαν να τους τα παραδώσουν.

Για την αγορά ενός μικρού κομματιού κρέατος και άλλων τροφίμων, που τα έφερναν για να τα πουλήσουν στους ομήρους, τους ζητούσαν πολλά χρήματα. Η διαγωγή αυτή των Βουλγάρων στρατιωτικών ήταν γνωστή στις αρχές και τους αξιωματικούς. Αλλά και η διαγωγή των τελευταίων ήταν χειρότερη. Πριν να έρθει η γυναίκα μου στην Plenva, αναγκάστηκα να πουλήσω ό,τι είχα και δεν είχα, ιδίως τα ασπρόρουχα, για

να αντεπεξέλθω σ' αυτές τις ανάγκες.

Όσο για τα έπιπλα που αφήσαμε πίσω μας, κατά την επιστροφή μας το 1917 δεν βρήκαμε τίποτα.

***

Καβάλα, 14 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Στεργίδης**, που γεννήθηκε στην Καβάλα, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα ράφτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Οι Βούλγαροι μόλις έφτασαν επιδόθηκαν στη λαφυραγωγία για τρεις ολόκληρους μήνες, νύχτα και μέρα. Καταστρέφανε την πόλη, αρχίζοντας από τα σπίτια και τα μαγαζιά αυτών που έφυγαν πρόσφυγες στην παλιά Ελλάδα. Ήταν ακριβώς η εποχή αυτή που γκρέμισαν το σπίτι μου για να πάρουν την ξυλεία του και όταν παρουσιάστηκα στον τοπικό διοικητή για να παραπονεθώ, ο τελευταίος αυτός με απάντησε με αναίδεια ότι το υλικό αυτό θα χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή καταλυμάτων των στρατιωτών μας. Ληλάτησαν επίσης το μαγαζί μου και το καφενείο μου. Συμμορίες Τουρκοβουλγάρων κυκλοφορούσαν τη νύχτα στους δρόμους και αφαιρούσαν τις περιουσίες των ανθρώπων εκείνων που εγκαταλείποντας τη πόλη δεν κατόρθωσαν να πάρουν την περιουσία τους μαζί τους.

Εν τω μεταξύ οι τιμές των τροφίμων αυξάνονταν αλματωδώς, φθάνοντας σε ύψος αστρονομικό. Το ψωμί πωλείτο από 5 δραχμές σε 40 λίρες. Η πείνα πήρε πολύ μεγάλη έκταση και οι θάνατοι αυξάνονταν κάθε μέρα. Βλέποντας αυτά αποφάσισα να επιστρέψω στη Δράμα και να ζήσω κοντά στην αδερφή μου. Όμως εκεί με συνέλαβαν και με οδήγησαν στη Βουλγαρία, όπου υπέφερα όλα τα είδη των βασανιστηρίων τόσο εκ μέρους των Τούρκων όσο και των Βουλγάρων.

Την παραπάνω κατάθεσή μου, της οποίας μου παραδώσατε αντίγραφο, την έκανα και στην αρχιεπισκοπή της Καβάλας, και δηλώνω ότι είναι αληθής χωρίς να προσθέσω ή να αφαιρέσω τίποτα.

***

Καβάλα. 14 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Κοριακούλα Αγγελική Αντωνίου** που γεννήθηκε στη Μαρονιά¹, ηλικίας 22 ετών, κάτοικος Καβάλας στη συνοικία Σούγιουλου, νοικοκυρά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

¹ Μαρώνεια

Ύστερα από τη σύλληψη του πατέρα μου ως όμηρου μετακομίσαμε σε ένα κτίριο της αρχιεπισκοπής, καθώς ο πατέρας μου ήταν κλητήρας. Μια νύχτα, εκεί που κοιμόμασταν, ακούσαμε να ανοίγει η πόρτα του δωματίου μας. Φοβισμένοι ξυπνήσαμε όλοι και είδαμε έναν αξιωματικό γενειοφόρο, που κρατούσε στα χέρια του ένα ηλεκτρικό φανάρι. Αμέσως αντιληφθήκαμε ότι πρόκειται για το διοικητή Anghelof, τον οποίο είχαμε δει και παλιότερα και τον γνωρίζαμε. Έστρεψε το φως του φαναριού σε καθένα χωριστά και ζήτησε από εμένα να του πω ποιος κοιμάται σε κάθε κρεβάτι. Καθώς τα μικρότερα αδέρφια μου φοβήθηκαν, άρχισαν να φωνάζουν. Ο Anghelof μας απάντησε με καθησυχαστική φωνή: «Τι φοβάστε είμαι ο πατέρας σας. Είμαι εγώ ο ίδιος που σας δίνω το ψωμί». Αλλά παρ' όλα όσα είτε δεν ηρεμήσαμε γιατί γνωρίζαμε εκ των προτέρων τι ήθελε και που μπορούσε να φθάσει. Τελικά, φοβούμενος ότι θα τον ανακάλυπταν ακούγοντας τις φωνές των μικρών μου αδερφών, μας άφησε και έφυγε από το δωμάτιο. Μετά την αναχώρησή του ψάξαμε να δούμε πώς μπήκε στο σπίτι αφού είχαμε κλείσει όλες τις πόρτες. Τότε είδαμε ότι είχαμε αφήσει ανοιχτή μια πόρτα από την οποία μπήκε μέσα, καθώς αυτή της κύριας εισόδου ήταν κλειστή. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε την εντολή που μας άφησε να μην πούμε σε κανέναν τίποτε, να διαφυλάξουμε το μυστικό, γιατί δεν ήθελε να το ξέρει ο κόσμος. Πράγματι φυλάξαμε το μυστικό μέχρι αυτή τη στιγμή.

Η παραπάνω γραπτή κατάθεσή μου, της οποίας μου δώσατε ένα αντίγραφο, έγινε επίσης και στον κυβερνήτη της Καβάλας. Δηλώνω επίσης ότι στην παραπάνω κατάθεσή μου δεν έγινε καμία αλλαγή.

***

Καβάλα, 14 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Ν. Ζώτος**, γεννήθηκε στα Γιάννενα, ηλικίας 43 ετών, κάτοικος Καβάλας, συνοικία Αγίου Ιωάννου, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Συνελήφθηκα στην Καβάλα στις 4 Ιουλίου 1917 και κατέλιξα στη Soumla από την οποία με μετέφεραν στο Tcherven-Breg, στο Tchomacovo στο σταθμό της Mosdra. Παντού όπου δουλέψαμε μας χτυπούσαν ανελέητα και μας δίνανε λίγη τροφή. Ήμασταν όλοι 20 άτομα. Κανείς από μας δεν πέθανε αλλά εγώ είμαι ο μόνος που επέστρεψα. Πριν από ένα μήνα με έστειλαν σε ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως (προάστιο κοντά στη Σόφια) όπου βρήκα 1000 άλλους ομήρους που ήρθαν από το Kitcheno, το Kitchivar και το Hascovo. Όλες τις ημέρες πέθαναν περίπου 100 άτομα, θάνατοι των οποίων ήμουν αυτόπτης μάρτυς. Για να φθάσουμε

στη Σόφια χρειάστηκε να περπατήσουμε νύχτα και μέρα 13 συνεχείς μέρες. Δεν αναπαυόμασταν παρά μόνο 2 ώρες το 24ωρο, πράγμα που σας το λέω με κάθε ειλικρίνεια. Μέχρι την τελευταία στιγμή της αναχώρησής μου είδα αυτούς τους δυστυχισμένους να τους πηγαίνουν στο νοσοκομείο κατά ομάδες 8 – 10 πρόσωπα και να τους φροντίζουν εκεί. Κανείς τους δεν θεραπεύτηκε. Εγώ ο ίδιος αναγκάστηκα μαζί με άλλους 200 άτυχους συμπατριώτες μου να θάψω σε μια μόνο ημέρα και σε ένα ομαδικό τάφο 27 Έλληνες εργάτες, γιατί έτσι το ήθελαν οι δήμιοί μας. Κατά την αναχώρησή μου από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως παρέμειναν ακόμη εκεί 650 άτυχοι των οποίων δεν γνωρίζω την τύχη. Όλα αυτά που σας ανέφερα είναι αληθινά και μπορείτε να τα ακούσετε και από τα άλλα θύματα. Ήμουν σε θέση να γνωρίζω όλη την κατάσταση υπό την ιδιότητά μου ως επιστάτης των επιζώντων ομήρων. Την παραπάνω γραπτή κατάθεσή μου, της οποίας μου δώσατε γραπτώς μια μετάφραση, την έκανα επίσης και στον αρχιδιάκονο της αρχιεπισκοπής της Καβάλας.

Δηλώνω επίσης ότι δεν επιφέρω καμία μετατροπή, ούτε αφαιρώντας, ούτε προσθέτοντας σ' αυτήν. Μερικές μέρες πριν από την αναχώρησή μου από τη Σόφια που έγινε στις 25 Οκτωβρίου 1918, παρουσιάστηκα στον Έλληνα λοχαγό Μαζαράκη, στον οποίο αφηγήθηκα την απελπιστική κατάσταση των Ελλήνων στρατιωτών μας στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως και οι 3.000 όμηροι περίπου που βρίσκονταν υπό περιορισμό στη Σόφια, χάρις στην ενεργητική του επέμβαση απελευθερώθηκαν όλοι.

Η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντί μου και απέναντι στους συμπατριώτες μου κατά τη διάρκεια της παραμονής μας ως όμηροι ήταν τελείως βάρβαρη.

Εμένα τον ίδιο με έδειραν πολλές φορές χωρίς καμία αιτία. Για παράδειγμα, καθώς είχα καθίσει κάπου να ξεκουραστώ γιατί δεν μπορούσα να περπατήσω γρήγορα, μου έδωσαν κάποια χτυπήματα με το μπαστούνι και όταν περπατούσα γρήγορα με χτυπούσαν πάλι για να πηγαίνω πιο αργά.

Πολλοί από τους συμπατριώτες μου πέθαναν μπροστά στα μάτια μου από τα χτυπήματα των ξύλων που δέχονταν για παρόμοιες αιτίες.

***

Καβάλα, 14 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Βασιάδης** που γεννήθηκε στο Edirnedjik¹, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, κοντά στην πλατεία Νεάπολης, επάγγελμα ψάλτης στην εκκλησία, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω*

¹ σημερινός οικισμός Αδριανή Δράμας

κατάθεση

Όλοι εμείς που παραμείναμε στην Καβάλα υποφέραμε πολύ κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, καθώς οι αρχές κατοχής άρχισαν πιέσεις στον πληθυσμό με πρόσχημα να συλλάβουν αυτούς οι οποίοι έκρυβαν όπλα. Εννοείται ότι κάθε φορά που γίνονται έρευνες σε ελληνικά σπίτια αφαιρούσαν ό,τι πολύτιμο έβρισκαν εκεί, τρόφιμα, κοσμήματα κλπ.

Καθώς τα τρόφιμα που έφθαναν στην πόλη μετά από έγκριση των αρχών δίνονταν κατά προτίμηση σε Τούρκους και Ισραηλίτες, η πείνα δεν άργησε να γίνει αισθητή σε μεγάλο μέρος της πόλης. Έκριναν ότι δε χρειαζόταν να δώσουν τρόφιμα στους Έλληνες και προτιμούσαν να τα δίνουν σε άλλους. Εγώ ο ίδιος είχα την ευκαιρία να ακούσω τον τοπικό διοικητή Angheloff να λέει ότι πρέπει να προτιμώνται στις διανομές τροφίμων οι Τούρκοι, οι οποίοι δεν έπρεπε να τα παλούν στους Έλληνες. Σαν συνέπεια αυτών των ελλείψεων πολλοί άνθρωποι πέθαναν από την πείνα στο δρόμο.

Την εποχή αυτή κατοικούσα στην πλατεία Νεάπολης και κάθε φορά που επέστρεφα στο σπίτι μου συναντούσα στο δρόμο 3 – 4 νεκρούς. Ήταν απίστευτο, καθώς αυτοί παρέμεναν άταφοι για πολλές μέρες. Πολλοί πέθαναν μέσα στα μαγαζιά τους από τα οποία πολλές φορές τους έβγαζαν σε πλήρη αποσύνθεση. Μερικοί απ' αυτούς είχαν τα μάτια τους και τα αυτιά τους καταφαγωμένα από τα ποντίκια και τις γάτες.

Εγώ ο ίδιος είδα με τα μάτια μου το γέρο Mersinoglodu από τη Ξάνθη του οποίου το πρόσωπο είχε φαγωθεί από τις γάτες και τα ποντίκια, καθώς για τρεις ολόκληρες μέρες έμεινε νεκρός στο μαγαζί του (συνοικία του Tchomlek-Drere). Μετέφεραν κάποια μέρα στην εκκλησία του Αγίου Παύλου ένα λείψανο σε κατάσταση πλήρους αποσύνθεσης, σε τέτοιο βαθμό που ήταν αδύνατο να το πλησιάσει κανείς και να το αναγνωρίσει. Προηγουμένως είχε φαγωθεί από τα πουλιά. Ξέρω πως η πείνα έφερε την ντροπή αυτή. Η παραπάνω γραπτή κατάθεσή μου, της οποίας μου δώσατε πιστό αντίγραφο, αναγνώσατε και μεταφράσατε, έγινε και στον αρχιδιάκονο της αρχιεπισκοπής της Καβάλας. Δηλώνω ότι την επιβεβαιώνω στο σύνολό της χωρίς καμία μετατροπή. Αλλά προσθέτω ότι κατά τη διάρκεια της ομηρίας μου στη Βουλγαρία, οι Βούλγαροι υποχρέωσαν τη γυναίκα και τη μικρή μου κόρη ηλικίας 15 ετών να δουλέψουν στα καταναγκαστικά έργα και λεηλάτησαν κυριολεκτικά το σπίτι μου, μην αφήνοντας τίποτα άλλο παρά μόνο κάτι βαριά έπιπλα, των οποίων η μεταφορά δεν ήταν εύκολη. Προσθέτω επίσης ότι κατά το ίδιο χρονικό διάστημα πολλές φορές κακοποιήθηκα από Βούλγαρους και μάλιστα θυμάμαι ότι μια μέρα χιόνιζε και καμία εργασία δεν ήταν δυνατή εξαιτίας του χιονιού. Ο Βούλγαρος αξιωματικός τότε άρπαξε ένα φτυάρι που βρισκόταν εκεί κοντά του και με χτύπησε στο αριστερό μου χέρι. Από

αυτό το κτύπημα υποφέρω ακόμα και σήμερα. Παρέμεινα ως όμηρος στο Kitcheno για περίπου 10 μήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων εκτιμώ ότι ο αριθμός των Ελλήνων που πέθαναν ως συνέπεια της πείνας, του ψύχους και των κακών συνθηκών διαβίωσης, ξεπερνά τις 4.000 άτομα.

Αμέσως μόλις υπογράφηκε η ανακωχή, οι Βούλγαροι εγκαταλείποντας το Kitcheno έβαλαν φωτιά στο εγκαταλειμμένο νοσοκομείο, όπου κάηκαν ζωντανοί τρεις Έλληνες.

***

Καβάλα, 15 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Λάζαρος Λουκούμης** που γεννήθηκε στο Μελένικο, ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καφετζής, («Καφενείο Φιλόμουσων» Οδός Ελπίδος) αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση*

Με συνέλαβαν στην Καβάλα, μαζί με άλλους 200 Έλληνες στις 20 Ιουνίου 1917. Μας οδήγησαν πεζούς όλη τη νύχτα στη Δράμα απ' όπου πήραμε το τρένο και μας οδήγησαν στην Αδριανούπολη και από εκεί στη Soumla. Στην περιοχή αυτή μας κράτησαν περίπου 10 μέρες, και μας απολύμαναν. Έπειτα πήραμε το τρένο για το Tchernven-Breg και τελικά καταλήξαμε στο Coinar.

Όταν φθάσαμε στο χωριό αυτό υποχρεωθήκαμε να εργαστούμε στα έργα κατασκευής της σιδηροδρομικής γραμμής και ύστερα από δυο μήνες, όταν τελείωσαν τα έργα αυτά, μας μετέφεραν για παρόμοιες εργασίες στο χωριό Pletvar, περιοχής Perlepe όπου εργαστήκαμε 6 μήνες.

Στο μέρος αυτό υποφέραμε πολύ. Την πείνα, τους ξυλοδαρμούς, τις τυραννίες, τις πιέσεις, τους θανάτους, οι οποίοι ήταν συχνοί και τους βλέπαμε όλες αυτές τις ημέρες εκεί. Ξυπόλυτοι και γυμνοί ήμασταν αναγκασμένοι να εργαστούμε στη σιδηροδρομική γραμμή κάτω από τις πλέον δυσμενείς συνθήκες που η θερμοκρασία ήταν πάντοτε κάτω από το μηδέν. Όλοι αναγκάστηκαν να δουλέψουν ανεξάρτητα αν ήταν άρρωστοι. Μάρτυρες αυτών των περιστατικών είναι ο Θεόδωρος Τασούνης από το Μελένικο, ο Αδάμ Αδαμίδης από το Pravi¹ και άλλοι που υπέφεραν από διάφορες ασθένειες και αναγκάστηκαν να δουλέψουν κάτω από ξυλοδαρμούς. Ιδιαίτερα ένας Βούλγαρος στρατιώτης που ονομαζόταν Etienne Coleff έριξε σ' ένα λάκκο βάρους οκτώ μέτρων τον Α. Αδαμίδα γιατί δεν μπορούσε να εργαστεί επειδή υπέφερε από οξείς ρευματισμούς. Όταν τελείωσε και η δουλειά αυτή του Pletvar, μας χώρισαν. Μερικούς μας έστειλαν στο Kitcheno για διάφορες εργασίες της σιδηροδρομικής γραμμής και τους άλλους σε διάφορους σιδηροδρομικούς σταθμούς. Εγώ

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

ο ίδιος κατόρθωσα δωροδοκώντας τους φύλακές μου να με πάνε στη Σόφια και από εκεί στο Τυρνοβο-Schoumen, όπου εργαζόμουν ως βοηθός μάγειρα.

Στο μέρος αυτό οι Γερμανοί έφτιαχναν μια γέφυρα στον Έβρο ποταμό όπου απασχολούνταν 200 Έλληνες οι οποίοι αν και προηγουμένως ήταν πολυάριθμοι, περιορίστηκαν στον αριθμό αυτό (200) ως συνέπεια των ξυλοδαρμών, τυραννιών, των πέσεων και όλων των ειδών των βασάνων από τους Γερμανούς. Τώρα ο μικρός αυτός αριθμός ομήρων βρισκόταν σε μια άθλια κατάσταση. Ήταν σαν κινούμενοι σκελετοί που δεν είχαν τη δύναμη να κουνηθούν, υποχρεωμένοι να εργαστούν όλη την ημέρα κάτω από το δριμύ ψύχος των περιοχών αυτών. Τελικά με μετέφεραν και με άλλους Έλληνες στα χωριά της Κομοτηνής όπου ύστερα από 3 μήνες απαλλαχθήκαμε από τα δεινά μας.

Τη γραπτή μου αυτή κατάθεση, της οποίας μετά τη μετάφρασή της μου δώσατε αντίγραφο, την έκανα επίσης μπροστά στον αρχιδιάκονο της αρχιεπισκοπής, Δηλώνω ακόμα ότι παρέθεσα όλα τα γεγονότα χωρίς να κάνω καμία υπέρβαση αλλά προσθέτω ότι η διαγωγή των Βουλγάρων απέναντί μας ήταν σκληρή. Πίεζαν ακόμη και τους άρρωστους να δουλέψουν, οι οποίοι δυστυχώς ήταν πολυάριθμοι. Κανείς δεν μπορούσε να απαλλαγεί από την εργασία. Βλέποντας ότι μερικοί δεν δούλευαν στους δρόμους, τους έστελναν στο δάσος να κόβουν δέντρα. Οι φύλακες μας ξεγύμνωσαν απ' ό,τι είχαμε και δεν είχαμε και μας ανάγκαζαν να τους δωροδοκήσουμε για να μας στείλουν σε ελαφριές δουλειές και επιπλέον μας πουλούσαν κάτι τρόφιμα σε αστρονομικές τιμές.

***

Καβάλα, 15 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αθανάσιος Διδασκάλου** που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 25 ετών, κάτοικος Καβάλας, (είναι μέλος του σωματίου καπνεργατών), επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση*

Με πιάσανε στην Καβάλα στις 29 Ιουνίου 1917. Με πήγανε διαδοχικά στο Coinar, στο Tcherven-Breg, στο Tchomacovo, στην Branitcha, στην Bella-Statina, στο Lovotch και στην Plevna. Το μεγαλύτερο μέρος της αιχμαλωσίας μου το πέρασα σ' αυτές τις δυο τελευταίες τοποθεσίες όπου τον περισσότερο καιρό με ανάγκασαν να δουλέψω στη σιδηροδρομική γραμμή και στις αγροκαλλιέργειες. Ήταν ιδιαίτερη σκληρή η παραμονή μας στην Plevna γιατί εκεί υποφέραμε όλα τα βάσανα και τις τυραννίες που μπορεί να φανταστεί κανείς. Ο ξυλοδαρμός ήταν στην ημερησία

διάταξη και κανείς δεν μπορούσε να τον αποφύγει. Μας χτυπούσαν με ό,τι έβρισκαν και ό,τι μπορούσαν να φανταστούν: με μπαστούνια, με ξιφολόγχες, με φτυάρια, με δικράνες, και αξίνες. Στόχος τους ήταν να μας σκοτώσουν. Άλλωστε ο κυβερνήτης της περιοχής μας το δήλωσε κατηγορηματικά: «από τους 2000 Έλληνες που είστε εδώ στην Plenva, 100 μόνο θα επιζήσετε, όσον αφορά τους υπόλοιπους, τους έχουμε καταδικάσει σε θάνατο από τους ξυλοδαρμούς και τις ελλείψεις κάθε είδους».

Όλες τις φορές που παρουσιαζόταν μια χειρωνακτική εργασία, μας ανάγκαζαν δια της βίας να βγούμε όλοι έξω, συμπεριλαμβανομένων και των αρρώστων και των αναπήρων και πολύ λίγο τους ενδιέφεραν εάν οι τελευταίοι δεν μπορούσαν να εργαστούν. Η βαρβαρότητα με την οποία συμπεριφέρθηκαν σε μας, η τυραννία στην οποία μας υπέβαλαν, όλες οι βρισιές που μας απηύθυναν από το πρωί έως το βράδυ είναι απεριγράπτες. Όλοι υποφέραμε τα μαρτύρια και δεν μπορώ τώρα να σας παραθέσω με ακρίβεια τον αριθμό των νεκρών. Στην επιστροφή μου εδώ δεν βρήκα ούτε την μητέρα μου, ούτε τις αδερφές μου. Πέθαναν όλοι από τις στερήσεις. Όσο για την περιουσία μου δεν έμεινε τίποτα απολύτως. Όλη την κλέψανε και την λεηλάτησαν.

***

Καβάλα, 15 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ελένη Δ.**, που γεννήθηκε στο Dedeagatch¹, ηλικίας 16 ετών, κάτοικος Καβάλας, συνοικία Ποταμούδια, επάγγελμα μοδίστρα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Μόλις είχαν περάσει τρεις μήνες από την εισβολή των Βουλγάρων στην Καβάλα, όταν ο τοπικός διοικητής Anghelof, ένας διοικητής από τους πλέον βάρβαρους, ήρθε και χτύπησε την πόρτα μας με το πρόσχημα ότι συνεννοούμασταν με τα πληρώματα του αγγλικού στόλου από τη θάλασσα. Ήρθε δήθεν να αναζητήσει τα εξαρτήματα της βάρκας με την οποία, όπως ισχυριζόταν αυτός, ερχόμασταν σε επαφή με τους Άγγλους. Στο σπίτι μας διέμενε τότε ο θείος μου Βασίλειος Κ., ηλικίας 70 ετών, τον οποίο ο Anghelof διέταξε να κλειστεί στο δωμάτιό του και καθώς ο θείος μου αρνήθηκε να υπακούσει στην εντολή του, του έδωσε δυο γερά χαστούκια και τον πέταξε έξω από το σπίτι. Όταν ο κακούργος αυτός, που είχε το όνομα του διοικητή της πόλης Anghelof, απαλλάχτηκε από την

¹ σημερινή Αλεξανδρούπολη

παρουσία του θείου μου και έμεινε μόνος με μένα στο σπίτι με υποχρέωσε κάτω από την απειλή φυλακής και ξυλοδαρμού να παρουσιαστώ μπροστά του αμέσως γυμνή. Ο φόβος, η σύγχυση και η δυσκολία στην οποία βρέθηκα με επηρέασαν σε τέτοιο σημείο που δεν αισθανόμουν τίποτα. Με βίασε, μου υποσχέθηκε γάμο, ένας άνδρας 50 ετών, μου έδωσε μερικά χαρτονομίσματα τα οποία τα ξέσκισα μπροστά του και αποχώρησε. Αλλά τα δεινά μου δεν σταμάτησαν εδώ. Λίγες μέρες αργότερα αρχίσαμε να υποφέρουμε σκληρά από την πείνα. Πουλήσαμε ό,τι είχαμε και τέλος δεν μας έμεινε τίποτα. Τότε, με το πρόσχημα να αποφύγουμε την πείνα, ο διοικητής Δήμος Petranoff, ήρθε στο σπίτι μας και με πρότεινε να τον ακολουθήσω για να αποφύγω την πείνα και τις στερήσεις, όχι μόνο εγώ αλλά επίσης και η μητέρα και το αδέρφι μου. Η πείνα με ανάγκασε να τον ακολουθήσω και έτσι σωθήκαμε από το θάνατο αλλά πούλησα την τιμή μου για ένα κομμάτι ψωμί. Θεωρώ τον κακούργο αυτόν ως αίτιο της δυστυχίας μου, αυτόν τον άθλιο Angheloff, ο οποίος ανάγκασε με τον ίδιο τρόπο να υποφέρουν και άλλες Ελληνίδες κόρες που ο αριθμός τους άκουσα να λένε ότι ανέρχεται σε 90 κορίτσια στην πόλη της Καβάλας.

Εμένα με βίασε όταν ήμουν 14 ετών. Την κατάθεση αυτή, για την οποία μου δώσατε γραπτή μετάφραση, έκανα επίσης και στον αρχιδιάκονο του επισκόπου. Δηλώνω ακόμα ότι παράθεσα αυτά τα γεγονότα, που ελπίζω ότι δεν θα κάνετε καμία τροποποίηση αλλά προσθέτω ότι άκουσα να λένε για τον Angheloff ότι βίασε περισσότερα από 100 κορίτσια. Ήταν μεθύστακας και βίαζε ακόμα και γριές γυναίκες, παραβιάζοντας τις πόρτες των σπιτιών και μπαίνοντας μέσα κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Καβάλα, 1 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Διαμαντής, ηλικίας 49 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Με την επιστροφή μου στην Καβάλα ύστερα από τη βουλγαρική κατοχή, έμαθα ότι οι Βούλγαροι στρατιώτες παραβίασαν την καπναποθήκη μου, απ' όπου έκλεψαν 3.628 οκάδες καπνού, από τις οποίες μια ποσότητα 3.130 οκάδων βρέθηκαν στην κατοχή ενός Ισραηλίτη, του Jouda Couen. Κατά συνέπεια έχασα ποσότητα καπνού σε φύλλα και καπνού επεξεργασμένου για την κατασκευή τσιγάρων, περίπου 500 οκάδες. Έχασα επίσης και τα βοηθητικά εργαλεία για την επεξεργασία των καπνών, συνολικής αξίας 10.000 δραχμών περίπου.

Όσον αφορά τις ζημιές που υπέστησαν οι άλλοι συνάδελφοί μου καπνέμποροι δεν γνωρίζω τίποτα γιατί σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής βρισκόμουν στην Αθήνα, στην οποία πήγα το μήνα Νοέμβριο του 1917.

***

Καβάλα, 1 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μιχαήλ Βουλγαράκης**, που γεννήθηκε στο Pravi¹, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Κατά την εκτίμησή μου οι ποσότητες των καπνών που βρίσκονταν στην Καβάλα σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, ξεπερνούσαν τις 12 εκατομμύρια οκάδες γιατί εκτός της σοδειάς του καπνού του 1915, (αυτή του έτους 1916 δεν είχε ακόμα συγκεντρωθεί), υπήρχαν και καπνά παρελθουσών εσοδειών. Μετά την εισβολή των Βουλγάρων, πολλές εταιρείες, των οποίων τα κεφάλαια καθώς ισχυρίζονται οι Βούλγαροι τα προμήθευαν οι Αυστριακοί και οι Γερμανοί, εξακολουθούσαν να εργάζονται ελεύθερα. Οι εταιρείες αυτές ήταν η αυστριακή Herzog, η ισραηλιτική Belveniste, η ελβετική Gesimimim και άλλες που έκαναν εξαγωγή καπνών από τη Βουλγαρία στη Γερμανία και στην Αυστρία. Οι ποσότητες αυτές των καπνών δύνανται να πιστοποιηθούν από τα βιβλία αυτών των εταιρειών. Άλλες εταιρείες, εξ ίσου σημαντικές, κατόρθωσαν να μεταβιβάσουν τα εμπορεύματα στους Αυστριακούς και στους Γερμανούς, όπως ήταν η Mayer Company limited. Πολλές από τις άλλες εταιρείες που είχαν Έλληνες αντιπροσώπους δεν έπαθαν καμιά ζημιά μέχρι τη διακοπή των σχέσεων Ελλάδας και Βουλγαρίας. Μόνο τα καπνά μερικών πολιτών της Καβάλας, όπως αυτά του Βάρδα, Μείμαριδη, Τζιρίμη, Ελ. Παπαηλία και άλλων, θεωρήθηκαν ότι ανήκουν σε υπηκόους των εχθρικών δυνάμεων και η ποσότητα που κατασχέθηκε ανέρχεται σε 100.000 οκάδες. Ο καπνός αυτός μεταφέρθηκε μέσω Δράμας στη Βουλγαρία με στρατιωτικά αυτοκίνητα. Μετά τη διακοπή των σχέσεων οι βουλγαρικές αρχές της Καβάλας προέβησαν στην εκκαθάριση των καπναποθηκών εκείνων, των οποίων την αντιπροσωπεία είχαν οι Έλληνες σε ένα από τα δυο κυριότερα μαγαζιά. Κατά το μήνα Μάρτιο του 1918 έστειλαν στη Βουλγαρία μια ποσότητα καπνών που αντιστοιχούσε σε 10750 οκάδες και τα οποία ανήκαν στην κυριότητα του Δημητρίου Τουρτζή. Λίγο αργότερα οι βουλγαρικές αρχές πούλησαν στην αγορά της Σόφιας τα καπνά των καπνεμπορικών οίκων Αργυρόπουλος, Βουλγάρα, Τσανακλή, Τσουρτζη κτλ.

Ο καπνός αυτός πουλήθηκε στη γερμανική εταιρεία Mandi με τη μεσολάβηση του Βούλγαρου εμπόρου Coutoglou. Υπολογίζω την ποσότητα του καπνού που κατασχέθηκε και μεταφέρθηκε στη Βουλγαρία σε 100.000 κιλά και εκτιμώ ότι η ποσότητα του καπνού που κλέψανε

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

άθλια υποκείμενα και πολίτες από τα μαγαζιά των Ελλήνων καπνεμπόρων, ξεπερνά τα 30.000 κιλά. Πληροφορήθηκα από το περιβάλλον του Θεόδωρου Αθανασιάδη ότι ο ίδιος, το έτος 1917, κατά τη διάρκεια απουσίας του επιχειρηματία Ευγενίου Ιορδάνου, για να σώσει τα καπνά του εν λόγω καπνεμπόρου στον οποίο δούλευε, πούλησε σε γερμανική εταιρεία μια ποσότητα 100.000 οκάδων περίπου, στην τιμή των 14 μάρκων την οκά και ότι κατέθεσε το προϊόν αυτής της αγοράς σε μια γερμανική τράπεζα στο όνομά του. Αλλά φαίνεται ότι ο καπνέμπορος Ιορδάνου δεν αποδέχτηκε την πώληση αυτή γιατί πίστευε ότι θα μπορούσε να πετύχει για τον καπνό του μια μεγαλύτερη τιμή. Αυτό είναι βέβαιο γιατί η αξία του καπνού αυτής της ποιότητας ανέβηκε πολύ κατά το διάστημα της κατοχής σε 25 δραχμές την οκά.

Δεν πιστεύω ότι θα υπήρχε άλλος καπνός της ίδιας κατηγορίας με αυτή του κυρίου Ιορδάνου. Η σοδειά των καπνών του 1916 είχε συγκεντρωθεί ύστερα από την εισβολή των Βουλγάρων. Ανερχόταν σε 7 – 8 εκατομμύρια κιλά και αγοράστηκε και πουλήθηκε στο εξωτερικό σε διάφορους ξένους οίκους που παρέμειναν εδώ και συνέχιζαν τις εργασίες τους κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής.

Καβάλα, 1 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Δημήτριος Αργυρόπουλος, που γεννήθηκε στην Τριπολιτσά, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Μετά τη διακοπή των σχέσεων οι βουλγαρικές αρχές της Καβάλας, πήραν τα κλειδιά των αποθηκών από τους αντιπροσώπους των καπνεμπορικών οίκων. Έτσι κατάφεραν να κλέψουν και στη συνέχεια να μεταφέρουν στη Βουλγαρία 55.000 οκάδες περίπου καπνά εξαιρετικής ποιότητας. Υποχρέωσαν τους αντιπροσώπους της αγγλοοθωμανικής καπνεμπορικής εταιρείας να μεταβιβάσουν στο Γερμανό Gustav Hoffmann, αρχηγό της στρατιωτικής επιμελητείας, 31.000 κιλά καπνά εξαιρετικής ποιότητας, μια ποσότητα της οποίας η τύχη είναι άγνωστη. Πράγματι, ο Ανδρέας Τσίφας δεν βρήκε ούτε ίχνος αυτού του καπνού όταν, ύστερα από την ανακωχή, επέστρεψε στην Καβάλα.

Η Επιτροπή, που διενήργησε επίσημο έλεγχο, έλεγξε τα βιβλία της εν λόγω εταιρείας που θεωρείτο εταιρεία αγγλικών συμφερόντων και διαπίστωσε ότι κεφάλαια αγγλικά αξίας 7.000 κιλών καπνού αφαιρέθηκαν από τις αποθήκες της εταιρείας πριν τη διακοπή των σχέσεων. Τα υπόλοιπα καπνά του Δ. Αργυρόπουλου, βρίσκονται ακόμη στη Δράμα, δεν έχουν εξαχθεί συνέπεια των περιστάσεων και έχουν καταστραφεί ελλείψει φροντίδων. Μια μικρή ποσότητα ακατέργαστων καπνών σε φύλλα που προέρχονται από τη Δράμα και τη Lari – Laroutar βρίσκονται ακόμη εδώ.

Το κυριότερο προϊόν εμπορίου ήταν αυτό που αφορά τα φύλλα καπνού.

Στην Καβάλα εισήγαγαν τρόφιμα από την Αμερική και την Ευρώπη σε ποσότητες που κάλυπταν τις καταναλωτικές ανάγκες της πόλης. Ο πρόεδρος του εμπορικού Επιμελητηρίου Γεώργιος Ισιδωρίδης μπορεί να σας δώσει περισσότερες και ακριβείς πληροφορίες στο θέμα αυτό.

Η μείωση της παραγωγής του 1919 που ανακοινώθηκε όπως και αυτή του 1917 και 1918, οφείλονται στους ίδιους λόγους.

Εγκατέλειπα την πόλη της Καβάλας μαζί με τον κύριο Γεωργακόπουλο και τον Ευγένιο Ιορδάνου μερικές μέρες πριν από την εισβολή των Βουλγάρων και επέστρεψα στην Καβάλα μετά την ανακωχή. Έτσι, τα γεγονότα τα οποία σας εξέθεσα τα έμαθα από άλλους. Φεύγοντας από την Καβάλα, άφησα στις καπναποθήκες μου μια ποσότητα καπνού σε 13.200 δέματα καπνού. Στην επιστροφή μου δεν βρήκα παρά μόνο 200 δέματα που αντιστοιχούν σε 8.000 κιλά καπνού καθώς επίσης και 800 οκάδες καπνού που είχαν ήδη μουχλιάσει και καταστραφεί. Βρήκα επίσης στη Δράμα 8500 δέματα καπνού, βάρους 127.854 οκάδων. Υπολογίζω ότι η ποσότητα των καπνών που μου κατασχέθηκαν ή χάθηκαν ανέρχεται σε 55.000 οκάδες περίπου. Έχασα επίσης και μια σοβαρή ποσότητα αναγκαίων υλικών για την επεξεργασία του καπνού. Έμαθα από τον κύριο Ευγένιο Ιορδάνου ότι είχε αφήσει και αυτός μια ποσότητα καπνών 100.000 οκάδων περίπου πρώτης κατηγορίας, τα οποία κατά τη διάρκεια της απουσίας του τα διαχειριζόταν κάποιος Θόδωρος που πούλησε το μεγαλύτερο μέρος των καπνών αυτών σε μια γερμανική εταιρεία και το ποσό το έβαλε σε μια γερμανική τράπεζα στο όνομά του.

Δεν γνωρίζω το όνομα ούτε του πωλητή που τα κατάθεσε. Δεν δύναμαι να προσδιορίσω την ποσότητα των καπνών που μου κλέψανε ούτε και την ποσότητα του καπνού που οι βουλγαρικές αρχές μετέφεραν στη Βουλγαρία. Οι ποσότητες του καπνού που κλάπηκαν δεν μεταφέρθηκαν όλες στη Βουλγαρία γιατί τα μέσα μεταφοράς ήταν ανεπαρκή.

***

Καβάλα, 4 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Λύτσικας**, που γεννήθηκε στο Βελιγράδι, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Καβάλας, διευθυντής του καπνεμπορικού οίκου Charles Spierer, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου της βουλγαρικής κατοχής, μια επιτροπή που την αποτελούσαν Βούλγαροι αξιωματικοί κατέσχεσε και μετέφερε στην Αδριανούπολη μια ποσότητα καπνού που ανήκε στους καπνεμπόρους Αχιλλέα Βάρδα, Γεώργιο Μείμαριδη, στους αδερφούς Τσιρίμη και Ελευθέριο Παπαηλία. Η ποσότητα αυτή ανερχόταν σε 100.000 οκάδες περίπου και πουλήθηκε στην Αδριανούπολη μαζί με άλλα

καπνά, τα οποία κατέσχεσαν αργότερα. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, διαπιστώθηκε ότι και άλλοι Βούλγαροι στρατιωτικοί, μαζί με πρόσωπα της πόλης, κλέψανε χίλια δέματα καπνού περίπου από τα καπνομάγαζα των Ιωάννη και Γιώργου Ιορδάνου, Τσούρτση, Τσανακλή, Cesimimin, της Μακεδονικής Εταιρείας και άλλων.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου κατοχής, οι βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές κατέσχεσαν καπνά που ανήκαν σε ελληνικούς οίκους, τους διευθυντές των οποίων προηγουμένως εξόρισαν. Οι ποσότητες αυτές των καπνών δε μπορούν να προσδιοριστούν ακριβώς.

Έτσι, υπολογίζεται ότι κατέσχεσαν 170.000 οκάδες περίπου από τη Μακεδονική Εταιρεία, 180.000 οκάδες από τον Δ. Αργυρόπουλο, 28.000 οκάδες από τον Μιχαήλ Βουλγαράκη, μια άλλη ποσότητα που ανήκε στους αδερφούς Ιορδάνου, από τους οποίους ο καθένας δούλευε για προσωπικό του λογαριασμό, των οποίων το εμπόρευμα πουλήθηκε αργότερα στην εταιρεία Slateff που παρουσιάστηκε πριν από τον Ιούνιο του 1917. Η συνολική ποσότητα που κατέσχεσαν με τον τρόπο αυτό ανέρχεται σε 53.000 δέματα καπνού, δηλαδή σε 700.000 οκάδες περίπου. Άλλες ποσότητες καπνών ανήκαν στους καπνεμπορικούς οίκους των Γεωργακόπουλων, Κυριαζή, Τσανακλή, Σταυρίδη και σε άλλους. Από την ποσότητα αυτή των 53.000 δεμάτων καπνού, 10.000 οκάδες ανήκαν στο Μιχαήλ Βουλγαράκη, τα οποία μεταφέρθηκαν ευθύς αμέσως στην Αδριανούπολη, 3.000 δέματα στον Αργυρόπουλο στη Γερμανία και 9.000 δέματα καπνού στον ίδιο καπνέμπορο στη Δράμα καθώς και άλλες ασήμαντες ποσότητες καπνών στους καπνεμπορικούς οίκους της Αδριανούπολης, των οποίων η ποσότητα δεν είναι εξακριβωμένη. Τα κλεμμένα καπνά ανέρχονται σε 700.000 οκάδες. Οι βουλγαρικές αρχές μετέφεραν τον Ιανουάριο του 1918 στην Αδριανούπολη μόνο τα καπνά του κ. Βουλγαράκη και είχαν σκοπό να μεταφέρουν και να πουλήσουν στη Βουλγαρία όλες τις ποσότητες των κατασχεθέντων καπνών. Αλλά αργότερα, και για να αποφύγουν τις κλοπές που μπορούσαν να συμβούν κατά τη μεταφορά του καπνού, άλλαξαν ιδέα και άφησαν τα καπνά αυτά στα καπνομάγαζα στην Καβάλα. Παρ' όλα αυτά η βουλγαρική κυβέρνηση πούλησε σε λίγο καιρό στη Σόφια μια ποσότητα ενός εκατομμυρίου οκάδων περίπου, καπνά που ο D. Coutoglou, Βούλγαρος καπνέμπορος, αγόρασε προς 38,5 λέβα το κιλό. Ο εν λόγω Coutoglou ήρθε αμέσως στην Καβάλα μαζί με μια βουλγαρική επιτροπή για να παραλάβει τα καπνά που αγόρασε αλλά δεν μπόρεσε να μεταφέρει από την Καβάλα όλη την ποσότητα των καπνών αυτών εξαιτίας της ανακωχής που μεσολάβησε. Μετέφερε μόνο 12.000 (οκάδες) που ανήκαν στον καπνέμπορο Αργυρόπουλο στη Δράμα, από τα οποία 3.000 δέματα καπνού μεταφέρθηκαν στη Γερμανία.

Τα καπνά που δεν μπόρεσαν να εξαχθούν από την Καβάλα, μείνανε της καπναποθήκης των εμπορών της πόλης και κατά συνέπεια αυτά

διασώθηκαν. Υπέστημεν μια ζημιά που οφείλεται στην έλλειψη φροντίδας σε αυτά τα καπνά, η οποία ανέρχεται το λιγότερο σε 15 – 20 %, συμπεριλαμβανομένης και της ζημιάς από τις κλεψιές των καπνών. Είναι αξιοσημείωτο ότι κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, μερικοί καπνέμποροι των οποίων δεν θυμάμαι πλέον τα ονόματα, για να αποφύγουν τις κλοπές των εμπορευμάτων τους από τους Βούλγαρους πούλησαν τα καπνά τους σε μια ημερομηνία προγενέστερη, στις 29 Αυγούστου 1916. Εννοείται ότι οι καπνέμποροι αυτοί δεν υπέστησαν καμία ζημιά. Συμπερασματικά μπορούμε να προσδιορίσουμε μια ποσότητα 6 – 6,5 εκατομμύρια οκάδες καπνού που υπήρχαν στην Καβάλα την ημέρα της βουλγαρικής εισβολής. Από την ποσότητα αυτή, 100.000 οκάδες κατασχέθηκαν επίσημα από τους Βούλγαρους κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου της κατοχής και 20.000 οκάδες εκλάπησαν κτλ. Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου κατοχής αφαιρέθηκαν 100.000 οκάδες καπνών από μια ποσότητα 700.000 οκάδων. Κατά συνέπεια τα καπνά που χάθηκαν ανέρχονται σε 220.000 – 250.000 οκάδες εν συνόλω. Αυτή τη ζημιά υπέστησαν οι καπνέμποροι της Καβάλας. Η ποσότητα του καπνού που κατασχέθηκε από τους Βούλγαρους στα περίχωρα της Καβάλας, δεν δύναται να προσδιοριστεί γιατί στη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής ήταν απαγορευμένη η κυκλοφορία των κατοίκων στην περιοχή και ως εκ τούτου δεν μπορούμε να έχουμε πληροφορίες για το θέμα αυτό. Προσθέτω ότι όχι μόνο μας κλέψανε τα καπνά αλλά ακόμη και όλα τα έπιπλα τα κλέψανε και τα μετέφεραν από την Καβάλα με αυτοκίνητα και στρατιωτικά αμάξια, των οποίων ο αριθμός ήταν πολύ μικρός. Αυτά γίνονταν πάντοτε ύστερα από εντολές των βουλγαρικών αρχών, οι οποίες κατέσχεσαν και πήραν τα έπιπλα αυτά με το πρόσχημα ότι τα έπιπλα ανήκαν σε ιδιοκτήτες οι οποίοι είτε μετανάστευσαν στην παλιά Ελλάδα είτε εξορίστηκαν από την Καβάλα.

Όσον αφορά την μεταφορά των καπνών από την Καβάλα κατά τη διάρκεια της κατοχής και από άλλα καταστήματα, δεν έχουμε ακριβείς δηλώσεις των καπνεμπορικών αυτών οίκων καθώς οι μεταβιβάσεις δεν αναφέρθηκαν στην εφορία από τους εδώ αντιπροσώπους τους και τα βιβλία της εφορίας έχουν εξαφανιστεί εν μέρει.

***

Καβάλα, 6 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ανδρέας Τζίφας**, που γεννήθηκε στη Βυτίνα Γορτυνίας, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Εγκατέλειπα την πόλη της Καβάλας κατά το μήνα Ιούνιο του 1916 και

επέστρεψα πριν από 15 μέρες. Ήμουν διευθυντής της αγγλοθωμανικής εταιρείας, της οποίας η έδρα βρίσκεται στο Λονδίνο και της οποίας το μεγαλύτερο μέρος των κεφαλαίων της ανήκει στον Ιωάννη Δ. Παπαηλία. Υπό την ιδιότητά μου ξέρω όσο αφορά τον καπνό τα παρακάτω: οι στρατιωτικές βουλγαρικές αρχές, κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου της κατοχής τους και με πρόσχημα την αναχώρηση των ιδιοκτητών, κατέσχεσαν και μετέφεραν αμέσως στη Βουλγαρία μια ποσότητα καπνών που ξεπερνούσε τις 100.000 οκάδες. Τα καπνά αυτά ήταν ιδιοκτησία του Αχιλλέα Βάρδα, Δημητρίου Μείμαριδη, των αδερφών Τσιρίνη και της αγγλοθωμανικής εταιρείας, η οποία έχασε στο σύνολο 7.000 κιλά καπνού διότι τα κεφάλαια αυτά θεωρήθηκαν ως αγγλικά. Η ποσότητα των καπνών που κατασχέθηκε από τους Βούλγαρους κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου με τα ίδια προσχήματα και ανήκαν στους ελληνικούς οίκους, ξεπερνά τις 700.000 οκάδες.

Αλλά υπολογίζεται ότι στις ποσότητες αυτές που εξήχθησαν στη Βουλγαρία μόνο 100.000 οκάδες ανήκουν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους στον Δ. Αργυρόπουλο. Δεν γνωρίζω σε ποιους καπνεμπορικούς οίκους ανήκουν τα καπνά που μεταφέρθηκαν πριν από την ανακωχή.

Υποθέτω ότι εάν οι Βούλγαροι δεν κατόρθωσαν να κάνουν εξαγωγή από την Καβάλα όλης της ποσότητας των κατασχεμένων καπνών, αυτό οφείλεται στην έλλειψη μέσων μεταφοράς.

Η εταιρεία Gesimimin, της οποίας τα κεφάλαια είναι κατά πρώτο λόγο γερμανικά, εξακολούθησε τις εργασίες της σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής αν και δεν δύναται κανείς να ισχυριστεί ότι είχε την εύνοια των βουλγαρικών αρχών. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο καπνός που κατασχέθηκε δεν μεταφέρθηκε, γιατί παρεμβλήθηκε το πρόσωπο αυτό, ο Coutoglou, που αγόρασε σε δημόσιο διαγωνισμό στη Βουλγαρία όλα τα καπνά που κατασχέθηκαν.

Κατά την εκτίμησή μου η ποσότητα του καπνού που κλάπηκε από την Καβάλα, σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής δεν ξεπερνά τις 30.000 οκάδες. Την αξία του καπνού αυτού που χάθηκε πρέπει να την υπολογίσουμε τουλάχιστον στις 25 δραχμές την οκά.

Γνωρίζω πολλά πρόσωπα, όπως τον υπάλληλο του καπνέμπορου Ευγενίου Ιορδάνου που ονομάζεται Θεόδωρος, που για να σώσει τα καπνά του πούλησε σε μια ξένη εταιρεία καπνά 100.000 οκάδων περίπου. Η αξία των καπνών αυτών κατατέθηκε σε μια τράπεζα αλλά είναι βέβαιο ότι ο καπνέμπορος αυτός δεν πληρώθηκε τίποτα. Δεν γνωρίζω τα αίτια και δεν ξέρω εάν αυτός ο υπάλληλος πήρε μια τέτοια εντολή για την πώληση των καπνών. Η σοδειά των καπνών αυτών συλλέχθηκε μετά τη βουλγαρική εισβολή και πιθανότατα αγοράστηκε από τις εταιρείες που εξακολούθησαν τις εργασίες τους κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής.

***

Καβάλα, 6 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Charles Spierer** που γεννήθηκε στη Σμόρνη, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Οι Βούλγαροι, κατά τη διάρκεια της κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας, θέσπισαν τέσσερις κατηγορίες φόρων:

1^ο: το φόρο της δεκάτης, ο οποίος ήταν σε ισχύ σύμφωνα με τους ελληνικούς νόμους και ανερχόταν σε 11,5% επί της αξίας των εμπορευμάτων. Αυτό το φόρο οι Βούλγαροι αύξησαν στα 20,5%, μια αύξηση δηλαδή της τάξης του 11,5%, και ακόμα ένα ποσοστό 89% επί του ποσού των φόρων της διαφοράς μεταξύ της ισοτιμίας της δραχμής και του λέβα.

Ζήτησαν να τροποποιήσουν τη διαφορά αυτή γιατί, καθώς αντικατέστησαν τα δικαιώματα της ελληνικής κυβέρνησης στο φόρο της δεκάτης που ίσχυε στην Ανατολική Μακεδονία, έπρεπε να πληρώσουν σε δραχμές αντί λέβα.

2^ο : επέβαλαν στους καπνέμπορους ένα φόρο σε είδος που ανερχόταν σε 15% επί της ποσότητας των αγορών της σοδειάς 1916 και 20% για τις αγορές των καπνών 1917.

3^ο: επέβαλαν ένα φόρο εισοδήματος στους υπαλλήλους και εργάτες που εργάζονταν στα καπνά και ο οποίος φόρος κυμαινόταν μεταξύ 2 – 7% σε όλες τις αποδοχές τους.

4^ο : επέβαλαν στις εμπορικές επιχειρήσεις ένα φόρο επί των εισοδημάτων τους κατά τα έτη 1917 και 1918 που ανερχόταν σε 14,96% σε όλες τους τις αποδοχές.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης βουλγαρικής κατοχής, πριν από την διακοπή των σχέσεων, η βουλγαρική επιτροπή που είχε τον τίτλο «Επιτροπή για τις εγκαταλειφθείσες περιουσίες» απέσπασε μια ποσότητα 100.000 κιλά καπνού που ανήκαν στους καπνέμπορους υπηκόους Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας. Θυμώμαι τις παρακάτω περιπτώσεις: Μείμαριδη, Βάρδα (γαλλική), Αγγλοτουρκική εταιρεία. Οι Βούλγαροι δεν αναγνώριζαν την ισχύ των πληρεξουσίων που είχαν οι εκπρόσωποι των καπνεμπόρων και έπαιρναν τα καπνά που θεωρούσαν ότι δεν είχαν ιδιοκτήτες. Αυτό το μέτρο εφαρμόστηκε κυρίως σε ποσότητες καπνών που απέσπασαν στην πρώτη περίοδο κατοχής. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου η μεγαλύτερη ποσότητα των αποσπασθέντων καπνών ανήκε στον Έλληνα καπνέμπορο Αργυρόπουλο αλλά και σε άλλους, των οποίων τα εμπορεύματα μεταφέρθηκαν χωρίς εμπόδια στη Βουλγαρία.

Στη Σόφια, σε δημόσιους πλειστηριασμούς πουλήθηκαν 1 εκατομμύριο περίπου κιλά, τα οποία αγοράστηκαν από τους καπνεμπορικούς οίκους

Coutoglou, της Φιλιππούπολης, ο οποίος μάλιστα, σύμφωνα με κάποια φήμη, τα αγόρασε για λογαριασμό του συνδικάτου των εργοστασιαρχών που παρήγαγαν γερμανικά τσιγάρα.

Πριν το μεγαλύτερο μέρος αυτών των καπνών μεταφερθεί στη Βουλγαρία, έγινε η ανακωχή η οποία κατέστησε αδύνατη την μεταφορά και την παράδοση των καπνών αυτών στον καπνεμπορικό οίκο του Coutoglou, με τρόπο ώστε το μεγαλύτερο μέρος των καπνών παρέμενε στην Καβάλα, στις αποθήκες των καπνεμπόρων, οι οποίοι ήταν άλλωστε ιδιοκτήτες.

Οι εισαγωγές στο λιμάνι της Καβάλας γίνονταν κυρίως από την Ευρώπη. Εισάγαμε από εκεί αλεύρι, αποικιακά είδη, υφάσματα και άλλα εφόδια. Είδη όπως λάδι, ελιές, σαπούνι και φρούτα έρχονταν από τα νησιά και την Ελλάδα. Από αυτές τις εισαγωγές εξαρτιόταν η εξυπηρέτηση των καταναλωτών της πόλης.

Η παραγωγή των καπνών στην Ανατολική Μακεδονία, πριν από τη βουλγαρική κατοχή, ήταν περισσότερο σημαντική απ' ότι αργότερα. Έτσι, η σοδειά του έτους 1915 ήταν 9 εκατομμύρια περίπου κιλά, αυτή του 1916 ήταν 7 εκατομμύρια κιλά, ενώ του έτους 1917 η παραγωγή περιορίστηκε σε 4,5% εκατομμύρια κιλά και για το έτος 1918 δεν ξεπέρασε τον αριθμό των 4 εκατομμυρίων κιλών περίπου.

Η μείωση της παραγωγής των καπνών στα 1917 και 1918 οφείλεται στις συνέπειες της βουλγαρικής στρατιωτικής κατοχής. Δηλαδή στον εκπατισμό και στις εξορίες του άρρενος αγροτικού πληθυσμού, την επίταξη των υποζυγίων ζώων σε μεγάλο αριθμό και στο γεγονός ότι οι αγρότες προτιμούσαν να καλλιεργούν δημητριακά παρά καπνό. Οι σημαντικότερες ποσότητες των καπνών που υπολογίζονται σε εκατομμύρια κιλά εξήχθησαν από την Ανατολική Μακεδονία κατά το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής από τους σιδηρόδρομους Δράμας – Ξάνθης. Οι κυριότερες εξαγωγικές εταιρείες ήταν η Gesimimin, Herzog Company, Μανώλη και η γερμανική επιμελητεία του οίκου Altimirsky, Tschapre – Tschicof και άλλες λιγότερο σημαντικές.

***

Καβάλα, 6/ 19 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γρηγόριος Ν. Γρηγοριάδης που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα Γενικός Διευθυντής της καπνεμπορικής εταιρείας Macedonian Tobacco Company Limited, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής

Η Καβάλα, της οποίας ο πληθυσμός ανερχόταν σε 15.000 κατοίκους

στα 1890, έφτασε στον αριθμό των 45.000 στα 1915. Η αύξηση αυτή οφειλόταν στην ανάπτυξη του εμπορίου του καπνού. Θα ήταν πολύ πιο ακριβές αν λέγαμε ότι η βιομηχανία του καπνού χρειάζεται ως πρώτη ύλη τα καπνά σε φύλλα, τα οποία μεταφέρονταν από το εσωτερικό του νομού στις ειδικές αποθήκες που φτιάχτηκαν στην Καβάλα για την επεξεργασία και το διάλεγμα των φύλλων, στα οποία είχαν απασχοληθεί 15.000 εργάτες, στην πλειοψηφία τους Έλληνες. Παρά την έλλειψη επισήμων στατιστικών, μπορεί κάποιος να υπολογίσει ότι οι εξαγωγές των καπνών από το λιμάνι της Καβάλας μέχρι τα 1916 ξεπερνούσαν τα 80 εκατομμύρια φράγκα μέσω όρο. Αυτό μόνο του ήταν αρκετό για να αναδείξει το λιμάνι της Καβάλας στο πλέον σημαντικό του Αιγαίου πελάγους και βεβαίως το πρώτο εξαγωγικό λιμάνι της Ελλάδας, παλαιάς και νέας.

Κατά τη γνώμη των ειδικών οι εξαγωγές αυτές είχαν φτάσει πλέον στο ανώτατό τους σημείο. Η αύξηση της κατανάλωσης παγκοσμίως συνετέλεσε στην καθολική εξαγωγή των καπνών της Ανατολικής Μακεδονίας. Μάλιστα μετά το άνοιγμα των αμερικανικών αγορών, η ζήτηση για αναμειγμένα, «μεικτά», τσιγάρα δηλαδή που κατασκευάζονταν από μείγματα αμερικανικών και μακεδονικών καπνών, αυξήθηκε υπερβολικά. Προοιωνιζόταν έτσι και η αύξηση των εξαγωγών από την Καβάλα, της οποίας το λιμάνι θα ήταν το πρώτο στις εξαγωγές και η ανάδειξη της πόλης σε πρώτο λιμάνι από εξαγωγικής άποψης.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι η διεκπεραίωση του καπνεμπορίου από άλλο λιμάνι, αν και παρουσίαζε πολύ μεγάλες ευκολίες από άποψη συγκοινωνιών και εργατικών χεριών, ανάλογου με αυτού της Θεσσαλονίκης και του Πειραιά, αποκλείστηκε κατηγορηματικά από τους ειδικούς λόγω κλίματος και γενικότερα για τεχνικούς λόγους.

Το όνομα της Καβάλας παρουσιαζόταν στο εξωτερικό ως το πλέον σημαντικό στον τομέα της εξαγωγής καπνών. Αυτή η πρόοδος ανεκόπη στο χρονικό διάστημα της βουλγαρικής εισβολής και κατοχής. Έτσι η περιοχή ολόκληρη και ειδικότερα η πόλη της Καβάλας, παρουσιάζει σήμερα μία όψη εγκατάλειψης.

Από τις ακροάσεις των αυτόπτων μαρτύρων αποδεικνύεται ότι δυο ή τρεις μήνες μετά την εισβολή, η Ανατολική Μακεδονία και η Θράκη ήταν το αντικείμενο μιας συστηματικής εγκληματικής εκμετάλλευσης και ασυδοσίας εκ μέρους των διαφόρων επισήμων οργάνων, αξιωματούχων, διοικητικών και Κομιτατζήδων της βουλγαρικής κυβερνήσεως. Αποδεικνύεται από τις ακροάσεις των αυτόπτων μαρτύρων ότι από το μήνα Δεκέμβριο και Ιανουάριο του 1917 χιλιάδες άνθρωποι πέθαναν στην Καβάλα από στερήσεις. Τα πτώματα αυτών κείτονταν για μέρες στους δρόμους. Οι πεινασμένοι έψαχναν σε όλη την πόλη για λίγη τροφή. Έψαχναν ακόμα και στα σκουπίδια των ευπόρων σαν σκυλιά. Πολλοί εγκατέλειπαν την πόλη για να αναζητήσουν ψωμί ή οτιδήποτε άλλο

τρόφιμο αφού η τιμή τους είχε φθάσει πια σε ύψη δυσθεώρητα. Μια λίρα τουρκική ή 30 – 40 λέβα για μια οκά καλαμπόκι, ένα μάλλινο ύφασμα ή ένα χαλί για μια οκά κριθάρι.

Ήταν, άραγε, τόσο δύσκολες οι συγκοινωνίες, όπως ισχυρίζονταν οι βουλγαρικές αρχές ή η ανικανότητα των τελευταίων αυτών όπως ισχυριζόταν ο κ. Μ. V. Putkamer, αντιπρόσωπος της γερμανικής κυβέρνησης;

Η μήπως όλα αυτά ήταν αποτέλεσμα μιας συμφωνίας των διαφόρων υπηρεσιών επισιτισμού, σύμφωνα με την οποία αγαθά που προορίζονταν για το λαό πωλούνταν σε κάποια άτομα, κυρίως ανώτερους αξιωματικούς ή οπλίτες, για να μπορούν αυτοί να εκμεταλλευτούν τον πληθυσμό;

Μήπως δεν ήταν χαρακτηριστικό ότι η Καβάλα ήταν η μόνη πόλη, της οποίας οι κάτοικοι κατά χιλιάδες πέθαναν από την πείνα, ενώ άλλα 150 εκατομμύρια κάτοικοι των άλλων χωρών, των πρώην αυτοκρατοριών, είχαν διατηρηθεί καλά κατά τη διάρκεια του πολέμου;

Η ποσότητα των καπνών που βρισκόταν στις καπνεμπορικές αποθήκες κατά την εισβολή ανερχόταν κατά προσέγγιση σε 7 εκατομμύρια οκάδες. Μερικές μέρες πριν από την εισβολή, μισό εκατομμύριο οκάδες καπνών εξήχθηκε στον Πειραιά και στον Βόλο από το τελευταίο ελληνικό πλοίο που έφυγε μεταφέροντας μαζί και κατοίκους που θέλησαν να εγκαταλείψουν την πόλη.

Εν τω μεταξύ η Καβάλα ήταν υπό κατοχή, το λιμάνι της αποκλείστηκε από το συμμαχικό στόλο και από τότε δε πραγματοποιήθηκε καμιά εξαγωγή από τη θάλασσα. Ένα μεγάλο μέρος των αποθεμάτων, εξήχθηκε στις πρώην αυτοκρατορίες από τους καπνεμπορικούς οίκους, οι οποίοι εξακολουθούσαν να λειτουργούν στην πόλη, από ουδέτερους οίκους ή τουρκικούς και ισραηλιτικούς, όπως ήταν η εταιρεία του Charles Spierer, Gesimimin και ο συγγενικός οίκος Herzog and Company καθώς και μερικές άλλες μικρές εταιρείες.

Η εταιρεία, η οποία σύμφωνα με μαρτυρίες ειδικών σε θέματα καπνού πραγματοποίησε πολλές εργασίες κατά τη διάρκεια των δυο τελευταίων ετών της βουλγαρικής κατοχής, ήταν η επιχείρηση Gesimimin. Είχε συνεταιριστεί με Βούλγαρους Κομιτατζήδες που τους χρησιμοποιούσε ως μεσίτες, ή με μέλη του κόμματος των Νεότουρκων, τους οποίους επιστράτευσε από τον τουρκικό πληθυσμό. Όλοι αυτοί ασκούσαν πίεση στους χωρικούς και ιδιαίτερα στους Έλληνες χωρικούς της περιοχής του Παγγαίου, για την προώθηση των συμφερόντων της εταιρείας. Μια πρακτική που δεν αρμόζει στο κύρος και το επίπεδο της συγκεκριμένης καπνεμπορικής επιχείρησης.

Μέχρι την διακοπή των ελληνοβουλγαρικών σχέσεων οι λεηλασίες, οι κλοπές, οι εκβιασμοί που γίνονταν, σύμφωνα με πληροφορίες, δεν ήταν γνωστοί στη βουλγαρική κυβέρνηση. Με τη διακοπή όμως των σχέσεων, άρχισαν να παίρνουν μεγάλη έκταση και να οδηγούνται από την ίδια τη

βουλγαρική κυβέρνηση. Κάνοντας χρήση του περίφημου νόμου για τις εγκαταλελειμμένες περιουσίες, διέταξε των εκτοπισμό όλου του άρρενος πληθυσμού από 15 έως 60 ετών στη Βουλγαρία και κατέσχεσε κατά συνέπεια τις περιουσίες που εγκαταλείφθηκαν και υπήχθησαν στην ισχύ του παραπάνω νόμου. Τα μεταφορικά μέσα, τα οποία έλειπαν για τον ανεφοδιασμό της Καβάλας βρέθηκαν εντωμεταξύ και η μεταφορά καπνού, επίπλων, εμπορευμάτων, γινόταν με τρόπο συστηματικό. Ήταν μια επιδρομή. Τα αποθέματα των καπνών της Macedonian Tabacco Co, του Nestor Giannakis Limited, των Korgiiazis Freres, του Δ. Αργυρόπουλο, του Κ. Βουλγαράκη, του Κωνσταντίνου Ιωάννου που ξεπερνούσαν το ένα εκατομμύριο κιλά, αξίας 30 εκατομμυρίων φράγκων, πουλήθηκαν στη Σόφια, σ' ένα καπνέμπορο της Dresde¹, τον D. Coutoglou, βουλγαρικής καταγωγής, που τα αγόρασε για λογαριασμό μιας ομάδας Γερμανών καπνεμπόρων. Ευτυχώς με εξαίρεση μια μικρή ποσότητα, η ανακατάληψη της Καβάλας από τα ελληνικά και συμμαχικά στρατεύματα δεν επέτρεψε τη μεταφορά στη Βουλγαρία των εν λόγω καπνών.

Μπορεί κάποιος να υπολογίσει τα καπνά που κλάπηκαν από τη βουλγαρική κυβέρνηση σε 150.000 οκάδες και σε 150.000 οκάδες το λιγότερο τα καπνά που έκλεψαν τα όργανα (της βουλγαρικής κυβέρνησης) συνολικής αξίας 10 εκατομμυρίων φράγκων. Η Macedonian Tabacco Compa- ny βρίσκεται επίσης στη δεύτερη κατηγορία. 4.000 οκάδες από τα καπνά μας χάθηκαν. Βρέθηκαν όμως άλλες 3.000 οκάδες στα χέρια κάποιου Τούρκου που ονομάζεται Soulaïman Ogla Risa και βρισκόταν ακόμα στην Καβάλα. Πιστεύουμε ότι η δικαιοσύνη θα επιληφθεί της υποθέσεως και θα λάβει τα αναγκαία μέτρα. Εξ άλλου μικρός αριθμός ιδιωτών ή εμπόρων που δεν έπесαν θύματα υπάρχει στην Καβάλα. Δεν θα ήταν, λοιπόν, αποτελεσματικό να μάθουμε τα ονόματά τους. Άλλωστε αυτά φαίνονται και με τα μάτια.

Τα αποτελέσματα αυτής της καταστροφής, η πείνα, οι στερήσεις, οι κλεψιές, οι δολοφονίες, τα πολλαπλάσια μαρτύρια τα οποία υπέφερε ο πληθυσμός αυτός στη διάρκεια των δυο αυτών ετών, οι εξορίες κάτω από τις πλέον απάνθρωπες συνθήκες, θα επιδρούν για πολλά χρόνια στην ζωή της άτυχης αυτής περιοχής. Έτσι, ενώ η ετήσια παραγωγή καπνών ανερχόταν κατά μέσο όρο στην Ανατολική Μακεδονία από 8 – 10 εκατομμύρια οκάδες, φέτος η σοδειά δεν θα ξεπεράσει τα 2 εκατομμύρια οκάδες. Και αυτό δεν είναι σίγουρο. Γιατί από κάθε άποψη οι αγρότες που τώρα επιστρέφουν κατά χιλιάδες από την εξορία, δεν βρίσκονται στην καλύτερη κατάσταση ούτε όσον αφορά την υγεία τους, ούτε όσον αφορά την οικονομική τους κατάσταση. Η σοδειά του επόμενου έτους, πιστεύουμε, θα είναι καλύτερη. Κατά την οπισθοχώρηση του βουλγαρικού στρατού, στη διάρκεια των τελευταίων ημερών του μηνός Σεπτεμβρίου

¹ Δρέσδη

1918, κατασχέθηκαν όλα τα αροτριώντα ζώα των χωρικών. Έτσι ο αγροτικός πληθυσμός έπρεπε να τα αντικαταστήσει μέχρι το τέλος του προσεχούς Μαρτίου.

***

Καβάλα, 7 / 20 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αθανάσιος Ανθούλας**, που γεννήθηκε στην Αλισταράτη, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα εκτιμητής καπνών, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Εγκαταστάθηκα στην Καβάλα, από την εποχή του ρωσο – οθωμανικού πολέμου 1877 και από τότε ασχολούμαι με το εμπόριο του καπνού ως ειδικός εκτιμητής καπνών. Με την ιδιότητά μου αυτή γνωρίζω πολύ καλά την εξέλιξη του προβλήματος του εμπορίου καπνών στην Καβάλα. Από το 1877 που εξασκώ στην Καβάλα το χονδρικό εμπόριο του καπνού, το εμπόριο αυτό λειτουργεί με την εξαγωγή στις διάφορες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής μεγάλων ποσοτήτων καπνού που παράγονται στα περίχωρα των πόλεων των Σερρών, Δράμας, Καβάλας και των χωριών της Ζίγνας, Pravi¹, Sarri-Shaban² και Tse-Tsa³.

Όλα αυτά τα καπνά συγκεντρώνονταν κάθε χρόνο στην Καβάλα και κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών πριν από την εισβολή των Βουλγάρων, η ετήσια παραγωγή ανερχόταν σε 10 – 12 εκατομμύρια οκάδες καπνών. Όλη σχεδόν αυτή η ποσότητα εξαγόταν στο εξωτερικό από το λιμάνι της Καβάλας. Κανένα άλλο εξαγωγικό εμπόριο εκτός από τα καπνά δεν γινόταν στην Καβάλα. Πριν από την εισβολή των Βουλγάρων υπήρχαν στην Καβάλα περισσότερες από 50 καπνεμπορικές επιχειρήσεις από τις οποίες οι κυριότερες ήταν οι ακόλουθες: στην πρώτη θέση ήταν η αγγλική εταιρεία Commercial υπό τη διεύθυνση του Charles Spiger, ακολουθούσαν η ουγγρική εταιρεία Herzog, οι τρεις αμερικανικές εταιρείες Holston, Gery και Μελαχρινού καθώς επίσης και η γαλλική εταιρεία Règie. Μια δεύτερη κατηγορία συμπεριελάμβανε την καπνεμπορική γερμανική εταιρεία Gesimimin, την εταιρεία N. Mayer Limited, τη Macedonian Company με ελληνικά κεφάλαια, την εταιρεία του Ισραηλίτη Heim Benveniste και του Δ. Αργυρόπουλου. Και μια άλλη τρίτη κατηγορία, στην οποία ανήκαν μικροί έμποροι. Από τις εταιρείες αυτές, η εταιρεία Commercial και η Herzog έκαναν εξαγωγή η κάθε μια τους 2 – 2,5 εκατομμύρια οκάδες το χρόνο. Η κάθε μια από τις τρεις

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

³ Τσετσά-βόρεια περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας

αμερικανικές εταιρείες έκανε 300 – 500.000 οκάδες περίπου, ενώ η ετήσια εξαγωγή των άλλων καπνεμπορικών οίκων ήταν μικρότερες ποσότητες.

Ο καπνός που συγκεντρωνόταν στην Καβάλα για εξαγωγή ήταν πάντοτε σε δέματα 15 – 16 οκάδων το καθένα και για καπνά μικρότερων φύλλων σε δέματα 7 – 8 οκάδες, που ήταν άλλωστε και πρώτης ποιότητας. Η επεξεργασία του καπνού αποτελείτο από το καθάρισμα και το χωρισμό των φύλλων σε διάφορες ποιότητες, των οποίων η τιμή ήταν ασφαλώς διαφορετική. Η επεξεργασία αυτή γινόταν μέσα σε μεγάλες αίθουσες των καπνεργοστασίων της Καβάλας από καπνεργάτες που ο αριθμός κυμαινόταν σε 12.000 περίπου, με αμοιβή από 2 – 7 δραχμές. Οι εργάτες αυτοί ανήκαν στο ανδρικό φύλλο και είχαν ηλικία μεγαλύτερη των 15 ετών. Χίλιοι περίπου απ' αυτούς αναχώρησαν από την Καβάλα μετά την εισβολή των Βουλγάρων που έγινε στις 29 Αυγούστου 1916. Από αυτούς που παρέμειναν εδώ, που δεν μπόρεσαν ή δεν ήθελαν να φύγουν, το μεγαλύτερο μέρος τους πέθανε από πείνα, είτε στην Καβάλα, είτε στις διάφορες περιοχές της Βουλγαρίας, όπου πήγε εκεί για να εργαστεί σε καταναγκαστικά έργα. Ο Γεώργιος Γιώτας, πρόεδρος του σωματείου των καπνεργατών Καβάλας, θα είναι ίσως σε θέση να σας παρέχει περισσότερες πληροφορίες για την τύχη αυτών των συναδέρφων του.

Η καλλιέργεια του καπνού αρχίζει από το μήνα Μάρτιο μέχρι το τέλος του μηνός Ιουνίου κάθε έτους και η εξαγωγή σε μεγάλες ποσότητες γίνεται στους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο. Κατά συνέπεια όλος ο καπνός της εσοδείας 1915 ήταν συγκεντρωμένος στην Καβάλα την ημέρα της εισβολής των Βουλγάρων στην περιοχή. Μπορούμε να υπολογίσουμε την ποσότητα αυτή του καπνού από 7–8 εκατομμύρια οκάδες από τις οποίες η μεγαλύτερη ποσότητα ήταν στην κατοχή των πρώτων καπνεμπορικών επιχειρήσεων Herzog, Holston, Gery, Melahrinon κτλ.

Η ακριβής ποσότητα των καπνών που κατείχαν οι εταιρείες αυτές δύναται να πιστοποιηθεί από τα βιβλία της εφορίας καπνού και αυτά που τηρούσαν σύμφωνα με τους ελληνικούς νόμους και τις σχετικές δηλώσεις που υπέβαλαν για τις ποσότητες των καπνών εκείνων που προορίζονταν για εξαγωγή.

Η σοδειά του καπνού του έτους 1915 – 16 ανερχόταν σε 10 εκατομμύρια οκάδες αλλά εξαιτίας των διαφόρων απαιτήσεων των παραγωγών του καπνού, η ποσότητα αυτή δεν συγκεντρώθηκε εξ ολοκλήρου στην Καβάλα. Ανερχόταν σε 80.000 οκάδες ο καπνός που βρίσκεται ακόμη στη Χρυσούπολη. Από την ποσότητα των 7–8 εκατομμυρίων οκάδων καπνού, που συγκεντρώθηκε όπως ήδη ανέφερα στην Καβάλα, ένα ασήμαντο μέρος κατασχέθηκε από τους Βούλγαρους. Τις τελευταίες ημέρες του μηνός Οκτωβρίου 1916 ήρθε στην Καβάλα μια επιτροπή καθαρά βουλγαρική, την οποία αποτελούσαν ο Mrinof, υπολοχαγός της Επιμελητείας, ο Georgief, υπολοχαγός του πεζικού, ο Nikoltschef, της εφορείας καπνού της Ξάνθης και ο τελώνης των Τοξοτών.

Η επιτροπή αυτή εξέτασε αμέσως τα βιβλία των διαφόρων καπνεμπορικών οίκων για να διαπιστώσει ποιοι ήταν αδήλωτοι καπνέμποροι, σύμφωνα με τις πληροφορίες ότι υπήρχαν κάποιοι καπνέμποροι που είχαν αποκρυφτεί. Οι οίκοι αυτοί ήταν η εταιρεία Commercial, η εταιρεία των Mayer & Company και οι καπνεμπορικοί οίκοι αδερφών Βάρδα, Δ. Μειμαρίδη, των αδερφών Τσιρίνη και Ηλία Παπαηλία.

Οι Βούλγαροι σφράγισαν τις θύρες όλων των καπνεμπορικών επιχειρήσεων και πήραν μια ποσότητα περίπου 80.000 που ανήκε στους καπνέμπορους Αχιλλέα Βάρδα, Δ. Μειμαρίδη, τους αδερφούς Τσιρίνη και τον Ηλία Παπαηλία που ήταν ιδρυτές της αγγλο-οθωμανικής εταιρείας καπνού. Έτσι, με διαταγή της βουλγαρικής κυβέρνησης τις τελευταίες μέρες του μηνός Μαρτίου του 1917 όλη αυτή η ποσότητα μεταφέρθηκε στη Βουλγαρία και εκεί πωλήθηκε σε μια γερμανική εταιρεία στην τιμή των 30 λέβα το κιλό. Η πραγματική ποσότητα των καπνών της κάθε μιας από τις εταιρείες αυτές δύναται να διαπιστωθεί από τα βιβλία της εφορίας γιατί είναι βέβαιο ότι οι καπνέμποροι, των οποίων τα καπνά μεταφέρθηκαν, υπέβαλλαν κανονικά τις σχετικές δηλώσεις τους.

Άλλη ποσότητα δεν μεταφέρθηκε στη Βουλγαρία μέχρι την ημέρα της κήρυξης του πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας (Ιούνιος 1917), αλλά κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής γίναμε θύματα και κλοπών καπνών που προξενήθηκαν στους καπνέμπορους της Καβάλας από διάφορες κατηγορίες των υπαξιωματικών Βουλγάρων που παραβίαζαν τα μαγαζιά και αφαιρούσαν μερικά δέματα καπνού. Τέτοιες παραβιάσεις σημειώθηκαν στα μαγαζιά του Ευθύμιου Γεωργακόπουλου και της Μακεδονικής Εταιρείας του Ευγενίου Ιορδάνου, του Γεωργίου Ιορδάνου, του Δημητρίου Τσούρτση κτλ. Η ποσότητα του καπνού που αφαιρέθηκε με τον τρόπο αυτό ανέρχεται σε 40.000 οκάδες περίπου, μιας αξίας που ξεπερνάει τις 1.200.000 δραχμές. Γιατί οι αρπαγές αυτές γίνονταν συνήθως σε καπνά πρώτης ποιότητας, των οποίων η τιμή κυμαινόταν σε 30 δραχμές την οκά.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου, δηλαδή από την κήρυξη του πολέμου μέχρι την ανακωχή, οι Βούλγαροι κλέψανε καπνά που ανήκαν σε καπνεμπορικούς οίκους, τους ιδιοκτήτες των οποίων εξόρισαν στη Βουλγαρία ή ανήκαν σ' αυτούς που είχαν τα καπνά παράνομα. Ως εκ τούτου τα καπνά αυτά θεωρήθηκαν εγκαταλελειμμένα. Ύστερα από αυτά κατέσχεσαν μια ποσότητα καπνών που ξεπερνά τις 700.000 οκάδες αλλά αυτή την ποσότητα δεν κατόρθωσαν να την εξαγάγουν στη Βουλγαρία παρά μόνο 80.000 οκάδες περίπου που ανήκαν στην κυριότητα των καπνέμπορων Δ. Αργυροπούλου, Δ. Τσούρτση και Μιχάλη Βουλγαράκη.

Υποθέτω ότι οι Βούλγαροι δεν μετέφεραν στη Βουλγαρία όλες τις ποσότητες των καπνών που κατέσχεσαν εξαιτίας του μικρού αριθμού των μεταφορικών τους μέσων. Αργότερα η βουλγαρική κυβέρνηση πούλησε σε πλειστηριασμούς όλη την κατασχεθείσα ποσότητα των δυο αυτών

περιόδων για την οποία δεν γνωρίζω τη συνολική τους ποσότητα. Είναι βέβαιο ότι κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου έλαβε χώρα μια συστηματική λεηλασία των καπνεμπορικών οίκων, των οποίων τα ονόματα δεν τα θυμούμαι.

Όσον αφορά τις ποσότητες των απολεσθέντων καπνών, πρέπει να μιλήσουμε για μια μεγάλη ζημιά που υπέστησαν οι καπνέμποροι της Καβάλας. Αφορά αυτή τη λεηλασία των αναγκαίων υλικών επεξεργασίας των καπνών, δηλαδή πανιά, σκoiνιά, συρματόσχοινα και ξύλινες κάσες. Την ποσότητα των υλικών αυτών δύναται να τις δείτε από τα βιβλία των καπνεμπόρων.

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, η σοδειά των ετών 1917 και 1918 μειώθηκε αισθητά. Υπολογίζουν ότι η σοδειά του έτους 1917 ανέρχεται σε 4 εκατομμύρια οκάδες και αυτή του έτους 1918 σε 2,5 – 3 εκατομμύρια. Η διαφορά αυτή μεταξύ των δυο ετών οφείλεται στον εκτοπισμό των ομήρων που έγινε τον Ιούνιο του 1917. Τα αίτια της μείωσης των εν λόγω σοδειών είναι τα κάτωθι :

1^ο οι Βούλγαροι κατέσχεσαν όλα τα ζώα των χωρικών, γεγονός που σημαίνει ότι οι χωρικοί δεν είχαν πλέον τα μέσα της παραγωγής τους

2^ο συνέλαβαν και εκτόπισαν στη Βουλγαρία ως ομήρους όλον τον άρρενα αγροτικό πληθυσμό, ηλικίας από 15 έως 60 ετών, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την σημαντική μείωση των αγροτικών χεριών

3^ο οι Βούλγαροι απαγόρευαν στους χωρικούς να διανύουν αποστάσεις μεγαλύτερες από αυτές που μπορούσε να διανύσει κανείς πεζός σε χρόνο 5 λεπτών και οι καλλιέργειες περιορίστηκαν και σε εκτάσεις που βρίσκονταν κοντά στο τόπο κατοικίας του καθενός.

Προσθέτω επίσης ότι η σοδειά του καπνού του έτους 1916 που ανερχόταν σε 12 εκατομμύρια οκάδες, αγοράστηκε από Βούλγαρους καπνεμπόρους και από καπνεμπορικούς οίκους της Καβάλας που συνέχιζαν τις εργασίες τους. Τέτοιες ήταν η εταιρεία Commercial υπό τον τίτλο του διευθυντού Charles Spiret, Gesimimin (Γερμανική εταιρεία), η ουγγρική Herzog και άλλες. Όσο για τη σοδειά του τρέχοντος έτους δεν έχουμε και μεγάλες ελπίδες γιατί τα αίτια της μείωσης της παραγωγής εξακολουθούν ακόμη να υφίστανται, εκτός ίσως του γεγονότος ότι ένας μικρός αριθμός χωρικών επέστρεψαν στις κατοικίες τους. Είναι ζήτημα εάν η σοδειά του τρέχοντος έτους θα φτάσει τα 4–5 εκατομμύρια οκάδες.

Όλες αυτές οι ποσότητες για τις οποίες μιλήσαμε παραπάνω μπορούν να επιβεβαιωθούν από τις πληροφορίες των καλλιεργητών του κάθε χωριού, γιατί κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, καμιά νόμιμη δήλωση δεν υποβλήθηκε στην εταιρεία καπνού και οι πληροφορίες των καλλιεργητών δεν μπορούν να αποδώσουν την ακρίβεια, καθώς μεγάλες ποσότητες καπνών πωλήθηκαν απ' ευθείας από τους χωρικούς της περιοχής στους καπνέμπορους Βούλγαρους, χωρίς καμιά απόδειξη να έχει δοθεί στους χωρικούς.

Όσο για τα καπνά που ανήκαν στον καπνέμπορο Ευγένιο Ιορδάνου έχω μάθει τα παρακάτω : ο υπάλληλός του Θεόδωρος Αθανασιάδης, που βρίσκεται επί του παρόντος στη Δράμα και είναι υπάλληλος σε μια άλλη καπνεμπορική εταιρεία, κατείχε μια ποσότητα κατά την εισβολή των Βουλγάρων 100.000 οκάδων καπνών περίπου. Κατά τη διάρκεια της απουσίας του Ιορδάνου ο εν λόγω υπάλληλος, βλέποντας ότι ένα μέρος του καπνού κατασχέθηκε από τους Βούλγαρους, θέλησε να σώσει το υπόλοιπο. Πούλησε λοιπόν 68.000 οκάδες περίπου σε μια γερμανική εταιρεία στην τιμή των 14 μάρκων την οκά. Η πώληση αυτή ανακοινώθηκε αμέσως στους γονείς του Ευγενίου Ιορδάνου, οι οποίοι παρέμεναν εδώ. Ο κύριος Αθανασιάδης μου είπε ακόμη ότι το προϊόν της πώλησης αυτής κατατέθηκε στο όνομά του σε μια γερμανική τράπεζα και ότι ειδοποίησε τους γονείς του Ευγ. Ιορδάνου ότι η ποσότητα αυτή βρίσκεται στη διάθεση του ιδιοκτήτη Ευγ. Ιορδάνου, ο οποίος στην επιστροφή του στην Καβάλα δεν γνωρίζει από ποιον θα εισπράξει το ποσό αυτό. Μη μπορώντας να διευκρινίσει την πώληση, κατέθεσε μήνυση εναντίον του Αθανασιάδη πριν από μερικές μέρες. Πιστεύω ότι η υπόθεση αυτή που είναι σε εκκρεμότητα, θα επιδικαστεί από τη δικαιοσύνη. Κανένας άλλος καπνέμπορος δεν βρέθηκε σε περίπτωση παρόμοια μ' αυτή του Ευγ. Ιορδάνου, εκτός από τον καπνεμπορικό οίκο της Άγγλο-οθωμανικής εταιρείας, του οποίου οι αντιπρόσωποι μεταβίβασαν μια ποσότητα καπνού στο όνομα του Γερμανού καπνέμπορου κ. Hoffman, ο οποίος ταυτόχρονα ήταν και αντιπρόσωπος της γερμανικής επιμελητείας στην Καβάλα.

Όσο αφορά το πρόβλημα των σχέσεων του Petroff με τους καπνεμπορικούς οίκους της Καβάλας, δεν έχω τίποτε να πω.

***

Καβάλα, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μιχαήλ Κωνσταντινίδης** που γεννήθηκε στη Σύρο, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Καβάλας, επάγγελμα εκτιμητής καπνών, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Εδώ και τριάντα χρόνια περίπου είμαι εκτιμητής καπνών. Στις 13 Αυγούστου 1916 εγκατέλειψα την Καβάλα και πήγα στο Βόλο όπου παρέμεινα μέχρι τις 25 Νοεμβρίου 1918. Μαθαίνω αυτή τη στιγμή ότι οι Βούλγαροι, κατά το διάστημα της κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας, εισέπραξαν ένα φόρο 15% επί όλων των ποσοτήτων των καπνών που βρισκόνταν στην Καβάλα. Έμαθα επίσης ότι οι βουλγαρικές αρχές κατέσχεσαν μια μεγάλη ποσότητα των καπνών που ανήκαν στους Έλληνες

καπνεμπόρους και ότι η ανακωχή που μεσολάβησε δεν τους επέτρεψε να μεταφέρουν στη Βουλγαρία μόνο τα καπνά των καπνεμπόρων του Αχιλλέα Βάρδα, του Ιωάννου Κυριαζή, του Δημητρίου Μάνθου, του Μιχαήλ Βουλγαράκη και Δ. Αργυρόπουλου και άλλων. Δεν γνωρίζω ποια ήταν η ακριβής ποσότητα που ανήκε σε κάθε ένα από τους καπνεμπόρους αυτούς. Γνωρίζω μόνο ότι 320 δέματα που περιλαμβάνουν 5.000 οκάδες διαφόρων ποιοτήτων ανήκουν στον καπνέμπορο Δ. Μάνθο, του οποίου είμαι αντιπρόσωπος εδώ και πολλά χρόνια. Το υπόλοιπο του καπνέμπορου Μάνθου πωλήθηκε πριν από μερικές μέρες στην αμερικανική εταιρεία Gery στην τιμή 20,50 λεπτών. Είχε καπνά διαφόρων ποιοτήτων. Αλλά η τρέχουσα τιμή είναι σήμερα στην Καβάλα 25 – 30 δραχμές την οκά ανάλογα με την ποιότητα.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗΣ

***

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗ

Μεταξύ του ορεινού όγκου του Παγγαίου και της οροσειράς του Συμβόλου όρους εκτείνεται μια πλούσια και μεγάλη πεδιάδα. Η Ελευθερούπολη δεσπόζει στη νοτιανατολική είσοδο της πεδιάδας αυτής. Από τα δεξιά προς αριστερά της, στους πρόποδες των βουνών είναι κτισμένα περίπου σαράντα χωριά, πλούσια σε κτηνοτροφία, σε σιτηρά και καπνό.

Ένα μεγάλο μέρος των χωριών αυτών κατοικείται αποκλειστικά από Μουσουλμάνους. Ο ορθόδοξος πληθυσμός βρίσκεται διασκορπισμένος σε 16 χωριά, συμπεριλαμβανομένης και της Ελευθερούπολης και υπολογιζόταν σε 14.000 ψυχές περίπου, πριν από τη βουλγαρική κατοχή.

Ο μουσουλμανικός πληθυσμός δεν υπέφερε λιγότερα, αλλά ο ορθόδοξος πληθυσμός υπέστη πολλά μαρτύρια και αποδεκατίστηκε σε τέτοιο σημείο, ώστε περιορίστηκε στο ήμισυ. Είναι αποκλειστικά η τελευταία αυτή περίπτωση –των Ορθοδόξων- με την οποία θα ασχοληθούμε στην αναφορά μας αυτή.

Η περιφέρεια της Ελευθερούπολης καταλήφθηκε από τη 10^η βουλγαρική Μεραρχία (Μεραρχία της Belamasia ‘Αιγαίο πέλαγος’), από τις πρώτες μέρες του Αυγούστου 1916 μέχρι το Σεπτέμβριο του 1918. Και από τον Οκτώβριο του 1916 μέχρι τον Ιούνιο του 1917 η 58^η τούρκικη μεραρχία κατέλαβε επίσης την περιοχή.

Μερικοί παρακρατικοί Βούλγαροι και φανατικοί Μουσουλμάνοι επωφελήθηκαν από αυτή τη συγκυρία. Για να εκφράσουν το μίσος και τη βαρβαρότητά τους, ακολούθησαν τους τακτικούς στρατούς, και δρώντας παράλληλα με αυτούς, συνέβαλαν στην τυραννία των άτυχων Ελλήνων της περιοχής, οι οποίοι, είναι αλήθεια πως για πολλούς μήνες υπέφεραν από αυτό το καθεστώς του τρόμου.

Τίποτε δε σεβάστηκαν, η φρίκη της εισβολής θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή αν παρομοιαστεί με ανάλογες περιπτώσεις βαρβαρικών πολέμων σε μακρινές ιστορικές περιόδους. Συμπεριφέρθηκαν άγρια όσον αφορά την τιμή και την ελευθερία των κατοίκων, την αρπαγή των υπάρχοντων τους και την παραβίαση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- Απαγόρευση της ελεύθερης κυκλοφορίας ακόμα και για την καλλιέργεια των αγρών τους.
- Απαγόρευση της εξόδου για ορισμένες ώρες.
- Διαδοχικές συλλήψεις και βασανισμοί
- Φυλακίσεις και κατασχέσεις περιουσιών
- Σωματικά βασανιστήρια
- Επισκέψεις κατ’ οίκον σε όλη τη διάρκεια του 24ώρου

- Αναζητήσεις
- Έρευνες, παραβίαση οικογενειακού ασύλου κτλ
- Εκβιασμοί για την απόσπαση χρηματικών ποσών.
- Εικονικές πωλήσεις, διεφθαρμένη πρακτική
- Διαδοχικές ανακρίσεις, βασανισμοί
- Κλοπές από το τακτικό στρατό
- Ληλασίες μαζικές
- Επιθέσεις μέρα – νύχτα
- Βιασμοί
- Θάνατοι
- Συλλήψεις και εξαφανίσεις προσώπων
- Αρπαγές ανηλίκων
- Καταστροφή και αρπαγή της σοδειάς και των κτηνοτροφικών προϊόντων

Εκτεταμένη ληστεία. Έθεσαν στην κυκλοφορία υποτιμημένα χαρτονομίσματα με τα οποία αντικατέστησαν τις ήδη κυκλοφορούσες νομισματικές μονάδες, αγνοώντας τη σημαντική διαφορά που υπήρχε στις επίσημες ισοτιμίες.

Υποχρεωτικές αγγαρείες στην κατασκευή έργων στρατιωτικής φύσης. Σε αυτά υποχρεώθηκε να εργαστεί όλος ο πληθυσμός, ηλικιωμένοι, νεαρά κορίτσια, παιδιά κάτω από σκληρές συνθήκες και χωρίς καμία αμοιβή. Κατά τη διάρκεια αυτών των υποχρεωτικών εργασιών σημειώθηκαν πράξεις αγριότητας και απανθρωπιάς.

- Εξορίες και βάσανα των εξόριστων
- Κατεδαφίσεις και καταστροφές ακινήτων χωρίς προφανή αιτία,
- Ολοκληρωτικός αφανισμός χωριών χωρίς να συντρέχουν λόγοι στρατιωτικής φύσης
- Ειδεχθείς βιασμοί που η συχνότητά τους προκαλούσε σύγχυση.

Η πείνα προκάλεσε ακόμα μεγαλύτερα βάσανα στον πληθυσμό, υποχρέωσε τους κατοίκους να πουλήσουν τα υπάρχοντά τους σε εξευτελιστικές τιμές, οδήγησε γυναίκες στην πορνεία, υποχρέωσε τους δυστυχισμένους στην εξορία και γενικά επέφερε σε όλους άπειρες στερήσεις.

Σταμάτησε η λειτουργία όλων των δημοσίων υπηρεσιών. Δάσκαλοι, ιερείς, γιατροί συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν. Έκλεισαν τα σχολεία, βεβηλώθηκαν και καταστράφηκαν εκκλησίες, παιδιά εγκαταλείφθηκαν από τους γονείς τους, διαδοχικές απάνθρωπες ενέργειες ενάντιες του εθνικού αισθήματος του λαού κλπ.

Κάθε παράγραφος δύναται να αποτελέσει τον τίτλο ενός κεφαλαίου όπου οι γραπτές καταθέσεις αποτελούν ένα θλιβερό ανάγνωσμα χωρίς να χρειαστεί να προσθέσουμε κάποιο σχόλιο. Δεν είναι πάντοτε δυνατόν να προσδιορίσουμε την ακρίβεια των μαρτυριών για τα εγκλήματα που

διέπραξαν Βούλγαροι και Τούρκοι στην περιοχή της Ελευθερούπολης. Αυτό συμβαίνει γιατί το πλήθος των εγκλημάτων που υπέστησαν οι ορθόδοξοι της περιοχής και οι συνθήκες της περιόδου αυτής δεν είναι δυνατό να περιγραφούν επακριβώς.

Η παραμονή των οθωμανικών στρατευμάτων διήρκεσε μικρότερο χρονικό διάστημα από αυτή των βουλγαρικών, αλλά είναι βέβαιο ότι ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης ανήκει σ' αυτούς. Εν τούτοις στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας η βουλγαρική κυβέρνηση ήταν εκείνη που είχε την ανώτερη διοίκηση και κατά συνέπεια είχε την υποχρέωση και τα μέσα για τη διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας στην περιοχή. Κάθε τόπος είναι το αντικείμενο ενός ιδιαίτερου ξεχωριστού κεφαλαίου στο οποίο θα περιγράφονται συνοπτικά οι συνέπειες της κατοχής

Πληθυσμός: Από 14.000 Ορθοδόξους περίπου, έπεσε στους 7–8000, συνέπεια των θανάτων, των εκτοπισμών και των μεταναστεύσεων.

Ο αριθμός των αποθανόντων είναι πολύ μεγάλος, κυμαίνεται μεταξύ 4–5.000, δηλαδή το 1/3 του πληθυσμού. Εδώ, όπως και αλλού, η θνησιμότητα οφείλεται στο λοιμό που προήρθε από οργανωμένο σχέδιο που εφάρμοσε η βουλγαρική εξουσία. Για αυτό το συμπέρασμα, σας παραπέμπουμε στην ανάγνωση των αναφορών που συγκεντρώθηκαν. 168 πρόσωπα απωλέστησαν από βίαιους θανάτους, κάποιοι άλλοι εξαφανίστηκαν μετά τη σύλληψή τους και η τύχη τους παραμένει άγνωστη.

Εκτοπίσεις: 2.250 άνδρες εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία, 900 μόνο από αυτούς έχουν επιστρέψει μέχρι σήμερα. Οι άλλοι έχουν πεθάνει ή έχουν εξαφανιστεί.

Βιασμοί, λεηλασίες, αρπαγές χρημάτων: τα γεγονότα αυτής της φύσης είχαν πάρει γενικό χαρακτήρα. Η Επιτροπή παραπέμπει στην ανάγνωση των καταθέσεων.

Κτηνοτροφία, σοδειά: 600.000 οκάδες σιτηρών και μια ποσότητα καπνού αξίας 200.000 δραχμών έχουν παραληφθεί χωρίς πληρωμή στο σύνολο της περιφέρειας. Επίσης 1938 μεγάλα ζώα, 30.220 πρόβατα και γίδια και 2.107 αροτριώντα ζώα

Οι παραπάνω αριθμοί αναφέρθηκαν στην Επιτροπή με κάθε επιφύλαξη. Προέρχονται είτε από εθελούσιες καταθέσεις, είτε από αυτές που έγιναν ύστερα από απαίτηση της επιτροπής. Δεν είναι όμως δυνατόν να ελεγχθούν και να επιβεβαιωθούν τα στοιχεία.

Βιασμοί: οι βιασμοί που σημειώθηκαν στην επαρχία είναι αναρίθμητοι. Οι πολυάριθμες μαρτυρίες που κατατέθηκαν στην Επιτροπή, παρά τη

φυσική απέχθεια που αισθάνονται τα θύματα αναφέροντας το πάθημά τους, αποδεικνύουν ότι τα κρούσματα βίας ήταν συχνά. Ορισμένες, ανάμεσα σε αυτές, αποκαλύπτουν βαναυσότητα και αγένεια.

Ακίνητα: τα χωριά τα οποία καταστράφηκαν και έμειναν εγκαταλελειμμένα είναι από τα ανατολικά προς τα δυτικά.

Ορφάνι	40 σπίτια	250 κάτοικοι
Κάριανη	120 σπίτια	595 κάτοικοι
Φτεριά	34 σπίτια	100 κάτοικοι
Νέα Μήδεια ¹	300 σπίτια	2.000 κάτοικοι

Οι κάτοικοι διασκορπίστηκαν, πολλοί απ' αυτούς πέθαναν από την πείνα και τις στερήσεις. Άλλοι δεν επέστρεψαν από την εξορία. Οι επιζώντες σκορπίστηκαν. 300 σπίτια περίπου εκθεμελιώθηκαν σε 12 κατοικούμενους οικισμούς από ορθοδόξους, πράγμα που ανεβάζει τον αριθμό των ακινήτων που καταστράφηκαν στην περιοχή του Παγγαίου σε 300 σπίτια. Χωρίς να υπάρξει αιτία που να δικαιολογεί την εκθεμελίωση των κατοικιών αυτών για στρατιωτικούς λόγους.

Οι Ανήλικοι – Τα Παιδιά: Στην Ελευθερούπολη, όπως και παντού αλλού, οι Βούλγαροι απήγαγαν μικρά παιδιά. Έτσι έστειλαν στη Βουλγαρία ένα σημαντικό αριθμό αυτών, με σκοπό να τα αναθρέψουν εκεί. Η ίδρυση ενός ορφανοτροφείου που είχε το φανερό φιλανθρωπικό σκοπό κάλυπτε έναν άλλο σκοπό για όλους τους επίσημους Βούλγαρους και ιδιαίτερα τους στρατιωτικούς. Όποιος είχε την καλή πρόθεση, έκανε αίτηση την οποία θεωρούσαν οι στρατιωτικές αρχές και έπαιρνε ένα παιδί με σκοπό να το υιοθετήσει. Το υιοθετημένο παιδί το έστελναν στη Βουλγαρία σε μια προστάτιδα βουλγαρική οικογένεια που στην αρχή το χρησιμοποιούσε στην υπηρεσία της και αργότερα το μεταμόρφωνε σε πραγματικό Βούλγαρο.

Πολυάριθμες αιτήσεις επαναφοράς των παιδιών απευθύνθηκαν στην ελληνική στρατιωτική αποστολή, η οποία πρέπει να μεριμνήσει για τον επαναπατρισμό των εκτοπισμένων. Περισσότερα από 20 παιδιά της περιοχής της Ελευθερούπολης βρίσκονται ακόμη στη Βουλγαρία παρά τις παρακλήσεις των γονέων τους στην ανακριτική επιτροπή της περιοχής.

Μουσουλμάνοι: σημειώνουμε εδώ απλώς ότι ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Ελευθερούπολης υπέστη από τον Τούρκο διοικητή την επιστράτευση των ανδρών που ανέρχονται σε 400 περίπου, οι οποίοι εν συνεχεία κατατάχθηκαν στον οθωμανικό στρατό και οι περισσότεροι από

¹ σημερινός οικισμός Νέα Πέραμος Καβάλας

τους οποίους δεν επέστρεψαν ακόμη.

ΑΝΑΦΟΡΑ

του κ. **ΤΙΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥΡΗ**, ΕΠΑΡΧΟΥ,

προς την Αυτού Εξοχότητα, τον κύριο Υπουργό
των

Εσωτερικών, αντιπρόσωπο της Κυβερνήσεως
στην Ανατολική Μακεδονία

Εξοχότατε,

Έχω την τιμή να σας υποβάλλω έναν εκτεταμένο απολογισμό των διαδοχικών πράξεων και των γεγονότων στα οποία προέβησαν ο στρατός και οι βουλγαρικές αρχές κατοχής. Και να αναφέρω τα πλήγματα που επέφεραν στον πληθυσμό από την εισβολή τους στις 11 Αυγούστου του 1916 μέχρι τις 22 Ιουνίου 1917, ημέρα της σύλληψής μου στην επαρχία της Ελευθερούπολης, επικεφαλής της οποίας είχα τοποθετηθεί. Θα αναφέρω επίσης και τα σωματικά μαρτύρια που υπέφερε κυρίως ο πληθυσμός ελληνικής καταγωγής, μεγάλο μέρος του οποίου στάλθηκε στη Βουλγαρία ως όμηροι κυρίως αυτών που εργαζόνταν στις βουλγαρικές πόλεις Carnabat και Plenva.

Με την αναγγελία της εισόδου των βουλγαρικών στρατευμάτων στην ελληνική γη, όλος ο πληθυσμός της ανατολικής Μακεδονίας βρισκόταν σε έντονη ανησυχία. Από τότε άρχισε η μετανάστευση χιλιάδων αγροτικών οικογενειών, οι οποίες μετέφεραν μαζί τους οικοσκευή και ζώα. Άλλοι κατευθύνονταν προς την Καβάλα, με σκοπό να μπουν στα πλοία και να σώσουν τη ζωή τους. Άλλοι πήγαιναν προς το Djagdji¹, χωριό που βρίσκεται στις όχθες του Vardar², με σκοπό να ζητήσουν την προστασία των αγγλικών στρατευμάτων που ήταν στρατοπεδευμένα εκεί. Αλλά δυστυχώς πολλοί λίγοι από τους πρώτους κατόρθωσαν να επιβιβαστούν στα πλοία.

Οι άλλοι που αποτελούσαν και το μεγαλύτερο αριθμό ήταν αδύνατο να μετακινηθούν ελλείψει μεταφορικών μέσων, ενώ πολλοί άλλοι δεν μπόρεσαν να πραγματοποιήσουν το σκοπό τους καθώς οι βρετανικές εμπροσθοφυλακές τους απαγόρευσαν αυστηρά να διασχίσουν το ποτάμι. Πέρα από αυτό, οι ελληνικές στρατιωτικές αρχές ήταν αυτές που εμπόδισαν την έξοδο των πληθυσμών. Αυτά μαρτυρεί ο αντισυνταγματάρχης Ζουμπιώτης, διοικητής του 20^{ου} Συντάγματος που τότε έδρευε στην Ελευθερούπολη, ο οποίος με δική του πρωτοβουλία

---

¹ σημερινός οικισμός Αμφίπολη Καβάλας

² πιθανώς Στρυμόνας

έβαλε σκοπιές στο δρόμο Ελευθερούπολη – Καβάλα με σκοπό να εμποδίσει τον πληθυσμό που θα προσπαθούσε να φτάσει στην πόλη. Έτσι, με τον τρόπο αυτό εμπόδισε τους εύπορους, οι οποίοι διέθεταν τα μέσα και μπορούσαν να διαφύγουν στη Θάσο ή στη Θεσσαλονίκη.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι στην Ελευθερούπολη, βλέποντας ότι η θέση των δυστυχημένων όσο πήγαινε και γινόταν τραγική, αποφάσισαν να παραμείνουν στις θέσεις τους γιατί δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τους δυστυχείς κατοίκους στη διάθεση των Βουλγάρων εισβολέων. Ένωσαν τις τύχες τους με αυτές του πληθυσμού και παρέμεναν, αν και ήξεραν καλά τα βασανιστήρια που θα υπέφεραν και αυτοί και ο πληθυσμός.

Είναι ο μόνος λόγος, εξοχότατε, για τον οποίο οι πλειοψηφία των δημοσίων υπαλλήλων, παρ' όλο που είχε τη βεβαιότητα και την επίγνωση των κινδύνων που βρισκόταν, αποφάσισε να παραμείνει στη θέση του για να προσφέρει έτσι και τις ελάχιστες υπηρεσίες του προς την πατρίδα, η οποία τόσο σκληρά δοκιμάστηκε.

Εν τω μεταξύ ο βουλγαρικός στρατός προχώρησε και στις 11 Αυγούστου του 1916, στη 1 η ώρα το απόγευμα, κατευθύνθηκε από τον καρόδρομο του Vardar¹ και άρχισε να μπαίνει στην Ελευθερούπολη. Ήταν αυτός ακριβώς ο στρατός που έγραψε πρώτος το κεφάλαιο για τις ωμότητες. Οι στρατιώτες ανήκαν στο 38^ο Σύνταγμα, ήταν ανακατεμένοι με τους Κομιτατζήδες και όταν συναντήθηκαν με τις προσφυγικές οικογένειες που επέστρεφαν στα χωριά τους, έπεσαν πάνω τους και λεηλάτησαν τα υπάρχοντά τους. Δυο – τρεις μέρες μετά την είσοδο των Βουλγάρων στην κωμόπολη της Ελευθερούπολης κάλεσαν τον αρχηγό της αστυνομίας και εμένα τον ίδιο στη δημαρχία, όπου πολυάριθμες αγέλες μικρών ζώων που είχαν κλέψει, βρίσκονταν εκεί. Δύο Έλληνες χωροφύλακες του αστυνομικού σταθμού της Μουσθένης αιχμαλωτίστηκαν, δάρθηκαν άδικα χωρίς έλεος από τον επικεφαλής των Βουλγάρων στρατιωτών. Αργότερα μάθαμε ότι η απαγωγή αυτή ήταν συνέχεια υπό τύπων αντεκδικήσεων διότι οι χωροφύλακες αυτοί συνεργάστηκαν με τον ελληνικό στρατό στην κατάληψη της χώρας στον πόλεμο του 1913. Πήγα και βρήκα τον κύριο Shalko, αρχηγό της αστυνομίας και πήγαμε μαζί με αυτόν στον διοικητή του 38^{ου} Βουλγαρικού Συντάγματος για να διαμαρτυρηθούμε για τα γεγονότα αυτά. Έξω από την Ελευθερούπολη συναντηθήκαμε με έναν συνταγματάρχη του κράτους αυτού, στον οποίο και αναφέραμε αυτά τα οποία συνέβηκαν μέσα σε τρεις μόνο ημέρες από την είσοδο του βουλγαρικού στρατού στην πόλη της. Ο συνταγματάρχης κράτησε σημείωση των παραπόνων μας και μας υποσχέθηκε ότι θα κάνει ό,τι είναι δυνατόν για την απελευθέρωση των χωροφυλάκων.

Η απελευθέρωση των χωροφυλάκων επιτεύχθηκε ύστερα από 15 μέρες

¹ πιθανώς Στρυμόνας

φυλάκισης. Δυστυχώς αυτές οι ωμότητες ήταν μόνο η αρχή. Ο τουρκικός πληθυσμός της περιοχής άρχισε να λεηλατεί τη κτηνοτροφική παραγωγή σε μεγάλες ποσότητες και σε συνεργασία με τους Βούλγαρους, θεωρείται υπεύθυνος για αρκετές δολοφονίες που έγιναν εκεί.

Ο ελληνικός πληθυσμός καταλήφθηκε από τότε από έναν πραγματικό πανικό, καθώς οι Βούλγαροι κατήγγησαν τους τρεις αστυνομικούς σταθμούς που εξαρτιόταν από την υποδιοίκηση της Ελευθερούπολης, αυτόν της Μουσθένης, της Νικήσιανης και των Ελευθερών. Το ελληνικό στοιχείο, με τον τρόπο αυτόν, εγκαταλείφθηκε στη διάθεση των Βουλγάρων στρατιωτών και του αχαλίνωτου τουρκικού όχλου. Την εποχή αυτή, δηλαδή κατά το τρίτο δεκαήμερο του Αυγούστου 1916, ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων σφαγιάστηκε στην Νικήσιανη, τις Ελευθερές, τη Μεσορόπη και την Μπόμπλιανη¹. Μεταξύ των θυμάτων αυτών είναι ο Παπαγιαννάκης, εφημέριος του τελευταίου χωριού, τον οποίον σκότωσαν μόνο για εκδίκηση, γιατί κάποιος τον κατηγορήσαν ότι πήρε μέρος στην προσπάθεια απομάκρυνσης των Βουλγάρων το 1913.

Δεν μπορώ δυστυχώς να προσδιορίσω τον ακριβή αριθμό των αθώων αυτών θυμάτων. Ο αυστηρός αποκλεισμός που επέβαλλαν οι Βούλγαροι δεν μου επέτρεψε να συλλέξω σχετικές πληροφορίες. Σε κάθε περίπτωση πιστεύω ότι ο αριθμός τους ξεπερνούσε τους 60. Δεν θα μπορούσα να συμπεριλάβω φυσικά σ' αυτήν την κατάσταση αυτούς που σκοτώθηκαν άδικα τους μήνες Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 1916, εποχή κατά την οποία ο αριθμός των θυμάτων ήταν παραπάνω από 100 και αυτοί μόνο για την περιοχή της Ελευθερούπολης.

Αυτό το οποίο συνετέλεσε περισσότερο στην εξάπλωση των δυσχερειών και της τρομοκρατίας στον πληθυσμό ήταν η αναχώρηση του ελληνικού στρατού και της ελληνικής αστυνομίας που έγιναν αντίστοιχα περίπου στα τέλη Αυγούστου και 8 Σεπτεμβρίου. Ακολούθησε αμέσως (14 του ίδιου μηνός) η κατάργηση των εθνικών ελληνικών αρχών. Την ημέρα αυτή, κατά τις 9 η ώρα το βράδυ, ο δήμαρχος και όλοι οι Έλληνες δημόσιοι υπάλληλοι κλήθηκαν στη δημαρχία ύστερα από διαταγή του λοχαγού του βουλγαρικού συντάγματος, ο οποίος εκτελούσε χρέη τοπικού διοικητή της Ελευθερούπολης. Ο αξιωματικός αυτός μας ανακοίνωσε ότι από τη στιγμή που οι ελληνικές αρχές καταργήθηκαν, οφείλουμε να διαλέξουμε μια επιτροπή από 5 μέλη, από τους οποίους οι τρεις να είναι Τούρκοι και οι δυο Έλληνες, οι οποίοι να ασχοληθούν για την διεκπεραίωση των υποθέσεων της πόλης.

Η επιτροπή αυτή εγκαταστάθηκε αμέσως. Στις 16 Σεπτεμβρίου στις 7 η ώρα το βράδυ με κάλεσε εκ νέου στο γραφείο του. Εκεί μου ανακοίνωσε ότι σε μια ώρα πρέπει να εγκαταλείψω την πόλη και να πάρω το δρόμο για την Δράμα. Φοβόταν για μένα ότι με είχαν κατηγορήσει ως Ανταντόφιλο

¹ σημερινός οικισμός Ακροπόταμος Καβάλας

και οι Τούρκοι είχαν σκοπό να με σκοτώσουν. Τον παρακάλεσα να αναβάλει την αναχώρησή μου μέχρι το πρωί της επόμενης μέρας αλλά αυτός ήταν αμετάπειστος. Έτσι, υποχρεώθηκα με τη συνοδεία ενός στρατιώτη, να περπατήσω 10 ώρες την ίδια μέρα στο δρόμο για τη Δράμα. Στις 17 έφθασα στην πόλη αυτή. Ήμουν ελεύθερος! Παρουσιάστηκα στον κύριο Ν. Μπακόπουλο, νομάρχη της Δράμας, και τον ενημέρωσα για όλα τα συμβάντα και μάλιστα του έδωσα και μια γραπτή κατάθεση. Κατά τη διάρκεια των δυο μηνών της απουσίας μου, απερίγραπτες θηριωδίες και εγκλήματα κάθε είδους διαπράχθηκαν στην περιοχή μου. Ο διοικητής της πόλεως Tcherpenlieff, υπολοχαγός του 38^{ου} Συντάγματος, ήρθε να αντικαταστήσει τον Petko Petkoff και κατέγινε με τη σύλληψη των προεστών της πόλεως μη κάνοντας εξαίρεση ούτε και τους δημοσίους υπαλλήλους. Ο πρώτος που συνελήφθη ήταν ο αρχιδιάκονος της Μητρόπολης, ήταν περίπου 60 ετών, τον οποίο φυλάκισαν όχι στις κανονικές φυλακές αλλά στα υπόγεια του κτιρίου της Επαρχίας. Αργότερα απαίτησε και εισέπραξε από τους φυλακισμένους ως λύτρα τα ποσά των τριών – τεσσάρων και πέντε εκατοντάδων δραχμών ή λέβα. Έτσι διέταξε την απελευθέρωση των περισσοτέρων, κρατώντας στη φυλακή είκοσι από αυτούς. Ο ανωτέρω αρχιδιάκονος ήταν ανάμεσα σε αυτούς που κρατήθηκαν. Αυτοί οι είκοσι αναγκάστηκαν να κατευθυνθούν πεζοί στην πόλη της Δράμας.

Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονταν σημαίνοντες έμποροι από την Ελευθερούπολη και τα γύρω χωριά. Τους έβαλαν φυλακή (στις φυλακές της Δράμας) όπου παρέμειναν 2 βδομάδες και ύστερα τους εξόρισαν στη Βουλγαρία όπου ύστερα από πολλά μαρτύρια τους διασκόρπισαν σε διάφορες πόλεις του εσωτερικού. Η διαγωγή του τοπικού διοικητή Tcherpenlieff έφερε τους κατοίκους σε απόγνωση. Έφτασαν σε σημείο να μην τολμούν να κυκλοφορήσουν στους δρόμους γιατί φοβόντουσαν μη συλληφθούν. Ευτυχώς, η άφιξη στην Ελευθερούπολη του νομάρχη της Δράμας υπό τη συνοδεία του Βούλγαρου στρατηγού Taneff και του Γερμανού λοχαγού Routkamef, έδωσε ένα μικρό θάρρος στον πληθυσμό που είχε τόσο δοκιμαστεί.

Κατά την επιστροφή του από την Ελευθερούπολη, ο κ. Νομάρχης μου γνωστοποίησε ότι το πρόβλημα του αναπληρωτή της Επαρχίας λύθηκε. Θα επέστρεφα εκεί για να συντελέσω στην επανεγκατάσταση των ελληνικών αρχών.

Ήρθα εκ νέου στην Ελευθερούπολη στις 9 Νοεμβρίου 1916 και εκεί έμαθα όλα τα δεινά που υπέστησαν οι κάτοικοι εκ μέρους των Βουλγάρων και Τούρκων στρατιωτών, καθώς ένας κανονικός οθωμανικός στρατός ήταν στρατοπεδευμένος σ' αυτό το διάστημα εκεί για βοήθεια των Βουλγάρων. Οι Τούρκοι κάτοικοι του χωριού Ποδογόριανη¹, όπου ο

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

πληθυσμός ήταν μεικτός, καταδίωξαν από τα σπίτια τους συγχωριανούς τους Έλληνες και τους υποχρέωσαν να εγκαταλείψουν το χωριό μια νύχτα του Οκτωβρίου όπου έβρεχε καταρακτωδώς. Ύστερα από μια πορεία 7 – 8 ώρες μέσα από τα βουνά, αυτοί έφτασαν μπροστά στην Ελευθερούπολη, με δάκρυα στα μάτια των γυναικών και των παιδιών. Γνωρίζοντας καλά ότι οι Τούρκοι τους είχαν καταληστέψει, αναγκάστηκαν να ζητήσουν από τις βουλγαρικές αρχές την άδεια να εγκατασταθούν στην πόλη.

Αυτοί τους το αρνήθηκαν, ενώ οι Τούρκοι προχώρησαν σε πολλές σφαγές, χτυπώντας τους άνδρες με ρόπαλα και κυνηγούσαν τις γυναίκες στα βουνά για να ικανοποιήσουν τις κτηνώδεις ορέξεις τους και να τις εκμηδενίσουν. Το επόμενο πρωί οι βουλγαρικές αρχές έδωσαν τη συγκατάθεσή τους να εγκατασταθεί στην πόλη ένας μικρός αριθμός των εξαθλιωμένων αυτών υπάρξεων. Το μεγαλύτερο μέρος όμως απ' αυτούς αναγκάστηκε να επιστρέψει στο χωριό τους. Τα χωριά Ελευθερές, Νικήσιανη και Μεσορόπη είχαν επίσης το μερίδιό τους στα δεινά.

Η Νικήσιανη προπάντων είχε πολιορκηθεί στο διάστημα της νύχτας από βουλγαρικά στρατεύματα, τα οποία πυροβολούσαν εναντίον των κατοίκων σκοτώνοντας ένα μεγάλο αριθμό από αυτούς, με πρόσχημα ότι έδωσαν άσυλο σε Έλληνες ελεύθερους σκοπευτές.

Όταν κατά την επιστροφή μου από τη Δράμα βρέθηκα στην Ελευθερούπολη, βρήκα την πόλη και τα περίχωρα σε κατάσταση ελεεινή. Προσπάθησα όσο ήταν δυνατό να δώσω θάρρος στους κατοίκους παρ' όλο που ήξερα το μάταιο των προσπαθειών στο θέμα αυτό. Οι άνδρες υπεβλήθησαν σε ανυπόφορα καταναγκαστικά έργα. Ο βουλγαρικός και ο τουρκικός στρατός επιδόθηκαν από κοινού σε συνεχείς λεηλασίες όχι μόνο των τροφίμων αλλά και αυτού ακόμα του ψωμιού. Οι στρατιώτες άρπαζαν όλες τις προμήθειες προς ίδιον όφελος.

Βρέθηκα εκ νέου μπροστά σε αδιέξοδο και ζήτησα άδεια να πάω στη Δράμα για να συνεννοηθώ με το Νομάρχη και με το Βούλγαρο διοικητή της στρατιωτικής επιμελητείας της Δράμας Στρατηγό Tannef. Όταν μου δόθηκε η εξουσιοδότηση, πήγα στη Δράμα και παρακάλεσα τον κ. Νομάρχη να επέμβει, για να μου παραχωρηθεί άδεια να επισκεφτώ τα διάφορα χωριά και να εξετάσω την κατάσταση επί τόπου. Δυστυχώς του ήταν αδύνατο να μου εξασφαλίσει τέτοια άδεια. Εγκατέλειψα τη Δράμα χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Ο στρατηγός Taneff μου δήλωσε καθαρά ότι όσον αφορά τις αγγαρείες, του ήταν πλέον αδύνατο να τις καταργήσει. Εν τούτοις μου έδωσε τη διαβεβαίωση ότι το ψωμί θα διανεμηθεί εκ των προτέρων στους εργάτες. Η κατάσταση όμως παρέμενε η ίδια. Έγινε μάλιστα χειρότερη εξαιτίας της πείνας που εξαπλώθηκε με τραγικές συνέπειες στη ζωή του πληθυσμού της περιοχής. Οι δρόμοι γέμισαν από τα παιδιά των οποίων οι γονείς είχαν σκοτωθεί από τους Τουρκοβούλγαρους. Την εποχή αυτή άρχισε στην Ελευθερούπολη η λειτουργία ενός λαϊκού φούρνου. Αρχικά διανεμόνταν 100 μερίδες

ψωμιού σε παιδιά και γυναίκες. Τον Μάρτιο και τον Απρίλιο ο αριθμός των μερίδων έφτασε τις 1000 περίπου. Έκανα πολυάριθμες αναφορές στον κ. Νομάρχη καθώς και στη βουλγαρική στρατιωτική επιμελητεία εκθέτοντας την απελπιστική κατάσταση στην οποία είχαμε περιέλθει. Τους μίλησα επίσης για τα εμπόδια, τα οποία οι κατά τόπο βουλγαρικές αρχές δημιουργούσαν καθημερινά στους χωρικούς που επέστρεφαν στα χωριά τους, στην πείνα που μάστιζε τους κατοίκους και τους μέχρι θανάτου ξυλοδαρμούς. Οι καταστάσεις παρέμεναν εν τούτοις αναλλοίωτες παρά τα σχετικά διαβήματά μου και οι προσπάθειές μου μάταιες. Το μήνα Ιανουάριο προστέθηκε ένα ακόμα ανησυχητικό γεγονός στην πείνα, τις σκληρές αγγαρείες, τις ασθένειες που ενέσκησαν και στα επακόλουθά τους. Διαδόθηκε η φήμη της παρουσίας κατασκόπων στη Ελευθερούπολη. Η φήμη αυτή πήρε μεγάλη έκταση και έφτασε στα αυτιά του Διοικητή του 37^{ου} Συντάγματος Theodore Svetkoff. Ο αξιωματικός αυτός έκρινε σκόπιμο να διατάξει τη γρήγορη και άμεση σύλληψη μεγάλου μέρους των κατοίκων. Με κάλεσε στο γραφείο του και με διέταξε να εκκενώσω αμέσως όλες τις υπηρεσίες της Επαρχίας. Είχε σκοπό να μετατρέψει τα γραφεία μου σε βουλγαρικές φυλακές. Του απάντησα ότι μου ήταν αδύνατο να πραγματοποιήσω την εκκένωση αυτή. Αλλά εάν ο Νομάρχης της Δράμας συμφωνούσε, θα ήταν δυνατόν να γίνει αυτή η εκκένωση τμηματικά. Κατάφερα για πρώτη φορά να στείλω ένα τηλεγράφημα στη Δράμα αλλά μάταια περιμένα απάντηση.

Ήμασταν λοιπόν υποχρεωμένοι να αρχίσουμε με δυσκολίες και ανυπέβλητα εμπόδια να εκκενώνουμε το Επαρχιακό μέγαρο. Εγκατασταθήκαμε σε τρεις διαθέσιμες αίθουσες του Παρθεναγωγείου καθότι το Αρρεναγωγείο είχε ήδη καταληφθεί για τις ανάγκες του βουλγαρικού στρατού. Ήταν αυτή ακριβώς η εποχή, στις αρχές του 1917, όταν στη 1 το πρωί συνελήφθη ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Ελευθερούπολης Γερμανός. Τον έβαλαν σε μια φυλακή στα υπόγεια του Επαρχείου. Όταν ξημέρωσε έμαθα το γεγονός αυτό. Πήγα αμέσως στον διοικητή του τόπου για να του ζητήσω διευκρινήσεις.

Μου απάντησε ότι ο Μητροπολίτης συνελήφθηκε για μια απλή υποψία και ότι πιθανώς θα απελευθερωθεί κατά το διάστημα της ημέρας μέχρι το βράδυ. Αλλά δυστυχώς όχι μόνο αυτός εδώ ο δεσπότης δεν απελευθερώθηκε αλλά συνελήφθησαν και πολλοί άλλοι.

Στη φυλακή, που τους χτυπούσαν άγρια με τα ρόπαλα για να συμπληρώσουν το μακάβριο τους έργο, είχαν και ανοιγμένους τάφους όπου έθαβαν αυτούς που δεν άντεχαν στα βασανιστήρια και πέθαιναν από τα χτυπήματα καθώς δεν αποφάσιζαν να ομολογήσουν την, σύμφωνα με τους Βούλγαρους, ενοχή τους.

Μια μεγάλη απαισιοδοξία κατέλαβε τον κόσμο. Ζούσαμε μια κατάσταση τελείως ανυπόφορη. Η πείνα, επίσης, συντελούσε σημαντικά σε αυτή την εικόνα καταστροφής. Το λίγο καλαμπόκι που η βουλγαρική

επιμελητεία μας έστελνε τις προηγούμενες μέρες, είχε σταματήσει, καθώς όλες οι συγκοινωνίες με την Ελευθερούπολη είχαν διακοπεί. Ζήτησα μάταια για ακόμη μια φορά την έγκριση να μεταβώ στη Δράμα. Την απαίτησα από τη στρατιωτική διοίκηση και προφορικός και γραπτώς. Κάθε φορά συναντούσα την άρνησή της έως τις 22 Ιουνίου, μέρα της συλλήψεώς μας. Ο κόσμος παρέμεινε βδομάδες ολόκληρες νηστικός. Μετά αναγκάστηκε να φάει αγριόχορτα, χελώνες, ακόμη και τους σκελετούς των αλόγων. Μεγάλοι και μικροί κατάντησαν κινούμενοι σκελετοί. Τα παιδιά έκλαιγαν νύχτα – μέρα και περίμεναν μπροστά στις πόρτες των περισσότερων ευπόρων, ζητώντας έστω και μια μπουκιά ψωμί. Από τους 4.000 κατοίκους της πόλης μας, 8 – 10 πέθαιναν καθημερινά από τις ελλείψεις. Έπρεπε να περάσουν πολλοί μήνες για να επιτραπεί στον κύριο Αθανάσιο Νικολάου να μεταβεί στη Δράμα να πάρει καλαμπόκι από την επιμελητεία. Αλλά σε τι μπορούσαν να ωφεληθούν 5.000 κιλά αραβοσίτου που διανεμήθηκαν σ' ένα πεινασμένο πληθυσμό που είχε ένα μήνα να τραφεί;

Και ιδού λοιπόν, στις αρχές Μαρτίου η βουλγαρική κυβέρνηση εξέδωσε ένα διάταγμα που υποχρέωνε τους αγοραστές που προμηθεύονταν προϊόντα από τη βουλγαρική επιμελητεία να πληρώνουν όχι πλέον σε λέβα αλλά σε χρυσό, έχοντας ως βάση την οθωμανική λίρα σε ισοτιμία 22,70 λέβα. Αυτό ήταν μια νέα δυσκολία στη διαδικασία της προμήθειας, από εμάς, της ποσότητας του καλαμποκιού που μας χορηγούσαν. Στη συνέχεια έφθασε η στιγμή που η βουλγαρική και γερμανική στρατιωτική επιμελητεία είχε ανάγκη από χαλκό και βαμβάκι και μεταχειρίστηκαν έναν άλλο εξ ίσου ανέντιμο τρόπο για να τα αποκτήσουν. Καθυστερήσαν για αρκετό καιρό την αποστολή καλαμποκιού στις δημαρχίες, εφοδίασαν όμως με ποσότητες διάφορους εμπόρους, πράκτορες των υπηρεσιών τους. Οι τελευταίοι υποχρέωναν τους κατοίκους για να προμηθευτούν καλαμπόκι να στερηθούν τα κλινοσκεπάσματά τους και τα χάλκινα μαγειρικά σκεύη τους. Οι κάτοικοι, πιεζόμενοι από την πείνα, αντάλλασσαν την οικοσκευή τους με καλαμπόκι. Η τιμή για τις ανταλλαγές αυτές καθορίστηκε ως εξής: μία οκά καλαμπόκι κόστιζε μία οκά χάλκινου σκεύους. Πολύ γρήγορα όμως αύξησαν την τιμή του χαλκού σε 32 μέχρι 35 λέβα (φράγκων) την οκά.

Ο διοικητής του τόπου ανακάλυψε έτσι τον τρόπο να εγκολπωθεί ένα μεγάλο ποσό από τις δοσοληψίες αυτές. Βλέποντας όλα αυτά με πόνο στην ψυχή μου, επισταμένα ζήτησα μια άδεια για να μεταβώ στη Δράμα και να προβώ εκεί σε νέα διαβήματα στο Νομάρχη και στην Στρατιωτική επιμελητεία. Αν και κατ' επανάληψη απευθύνθηκα σ' αυτούς προφορικός και εγγράφως, δυστυχώς δεν μου έδωσαν την άδεια, παρ' όλες τις επιστολές που τους έστειλα. Κατά το τέλος του μηνός Απριλίου οι βουλγαρικές αρχές συγκατατέθηκαν επιτέλους και επέτρεψαν στον Β. Παπαχρηστίδη, Δήμαρχο της Ελευθερούπολης, να πάει στη Δράμα για να

κάνει από εκεί τις προμήθειες σε καλαμπόκι. Τότε ήταν η εποχή που υπό την επίβλεψη του Έπαρχου ιδρύθηκε στην Ελευθερούπολη ένα ορφανοτροφείο που λειτούργησε χάρις στις δωρεές και τις εισφορές σημεινόντων προσώπων και της δημαρχίας. Στο ορφανοτροφείο αυτό φιλοξενήθηκαν 42 ορφανά που ήταν τελείως εγκαταλελειμμένα και άστεγα.

Οι συλλήψεις που αφορούσαν την κατασκοπεία διακόπηκαν προσωρινά. Μόνο αυτοί που είχαν προηγουμένως κατηγορηθεί, είχαν παραπεμφθεί στην αρμοδιότητα της βουλγαρικής δικαιοσύνης. Ας σημειωθεί ότι η παραπομπή αυτή έγινε από το δικαστικό επίτροπο τον κύριο Deneff και τον τοπικό διοικητή τον κύριο Svetkoff.

Στις αρχές του μηνός Μαΐου ο δήμαρχος της Ελευθερούπολης ο Β. Παπαχρηστίδης και τρεις άλλοι έμποροι και οι πλέον ευυπόληπτοι κάτοικοι, συνελήφθησαν και κατηγορήθηκαν ως ένοχοι κατασκοπείας. Η υπόθεση αυτή, όπως εξελίχτηκε αργότερα, ήταν η παρακάτω: κάνοντας έρευνα σ' ένα κάτοικο βρήκαν κάτι γράμματα στη βουλγαρική γλώσσα, προφανώς πλαστογραφημένα, φέροντας πλαστογραφημένες υπογραφές που έθιγαν τους συλληφθέντες ως ύποπτους. Οι επιστολές απευθύνονταν σε μερικά πρόσωπα στην Καβάλα, οι οποίοι και συνελήφθησαν στη συνέχεια. Στις επιστολές αυτές περιγράφονταν οι διάφορες κινήσεις του βουλγαρικού στρατού.

Την ίδια νύχτα που έγιναν οι συλλήψεις έφτασε στην Ελευθερούπολη δικαστικός εκπρόσωπος ο υπολοχαγός Samardjief, πρώην φοιτητής του Πανεπιστημίου των Παρισίων. Αρχισαν οι ανακρίσεις με την παρουσία ενός Κομιτατζή, με αναμφίβολο σκοπό να υπαχθούν στη δικαιοσύνη τα ύποπτα αυτά πρόσωπα. Ύστερα από ξυλοδαρμούς 4 ημερών των υπόπτων αυτών, ένας που ονομαζόταν Νικόλαος Ζευγατότης υπέκυψε στο νοσοκομείο της Κομοτηνής εξαιτίας των πληγών του. Ευτυχώς στην Καβάλα ανακάλυψαν με τις πρώτες ανακρίσεις και μέσω των βασανιστηρίων που προηγήθηκαν την πλαστογραφία των επιστολών και των υπογραφών.

Έτσι, απελευθερώθηκαν οι κρατούμενοι. Αλλά χρειάστηκε πολύς καιρός ακόμη να περάσει έως ότου επανέλθει η υγεία τους στην αρχική κατάστασή της.

Ο ελληνικός λαός βρέθηκε σε μια απελπιστική κατάσταση όταν έφτασε μια διαταγή σύμφωνα με την οποία όσοι επιθυμούσαν, μπορούσαν να μεταβούν στην παλιά Βουλγαρία για να εργαστούν εκεί κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού σε αγροτικές εργασίες. Ολόκληρα χωριά τότε προτίμησαν τη μετανάστευση λόγω της πείνας που τους αφάνιζε. Έτσι, αναχώρησαν οι πρόσφυγες που μαζεύτηκαν στη Νέα Μήδεια¹ και αυτοί που προέρχονταν από το χωριό Κάριανη και πολλοί άλλοι ακόμη. Οι

¹ σημερινός οικισμός Νέα Πέραμος Καβάλας

μετανάστες εγκατέλειψαν τα έπιπλα και ολόκληρη την οικοσκευή τους στη διάθεση των Τούρκων και Βουλγάρων στρατιωτών. Δεν τους επέτρεπαν να πάρουν μαζί τους ούτε τα απαραίτητα είδη. Οι Τούρκοι στρατιώτες, αφού λεηλάτησαν τα εγκαταλελειμμένα σπίτια στα Νέα Μήδεια, τα κατεδάφισαν με σκοπό να πουλήσουν ελεύθερα τα χαλιά και την επίπλωσή τους. Δεν σεβάστηκαν ούτε ακόμα και τις εκκλησίες, αλλά τις παραβίασαν με τρόπο ληστρικό και έριξαν κατά γης τις άγιες εικόνες και τα λειτουργικά σκεύη.

Ιδού Εξοχότατε η πραγματική κατάσταση της περιοχής της Ελευθερούπολης, μέχρι τις 22 Ιουνίου, μέρα της σύλληψής μας και της εκτόπισής μας στη Βουλγαρία.

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗΣ

Η πόλη καταλήφθηκε στις 14 Αυγούστου 1916 από στοιχεία (τμήματα) του 28^{ου} βουλγαρικού συντάγματος.

Ο πληθυσμός αυξήθηκε από τους πρόσφυγες που εισέρεαν στην πόλη και κυμαίνονταν από 4 έως 5.000 κατοίκους σύμφωνα με τις τοπικές αρχές. Στην πόλη σήμερα δεν κατοικούν παρά μόνο 2.500 περίπου. Η διαφορά οφείλεται στην απίστευτη θνησιμότητα που αποδεκάτισε τον πληθυσμό αλλά και στους εκτοπισμούς.

Η διαγωγή των κατακτητών ήταν πράγματι εχθρική, ύστερα μάλιστα από την αποχώρηση του 20^{ου} Ελληνικού Συντάγματος και της Ελληνικής Χωροφυλακής (3 Σεπτεμβρίου 1916). Στις 14 Σεπτεμβρίου 1916 ο υπολοχαγός Petkoff του 37^{ου} Συντάγματος συγκέντρωσε στη δημαρχία τις δημοτικές αρχές και τους δημοσίους υπαλλήλους και τους ανακοίνωσε ότι από τώρα καταργούνται οι ελληνικές αρχές και διέταξε τη σύσταση μιας επιτροπής πέντε ατόμων, 3 Μουσουλμάνων και 2 Ορθοδόξων, της οποίας σκοπός θα είναι η διαχείριση των πραγμάτων της πόλης.

Η διαταγή αυτή εκτελέστηκε αμέσως. Στις 16 Σεπτεμβρίου ο Έλληνας έπαρχος απομακρύνθηκε από την πόλη και υποχρεώθηκε να μεταβεί πεζός στη Δράμα με τη συνοδεία ενός στρατιώτη. Μετά από μία απουσία ενός διμήνου επανήλθε στην υπηρεσία του μετά από παρέμβαση του Νομάρχη Δράμας. Η υπερβολική φορολογία που επέβαλαν οι βουλγαρικές αρχές είχε βαριές συνέπειες στον πληθυσμό. Τα ίδια μέτρα που εφαρμόστηκαν στην Καβάλα με αντικειμενικό σκοπό το θάνατο του πληθυσμού από την πείνα, τα ίδια αυτά μέτρα εφαρμόστηκαν και στην Ελευθερούπολη: αποκλεισμός της πόλης, κατασχέσεις όλων των ειδών των σιτηρών, ανεπαρκής εφοδιασμός. Το Δεκέμβριο του 1916 η πείνα άρχισε να εμφανίζεται στην πόλη. Τα τρόφιμα, και αυτά σε μικρές ποσότητες, ήταν προσιτά μόνο στους πλούσιους και οι ταλαίπωροι πρόσφυγες από τα χωριά που είχαν εκκενωθεί υπήρξαν τα πρώτα θύματά της. Οι πληροφορίες που έφτασαν στην Επιτροπή σημειώνουν ότι ο αριθμός των

προσώπων που πέθαναν στην Ελευθερούπολη κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής ξεπερνά τους 1500, αριθμός που αντιπροσωπεύει το 1/3 του πληθυσμού που ζούσε τότε στην αποκλεισμένη πόλη. Ποια σχόλια μπορούν να προσθέσουν οτιδήποτε στους αριθμούς αυτούς; Εδώ, όπως στην Καβάλα και σε ολόκληρη την Ανατολική Μακεδονία, σχηματίζει κανείς την εντύπωση ότι η πείνα υπήρξε σκόπιμη κατάσταση και οργανώθηκε στην εντέλεια. Και αυτό γιατί παρά τις εκκλήσεις και τις απελπισμένες κραυγές των θυμάτων, η βουλγαρική διοίκηση δεν κατέβαλε καμιά προσπάθεια για να τη σταματήσει. Αντίθετα περισσότερο εδώ, όπως και αλλού, εκμεταλλεύτηκαν τις δυσκολίες των κατοίκων για να τους αποσπάσουν έπιπλα, ρούχα, έργα τέχνης, εργαλεία. Κτλ. Σ' αυτά απέβλεπαν ιδιαίτερα. Ακόμα και η κυβέρνηση η ίδια απέβλεπε στην εξαθλίωση του πληθυσμού από την πείνα αλλά και στην κάλυψη δικών της αναγκών. Και με δικαιολογία την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων αντάλλασσε μερικές χούφτες καλαμποκιού με χρυσό, χαλκό ή βαμβάκι, που κατά καιρούς είχε ανάγκη. Και στο τέλος, γνωστοποίησαν επίσημα στους κατοίκους ότι με την μετάβασή τους στη Βουλγαρία, ήσυχη και ειρηνική χώρα, θα γλίτωναν το θάνατο και θα είχαν τη γενικότερη υποστήριξη των Βουλγάρων

Αγχαρείες, κλοπές, βιασμοί, συλλήψεις προσώπων κλπ.

Αγχαρείες : Εδώ όπως και παντού αλλού οι Βούλγαροι επέδειξαν την απόλυτη περιφρόνησή τους όσον αφορά την ελευθερία των πολιτών. Σημειώνουμε μόνο ως ενδεικτικό την οργάνωση των στρατιωτικών αγχαρειών στις οποίες υποβλήθηκε όλος σχεδόν ο πληθυσμός κάτω από την απειλή των άγριων ξυλοδαρμών.

Τι όφελος έχει να θυμηθεί κάποιος τις αυθαιρεσίες παρομοίων μέτρων δεδομένου των ιδιότυπων όρων της εφαρμογής τους; Αλλά θεωρούμε ότι πρέπει να επιμείνουμε ειδικά στην συχνότητα των συλλήψεων και φυλακίσεων στο σύνολο του πληθυσμού. Ο φόβος της κατασκοπείας φαίνεται ότι είχε εγκατασταθεί στο μυαλό των Βουλγάρων διοικητών της Ελευθερούπολης. Έτσι ακόμη και μια απλή υποψία είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψη των υπόπτων. Αυτό φυσικά ήταν στο τέλος ένα μέτρο για να αποσπάσουν από τους κρατούμενους μεγάλα χρηματικά ποσά. Εάν πιστέψει κανείς στους μάρτυρες που κατέθεσαν, οι δύο αυτές καταστάσεις εφαρμόστηκαν συγχρόνως. Ένας μεγάλος αριθμός των πολιτών της Ελευθερούπολης συνελήφθη και οδηγήθηκε στα υπόγεια του κτιρίου της Επαρχίας. Κλείστηκαν στη φυλακή ως ύποπτοι για κατασκοπία, συνηγορία, κατοχή όπλων κτλ. Όλες οι μαρτυρίες είναι ομόφωνες και τονίζουν ιδιαίτερα τα βασανιστήρια στα οποία υποβάλλονταν οι κρατούμενοι: στέρηση τροφής, ανελέητο ξυλοκόπημα που σε πολλές περιπτώσεις είχαν ως συνέπεια το θάνατο των κρατουμένων.

Οι ύποπτοι που είχαν τα χρηματικά μέσα αποκτούσαν εύκολα την ελευθερία τους πληρώνοντας στους δεσμώτες τους ένα είδος λύτρων. Μερικούς άλλους τους στείλανε στη Δράμα και εκεί τους άφησαν ελεύθερους αφού προηγουμένως τους έδειραν άγρια με ρόπαλα. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι οργάνωσαν μια δίκη για κατασκοπεία εναντίον 57 ατόμων. Τελικά η κατηγορία αποδόθηκε σε 23 φυλακισμένους, από τους οποίους δύο υπέκυψαν στις φυλακές της Δράμας από τα σκληρά βασανιστήρια και τις στερήσεις. 21 μόνο παραπέμφθηκαν στο στρατοδικείο της 10^{ης} Μεραρχίας. 4 καταδικάστηκαν σε θάνατο, ο ένας μάλιστα απ' αυτούς πέθανε πριν να τον εκτελέσουν και 3 άλλους τους απαγχόνισαν στη Δράμα στις 25 Δεκεμβρίου 1927. Ένας καταδικάστηκε σε 15 χρόνια φυλακή και καταναγκαστικά δημόσια έργα. Όλοι οι άλλοι απηλλάγησαν.

Στην ομάδα των 57 ατόμων προβάλλει η μορφή του Μητροπολίτη Ελευθερούπολης, Σεβασμιότατου, Γερμανού Σακελλαρίδη που τον πιάσανε στις 11 Φεβρουαρίου 1917 στην Ελευθερούπολη. Παρέμεινε στη φυλακή μέχρι τις 6 Ιουλίου 1917. Την ημέρα αυτή τον έβγαλαν από τη φυλακή για να τον οδηγήσουν στη Δράμα. Ο τοπικός διοικητής της Δράτης Samardzieff και ο διοικητής της Ελευθερούπολης και ο διοικητής Gionan Tambakoff μαζί με άλλους 4 στρατιώτες τον βγάλανε από τη φυλακή γυμνό και σχεδόν ξυπόλυτο, όπως αναφέρει ο μάρτυρας Διαμαντόγλου. Μέχρι σήμερα κανένας δεν γνωρίζει ποια ήταν η τύχη του και τι υπέφερε. Πολλές διαδόσεις υπάρχουν για το θέμα αλλά τίποτε δεν είναι σίγουρο.

Αυτό διαπιστώνουμε από τη γραπτή κατάθεση του μάρτυρα Διαμαντόγλου η οποία αφορά τα μαρτύρια που υπέστησαν τα αθώα θύματα. Η βουλγαρική διοίκηση, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, προκάλεσε πολλά μαρτύρια και δυστυχία στα πρόσωπα που κατηγορήθηκαν για κατασκοπεία, τους οποίους στη συνέχεια τους εμφάνισε ως αποθανόντες.

Ας ακούσουμε το μάρτυρα **Διαμαντόγλου**:

«Στην ίδια αυτή αίθουσα που βρισκόμαστε σήμερα, τα δυο μου ανίψια, ο Χρήστος ο Ποιμενίδης και ο Γεώργιος Λαζάρου – Παπαβασιλείου, ηλικίας 10 – 12 ετών, που ζούσαν μαζί μου, υποβάλλονταν σε ανάκριση. Ήταν μάρτυρες στην υπόθεση κατασκοπίας για την οποία είχαν κατηγορήσει τον Μητροπολίτη και μένα. Ήταν ακριβώς αυτοί, ο υπολοχαγός Tennef και ο υποδιοικητής Livetkoff, που έκαναν τις ανακρίσεις. Τα βασάνισαν φρικτά, τα ξάπλωσαν κατά γης, πάτησαν επάνω στα στήθη τους με τα γόνατά τους και τα δυο αυτά παιδιά πέθαναν τρεις ή τέσσερις βδομάδες αργότερα. Μέχρι σήμερα ακόμη υπάρχουν τα ίχνη του αίματός τους από τα σπασμένα τους στήθη.

Συνελήφθη ακόμα και η ίδια η μητέρα μου, ανακρίθηκε και υποβλήθηκε σε σκληρά βασανιστήρια. Πέθανε δυο μήνες ύστερα από την

ανάκριση σ' αυτήν ακριβώς την αίθουσα που βρισκόμαστε».

Κλοπές : Όσον αφορά τις κλοπές, όλοι οι μάρτυρες συμφωνούν και βεβαιώνουν ότι ήταν στην ημερήσια διάταξη. Η μανία τους να αποσπάσουν χρηματικά ποσά ήταν ένας από τους βασικούς λόγους εκμετάλλευσης του πληθυσμού και οι κάτοικοι της Ελευθερούπολης γνώριζαν ότι θα δέχονταν αυτούς τους βασανισμούς όσο οι εχθροί ήξεραν ότι μπορούσαν να πληρώνουν γι' αυτό που λαχταρούσαν. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε μια πληρωμή 6.000 λέβα από το ταμείο της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, δια μέσου του Σταύρου Πέτα, νεωκόρου του ναού. Το ποσό παραδόθηκε στον ιερέα Η. Chamaneff ως δωρεά στο 88^ο Βουλγαρικό Σύνταγμα δια να «διανεμηθούν με σκοπό τη συντήρηση των ιερέων της Μερραρχίας». Έτσι τουλάχιστον αναφέρει η απόδειξη πληρωμής. Καταχωρούμε την πληρωμή αυτή στην κατηγορία των λεηλασιών και δεν την θεωρούμε λιγότερο αισχρή από άλλες.

Βιασμοί : Πολλές περιπτώσεις βιασμών επεσήμανε η Επιτροπή η οποία άκουσε για την υπόθεση αυτή πολυάριθμους μάρτυρες. Ανεξάρτητα από την περίπτωση των βιασμών είναι βέβαιο ότι η πείνα βοήθησε τους Βούλγαρους στρατιώτες και αξιωματικούς τους να εκμεταλλευτούν την τιμή των δυστυχημένων αυτών υπάρξεων προσφέροντάς τους μια μπουκιά ψωμί.

Εκτοπίσεις: Οι κατάλογοι που τηρεί η δημαρχία σημειώνουν ότι επί 376 εξορισμένων ανδρών, από ηλικίας από 15 έως 60 ετών, μόνο 209 επέστρεψαν κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων της Επιτροπής. Οι άλλοι πέθαναν ή εξαφανίστηκαν.

Ζημιές στα ακίνητα: Μερικά σπίτια και διαμερίσματα έχουν καταστραφεί καθώς και τα σχολεία, αλλά όπως πάντα όλες οι ζημιές στα ακίνητα θεωρούνται λιγότερο σημαντικές. Καταλήγουμε σημειώνοντας ότι σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχει η Επιτροπή, 250 βόδια, 400 άλογα, 150 αγελάδες, μια ποσότητα καπνού αξίας 20.000 δραχμών και 25.000 οκάδες σιτηρών κατασχέθηκαν χωρίς να αποζημιωθούν οι ιδιοκτήτες κάτοικοι της Ελευθερούπολης. Τα παραπάνω στοιχεία δεν ελέγχθηκαν από την Επιτροπή γιατί αυτός ο έλεγχος ήταν ανέφικτος.

***

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ

Ελευθερούπολη, 13/ 26 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Ζήσης Νεστορίδης που γεννήθηκε στο Ortakoi¹, ηλικίας 55 ετών, κάτοικος Πραβίου², επάγγελμα γιατρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Δεν εγκατέλειπα την Ελευθερούπολη σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής και είδα με τα ίδια μου τα μάτια όλα αυτά που πρόκειται να καταθέσω, όσα έκαναν οι Βούλγαροι εδώ και τα απεριγράπτα τους εγκλήματα. Προσωπικά ο ίδιος δεν υπέστην βασανιστήρια αλλά προσέξτε τι είδα: γνώριζα 4 νεαρά κορίτσια τα οποία υπέστησαν βιασμό. Ήταν η Παρασκευούλα Ι., η Ευγενία Η., η Ελένη Φ., η Ελένη Χ., όλες τους έμειναν έγκυες, τα βρέφη μερικών πέθαναν, ενώ άλλων είναι ακόμα ζωντανά. Όσον αφορά τις παντρεμένες γυναίκες, οι βιασμοί τους ήταν πολυάριθμοι, δεν μπορώ όμως να αναφέρω τίποτα, συνέπεια του απορρήτου της ιδιότητάς μου. Τα νεαρά κορίτσια μου ανέφεραν τους βιασμούς τους γιατί είχαν προσβληθεί από βλεννόρροια. Τις περιποιήθηκα και τις απέστειλα στην Ξάνθη όπου παρέμειναν τρεις – τέσσερις μήνες. Έπειτα επέστρεψαν στην Καβάλα. Οι Βούλγαροι προχώρησαν σε πολλά βασανιστήρια έχοντας ως βασικό σκοπό την κλεψιά για να απογυμνώσουν τον ελληνικό πληθυσμό. Έτσι, είδα έναν άνδρα το κεφάλι του οποίου το είχαν κρεμάσει σε ένα μεγάλο ξύλο και μου το έφεραν για να κάνω αυτοψία της απανθρωπιάς τους. Κατά τη γνώμη μου το έγκλημα αυτό οφείλεται στους Βούλγαρους.

Στο Παλαιοχώρι με κάλεσε ο διοικητής του τόπου και ο Βούλγαρος Παπάς για να πιστοποιήσω το θάνατο ενός προσώπου, του οποίου είχαν κόψει τελείως το λαιμό με ένα μαχαίρι. Πιστοποίησα ότι το κεφάλι του κόπηκε με ένα αιχμηρό όργανο. Υποθέτω ότι και αυτό το γεγονός ήταν έργο αποτρόπαιο κάποιου Βούλγαρου, γιατί κανένας Έλληνας, ούτε Τούρκος μπορούσε να βγει από το σπίτι του κατά τη διάρκεια της νύχτας. Ήμασταν υποχρεωμένοι να παραστήσουμε μάρτυρες σε τέτοιες θεατρικές σκηνές εξευτελιστικές τόσο για συμμαχικά έθνη όσο και για την Ελλάδα, η οποία παρουσιαζόταν θύμα και άξια της τύχης της.

Πολλές νεαρές κοπέλες μεταξύ 18 – 20 ετών υποχρεώθηκαν να δουλέψουν στα στρατιωτικά έργα όπου έπαιρναν για τροφή ένα κομμάτι ψωμί και λίγα λαχανικά. Οι περισσότερες απ' αυτές υπέστησαν το βιασμό. Κατά το διάστημα των δυο ή τριών μηνών (Ιανουαρίου, Φεβρουαρίου,

¹ Αδριανούπολη

² σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

Μαρτίου, Απριλίου 1917) μου επέτρεψαν να πιστοποιήσω την αιτία των θανάτων που συνέβησαν στην Ελευθερούπολη. Ανάμεσα στους αποθανόντες υπήρχαν πολλοί πρόσφυγες, οι οποίοι, σύμφωνα με μια κατάσταση που έκανα, έφτασαν τους 386.

Το μεγαλύτερο μέρος των θανάτων οφειλόταν στην πείνα. Βρήκαν πολλές φορές πτώματα μέσα στα σπίτια τους σε κατάσταση αποσύνθεσης. Όλα αυτά ήταν προγραμματισμένα από τους Βούλγαρους, οι οποίοι οργάνωσαν την πείνα με σκοπό να αναγκάσουν τον πληθυσμό να μεταναστεύσει στη Βουλγαρία. Έτσι, για παράδειγμα, τους πουλούσαν την οκά το καλαμπόκι στην ισοτιμία των 36 λέβα.

Με κάλεσαν να περιποιηθώ τον Ευριπίδη Χατζηνικολάου, έμπορο της Ελευθερούπολης, ο οποίος έπεσε θύμα άγριου σωματικού ξυλοδαρμού και κατόρθωσαν να τον γλιτώσουν. Ήταν κατάμαυρο το σώμα του, γεμάτο πέρα για πέρα από τις εκχυμώσεις και τα ίχνη του ξυλοδαρμού. Όσο για το Νικόλα Δικατατζή, έμπορο επίσης, οι Βούλγαροι τον βασάνιζαν ακόμη περισσότερο. Στο τέλος τον έστειλαν στη Δράμα και αυτός πέθανε στη διαδρομή. Οι Βούλγαροι εισέβαλλαν στην Ελευθερούπολη στις 11 Αυγούστου ημέρα Πέμπτη. Εμπόδισαν την ελεύθερη κυκλοφορία των κατοίκων σε όλο το διάστημα της κατοχής. Υποχρέωσαν όλους τους κατοίκους να εργαστούν για το βουλγαρικό στρατό στην κατασκευή δρόμων και χαρακωμάτων. Επίσης τα όσα έκαναν στη Νέα Μήδεια¹ απέβλεπαν στον εκτοπισμό του πληθυσμού, γυναικών και κοριτσιών και στη μεταφορά τους σε άλλο τόπο δια της βίας. Όσο για τους άνδρες, τους έστειλαν στη Βουλγαρία ως εργάτες σε χειρονακτικές εργασίες με απώτερο σκοπό την εξόντωση του ελληνικού στοιχείου. Έτσι ο πληθυσμός της Ελευθερούπολης, ενώ με τον ερχομό των προσφύγων ανερχόταν στις 5.000, τώρα φτάνει μετά βίας τις 2.000. Η έλλειψη των τροφίμων ήταν τέτοια που ο πληθυσμός αναγκάστηκε να πουλήσει στους Βούλγαρους όλη του την οικοσκευή για να προμηθευτεί τρόφιμα. Εμείς υποφέραμε, βασανιστήκαμε και κακοπάθαμε πολύ μέχρι την ημέρα της απελευθέρωσης.

***

Ελευθερούπολη 13 /26 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Νικόλαος Οικονόμος, που γεννήθηκε στο Πράβι², ηλικίας 49 ετών, κάτοικος Πραβίου, ιερέας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

¹ σημερινός οικισμός Νέα Πέραμος Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

Παρέμενα στο Πράβι μέχρι τις 23 Ιουνίου 1917, μέρα κατά την οποία εκτοπίστηκα μαζί με άλλους ιερείς και τους υπαλλήλους. Οι Βούλγαροι κατέλαβαν την κωμόπολη στις 11 Αυγούστου 1916 και μας φέρθηκαν με καλό τρόπο μέχρι τις 20. Μετά οργάνωσαν τον αποκλεισμό της πόλης όταν το 20^ο Ελληνικό σύνταγμα που ήταν εδώ αναχώρησε για τη Γερμανία. Τότε άρχισαν τις θανατικές εκτελέσεις και άλλα εγκλήματα εναντίον των Ελλήνων. Εγώ ο ίδιος είδα με τα μάτια μου ένα βοσκό που τον χτύπησαν οι Βούλγαροι στρατιώτες και πέθανε επί τόπου από τα πολλαπλά χτυπήματα και από την ξιφολόγη που τον διαπέρασε. Τον έθαψα την επόμενη μέρα. Το γεγονός αυτό έγινε στην είσοδο της πόλης κοντά στο παλιό νεκροταφείο. Δεν μπορώ να θυμηθώ το όνομά του. Τον έλεγαν, νομίζω, Γιώργο και είχε μια ηλικία στα 20 – 25 χρόνια. Γνωρίζω ότι συνέβησαν και άλλες τέτοιες εκτελέσεις. Έτσι, στις 30 Αυγούστου 1916 σκότωσαν 2 αγροφύλακες στη Μουσθένη. Στις 5 Αυγούστου 1916 ο Χριστόδουλος Υφαντόπουλος βρέθηκε στο χωριό Φωλιά σ' ένα σπίτι κομματιασμένος. Το χωριό Φωλιά ήταν άλλωστε κατεστραμμένο. Στις 10 Σεπτεμβρίου 1916 οι Βούλγαροι και οι Τούρκοι έκλεψαν από τους χωρικούς 4.200 λίρες τουρκικές χρησιμοποιώντας βία και εκβιασμούς. Οκτώ άτομα υπέκυψαν στον θάνατο. Το γεγονός αυτό έγινε στις Ελευθερές. Την ίδια μέρα, στην Κάτω Μήδεια, Βούλγαροι και Τούρκοι στρατιώτες που είχαν διοικητή τον Τούρκο Feik bey, αφού βίασαν 17 κορίτσια, τις υποχρέωσαν να γυμνωθούν όλες και να χορέψουν μαζί με τον παπά της Κάτω Μήδειας ενώ συγχρόνως τις έδεσαν. Ο ιερέας πέθανε από τα χτυπήματα 17 – 18 μέρες αργότερα στη Δράμα. Ήταν αυτός που μου ανέφερε τα γεγονότα αυτά. Τα τουρκικά στρατεύματα έφτασαν στην περιοχή μας τον Σεπτέμβριο. Από τις 30 Σεπτεμβρίου 1916 οι Βούλγαροι άρχισαν να κακοποιούν τον πληθυσμό. Τους ανάγκαζαν να δουλέψουν για το στρατό. Στις 6 Οκτωβρίου 1916 βρήκαν τεμαχισμένο σε τρία μέρη το σώμα του ιερέα παπά – Γιάννη στον Ακροπόταμο καθώς επίσης και τον προεστό Απόστολο. Αυτόπτες μάρτυρες μου ανέφεραν το περιστατικό αυτό. Οι Μουσουλμάνοι του χωριού κατηγορούσαν τους στρατιώτες για τα εγκλήματα αυτά. Στις 26 Δεκεμβρίου 1916, κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας στην εκκλησία, στρατιώτες Βούλγαροι ανάγκασαν δια της βίας όλους τους κατοίκους να βγουν έξω και τους έστειλαν στη συνέχεια στα βουνά για εργασία. Οι ίδιες αυτές σκηνές επαναλήφθηκαν την 1^η του έτους και την ημέρα των Θεοφανίων, πάντοτε κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας.

Την εποχή αυτή άρχισαν τα δεινά από την πείνα. Αποτελέσματα του αποκλεισμού ήταν ο αριθμός των αποθανόντων να ανέλθει σε 8 – 10 και πολλές φορές 14 άτομα την ημέρα στην Ελευθερούπολη. Τους βρίσκαμε νεκρούς στο δρόμο, στα σπίτια και τους μεταφέραμε με καροτσάκια στο νεκροταφείο σαν να ήταν σκουπίδια. Το νεκροταφείο αυτό που χρειαζόταν 3 χρόνια να γεμίσει, τώρα συμπληρώθηκε σε μερικούς μήνες.

Μαζί με τον συνάδελφό μου Αθανάσιο Σταματίου Σακελλάριο θάψαμε 1276 πρόσωπα μέχρι το Μάιο του 1917. Είχα ένα τετράδιο στο οποίο σημείωνα τους νεκρούς μαζί με την ένδειξη που αφορούσε την πολιτική τους κατάσταση. Χάθηκε καθώς το σπίτι μου είχε λεηλατηθεί ύστερα από την εξορία μου. Η γυναίκα μου και τα παιδιά μου παρέμεναν στην Ελευθερούπολη στην φτώχεια. Η γυναίκα μου πέθανε από δηλητηριασμένη τροφή (έντερα ζώων).

Στις 23 Ιουνίου 1917 και άλλοι ιερείς και όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι καθώς και οι κοινοτικοί μεταξύ των οποίων βρισκόμουν και εγώ εξοριστήκαμε στη Βουλγαρία. Ξεκινήσαμε ομάδες – ομάδες 148 – 150 άτομα και φτάσαμε στη Soumla. Εκεί μας έκαναν διαλογή και εμάς, 212 ιερείς και μοναχούς, μας μετέφεραν σιδηροδρομικώς στο Gabrono (Velico-Timono)¹. Από εκεί μας πήγαν με τα πόδια στο Seslievo και μας έθεσαν στη διάθεση του τοπικού διοικητή Petroff Goranoff, ο οποίος, αφού εξέτασε τα δικαιολογητικά που μας συνόδευαν, είπε ότι ήμασταν ελεύθεροι να παραμείνουμε στην πόλη, αλλά με την προϋπόθεση να πορευτούμε όπως μπορούσε ο καθένας, χωρίς καμία ανάμειξη ή βοήθεια της κυβέρνησης. Στην παρατήρησή μας ότι καθώς εμείς είμαστε ιερείς και έχουμε ανάγκη εργασίας, πολύ δύσκολα θα έχουμε τα απαραίτητα για την τροφή, αυτός μας είπε να πάμε να καθαρίσουμε τα αποχωρητήρια. Στη Soumla μας απολύμαναν όλους εμάς τους ιερείς σε μια αίθουσα. Μας ξύρισαν κάθε τριχωτό μέρος του σώματός μας και θα μας έκοβαν τα μαλλιά και τα γένια όταν ένας Σέρβος λοχίας που βρέθηκε εκεί μας είπε: «Δεν θα είστε πλέον άξιοι να γίνετε ιερείς εάν τους αφήσετε να κόψουν τα μαλλιά σας. Καλύτερα είναι για σας να πεθάνετε με την ιδιότητα που έχετε τώρα. Τότε, μετά την άρνησή μας καθώς ήμασταν όλοι γυμνοί επί δυο ώρες, οι Βούλγαροι δεν επέμεναν πια.

Στο Seslievo ζητήσαμε ελεημοσύνη από πόρτα σε πόρτα αλλά δεν καταφέραμε τίποτα. Στις 15 Οκτωβρίου 1917 ο υπουργός της δημόσιας εκπαίδευσης ήρθε να μας επισκεφτεί και στις διαμαρτυρίες μας να βελτιώσει την κατάστασή μας, μας οδήγησε στους στρατώνες του πυροβολικού όπου παραμείναμε 7 μέρες. Εκεί μας έδιναν για διατροφή 300 γραμμάρια ψωμί και ένα ζωμό λαχανικών. Την 8^η μέρα ο διοικητής Goranoff Petroff ήρθε και μας είπε ότι δεν θα πάρουν τροφή όσοι δεν δουλέψουν. Έτσι, αναγκαστήκαμε να δουλέψουμε μεταφέροντας κοπριές, ανοίγοντας λάκκους για αποχωρητήρια και καθαρίζοντας αυτούς που υπήρχαν, κάτω από την απειλή πάντοτε των ξυλοδαρμών. Επτά Άγγλοι και δύο Σέρβοι αξιωματικοί υπήρξαν μάρτυρες των βασανιστηρίων που μας επέβαλαν. Με το πρόσχημα ενίσχυσης του Ερυθρού Σταυρού, μας υποχρέωσαν να τους καταβάλουμε ένα μέρος της αμοιβής που παίρναμε ή που θα παίρναμε. Ο ιερέας παπα-Λάμπρος Οικονόμου, ηλικίας 85

¹ Δύο διαφορετικές πόλεις (Gabrono και Velico-Timono)

χρονών, δοκίμασε την ίδια μεταχείριση και παρά τις έντονες διαμαρτυρίες μας στο Σέρβο λοχαγό, πέθανε μπροστά μας και εμείς οι ίδιοι τον θάψαμε. Δεκαπέντε ιερείς, τουλάχιστον είναι αυτοί που πέθαναν.
Ελευθερούπολη 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Σταματία Νίκου Μαργαρίτης Dash, που γεννήθηκε στα Γιάννενα, ηλικίας 62 ετών, νοικοκυρά, κάτοικος Πραβίου¹, επάγγελμα οικιακά, πρόσφυγας από τη Θράκη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Πρόσφυγες από τη Θράκη εγκατασταθήκαμε στο Πράβι πέντε χρόνια πριν την είσοδο των Βουλγάρων στην πόλη, που μας προκάλεσε τόση δυστυχία. Ζούσα μαζί με τον άνδρα μου, ηλικιωμένος και αυτός, ηλικίας 60 ετών και με την κόρη μου, ηλικίας 18 ετών. Η κόρη μου πέθανε από πείνα και από στερήσεις τρεις μήνες πριν αποχωρήσουν οι Βούλγαροι. Οι Βούλγαροι απέκλεισαν την πόλη και έτσι δεν μπορούσαμε να αποφύγουμε αυτά τα οποία πάθαμε. Στον Παράδεισο, κοντά στη Χρυσούπολη, οι Βούλγαροι έσφαξαν το γαμπρό μου, την ανιψιά μου, την αδερφή μου, την κουνιάδα μου και το μικρό κοριτσάκι της. Η αδερφή μου ονομαζόταν Χρυσή Αποστόλου, ο ανιψιός μου Στέλιος Αποστόλου, η ανιψιά μου Μαρία και η κουνιάδα μου Μαρία Στεργίου. Τους άρπαζαν, επίσης, αφού τους σκότωσαν, 5.000 τουρκικές λίρες.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

Η Χρυσούλα Γεωργίου Καραγιώργη, που γεννήθηκε στα Γιάννενα (Βραδέτο), ηλικίας 60 ετών, κάτοικος Πραβίου², άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Κατοικούσα στο Παλαιοχώρι την ημέρα που έφτασαν οι Βούλγαροι εκεί. Ο σύζυγός μου δούλευε ως υφασματέμπορος. Το παιδί μου, ηλικίας 25 ετών, πήγε μια μέρα στην Ελευθερούπολη για κάτι δουλειές. Τον έπιασαν οι Βούλγαροι στρατιώτες, τον πήγαν στο χωριό Κάριανη, εκεί τον κράτησαν όλη τη νύχτα και την άλλη μέρα που ήταν να αναχωρήσει, δωροδόκησε τους φύλακες και έφυγε. Πήγε στο Παλαιοχώρι όπου μου διηγήθηκε πως προτιμούσε να πάει πρόσφυγας στην Ελευθερούπολη. Μια βδομάδα ύστερα από την αναχώρησή του, ήρθαν στο σπίτι μου Βούλγαροι Κομιτατζήδες και απήγαγαν τον άνδρα μου, ηλικίας 61 ετών, και τον

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

πήγαν και αυτόν στην Κάριανη, όπου τον άφησαν ελεύθερο αφού προηγουμένως του πήραν ένα σεβαστό ποσό. Εν τω μεταξύ έπιασαν το γιο μου στην Ελευθερούπολη, τον φυλάκισαν 3 μέρες και μετά τον απελευθέρωσαν. Στη συνέχεια, κατ' επανάληψη, τον έπιασαν και τον φυλάκισαν 9 μήνες στην Ελευθερούπολη και τη Δράμα. Τελικά τον έπιασαν και τον πήγαν στη Lons-Palanca και από εκεί κατάφερε να φύγει πρόσφυγας στο Βουκουρέστι. Εν τω μεταξύ είχε υπογραφεί η ανακωχή. Επεδίωξε να επιστρέψει στην πατρίδα του. Αλλά περνώντας το Δούναβη συναντήθηκε με μια γερμανική περίπολο που τον έριξε στο νερό, κρυολόγησε και πέθανε από τα κρυοπαγήματά του στη Δράμα την ημέρα της γιορτής του Αγίου Δημητρίου.

Όταν ο σύζυγός μου απελευθερώθηκε και ξαναήρθε στο Παλαιοχώρι, Βούλγαροι στρατιώτες τον συνέλαβαν και από τότε δεν ξέρω τίποτα για την τύχη του. Υποθέτω όμως ότι τον σκότωσαν και τον έριξαν σ' ένα πηγάδι που βρίσκεται κοντά στο χωριό. Θα προσπαθήσουμε να το βρούμε.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Νικόλαος Μπόζης**, που γεννήθηκε στο Πράβι¹, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Βρισκόμουν εδώ όταν μπήκαν οι Βούλγαροι στην πόλη τον Αύγουστο του 1916. Στις 17 Σεπτεμβρίου, χωρίς καμία αιτία, με φυλάκισαν μαζί με άλλους 78 στα υπόγεια της δημαρχίας. Τη νύχτα κατ' επανάληψη έρχονταν οι Κομιτατζήδες και μας απειλούσαν ότι θα μας στείλουν στη Βουλγαρία εάν δεν τους αποκαλύψουμε τα μέρη στα οποία είχαμε κρυμμένα τα όπλα μας. Τις επόμενες ημέρες εξακολούθησαν τις ίδιες απαιτήσεις και για να μας εκφοβίσουν, πήραν τον Μαρινόπουλο Παλαιό, έμπορο, ηλικίας 28 ετών, τον έβαλαν στη μέση, τον έριξαν στο έδαφος, ο ένας τον κρατούσε από το κεφάλι και από το λαιμό και ο άλλος από τα πόδια και δυο άλλοι του κατάφεραν σκληρά χτυπήματα σ' όλο του το σώμα. Έχασε τις αισθήσεις του και τον πέταξαν στην άκρη. Ο Μαρινόπουλος είναι ακόμη εν ζωή εδώ στο Πράβι. Την επόμενη μέρα τα ίδια βασανιστήρια τα υπέστη ο Karah Mehmet, γεωργός, που πέθανε 15 μέρες αργότερα. Εγώ καταλήφθηκα από φόβο. Παρήγγειλα τη γριά μητέρα μου να κάνει ό,τι είναι δυνατόν και να με βγάλει από εκεί. Αυτή πήγε και βρήκε το διοικητή Tcherpenlieff, ο οποίος της ζήτησε χρήματα, του πλήρωσε 2.000 δραχμές και αμέσως με ειδοποίησαν να φύγω και να πάω

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

στο σπίτι μου και να μην μετακινηθώ από εκεί, οτιδήποτε και αν συμβεί. Πέντε μέρες αργότερα μου έστειλε τον υπασπιστή του Petro και με παρακάλεσε να ανταλλάξω τα 1.000 λέβα σε 1.000 δραχμές. Και αυτό το έκανα από φόβο. Οκτώ μέρες αργότερα έφερε 100 λίρες τουρκικές, τις οποίες έπρεπε να ανταλλάξω έναντι 23, χωρίς να μου διευκρινίσει αν θα ήταν σε λέβα ή δραχμές.. Έκανα ό,τι ήταν δυνατόν, προμηθεύτηκε 100 λίρες και μου τις αντάλλαξε με την ισοτιμία των 23 λιρών.

Τον Ιανουάριο του 1917 πήγα στο Παλαιοχώρι για να αγοράσω καπνά. Τα πλήρωσα σε δραχμές. Ο διοικητής, αφού έμαθε την υπόθεση, με κάλεσε στις 30 Ιανουαρίου και με έβαλε φυλακή τα μεσάνυχτα. Οκτώ πρόσωπα βρίσκονταν εκεί, έξι οπλισμένοι με τουφέκια. Μ' έριξαν στο έδαφος και με κτύπησαν. Έχασα τις αισθήσεις μου για μια ώρα και όταν συνήλθα άρχισαν να με κτυπούν πάλι. Λιποθύμησα εκ νέου και όταν συνήλθα την επόμενη το πρωί ήμουν γεμάτος αίματα. Με άφησαν ελεύθερο να φύγω αλλά δεν μπορούσα να περπατήσω και κάλεσα τα δυο μου αδέρφια με ένα στρατιώτη, τον οποίο φιλοδώρησα με 10 λέβα. Με πήγαν στο σπίτι μου όπου παρέμεινα στο κρεβάτι 4 μήνες.

Ο γιατρός Γεωργιάδης, αρνήθηκε να με επισκεφτεί. Αν και είχα ανακτήσει τις δυνάμεις μου, μετά από 4 μήνες δεν έβγαίνα πλέον από το σπίτι μου γιατί είχα τρομοκρατηθεί. Στις 21 Ιουνίου 1917 εξορίστηκα μαζί με άλλους 217 άνδρες. Μας οδήγησαν στη Δράμα πεζούς, από εκεί στη Soumla, μετά στο Kitcheno, όπου δουλεύαμε στη σιδηροδρομική γραμμή. Παρέμεινα εκεί 6 μήνες, ενώ μ' έδερναν άγρια, ελάχιστα με φρόντιζαν και δεν έτρωγα παρά μόνο 100 γραμμάρια ψωμί. Στο χωριό Touhin κοντά στο Kitcheno ήμασταν το Σεπτέμβριο 1200 άτομα. Στις 25 Ιανουαρίου 1918 δεν ήμασταν περισσότεροι από 193. Όλοι οι άλλοι πέθαναν από τα βασανιστήρια, την πείνα και τις στερήσεις. Μας είχαν απογυμνώσει απ' όλα, ιδιαίτερα τα ρούχα και η μιζέρια μας δεν περιγραφόταν. Υποχρεωτική εργασία 16 ώρες την ημέρα, πολλοί θάνατοι από βασανιστήρια. Είδα με τα ίδια μου τα μάτια 5 πρόσωπα που βρήκαν το θάνατο καθώς χτυπήθηκαν άγρια από τους Βούλγαρους στρατιώτες γιατί είχαν αρνηθεί να εργαστούν.

Στην περίοδο αυτή είδα περισσότερα από 24 πρόσωπα που υπέκυψαν επί τόπου από τα χτυπήματα που τους έδιναν οι φρουροί τους. Εγώ ο ίδιος, όταν κάποια μέρα αποτάθηκα στο λοχαγό για να του παραπονεθώ, αυτός μου απάντησε «δεν σας φέραμε εδώ για να ζήσετε».

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1918, είδα δυο Βούλγαρους στρατιώτες, τον Patrotchhoff και το Chrysto, που άρπαξαν 3 Έλληνες, τους πήγαν σ' ένα ποταμάκι και τους τουφέκισαν. Ύστερα από την ανακωχή μας βρήκαν Γάλλοι στρατιώτες, μας πήγαν στο Calcandere και εκεί μας άφησαν ελεύθερους.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ελένη Ε.**, που γεννήθηκε στο Πράβι¹, ηλικίας 28 ετών, κατοικεί στο Πράβι, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Δεν εγκατέλειψα την Ελευθερούπολη σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Κατοικούσα μαζί με τον πατέρα μου, τη μητέρα μου και τα δυο μικρά μου αδέρφια. Ένας Βούλγαρος λοχίας που κατοικούσε στο σπίτι μας, στο τμήμα που είχε επιταχθεί και το χρησιμοποιούσε ως γραφείο, και που λεγόταν Petroff Guitchef, με παρακολουθούσε συνέχεια. Μια μέρα που οι γονείς μου είχαν βγει από το σπίτι, κάποια Κυριακή, και ήμουν μονάχη, μπήκε στο δωμάτιό μου, ρίχτηκε επάνω μου, μ' έριξε στο κρεβάτι και παρά τις φωνές μου και την αντίστασή μου με πήρε από κάτω του.

Μετά από αυτό πήγα στην αδερφή μου, της διηγήθηκα τι είχα πάθει και παρέμεινα κοντά της. Δεν είδα πλέον το λοχία ο οποίος με βίασε και με άφησε έγκυο. Γέννησα κανονικά ένα κοριτσάκι που πέθανε μέσα σ' ένα μήνα.

Κανένα άλλο μέλος της οικογένειάς μου δεν έπαθε τίποτα, γιατί τους δωροδοκήσαμε πλούσια και έτσι αποφύγαμε την πείνα η οποία είχε προκαλέσει πολλά θύματα στον πληθυσμό.

***

Ελευθερούπολη 13/ 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Παρασκευούλα Ι.** που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 28 ετών, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής*

Παρέμεινα στην Ελευθερούπολη σ' όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου 1917 οι Βούλγαροι έκαναν μια εξονυχιστική έρευνα στο σπίτι μας όπως ακριβώς έγινε και με τα υπόλοιπα σπίτια. Κάποια μέρα που ο πατέρας μου εργαζόταν στα χαρακώματα, ο Perikles Poplazaroff, υπολοχαγός του βουλγαρικού στρατού, που διέμενε στο σπίτι μας, ζήτησε ένα καφέ. Επέμεινε τον καφέ να του τον μεταφέρω εγώ η ίδια. Η μητέρα μου επιδίωξε να τον πάει αυτή,

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

λέγοντας ότι η αδερφή μου και εγώ δεν ήμασταν στο σπίτι, θέλοντας έτσι να μας προστατεύσει.

Αυτός όμως κατέβηκε γρήγορα τις σκάλες, έτρεξε πίσω μου και με τη βία μ' έφερε στο δωμάτιό μου, μ' έριξε κάτω στο πάτωμα και παρά τις φωνές μου, με βίασε. Ο υπασπιστής του φύλαγε στην πόρτα και εμπόδιζε τη μητέρα μου να μπει για να με βοηθήσει. Από τότε δεν είχα άλλες σχέσεις μ' αυτόν αλλά έμεινα έγκυος και γέννησα ένα παιδί, ένα αγόρι σήμερα ηλικίας 6 μηνών. Ο αξιωματικός έμαθε ότι ήμουν έγκυος αλλά έκανε πως δεν με γνώριζε ποτέ. Πριν με πειράξει, με παρακολουθούσε για πολύ καιρό. Και κάποια στιγμή μ' έπιασε από το λαιμό για να μου βουλώσει το στόμα γιατί δεν ήθελα να του παραδοθώ.

Ο πατέρας, η μητέρα μου και εγώ ήμασταν αναγκασμένοι να πάμε στη δουλειά. Απαλλαχτήκαμε ύστερα από το βιασμό που υπήρξα θύμα. Οι Βούλγαροι με προσέλαβαν αργότερα ως νοσοκόμα σ' ένα νοσοκομείο που ήταν εγκατεστημένο στο Παρθεναγωγείο της Ελευθερούπολης.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ελένη Φ.**, που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 19 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα πλύστρα ασπυροούχων, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Δεν εγκατέλειπα την Ελευθερούπολη σ' όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Ο πατέρας μου και η μητέρα μου πέθαναν το Μάρτιο του 1918 από πείνα. Έμεινα μόνη μου. Ένας Βούλγαρος λοχίας που έμενε στο σπίτι μας, ονομαζόταν Anghelos Theodoron Tascoff, μ' έπιασε μια μέρα και με τη βία με πήγε στο δωμάτιό του και με την απειλή του περιστρόφου του με έριξε στον καναπέ. Στη συνέχεια είχα και άλλες επαφές μαζί του και μου υποσχέθηκε ότι θα με παντρευτεί. Έμεινα έγκυος και το παιδί μου, ένα αγόρι που γέννησα, πέθανε ένα μήνα μετά τη γέννησή του. Ύστερα από το Πάσχα του 1918 ο Tascoff αναχώρησε και από τότε δεν άκουσα τίποτα γι' αυτόν. Αναγκάστηκα να δουλέψω στο βουλγαρικό στρατό για να ζήσω. Όταν ήταν εδώ, πολλές φορές με προμήθευε ψωμί.

***

Ελευθερούπολη 13/ 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ξενοφώντας Μαλαμίδης**, που γεννήθηκε στις Σέρρες, ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα δημοδιδάσκαλος, αφού*

ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Ήμουν διευθυντής σ' ένα σχολείο όπου φοιτούσαν 180 μαθητές περίπου. Τρεις μήνες ύστερα από την κατοχή, έκαναν επίταξη το σχολείο και τα μαθήματα διακόπηκαν. Το μήνα Μάρτιο με συνέλαβαν με την κατηγορία της κατασκοπείας. Παρέμεινα στη φυλακή 22 μέρες. Μερικές μέρες ύστερα από τη φυλάκισή μου με χτύπησαν άγρια χωρίς να μου πουν τους λόγους. Τέλος, την 22^η μέρα με μετέφεραν ενώπιον του δικαστή, στον οποίο αφού κατέθεσα τη μαρτυρία μου αφέθηκα ελεύθερος. Εν τω μεταξύ συνέλαβαν περισσότερα από 150 άτομα, τα περισσότερα από τα οποία, ύστερα από μερικές μέρες φυλάκισης και άγριου ξυλοδαρμού άφησαν ελεύθερους. Τους άλλους τους μετέφεραν στη Δράμα για να δικαστούν εκεί. Θυμάμαι ότι 3 ή 4 πρόσωπα βρήκαν το θάνατο στη φυλακή από τα άγρια χτυπήματα που είχαν λάβει. Θυμάμαι μονάχα το όνομα κάποιου Adheran. Οι Βούλγαροι έκαναν επίσης, μέχρι την ημέρα της εξορίας μας, αρκετές λεηλασίες στα μαγαζιά και τα σπίτια μας. Συνέλαβαν επίσης τον Επίσκοπο, το Φεβρουάριο του 1917. Ακόμη και μετά την αναχώρησή μας, μερικοί παρέμειναν στις φυλακές. Μάθαμε πολύ αργότερα ότι τους μετέφεραν σχεδόν γυμνούς και ξυπόλητους στη Δράμα..

Λένε ότι όλοι υπέκυψαν στα βασανιστήρια. Παρέλειψα να σας πω ότι κατά τη πρώτη σύλληψή μου, με υπέβαλλαν σε σωματική έρευνα και μου έκλεψαν πέντε χρυσά γαλλικά 20φραγκα, το ρολόι και την αλυσίδα μου. Λίγο αργότερα μου επέστρεψαν το ρολόι και την αλυσίδα, όχι όμως και τα χρήματα. Στις 22 Ιουνίου μας οδήγησαν στην εξορία. Ξεκινήσαμε από εδώ τα μεσάνυχτα και πεζούς μας οδήγησαν στη Δράμα, από εκεί στη Soumla με το σιδηρόδρομο, μέσα σε εμπορικά βαγόνια των 50 – 55 ατόμων. Πέντε μέρες μετά πήγαμε στο Carnabat όπου εκεί βρήκαμε πολλούς υπαλλήλους και εμπόρους. Όλος αυτός ο κόσμος καταγινόταν με το φόρτωμα και ξεφόρτωμα τον μεταφορικών βαγονιών που μετέφεραν ξυλεία ή έσπαζαν πέτρες κτλ.

Για τροφή μας έδιναν ψωμί και νερόβραστα πιπέρια. Μάλιστα σας αναφέρω ότι στην Corcoza σκοτώθηκαν από ένα μόνο Βούλγαρο στρατιώτη 28 άτομα με χτυπήματα ροπάλου. Αργότερα μας πήγαν στην Plenva, όπου υποφέραμε και ζούσαμε κάτω από τις ίδιες συνθήκες μέχρι την ανακωχή. Και εκεί μας χτυπούσαν συχνά.

Εγώ ο ίδιος χτυπήθηκα κατ' επανάληψη με τα παραμικρά προσχήματα. Ο διοικητής της Plenva, για να μας παρέχει κάποιες μικρές ευκολίες, ζητούσε χρήματα. Το ίδιο γινόταν και από τους στρατιώτες για ένα κομμάτι ψωμί.

***

Ελευθερούπολη, 13/ 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο αναφερόμενος **Κωνσταντίνος Λοκίδης** που γεννήθηκε στη Ζαγορά, ηλικίας 68 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Οι Βούλγαροι κατέλαβαν την Ελευθερούπολη το μήνα Αύγουστο . Η διαγωγή τους στην αρχή ήταν σχετικά καλή. Αλλά ύστερα από 4 – 5 μήνες υποχρέωσαν τις γυναίκες και τους νέους άνδρες να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα του βουλγαρικού στρατού.

Δούλευαν όλη την ημέρα για ένα κομμάτι ψωμί. Στις 22 Ιουνίου, οι Βούλγαροι εξόρισαν από εδώ κάπου 100 άτομα, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ. Μας πήγαν στην αρχή στη Δράμα, ύστερα στη Soumla, όπου μαζί με άλλους μας άφησαν ελεύθερους. Όλοι οι άλλοι συμπατριώτες μου σκορπίστηκαν στο εσωτερικό της Βουλγαρίας όπου υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα στρατιωτικά έργα της κατασκευής των σιδηροδρομικών έργων, να σπάζουν πέτρες, να σκάβουν τη γη κτλ.

Κατά το μήνα Μάιο, μας μετέφεραν στο Ρορορο, έπειτα σε κάτι μικρά χωριά και τελικά με την ανακωχή σωθήκαμε όλοι.

Το μήνα Οκτώβριο 1916 οι Βούλγαροι συνέλαβαν 15 πολίτες ύποπτους, μεταξύ των οποίων ήταν και ο γιος μου. Κατόρθωσα να τον απελευθερώσω πληρώνοντας 15 φράγκα στο διοικητή της πόλης Tcherpenlief με τη μεσολάβηση κάποιου που τον έλεγαν Διαμαντή Αδαμαντίδη. Τους άλλους τους πήγαν έξω στο Hascovo. Συνέλαβαν πολλά άλλα πρόσωπα με διάφορα προσχήματα. Μεταξύ αυτών ήταν ο αρχιεπίσκοπος Γερμανός ο οποίος παρέμεινε εδώ φυλακισμένος μέχρι την ημέρα της εκτόπισής μας. Δεν γνωρίζω τίποτα για την τύχη του. Άκουσα να λένε για την καταστροφή πολλών χωριών όπως η Μήδεια, η Κάριανη, τα Λακοβίκια, η Φτέρη και ένα μέρος της Ποδογόριανης¹. Μου λεηλάτησαν δυο αποθήκες που είχα εδώ και περιείχαν άχυρο.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Χατζηπασσάς**, ηλικίας 34 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα γραμματέας τις Δημαρχίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Στις 13 Φεβρουαρίου 1917 οι βουλγαρικές αρχές με συνέλαβαν με το πρόσχημα της κατασκοπείας καθώς και πολλούς άλλους. Στις φυλακές της

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

Ελευθερούπολης έμεινα πέντε μήνες και μετά μεταφέρθηκα στις φυλακές της Δράμας για τέσσερις μήνες. Μετέφεραν εκεί 22 κατηγορούμενους και όλοι μαζί δικαστήκαμε από το στρατοδικείο της Δράμας. Δεκαέξι αθώωθηκαν, ένας πέθανε στη φυλακή προτού δικαστεί, τέσσερις καταδικάστηκαν σε θάνατο, από τους οποίους ο ένας μάλιστα πέθανε πριν τον εκτελέσουν. Και ο τελευταίος καταδικάστηκε σε πέντε χρόνια καταναγκαστικά έργα. Όταν απαλλάχτηκα, επέστρεψα στην Ελευθερούπολη και μερικές μέρες αργότερα με οδήγησαν στη Soumla ως όμηρο. Εκεί παρέμεινα μέχρι την ανακωχή ελεύθερος για τον λόγο ότι ήμουν έμπορος. Αλλά παρ' όλα αυτά υποχρεώθηκα να πληρώσω ως φόρο στη βουλγαρική κυβέρνηση 4,20 λέβα. Στο μεταξύ ο πατέρας και η μητέρα μου που παρέμειναν εδώ, πέθαναν παρά τις φροντίδες τις δικές μου και των αδερφών μου που κατέφυγαν στη Δράμα. Στο διάστημα αυτό, οι Βούλγαροι λεηλάτησαν το σπίτι μου. Στη φυλακή δεν με κακοποίησαν αλλά οι περισσότεροι συνάδερφοί μου, φυλακισμένοι, υπέφεραν το μαρτύριο του ξυλοδαρμού.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Φανίτσιος**, κάτοικος Πραβίου¹, που γεννήθηκε στο Λευκοβίτσι της Ηπείρου, ηλικίας 42 ετών, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Εδώ και 20 χρόνια κατοικώ στην Ελευθερούπολη όπου εξασκώ το επάγγελμα του καπνέμπορου. Θυμούμαι ότι οι Βούλγαροι (ένα σύνταγμα) μπήκαν στην πόλη, στις 11 Αυγούστου 1916 και μέχρι τα τέλη του ίδιου μήνα, μέρα κατά την οποία απεχώρησε ο ελληνικός στρατός, η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν καλή αλλά αργότερα άρχισαν τις ωμότητές τους. Στις 2 Αυγούστου 1916 με έπιασαν στο σπίτι μου τρεις Βούλγαροι στρατιώτες και με οδήγησαν σ' ένα άλλο διαμέρισμα του επαρχείου όπου παρέμενα νηστικός όλη την ημέρα και τη νύχτα μέχρι τα μεσάνυχτα.

Άλλοι Βούλγαροι στρατιώτες έδερναν ανελέητα με τα κοντάκια των όπλων τους όλους τους άλλους φυλακισμένους, περίπου 70 άτομα, τους οποίους τους έπιασαν μέχρι το βράδυ της ίδιας ημέρας. Οι στρατιώτες αυτοί μου ζήτησαν κάποια όπλα που ήταν κρυμμένα στο χωριό και στην αρνητική απάντησή μου με απείλησαν ότι θα με δείρουν. Τους υποσχέθηκα να τους δώσω 100 Ναπολέονια και έτσι απέφυγα τους ξυλοδαρμούς. Την επόμενη το πρωί ο διοικητής της πόλης, που ονομαζόταν Tcherpenlief, με κάλεσε στο γραφείο του μαζί με άλλα 4

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

πρόσωπα για να σημειώσει τα ονόματά μας. Πρότεινα στο διοικητή να του δώσω χρήματα και να μ' αφήσει ελεύθερο. Αυτός το δέχτηκε και διέταξε δυο στρατιώτες να με συνοδέψουν στο σπίτι μου για να πληρωθούν τα χρήματα που του υποσχέθηκα, δηλαδή 100 Ναπολεόνια. Στην επιστροφή μου από το επαρχείο δεν βρήκα το διοικητή. Το απόγευμα που επέστρεψε αυτός, δεν κατάφερα να του παραδώσω τα χρήματα γιατί ήταν παρόντες εκεί δυο Τούρκοι αξιωματικοί. Ο διοικητής τότε με διέταξε να αναχωρήσω για τη Δράμα, με συνοδεία 3 Βουλγάρων στρατιωτών. Ξεκινήσαμε πεζοί για εκεί μαζί με πέντε άλλους, με τους οποίους ήμουν μαζί στη φυλακή για μία εβδομάδα. Σε όλο αυτό το διάστημα δε μας έδωσαν τίποτα να φάμε.

Μετά μας μετέφεραν στην Κομοτηνή, στη Φιλιππούπολη, στη Σόφια και σ' ένα χωριό, στο Bani-Hissar, όπου μείναμε 45 μέρες και μετά μας άφησαν ελεύθερους χωρίς όμως να μας δώσουν τίποτα για τροφή. Από εκεί πήγαμε σιδηροδρομικώς στο Felstovion, όπου εργαζόμασταν στις αγγαρείες μέχρι την ημέρα της ανακωχής. Μετά παραμείναμε ελεύθεροι με τις φροντίδες Γάλλων αξιωματικών οι οποίοι περνούσαν από το Δούναβη. Ασχολούμασταν με το ξεφόρτωμα διαφόρων εμπορευμάτων των πλοίων που διέσχιζαν το Δούναβη, δηλαδή σιτάρι, αλάτι κτλ. Ήμασταν πάντοτε γυμνοί και νηστικοί και μας χτυπούσαν συχνά με σιδερένια ραβδιά για να έχουμε μεγαλύτερη απόδοση στην εργασία μας. Πολλοί άλλοι εργάτες εργαζόντουσαν κοντά στους χωρικούς και τους αγρότες της Βουλγαρίας κι έπαιρναν ως αμοιβή 5 – 10 λέβα., από τα οποία δεν έμεναν στα χέρια μας παρά μόνο 20 λεπτά (λέβα) την ημέρα. Τα άλλα τα έπαιρνε ο διευθυντής της επιχείρησης, προφανώς για λογαριασμό της βουλγαρικής κυβέρνησης.

Όσον αφορά το εμπόριο του καπνού, έμαθα κατά την επιστροφή μου από την εξορία ότι η γυναίκα μου αγόρασε μια ποσότητα καπνού, την οποία και πώλησε κατά την απουσία μου σ' ένα καπνέμπορο Βούλγαρο. Οι βουλγαρικές αρχές έλαβαν ως φόρο τουλάχιστον 14.888 λέβα σύμφωνα με τον νόμο, υπολογίζοντας το φόρο αυτό επί της τιμής πώλησης. Έμαθα ακόμη ότι οι Βούλγαροι έπαιρναν 1 – 2 δέματα καπνού από κάθε καπνοπαραγωγό. Τα δέματα αυτά δόθηκαν ως δώρο στους στρατιώτες. Δεν ξέρω τι έκτασης ήταν η λεηλασία που έγινε στα καπνά εδώ, ούτε το φόρο του καπνού που επέβαλλαν οι Βούλγαροι. Ξέρω μόνο ότι επέβαλλαν να πωλούνται τα καπνά μόνο σε εκείνα τα πρόσωπα που είχαν άδεια από τις αρχές, δηλαδή σε βουλγαρικές εταιρείες, την ουγγρική εταιρεία Herzog και την τουρκική εταιρεία Gesimimin. Οι άλλοι καπνέμποροι δεν μπορούσαν να ασχοληθούν με το εμπόριο του καπνού στην Ελευθερούπολη κατά το διάστημα της κατοχής διότι απαγορευόταν αυστηρά η έξοδος των Ελλήνων καπνεμπόρων από τα όρια της πόλης.

Προσθέτω επίσης ότι στο χωριό Belin της Βουλγαρίας εργαζόμασταν

300 έγκλειστοι στην κατασκευή της εκεί σιδηροδρομικής γραμμής και ότι 40 μόνο από τους φυλακισμένους αυτούς επέζησαν. Όλοι οι άλλοι πέθαναν από την πείνα και τις κακομεταχειρίσεις. Εργάζονταν εκεί 18 ώρες την ημέρα και οι επιστάτες τους Βούλγαροι, ο λοχίας και οι στρατιώτες του, τους χτυπούσαν συνέχεια για να εκτελέσουν πιο γρήγορα τη δουλειά τους.

***

Ελευθερούπολη 13/ 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Σταυρινός Πίττας**, που γεννήθηκε στο Σουφλί, ηλικίας 63 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα παντοπόλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ήμουν πρόσφυγας από τη Θράκη. Ύστερα από την κατάληψη της πόλης από τους Βούλγαρους, οι Τούρκοι, με τη βοήθεια των Βουλγάρων, κατέλαβαν τα σπιτάκια στα οποία κατοικούσαμε κοντά στην πόλη. Οι Βούλγαροι ύστερα από την άφιξή τους εδώ ανάγκασαν τους κατοίκους να δουλέψουν στα στρατιωτικά βουλγαρικά έργα. Συνέλαβαν κατ' επανάληψη, με αβάσιμες κατηγορίες, διάφορα άτομα από τα οποία ένας μεγάλος αριθμός πέθαναν στις φυλακές από τα χτυπήματα με ρόπαλα που τους κατάφεραν για να ομολογήσουν πράγματα τα οποία δεν γνώριζαν. Ανάμεσα σ' αυτά τα πρόσωπα είναι ο Στέργιος Ντουμάνης, Χρήστος Χαραλάμπου, Στέργιος Σέρμος καθώς και ο Γεώργιος Σταραγιώργης. Τους πήγαν στη Δράμα για κρέμασμα και μάλιστα πολλούς τους απαγχόνισαν, ανάμεσα στους οποίους τον Σταύρο Μόνστικα και το Τσολακούδα Παναγιώτη. Ύστερα μάλιστα από τον εκπατρισμό των ανδρών που έγινε στη διάρκεια των μηνών Ιουνίου και Ιουλίου 1917, ανάγκασαν τις γυναίκες να δουλέψουν στα καταναγκαστικά έργα για λογαριασμό του βουλγαρικού στρατού αν και πρέπει να προσθέσουμε ότι αυτό το οποίο πήγαν να κάνουν ήταν παράνομο. Μετά τον εκπατρισμό και κατά τη διάρκεια της νύχτας λεηλατούσαν όλα τα μαγαζιά του χωριού. Συνέλαβαν επίσης κατά τη διάρκεια του μηνός Φεβρουαρίου 1917 τον αρχιεπίσκοπο της πόλης. Τον φυλάκισαν εδώ και 4 – 5 μήνες, αργότερα τον οδήγησαν στη Δράμα. Από τότε κανείς δεν ξέρει τι του έχει συμβεί. Λένε ότι τον βασάνισαν σκληρά και στη συνέχεια τον πήγαν στη Δράμα κατά τη διάρκεια της νύχτας με τα πόδια. Εξαιτίας της έλλειψης των ειδών πέθαναν κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής περισσότερα από 1500 πρόσωπα. Από τους εξόριστους το 1/ 3 και ακόμη πολύ μεγαλύτερο ποσοστό, δεν επέστρεψε. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών που δεν επέστρεψαν όπως λένε, πέθαναν στην εξορία.

Συμπληρωματική κατάθεση:

Στη διάρκεια αυτής της εποχής, ήμουν ταμίας στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Κατά το μήνα Αύγουστο 1918 ο διοικητής του τόπου με την παρουσία Βουλγάρων ιερέων με διέταξε να του καταβάλλω το ποσό των 6.000 φράγκων έναντι απόδειξης την οποία και σας την παρουσιάζω. Το ποσό αυτό ανήκε σ' ένα ιερέα της εκκλησίας που τον έλεγαν Γιώργη και ο οποίος μου τα εμπιστεύτηκε προς φύλαξη. Το όνομα του διοικητού μου είναι άγνωστο.

Ελευθερούπολη, 21 Νοεμβρίου 1916

Έλαβον το ποσό των 6.000 λέβα εκ μέρους του νεωκόρου της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, Σταύρου Πίττα, προς φύλαξη, και τα οποία προορίζονται για την περίθαλψη των ιερέων της Μεραρχίας.

Εθωρήθη:
Ο ιερέυς του 88^{ου} Συντάγματος
K. N. Andonoff

Ο ιερέυς
Hr. Chamaneff

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Βλάσκου**, που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα ψάλτης (στην εκκλησία) αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Στις 11 Αυγούστου 1916 μπήκε στο χωριό της Ελευθερούπολης το 38^ο βουλγαρικό σύνταγμα. Στις αρχές οι Βούλγαροι έδειξαν καλή διαγωγή. Αλλά κατά το τέλος του μηνός Αυγούστου, όταν το 20^ο Ελληνικό Σύνταγμα απεχώρησε, άρχισαν οι σκληρότητές τους. Παρέμενα στην Ελευθερούπολη μέχρι το μήνα Ιούνιο 1917 όταν με έπιασαν και με εξόρισαν στη Βουλγαρία ως όμηρο. Μέχρι σήμερα είδα πολλούς εκβιασμούς εκ μέρους των Βουλγάρων. Οι Βούλγαροι στρατιώτες, με τη συνεργασία των Κομιτατζήδων, έμπαιναν κατά τη διάρκεια της νύχτας στα ελληνικά σπίτια, λήστευαν πολλά από αυτά, αφαιρούσαν τα έπιπλα και από πολλούς ζητούσαν και χρήματα. Ανάμεσα στα σπίτια που λεηλατήθηκαν ξεχωρίζει αυτό του δήμαρχου Κωνσταντίνου Εμμανουηλίδη, Αθανασίου Αγγέλου καθώς και η Στρατιωτική Λέσχη.

Πήραν αρκετά χρήματα από τον Κωνσταντίνο Φανίτσιο, τον Νικόλαο Πατρίκιο, τον Νικόλα Μπόζη, το Γρηγόριο Μήττα, τον Κωνσταντίνο Παπανικολάου κτλ, κτλ.

Συνελάμβαναν συχνά τους άρρενες κατοίκους από 18 – 40 ετών. Τους έβγαζαν έξω από το χωριό και τους ανάγκαζαν να δουλέψουν πολλές ημέρες στα χαρακώματά τους. Ήμουν ένας από αυτούς. Η τροφή μας ήταν μισό ψωμί από καλαμποκίσιο άλευρο.

Στις 21 Ιουνίου 1917 συνελήφθηκα από τους Βούλγαρους στην Ελευθερούπολη και με εξόρισαν μαζί με άλλους 80. Πήγαμε με τα πόδια μέχρι τη Δράμα και από εκεί με τρένο στη Soumla. Εκεί οι Βούλγαροι είχαν υπό περιορισμό τους Έλληνες δημόσιους υπαλλήλους, αλλά εμένα καθώς και πολλούς άλλους, μας μετέφεραν στο Kitcheno, όπου πολύ γρήγορα ο αριθμός των ομήρων από τα διάφορα μέρη της Ανατολικής Μακεδονίας ξεπέρασε τις 10.000. Μείναμε εκεί οκτώ μήνες μέχρι την ανακωχή. Η ζωή μας στο Kitcheno ήταν τραγική. Εργαζόμασταν στα έργα κατασκευής, της σιδηροδρομικής γραμμής Σκοπίων – Αχρίδας. Η τροφή μας αποτελείτο από μισό ψωμί και ένα κομμάτι λαχανόφυλλο. Δυο λάχανα για 50 πρόσωπα. Εργαζόμασταν 17 ώρες την ημέρα. Μας χτυπούσαν για το παραμικρό με κασμάδες ή φτυάρια. Υπολογίζω ότι η πλειοψηφία των εξόριστων αυτών πέθανε από την πείνα και τα βασανιστήρια. Προσθέτω, τέλος, ότι παρόμοια αναφορά, πιο λεπτομερή, παρέδωσα στο διοικητή της πόλης μας.

Πριν από τον εκτοπισμό μου από την Ελευθερούπολη κατά το μήνα Φεβρουάριο 1917 με έπιασαν εδώ οι Βούλγαροι καθώς και άλλους 40, όπως επίσης και το Μητροπολίτη Ελευθερούπολης, Γερμανό. Μας πήγαν στις φυλακές του Επαρχείου όπου και παραμείναμε πολλές ημέρες. Μερικούς από μας, και εμένα, μας άφησαν ελεύθερους όταν διαπίστωσαν την αθωότητά μας. Άλλοι όπως ο Νικόλαος Μπόζης, ο Νικόλαος Γοργίτους, τους έδωσαν χρήματα τα οποία τελικά τα πήρε ο διοικητής του τόπου Tcherpenlieff.

***

Ελευθερούπολη, 23/ 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Iman Ahmet Houssein**, που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Πραβίου, Ιμάμης, (ιερωμένος Τούρκος), αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Δυο μήνες ύστερα από την κατοχή, μας έπιασαν οι Βούλγαροι εμένα και 5 Έλληνες στρατιώτες και μας πήγαν στη Δράμα, από εκεί στην Κομοτηνή, με αιτιολογία ότι ήμασταν Βενιζελικοί και φίλοι των συμμάχων. Εκεί μας φυλάκισαν και τέλος μας πήγαν στην Panagiuurista όπου εργαζόμασταν για να βγάλουμε το ψωμί μας περίπου 2 χρόνια, δηλαδή μέχρι την ανακωχή. Με χτυπούσαν κατ' επανάληψη, μου κατέσχεσαν ένα άλογο, που το είχα αφήσει εδώ, μου κατέσχεσαν επίσης 5

– 6 20φραγκα, καθώς επίσης και το ρολόι μου που είχα μαζί μου.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουάριου

Ο ονομαζόμενος Νικόλαος Βοργιάς, που γεννήθηκε στα Lakonikia, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα έμπορος (αποικιακών ειδών), αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Ένα μήνα ύστερα από την άφιξη των Βουλγάρων, περίπου ογδόντα πολίτες της Ελευθερούπολης, συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν στο Επαρχείο χωρίς καμία αιτία. Μερικές μέρες ύστερα έφεραν τον ιερέα και το δήμαρχο της Ποδογόριανης¹ που βρίσκονταν σε μια κατάσταση άθλια, συνέπεια των ξυλοδαρμών που υπέστησαν. Τους έριξαν μπροστά μας στο πάτωμα και μας διηγήθηκαν ότι στην Ποδογόριανη έπιασαν πολλούς κατοίκους, από τους οποίους σκότωσαν 2 – 3, μεταξύ των οποίων βρισκόταν κάποιος Καρεζάν, γεωργός. Όλους μας έπιασε ο φόβος και θελήσαμε να εξαγοράσουμε την ελευθερία μας. Προτείναμε σ' ένα στρατιώτη να πληρώσουμε ένα ποσό για να αποφυλακιστούμε. Ο στρατιώτης μας είπε ότι με το ποσό των 1.000 δραχμών που θα δίναμε στο Διοικητή της περιοχής Tcherpenlieff θα ήταν δυνατό να αποφυλακιστούμε. Όλοι οι άλλοι και εγώ πληρώσαμε το ποσό αυτό με τη μεσολάβηση του στρατιώτη και μας άφησαν ελεύθερους. Στη συνέχεια πολλοί στρατιώτες έρχονταν να μας βρουνε για να μας αποσπούν χρήματα με την απειλή ότι σε αντίθετη περίπτωση θα μας πήγαιναν στη δουλειά. Όσο για μένα πλήρωσα με τον τρόπο αυτό πάνω από 1.500 λέβα. Κάποια μέρα που αρνήθηκα σ' ένα στρατιώτη να τον δωροδοκήσω, με πήγε στο διοικητή ο οποίος μ' έστειλε για δουλειά. Οι συνθήκες της καταναγκαστικής εργασίας ήταν τραγικές. Και άκουσα από μερικούς δυστυχημένους που είπαν στους στρατιώτες: «εάν δεν μας δώσετε τίποτα να φάμε, καλύτερα σκοτώστε μας». Ύστερα από την κήρυξη του πολέμου από την Ελλάδα μας εκτόπισαν στη Soumla. Από εκεί μας στείλανε στο Carnabat, έπειτα στο Kitcheno, στο χωριό Bouki. Πριν να φτάσουμε στο Kitcheno, συναντήσαμε 100 Σέρβους, μισόγυμνους, πεινασμένους, που μας είπαν: «να ποια θα είναι η κατάσταση σας σε λίγο καιρό». Εξαντλητική εργασία 18 ωρών, μεταξύ των άλλων λίγη τροφή και το χειρότερο όλων η διαμονή μας. Είχαμε εξαντληθεί σε τέτοιο σημείο ώστε πολλοί από μας πέφτανε νεκροί ενώ οι στρατιώτες εξακολουθούσαν

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

ακόμη και σ' αυτήν την κατάσταση να μας χτυπούν για να σηκωθούμε. Η πείνα ήταν τόσο άγρια που ο Χαράλαμπος Κονδυλίδης από τη Μουσθένη, που έκλεψε ένα κομμάτι ψωμί από ένα στρατιώτη, δάρθηκε τόσο άγρια που έπεσε νεκρός σε 24 ώρες. Η θνησιμότητα πήρε μεγάλη έκταση ώστε από τους 550 που ήμασταν, δεν μείναμε στη ζωή παρά μόνο 300 και αυτό μόνο σ' ένα χρόνο. Φτιάξανε ένα νοσοκομείο, μια αχυροκαλύβα. Στο χώρο βρίσκονταν εικοσιτέσσερις άρρωστοι όταν ξέσπασε πυρκαγιά από την οποία κάηκαν ζωντανοί οι έντεκα. Μεταξύ αυτών ήταν ο Βασιλίτσας, έμπορος από τις Σέρρες και ένας κάτοικος από την Ελευθερούπολη, ο Ζαχαρίας Αραμπατζής. Την επόμενη οι Βούλγαροι κατηγορήσαν για την πυρκαγιά ένα νοσοκόμο, που ήταν και αυτός αιχμάλωτος, ο οποίος πέθανε από τα κτυπήματα που του κατάφεραν.

Με την πρώτη φήμη της ανακοχής, οι Βούλγαροι διπλασίασαν τις αγριότητες τους. Συνέλαβαν 3 Έλληνες (το Ζαπάτο, πρόσφυγα από το Ορτακοί, τον Αντώνη, κλητήρα στα δικαστήρια της Ελευθερούπολης, τον Δαλακιβάνη, καρποιοί στη Δράμα) και τους σκότωσαν. Αυτά τα είδαν σύντροφοί μου και μου τα διηγήθηκαν. Είναι οι ίδιοι αυτοί που τους έθασαν. Ήταν ο Patrotchhoff, ο Σταθμάρχης του Markouli ο οποίος τους σκότωσε.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αλκιβιάδης Παπουτσόπουλος** που γεννήθηκε στο Ζαγόρι της Ηπείρου, ηλικίας 53 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω αναφορά.*

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής εισβολής στην Ελευθερούπολη, βρισκόμουν εδώ. Νοίκιαζα κάτι αποθήκες όπου αποθήκευσα τα καπνά που αγόραζα από τα χωριά της Ελευθερούπολης. Η βουλγαρική εισβολή έγινε στις 11 Αυγούστου 1916. Το τμήμα του στρατού που εισέβαλε στο Πράβι το αποτελούσαν περίπου 4.000 στρατιώτες. Στην αρχή η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν καλή. Αλλά ύστερα από την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων, στο τέλος του μήνα Αύγουστου 1916, άρχισαν οι βουλγαρικές ωμότητες. Οι Βούλγαροι συνελάμβαναν κάθε βδομάδα 50 – 60 πρόσωπα, άνδρες και γυναίκες από 20 – 40 ετών, τους πήγαιναν έξω στην Ελευθερούπολη για να εργαστούν σε αγγαρείες, στην κατασκευή δρόμων. Σκότωσαν κατά την είσοδό τους στην πόλη ένα βοσκό που οδηγούσε το κοπάδι του που αποτελείτο από 15 έως 20 αρνιά. Στη συνέχεια έκλεψαν όλα τα αρνιά. Σκότωσαν επίσης έξω από το Πράβι έναν Έλληνα καλόγερο και τον υπηρέτη του, χωρίς να ξέρω την αιτία. Οι Βούλγαροι αξιωματικοί κατέλαβαν με τη βία διάφορα σπίτια, τα έπιπλα

των οποίων (Κωνσταντίνου Εμμανουήλ και Διαμαντή) τα κλέψανε και τα μεταφέρανε στη Βουλγαρία στη διάρκεια της κατοχής. Οι Βούλγαροι συνέλαβαν και μετέφεραν στη Δράμα τον αρχιεπίσκοπο της Ελευθερούπολης, Γερμανό. Από τότε αγνοείται η τύχη του, Βούλγαροι στρατιώτες όμως μας είπαν ότι τον σκότωσαν. Αυτό έγινε γιατί υπήρχε η υποψία ότι ο εν λόγω Μητροπολίτης ήταν προδότης, μετέδιδε δηλαδή στους συμμάχους της Αντάντ ειδήσεις που αφορούσαν τον αριθμό και τις κινήσεις των βουλγαρικών στρατευμάτων, γεγονός που κατά την άποψή μου δεν είναι αληθές.

Υπήρχε εδώ στο Πράβι μια εταιρεία μουσικών με 30 – 35 μαθητές που σπούδαζαν μουσική. Όλα τα μουσικά όργανα της εταιρείας κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους. Κατέσχεσαν επίσης και μετέφεραν όλο το σιτάρι και το καλαμπόκι των 8 χωριών που βρίσκονται γύρω στην Ελευθερούπολη. Δεν ξέρω όμως την ποσότητα των εν λόγω δημητριακών. Εξαιτίας των κατασχέσεων αυτών, ο πληθυσμός της Ελευθερούπολης άρχισε να υποφέρει τα μέγιστα καθ' όσον το σιτάρι αυτό και το καλαμπόκι δεν πουλήθηκε από τους Βούλγαρους, παρά μόνο στην τιμή των 30 και 38 λέβα το κιλό. Τιμή τόσο μεγάλη που κανένας κάτοικος της Ελευθερούπολης δεν μπορούσε να την πληρώσει. Σύμφωνα με τους καταλόγους της δημαρχίας μας, ο αριθμός αυτών που πέθαναν κατά τη διάρκεια του έτους 1917 ανέρχεται σε 1700. Στα 1918 είναι λιγότεροι αυτοί που πέθαναν. Αυτό οφείλεται στη μείωση του πληθυσμού από τον εκπατρισμό – εξορία 400 κατοίκων, ηλικίας 25 – 40 και στην αναχώρηση στη Βουλγαρία πολλών οικογενειών. Οι εξορισμοί αυτοί έγιναν στις 23 Ιουνίου 1917 και το Σεπτέμβριο του 1917. Ο διοικητής της Ελευθερούπολης που ονομαζόταν Skandalski, με κάλεσε στο γραφείο του μαζί με άλλα επτά άτομα, τους: Δ. Δημάδη, Ιωάννη Γοργία, το γιατρό Νεστορίδη, Ιωσήφ Στεφάνου, Αριστείδη Ρουσομάνη, Ευριπίδη Χατζηνικολάου και Πέτρο Σπύρου. Τρεις από αυτούς, οι πιο νέοι, ο Στεφάνου, ο Ρουσομάνης και Χατζηνικολάου, εξορίστηκαν στη Soumla. Τους άλλους 4 τους άφησαν ελεύθερους (καθώς φαίνεται έδωσαν κάτι ποσά). Όσον αφορά εμένα έδωσα στον επικεφαλής αξιωματικό 4.000 λίρες με το πρόσχημα ότι τα δίνω για την ενίσχυση του Ερυθρού Σταυρού. Ήταν ο γραμματέας του διοικητή που με συμβούλεψε να πληρώσω το ποσό αυτό. Αυτοί μου ζήτησαν να πληρώσω 5.000 λίρες.

Προσθέτω επίσης ότι στις 23 Ιουνίου 1917 διοικητής στην Ελευθερούπολη ήταν ένας άλλος αξιωματικός που τον έλεγαν Tambakoff και αυτός με κάλεσε στο γραφείο του και μου είπε ότι μπορώ να παραμείνω ελεύθερος αν του πληρώσω 10.000 λέβα. Τον πλήρωσα 8.000 λέβα σε χαρτονομίσματα. Όσον αφορά τα καπνά, ξέρω ότι στη διάρκεια του έτους 1917, ήταν μόνο οι Οθωμανοί στρατιώτες του συντάγματος αυτοί που διέμεναν στα περίχωρα της Ελευθερούπολης, οι οποίοι αφαίρεσαν μια ποσότητα από 5 – 6 οκάδες καπνό από κάθε

καπνοπαραγωγό με το πρόσχημα ότι τα καπνά αυτά τα παίρνανε ως δώρα για τους στρατιώτες. Μόνο οι Βούλγαροι κατά τη διάρκεια του έτους 1918 επέβαλλαν στον κόσμο μια φορολογία 0,60 λέβα σε κάθε κιλό καπνού. Δεν μπορώ όμως να υπολογίσω σε τι ποσό ανερχόταν η φορολογία αυτή, ούτε και την ποσότητα που δόθηκε στους Τούρκους στρατιώτες, γιατί στη διάρκεια της κατοχής οι βουλγαρικές αρχές, δεν μας επέτρεπαν να ασχοληθούμε με την κίνηση των καπνών. Ο Chassan Effendi, που αντιπροσώπευε την Gesimimin και ο Koutsouk Ahmet Effendi, αντιπρόσωπος της Charles Spirer, μπορούν να σας δώσουν σχετικές πληροφορίες.

***

Ελευθερούπολη 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Διονύσιος Βάρκλας**, που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Το έτος 1917 οι Βούλγαροι που είχαν εισβάλλει στην Ελευθερούπολη με πιάσανε χωρίς αιτία και με στείλανε μαζί με τον αδερφό μου Ιωάννη και 200 άλλους συμπατριώτες μου στη Soumla και από εκεί με το σιδηρόδρομο στο Kitcheno, όπου συναντήσαμε περίπου χίλιους ακόμα ομήρους. Παραμείναμε εκεί 8 μήνες μέχρι την ανακωχή. Σ' όλο αυτό το διάστημα υποφέραμε μια ζωή άθλια. Εργαζόμασταν συνεχώς 18 ώρες συνέχεια. Οι Βούλγαροι μας έδερναν συνέχεια με χοντρά ξύλα που χρησιμοποιούσαν για καυσόξυλα ή με πέτρες, όταν καθυστερούσαμε στην εργασία. Για τροφή μας έδιναν λαχανικά φασόλια ή πατάτες, όλα κατώτερης ποιότητας. Κοιμόμασταν μέσα σε αχυροκαλύβες, πάντοτε καταβρεγμένοι από τα νερά που μας πλημμύριζαν κάθε φορά που έβρεχε. Δε λάβαμε ποτέ αμοιβή για την εργασία μας, ούτε μια πεντάρα. Από αυτά τα πρόσωπα που εξορίστηκαν, 200 περίπου πέθαναν από τις στερήσεις. Μεταξύ αυτών βρισκόταν και ο αδερφός μου ο Γιάννης. Είδα με τα μάτια μου όλους αυτούς τους νεκρούς καθόσον οι Βούλγαροι με υποχρέωσαν να τους θάψω.

***

Ελευθερούπολη, 14/ 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ζήσης Γ. Βαλβάνης (Βαλαβάνης)** που γεννήθηκε στο Ortakion στη Θράκη, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Συνελήφθηκα από τους Βούλγαρους στην Ελευθερούπολη στις 22 Ιουνίου 1917 και με πήγαν την ίδια μέρα με τα πόδια στη Δράμα. Έπειτα στη Soumla με το τρένο και από εκεί στο Carnabat, όπου συνάντησα τρεις χιλιάδες ακόμα όμηρους που προέρχονταν από την Ανατολική Μακεδονία. Μεταξύ τους βρίσκονταν πολλοί Έλληνες δημόσιοι υπάλληλοι. Ο νομάρχης των Σερρών Ανδρεάδης, ο νομάρχης της Δράμας Μπακόπουλος και πολλοί άλλοι. Στο Carnabat μείναμε 3 μήνες. Ύστερα 400 περίπου από μας, μας μετέφεραν στο Kitcheno όπου συναντήσαμε 5.000 περίπου άλλους όμηρους. Η ζωή μας στο Carnabat καθώς και το Kitcheno ήταν ανυπόφορη. Κοιμόμασταν σε κάτι αχυροκαλύβες, εργαζόμασταν στις αγγαρείες 12 – 15 ώρες συνέχεια. Η εργασία μας ήταν να μεταφέρουμε πέτρες για την κατασκευή γεφυρών και η μεταφορά ξυλείας για την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Σκόπια – Οχρίδα. Αν κάποιος από μας δεν μπορούσε να εργαστεί, είτε γιατί ήταν άρρωστος είτε γιατί ήταν εξαντλημένος, τον χτυπούσαν με ρόπαλα ή μαστίγιο κτλ.

Πρέπει εδώ να σημειώσω ότι ο διοικητής διέταζε τη μετάβαση ακόμα και των αρρώστων στον τόπο μας εργασίας και μας άφηνε εκτεθειμένους στο ύπαιθρο όλη την ημέρα με τα βουνά σκεπασμένα με χιόνι. Κανένας δεν παρέμενε στην αχυροκαλύβα για ανάπαυση. Η τροφή μας ήταν απαίσια και λιγοστή. Μας έδιναν 400 – 500 γραμμάρια ψωμί την ημέρα και μια μικρή ποσότητα λαχανικών – μια ποσότητα πάντοτε λιγοστή, 5 – 6 κιλά φασόλια έπρεπε να διανεμηθούν σε 230 ομήρους. Υπολογίζω ότι στην περιφέρεια όπου εργαζόμασταν βρίσκονταν 5.000 όμηροι. Βρίσκονταν επίσης και άλλοι στα περίχωρα που δεν κατάφερα να δω. Το ¼ των ομήρων αυτών αρρώστησε και μεταφέρθηκε στα νοσοκομεία του εσωτερικού της Βουλγαρίας. Έχω μάθει ότι το μεγαλύτερο μέρος των ομήρων αυτών πέθανε από την πείνα. Κοντά στο Kitcheno, σε ένα χωριό που το λένε Tachil, έντεκα όμηροι άρρωστοι κήκαν ζωντανό σε μια αχυροκαλύβα που χρησίμευε ως νοσοκομείο. Μάθαμε ότι οι στρατιώτες που τους φύλαγαν έβαλαν φωτιά στα άχυρα για να μας πάρουν τα χρήματα που κατείχαν. Όταν φτάσαμε στη Soumla, ο Βούλγαρος διοικητής του οποίου δεν γνωρίζω το όνομα, μας ζήτησε τα χρήματά μας, λέγοντάς μας ότι θα μας τα επιστρέψει. Αναγκάστηκα να του καταβάλλω το ποσό των 1.000 μάρκων σε χαρτονομίσματα. 150 λέβα και 150 δραχμές. Και άλλα ποσά είχαν παραδοθεί στον ίδιο διοικητή από τους στρατιώτες. Κανένα από τα ποσά αυτά δεν μας έχει επιστραφεί αν και στο Kitcheno κάναμε πολυάριθμες αιτήσεις στις βουλγαρικές αρχές.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Σωτηρίου Φανίτσιος**, που γεννήθηκε στο Λιασκοβίτσι (Ηπείρου), ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση στην Επιτροπή*

Στις 28 Οκτωβρίου 1916, έπιασαν εμένα και άλλους πέντε συμπατριώτες μου (Ιωάννης Τεπέρογλου, φαρμακοποιός, Μιλτιάδης Ματσόπουλος, καπνέμπορος, Κυριάκος Ντέφλου, χοντρέμπορος, Δημήτριος Καταρτζής, γιατρός, Κωνσταντίνος Καταρτζής, γιατρός, Κωνσταντίνος Παπαβαγγέλου, γιατρός) και όλους μετά από διαταγή του διοικητή της πόλης Tcherpenlieff μας πήγαν με τα πόδια στη Δράμα συνοδεία τριών στρατιωτών. Στη Δράμα πληροφορηθήκαμε ότι αιτία της σύλληψής μας ήταν τα φιλο-ανταντικά αισθήματά μας. Ύστερα από μια βδομάδα φυλακής μας οδήγησαν σιδηροδρομικώς στην Κομοτηνή. Ύστερα από 2 ημέρες που μείναμε εκεί στη φυλακή, μας απολύμαναν από τα μικρόβια που είχαμε (ψείρες) και μετά μας πήγαν στη Σόφια και από εκεί στο Bani-Hissar, όπου παραμείναμε 45 μέρες κλεισμένοι σ' ένα σπίτι που το φύλαγαν μερικοί στρατιώτες με αυστηρή απαγόρευση εξόδου. Στη Δράμα η παρέα μας ήταν αρκετά μεγάλη, αποτελείτο περίπου από είκοσι άτομα ομήρους οι οποίοι είχαν στερηθεί όλα τους τα χρήματα. Στο Bani-Hissar, δεν μας διένειμαν καμία τροφή. Οι σκοποί - στρατιώτες αγόραζαν για μας τρόφιμα ανάλογα με τα χρήματα που μας δίναμε. Όσον αφορά τους φτωχούς ανάμεσά μας, υπήρχε μεταξύ μας κάποιος Ιταλός που τον έλεγαν Baccaro, φυλακισμένος και αυτός, ο οποίος μας ενίσχυε με μερικά χρήματα. Ένας Ολλανδός ήρθε για να ενδιαφερθεί για την τύχη των Ρουμάνων αιχμαλώτων και του αναθέσαμε να μεταβιβάσει στον Έλληνα αντιπρόσωπο στη Σόφια παράκληση να ενδιαφερθεί για την τύχη μας. Στη συνέχεια μας κάλεσαν στη Σόφια και εκεί μας χώρισαν σε δυο ομάδες. Σ' αυτούς που είχαν τα μέσα να συντηρηθούν μόνοι τους και σ' αυτούς που δεν είχαν. Ήμασταν πάντοτε αιχμάλωτοι και για κάθε τι που αγοράζαμε από τους φύλακες, τους δίναμε από 50 - 100 λέβα. Την ημέρα των Χριστουγέννων, με συνοδεία 3 στρατιωτών για τον καθένα από μας, μας έδωσαν την άδεια να πάμε στην εκκλησία. Η ίδια αυτή κατάσταση συνεχιζόταν και καθώς ήμασταν εξαντλημένοι, προσπαθήσαμε με τη μεσολάβηση του αντιπροσώπου μας να αλλάξουμε την κατάστασή μας. Μας στείλανε στο Hascovo, όπου μας άφησαν ελεύθερους να κυκλοφορούμε στην πόλη με την υποχρέωση να παρουσιαζόμαστε μια φορά την βδομάδα στην ασφάλεια. Η κατάσταση αυτή διήρκεσε μέχρι την ανακωχή. Κατορθώσαμε να επιζήσουμε με δικά μας μέσα και υποχρεωθήκαμε συχνά να εργαστούμε χειρωνακτικά. Μεταφορά υλικών, δεμάτων καπνού, σάκων σιταριού κτλ. Ο γιατρός Δ. Καταρχής μας εγκατέλειψε στο Bani-Hissar και μεταφέρθηκε στη Koullia-Vidi. Δεν επέστρεψε ακόμη και ούτε έχουμε ειδήσεις του. Η οικογένειά του που

βρίσκεται στο Βόλο, έγραψε χθες για μια φορά ακόμη ζητώντας να μάθει νέα του. Όσο για τον άλλο γιατρό, τον Κωνσταντίνο Παπαβαγγέλου, μεταφέρθηκε στο Κιντζαλί και από εκεί επέστρεψε στην Ελευθερούπολη. Στο Ηασονο, κατόρθωσα να έχω μια συνάντηση με ένα Σέρβο, ο οποίος ήταν γραμματέας μιας πρεσβείας στη Σόφια. Αυτό και μόνο ήταν αρκετό για να με χωρίσουν από την ομάδα μου και να με στείλουν στο Δούναβη μαζί με άλλους 350 Σέρβους και 80 Έλληνες, όπου εργαζόμασταν στην εκφόρτωση των ποταμόπλοιων. Για τροφή είχαμε βρασμένα φασόλια, ψωμί ή αγριόχορτα. Όλες οι εργασίες εκεί γίνονταν κάτω από συνεχείς ξυλοδαρμούς. Μας έβαζαν μέσα στα καρότσια και έκαναν εικονικές εκτελέσεις καθώς εμείς βελάζαμε σαν τα πρόβατα. Αυτό γινόταν μέχρι την ημέρα που τα γαλλικά στρατεύματα μας απελευθέρωσαν, το Νοέμβριο του 1918.

Σ' αυτήν την κατάθεση ήταν παρόντες οι κ.κ.:

Ιωάννης Τεπέρογλου, που γεννήθηκε στη Σινασό, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, φαρμακοποιός.

Μιλτιάδης Ματσόπουλος, που γεννήθηκε στο Τσοτύλι (Ηπειρού) ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, καπνέμπορος

Αυτοί, αφού έδωσαν τον καθορισμένο όρκο, επιβεβαίωσαν εξ ολοκλήρου την κατάθεση του μάρτυρα μέχρι την ώρα που τον στείλανε στο Δούναβη.

Τη στιγμή της υπογραφής ο Κωνσταντίνος Φανίτσιος πρόσθεσε ακόμη ότι οι σύντροφοί του υποχρεώνονταν να καταβάλλουν στη βουλγαρική κυβέρνηση, ως φόρο, ολόκληρες σχεδόν τις αποδοχές που εισέπρατταν όταν εργάζονταν. Οι άλλοι μάρτυρες επιβεβαίωσαν το γεγονός.

***

Ελευθερούπολη 14 / 27 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γρηγόριος Στεργίου**, που γεννήθηκε στη Χαλκιδική, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα αμαξάς (Εταιρία Μεταφορών), αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Ένα μήνα ύστερα από τη βουλγαρική εισβολή οι αστυνομικοί με αναζήτησαν για να με συλλάβουν με την κατηγορία της μεταφοράς όπλων.

Στη διάρκεια της κατοχής είχα πράγματι μεταφέρει όπλα για τους Έλληνες αντάρτες. Κρυβόμουν σε διάφορα σπίτια μέχρι τις 18 Φεβρουαρίου 1917, οπότε με συνέλαβαν και με φυλάκισαν στο Επαρχείο, όπου παρέμεινα ένα μήνα. Με έδερναν 4 φορές την ημέρα. Ένα μικρό κοριτσάκι μου έφερνε φαγητό. Τη ρώτησα τι έγινε ο Στέργιος και μου απάντησε ότι το μαγαζί του είναι κλειστό ελλείψει πελατείας και ότι ο

ίδιος βρίσκεται στο σπίτι του. Τη συζήτησή μας αυτή την άκουσε ένας Βούλγαρος λοχίας, μπήκε στο κελί μου και με ρώτησε ελληνικά «Ποιος είναι αυτός ο Στέργιος και γιατί κρύβεται;». Έστειλε μερικούς στρατιώτες, τον αναζήτησαν και τον έφεραν στην φυλακή. Με ξυλοδαρμούς και απειλές ήθελαν να τους πει που είχαμε κρυμμένα τα όπλα. Ο Στέργιος βρήκε το θάνατο στη φυλακή μέσα σε 3 μέρες εξαιτίας των φρικτών βασανιστηρίων. Με εξόρισαν στη Βουλγαρία, από εκεί πήγα στη Dordroudja, όπου έμεινα 18 μήνες δουλεύοντας σε διάφορους χωρικούς. Δεν με κακομεταχειρίστηκαν πλέον. Τα δυο μου σπίτια στην Ελευθερούπολη, κυριολεκτικά τα λεηλάτησαν. Ο μάρτυρας πρόσθεσε ότι του κατέσχεσαν 16 άλογα, 6.700 οκάδες άλευρα, δυο αμάξια, τρία καροτσάκια, 90 χήνες και όλα τα κινητά αγαθά που βρήκαν στο σπίτι του.

***

Ελευθερούπολη 14/ 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Πελάγιος Μαρινόπουλος** που γεννήθηκε στην Αγχίαλο (Βουλγαρίας), ηλικίας 36 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα έμπορος αποικιακών ειδών, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον μας Επιτροπής*

Την 1^η Οκτωβρίου 1916 με κάλεσαν να παρουσιαστώ στο Βούλγαρο διοικητή της Ελευθερούπολης ο οποίος χωρίς κανένα λόγο μ' έβαλε στη φυλακή μαζί με πολλά άλλα άτομα Την επόμενη μέρα 4 στρατιώτες και Κομιτατζήδες Βούλγαροι ήρθαν στη φυλακή, πήραν ένα μουσουλμάνο, τον ξάπλωσαν στο έδαφος και τον χτυπούσαν με ρόπαλα. Αμέσως μετά ρώτησαν εμένα για το που βρίσκονταν οι στρατιωτικές αποθήκες της πόλης. Δεν γνώριζα τίποτα και δεν μπορούσα να τους απαντήσω. Έτσι και εγώ υπέστην την ίδια μεταχείριση. Μετά από ένα πολύ δυνατό κτύπημα λιποθύμησα και δε ξέρω τι συνέβη. Έμεινα έτσι πολύ ώρα στη φυλακή μαζί με τον Τούρκο σε μια κατάσταση οικτρή. Ήρθε τότε κοντά μου ένας φίλος μου, ο Παναγιώτης Αραμπατζής και μου πρόσφερε να πω λίγο κονιάκ. Ο φίλος μου, μόλις έμαθε τι μου είχε συμβεί, εξαφανίστηκε. Τότε ήρθε κοντά μου ένας στρατιώτης και μου είπε. «Θα σε σκοτώσουν αμέσως. Δώσε μου το ρολόι σου ως ενθύμιο». Του το αρνήθηκα. Μου έδωσε τότε ένα γερό χτύπημα και μου το πήρε. Την επόμενη ο διοικητής της Ελευθερούπολης με κάλεσε στο γραφείο του και μου είπε ότι θα με απελευθερώσει αν του δώσω 100 λίρες. Αρνήθηκα και πάλι και με ξαναέβαλε φυλακή. Στις 5 η ώρα το βράδυ της ίδιας μέρας μας μετέφεραν στη Δράμα όπου μας έβαλαν εκ νέου φυλακή για 8 ημέρες. Μετά από αυτό το διάστημα μας έστειλαν στην Κομοτηνή. Ήμασταν 23 άτομα από την Ελευθερούπολη. Από την πόλη αυτή μας πήγαν στη Φιλιπούπολη και

από εκεί στη Σόφια. Στη Σόφια μας έκλεισαν στη φυλακή περίπου ένα μήνα. Ύστερα μας μετέφεραν στη Φιλιππούπολη, στη συνέχεια στο Carlonο και από εκεί στο Hissar, όπου μείναμε σαράντα μέρες. Ύστερα μας έφεραν εκ νέου στη Σόφια. Από εκεί Γερμανοί αξιωματικοί μας πήραν και μας μετέφεραν στη Σόφια και από εκεί στο Hascono, όπου και παραμείναμε 1 ½ χρόνο.

Όλο αυτόν τον καιρό δεν τρώγαμε τίποτε άλλο παρά ένα κομμάτι ψωμί. Από το Hascono με στείλανε σ' ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, όπου δεν μας έδιναν παρά 200 γραμμάρια ψωμί την ημέρα, μέχρι την ημέρα που επέστρεψα εδώ.

***

Ελευθερούπολη 16 Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Βασιλική Ζάχου** που γεννήθηκε στα Λιακοβίγια¹, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Πραβίου, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Παρέμεινα εδώ σε όλο το διάστημα της κατοχής της Ελευθερούπολης μαζί με τον σύζυγό μου, τα δυο μου παιδιά και τη μητέρα μου. Μας ανάγκασαν εμένα και το σύζυγό μου να εργαστούμε στα στρατιωτικά έργα. Η μητέρα μου πέθανε από πείνα. Όταν άρχισαν οι εκτοπισμοί, ο σύζυγός μου κρύφτηκε για να μην εκτοπιστεί. Τότε με έπιασαν και με δείρανε άγρια πολλές φορές για να τον καταδώσω. Δέκα μέρες αργότερα παρουσιάστηκε μόνος του και εξορίστηκε αφού τον έδειραν ανελέητα. Τον είχαν στο Kitcheno όπου στα τέλη Δεκεμβρίου 1917 τον μετέφεραν σε νοσοκομείο γιατί είχε αρρωστήσει βαριά. Κήκε ζωντανός στο νοσοκομείο, όπως τουλάχιστον έμαθα από τους εξοριστούς. Τώρα πια είμαι τόσο φτωχή που δεν μπορώ να συντηρήσω ούτε τον εαυτό μου ούτε τα παιδιά μου. Προσθέτω επίσης ότι ο σύζυγός μου είχε ένα κάρο και δυο άλογα. Όταν τα δύο άλογα τα κατάσχεσαν οι Βούλγαροι, ο σύζυγός μου αγόρασε άλλα, αλλά και αυτά τα πήραν οι Βούλγαροι. Τότε αγοράσαμε άλογα για τρίτη φορά. Αυτή τη φορά πήραν μόνο το αμάξι καθώς και μια μεγάλη ποσότητα βρώμης και άχυρου.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Διαμαντόγλου** που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 36 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα*

¹ σημερινός οικισμός Μεσολακκιά Σερρών

δικηγόρος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Στις 8 Ιανουαρίου 1919 απηύθυνα στο στρατηγό Nider, διοικητή του πρώτου Σώματος Στρατού, μια αναφορά σχετικά με το θείο μου, τον Μητροπολίτη Ελευθερούπολης, Γερμανό Σακελλαρίδη. Ορκίζομαι και βεβαιώνω σε όλα τα σημεία την αναφορά αυτή την οποία και σας υποβάλλω. Θέλω όμως, πέραν αυτής, να σημειώσω και μερικές λεπτομέρειες. Συλληφθήκαμε στις 11 Φεβρουαρίου και φυλακιστήκαμε στα υπόγεια του Επαρχείου δεκαέξι άτομα και ο Μητροπολίτης Ελευθερούπολης. Στις 21 του μηνός ο διοικητής Bourmoff μας επισκέφτηκε συνοδευόμενος από τέσσερις Γερμανούς αξιωματικούς και δυο Βούλγαρους υπολοχαγούς, τέσσερις άλλους Βούλγαρους λοχαγούς και δυο στρατιωτικούς γιατρούς. Μας ανέκριναν σχετικά με τις κατηγορίες κατασκοπείας οι οποίες μας βάρυναν. Ο θείος, μου ο οποίος ήταν σ' ένα άλλο γειτονικό διαμέρισμα, μόλις κατάλαβε ότι θα τον ανακρίνουν, θεώρησε σκόπιμο να φορέσει τα διακριτικά του Μητροπολίτη (χρυσό σταυρό κρεμασμένο σε μια αλυσίδα γύρω από το λαιμό και το στήθος του). Μόλις ο στρατηγός Bourmoff γύρισε στο διαμέρισμα για να ανακρίνει το Μητροπολίτη, έπιασε το σταυρό με τέτοια βία που του μάτωσε το λαιμό οπότε το αίμα άρχισε να τρέχει. Ύστερα από αυτό άρχισαν οι ερωτήσεις της ανάκρισης με τέτοιο γρήγορο τρόπο που ο δεσπότης δεν είχε το χρόνο να απαντήσει. Μόλις τελείωσε η ανάκριση, ένας Βούλγαρος αξιωματικός έπιασε το δεσπότη από τα γένια, τα ξερίζωσε και του κατάφερε μερικά ραπίσματα παρουσία του στρατηγού. Φεύγοντας έδωσαν εντολή στο διοικητή Petkoff να μην αφήσει κανέναν να βγει από το κτίριο όπου ήταν φυλακισμένος ο δεσπότης για κανένα λόγο. Έτσι δεν μπορούσαμε να τον εφοδιάσουμε με οτιδήποτε αν και παρακαλέσαμε τους σκοπούς να του αγοράσουν μερικά τρόφιμα. Στην ίδια αίθουσα όπου βρισκόμαστε σήμερα, οι δυο μου ανιψιοί, ο Χρήστος Επιμενίδης και ο Γεώργιος Λαζάρου Παπαβασιλείου, ηλικίας 10 και 12 ετών αντιστοίχως που ζούσαν μαζί μου, υπεβλήθησαν σε ανάκριση για την υπόθεση κατασκοπείας που βάρυνε εμένα και το μητροπολίτη. Ήταν ο ίδιος ο υπολοχαγός Teneff και ο διοικητής Livetkoff που τους ανέκριναν και τους βασάνιζαν. Τους ξάπλωσαν στο έδαφος και πίεζαν τα στήθη τους με τα γόνατά τους. Τα δυο παιδιά πέθαναν δυο ή τρεις βδομάδες αργότερα. Μέχρι σήμερα φαίνονται ακόμη τα ίχνη του αίματος από τα σπασμένα τους στήθη. Τη μητέρα μου την ίδια, την οποία έπιασαν και ανέκριναν, την υπέβαλαν σε τέτοια βασανιστήρια που πέθανε δυο μήνες αργότερα στην διάρκεια της ανάκρισης στην πλαϊνή αίθουσα.

Στις 30 Οκτωβρίου 1917 μέχρι τις 4 Δεκεμβρίου, έγινε η εκδίκαση αυτής της υπόθεσης αλλά από τα 57 άτομα που είχαν κατηγορηθεί είχαν απομείνει μόνο 23 στη φυλακή της Δράμας. Δύο είχαν πεθάνει εκτός από

αυτούς τους 21 που αναφέραμε. Το δικαστήριο αποτελείτο από τρεις δικηγόρους Βούλγαρους, δυο αξιωματικούς και έναν πολίτη. Τέσσερα άτομα καταδικάστηκαν σε θάνατο και απαγχονίστηκαν στη Δράμα, στις 25 Δεκεμβρίου 1917. Ένας άλλος καταδικάστηκε σε 15 χρόνια εξορία. Οι υπόλοιποι σε δυο χρόνια καταναγκαστική εργασία σε δημόσια έργα στη Βουλγαρία. Ο Δεσπότης όμως είχε εξαφανιστεί. Στα πρακτικά γράφτηκε ότι «εξαφανίστηκε» και σε ολόκληρη τη δικογραφία αναφερόταν ότι είχε «κοιμηθεί».

Δεν έχω μάθει τίποτε άλλο σχετικά με την τύχη του θείου μου, εκτός από αυτά που γράφω στην αναφορά μου.

***

Ελευθερούπολη, 8 Ιανουαρίου 1919

Αντίγραφο αναφοράς που υποβλήθηκε από τον κύριο Διαμαντόγλου στο διοικητή του Α' Σώματος Στρατού στρατηγού Nider.

Ο μητροπολίτης Ελευθερούπολης, Γερμανός Σακελλαρίδης, ηλικίας 45 ετών και ο θείος μου συνελήφθησαν στη Μητρόπολη από Βούλγαρους στρατιώτες και το διοικητή της Ελευθερούπολης, Petrof Livetkoff, υπολοχαγό του 37^{ου} Συντάγματος της δεκάτης Μεραρχίας τη νύχτα της 11–12 Φεβρουαρίου 1917 και κατηγορήθηκαν μαζί με εμένα και 23 άλλους Έλληνες για κατασκοπεία υπέρ των Αγγλογάλλων. Έτσι, κατόπιν διαταγών του διοικητή της 10^{ης} Μεραρχίας, τον οδήγησαν μαζί με εμένα στις φυλακές της Ελευθερούπολης όπου παρέμεινε υπό κράτηση μέχρι τις 6 Ιουλίου 1917. Εκείνη την μέρα ο διοικητής της Δράμας και ο διοικητής της Ελευθερούπολης Γιόχαν Ταμπακόφφ, συνοδευόμενοι από τέσσερις φρουρούς, τον έβγαλαν καταματωμένο και σχεδόν γυμνό από τις φυλακές της Ελευθερούπολης για να τον μεταφέρουν στη Δράμα και να δικαστεί εκεί μαζί μας στο Στρατοδικείο της 10^{ης} Μεραρχίας. Από τότε ο μητροπολίτης εξαφανίστηκε και κανείς δεν γνωρίζει τι του έχει συμβεί, ούτε και εμείς, παρά τις προσπάθειές μας για την εξιχνίαση της υπόθεσης.

Βούλγαροι στρατιώτες διηγούνταν με πλήρη ικανοποίηση ότι τον μητροπολίτη τον σκότωσαν στα οχυρώματα του Batem-Tsiflik¹ όπου στεγαζόταν το Γενικό Επιτελείο της 10^{ης} Μεραρχίας. Το ίδιο βράδυ που τον πήραν για μεταγωγή, τον σκότωσαν στη διασταύρωση των δρόμων Ελευθερούπολης – Καβάλας και Δράμας – Καβάλας, όπου και έριξαν το πτώμα του μέσα στους θάμνους.

Άλλοι Βούλγαροι στρατιώτες διηγούνται ότι τον σκότωσαν στη Δράμα. Μόλις τον μετέφεραν εκεί, σ' ένα σπίτι που χρησίμευε ως προσωρινό γραφείο των Βουλγάρων Κομιτατζήδων και της βουλγαρικής αστυνομίας,

¹ σημερινός οικισμός Αμυγδαλεώνας Καβάλας

τον έδερναν συνέχεια δυο μέρες και δυο νύχτες σε τέτοιο βαθμό ώστε το σώμα του σεβαστού Μητροπολίτη μεταβλήθηκε σε μια άμορφη μάζα. Κατά τη διάρκεια της τραγικής αυτής σκηνης, ο διοικητής της Δράμας Semertzieff και ο διάσημος αρχηγός των Βούλγαρων συμμοριτών Panitsa ήταν παρόντες και έδιναν εντολές, ενώ τον δεσπότη τον βασάνιζαν άγρια Βούλγαροι στρατιώτες. Άλλοι πολίτες, μεταξύ των οποίων και Έλληνες όμηροι που επέστρεψαν τελευταίοι, διηγούνται ότι άκουσαν ότι τον σκότωσαν με βασανιστήρια στις φυλακές του παλιού Τιρνονο (Βόρεια Βουλγαρία) πριν από τον μήνα Ιανουάριο 1918. Άλλοι λένε ότι άκουσαν ότι βρίσκεται στη φυλακή στο Τιρνονο, ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι βρίσκεται σ' ένα μοναστήρι μεταξύ παλιού Τιρνονο και Dranova (Βόρεια Βουλγαρία) και ότι τον εξυπηρετούν Βούλγαροι μοναχοί και ότι είναι ντυμένος με ράκη και ξυπόλητος. Άλλοι, επίσης, μου είπαν δήθεν εμπιστευτικά ότι σύμφωνα με πληροφορίες που έχουν, ο Μητροπολίτης είναι φυλακισμένος στο φρούριο του Orchame, κοντά στην πόλη του Carnabat και τέλος άλλοι ισχυρίζονται ότι την ίδια νύχτα που τον πήραν, τον σκότωσαν με ξιφολόγχη κοντά στον Αμυγδαλεώνα, στο χωριό Verketi¹ και ότι εκεί τον έθαψε ένας Τούρκος από το ίδιο χωριό, ο οποίος και διέδωσε το γεγονός αυτό. Σε μια ανταπόκρισή της, η κυρία Π. Στεφάνου Δέλτα στην εφημερίδα «Εστία» των Αθηνών στις 18 Οκτωβρίου 1918, δημοσίευσε την παρακάτω παράγραφο. «Δεν μπορείτε να φανταστείτε τι έχουν προξενήσει οι βουλγαρικές αγριότητες στην υπόθεση αυτή. Αιχμάλωτοι Άγγλοι που απελευθερώθηκαν διηγούνται ακόμα τις αγριότητες. Ένας αεροπόρος διηγήθηκε στην κυρία Calvert, γυναίκα του ανταποκριτή των Times, ότι κρέμασαν τον μητροπολίτη της Ελευθερούπολης από τα πόδια του, δηλαδή με το κεφάλι κάτω. Άναψαν ύστερα μια φωτιά και του έκαψαν το κεφάλι. Σιγόκαιγαν τη φωτιά για να αργοπεθαίνει και ύστερα τον αποτέλειωσαν. Ο ίδιος αυτός αεροπόρος τον είδε στη Φιλιπούπολη με κουρέλια, σχεδόν ημίτρελο, με τα μάτια κλεισμένα, τελείως τυφλό».

Οι αξιωματικοί του γενικού επιτελείου της 10^{ης} Βουλγαρικής Μεραρχίας καθώς και οι αξιωματικοί του 38^{ου} και 37^{ου} Συντάγματος της ίδιας Μεραρχίας που διοικούσαν την περιοχή της Ελευθερούπολης, εκφράζονται με άσχημο τρόπο κατά του Μητροπολίτη. Τον βασάνισαν άγρια και υπέστη τέτοιες ύβρεις και ελλείψεις, που κανένας ανθρώπινος οργανισμός δεν θα άντεχε. Και με δεδομένο ότι υπήρξα μάρτυρας σε πολλά από τα βασανιστήριά του, γιατί ήμουν μαζί του φυλακισμένος για 5 μήνες, έχω κάθε λόγο να φοβάμαι για την τύχη του θείου μου. Εξάλλου απ' όλα τα μέλη της οικογένειάς μου τα οποία υπέφεραν τα ίδια βασανιστήρια, δεν επιβίωσε κανείς, παρά μόνο εγώ. Η μητέρα μου, η αδερφή του Μητροπολίτη και δυο μικρά ξαδέρφια, ηλικίας 10 – 12 ετών,

¹ σημερινός οικισμός Δάτο Καβάλας

που ζούσαν τότε μαζί της, υπέκυψαν όλοι στα βασανιστήρια ύστερα από μερικές βδομάδες. Αυτοί που καθοδηγούσαν τα βασανιστήρια στα οποία υποβλήθηκαμε ο Μητροπολίτης, εγώ, η μητέρα μου και τα δυο μικρά μου ξαδέρφια ήταν: πρώτον, ο στρατηγός της 10^{ης} Βουλγαρικής Μεραρχίας, ο Vourkoff, δεύτερον, ο διοικητής της Δράμας την εποχή αυτή, ο υπολοχαγός Semertzieff, ένας κακούργος άλλοτε Κομιτατζής που ήρθε στη Δράμα ειδικά για να αρπάξει το Μητροπολίτη, τρίτον, ο περιβόητος αρχηγός των Βουλγάρων συμμοριτών Panitsa, ο διοικητής της Ελευθερούπολης Livetkoff, υπολοχαγός του 37^{ου} Συντάγματος της 2^{ης} Ταξιαρχίας, της 10^{ης} Μεραρχίας ο οποίος υπήρξε η αιτία του θανάτου της μητέρας μου (η οποία δεν ήθελε να του αποκαλύψει ότι ήξερε για την κατασκοπεία καθώς επίσης για τα δυο μικρά μου ανίψια των οποίων έσπασε τα στήθη με τα γόνατά του). Πέμπτον, μερικές μέρες ύστερα από την αρπαγή του μητροπολίτη από τις φυλακές της Ελευθερούπολης ο διοικητής Gionan Tambakoff, υπολοχαγός του 37^{ου} Συντάγματος της ίδιας Μεραρχίας, μετέφερε τον θείο μου στο κτίριο που βρίσκεται κοντά στο διοικητήριο και μετά του ξερίζωσε τα γένια με τα ίδια του τα χέρια και τον έδειρε με ένα ρόπαλο. Βοηθός του στη δουλειά του αυτή ήταν ο διοικητής της Δράμας Semertzieff ο οποίος ήρθε ειδικά για το σκοπό αυτό στη Δράμα. Ο δυστυχής θείος μου υπέστη τους ραβδισμούς για δυο ολόκληρες ώρες, από τις 10 η ώρα ως τα μεσάνυχτα, οπότε και τον μετέφεραν στο κελί της φυλακής μας. Ήταν τελείως αγνώριστος και καταβεβλημένος. Τελικά κάποιος που τον έλεγαν Stoitsos Pikeff, της μυστικής αστυνομίας, στην υπηρεσία της Μεραρχίας, άλλοτε κουρέας στη Φιλιπούπολη, πήρε μέρος σ' αυτή την τραγική σκηνή μαζί με κάποιον άλλο ονόματι Basile Poroff. Τα παραπάνω πρόσωπα γνωρίζουν πολύ καλά όλες τις φάσεις της τύχης του σεβαστού Μητροπολίτη Ελευθερούπολης Γερμανού Σακελλαρίδη καθώς επίσης και την τύχη πολλών εκατοντάδων άλλων θυμάτων τους. Ιδιαίτερα ξέρουν οι Semertzieff, Tambakoff και Karakiozoff που πρωτοστατούσαν στους βασανισμούς που υπέφερε ο θείος μου. Αυτοί οι ίδιοι πρέπει να προσδιορίσουν ποια από όλες αυτές τις εκδοχές για το θάνατο ή για τη ζωή του σεβαστού μητροπολίτη είναι αληθινή.

Είμαι πεπεισμένος ότι η κυβέρνηση έχει ήδη λάβει όλα τα ενεργητικά μέτρα για να αποκαλύψει την αλήθεια όσον αφορά τα βάσανα που υπέστη ο θείος μου για την εθνική ιδέα και με την παρουσία μου θέλω να σας παρακαλέσω αξιότιμε Στρατηγέ μου, να διαθέσετε λίγο χρόνο (παρά τις πολλές ασχολίες που έχετε) για την τραγική ιστορία του θείου μου. Σε περίπτωση που η σεβαστή μητρόπολις δε δύναται να τον ανακαλύψει και να τον απελευθερώσει, σας παρακαλώ να διατάξετε τη σύλληψη και τη βαριά τιμωρία των δολοφόνων του.

(υπογραφή)
Διαμαντόγλου

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Τσάρας** που γεννήθηκε στη Στυλίδα, ηλικίας 29 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα λογιστής σε εμπορικό κατάστημα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση στην Επιτροπή*

Όταν οι Βούλγαροι εισέβαλλαν στην Ελευθερούπολη, στις 11 Αυγούστου 1916, στην αρχή φέρθηκαν σαν κανονικός στρατός. Αλλά λίγες μέρες αργότερα, με το πρόσχημα ανακάλυψης όπλων, άρχισαν να εισβάλλουν στα σπίτια, να λεηλατούν και να παρενοχλούν τον πληθυσμό. Προέβησαν μάλιστα και σε συλλήψεις και μετέτρεψαν το κτίριο της επαρχίας σε φυλακή. Εν τω μεταξύ οι Τούρκοι ήρθαν αρωγοί τους και προέβησαν και αυτοί σε κακομεταχειρίσεις μαζί με τους Βούλγαρους. Στις 15 Δεκεμβρίου 1916 το σπίτι μου πολιορκήθηκε από ένα απόσπασμα Τούρκων στρατιωτών. Κατοικούσα τότε στο σπίτι του κυρίου Σβανδόπουλου με την κόρη του οποίου ήμουν αρραβωνιασμένος. Ήταν επίσης εκεί η γυναίκα του, τα τρία κορίτσια του και τα δυο αγόρια του. Δυο αξιωματικοί και τέσσερις στρατιώτες εισέβαλλαν στο σπίτι και με έκλεισαν σε μια κάμαρα. Κάνανε έρευνες, και συνέλαβαν τον Σβανδόπουλο και τον πρωτότοκο γιο του. Τους οδήγησαν στον Ακροπόταμο. Όσο για μένα, με οδήγησαν στο Ποντολίβαδο. Κατόρθωσα όμως να απελευθερωθώ μετά από 24 ώρες. Οι άλλοι απελευθερώθηκαν μετά από 2 μέρες. Εμένα με κατηγορήσαν για κατασκοπεία. Παρέμεινα ωστόσο στη θέση μου στη δημαρχία μέχρι τις 20 Ιουλίου 1917, μέρα της εξορίας μου. Προβαίνω στις ακόλουθες παρατηρήσεις: Μεγάλος αριθμός ατόμων πέθανε από πείνα. Τα αρχεία έχουν καταστραφεί αλλά μερικές μέρες ο αριθμός των νεκρών ξεπερνούσε τους 17 ημερησίως. Μέχρι το τέλος Απριλίου νομίζω ότι θυμούμαι ότι εξέδωσα 300 περίπου άδειες θανάτου. Γνωρίζω πολλά πρόσωπα που βασανίστηκαν σκληρά. Δεν ήμουν παρών στις τραγικές σκηνές βιασμών, αλλά τις είδα στην άσχημη κατάσταση των θυμάτων.

Εξορίστηκα τον Ιούνιο και δούλεψα στα καταναγκαστικά έργα του Kostinar και του Kitcheno. Στο σημείο αυτό ο μάρτυρας επιβεβαιώνει αυτά που ανέφεραν οι προηγούμενοι μάρτυρες. Η κατάσταση των αιχμαλώτων ήταν κάκιστη. Στο Kitcheno είδα με τα μάτια μου τον ονομαζόμενο Αθανάσιο Καφά από τη Μουσθένη που ήταν άρρωστος και δεν μπορούσε να πάει στη δουλειά. Τον χτύπησαν τόσο άγρια που πέθανε επί τόπου. Τη νύχτα της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1917 μόλις είχαμε τελειώσει τη δουλειά. Ξαφνικά μια αχυροκαλύβα που χρησίμευε ως νοσοκομείο έγινε παρανάλωμα του πυρός και 13 δυστυχισμένοι παραδόθηκαν στις φλόγες.

Ένας άλλος εξόριστος που δεν μπορούσε να εργαστεί χτυπήθηκε μέχρι θανάτου. Το απόγευμα είδα κατάμαυρο το σώμα του από τα χτυπήματα που πήρε. Γνώρισα δυο άλλους εξόριστους που ήταν άρρωστοι και δεν μπορούσαν να πάνε στη δουλειά. Τους έδειραν με τόσο άγριο τρόπο που πέθαναν το ίδιο βράδυ. Στις 15 Δεκεμβρίου, εκεί που εργαζόμασταν για την κατασκευή μιας γέφυρας, ένας στρατιώτης χτύπησε άγρια έναν δικό μας, ενώ ο αξιωματικός έδειρε έναν άλλον. Άκουσα τον αξιωματικό να φωνάζει στον στρατιώτη. «Γιατί δεν τον χτυπάς στο κεφάλι, όπως έκανα εγώ αυτόν εδώ;» Μια άλλη μέρα ένας Αλβανός έπεσε από αδυναμία κάτω από το βάρος των λίθων που μετέφερε. Ο διοικητής απαγόρευσε αυστηρά να του παράσχουμε οποιαδήποτε βοήθεια και ο δυστυχής έμεινε στον τόπο νεκρός. Την ίδια μέρα, κατά τη διάρκεια μιας εργασίας, 5 – 6 άρρωστοι μεταφέρθηκαν με φορεία και εξετέθησαν μπροστά μας πάνω στο χιόνι. Παρέμεναν εκεί μέχρι το βράδυ και δεν ξέρω τι έχουν απογίνει. Στις 15 – 16 Δεκεμβρίου δουλεύαμε τη νύχτα κάτω από τα φώτα ασετυλίνης. Ήρθαν και τοποθετήθηκαν σε κάθε δυο μέτρα οι στρατιώτες και μας χτυπούσαν με μαστίγια για να μη διακοπεί η εργασία. Δυο όμηροι έμειναν νεκροί επί τόπου, ενώ άλλοι δέκα είχαν τα πλευρά τους σπασμένα από τα βασανιστήρια. Την άλλη μέρα ο επιστάτης που ονομαζόταν Angheloff μας είπε ότι το ξύλο που έπεσε χθες το βράδυ ξεπέρασε τα συνηθισμένα μέτρα. Στις 18 Δεκεμβρίου στις 5 η ώρα το πρωί, μέσα σε μια σφοδρή χιονοθύελλα, μας ανάγκασαν να ανεβούμε στο χωριό Siria κοντά στο Boukono για να σπάσουμε πέτρες, παρόλο που ήταν αδύνατον να εργαστούμε με τέτοιο καιρό. Για τροφή μας διέθεταν 4 οκάδες φασόλια για 240 άτομα και μισή οκά ψωμί. Δεν είχαμε τίποτα να πιούμε στο βουνό του Boukono παρά 50 δράμια νερό. Στην εργασία δεν είχαμε ποτέ διάλειμμα, δεν είχαμε ούτε Κυριακές, ούτε γιορτές. Στο Kitchevo υπήρχαν σε ορισμένα μέρη βαθιά αυλάκια που τα κατασκεύαζαν μπροστά από τις αχυροκαλύβες και θάβανε μέχρι και 20 άτομα σε κάθε τέτοιο λάκκο. Στο Yangol κοντά στο Kitchevo υπήρχε ένα νοσοκομείο για τους ομήρους όπου περιθάλπτονταν πάνω από 300 άτομα. Δεν υπήρχε εκεί παρά μόνο ένα θερμόμετρο και η μόνη τροφή για τους άρρωστους ήταν ένας χυλός από φασόλια. Για να υποχρεώσουν τους άρρωστους να επιστρέψουν στη δουλειά την μερίδα του ψωμιού τους, την περιόρισαν σε ¼. Στις 29 Δεκεμβρίου βρισκόμασταν στο Kitchevo 1200 κρατούμενοι εγκατεστημένοι στα παραπήγματα του χωριού Touhin. Στις 25 Ιανουαρίου 1918, όταν απελευθερωθήκαμε, στην 3^η διμοιρία ήμασταν μόνο 290, από τους οποίους οι 100 δεν ήταν παρά μόνο σκελετοί προς μελέτη των φοιτητών της ιατρικής.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Λυμπέρης Λυμπερόπουλος** που γεννήθηκε στην Καλαμάτα, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα συμβολαιογράφος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Με ημερομηνία 3 Νοεμβρίου 1918 απηύθυνα στις διοικητικές αρχές μια λεπτομερή κατάθεση. Είναι αυτή την οποία σας παρουσιάζω σήμερα. Την επιβεβαιώνω ενόρκως και δεν έχω τίποτε ούτε να προσθέσω ούτε να αφαιρέσω.

***

Ελευθερούπολη, 3 Νοεμβρίου 1918

*Αναφορά του **Λυμπέρη Λυμπεροπούλου** συμβολαιογράφου της Ελευθερουπόλεως προς τον Υποδιοικητή Ελευθερούπολης.*

Έχω την τιμή να σας υποβάλλω την παρούσα αναφορά. Πριν από την εισβολή των βουλγαρικών στρατευμάτων στην Ανατολική Μακεδονία, όλοι εμείς οι δημόσιοι υπάλληλοι πήραμε διαταγή από την κυβέρνησή μας να παραμείνουμε στις θέσεις μας. Η εν λόγω διαταγή τοιχοκολλήθηκε παντού και ο καθένας από μας πήρε και ένα αντίγραφο της. Η διαταγή αυτή πραγματικά μας έδωσε θάρρος και έτσι όλοι οι υπάλληλοι παραμείναμε στις θέσεις μας. Οι στρατιωτικές αρχές της Καβάλας προσπάθησαν και αυτές να μας ενθαρρύνουν. Μια καθησυχαστική διαταγή εκδόθηκε από το διοικητή του 4^{ου} Σώματος Στρατού που είχε έδρα την Καβάλα και από τον μητροπολίτη Ελευθερούπολης ο οποίος μας ενθάρρυνε για το θέμα αυτό.

Στις 11 Αυγούστου 1917, ο βουλγαρικός στρατός κατέλαβε την Ελευθερούπολη και τα περίχωρά της. Δέκα μέρες αργότερα το 20^ο Ελληνικό Σύνταγμα Πεζικού που είχε την έδρα του στην πόλη μας αναχώρησε για τη Γερμανία, αφού εν τω μεταξύ παρέδωσε στις βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές τις αποθήκες των πολεμοφοδίων όπως και αυτές των τροφίμων.

Η χωροφυλακή απεχώρησε και αυτή ύστερα από λίγες μέρες. Ο διοικητής του 20^{ου} Συντάγματος κ. Φλωριάς, όταν επρόκειτο να εγκαταλείψει την πόλη, παρουσίασε όλους τους δημοσίους υπαλλήλους στο Βούλγαρο συνταγματάρχη Vassilief, τον οποίο παρακάλεσε να έρθει σε συνεργασία μαζί μας και να πάρει τα αναγκαία μέτρα για την εξασφάλιση της ζωής και της περιουσίας των κατοίκων. Δυστυχώς παρά τις ρητές αυτές διαβεβαιώσεις, μόλις απεχώρησε το ελληνικό σύνταγμα άρχισαν οι ληστείες εναντίον του πληθυσμού, στις οποίες συμμετείχε η διοίκηση του τόπου.

Αυτά έγιναν υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Peitkoff ο οποίος ήταν ο πρώτος που τρομοκράτησε την Ελευθερούπολη στη διάρκεια του μήνα.

Είναι αδύνατο να περιγραφεί η σκληρότητα του εν λόγω αξιωματικού. Συλλάμβανε και φυλάκιζε σε υγρές φυλακές τους αθώους διοικητικούς υπαλλήλους και τους πολίτες, παρά τις ανειλικρινείς διαβεβαιώσεις τους. Οι φυλακισμένοι υποβάλλονταν σε φρικτά βασανιστήρια και μας άφηναν ελεύθερους μόνο κατόπιν δωροδοκίας. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1917 όλοι οι υπάλληλοι συγκεντρώθηκαν στη δημαρχεία. Εκεί μας ανακοίνωσαν την προσωρινή μας εκτόπιση. Ο έπαρχος Παργαίου κ. Τίτος Γιαλούρης, συνελήφθηκε τη νύχτα και στάλθηκε στη Δράμα ως ύποπτος κατασκοπείας εις βάρος του βουλγαρικού στρατού. Από τις 11 Αυγούστου 1916 μέχρι τις 22 Ιουνίου 1917, μέρα της εκτόπισής μου, συνέταξα 124 συμφωνητικά, ιδιαίτερα αυτά που αφορούσαν δάνεια, πωλήσεις, διαθήκες και προμήθειες. Οι κάτοικοι υποβλήθηκαν σε πείνα και αναγκάστηκαν να πουλήσουν τα υπάρχοντά τους. Η πείνα επέφερε μεγάλες καταστροφές και ο θάνατος πλανιόταν καθημερινά πάνω μας. Το ψωμί κυριολεκτικά ήταν εξαφανισμένο. Τα δάνεια και οι πιστώσεις ήταν απαγορευτικά για τον πληθυσμό. Εγώ ο ίδιος κατόρθωσα ως εκ θαύματος αυτά τα δυο χρόνια να τα περάσω με τις πενιχρές μου δυνάμεις και με την συνδρομή κάποιων φίλων μου.

Είχαμε αποκλειστεί εδώ και δεν είχα τους πόρους να φύγω για την Καλαμάτα, τη γενέθλιά μου πόλη.

Εξορίστηκα στις 22 Ιουνίου 1917. Πριν να αναχωρήσω έθεσα τα αρχεία μου σε ένα χρηματοκιβώτιο, το οποίο και παρέδωσα στη νοικοκυρά μου Πολυξένη Βαλή και την παρακάλεσα να το προσέχει ιδιαιτέρως. Πράγματι τα αρχεία μου διατηρήθηκαν παρά τις απειλές κάποιου Γεωργίου Παπαδοπούλου ο οποίος, καθώς ήταν κατάσκοπος των Βουλγάρων, εισέβαλλε στο σπίτι μου, όπου είχα κρύψει τα αρχεία. Με την επιστροφή μου στην υπηρεσία παραδόθηκαν στις ελληνικές αρχές μετά την υπογραφή σχετικού πρωτοκόλλου.

Τον Petkoff τον αντικατέστησε ο υπολοχαγός Tcherpenlieff ο οποίος ξεπέρασε σε αγριότητα και σκληρότητα τον προκάτοχό του. Διέταξε τη σύλληψη αθών κατοίκων καθώς και όλους τους υπαλλήλους, τους οποίους φυλάκισε στα υγρά υπόγεια του κυβερνείου όπου και τους έδερναν ανελέητα. Ο Μητροπολίτης Ελευθερούπολης συνελήφθη ως κατάσκοπος και αφού τον βασάνισαν περίπου 10 μήνες, τον εξαφάνισαν. Στις 22 Ιουνίου 1917 όλος ο ανδρικός πληθυσμός, ιερείς και υπάλληλοι, με εξαίρεση ένα πολύ μικρό αριθμό, συνελήφθησαν. Μας οδήγησαν με ισχυρή συνοδεία στρατιωτών να πάμε με τα πόδια μέχρι τη Δράμα. Κατά τη διάρκεια της μετάβασής μας, πολλοί από μας κακοποιήθηκαν από τους Βούλγαρους στρατιώτες. Στη Δράμα μας επιβίβασαν κατά 50ντάδες σε εμπορικά βαγόνια και μας πήγαν στη Soumla (βουλγαρική πόλη). Μείναμε εκεί 7 μέρες. Στο μεταξύ στη Soumla συγκεντρώθηκαν 10.000 Έλληνες. Οι μισοί περίπου απ' αυτούς, μαζί με τους νομάρχες των Σερρών και της Δράμας, στάλθηκαν στο Carnabat, ενώ οι υπόλοιποι από τους εξόριστους στάλθηκαν στην Αλβανία.

για να δουλέψουν στα εκεί εκτελούμενα καταναγκαστικά έργα. Από το Carnabat, 3.000 περίπου τους πήγαν στο Kostinar και στο Kitcheno για τον ίδιο σκοπό. 2.000 περίπου, ανάμεσα στους οποίους ήμουν και εγώ, παρέμειναν στο Carnabat για ένα μήνα,. Μας υποχρέωσαν να μεταφέρουμε πέτρες, ξυλεία, πλίνθους για να φτιάξουμε τις κατοικίες μας και έξεψαν εμάς τους ίδιους στα αμάξια σαν να ήμασταν ζώα. Μετά μας έστειλαν να δουλέψουμε στη σιδηροδρομική γραμμή Carnabat – Soumla. Τα βάσανα που υποφέραμε εκεί ήταν απερίγραπτα. Κοιμόμασταν σε κάτι αχυροκαλύβες, ένα μέτρο κάτω από τη γη. Ο καθένας από μας είχε για τόπο ύπνου μια επιφάνεια 20 εκατοστών του μέτρου. Σε περίπτωση βροχής πλημμυρίζανε τα καταλύματά μας και ζούσαμε σαν αμφίβια. Κατά τη διάρκεια των μηνών Οκτωβρίου, Νοεμβρίου και Δεκεμβρίου η θερμοκρασία είχε πέσει μέχρι 15 βαθμούς κάτω από το μηδέν. Ήμασταν υποχρεωμένοι να ανάβουμε φωτιά για να ζεσταθούμε και από τη φωτιά έβγαινε τέτοιος καπνός, που δεν μπορούσαμε να διακρίνουμε σε μικρή απόσταση ο ένας τον άλλον. Τα μάτια των περισσότερων ήταν θαμπά από τον καπνό. Η διατροφή μας περιελάμβανε συνήθως νερόβραστα πιπέρια χωρίς ψωμί. Μας χτυπούσαν άγρια οι στρατιώτες με αποτέλεσμα να πεθαίνουν δύο με τρεις κρατούμενοι κάθε μέρα. Η δουλειά δεν σταμάτησε ούτε μια μέρα. Δεν υπήρχε για μας ούτε Κυριακή ούτε γιορτή. Τις ημέρες που χιόνιζε ή έβρεχε, τα μαρτύριά μας ήταν απερίγραπτα.

Στις 22 Δεκεμβρίου 1917, 150 υπάλληλοι και 100 έμποροι οδηγήθηκαν στην Plevna για να ζήσουν εκεί ελεύθεροι. Οκτώ μέρες αργότερα μας έκλεισαν για 2 μήνες σε ένα νοσοκομείο. Είχε εμφανιστεί ανάμεσά μας κρούσμα εξανθηματικού τύφου. Δεκαπέντε από εμάς πέθαναν από αυτή την ασθένεια. Παραμείναμε ελεύθεροι για τρεις μήνες. Μετά μας περιόρισαν και πάλι σε μια αποθήκη και μας έστειλαν πάλι να δουλέψουμε σε εργοστάσιο επεξεργασίας ξυλείας σε ένα νησί του Δούναβη, όπου παραμείναμε μέχρι την ανακαωχή. Όσον αφορά εμένα προσωπικά, η ζημιά που έπαθα ανέρχεται σε 5.000 δραχμές περίπου, τα έσοδά μου από τρία μικρά σπίτια, τα οποία καταστράφηκαν στην διάρκεια της εξορίας μου.

Υπογραφή
Α. Λυμπερόπουλος

***

Ελευθερούπολη, 18 Φεβρουαρίου / 3 Μαρτίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Βασταρδής Νικόλαος**, που γεννήθηκε στην Άνδρο (νησί των Κυκλάδων), ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα δικηγόρος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Μόλις αποχώρησε ο ελληνικός στρατός και η ελληνική χωροφυλακή, η συμπεριφορά των Βουλγάρων έγινε ιδιαίτερα σκληρή. Η Ελευθερούπολη στερήθηκε όλες τις πηγές ανεφοδιασμού. Ότι ήταν φαγώσιμο είχε κατασχεθεί και ο ανεφοδιασμός μας περιοχής με τις συνθήκες που επικρατούσαν τότε ήταν ανεπαρκής. Έφερναν κάποιες ποσότητες καλαμπόκι από τη Δράμα, αλλά ποτέ δεν ήταν αρκετές για να εμποδίσουν την εκδήλωση της πείνας. Το Μάρτιο του 1917 με έβαλαν στη φυλακή χωρίς να υπάρχει κανένας λόγος και χωρίς να με ρωτήσουν καθόλου. Στις 21 Ιουνίου, με μια 100ντάδα άλλων ανθρώπων εξορίστηκα. Με οδήγησαν μέχρι τη Δράμα με τα πόδια όλη τη νύχτα (χωρίς να μας επιτρέψουν να πάρουμε τίποτα μαζί μας και χωρίς να μας επιτρέψουν να βγούμε από τη γραμμή για τις σωματικές μας ανάγκες). Πήγαμε αργότερα στη Soumla. Από τις 21 Ιουνίου μέχρι τις 25 Ιουνίου δεν μας έδωσαν τίποτα να φάμε, ούτε ακόμη ένα κομμάτι ψωμί. Στη Soumla, ύστερα από μια απολύμανση με ζεστό νερό, περάσαμε όλη τη νύχτα στο ύπαιθρο. Από τη Soumla πήγα στο Carnabat μαζί με 1000 εξοριστούς με κλειστά βαγόνια, 60 άτομα σε κάθε βαγόκι. Στην ομάδα μας βρίσκονταν οι κ.κ. Ανδρεάδης, Νομάρχης των Σερρών και Μπακόπουλος, Νομάρχης της Δράμας. Υπέστησαν και αυτοί όπως και εμείς τις συνέπειες των καταναγκαστικών έργων. Μας απαγόρευσαν να βγούμε από τα βαγόνια μας και δεν μας έκαναν καμία διανομή τροφίμων. Πλήρωσα 2 φράγκα για ένα λίτρο νερό σ' ένα στρατιώτη. Στο Carnabat με έστειλαν σε μια βαριά δουλειά και αρρώστησα. Με μετέφεραν σ' ένα νοσοκομείο όπου η κατάσταση και εκεί ήταν αφόρητη καθώς η θερμοκρασία έφθανε και στους 10 βαθμούς κάτω από το μηδέν. Πολύ άρρωστοι πέθαναν από κρυολογήματα. Αναγκαστήκαμε να πληρώνουμε τουλάχιστον 300 φράγκα το μήνα στο νοσοκομείο για να μην πεθάνουμε από την πείνα. Αυτοί που δεν είχαν τη δυνατότητα να αγοράσουν τρόφιμα ήταν αδύνατον να κρατηθούν στη ζωή. Στο Carnabat, στη διάρκεια ενός μήνα δεν μας έδιναν για τροφή τίποτα άλλο από ψωμί. Ήταν επίσης αδύνατο να αγοράσει κανείς τρόφιμα. Πέρασα 2½ μήνες στο νοσοκομείο. Από εκεί μας μετέφεραν στις αχυροκαλύβες που το πάτωμά τους βρισκόταν πιο χαμηλά από το έδαφος. Παρά την άσχημη κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε, ήμαστε υποχρεωμένοι να εργαζόμαστε στην εκφόρτωση βαγονιών. Τέλος μετέφεραν στην Pleвна μια ομάδα που αποτελείτο από υπαλλήλους και διανοομένους, στους οποίους ήμουν και εγώ. Μείναμε εκεί μέχρι τις 22 Ιουνίου 1918 οπότε μας υποχρέωσαν να εργαστούμε στους κήπους δουλεύοντας 15 ώρες την ημέρα μέχρι και οκτώ μέρες μετά την αναγγελία της ανακωχής. Όσον αφορά την επιστροφή μας εδώ, αναγκαστήκαμε να πληρώσουμε το ποσό των 20 λέβα για να επιβιβασθούμε στο τραίνο.

***

Ελευθερούπολη, 18 Φεβρουαρίου / 3 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Καραλάμπος**, που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα κλητήρας της δημαρχίας, αφού ορκίστηκε έκανε κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήμουν μέσα στην ομάδα των 25 ατόμων που κατηγορήθηκαν για κατασκοπεία και συνελήφθησαν στην Ελευθερούπολη. Μείναμε φυλακή στην Ελευθερούπολη 5 μήνες. Στη συνέχεια μας πήγανε στη Δράμα και ύστερα από 4 μήνες φυλάκισης μας παρουσίασαν στο στρατοδικείο. Δεκάξι από μας απαλλάχτηκαν, ένας πέθανε πριν την δίκη, τέσσερις καταδικάστηκαν σε θάνατο, από τους οποίους ο ένας πέθανε πριν τον εκτελέσουν. Ένας άλλος πέθανε σε καταναγκαστικά έργα. Φθάνοντας στην Ελευθερούπολη με ξαναπιάσανε 5 μέρες αργότερα και με εξόρισαν στη Βουλγαρία. Στη Soumla παρέμεινα 7 μήνες στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως, σε απόσταση 1½ ώρας από την πόλη. Μετά πάλι επέστρεψα στη Soumla, όπου παρέμεινα μέχρι την ανακωχή (όσον αφορά τα βασανιστήρια των ομήρων ο μάρτυρας επιβεβαιώνει τα όσα είπαν άλλοι μάρτυρες). Ο αδερφός μου Χρήστος, ηλικίας 26 ετών, πέθανε από τα βασανιστήρια στις φυλακές της Ελευθερούπολης.

***

Ελευθερούπολη, 18 Φεβρουαρίου / 3 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ευριπίδης Χατζηνικολάου** που γεννήθηκε στο Πράβι, ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Πραβίου, αφού ορκίστηκε έδωσε κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Παρέμεινα στην Ελευθερούπολη μέχρι τον Αύγουστο του 1917, μέρα κατά την οποία με εξόρισαν στη Soumla. Λίγο καιρό μετά την άφιξή τους οι Βούλγαροι άρχισαν να παρενοχλούν το λαό. Λειψίασαν τα σπίτια και υποχρέωσαν τον κόσμο να εργαστεί σε έργα στρατιωτικού χαρακτήρα. Είδα εγώ ο ίδιος με τα μάτια μου, τον Ιούνιο του 1917, ένα Βούλγαρο να χτυπά με το υποκόπανο του όπλου του τον Κώστα Χαντρότη, ο οποίος, άρρωστος καθώς ήταν, δεν μπορούσε να πάει στη δουλειά. Ο άτυχος έκανε αιμόπτυση, τον μετέφεραν στο σπίτι του, όπου πέθανε σχεδόν αμέσως.

Η πείνα προξένησε μεγάλη θνησιμότητα στον πληθυσμό. Οι Βούλγαροι δήμευσαν όλα τα τρόφιμα και εμπόδισαν τον ανεφοδιασμό της πόλης. Κρατούσαν όλες τις προμήθειες αποθηκευμένες στη Δράμα και στην πόλη έφθαναν μόνο μικρές και ελεγχόμενες από αυτούς ποσότητες. Πολύς

κόσμος πέθανε από τις ελλείψεις. Είδα με τα μάτια μου έναν άνθρωπο να πέφτει από την πείνα μπροστά στο μαγαζί μου. Του έδωσα ψωμί και γιαούρτι για να τον συνεφέρω. Η τιμή του ψωμιού έφθασε τα 30 με 35 λέβα το κιλό. Οι άτυχοι που δεν μπορούσαν να το αγοράσουν πέθαιναν από πείνα. Οι εκτοπίσεις άρχισαν τον Ιούνιο του 1917 αλλά καθώς ήμουν άρρωστος, δεν μπορούσα να φύγω με την πρώτη ομάδα και με μετέφεραν αργότερα, στις 18 Αυγούστου.

Στις 5 Αυγούστου 1917 έπαιζα πόκερ με το Βούλγαρο λοχαγό τον Dimitrieff και τον λοχαγό Tambakoff στο σπίτι μου, όταν παρουσιάστηκε ένας στρατιώτης εκ μέρους του διοικητή της πόλεως και με διέταξε να τον ακολουθήσω. Με παρουσίασαν στον υποδιοικητή ο οποίος με κατηγορήσε ότι είχα σχέσεις με τρία πρόσωπα από την Καβάλα για κατασκοπεία, ότι δίναμε πληροφορίες στους συμμάχους για τις κινήσεις του βουλγαρικού στρατού. Απάντησα ότι δεν ξέρω τίποτε. Με οδήγησαν έξω στην πόλη, σ' ένα σπιτάκι, όπου αφού με έκλεισαν, μου πήραν μερικά χαρτονομίσματα μικρής αξίας. Ο διοικητής Samardjiefff ήταν παρών. Μου πήραν τα ρούχα και με χτύπησαν μέχρι που έχασα τις αισθήσεις μου. Με πήγαν στο υπόγειο, με ξάπλωσαν γυμνό στο έδαφος όπου ήρθαν ο λοχίας και τρεις στρατιώτες που είχαν εντολή να με σκοτώσουν και μου είπαν ότι εάν δεν ομολογήσω ό,τι ήξερα για την κατασκοπεία, θα με σκότωναν.

Τότε μου ήρθε μια ιδέα να παρακαλέσω το λοχία να απομακρύνει τους στρατιώτες και του παρέδωσα το πορτοφόλι μου για να σώσω τη ζωή μου. Πήρε ό,τι είχα μέσα, 4.000 δραχμές και 600 λέβα. Ο λοχίας έδωσε 300 λέβα στους στρατιώτες και κράτησε τα υπόλοιπα. Έμεινα εκεί φυλακισμένος μέχρι το πρωί, πολύ ενοχλημένος. Το πρωί με οδήγησαν στο υπόγειο όπου παρέμεινα 24 ώρες. Εν τω μεταξύ ήρθαν νέοι από την Καβάλα, που αποδείκνυαν την αθωότητά μας. Πήγα λίγο αργότερα, επισκέφτηκα ένα γιατρό που με φρόντιζε μέχρι τις 11 Μαρτίου. Παρά ταύτα έμεινα για πολύ καιρό ακόμη άρρωστος έως ότου εκτοπίστηκα στις 18 Αυγούστου. Στη Soumla όπου έμεινα 18 μήνες κατόρθωσα να μείνω μαζί με την οικογένειά μου. Εκεί παρέμεινα μέχρι την ανακωχή.

Πριν να υπογράψει την κατάθεσή του ο μάρτυρας προσέθεσε ότι ο Νικόλαος Ζαγατάτσης, που κατηγορήθηκε για κατασκοπεία ταυτόχρονα με αυτόν, έμεινε φυλακισμένος στη Δράμα όπου και πέθανε.

***

ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΜΑΡΤΥΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ

ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΔΙΑΦΕΡΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΡΑΒΙΟΥ
(ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗΣ)Αυλή¹*Πίνακας με βάση τις δηλώσεις των κοινοτικών αρχών*

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	300
Σημερινός πληθυσμός	186
Διαφορά	114
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	36
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	29
Επέστρεψαν	20
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
1 ^{ον} Βόδια και αγελάδες	43
2 ^{ον} Μουλάρια και άλογα	20
3 ^{ον} Γαϊδούρια	23
4 ^{ον} Πρόβατα	60
5 ^{ον} Κατσίκια	290

Σύμφωνα με την αναφορά του δημάρχου στο χωριό σκοτώθηκαν 4 κάτοικοι κατά τη διάρκεια της κατοχής. Οι θάνατοι από πείνα οφείλονται στις στερήσεις και τα βασανιστήρια.

***

Ελευθερούπολη 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Κωνσταντίνος Χρυσομάλλης που γεννήθηκε στην Αυλή, ηλικίας 25 ετών, κάτοικος Αυλής, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Πριν από την άφιξη των Βουλγάρων υπηρετούσα στρατιώτης στο 20^ο σύνταγμα της Ελευθερούπολης. Κάποια μέρα πήραμε διαταγή να πάμε στην Καβάλα και από εκεί στη Δράμα. Πολλοί συνάδερφοί μου στρατιώτες οδηγήθηκαν στη Γερμανία ως αιχμάλωτοι. Απέφυγα να τους ακολουθήσω και παρέμεινα στην Αυλή περίπου ένα χρόνο, όταν οι Βούλγαροι με συνέλαβαν ως όμηρο και με οδήγησαν στη Soumla, όπου

¹ Αυλή

παρέμεινα τρεις μήνες και από εκεί στο Pliatzkovitch όπου δούλεψα δυο μήνες σ' ένα δρόμο. Ήμασταν 300 Σέρβοι και 300 Έλληνες περίπου. Η τροφή μας αποτελείτο από 100 δράμια ψωμί και μερικά πιπέρια. Μας χτυπούσαν με το παραμικρό. Ύστερα από δυο μήνες μας πήγαν στο Belem όπου παραμείναμε έξι μήνες, ασχολούμενοι με την υλοτομία. Ξυπνούσαμε στις 4 η ώρα το πρωί, μας χτυπούσαν με τους υποκόπανους των όπλων τους, ακόμα και με τις ξιφολόγχες εάν ήθελαν και από τους 600 που ήμασταν στην μονάδα, 400 πέθαναν στο Belem. Οι υπόλοιποι επιστρέψαμε, όπως και εγώ, με κλονισμένη την υγεία μας. Ήμασταν ξυπόλητοι και δουλεύαμε πάνω σ' ένα έδαφος παγωμένο. Προσωπικά ο ίδιος έπαθα κρυοπαγήματα και στα δυο μου πόδια. Μου έκοψαν τα δάκτυλα του ποδιού (ο μάρτυρας στη συνέχεια έδειξε τα πόδια του στην Επιτροπή με τα δάκτυλα κομμένα, όπου το πόδι είχε γίνει σαν ένα μεγάλο κρεμμύδι – ένα οικτρότατο θέαμα!). Αυτή η εγχείρηση έγινε στο νοσοκομείο του Tchistof, που βρίσκεται σε απόσταση 4 ωρών από το Belem. Όταν βγήκα από το νοσοκομείο πήγα στην Plevna όπου δεν δούλευα πουθενά. Δεν ήμουν φυλακισμένος αλλά στερούμουν τροφή, διαμονή, ένδυση και υγεία. Μετά την ανακωχή επέστρεψα σιδηροδρομικώς στο χωριό μου. Είδα με τα ίδια μου τα μάτια πολλούς από τους συναδέλφους μου ομήρους που προσβλήθηκαν από κρυοπαγήματα και πέθαναν το βράδυ, μόλις άρχισαν τη δουλειά. Εμείς οι ίδιοι τουςθάβαμε σε ομαδικούς τάφους χωρίς καμιά ιδιαίτερη τελετή.

Είδα επίσης αιχμαλώτους ομήρους που δεν μπορούσαν να εργαστούν εξαιτίας της εξάντλησης και οι στρατιώτες τους χτυπούσαν με τους υποκόπανους, δίνοντάς τους 25 χτυπήματα στα πλευρά καθώς και σε όλο το σώμα τους. Έπεφταν κάτω από τα χτυπήματα αυτά. Τους έβλεπα ύστερα να πεθαίνουν από τα βασανιστήρια. Το χωριό μου η Αυλή, καταστράφηκε εξ ολοκλήρου. Άλλοτε υπήρχαν πενήντα οικογένειες στο χωριό από τις οποίες τώρα υπάρχουν μόνο οι τριάντα. Τα μέλη των άλλων ή πέθαναν από την πείνα ή δεν επέστρεψαν ποτέ από την εξορία.

***

Ελευθερούπολη 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Β. Βαμιλιάδης**, που γεννήθηκε στις Σέρρες, ηλικίας 37 ετών, κάτοικος Πραβίου, υπάλληλος της Δημαρχίας του Πραβίου, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία παρέμεινα με την οικογένειά μου στο χωριό Αυλή, του οποίου όλοι οι κάτοικοι ήταν Έλληνες. Είχε τότε 70 σπίτια. Οι Βούλγαροι δεν μπήκαν στο χωριό, εγκατέστησαν όμως έξω από αυτό ένα φυλάκιο με 7

στρατιώτες. Αυτοί, μαζί με οπλισμένους Τούρκους, έρχονταν εδώ αλλά και στα άλλα χωριά και ληστεύανε διάφορα σπίτια. Άρπαζαν σιτάρι, χρήματα, ζώα και άλλα πράγματα. Οι λεηλασίες αυτές συνεχίζονταν όλο το διάστημα που το βουλγαρικό φυλάκιο βρισκόταν έξω από το χωριό μας, δηλαδή για 1½ μήνα. Στη συνέχεια το βουλγαρικό φυλάκιο αντικαταστάθηκε με αντίστοιχο τούρκικο, το οποίο παρέμενε εκεί μέχρι τις 22 Ιουνίου 1917, ημέρα της σύλληψής μου. Στο διάστημα αυτό τρεις κάτοικοι του χωριού μας, ο Δημήτριος Παπάζογλου, ο πατέρας του Νικόλαος και ο Αδάμ Χριστοδούλου Ζήμου εξαφανίστηκαν και μέχρι σήμερα αγνοείται η τύχη τους. Πριν αντικατασταθεί το βουλγαρικό φυλάκιο, ο Βούλγαρος διοικητής του χωριού Μουσθένη, του οποίου δε γνωρίζω το όνομα, ήρθε στην Αυλή. Πραγματοποίησε έρευνα σε όλα τα σπίτια του χωριού για να βρει κρυμμένα όπλα. Στη συνέχεια συνέλαβε 60 ή 61 χωρικούς και μας κράτησε για μια μόνο ημέρα στο σχολείο του χωριού. Μας άφησε ελεύθερους αφού μας υποχρέωσε να του καταβάλλουμε το ποσό των 2.000 δραχμών. Ήμουν και εγώ ανάμεσα σε αυτούς που πλήρωσαν αυτά τα λεφτά. Το μήνα Φεβρουάριο 1917 βγήκα μια μέρα να πάω στην Ελευθερούπολη για να αγοράσω τρόφιμα. Αγόρασα 5 οκάδες αλεύρι, 2 οκάδες ψωμί και 2 οκάδες αλάτι. Στην επιστροφή μου όμως στην Αυλή, δυο Βούλγαροι στρατιώτες με σταμάτησαν στο δρόμο και μου πήραν όλα τα τρόφιμα. Ύστερα από αυτό πήρα την οικογένειά μου και πήγα στην Ελευθερούπολη για να μείνουμε εκεί. Αλλά από την πρώτη, ήδη, μέρα της άφιξής μου εκεί με συνέλαβε ένας Βούλγαρος αξιωματικός και με πήγε στη φυλακή της χωροφυλακής, όπου παρέμεινα 24 μέρες. Τη δεύτερη μέρα της φυλάκισής μου Βούλγαροι στρατιώτες με έδειραν ανελέητα. Δεν γνωρίζω για ποιο λόγο τα έκαναν όλα αυτά. Όταν ελευθερώθηκα διαπίστωνα ότι όλος ο λαός της Ελευθερούπολης υπέφερε από έλλειψη όλων των ειδών διατροφής. Υπολογίζω σε 1500 τους ανθρώπους που πέθαναν από την πείνα. Στις 22 Ιουνίου 1917 εξορίστηκα μαζί με άλλους 145 ως όμηρος στο Carnabat της Βουλγαρίας όπου όλοι οι όμηροι, 1500 στο σύνολό τους, υποφέραμε πολύ. Μας έδιναν μόνο ένα κομμάτι ψωμί και μας χτυπούσαν συνέχεια.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αθανάσιος Σωτηρίου**, που γεννήθηκε στο Tsanacali των Δαρδανελίων, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Αυλής, επάγγελμα κτίστης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι κάτοικος της Αυλής εδώ και 5 χρόνια. Θυμούμαι ότι ένα βράδυ Βούλγαροι στρατιώτες μαζί με Τούρκους οπλισμένους πολίτες άρπαζαν

150 πρόβατα περίπου από το σπίτι του Νικολάου Κίρκου. Εγώ τα είδα όλα αυτά γιατί ήταν μια φωτεινή νύκτα με φεγγάρι. Μέχρι την ημέρα που με έπιασαν οι Βούλγαροι στρατιώτες, έβλεπα ότι γίνονταν πολλές λεηλασίες σε σπίτια. Έμαθα ότι άρπαζαν χρήματα αλλά και άλλα περιουσιακά στοιχεία από τους κατοίκους. Για παράδειγμα από τα σπίτια του Θωμά Αγγέλου, Παράσχου Βασιλείου, Νικολάου Κίρκου, Θεοδώρου Ιωάννου και άλλων. Λίγες μέρες ύστερα από την εισβολή των Βουλγάρων στο χωριό μας, στρατιώτες έκαναν έρευνα σε όλα τα σπίτια για να βρούνε όπλα. Ύστερα συνέλαβαν όλους τους άνδρες κατοίκους του χωριού, ογδόντα άτομα περίπου, ηλικίας 20 – 40 ετών και μας οδήγησαν στο σχολείο. Εκεί μας ζήτησαν 200 Ναπολεόνια για να μας αφήσουν ελεύθερους. Τους δώσαμε μόνο 50 και μας άφησαν ελεύθερους. Τον Ιούνιο του 1917, οι Βούλγαροι με πιάσανε στο χωριό τους μαζί με άλλα 11 πρόσωπα, στα οποία ήταν ο δάσκαλος του χωριού μας ο Βασιλειάδης, ο ιερέας του χωριού μας και ο Ηλίας Χρήστου, μας οδήγησαν στην Ελευθερούπολη και από εκεί στο Carnabat, όπου συναντήσαμε 400 άλλους ομήρους και μείναμε εκεί μέχρι την ανακωχή. Εργαζόμεσταν συνέχεια νύχτα και μέρα στην κατασκευή του σιδηροδρόμου που οδηγεί από τη Soumla στο Carnabat. Για τροφή μας έδιναν πιπέρια και κολοκύθια. Μας έδερναν συχνά με την παραμικρή αφορμή με ξύλινα ραβδιά. Κοιμόμασταν μέσα σε καλύβες. Οι περισσότεροι από τους ομήρους έπεφταν άρρωστοι από τις ελλείψεις και μάλιστα 25 απ' αυτούς πέθαναν.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Φώτιος Πασχαλίδης** που γεννήθηκε στην Αυλή, ηλικίας 25 ετών, κάτοικος Αυλής, επάγγελμα πρόεδρος της κοινότητας Αυλής, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ύστερα από την κατοχή του χωριού μου Αυλή, αναγκάστηκα εγώ όπως και πολλοί άλλοι να εργαστώ στα καταναγκαστικά έργα. Μας έδερναν συχνά ανελέητα. Οι Βούλγαροι, λίγο ύστερα από την εισβολή, άρχισαν να ληστεύουν τα σπίτια, παραβίαζαν συχνά τις πόρτες, τα παράθυρα κτλ. Κατέστρεψαν ολοκληρωτικά 2 σπίτια και άρπαξαν χωρίς αποζημίωση όλη την κτηνοτροφία του χωριού που ανερχόταν σε 140 βόδια, 30 – 32 μουλάρια και 4 άλογα

Από την άλλη πλευρά οι Τούρκοι επωφελήθηκαν από την ευκαιρία και άρπαζαν όλα τα πρόβατα και τα γίδια του χωριού, των οποίων ο αριθμός ξεπέρασε τα 1000 περίπου. Οι Βούλγαροι, αφού άρπαζαν τα πράγματα της εκκλησίας, έσπασαν και κατέστρεψαν τις άγιες εικόνες. Από την αρχή της

κατοχής ο Βούλγαρος διοικητής του τόπου που είχε το βαθμό του λοχαγού και του οποίου δεν γνωρίζω το όνομα, κάλεσε τον διευθυντή του σχολείου, τον ιερέα του χωριού και ένα άλλο πρόσωπο, στους οποίους γνωστοποίησε την απόφασή του να του πληρώσει το χωριό το ποσό των 2.000 φράγκων για να μην βρεθεί στη δύσκολη θέση να κακοποιήσει τον πληθυσμό. Το προαναφερθέν ποσό πράγματι συγκεντρώθηκε και παραδόθηκε στα χέρια του Βούλγαρου διοικητή από το δάσκαλο του χωριού, τον Γεώργιο Βασιλειάδη. Τρεις ή τέσσερις μήνες μετά την κατοχή, συνελήφθησαν και απομακρύνθηκαν από το χωριό τα παρακάτω άτομα: Δημήτριος Παπάζογλου, Νικόλαος Δημητρίου και ο Αδάμος Χριστοδούλου, των οποίων η τύχη αγνοείται από τότε. Λίγο μετά εξαφανίστηκε κάτω από τις ίδιες συνθήκες ο Νικόλαος Αβραάμ. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτός σφαγιάστηκε από τους Βούλγαρους ή τους Τούρκους. Πολύ αργότερα εκτοπίστηκα μαζί με τους κατοίκους στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Εκεί αναγκάστηκα να δουλέψω στα καταναγκαστικά έργα. Όσο για τροφή, δεν μας έδιναν παρά λίγο ψωμί και μερικά βρασμένα πιπέρια. Επιπλέον μας έδερναν αλύπητα για τιποτένια πράγματα.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Διαμαντής Ηλίας**, που γεννήθηκε στην Αυλή, ηλικίας 18 ετών, κάτοικος Αυλής, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Οι Βούλγαροι, μόλις μπήκαν στο χωριό, μας ανάγκασαν να δουλέψουμε στα καταναγκαστικά έργα. Πολλές φορές μας έδερναν με το παραμικρό, χωρίς να υπάρχει αιτία. Οι εργασίες αυτές εξακολούθησαν μέχρι την εκτόπισή μας. Εκεί οι Βούλγαροι μας ανάγκασαν να δουλέψουμε στην κατασκευή σιδηροδρόμου. Μας χτυπούσαν ανελέητα και μας έδιναν για τροφή μερικά νερόβραστα πιπέρια.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Ν. Δημάσης**, που γεννήθηκε στην Αυλή, ηλικίας 43 ετών, κάτοικος Trinzik, επάγγελμα αγροφύλακας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Τέσσερις μέρες ύστερα από την κατοχή στην Αυλή, με συνέλαβαν ως

κατάσκοπο και με μετέφεραν στη φυλακή στη Μουσθένη, όπου παρέμεινα εκεί φυλακισμένος 3 μέρες. Στο διάστημα της κράτησής μου με χτυπούσαν ανελέητα πολλές φορές. Στη συνέχεια με πήγανε στη Δράμα όπου έμεινα φυλακισμένος τρεις μήνες και τέλος με φέρανε στην Καβάλα για να δικαστώ στο στρατοδικείο. Μετά την αθώωσή μου επέστρεψα στο χωριό μου όπου και αναγκάστηκα να δουλέψω στα χαρακώματα. Τέσσερις μέρες αργότερα με εκτόπισαν στη Βουλγαρία μαζί με άλλους ως όμηρο. Εκεί δούλευα στη σιδηροδρομική γραμμή. Μας έδιναν για τροφή βραστό νερό, ένα κομμάτι ψωμί και νερόβραστα πιπέρια. Μας έδερναν χωρίς αιτία όλο το διάστημα της δουλειάς.

Ύστερα από την ανακωχή πήγαμε στη Σόφια πεζοί με συνοδεία. Το ταξίδι διήρκεσε 10 μέρες. Ήμασταν υποχρεωμένοι να κοιμηθούμε κάθε βράδυ κάτω από τον έναστρο ουρανό. Ας σημειωθεί ότι αυτά γίνονταν το μήνα Οκτώβριο. Την ομάδα μας την αποτελούσαν 1800 όμηροι περίπου. Δυο μέρες πριν να φτάσουμε στη Σόφια, ένας Βούλγαρος στρατιώτης χτύπησε άγρια έναν από μας που τον έλεγαν Παρασκευά Νικολάου, γιατί θέλησε να αρπάξει ένα κρεμμύδι, και τον σκότωσε.

***

Dresna¹

Πίνακας σύμφωνα με τη δήλωση εκπροσώπου της κοινοτικής αρχής

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	447
Σημερινός πληθυσμός	212
Διαφορά	235
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	159
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	94
Επέστρεψαν	18
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
1 ^{ον} Βόδια και αγελάδες	500
2 ^{ον} Μουλάρια και άλογα	120
3 ^{ον} Γαϊδούρια	-
4 ^{ον} Γίδια και πρόβατα	6.000

Σύμφωνα με την αναφορά του προέδρου της κοινότητας οι θάνατοι οφείλονται στην πείνα και στα βασανιστήρια. Η Επιτροπή κατέγραψε

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

πέντε περιπτώσεις βιασμών και δυο απαγωγές παιδιών.

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Χρήστος Κυριακού που γεννήθηκε στη Dresna¹, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Dresna, επάγγελμα αγρότης, ήδη πρόεδρος κοινότητας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Το χωριό μου το Μυρτόφυτο είχε περίπου 100 οικογένειες ελληνικές. Τον Αύγουστο του 1916 μπήκε στο Μυρτόφυτο ένας λόχος βουλγαρικού στρατού και παρέμεινε εκεί μέχρι το Σεπτέμβριο του 1916. Ακολούθησε ύστερα ένα απόσπασμα τουρκικού στρατού που παρέμενε στο χωριό μας 8 μήνες. Ύστερα απ' αυτούς ξαναήρθε ο βουλγαρικός στρατός που παρέμεινε μέχρι την ανακωχή. Την πρώτη Ιουλίου 1917 οι Βούλγαροι συνέλαβαν 80 άρρενες κατοίκους από το χωριό μου, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ και μας πήγανε στο Gabrono, όπου παραμείναμε μέχρι την ανακωχή. Εκεί εργαστήκαμε σε καταναγκαστικά έργα κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες. Επιστρέψαμε περίπου οι μισοί. Οι άλλοι πέθαναν από την πείνα και από τα βασανιστήρια. Πριν με συλλάβουν ξέρω ότι οι Βούλγαροι σκότωσαν τους συγχωριανούς μου Δημήτριο Γιόρογλου, Κωνσταντίνο Τσακίρη, Πέτρο Ραγιά. Μετά το γυρισμό μου από τη Βουλγαρία έμαθα ότι πολλές γυναίκες και παιδιά του χωριού πέθαναν από πείνα. Δεν γνωρίζω τα ονόματά τους. Έμαθα επίσης ότι κορίτσια του χωριού όπως η Μαρία Χ., η Πολ. Α, η Μαρία Α., η Φωτεινή Γ., η Όλγα Η., Σοφία Π., η Καλούδα Π. καθώς επίσης και άλλες, βιάστηκαν από τους Βούλγαρους (αξιωματικούς και στρατιώτες).

Η Μαρία Χ. βιάστηκε από τον υπολοχαγό Colief. Όσον αφορά αυτή την κοπέλα, έχω να καταθέσω ότι όλοι οι κάτοικοι του χωριού μας συγκέντρωσαν 120 χρυσές λίρες Τουρκίας και ο παπάς του χωριού, ο Παπαβασίλης, πήγε και τα παρέδωσε ο ίδιος στον Colief για να μην ενοχλήσει πια την κοπέλα. Ο Colief πήρε τα χρήματα αλλά βίασε πάλι πολλές φορές την κοπέλα. Μετά την πήρε μόνιμα στο σπίτι του, όπου φύλαγαν σκοπιά οι στρατιώτες. Οι κάτοικοι του χωριού πριν από την εισβολή των Βουλγάρων ήταν 500, αλλά μετά την ανακωχή ήταν μόνο 200. Οι άλλοι εκτελέστηκαν ή πέθαναν από την πείνα και τα βασανιστήρια κατά τη διάρκεια της κατοχής.

Οι Βούλγαροι προξένησαν πολλές καταστροφές στο χωριό μας. Άρπαξαν περίπου 500 βόδια και αγελάδες, 100 μουλάρια και γαϊδούρια,

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

4.000 πρόβατα και γίδια, σιτηρά, καπνό, περιουσία των κατοίκων του χωριού. Βεβήλωσαν επίσης την εκκλησία του χωριού και άρπαξαν απ' αυτή τις άγιες εικόνες.

Ο Δημήτριος Πολυζώτης που γεννήθηκε στη Dresna¹, ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Dresna , επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Επιβεβαιώνω απόλυτα την κατάθεση του μάρτυρα Χρήστου Κυριακού, της οποίας έλαβα γνώση καθώς μου την αναγνώσατε. Προσθέτω ότι παρέμεινα στο χωριό μου όλο το διάστημα της κατοχής. Με είχαν καλέσει συχνά σε διάφορα σπίτια του χωριού, σ' ένα από τα οποία είδα δυο παιδάκια νεκρά από πείνα, τα οποία τα πήρα και τα έθαψα. Άκουγα συχνά τις νύχτες κραυγές κοριτσιών, ενώ τις βίαζαν οι στρατιώτες. Από φόβο δεν μπορούσα να τα πλησιάσω. Την επόμενη έβλεπα τα κορίτσια, των οποίων τα ονόματα έχουν σημειωθεί παραπάνω στην κατάθεση του Κυριάκου και τα οποία μου επιβεβαίωναν τα παθήματά τους.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Δημήτριος Γ. Ασίκης που γεννήθηκε στη Dresna, ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Dresna, καπνοπαραγωγός και παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Επιβεβαιώνω στο σύνολό της την κατάθεση του μάρτυρα Χρήστου Κυριακού που έγινε ενώπιόν σας και την οποία μου αναγνώσατε. Προσθέτω ότι μερικές μέρες ύστερα από την είσοδο των Βουλγάρων στο χωριό μας, μπήκαν στο μαγαζί μου δυο στρατιώτες Βούλγαροι και αφού με έδειραν ανελήτα, με ανάγκασαν να εγκαταλείψω μαζί με την κόρη μου την κατοικία μου, η οποία ήταν πάνω από το μαγαζί. Άρπαξαν από την κατοικία και το μαγαζί μου ό,τι πολύτιμο είχα. Τρόφιμα, ρούχα, κτλ και ύστερα εγκαταστάθηκε στο σπίτι μου ένας Βούλγαρος αξιωματικός. Εγκαταστάθηκα σ' ένα άλλο σπίτι έξω από το χωριό. Ο αξιωματικός αυτός μου ζήτησε 50 σφαίρες αλλά καθώς του είπα ότι δεν έχω τέτοια πράγματα, μ' έριξε στο πάτωμα θέλοντας με μια τανάλια να μου ξεριζώσει τα νύχια από τα πόδια μου. Ύστερα απ' αυτό ο αξιωματικός, του οποίου δεν ξέρω το όνομα, με παρέδωσε σ' έναν άλλο με την εντολή να με πάει σε εκείνο το μέρος όπου δολοφόνησαν και τους άλλους. Όταν φθάσαμε εκεί, πάνω σ' ένα λάκκο, ο επιλοχίας μου ζήτησε 50 λίρες Τουρκίας για να μ' αφήσει

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

ελεύθερο. Του το υποσχέθηκα και ο επιλοχίας ήρθε μαζί μου στο σπίτι όπου και του παρέδωσα τα χρήματα. Ύστερα από τρεις μέρες ο ίδιος ο λοχίας μ' έβγαλε έξω από το χωριό για να δουλέψω στα στρατιωτικά έργα, αλλά καθώς ήμουν πολύ άρρωστος και δεν μπορούσα να περπατήσω, με χτύπησε άγρια με το ξίφος του για να προχωρήσω. Αλλά το βράδυ, βλέποντας ο λοχίας την κρίσιμή μου κατάσταση, μ' έβαλε επάνω σ' έναν όνο και μ' έστειλε στο σπίτι μου. Στις 22 Ιουνίου 1917 μ' έπιασαν οι Βούλγαροι και με στείλανε στη Soumla και από εκεί στο Carnabat, όπου έμεινα 14 μήνες και μετά στη Σόφια, όπου έμεινα μέχρι την ανακωχή. Στο Carnabat εργαζόμουν στα καταναγκαστικά έργα κάτω από τις άθλιες γνωστές συνθήκες. Στη Σόφια παρέμεινα σ' ένα νοσοκομείο γιατί οι Βούλγαροι είχαν πεισθεί ότι ήμουν άρρωστος. Στην επιστροφή μου στο χωριό έμαθα όλα όσα κατέθεσε ο Χρήστος Κυριακού στην κατάθεσή του. Ανάμεσα σ' αυτούς που πέθαναν από την πείνα ήταν ο πατέρας μου και το μικρό μου το παιδί. Μόνο τρεις από τις οικογένειες του χωριού δεν έχασαν κανένα δικό της.

***

Ο ονομαζόμενος Αθανάσιος Χριστοδούλου που γεννήθηκε στη Dresna¹ ηλικίας 29 ετών, κάτοικος Dresna, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Επιβεβαιώνω την κατάθεση του μάρτυρα που έγινε μπροστά μου και την οποία μου την διαβάσατε. Προσθέτω ότι εγώ ο ίδιος εκτοπίστηκα με άλλους συμπατριώτες μου στη Dobroudja και εργαζόμουν εκεί σε αγγαρείες στους αγρούς. Πριν από την εκτόπισή μου, κάποια μέρα κατέβηκα με το γιο μου τον Κωνσταντίνο ηλικίας 7 ετών στην Ελευθερούπολη, για να προμηθευτώ μερικά τρόφιμα, αλλά σε κάποια απόσταση έξω από το χωριό μας, μας επιτέθηκαν δυο Τούρκοι στρατιώτες χωρίς να υπάρχει κανένα αίτιο και πλήγωσαν το γιο μου με ένα μαχαίρι.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Στυλιανή Σιμινγκουιέ, που γεννήθηκε στην Καβάλα, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Dresna, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

Ο άντρας μου εξορίστηκε μαζί με άλλους ομήρους στη Βουλγαρία. Υπέκυψε εκεί στα βασανιστήρια. Με άφησε μόνη εδώ με 4 παιδιά, από τα οποία τα τρία πέθαναν από πείνα. Σε όλο το διάστημα της κατοχής αναγκάστηκα να δουλέψω για τους Βούλγαρους όλες τις ημέρες, χωρίς εξαίρεση.

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Πολυχρόνη Α. που γεννήθηκε στη Dresna¹, ηλικίας 22 ετών, κάτοικος Dresna, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Μερικές μέρες ύστερα από την κατοχή του χωριού μας Μυρτόφυτο, κάποιο μεσημέρι ένας Βούλγαρος λοχίας, συνοδευόμενος από μερικούς στρατιώτες, μπήκε στο σπίτι μου όπου βρίσκονται μαζί με τον πατέρα και τη μητέρα μου. Μ' έκλεισε σ' ένα δωμάτιο και έφερε τη ξιφολόγχη στο λαιμό μου επιδιώκοντας να με βιάσει. Στις φωνές μου ο πατέρας και η μητέρα μου προσπάθησαν να επέμβουν αλλά χτυπήθηκαν τόσο άγρια, ώστε ύστερα από μερικές μέρες πέθαναν. Οι άλλοι στρατιώτες απομακρύνθηκαν και εγώ υποχρεώθηκα να υποκύψω στο Βούλγαρο λοχία. Ξέχασα να σας πω ότι η μικρή μου αδερφή που βρισκόταν σ' ένα γειτονικό σπίτι έτρεξε να με γλιτώσει ακούγοντας τις κραυγές μου και είχε και αυτή την ίδια τύχη με τον πατέρα και τη μητέρα μου. Δηλαδή την χτύπησαν τόσο άγρια που πέθανε και αυτή. Ένας μεγάλος αριθμός κοριτσιών και γυναικών του χωριού μας βιάστηκε από τους Βούλγαρους. Δεν γνωρίζω τα ονόματά τους και δεν μπορώ να σας δώσω λεπτομέρειες. Ο αδερφός μου Μ. Α. εξορίστηκε στη Βουλγαρία όπου και πέθανε από τα βασανιστήρια.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Αθανασία Κ., που γεννήθηκε στην Dresna, ηλικίας 22 ετών, κάτοικος Dresna, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.

Δυο μήνες ύστερα από την εξορία των ανδρών του χωριού μας της Δρέσνας, κάποιο βράδυ που ήμουν μόνη στο σπίτι μου με τη μητέρα μου και τα τρία μου μικρά παιδιά -ο άνδρας μου είχε ήδη εκτοπιστεί στη Βουλγαρία- ένας Βούλγαρος λοχίας και μερικοί στρατιώτες μπήκαν στο σπίτι μου και αφού απομόνωσαν τη μητέρα μου που φώναζε και τσίριζε, με πήγαν σ' ένα δωμάτιο, όπου ο λοχίας, παρά τις κραυγές μου, έφερε τη ξιφολόγχη στο λαιμό μου και με βίασε. Λίγο αργότερα δυο από τα μικρά

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

μου παιδιά πέθαναν από την πείνα, η μητέρα μου επίσης πέθανε από τις κακομεταχειρίσεις των Βουλγάρων. Ο άνδρας μου, που σώθηκε τελικά από την εξορία, επέστρεψε τελικά στο σπίτι.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Άννα, σύζυγος Ιωάννη Γ. που γεννήθηκε στη Dresna¹, ηλικίας 24 ετών, κάτοικος Dresna, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Είμαι παντρεμένη εδώ και τέσσερα χρόνια. Από τις πρώτες ακόμα μέρες της εισόδου των Βουλγάρων στο Μυρτόφυτο, υποχρεώθηκα να δουλέψω μαζί με μερικές γυναίκες και κορίτσια του χωριού μου στα καταναγκαστικά έργα. Εκεί γνωρίστηκα με ένα Βούλγαρο επιλοχία. Ήταν επικεφαλής των Βουλγάρων στρατιωτών. Κάποιο βράδυ αργά, θα ήταν κοντά στα μεσάνυχτα, ο επιλοχίας αυτός ήρθε και χτύπησε την πόρτα του σπιτιού μου, στο οποίο εκείνη την ώρα ήμουν μόνη. Ο άντρας μου βρισκόταν έξω από το χωριό για κάποια αγγαρεία. Καθώς δεν του άνοιξα παραβίασε την πόρτα, ήρθε και έπεσε επάνω μου. Παρά την αντίστασή μου με ατίμασε. Ο επιλοχίας αυτός ήταν άρρωστος και ύστερα από λίγες μέρες μου είπε για την αρρώστια του. Ο άντρας μου στενοχωρήθηκε πολύ ύστερα από το πάθημά μου αυτό. Ξέρω πολύ καλά ότι οι Βούλγαροι βίασαν και μερικές γυναίκες, κορίτσια και παντρεμένες, των οποίων δεν γνωρίζω τα ονόματά τους. Έμαθα όμως ότι μερικές απ' αυτές θα έρθουν εδώ να καταθέσουν.

***

Ελευθερούπολη, 15/ 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Όλγα Η., ανύπαντρη, που γεννήθηκε στη Dresna, ηλικίας 16 ετών, κάτοικος Dresna, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Όταν τον Οκτώβριο του 1917 οι Βούλγαροι εξόρισαν τους άντρες, ο πατέρας μου και ο αδερφός μου εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία. Έμεινα μόνη με τη μητέρα μου και με τα δυο μου μικρά αδέρφια. Κάποιο βράδυ ο υπολοχαγός Simoff, συνοδευόμενος από 5 στρατιώτες εφ' όπλου λόγχι,

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

πολιόρκησαν το σπίτι μας, μπήκαν μέσα και ζήτησαν από τη μητέρα μου να μάθουν που ήμουν, καθώς εγώ έλειπα από το σπίτι. Στη συνέχεια ήρθαν πολλές φορές στο σπίτι έως ότου κατόρθωσαν να με βρουν. Αφού έδειραν τα αδέρφια και τις αδερφές μου, με άρπαξαν παρά τις κραυγές μου και με πήγαν στον αξιωματικό τους. Η μητέρα μου έτρεξε αμέσως να βοηθήσει, αλλά μέσα στη νύχτα δεν κατόρθωσε να με πλησιάσει. Οι στρατιώτες με παρέδωσαν στον αξιωματικό ο οποίος με έριξε σ' ένα κρεβάτι και παρά τις κραυγές μου με βίασε, παρά το γεγονός ότι ήμουν ακόμη κορίτσι και πήγαινα στο σχολείο.

Με κράτησε μαζί του πέντε ολόκληρες ημέρες με τη βία κάτω από την επιτήρηση δυο στρατιωτών. Στη διάρκεια των ημερών αυτών πολλές φορές ασέλγησε επάνω μου και με υποχρέωσε να πλαγιάζω μαζί του στο κρεβάτι λέγοντάς μου ότι δεν θα εγκαταλείψει το χωριό εάν δεν βιάσει όλα τα κορίτσια από 10 ετών και πάνω. Με τον ίδιο τρόπο ο διοικητής αυτός απήγαγε την αδερφή μου ηλικίας 15 ετών και την έστειλε στη Βουλγαρία ως υπηρέτρια. Αυτή δεν επέστρεψε ακόμη.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μαρία**, σύζυγος Η, που γεννήθηκε στη Dresna¹, ηλικίας 57 ετών, κάτοικος Dresna, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Οι Βούλγαροι που μπήκαν στη Δρέσνα δεν επέτρεψαν στους κατοίκους να πάνε στα χωράφια τους για να συλλέξουν την παραγωγή. Η εισαγωγή τροφίμων ήταν επίσης απαγορευμένη. Αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα ο πληθυσμός του χωριού (100 οικογένειες) να υποφέρει πολύ από την πείνα. Στη διάρκεια της παραμονής των Βουλγάρων στη Δρέσνα, πέθαναν από την πείνα περισσότερα από 100 άτομα, μεταξύ των οποίων ήταν και τα δυο μου μικρά παιδιά, ο Ελευθέριος και ο Χρήστος, ηλικίας 3 – 6 ετών. Ένας διοικητής Βούλγαρος, του οποίου δεν ξέρω το όνομα, πήρε τη μικρή μου κόρη την Αριάδνη, ηλικίας 15 ετών και την έστειλε στη Σόφια. Μέχρι σήμερα δεν γνωρίζω τίποτα σχετικά με την τύχη του παιδιού μου. Ο άντρας μου εξορίστηκε από τους Βούλγαρους στη Plevna ως όμηρος και εκεί, όπως μας βεβαίωσε ο γιατρός μας Κυριάκος, ο άντρας μου πέθανε από τα βασανιστήρια. Μια άλλη από τις κόρες μου, μεγαλύτερης ηλικίας από την Αριάδνη, η Όλγα, βιάστηκε από ένα Βούλγαρο αξιωματικό που ήρθε ένα βράδυ στο σπίτι μας και έκανε μια έρευνα παντού. Βρήκε την κόρη μου, την έβγαλε έξω στο βουνό κι όταν αυτή επέστρεψε την άλλη

¹ σημερινός οικισμός Μυρτόφυτο Καβάλας

μέρα το πρωί, μου είπε ότι βιάστηκε από αυτόν τον αξιωματικό.

***

Ελευθερούπολη, 18 Φεβρουαρίου / 3 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Βασίλειος Κοντογούρης**, που γεννήθηκε στην Αυλή, ηλικίας 62 ετών, κάτοικος Dresna, ιερέας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Εδώ και 20 χρόνια είμαι εφημέριος στη Δρέσνα, όπου βρισκόμουν την εποχή της βουλγαρικής κατοχής. Με την άφιξή του εδώ, ο διοικητής, υπολοχαγός Colief του 38^{ου} βουλγαρικού συντάγματος κάλεσε εμένα και τον πρόεδρο της κοινότητας (ο οποίος έχει πεθάνει) Βασίλειο Παπαδόπουλο και μας ζήτησε να του προμηθεύσουμε ένα νέο κορίτσι. Καθώς εμείς αρνηθήκαμε, μας έδειρε και τους δυο ανελέητα. Αυτό επαναλήφθηκε πολλές φορές και για να σωθούμε, συγκεντρώσαμε το ποσό των 150 λιρών Τουρκίας, το οποίο του παραδώσαμε. Παρά την παράδοση του ποσού αυτού, ο ιπποκόμος του επεσήμανε μια κοπέλα ηλικίας 17 ετών, τη Μαριγώ Χ.. Τρεις Βούλγαροι στρατιώτες με την απειλή όπλου με υποχρέωσαν να πάω μαζί τους, να πάρω την νεαρή κοπέλα και να την οδηγήσω στο διοικητή. Ο υπολοχαγός Colief ήρθε στο σπίτι μου, παρέλαβε τη κοπέλα και τη βίασε σε ένα γειτονικό δωμάτιο, δίπλα σ' αυτό που βρισκόμουν εγώ. Άκουσα πολύ καλά τη Μαριγώ Χ., που ενώ τη βίαζαν έκλαιγε και φώναζε. Οι Βούλγαροι στρατιώτες στο διάστημα αυτό φύλαγαν την πόρτα. Στη συνέχεια, πάντοτε με τη συνοδεία στρατιωτών μέσα στην νύχτα, ο διοικητής πήγαινε για να βιάσει την κοπέλα στο σπίτι της όπου αυτή έμενε με τους γονείς και τα αδέρφια της.

Λίγο αργότερα οι Βούλγαροι στρατιώτες αντικαταστάθηκαν από Τούρκους, οι οποίοι μας απέκλεισαν με αποτέλεσμα να πεθάνουν περίπου 150 από την πείνα.

Το Φεβρουάριο του 1917 συνελήφθηκα από τους Τούρκους με την κατηγορία της κατασκοπίας. Αυτοί με ανέκριναν και με παρέδωσαν στους Βουλγάρους, οι οποίοι με μετέφεραν στη Δράμα. Εκεί με φυλάκισαν και με έδεσαν με ξύλα τρεις φορές τη νύχτα στις δεκαπέντε ημέρες που ήμουν φυλακισμένος. Με πέρασαν από βουλγαρικό στρατοδικείο και τελικά με απάλλαξαν. Επέστρεψα στο Πράβι όπου παρέμεινα στη φυλακή τρεις μήνες και τελικά με εξόρισαν στη Βουλγαρία στο Seslievo, όπου είχαν εξορίσει όλους τους ιερείς της περιοχής μας. Εκεί αναγκαστήκαμε να κάνουμε τις πιο αισχρές δουλειές. Δώδεκα από μας πέθαναν. Η Δρέσνα είχε 400 κατοίκους περίπου. Απ' αυτούς πέθαναν από την πείνα 135. Σήμερα δεν απέμειναν παρά μόνο 217 κάτοικοι. 84 έχουν εξοριστεί στη

Βουλγαρία, από τους οποίους οι 30 πέθαναν εκεί. Μερικά σπίτια τα κατεδάφισαν. Δεν έμειναν παρά μόνο οι τοίχοι από το σχολείο και την εκκλησία. Όλα τα έπιπλα της εκκλησίας κλάπηκαν από τους Βούλγαρους. Περίπου 30 γυναίκες φαίνεται ότι βιάστηκαν. Άρπαξαν 350 ζώα, αγελάδες και βόδια, 120 ζώα για όργωμα (μουλάρια) και περίπου 7.000 κατσίκια και πρόβατα. Μαζί με αυτά κατάσχεσαν επίσης σιτηρά και καπνό.

Ελευθερές

Πίνακας σύμφωνα με τις δηλώσεις του προέδρου της κοινότητας

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	334
Σημερινός πληθυσμός	219
Διαφορά	115
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	53
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	37
Επέστρεψαν	12
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Ζευγάρια βόδια για όργωμα	50
Άλογα	10
Μουλάρια	10
Γαϊδούρια	30
Πρόβατα	800

Όλα αυτά ανήκαν στην ορθόδοξη κοινότητα. Σκότωσαν στο χωριό 7 κατοίκους. Αυτοί σκοτώθηκαν είτε από τους Βούλγαρους είτε από τους Τούρκους που κατείχαν μεγάλα αξιώματα στο χωριό. Η Επιτροπή κατέγραψε δυο βιασμούς οι οποίοι έγιναν γνωστοί στον πληθυσμό, αλλά σύμφωνα με τις καταθέσεις μαρτύρων, έγιναν και πολλοί ακόμα βιασμοί από τους Βούλγαρους.

***

Νέα Μήδεια¹

Ευρήματα της προσεκτικής έρευνας της επιτροπής

Το χωριό κτίστηκε κοντά στον κόλπο των Ελευθερών το 1914. Έργο της ελληνικής κυβέρνησης για να καλύψει τις οικιστικές ανάγκες των Ελλήνων που εξορίστηκαν ή εγκατέλειψαν εθελοντικά τη Μικρά Ασία.

¹ σημερινός οικισμός Νέα Πέραμος Καβάλας

Είχε σύνολο 300 σπίτια. Την εποχή που κατελήφθη από τους Βούλγαρους, ζούσαν εκεί 1500 άτομα. Σήμερα η πόλη αυτή είναι νεκρή. Όλοι οι κάτοικοι έχουν εξαφανιστεί. Τα έπιπλα τους, η κτηνοτροφία τους έχουν εξαφανιστεί και αυτά. Όλα τα σπίτια χωρίς εξαίρεση είναι ακατοίκητα και κατεστραμμένα. Στέγες, πόρτες, παράθυρα και πατώματα έχουν διαρπαγεί.
(Δες το Πρακτικό της Επιτροπής)

***

Kale Tsifliki²

Πληροφορίες που κατατέθηκαν από τον υπολογαγό πεζικού, Ι. Κουντούνα.

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	200
Σημερινός πληθυσμός	17
Διαφορά	183
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	16

Το χωριό εκκενώθηκε από τους Βούλγαρους, οι οποίοι, ύστερα από την αναχώρηση των κατοίκων, επιδόθηκαν στη ληστεία και λεηλασία των σπιτιών.

***

Ελευθερούπολη, 18 Φεβρουαρίου, 3 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αλέξανδρος Θ. Αντωνόπουλος**, που γεννήθηκε στις Ελευθερές, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Ελευθερών, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Οι Βούλγαροι κατέλαβαν το χωριό μας τον Αύγουστο του 1916. Στην αρχή στρατοπέδευαν στα γύρω βουνά. Τον Οκτώβριο του 1916, ο τουρκικός στρατός εισέβαλε στο χωριό μας και φυλάκισε το μεγαλύτερο μέρος των ανδρών του χωριού. Παραμείναμε στη φυλακή περισσότερο από 24 ημέρες, όπου μας έδερναν όλους. Τρεις άντρες μεταξύ μας υπέκυψαν στα χτυπήματα. Οι Βούλγαροι κατέσχεσαν όλη την κτηνοτροφία του χωριού, για την οποία δεν είμαι σε θέση να δώσω ακριβή αριθμό. Εγώ είχα ένα βόδι, μια αγελάδα, ένα βουβάλι και ένα μουλάρι. Οι Βούλγαροι μου τα πήραν όλα. Κατέσχεσαν επίσης όλες τις προμήθειες του χωριού. Οι Τούρκοι άρπαξαν μια νεαρή κοπέλα που την έλεγαν Μαρούδα Λεωνίδα και μέχρι σήμερα δεν έχει επιστρέψει. Λένε ότι την προσηλύτισαν στον Μουσουλμανισμό. Εξορίστηκα μαζί με άλλους από

² οικισμός της Νέας Περάμου

τους Βούλγαρους και με μετέφεραν στο Δούναβη, όπου και εργαζόμουν στους δρόμους. Ένα μεγάλο μέρος του χωριού ήταν ήδη καταστρεμμένο από τον πόλεμο του 1913.

***

Ελευθερές, 6 Μαρτίου 1919

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σήμερα στις 21 / 6 Μαρτίου του έτους 1919 στο χωριό Ελευθερές και στην οικία του κ. Δημητρίου Πέϊου, ενώπιον των κ.κ. Strologo, αντιπροσώπου της Βρετανικής κυβέρνησης, Dutilh, αντιπροσώπου της Γαλλικής κυβέρνησης, και του κ. Μιχαήλ Σακελαριάδη, έπαρχου Παγγαίου, ο οποίος εκτέλεσε χρέη διερμηνέα, εμφανίστηκαν οι κάτωθι :

1^ο Ανδρέας Χρυσολόγη Παταριά που γεννήθηκε στην Ελευθερούπολη, κάτοικος Ελευθερών, 38 ετών, εισοδηματίας, Δήμαρχος Ελευθερών.

2^ο Μοσχόπουλος Κυριαζής, που γεννήθηκε στις Ελευθερές, ηλικίας 60 ετών, γεωργός, κάτοικος Ελευθερών.

3^ο Αντώνιος Αυξεντιάδης: που γεννήθηκε στις Σέρρες, 68 ετών, κάτοικος Ελευθερών, δημοδιδάσκαλος.

Όλοι, αφού έδωσαν τον καθορισμένο όρκο, έκαναν την παρακάτω δήλωση :

«Οι Βούλγαροι ήρθαν στο χωριό Ελευθερές στις 14 Αυγούστου 1916. Ήταν ένας λόχος στρατού με 4 αξιωματικούς, τους: Stovanof, Vassilief, Dantchef και Kossof. Στρατοπέδευσαν έξω από το χωριό. Ένα μήνα περίπου μετά την άφιξή τους άρπαζαν χωρίς να πληρώσουν τίποτα όλα τα τρόφιμα του χωριού, τα οποία αποτελούνταν από 30.000 οκάδες περίπου καλαμπόκι, κριθάρι και σίκαλη. Τα αποθήκευσαν όλα στο ρωσικό μοναστήρι του Nousla όπου έμενε ένας Αντισυνταγματάρχης Διοικητής του στρατού της περιοχής. Την ίδια εποχή άρχισε επίσης η επιστράτευση όλων των κατοίκων της περιοχής της Ελευθερούπολης, από 12 – 60 ετών, για να εργαστούν στην κατασκευή χαρακωμάτων από τις ακτές της Μήδειας μέχρι τις εκβολές του Στρυμόνα. Μόνο οι Μουσουλμάνοι εξαιρέθηκαν από τις αγγαρείες αυτές. Οι εργασίες που γίνονταν ήταν όλες χωρίς αμοιβή και οι εργάτες δεν έπαιρναν παρά μόνο 100 δράμια ψωμί καθημερινά, που αποτελούσε και την μοναδική τροφή για αυτούς. Ήταν υποχρεωμένοι να κοιμηθούν στο ύπαιθρο χωρίς κανένα σκέπασμα. Στο μέτρο του δυνατού και ανάλογα με τις ανάγκες τους, οι Βούλγαροι έπαιρναν ζώα από το χωριό και όταν αποχωρούσαν πήραν μαζί και τα

ελάχιστα που είχαν απομείνει. Υπήρχαν στο χωριό και ανήκαν στην ορθόδοξη κοινότητα 50 ζώα για όργωμα, 10 άλογα, 20 μουλάρια, 50 όνοι, 800 πρόβατα περίπου. Όλα αυτά κατασχέθηκαν από το χωριό, καθώς δεν ήταν σε θέση να πληρώσει φόρους. Τον ίδιο καιρό έκλεψαν από τον Ιωάννη Γρηγορίου, ταμία της εκκλησίας, 20 λίρες τουρκικές. Πολλές φορές τη νύχτα έρχονταν στο χωριό οι στρατιώτες μαζί με υπαξιωματικούς, παραβίαζαν τα σπίτια, ενοχλούσαν τους κατοίκους, κατέστρεφαν έπιπλα και έκλεβαν ό,τι έβρισκαν. Στα τέλη Σεπτεμβρίου 1916 ήρθε ένα βουλγαρικό τάγμα, το οποίο απεχώρησε 6 μήνες αργότερα. Ένας λόχος στρατού στρατοπέδευσε έξω από το χωριό και οι άλλοι στρατοπέδευσαν στα γύρω χωριά. Μόλις έφτασαν, κάλεσαν τον δάσκαλο και του ζήτησαν να τους αναφέρει τα ονόματα αυτών που κατέχουν όπλα και επειδή αυτός σιώπησε, τον έδειραν άγρια.

Επτά άτομα σκοτώθηκαν στο χωριό μας είτε από τους Τούρκους, είτε μάλλον από τους Βούλγαρους, οι οποίοι είχαν και την ανώτατη διοίκηση του τόπου. Οι φονευθέντες είναι:

- 1^{ον} Κωνσταντίνος Χριστόδουλος, χτυπήθηκε με ρόπαλο από Τούρκους στρατιώτες και πέθανε 7 μέρες αργότερα.
- 2^{ον} Γεώργιος Αποστολούδης, τον σκότωσαν στην αυλή του σπιτιού του και
- 3^{ον} Καραβασιλικός Θωμάς, ο γαμπρός του.
- 4^{ον} Ευστάθιος Χατζηχρήστου, τον σκότωσαν με μαχαίρι στο σπίτι του.
- 5^{ον} Μαρία Γεωργίου, αόμματη, την σκότωσαν στο σπίτι της.
- 6^{ον} Ανδρέας Χρήστου Καραμπερίδης, τον σκότωσαν με τσεκούρι στο σπίτι του.

Απόστολος Αθανασίου Μπάμπαλης, εξαφανίστηκε μετά την σύλληψή του στο σπίτι του.

Οι Τούρκοι στρατιώτες βίασαν μια νεαρή κοπέλα, τη Μαρούδα Λ. και την ανάγκασαν στη συνέχεια να παντρευτεί έναν Τούρκο στρατιώτη και αναχώρησε μαζί του για την πατρίδα του. Είχε καταφύγει στην εκκλησία για να σωθεί αλλά την άρπαξαν από εκεί.

Τη γυναίκα του Κ., την άρπαξαν από το σπίτι της και χτύπησαν θανάσιμα τον πατέρα της. Ήταν μια ομάδα από 24 στρατιώτες και έναν αξιωματικό Βούλγαρο. Την πήγαν έξω στην πόλη και την βίασαν. Έμεινε εκεί αναίσθητη και πέθανε δύο μέρες αργότερα. Ο πατέρας της έζησε και αυτός λίγες μόνο μέρες. Αυτοί οι δυο βιασμοί μας γνωστοποιήθηκαν, αλλά έγιναν και άλλοι στα σπίτια από τους Βούλγαρους.

Στις 17 Ιουνίου 1917, οι Βούλγαροι συγκέντρωσαν όλους τους άνδρες της Ελληνικής Ορθόδοξου κοινότητας και τους έστειλαν στη Βουλγαρία. Εννέα απ' αυτούς πέθαναν εκεί. Η θνησιμότητα στο χωριό ήταν μεγάλη στη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Έπληξε ιδιαίτερα παιδιά και γέροντες. Πριν από τη βουλγαρική κατοχή, η ορθόδοξη κοινότητα είχε 50

σπίτια και 300 κατοίκους περίπου. Τριάντα σπίτια κατεδαφίστηκαν και σήμερα είναι ακατοίκητα. Ο πληθυσμός περιορίστηκε στους 200 κατοίκους. Οι μουσουλμάνοι κάτοικοι του χωριού δεν υπέφεραν πολλά. Δεκαπέντε από αυτούς επιστρατεύτηκαν δια της βίας και κατετάγησαν στο βουλγαρικό στρατό.

***

Την ίδια μέρα παρουσιάστηκαν :

1^{ov} **Μίλια Γεωργίου Αποστόλου**, χήρα του Γεωργίου Αποστόλου, 60 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, όπου και γεννήθηκε, η οποία δήλωσε :

Στις 26 Δεκεμβρίου 1916 Βούλγαροι και Τούρκοι στρατιώτες ήρθαν στο σπίτι μου. Ζήτησαν από τον άνδρα μου να τους πει που είχε κρύψει τα όπλα. Αυτός δεν απάντησε. Του φέρθηκαν άγρια, τον έριξαν από τη σκάλα στην αυλή του σπιτιού και τον κτύπησαν πολλές φορές με ξύλο. Πέθανε επί τόπου. Μετά λήστεψαν το σπίτι μας. Ένας από τους γιους μου, ηλικίας 30 ετών, ο Φώτιος Αποστόλου, εξορίστηκε στη Βουλγαρία όπου και πέθανε. Ο γαμπρός μου, Βασιλικός Θωμάς, σκοτώθηκε επίσης από τους Τουρκοβούλγαρους.

***

2^{ov} **Μαρία Βασιλικού**, χήρα του Βασιλικού Θωμά, 40 ετών , γεννήθηκε και διαμένει στις Ελευθερές. Δήλωσε :

Ο άνδρας μου δούλευε στα χαρακώματα. Στις 26 Οκτωβρίου 1916 πιάστηκε από δυο στρατιώτες, τον πήγαν στο χωριό στο σπίτι του Καραμπερίδη στις Ελευθερές και του ζήτησαν να παραδώσει τα πάντα και τα χρήματά του. Τον έριξαν από τις σκάλες κάτω στην αυλή του σπιτιού όπου και του κατάφεραν πολλά χτυπήματα στο κεφάλι. Τον έφεραν ύστερα στο σπίτι μας όπου παρά τις προσπάθειές μας πέθανε δυο μέρες αργότερα. Ο γιος μας ο Νάσος που εξορίστηκε στη Βουλγαρία, επέστρεψε. Μου έκλεψαν 300 λίρες τουρκικές.

***

3^{ov} **Βαγγέλης Καροφίλης**, ηλικίας 46 ετών, που γεννήθηκε στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας, γεωργός, κάτοικος επί του παρόντος Ελευθερών.

Όταν οι Τούρκοι εξόρισαν τους Έλληνες από τη Μικρά Ασία, ήρθα και εγκαταστάθηκα μαζί με τους πρόσφυγες στη Νέα Μήδεια¹ με την φροντίδα της κυβέρνησης. Την εποχή της εισβολής των Βουλγάρων η Νέα Μήδεια αριθμούσε 1480 πρόσφυγες εγκατεστημένους σε 300 σπίτια. Στην

¹ σημερινός οικισμός Νέα Πέραμος Καβάλας

αρχή οι Βούλγαροι περιόρισαν τους κατοίκους σε μερικά μόνο σπίτια. Το χωριό αποκλείστηκε. Απαγορεύτηκε η έξοδος των κατοίκων έτσι ώστε έγινε αδύνατη η προμήθεια ακόμα και της ελάχιστης ποσότητας τροφής. Η πείνα δεν άργησε να εκδηλωθεί. Αναγκαστήκαμε να φάμε τα ζώα μας, τα μουλάρια μας, τα γαϊδούρια μας, συμπεριλάβαμε στη διατροφή όλων των ειδών τα χόρτα, ακόμα και τα φίδια. Στη διάρκεια 10 μηνών ο μέσος όρος των θανάτων είχε αυξηθεί. Τον Ιούνιο του 1917, την μέρα του εκτοπισμού μας στη Βουλγαρία, δεν είχαν απομείνει στο χωριό παρά μόνο 450 κάτοικοι. Όλοι είχαν εξοριστεί στη Βουλγαρία. Προσωπικά εγώ κατόρθωσα να καταφύγω στο Δοξάτο καταβάλλοντας 10 Ναπολεόνια σε έναν Βούλγαρο αξιωματικό.

Η κατεδάφιση των σπιτιών (η αφαίρεση όλης της ξυλείας) άρχισε πριν ακόμη από την εξορία. Μετά, το χωριό εκθεμελιώθηκε εντελώς. Η θνησιμότητα ήταν τέτοια που συνέβαινε να έβλεπες νεκρά όλα τα μέλη μιας οικογένειας μέσα στο σπίτι της. Οι άντρες που δούλευαν στα χαρακώματα δεν έπαιρναν παρά μόνο ψωμί και πέθαναν και αυτοί από τις στερήσεις και τα βασανιστήρια. Οι βιασμοί των γυναικών ήταν πολυάριθμοι. Αναφέρουμε την περίπτωση ενός νέου κοριτσιού 16 ετών που ήταν κωφή. Τη βίασε στο σπίτι της ένας Τούρκος αξιωματικός, ενώ ταυτόχρονα δέσανε τον πατέρα της. Εγώ ο ίδιος ήμουν εκείνος που τον έλυσα. Πρόκειται για τον Μ. ο οποίος έκανε τα σχέδια του χωριού. Όλη η κτηνοτροφία του χωριού και τα κινητά υπάρχοντα των κατοίκων εξαφανίστηκαν. Υπήρχαν τουλάχιστον 150 μουλάρια, τα οποία μας τα παραχώρησε για τις ανάγκες μας η ελληνική κυβέρνηση.

***

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σήμερα στις 6 Μαρτίου του 1919 οι κ.κ. Dutilh, Γάλλος αντιπρόσωπος, Strologo, αντιπρόσωπος της Μεγάλης Βρετανίας, μετέβηκαν στη Νέα Μήδεια για να ελέγξουν τις πληροφορίες που πήρε η Επιτροπή για την κατάσταση του τόπου. Στα 1914, εν όψει της υποδοχής των Ελλήνων οι οποίοι εξορίστηκαν ή και εγκατέλειψαν εθελουσίως τη Μικρά Ασία, η ελληνική κυβέρνηση κατασκεύασε στην περιοχή των Ελευθερών, σε τόπο προνομιακό, 300 σπίτια. Ευθυγραμμισμένα, απείχε το ένα από το άλλο περίπου 12 μέτρα, και υπήρχε ανάμεσά τους κενό σε όλες τις πλευρές. Όλα τα σπίτια ήταν παρόμοια, είχαν κατασκευαστεί από πέτρα, ήταν ηλιόλουστα και ευάερα και είχαν εμβαδόν 10 επί 6 μέτρα. Βρίσκονταν σε ένα καταπράσινο τοπίο και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η σχετική δαπάνη ήταν μεγάλη και ότι υπήρχαν όλες οι προοπτικές ώστε η Νέα Μήδεια στο μέλλον να γίνει ένα σημαντικό λιμάνι. Την εποχή που οι Βούλγαροι κατέλαβαν αυτήν την περιοχή, 1500 άτομα περίπου κατοικούσαν στη νέα

πόλη. Η ελληνική κυβέρνηση τους είχε δώσει τα αναγκαία γεωργικά εργαλεία και ζώα που ήταν κατάλληλα για τις αγροτικές εργασίες.

Σήμερα η πόλη είναι νεκρή. Όλοι οι κάτοικοι έχουν εξαφανιστεί. Τα έπιπλα τους, η κτηνοτροφία τους, έχουν ομοίως εξαφανιστεί. Όλα τα σπίτια τους, χωρίς καμία εξαίρεση, είναι ακατοίκητα. Οι στέγες των σπιτιών, οι πόρτες, τα παράθυρα, τα πατώματα, όλα τα εσωτερικά και εξωτερικά είδη ξυλείας, έχουν αρπαγεί. Δεν απέμειναν παρά μόνο οι σκελετοί των σπιτιών έτσι ώστε να είναι πλέον αδύνατη η κατοίκησή τους. Είναι ένα θέαμα πολύ λυπηρό που αυτή η μικρή πόλη που φτιάχτηκε τόσο συμμετρικά καταστράφηκε επίσης τόσο συστηματικά. Είναι αδύνατο να δικαιολογήσει κανείς την κατεδάφιση αυτή ως αναγκαίο μέτρο στρατιωτικής φύσης. Είναι μια πράξη καθαρού βανδαλισμού, όπου παρόμοια περίπτωση δύσκολα μπορεί κανείς να συναντήσει στην ιστορία. Η επιτόπια έρευνα της Επιτροπής της επέτρεψε να διαπιστώσει την ύπαρξη έργων οχυρωματικού χαρακτήρα στην περιοχή, πράγμα που δείχνει ότι οι Βούλγαροι περίμεναν επίθεση από την θάλασσα σε μια συγκεκριμένη έκταση της περιοχής. Ήταν ακριβώς τα έργα στα οποία εργαζόταν μεγάλος αριθμός ανδρών της περιοχής της Ελευθερούπολης κάτω από τις δύσκολες συνθήκες που περιέγραψαν οι μάρτυρες στις καταθέσεις τους.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

Η ονομαζόμενη Παρασκευή Τζαφάμα που γεννήθηκε στη Μήδεια, ηλικίας 50 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.

Οι Βούλγαροι, κάμποσο καιρό ύστερα από την εισβολή τους στο χωριό μου τη Μήδεια, έδωσαν διαταγή να εκκενωθεί το χωριό. Ο κόσμος σκορπίστηκε στα γύρω χωριά και λίγο αργότερα εξόρισαν τους άνδρες στη Βουλγαρία. Εγώ κατέφυγα στο Πράβι όπου εργαζόμουν για το βουλγαρικό στρατό, κάτω από τα χτυπήματα των ξύλων των Βουλγάρων στρατιωτών. Όταν επέστρεψα στο χωριό μου, το βρήκα τελείως κατεστραμμένο και μόνο μερικοί τοίχοι είχαν μείνει όρθιοι. Η μικρή μου κόρη πέθανε την εποχή αυτή από την πείνα.

Cariani¹

Πίνακας σύμφωνα με πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τους

¹ Κάριανη

προεστούς του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	646
Σημερινός πληθυσμός	146
Διαφορά	500
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	35
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	263
Επέστρεψαν	62
Σπίτια που καταστράφηκαν	146
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Βόδια και αγελάδες	270
Μουλάρια και άλογα	140
Γαϊδούρια	100
Πρόβατα	2.000
Κατσίκια	30.000

Στις 16 Αυγούστου 1916 ένας Βούλγαρος αντισυνταγματάρχης διέταξε τους κατοίκους να εγκαταλείψουν το ίδιο βράδυ το χωριό. Η Επιτροπή διαπίστωσε 2 θανάτους και 4 βιασμούς. Επίσης γενική λεηλασία όλων των σπιτιών στη διάρκεια της κατοχής.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Σμαράγδα Ευγενίδου που γεννήθηκε στην Αδριανούπολη, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Πραβίου¹, επάγγελμα δασκάλα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.

Εξασκούσα τα καθήκοντα της δασκάλας διορισμένη από την ελληνική κυβέρνηση στο χωριό Κάριανη. Στις 6 Αυγούστου 1916 το χωριό καταλήφθηκε από τους Βουλγάρους. Στις 29 Αυγούστου, ύστερα από γενική διαταγή, υποχρεωθήκαμε να εκκενώσουμε τελείως το χωριό χωρίς σχεδόν να πάρουμε τίποτα μαζί μας. Πρέπει να σημειώσω ότι το χωριό βρισκόταν κοντά στη θάλασσα. Οι κάτοικοι σκορπίστηκαν στα γύρω χωριά. Εγώ η ίδια κατέφυγα στην Ποδογόριανη². Στις 6 Σεπτεμβρίου 1916, ύστερα από γενική διαταγή όλοι οι άρρενες κάτοικοι συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν στο σχολείο για να καταθέσουν εκεί τα όπλα τους. Ταυτόχρονα διέταξαν όλες τις γυναίκες και τα παιδιά να παραμείνουν στα σπίτια τους. Την ημέρα αυτή έδειραν τους περισσότερους άνδρες. Ένας

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

από αυτούς, ο Γιαννάκης Χαριγιάννης, έμεινε στον τόπο νεκρός. Την ίδια μέρα οι Βούλγαροι (αξιωματικοί και στρατιώτες) συγκέντρωσαν τους προεστούς του χωριού, μαζί και τον ταμία της εκκλησίας, στην πλατεία του χωριού, όπου τους ανάγκασαν να τους πληρώσουν 200 τουρκικές λίρες και όλες τις εισπράξεις της εκκλησίας. Ταυτόχρονα οι στρατιώτες λήστεψαν όλα τα σπίτια. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1916, οι Βούλγαροι διέταξαν εκ νέου να εκκενωθεί το χωριό της Ποδογόριανης με σκοπό να εγκατασταθούν εκεί οι Τούρκοι, όπως και έγινε. Αναγκαστήκαμε και πάλι να εγκαταλείψουμε το χωριό χωρίς να πάρουμε τίποτα μαζί μας και κατευθυνθήκαμε στην Ελευθερούπολη, αλλά ο διοικητής εκεί δεν μας επέτρεψε την είσοδο στην πόλη και έτσι αναγκαστήκαμε να καταφύγουμε στο βουνό που είναι κοντά στην πόλη, όπου και παραμείναμε όλη την νύχτα. Στις 8 η ώρα το βράδυ ήρθαν οι Κομιτατζήδες με τους Βούλγαρους στρατιώτες, επιτέθηκαν πάνω μας και έσφαξαν περισσότερα από 15 άτομα. Την επόμενη μπορέσαμε να μπούμε στην Ελευθερούπολη. Μετά εγώ εξορίστηκα στη Dobroudja καθώς ήμουν δημόσιος υπάλληλος, όπου εξασκούσα το επάγγελμα της μοδίστρας.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Αγγέλου που γεννήθηκε στην Κάριανη, ηλικίας 69 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα ιδιωτικός υπάλληλος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.

Στο τέλος του μήνα Αυγούστου οι Βούλγαροι εισέβαλλαν στο χωριό μας την Κάριανη. Την επόμενη, ύστερα από διαταγή, υποχρεωθήκαμε να εκκενώσουμε το χωριό και να αφήσουμε όλα τα υπάρχοντά μας εκεί, έπιπλα, υφάσματα, ζώα, καπνά, βαμβάκι κτλ. Τα ζώα του χωριού επίσης ήταν 6 – 7.000 πρόβατα και γίδια, εβδομήντα βόδια και επίσης αρκετά σημαντικός αριθμός αλόγων, μουλαριών και όνων. Και εγώ ο ίδιος αναγκάστηκα να γίνω πρόσφυγας. Λίγο αργότερα οι Βούλγαροι κατέστρεψαν το χωριό από τα θεμέλια. Στην Ελευθερούπολη, υποχρεώθηκα παρά την ηλικία μου να εργαστώ για το βουλγαρικό στρατό. Ο αριθμός των κατοίκων του χωριού Κάριανη ανερχόταν σε 700, από τους οποίους οι 600 έχουν πεθάνει και αυτοί οι οποίοι απέμειναν χωρίς καμία βοήθεια δεν θα μπορούσαν να αντέξουν στην πείνα. Στην Ελευθερούπολη περισσότερα από 1700 άτομα πέθαναν από τις στερήσεις. 350 από αυτούς ήταν συγχωριανοί μου από την Κάριανη. Ο γιος μου εκτοπίστηκε στη Βουλγαρία ως όμηρος. Τώρα πια τα έχω χάσει όλα, βρίσκομαι χωρίς πεντάρα. Είχα άλλοτε 80 πρόβατα και γίδια. Έχασα, επίσης, όλα μου τα έπιπλα, υφάσματα και ρούχα και την οικοσκευή μου.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Καραμούτας** που γεννήθηκε στην Κάριανη, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα γεωργός,, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση*

Στις 29 Αυγούστου οι Βούλγαροι κατέλαβαν το χωριό μας. Το βράδυ της ίδιας μέρας μας διέταξαν να εκκενώσουμε το χωριό, το οποίο βρισκόταν κοντά στη θάλασσα, σε απόσταση μίας ώρας περίπου και είχε 700 κάτοικους. Πριν το ξημέρωμα ξεκινήσαμε χωρίς να πάρουμε τίποτα μαζί μας, καθώς την προηγούμενη μέρα μας το είχαν απαγορεύσει. Σκορπιστήκαμε στα διάφορα χωριά. Εμένα με πιάσανε στη Μουσθένη. Το χωριό μας η Κάριανη είχε ήδη καταστραφεί ολοκληρωτικά από τους Βούλγαρους και από τα 140 σπίτια δεν υπάρχει σήμερα ούτε ένα ούτε και μπορούμε να προσδιορίσουμε τη θέση όπου ήταν φτιαγμένο. Χάσαμε τα πάντα. Σπίτια, υπάρχοντα, εμπορεύματα, ρουχισμό κτλ. Στη Μουσθένη με πιάσανε στις 26 Σεπτεμβρίου με την κατηγορία της κατασκοπείας. Με φυλακίσανε για εννέα μέρες. Κάποιο βράδυ με δείρανε ανελέητα. Λίγο αργότερα κατέφυγα στο Πράβι, απ' όπου με εκτόπισαν δια της βίας στις 21 Ιουλίου ως όμηρο μαζί με τα δυο μου παιδιά. Με πήγαν μαζί με τα παιδιά μου στη Dobroudja, όπου δουλεύαμε ως εργάτες στους χωρικούς. Δεν είχαμε επαρκή τροφή αλλά προ πάντων μας έδερναν συχνά. Δεδομένων όλων αυτών, η περιουσία και το σπίτι μου στην Κάριανη καταστράφηκαν εντελώς.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Παναγιώτης Ρόκκας** που γεννήθηκε στην Κάριανη κοντά στο Ορφάνι (ηλικίας 45 ετών), κάτοικος Ελευθερούπολης (πρόσφυγας), επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στις 29 Αυγούστου 1916 ήρθε στην Κάριανη ένας Βούλγαρος αντισυνταγματάρχης και κάλεσε τους προύχοντες του χωριού και τους διέταξε να εγκαταλείψουμε το ίδιο βράδυ το χωριό. Έτσι, αναγκαστήκαμε να ξεκινήσουμε για να μεταβούμε στο χωριό, την Ποδογόριανη¹, όπου καταφύγαμε ως πρόσφυγες μαζί με άλλες εβδομήντα οικογένειες. Τριάντα

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

οικογένειες πήγαν στη Μεσορόπη και σαράντα στην Μουσθένη. Από την Ποδογόριανη ήρθα στην Ελευθερούπολη δια της βίας και έπειτα με πήγαν στη Dobroudja της Βουλγαρίας, όπου παρέμεινα 18 μήνες. Εκεί εργαζόμουν στην καλλιέργεια της γης. Εργαζόμασταν 18 ώρες την ημέρα και δεν είχαμε ως τροφή παρά ένα κομμάτι ψωμί 200 γραμμαρίων. Από τα 215 άτομα που ήμασταν στη Dobroudja, ύστερα από 18 μήνες δεν ζούσαν παρά μόνο 110. Οι υπόλοιποι πέθαναν από την πείνα και τη σκληρή δουλειά.

Το χωριό αριθμούσε 630 ψυχές. Σήμερα δεν έχει παρά μόνο 210. Οι 420 που λείπουν πέθαναν από πείνα και τα βασανιστήρια. Κατασχέθηκαν όλα τα ζώα μας. Όσον αφορά τα σπίτια, όλα έχουν καταστραφεί από τα θεμέλια. Από τα 410 που ήταν, δεν έμεινε ούτε ένα σήμερα που να είναι όρθιο. Οι τοίχοι επίσης έχουν γκρεμιστεί, με μόνο σκοπό να ανακαλύψουν τις κρυψώνες όπου ίσως αφήσαμε μερικά πράγματά μας. Στη διάρκεια της παραμονής μας στην Ελευθερούπολη, πολλά πρόσωπα πέθαναν από πείνα, περίπου τριακόσιοι άνθρωποι. Μπορώ να σας πω μερικά ονόματα εάν θέλετε. Χρήστος Ρόκκας και η οικογένειά του που αποτελείτο από 7 άτομα. Ο Γεώργιος Τσαβέας και 3 άτομα από την οικογένειά του. Ο Γεώργιος Κοσαχειλής, η γυναίκα και η κόρη του. Ο Τριαντάφυλλος Γκούτσος και άλλα 4 μέλη της οικογένειάς του κτλ. Επίσης οι Βούλγαροι σκότωσαν στην Ποδογόριανη τα παρακάτω άτομα: Βασίλειο Σταυρινάκη, Μαργαρίτα Καταρτζή, Λεμονιά Καταρτζή. Τους τρεις αυτούς τους σκότωσαν ανάμεσα στα χωριά Μεσορόπη και Ποδογόριανη καθώς επέστρεφαν από έναν αλευρόμυλο της Μεσορόπης, όπου πήγαν για να αγοράσουν αλεύρι. Τους Νικόλαο Καρακεχαγιά, Διαμαντή Παράσχο και Αθανάσιο Παράσχο τους σκότωσαν ανάμεσα στα χωριά Μεσορόπη και Issirlı². Ο Δημήτριος Γκουτίκας και Μόσχος Φρακατσόλας εξαφανίστηκαν από προσώπου γης. Δεν καταφέραμε να βρούμε κανένα ίχνος τους. Ο σκελετός του Γιάννη Ιατρού βρέθηκε στην Ποδογόριανη, σ' ένα λάκκο σκεπασμένο με πέτρες. Κάποιος που ονομαζόταν Ιωάννης Στράνταλης εξαφανίστηκε. Τον Αθανάσιο Πούγκα και το Γεώργιο Πούγκα, τους σφάξανε στην Pombliani³. Ομοίως εξαφανίστηκε και ο Πέτρος Λευτέρου. Οι ονομαζόμενες Αλεξάνδρα Κ. και Ζωίτσα Τ., ηλικίας 16 και 17 ετών αντίστοιχα, έχουν ατιμαστεί από Βούλγαρους στρατιώτες. Οι ονομαζόμενοι Σίμος Βουλκοπλού και Γεώργιος Βακριτής, που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στην Pombliani, μπορούν να έρθουν ως μάρτυρες και να καταθέσουν σχετικά. Αυτά τα δυο νεαρά κορίτσια πέθαναν λίγο αργότερα από την πείνα. Ομοίως, οι Βούλγαροι σκότωσαν τους ονομαζόμενους Κωνσταντίνο Μπαχλεβάνη και τον ιερέα της Pombliani Ιωάννη. Ως μάρτυρες για τα γεγονότα αυτά αναφέρω τον

² σημερινός οικισμός Πλατανότοπος Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Ακροπόταμος Καβάλας

Γεώργιο Μπακριτζή και Νικόλαο Γιαννακούδη, αμοτέρους κατοίκους της Μπόμπλιανης. Οι Βούλγαροι άρπαξαν δια της βίας τις δυο αδερφές, Γ. και Ζ.Σ.. Τις πήγαν στο βουνό και εκεί τις βίασαν.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο αναφερόμενος **Αγάθος Θ. Μπακαλόπουλος** που γεννήθηκε στο Tsagara, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Κάριανης επάγγελμα αγρότης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Κατά την είσοδο των βουλγαρικών στρατευμάτων στην Ανατολική Μακεδονία βρισκόμουν στον Ακροπόταμο, όπου κατοικούσαν 16 ελληνικές και 60 τουρκικές οικογένειες. Την πρώτη μέρα της εισβολής τους στο χωριό, συνέλαβαν 16 Έλληνες, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ και μας οδήγησαν έξω στο χωριό όπου παραμείναμε στο ύπαιθρο για 24 ώρες. Μας ζήτησαν να τους παραδώσουμε τα όπλα που, όπως ισχυρίζονταν, μας είχε παραχωρήσει η ελληνική κυβέρνηση. Την επόμενη οι Βούλγαροι διέταξαν όλες οι ελληνικές οικογένειες του χωριού να φύγουν από το χωριό μέσα σε 10 λεπτά, όπως και έγινε. Κατευθυνθήκαμε στην Ελευθερούπολη χωρίς να πάρουμε τίποτα μαζί μας. Εκεί παραμείναμε 5 – 6 μήνες και πολλοί από μας πέθαναν από την πείνα εξαιτίας του αποκλεισμού. Τέλος, εμένα και τους συγχωριανούς μου μας μετέφεραν στο Διδυμότειχο όπου δουλεύαμε στα στρατιωτικά έργα και στις ζαχαροφυτείες. Στην επιστροφή μου στην Poblani βρήκα όλα τα ελληνικά σπίτια κατεστραμμένα. Τα περισσότερα έπιπλά μας βρίσκονται στα τουρκικά σπίτια.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Ανδρέου Παπαδόπουλος** που γεννήθηκε στην Νικόπολη, (Μικρά Ασία) ηλικίας 28 ετών, κάτοικος Κάριανης πλησίον Νικήσιανης, επάγγελμα γεωργός,, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Με την άφιξη των Βουλγάρων τον Αύγουστο του 1916, οι Μουσουλμάνοι του χωριού, με τη βοήθεια των στρατιωτών, λεηλάτησαν

τα σπίτια μας. Στα σπίτια αυτά είχαμε εγκατασταθεί από την ελληνική κυβέρνηση γιατί ήμασταν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, ύστερα από τον πόλεμο. Μας έδωξαν χωρίς να πάρουμε μαζί μας τίποτα από τα υπάρχοντά μας και έτσι οι 33 οικογένειες προσφύγων φύγαμε για τη Νικήσιανη, αναζητώντας κάποιο άσυλο. Ήταν μια μέρα που πήγαμε δίπλα από το σιδηρόδρομο προς τη Βορνα¹, για να προμηθευτούμε καλαμπόκι. Παρά το γεγονός ότι είχαμε προμηθευτεί τη σχετική άδεια, βρήκαμε τέσσερις στρατιώτες, δύο Τούρκους και δύο Βούλγαρους, οι οποίοι αφού μας λήστεψαν, μας ανάγκασαν να γυρίσουμε πίσω. Τον Ιούνιο του 1917 εξορίστηκα στη Βουλγαρία, στο Tatar Pasardjik της Φιλιππούπολης, όπου εργαζόμουν σε διάφορους εργοδότες. Ο μάρτυρας παρέδωσε έναν κατάλογο προσώπων της κοινότητας της Κάριανης που πέθαναν μετά την εισβολή των Βουλγάρων. Σε αυτή εμφανίζονται 22 ονόματα.

***

Ελευθερούπολη, 22 Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Αναγνώστη Παπαδόπουλος**, που γεννήθηκε στη Tsougara², ηλικίας 50 ετών, κάτοικος Κάριανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είχα έρθει μαζί με 33 οικογένειες στα Δωμάτια³. Με την άφιξη των Βουλγάρων μεταφερθήκαμε στην Ελευθερούπολη, όπου υποφέραμε από πείνα και την κακομεταχείριση ώστε πολλοί από μας πέθαναν. Δέκα πέθαναν σε διάστημα τεσσάρων μηνών, από τις 33 οικογένειες, (δηλαδή 150 ψυχές περίπου), όλοι από πείνα. Όλα τα ζώα που μας είχε παραχωρήσει η ελληνική κυβέρνηση για να διευκολύνει τις εργασίες μας κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους. Την ίδια τύχη είχε και η σοδειά μας. Το μήνα Απρίλιο 1917 με εξόρισαν στο Διδυμότειχο όπου εργαζόμουν στα καπνά. Όλο αυτό το διάστημα μας βασάνιζαν αλύπητα και για τροφή δεν μας έδιναν σχεδόν τίποτα.

***

Ελευθερούπολη 18 Φεβρουαρίου / 3 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κυριάκος Τριανταφύλλου** που γεννήθηκε στην Κάριανη, ηλικίας 37 ετών, κάτοικος Πραβίου, επάγγελμα υπάλληλος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

¹ σημερινός οικισμός Γάζωρος Σερρών

² Σαράντα Εκκλησιές

³ σημερινός οικισμός Δωμάτια Καβάλας

Λίγο καιρό μετά από την εισβολή των Βουλγάρων, τη νύχτα της 28ης Αυγούστου 1916, ο Βούλγαρος διοικητής διέταξε τους κατοίκους να εκκενώσουν το χωριό. Την ίδια νύχτα Βούλγαροι στρατιώτες μπήκαν στο χωριό και το λεηλάτησαν. Λήστεψαν τα μαγαζιά, βίασαν τα κορίτσια και περίπου δεκαπέντε άτομα σκοτώθηκαν από τους πυροβολισμούς. Ευτυχώς κατάφερα να φύγω και πήγα στην Ποδογόριανη. Εκεί ο υπολοχαγός Teykoff με έπιασε μαζί με αρκετούς άλλους. Για να σώσουμε τη ζωή μας τον πληρώσαμε αρκετά χρήματα. Εγώ ο ίδιος με τα χέρια μου του έδωσα 40 φράγκα. Αυτούς που δεν μπορούσαν να πληρώσουν τα ποσά που ζητούσε, τους σκότωσε επί τόπου, χτυπώντας τους ανελέητα. Μεταξύ των άλλων θυμούμαι το όνομα ενός συγχωριανού μου, του Γιάννη Καρνάνη, που υπέκυψε στα χτυπήματα. Ύστερα με έστειλαν στην Ελευθερούπολη και από εκεί στη Δράμα, απ' όπου με μετέφεραν στη Dobroudja σαν όμηρο. Δούλεψα εκεί στις αγγαρείες μέχρι την ανακωχή.

***

Ελευθερούπολη, 18 Φεβρουαρίου / 3 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιάκωβος Παπαδόπουλος** που γεννήθηκε στο Coinicí¹ τους Μικράς Ασίας, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Κάριανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Στη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής της Μακεδονίας κατοικούσα ως πρόσφυγας στο χωριό Κάριανη. Οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού ήταν Τούρκοι. Βρισκόμασταν εκεί μόνο 32 οικογένειες προσφύγων ανάμεσα στους οποίους ήμουν και εγώ. Κατά την είσοδο των Βουλγάρων στην Κάριανη, όλους τους κατέλαβε ο φόβος και φύγαμε προς τη Νικήσιανη και αφήσαμε στο χωριό όλα μας τα υπάρχοντα, ζώα κτλ

Το καλοκαίρι του 1917 με συνέλαβαν στη Νικήσιανη μαζί με άλλους 150 και μας μετέφεραν στο Carnabat και από εκεί στη Dobroudja, όπου παραμείναμε μέχρι την ανακωχή. Δουλεύαμε στις αγγαρείες μεταφέροντας ξυλεία για την κατασκευή χαρακωμάτων. Η τροφή μας αποτελείτο από 75 δράμια ψωμιού. Μας έδερναν με την παραμικρή αιτία ανελέητα. Υπολογίζω τους εξόριστους στη Dobroudja σε 2000 άτομα, από τους οποίους οι περισσότεροι πέθαναν από την πείνα. Ύστερα από την ανακωχή επέστρεψα στη Νικήσιανη όπου βρήκα τη γυναίκα και το μικρό μου γιο σε μια θλιβερή κατάσταση εξαιτίας της έλλειψης ειδών διατροφής. Δεν είδα καμιά καταστροφή στην Κάριανη, της οποίας οι περισσότεροι κάτοικοι ήσαν Τούρκοι

¹ Ικόνιο

Μεσορόπη

Πίνακας σύμφωνα με δηλώσεις των κοινοτικών αρχών

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	1820
Σημερινός πληθυσμός	950
Διαφορά	870
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	313
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	73
Επέστρεψαν	13
Σπίτια που καταστράφηκαν	105
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Βόδια και αγελάδες	89
Γαϊδούρια	78
Γίδια και πρόβατα	2.418

Οι θάνατοι οφείλονται κυρίως στις στερήσεις και τα βασανιστήρια. Η κοινότητα υπολογίζει σε 111.322 δραχμές το ποσό των χρημάτων που άρπαξαν από τους κατοίκους. Οι Βούλγαροι δεν σεβάστηκαν ούτε τη ζωή ούτε την περιουσία ούτε την τιμή των κατοίκων. Σχεδόν όλος ο πληθυσμός επιστρατεύτηκε να εργαστεί σε αγγαρείες, στα χαρακώματα, τους δρόμους κτλ., σε μια παράκτια περιοχή όπου κατασκεύαζαν οχυρωματικά έργα. Δεκατρείς κάτοικοι βρήκαν στο χωριό βίαιο θάνατο. Γυναίκες και κορίτσια βιάστηκαν. Διάφορα χρηματικά ποσά αποσπάστηκαν από τους κατοίκους με διάφορα προσχήματα. Όλη η παραγωγή δημεύτηκε.

***

Ελευθερούπολη 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Θεόδωρος Αθανασίου Τσεμερίκας** που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, επάγγελμα καπνεργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Κατοικούσα στο χωριό Μεσορόπη όταν στις 15 Αυγούστου ένα σύνταγμα βουλγαρικού στρατού μπήκε στο χωριό. Με συνέλαβαν στις 30 Σεπτεμβρίου 1916 δέκα Βούλγαροι στρατιώτες στην εκκλησία του χωριού

μας και με οδήγησαν στη διοίκηση. Το ίδιο εκείνο βράδυ με πήγαν στη Μουσθνή όπου, αφού μ' έριξαν κάτω, μ' έδειραν ανελέητα. Στη συνέχεια με μετέφεραν στην Ελευθερούπολη, όπου παρέμεινα στη φυλακή για δέκα μέρες. Από την Ελευθερούπολη με μετέφεραν μαζί με άλλους 25 ομήρους στη Δράμα με τα πόδια και από εκεί με σιδηρόδρομο στην Κομοτηνή, Φιλιπούπολη, Σόφια και τελικά στο Ηασκοβο, όπου παραμείναμε 1½ χρόνο. Εκεί ήμασταν ελεύθεροι αλλά οι Βούλγαροι μας υποχρέωναν να πληρώσουμε 20 φράγκα την ημέρα για να αποφεύγουμε τις αγγαρείες. Στην επιστροφή μου στη Μεσορόπη, έμαθα από τους συγχωριανούς μου ότι οι Βούλγαροι, στο διάστημα της κατοχής, κατεδάφισαν τελείως 85 σπίτια αφήνοντας μόνο τα πατώματα σε δεκαπέντε από αυτά. Επέταξαν επίσης και ζώα, δηλαδή πρόβατα, βόδια, αγελάδες κτλ των οποίων τον αριθμό δεν γνωρίζω. Επίσης βίασαν 2 κορίτσια από το χωριό μας (των οποίων δεν θυμάμαι τα ονόματα).

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Ιωάννου Μαστορίδης**, που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 58 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, επάγγελμα ξυλουργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Μόλις έφτασαν οι Βούλγαροι επιδόθηκαν στη λεηλασία των μαγαζιών και επέταξαν τα ζώα και τη σοδειά χωρίς να δώσουν καμιά αποζημίωση. Στο χωριό υπήρχαν 3.000 πρόβατα και γίδια. Δεν απέμειναν τώρα παρά μόνο τριάντα. Όλους τους άνδρες μας πήγανε αγγαρεία στο Chemot, χωριό που βρίσκεται σε απόσταση έξι ωρών από τη Μεσορόπη, για να εργαστούμε σε δρόμους σκεπασμένους με χιόνια. Οι ξυλοδαρμοί ήταν συχνοί και εγώ ο ίδιος πήγα στις αγγαρείες και είδα αυτά που σας τα καταθέτω τώρα. Κάποιο βράδυ ο Νικόλαος Γραβάλης από τη Μεσορόπη πέθανε μετά από ένα κτύπημα που δέχτηκε στο κεφάλι το πρωί της ίδιας μέρας. Είδα εγώ ο ίδιος που κατέβαζαν το ρόπαλο στο κεφάλι του. Τα τρόφιμα δεν επαρκούσαν και όλος ο κόσμος υπέφερε από την πείνα. Τρακόσιοι είκοσι από τους κατοίκους της Μεσορόπης πέθαναν σε μερικούς μήνες από τις ελλείψεις και την ανέχεια. Το Γεώργιο Κρατουτσή, 65 ετών, τον έπιασαν στο σπίτι του στρατιώτες και Κομιτατζήδες Τούρκοι και Βούλγαροι και τον κλείσανε στο υπόγειο του σπιτιού του. Η πεθερά του τον βρήκε τρεις μέρες αργότερα. Ο γιος του Κρατουτζή κατηγορήθηκε, όπως και ο πατέρας του, για κατασκοπεία και τον κλείσανε στην Ελευθερούπολη τρεις μήνες στη φυλακή. Πέθανε αργότερα στη Δράμα από τα βασανιστήρια. Επίσης εκτέλεσαν τον Αθανάσιο Κυριακού Σωτηράκη (ο οποίος προσπάθησε να φύγει). Τον βρήκαμε νεκρό στα χωράφια, τρυπημένο από ξιφολόγχη. Ακόμα εκτελέστηκαν οι Μάλαμας Σοφιανός, Κωνσταντίνος Μιτροσιούδας, Ευριπίδης Μιτροσιούδας,

Αθανάσιος Παπακωνσταντίνου, Γεώργιος Κοντός, Χρήστος Βαλτατζής, Κωνσταντίνος Κασιαρός, Κωνσταντίνος Κύρου, καθώς επίσης και οι Κωνσταντίνος Φιντοκής και Νικόλαος Ξιπόλητος. Όλες αυτές οι εκτελέσεις έγιναν από Κομιτατζήδες Τούρκους και Βούλγαρους.

Το 1/3 των σπιτιών έχει κατεδαφιστεί, τα περισσότερα από τα θεμέλια. Τα άλλα έπαθαν μεγάλες ζημιές. Όλα τα κινητά περιουσιακά στοιχεία του σχολείου καθώς και της εκκλησίας έχουν λεηλατηθεί. Ο ιερέας ο Ποπουγιώργης, από τον οποίο επεδίωκαν να αποσπάσουν χρήματα, οδηγήθηκε έξω από το χωριό όπου και τον χτύπησαν με ξιφολόγη. Ύστερα από εικοσιτέσσερις ώρες κατόρθωσε να επιστρέψει καταματωμένος στο χωριό.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Αναστασία Μάντζου**, χήρα του Νάσου Μάντζου, που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 27 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Στα 1916 ύστερα από την κατοχή της περιοχής από τους Βούλγαρους, μια ομάδα Βουλγάρων και Τούρκων Κομιτατζήδων ήρθε στο σπίτι μας. Ήμασταν ιδιοκτήτες με τον άνδρα μου ενός καφενείου όπου πουλούσαμε οινοπνευματώδη ποτά. Απαίτησαν αμέσως να τους δώσουμε 150 τουρκικές λίρες, τις οποίες κατέβαλε ο σύζυγός μου. Στη συνέχεια απαίτησαν να τους πούμε που βρίσκονται οι προεστοί του χωριού με σκοπό να αρπάξουν και από αυτούς χρυσές λίρες. Ο σύζυγός μου αρνήθηκε να τους φανερώσει. Τότε δια της βίας τον άρπαξαν, τον έβγαλαν έξω από το χωριό και τον σκότωσαν με τις ξιφολόγχες. Η περίπολος του χωριού βρήκε το πτώμα του τρεις μέρες αργότερα. Έφερε τα ίχνη τουλάχιστον δεκαπέντε κτυπημάτων από ξιφολόγχες στο σώμα. Όταν φέρανε τον άνδρα μου στο σπίτι και τον είδα, έβαλα τα κλάματα. Τότε οι στρατιώτες όρμησαν επάνω μου και με χτύπησαν στο κεφάλι και στο σώμα μου. Μπορείτε ακόμη να δείτε τα ίχνη των χτυπημάτων αυτών (η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η μάρτυς φέρνει ένα μεγάλο ίχνος μαχαιριάς στο αριστερό της πλευρό, λίγο κάτω από το δεξί της αυτί και το ίδιο το αυτί της είναι κομμένο). Ό,τι είχα και δεν είχα στο σπίτι μου έχει κλαπεί. Έπιπλα, ρούχα και αυτό ακόμη το φόρεμα που φορώ το δανείστηκα από κάπου αλλού για να έρθω να καταθέσω ενώπιόν σας. Έχω κυριολεκτικά αφεθεί στη φτώχεια μαζί με τα τρία μου παιδιά (όλα ηλικίας από 3 – 7 ετών). Το χωριό έχει σχεδόν καταστραφεί. Πολλά άτομα έχουν τουφεκιστεί. Πολλοί είναι νεκροί από την πείνα ενώ από τους άνδρες που εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία, πολλοί πέθαναν εκεί.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Παπακωνσταντίνου** (χήρα) που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, επάγγελμα οικιακά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Ο σύζυγός μου Αθανάσιος Παπακωνσταντίνου ήταν δάσκαλος στη Μεσορόπη. Στις 14 Οκτωβρίου 1916 επτά Βούλγαροι ήρθαν στο σπίτι και ζήτησαν χρήματα από το σύζυγό μου. Άρχισαν να τον χτυπούν με τις ξιφολόγχες και τον υποχρέωσαν να τους πληρώσει 500 δραχμές σε χαρτονομίσματα, οικονομίες από τις αποδοχές του συζύγου μου. Στη

συνέχεια οι Βούλγαροι τον συνέλαβαν και τον έβγαλαν έξω από το χωριό, όπου ύστερα από τρεις μέρες βρήκαμε το πτώμα του που έφερε πολλά χτυπήματα από ξιφολόγχες. Δεν γνωρίζω τα αίτια της δολοφονίας του συζύγου μου. Το ίδιο βράδυ οι Βούλγαροι έπιασαν και άλλα άτομα, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο ιερέας του χωριού μας, τον οποίο τον έδειραν τρομερά και μετά τον άφησαν ελεύθερο. Ο Κωνσταντίνος Μητροσούδης και ο γιος του Ευριπίδης βρέθηκαν επίσης νεκροί στα χωράφια έξω από το χωριό. Δεν γνωρίζω την τύχη των υπόλοιπων συλληφθέντων.

***

Ελευθερούπολη 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αργύριος Καϊτατζής** που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικία 45 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, επάγγελμα έμπορος αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ήμουν πρόσφυγας στη Θάσο όταν εισέβαλλαν οι Βούλγαροι στην περιοχή μας. Στις 11 Αυγούστου 1916 οι Βούλγαροι, με το πρόσχημα των ερευνών, μπήκαν στο μαγαζί μου και το λεηλάτησαν. Η αξία των εμπορευμάτων που μου άρπαζαν ήταν 2.500 φράγκα. Στις 22 Σεπτεμβρίου ο ίδιος ο αξιωματικός ήρθε στο σπίτι μου για να συλλάβει τον αδερφό μου που τον κατηγορούσαν για κατάσκοπο. Ο αδερφός μου, που προέβλεψε την κατάσταση αυτή, κατέφυγε στα βουνά. Ο αξιωματικός, με ψεύτικες υποσχέσεις που έδωσε στη γυναίκα του, κατόρθωσε να της αποσπάσει 100 τεμάχια των 20 φράγκων. Στις 14 Οκτωβρίου 1916, οι Βούλγαροι επισκέφτηκαν εκ νέου το σπίτι μας αναζητώντας τον αδερφό μου. Κατέσφαξαν τον πατέρα μου, ηλικίας 65 ετών και έριξαν το πτώμα του σε ένα υπόγειο. Η νύφη μου βρήκε το πτώμα του τέσσερις μήνες αργότερα. Τον Απρίλιο το 1917 οι Βούλγαροι συνέλαβαν ως κατάσκοπους τον αδερφό μου Παναγιώτη Καϊτατζή και τέσσερα άλλα άτομα, τον Ανδρέα Παπαγεωργίου, Δημήτριο Τσάνγκου, Βασίλειο Αβραμούδη και Δημήτριο Τσέντη.

Τους πήγανε στην Ελευθερούπολη, όπου τους φυλάκισαν για τέσσερις, περίπου, μήνες. Εν τω μεταξύ όχι μόνο τους κακοποιούσαν και τους έδερναν αλύπητα, αλλά με πρόσχημα ότι θα τους αφήσουν ελεύθερους, τους απέσπασαν πολλά χρήματα. Στη συνέχεια τους μετέφεραν στη Δράμα για να δικάστούν. Έμειναν εκεί τέσσερις και μισό μήνες φυλακισμένοι, όπου από την κακομεταχείριση και το ξύλο των φρουρών πέθαναν όλοι στη φυλακή προτού δικάστούν.

Ο κουνιάδος μου Δημήτριος Νικολής, εξορίστηκε μαζί με άλλους στη Βουλγαρία. Υπέκυψε στα βασανιστήρια στα οποία υποβλήθηκε επειδή

ήταν συγγενής μου. Τον Δεκέμβριο του 1917, πέντε Βούλγαροι στρατιώτες μπήκαν στο σπίτι της κουνιάδας μου, Ελένης Νικολή. Τέσσερις από τους στρατιώτες αυτούς επιδόθηκαν στη ληστεία του σπιτιού, ενώ ο πέμπτος έριξε κάτω την αδερφή μου που ήταν άρρωστη και προσπάθησε να τη βιάσει. Επειδή όμως εκείνη αντιστάθηκε, αυτός επάνω στο θυμό του τη χτύπησε με ξιφολόγχη στο κεφάλι με αποτέλεσμα να πεθάνει αμέσως. Στο πλευρό της η μικρή της η κόρη, ηλικίας 5 ετών, κατόρθωσε για 5 μέρες, να συντηρηθεί μόνο με τα λαχανικά του κήπου. Ύστερα από 5 μέρες μια γειτόνισσα βρήκε το πτώμα της αδερφής μου και από την κόρη της έμαθα το έγκλημα που έγινε. Η αδερφή μου είχε επίσης ένα άλλο μικρό παιδί, ηλικίας 6 μηνών, το οποίο καθώς έμεινε απροστάτευτο και χωρίς μητέρα, πέθανε λίγες μέρες αργότερα.

Ο πατέρας και η μητέρα μου πέθαναν επίσης από πείνα. Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι η οικογένειά μου υπέστη αυτές τις διώξεις γιατί θεωρούσαν ότι φερθήκαμε απρεπώς σε Βούλγαρους στο πόλεμο του 1912. Τέλος κατεδάφισαν τα δυο μου σπίτια, αξίας περίπου 40 χιλιάδων φράγκων.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Θεοδώρα Παπαγεωργίου** που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, νοικοκυρά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Το μήνα Δεκέμβριο 1917 οι βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές έπιασαν 12 άνδρες, τους οποίους έβγαλαν έξω από το χωριό και τους σκότωσαν όλους. Ανάμεσα σ' αυτούς βρισκόταν ο πεθερός μου, ιερέας, Γεώργιος Κυριαντζής, τον οποίο είχαν τραυματίσει σε όλο του το σώμα και ιδιαίτερα στο πρόσωπο. Οι Βούλγαροι, νομίζοντας ότι πέθανε, τον άφησαν εκεί. Την άλλη μέρα τον βρήκαν οι Τούρκοι και τον πήγαν στο σπίτι του. Από τότε είναι συνέχεια στο κρεβάτι σε μια κατάσταση απελπιστική. Τα ίχνη των χτυπημάτων του είναι ακόμη ορατά. Τον Απρίλιο του 1917 οι Βούλγαροι έπιασαν ακόμα πέντε άτομα με την κατηγορία της κατασκοπείας, ανάμεσα στους οποίους βρισκόταν και ο σύζυγός μου, Ανδρέας Κυριαντζής. Τους πήγαν στην Ελευθερούπολη και τους φυλάκισαν για τέσσερις μήνες περίπου. Στη συνέχεια τους πήγανε στη Δράμα και εκεί, από τα βασανιστήρια των φρουρών τους, βρήκαν τον θάνατο πριν από τη δίκη. Τα δυο αδέρφια του συζύγου μου εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία όπου και πέθαναν.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Νικόλαος Κουκούσης** που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 55 ετών, κάτοικος Μεσορόπης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Το χωριό μας η Μεσορόπη είχε περισσότερες από 300 οικογένειες ελληνικές. Το χωριό καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους τον Αύγουστο του 1916. Λίγο αργότερα οι Βούλγαροι άρχισαν να λεηλατούν τα σπίτια, να αρπάζουν τα ζώα και τις μικρές ποσότητες σιτηρών που είχαμε στα σπίτια μας. Άρπαξαν επίσης περισσότερα από 3000 πρόβατα και γίδια, 400 περίπου βόδια, αγελάδες, μουλάρια, άλογα και όνους. Κατέστρεψαν τελείως περισσότερα από 80 σπίτια και αφαίρεσαν τις πόρτες και τα παράθυρα από τα άλλα σπίτια. Στη διάρκεια του μήνα Οκτωβρίου 1916 σκότωσαν με μαχαίρι τους δυο αγροφύλακες του χωριού μας, τον Κωνσταντίνο Φιδάκη και τον Νικόλαο Ιππόλυτο. Η εκτέλεση έγινε έξω στα χωράφια. Τον ίδιο καιρό συνέλαβαν και μετέφεραν έξω από το χωριό δέκα άτομα, όπου και τα σκότωσαν,. Αυτοί ήταν οι παρακάτω: Αθανάσιος Σωτηράκης, Μάλαμας Σοφιανός, Κωνσταντίνος Μητροσουδίας, Αθανάσιος Παπακωνσταντίνου, Γεώργιος Κοντός, Χρήστος Βαλτατζής, Κωνσταντίνος Κασιάρας, Κωνσταντίνος Κύρου και Γεώργιος Καϊτατζής. Πέθαναν τριακόσιοι χωριανοί περίπου, από πείνα. Περισσότεροι από διακόσιοι πενήντα εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία ως όμηροι. Εκεί βρήκαν το θάνατο εξήντα δύο ή εξήντα τέσσερις από αυτούς.

Μερικές μέρες πριν από την εισβολή, με διαταγή ενός Βούλγαρου αξιωματικού, είκοσι αξιόλογοι άνθρωποι του χωριού μας μεταφέρθηκαν έξω από αυτό και με την απειλή βίας υποχρεώθηκαν να καταβάλλουν το ποσό των 10.000 δραχμών για να σώσουν τη ζωή τους.

Έεχασα να προσθέσω ότι όλοι μας υποχρεωθήκαμε να δουλεύουμε στα καταναγκαστικά έργα όπου το ξύλο με μπαστούνια ήταν σε ημερησία διάταξη.

Ταντόχρονα παρουσιάστηκαν μπροστά μας οι Γεώργιος Ευστρατίου, Απόστολος Μητρασουδίας, Χρήστος Αγόρος, Χρήστος Κουτής, Μιχαήλ Σοφιανός, Ιωάννης Ζήσου, Μάνθος Μασταρούδης, Κυριάκος Αυλιώτης, οι οποίοι, αφού ορκίστηκαν, επιβεβαίωσαν στο σύνολό της, τη μαρτυρία του παραπάνω Νικολάου Κουκούση και πρόσθεσαν με λεπτομέρειες τα εξής: Ένα άτομο ακόμη σκοτώθηκε από τους Βούλγαρους το μήνα Οκτώβριο και ονομαζόταν Ευριπίδης Κωνσταντίνου.

Στη Βουλγαρία σκότωσαν με ξυλοδαρμό τον Δημήτριο Κωνσταντίνο, καθώς και τον αδερφό ενός από τους μάρτυρες που ονομαζόταν Δημήτριος Ευστρατίου. Στη Βουλγαρία σκότωσαν επίσης κάτω από τις ίδιες συνθήκες τους Βασίλειο Κούκη, Δημήτριο Βαλσαμά, Γεώργιο Αυλιώτη, Αθανάσιο Μοσχοβούλη, Γεώργιο Μοσχοβούλη και Αδαμάντιο

Κουμάκη. Ο Βούλγαρος αξιωματικός, ο οποίος ανάγκασε τους προύχοντες να του καταβάλλουν χρήματα, ονομαζόταν Netkoff, υπολοχαγός του 9^{ου} Λόχου του 80^{ου} Συντάγματος.

***

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σήμερα 23 Φεβρουαρίου/8 Μαρτίου 1919, οι αντιπρόσωποι της Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας και της Σερβίας με τη συμπαράσταση του κ. Μιχαήλ Σακελιάνδη, επάρχου της Ελευθερούπολης, που εκτελούσε καθήκοντα διερμηνέα, μετέβηκαν στη Μεσορόπη. Παρουσιάστηκαν ενώπιόν τους οι κ.κ. Δημήτριος Γιόνας, 55 ετών, δήμαρχος Μεσορόπης, ο Συμεών Κυριακίδης, 60 ετών, δημοδιδάσκαλος, ο Νάσος Χρήστου, 60 ετών, γεωργός, επιχειρηματίας, ο Μιχαήλ Ιωάννου, 70 ετών κτηματίας, ο Αργύριος Καϊτατζής, 45 ετών, έμπορος, όλοι κάτοικοι Μεσορόπης οι οποίοι έκαναν τις παρακάτω δηλώσεις, αφού προηγουμένως έδωσαν τον καθορισμένο όρκο.

Το χωριό της Μεσορόπης είχε πριν από τη βουλγαρική κατοχή 1820 κατοίκους. Σήμερα, σύμφωνα με τα δελτία άρτου που έχει εφοδιαστεί ο πληθυσμός, είναι μόνο 956 κάτοικοι. Η διαφορά αυτή προκύπτει από το θάνατο ακαθόριστου αριθμού ανθρώπων, τον εκτοπισμό και την εθελοντική μετανάστευση άλλων.

Οι Βούλγαροι κατέλαβαν τη Μεσορόπη στις 10 Αυγούστου 1916 και παρέμειναν σ' αυτήν εβδομήντα δύο μέρες. Οι Τούρκοι ήρθαν ύστερα απ' αυτούς και παρέμειναν οκτώ μήνες. Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν εγκληματική. Δεν σεβάστηκαν ούτε τη ζωή ούτε την περιουσία ούτε την τιμή των κατοίκων. Σχεδόν ολόκληρος ο πληθυσμός αναγκάστηκε να πάει να εργαστεί στα στρατιωτικά έργα, χαρακώματα, δρόμους κτλ, στην παράκτια ζώνη, όπου γίνονταν οχυρωματικά έργα. Διακόσιοι πενήντα κάτοικοι, ηλικίας 14-60 ετών εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία. Πενήντα τρεις πέθαναν στην εξορία, δέκα τρεις σκοτώθηκαν κοντά στο χωριό, δέκα γυναίκες και κορίτσια βιάστηκαν, τριακόσιοι δέκα τρεις πέθαναν, οι περισσότεροι από την πείνα και τα βασανιστήρια. Ογδόντα πέντε σπίτια εκθεμελιώθηκαν, δεκαοκτώ υπέστησαν ζημιές και σήμερα είναι ακατοίκητα. Τα περιουσιακά στοιχεία της κοινότητας (σπίτι που ενοικιαζόταν ως καφενείο, αίθουσα αναγνωστηρίου, αγροικία) έχουν ερειπωθεί κι έχουν μετατραπεί σε σωρούς ερειπίων. Το παρθεναγωγείο έχει καταστραφεί. Το αρρεναγωγείο επίσης έχει λεηλατηθεί. Από την εκκλησία, ένα σπάνιο Ευαγγέλιο και όλα τα ιερά άμφια έχουν κλαπεί. Διακόσια βόδια και αγελάδες, τριακόσια άλογα και όνοι, τρεις χιλιάδες πρόβατα και κατσίκια, πεντακόσιες κυνέλες, όλα τα πουλερικά, κλάπηκαν από τους Βούλγαρους χωρίς να αποζημιωθούν οι ιδιοκτήτες τους.

Από τους κατοίκους κατεβλήθησαν σε Βούλγαρους διάφορα χρηματικά

ποσά με διάφορα προσχήματα. Ο λοχαγός Detchoff του 86^{ου} Συντάγματος της 10ης Μεραρχίας πήρε 8.000 δραχμές. Ο υπολοχαγός Netkoff, 7.000 δραχμές. Οι Κομιτατζήδες Αθανάσιος και Κώστας 3.000 δραχμές, ο Τούρκος αξιωματικός Sami Bey 15.000 δραχμές.

Όλη η σοδειά (περίπου 300.000 οκάδες καλαμπόκι, σιτάρι και κριθάρι) κατασχέθηκε μαζί με 100 δέματα καπνού των 25 κιλών το καθένα.

Εκτός από το ποσό των 33.000 δραχμών που αναφέρεται παραπάνω οι Βούλγαροι απέσπασαν από τους κατοίκους και άλλα χρηματικά ποσά.

Η Επιτροπή μετέβη στη συνέχεια στο σπίτι του **Παπαγιώργη Κοριαντζή**, 66 ετών, ιερέα της Μεσορόπης για να του πάρει κατάθεση, γιατί η κατάσταση της υγείας του δεν του επέτρεπε να μετακινηθεί. Αφού ορκίστηκε ο μάρτυρας ανέφερε :

«Τον Οκτώβριο του 1916 βρισκόμουν στο σπίτι μου και ασχολιόμουν με την ανάγνωση όταν άκουσα να χτυπάν την πόρτα μου γύρω στις 9.00 το βράδυ. Βγήκα αμέσως έξω και βρήκα μπροστά μου Βούλγαρους στρατιώτες οι οποίοι με έπιασαν αμέσως, με δέσανε, μου αφαίρεσαν ένα χρυσό σταυρό, με εξύβρισαν και χωρίς να μου δώσουν καιρό να ντυθώ με έβγαλαν έξω στο χωριό στην τοποθεσία Ελαιώνες. Εκεί με χτύπησαν με ξιφολόγχη σε όλο μου το σώμα (ο μάρτυρας φέρει ακόμη ίχνη των πληγών αυτών, ιδιαίτερα στο πρόσωπό του, στο δεξί του μάγουλο, στο λαιμό και στους ώμους). Με άφησαν αναισθητο στο χώμα. Την άλλη μέρα συνήλθα και με μεγάλο κόπο έφτασα στο σπίτι μου. Παρέμεινα τέσσερις μήνες στο κρεβάτι και από τότε δεν μπόρεσα να ξαναβρώ την πρώτη μου υγεία. Δεν μπορώ να απομακρυνθώ από το σπίτι μου. Είναι συνέπειες της νευρικής μου κατάπτωσης και των πληγών που πήρα.

Ο δόκτωρ Αβραμίδης που εξορίστηκε στη Βουλγαρία και βρήκε το θάνατο εκεί ήταν αυτός που με περιποιήθηκε. Είχα μαζί μου ένα ποσό 10 τουρκικών λιρών που μου το έκλεψαν και επέμεναν πολύ να τους φανερώσω το μέρος που είχα κρυμμένα και τα υπόλοιπα χρήματά μου».

Αφού τελείωσε η μετάφραση ο μάρτυρας επέμενε να την υπογράψει και πρόσθεσε : «είχα τρεις γιους, ο ένας πέθανε στη φυλακή στη Δράμα με την κατηγορία της κατασκοπείας ενώ οι δυο άλλοι πέθαναν εξόριστοι στη Βουλγαρία. Αυτός που πέθανε στη Δράμα και ήταν ηλικίας 40 ετών, άφησε πίσω τη γυναίκα του χήρα και έξι παιδιά. Οι άλλοι δύο ήταν ηλικίας 35 και 32 ετών. Απ' αυτούς, ο πρώτος άφησε μία χήρα γυναίκα και δυο παιδιά και ο δεύτερος μία χήρα γυναίκα και ένα αγόρι.

Εκ νέου στο κοινοτικό κατάστημα :

Μάρτυρας: **Μαρία Αθανασίου Παπακωνσταντίνου**, χήρα Αθανασίου Παπακωνσταντίνου, 40 ετών, γεννήθηκε και διαμένει στη Μεσορόπη. Αφού ορκίστηκε κατέθεσε:

Στις 14 Οκτωβρίου 1916 Βούλγαροι στρατιώτες μπήκαν στο σπίτι μου και ζήτησαν χρήματα από τον άνδρα μου. Ήταν ένας λοχίας, ένας δεκανέας και δυο στρατιώτες. Ο σύζυγός μου τους έδωσε τις οικονομίες που είχε, 500 δραχμές σε χαρτονομίσματα. Το ίδιο βράδυ επέστρεψαν και μπήκαν στο σπίτι μας δια της βίας απαιτώντας πάλι χρήματα. Ο σύζυγός μου δεν μπορούσε να τους ικανοποιήσει και οι στρατιώτες τον χτύπησαν με τη ξιφολόγη και τον έβγαλαν έξω. Την άλλη μέρα βρήκαν το σώμα του, βουτηγμένο στα αίματα, σε απόσταση μισής ώρας από το χωριό. Τον θάψαμε επί τόπου. Είμαι τώρα χήρα με δυο παιδιά. Ο άνδρας μου ήταν ηλικίας 52 ετών.

Μάρτυρας : ***Αθανασία χήρα Νικολάου Κωνσταντίνου**, 35 ετών, γεννήθηκε και κατοικεί στη Μεσορόπη. Αφού ορκίστηκε κατέθεσε:*

Ο σύζυγός μου ήταν αγροφύλακας. Τον Αύγουστο του 1917 βρισκόταν έξω στο χωριό με συντροφιά τον Κωνσταντίνο Κασιμοίρη. Τους βρήκαμε κάτω από το δρόμο χτυπημένους από μαχαίρι, χωρίς τα ρούχα τους. Τους είχαν πάρει ό,τι είχαν και δεν είχαν. Υποθέτω ότι ήταν Βούλγαροι στρατιώτες ή Τούρκοι αυτοί που διέπραξαν το έγκλημα αυτό, όπως όλοι οι άλλοι που απογύμνωσαν το χωριό. Από εμένα έκλεψαν διάφορα πράγματα και μια αγελάδα και ένα μουλάρι.

Μάρτυρας : ***Απόστολος Κωνσταντίνου**, 32 ετών, που γεννήθηκε και διαμένει στη Μεσορόπη, γεωργός, αφού ορκίστηκε κατέθεσε:*

Στις 13 Οκτωβρίου 1916 είχα καταφύγει στα βουνά μαζί με άλλους χωρικούς. Κομιτατζήδες και στρατιώτες, Τούρκοι και Βούλγαροι, μπήκαν στο σπίτι μου όπου βρήκαν τον πατέρα μου Κωνσταντίνο, 62 ετών και τον αδερφό μου Ευριπίδη, 13 ετών. Λήστεψαν το σπίτι, πήραν ό,τι πολύτιμο είχαμε, συνέλαβαν τον πατέρα μου και τον αδερφό μου και τους σκότωσαν έξω στα χωράφια με μαχαίρι. Δέκα πέντε μέρες αργότερα ο αδερφός μου Δημήτρης και εγώ βρήκαμε το πτώμα του πατέρα μας με το κεφάλι κομμένο από το στήθος με ένα χτύπημα τσεκουριού. Δεν μπορέσαμε να βρούμε το νεκρό σώμα του αδερφού μου Ευριπίδη. Τον Ιούνιο του 1916 ο αδερφός μου Δημήτριος και εγώ εκτοπιστήκαμε στη Βουλγαρία. Ο Δημήτριος σκοτώθηκε στη διάρκεια της εργασίας του στο Carnabat, από κτύπημα στο κεφάλι. Ήμουν παρών. Πολλοί στρατιώτες τον χτυπούσαν στα πλευρά. Δεν κατόρθωσε να συνέλθει και πέθανε μετά από μερικές μέρες, παρά τις ιατρικές φροντίδες του κ. Κυριακού, γιατρού από την Ελευθερούπολη.

Μάρτυρας : ***Ευφροσύνη, χήρα, Χρήστου Πελεκόπουλου**, 68 ετών,*

που γεννήθηκε στη Μαρόνεια (Βουλγαρική Θράκη) κάτοικος Μεσορόπης από το 1864, κατέθεσε:

Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, ο άνδρας μου πήρε το άλογό του για να πάει στα χωράφια. Δεν επέστρεψε ποτέ και σύμφωνα με τα λεγόμενα των ανθρώπων του Isali, το άλογό του πουλήθηκε από έναν Τούρκο Janous και έναν τσιγγάνο. Δεν ξέρω τι απέγινε ο σύζυγός μου. Οι Κομιτατζήδες μου άρπαξαν όλο μου το κοπάδι (200 κατσίκια), τα τυριά και τα ρούχα των δυο μου κοριτσιών που είχαν καταφύγει στην γειτονιά.

Μάρτυρας : *Κυριακού χήρα Κωνσταντίνου Φιδάνη, 45 ετών, που γεννήθηκε και κατοικεί στη Μεσορόπη, αφού ορκίστηκε κατέθεσε:*

Ο άνδρας μου ήταν αγροφύλακας. Κάποια νύχτα κατά το μήνα Αύγουστο, μερικές μέρες μετά την άφιξη των Βουλγάρων, και ενώ έκανε περιπολία στα χωράφια, δολοφονήθηκε. Την επόμενη οι χωριανοί βρήκαν το πτώμα του και το μετέφεραν στο χωριό. Ο γιος μου Μιχάλης, ηλικίας 15 ετών και εγώ αναγκαστήκαμε να δουλέψουμε στον κόλπο του Ορφανού περίπου τρεις μήνες. Ένα άλλο από τα παιδιά μου, ηλικίας 10 ετών, επίσης αναγκάστηκε να δουλέψει στις αγγαρείες περίπου δύο μήνες. Ο πρωτότοκος ο γιος μου ο Γιώργης, ηλικίας 20 ετών, εξορίστηκε στη Βουλγαρία όπου και πέθανε από τις κακουχίες.

Μάρτυρας: *Νικόλαος Μαλαμίδης, 40 ετών, γεωργός, που γεννήθηκε και κατοικεί στη Μεσορόπη, αφού ορκίστηκε κατέθεσε:*

Τον Οκτώβριο του 1916 η αδερφή μου Μαρία, 28 ετών και εγώ, φύγαμε στο βουνό. Στο σπίτι μας παρέμενε ο πατέρας μου (80 ετών) και η μητέρα μου Ελένη (70 ετών). Στις 13 Οκτωβρίου 1916, Βούλγαροι στρατιώτες και Κομιτατζήδες έπιασαν τον πατέρα μου και τον σκότωσαν μεταξύ Μεσορόπης και Isali¹. Το πτώμα του το βρήκαμε δύο μήνες αργότερα. Εκτοπίστηκα στη συνέχεια στο Carnabat όπου μαρτύρησα και εγώ καθώς και όλοι οι συγχωριανοί μου. Το σπίτι μου λεηλατήθηκε, μου πήραν όλα τα ζώα μου καθώς και 4.000 δραχμές που μου τις κλέψανε την ημέρα που δολοφόνησαν τον πατέρα μου.

Μάρτυρας : *Ελένη, χήρα Κωνσταντίνου Κυριακού, 40 ετών. Γεννήθηκε στην Κάριανη, κάτοικος Μεσορόπης. Αφού ορκίστηκε κατέθεσε:*

¹ πιθανότατα εννοεί Isserli, σημερινός οικισμός Πλατανοτόπου Καβάλας.

Τον Μάρτιο του 1917, στρατιώτες Τούρκοι και Βούλγαροι μπήκαν στο σπίτι μου. Εγώ παρέμεινα στο πρώτο πάτωμα, ενώ ο σύζυγός μου κατέβηκε στο ισόγειο. Κατέβηκα και είδα τους στρατιώτες που ζητούσαν χρήματα. Ο σύζυγός μου τους έδωσε 1200 φράγκα. Παρ' όλα αυτά τον πήρανε με βία, και από τότε δεν τον ξαναείδα. Έμεινα χήρα με δυο παιδιά. Δεν έμαθα τίποτε για τον σύζυγό μου. Πιστεύω όμως ότι είναι νεκρός και έτσι θεωρώ πλέον τον εαυτό μου χήρα.

Moustheni¹

Πίνακας σύμφωνα με δηλώσεις των κοινοτικών αρχών

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	550
Σημερινός πληθυσμός	400
Διαφορά	150
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	55
Πέθαναν με βίαιο θάνατο	5
Εξαφανίστηκαν στις αγγαρείες	2
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	115
Επέστρεψαν	80
Σπίτια που καταστράφηκαν	19
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
1 ^{ον} Βόδια και αγελάδες	15
2 ^{ον} Μουλάρια και άλογα	27
3 ^{ον} Γαϊδούρια	20

Η Επιτροπή διαπίστωσε δυο περιπτώσεις βιασμών μεταξύ των δώδεκα που δηλώθηκαν από τον δήμαρχο. Το χωριό καταλήφθηκε αρκετούς μήνες από τα βουλγαρικά και τουρκικά στρατεύματα. Ο πληθυσμός βασανίστηκε. Σημειώθηκαν πράξεις βίας και λεηλασίες.

***

Ελευθερούπολη 15/ 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Στέλιος Παλαδάς** που γεννήθηκε στη Μουσθένη, ηλικίας 58 ετών, κάτοικος Μουσθένης, επάγγελμα κτηματίας, αγρότης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής*

Μόλις ήρθαν οι Βούλγαροι πήραν από εμένα και τον αδερφό μου Παπαδημήτρη, ο οποίος είναι ιερέας του χωριού, τέσσερα βόδια, τρεις

¹ Μουσθένη

αγελάδες και τρία άλογα, χωρίς να τα πληρώσουν. Ένα από τα σπίτια μου έχει καταστραφεί και δεν έμειναν από αυτό παρά η στέγη και οι τοίχοι. Δυο από τα αγόρια μου πέθαναν στη Βουλγαρία, στο Kitchevo. Επέστρεψαν μόνο οι δύο από τους τέσσερις εκτοπισμένους γιους μου. Ο γαμπρός μου Νικόλαος Χριστοδούλου Μπιλώνα πέθανε και αυτός στη Βουλγαρία. Το γιο μου τον Αργύρη τον σκότωσαν στο Kitchevo κάτω από τις ακόλουθες συνθήκες: ήταν άρρωστος και προσπαθούσε να σιάξει τα άχυρα που θα κοιμόταν. Ένας στρατιώτης Βούλγαρος τον κτύπησε στο κεφάλι και τον άφησε στον τόπο. Οι πληροφορίες που σας έδωσε ο δήμαρχος στην κατάθεσή του και μου διαβάσατε, δηλώνω ότι είναι ακριβείς και πιστές στο σύνολό τους.

Τη στιγμή που πήγε να υπογράψει ο μάρτυρας πρόσθεσε ότι δεν έχει ακούσει τίποτα για βιασμούς.

***

Ελευθερούπολη 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αναστάσιος Ιωάννου**, που γεννήθηκε στη Μουσθένη, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Μουσθένης, επάγγελμα αγρότης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Το χωριό μας η Μουσθένη βρίσκεται έξω από την Ελευθερούπολη σε απόσταση τριών ωρών περίπου. Είχε 400 σπίτια, από τα οποία τα 90 ανήκαν σε Έλληνες κατοίκους. Στις 3 – 4 Αυγούστου 1916 εισέβαλλε στο χωριό μας ένα σύνταγμα βουλγαρικού στρατού και εγκαταστάθηκε σ' αυτό. Στις 22 Ιουνίου 1917 οι Βούλγαροι έπιασαν όλους τους άρρενες πολίτες, ηλικίας από 20 – 55 ετών. Ήμουν και εγώ ένας απ' αυτούς. Μας πήγαν στο Carnabat όπου βρισκόταν επίσης και ο δήμαρχος του χωριού μας, Αργύριος Χατζηνικολάου και ο οποίος πέθανε από χτυπήματα των Βουλγάρων. Από το Carnabat μας πήγανε στα Velessa, όπου εργαζόμασταν στις αγγαρείες, μέσα σε συνθήκες αποτρόπαιες. Από τους 110 ομήρους του χωριού μας, μόνο 45 επέστρεψαν.

Στην επιστροφή μου στη Μουσθένη βρήκα δεκαπέντε ελληνικά σπίτια και το σχολείο μας τελείως κατεστραμμένα. Δεν γνωρίζω τους λόγους της καταστροφής αυτής. Δεν υπήρχε πλέον κανένα ζώο στο χωριό μας. Υπολογίζω ότι ο βουλγαρικός στρατός πήρε από το χωριό μας 200 βόδια και αγελάδες, 200 μουλάρια, γαϊδούρια και άλογα και 500 – 550 πρόβατα και κατσίκες και γίδια. Κατά τη διάρκεια της κατοχής οι Βούλγαροι σκότωσαν έξι άτομα, από τα οποία τα τέσσερα ήταν κάτοικοι του χωριού μας και τα δύο άλλα πρόσφυγες. Τα πρόσωπα που δολοφονήθηκαν ήταν: ο Δημήτριος Βοσινάκης, Καριοφίλης Τσόμος, Θεόδωρος Γκιλάνης και Πέτρος Μάλαμας. Αγνώω τα ονόματα των δυο προσφύγων. Ήμουν παρών

στη δολοφονία του Μάλαμα. Τον σκότωσε χτυπώντας τον με ξιφολόγχη ένας Βούλγαρος στρατιώτης, που ήταν επιστάτης των συγχωριανών μου στα καταναγκαστικά έργα έξω από το χωριό. Τους άλλους, καθώς έμαθα, τους σκότωσαν οι Βούλγαροι γιατί αρνήθηκαν να τους παραδώσουν τα κοπάδια τους. Τον πρώτο χρόνο της κατοχής, οι Βούλγαροι μας απαγόρευσαν να πάμε στα χωράφια μας και να μαζέψουμε την παραγωγή μας, η οποία έτσι χάθηκε. Στο χωριό έμπαιναν συχνά στα σπίτια μας και αφαιρούσαν χρήματα, ενδύματα και ό,τι άλλο πολύτιμο έβρισκαν. Οι Βούλγαροι μπήκαν στο σπίτι του Ιωάννη Γκιαζή για να πάρουν τα ζώα του, αλλά αυτός φώναξε δυνατά και τραυματίστηκε από έναν στρατιώτη.

Αφού ορκίστηκαν οι μάρτυρες Ιωάννης Γκιάξης, Νικόλαος Αδάμ και Κωνσταντίνος Βλάχος, όλοι κάτοικοι του ίδιου χωριού της Μουσθένης, δήλωσαν ότι επιβεβαιώνουν το περιεχόμενο της κατάθεσης του συγχωριανού τους Αναστασίου Ιωάννου. Πρόσθεσαν ότι και οι τρεις τους ήταν εξόριστοι στο Cιτχονο μαζί με άλλους συμπατριώτες τους, και εργαζόνταν σε καταναγκαστικά έργα κάτω από συνθήκες τις οποίες περιγράφουν όλοι οι όμηροι. Ο Ιωάννης Βλάχος, αδερφός του μάρτυρα Κωνσταντίνου, διαμελίστηκε από το τρένο στο Costinar, γιατί τον υποχρέωσε ένας Τούρκος δεκανέας να ανέβει στο τρένο, ενώ αυτό ήταν ήδη εν κινήσει. Ο Κωνσταντίνος Βλάχος προσθέτει ακόμη ότι είχε ένα παντοπωλείο και μια αποθήκη εμπορευμάτων στα οποία μπήκαν οι Βούλγαροι και αφαίρεσαν το περιεχόμενό τους, ρύζι καφέ και άλλα εμπορεύματα.

***

Ελευθερούπολη, 15/ 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μιχαήλ Παπανικολάου** που γεννήθηκε στη Μουσθένη, ηλικίας 36 ετών, κάτοικος Μουσθένης, επάγγελμα κτηματίας αγρότης, δήμαρχος Μουσθένης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ήμουν δήμαρχος στη Μουσθένη, όταν οι Βούλγαροι εισέβαλλαν στο χωριό στις 9 Αυγούστου 1916. Από την πρώτη κιόλας μέρα, επιδόθηκαν στη λεηλασία των μαγαζιών. Κάθε μέρα έπαιρναν 500 ψωμιά και 2.000 οκάδες λαχανικών, χωρίς ποτέ να πληρώνουν τίποτα. Επιστρατεύσανε ανθρώπους και ζώα για να μεταφέρουν τα κατασχεθέντα είδη στο χωριό Ορφάνι. Στη συνέχεια κατασχέσανε τα ζώα και μάλιστα, ύστερα από άρνηση του Δημητρίου Στυλιανού Προσνάκη να τους παραδώσει τα 300 του ζώα, τον σκότωσαν. Τα αδέρφια μου Γιώργος και Γιάννης Καρατσιμπάνης ήταν μάρτυρες της δολοφονίας αυτής. Πέθανε από κτύπημα ξιφολόγχης. Δεν τον έθαψαν παρά ύστερα από πέντε μέρες γιατί περίμεναν τον γιατρό και τον ιατροδικαστή. Την 1^η Οκτωβρίου 1916 ο

διοικητής Netkoff ήρθε μαζί με το απόσπασμά του στο σπίτι μου και με διέταξε να συγκεντρώσω όλους τους άνδρες από 15 – 70 ετών για να παραδώσουν τα όπλα τους, απειλώντας ότι έχει διαταγές να καταστρέψει το χωριό όπως έκανε και στην Ποδογόριανη¹ εάν τα όπλα δεν παραδοθούν μέσα σε μια ώρα. Με διέταξε επίσης να του παραδώσω 6.000 δραχμές γιατί σε αντίθετη περίπτωση θα έκαιγε ολόκληρο το χωριό. Για να αποφύγω τις ευθύνες μου συγκέντρωσα όλους τους προεστούς του χωριού και ύστερα από συμφωνία μαζί τους παρέδωσα 6.000 δραχμές από τα διαθέσιμα της κοινότητας, χωρίς να πάρω καμία απόδειξη.

Στις 3 Οκτωβρίου 1916 έφτασαν στη Μουσθένη δεκαέξι Κομιτατζήδες της συμμορίας του Panitsa, που είχαν διοικητή τον Rokoff, και ανέλαβαν χρέη αστυνομίας του τόπου. Την άλλη μέρα ζήτησαν από μένα 500 δραχμές και από τον Χατζηνικολάου – Χατζήρη 500 δραχμές επίσης, απειλώντας τον ότι θα τον σκοτώσουν έτσι όπως έκαναν στον Παπαγοννάκη στον Ακροπόταμο. Πληρώσαμε το ποσό. Το ίδιο έγινε και με τους άλλους προεστούς του χωριού: τον Θεόδωρο Γκιλάνη τον σκότωσαν με το πρόσχημα ότι βγήκε από το σπίτι του στις 6.30 το βράδυ παρά το ότι η απαγόρευση άρχιζε στις 7 η ώρα. Τον χτύπησαν με ξιφολόγχη. Το πτώμα του βρέθηκε την άλλη μέρα κοντά στην εκκλησία λίγο έξω από το χωριό.

Τον Πέτρο Μάλαμα (70 ετών) που τον πήραν για αγγαρεία στην κορυφή του βουνού της Ποδογόριανης, τον σκότωσαν εκεί με ξιφολόγχη. Αργότερα βρήκαμε το πτώμα του που το είχαν θάψει εκεί επί τόπου. Τον Καρυοφίλη Τσόμο τον σκότωσαν τη στιγμή που μετέφερε το κάρο του από ένα χωράφι στο άλλο με ένα γερό χτύπημα μαχαιριού στο λαιμό και κτυπήματα της ξιφολόγχης στο κεφάλι. Μερικές γυναίκες από το χωριό υπήρξαν μάρτυρες στο περιστατικό αυτό. Ήταν οι Κομιτατζήδες – χωροφύλακες που προξένησαν όλους αυτούς τους θανάτους. Πήγα και διαμαρτυρήθηκα για τους θανάτους αυτούς στο διοικητή Netkoff και μου απάντησε να καταβάλω 3.000 δραχμές προς ενίσχυση των ανδρών του σταθμού για να προστατεύσουν τους χωρικούς που δούλευαν στα χωράφια τους. Τον Θεόδωρο Σίρκογλου και Αθανάσιο Ερνίκογλου τους σκότωσαν στην περιοχή των Ελευθερών και τους έριξαν σ' ένα λάκκο. Είχαν επιστρατεύσει 50 άνδρες στα καταναγκαστικά στρατιωτικά έργα. Δεν επέστρεψαν στο χωριό παρά μόνο οι 48. Τους άλλους δυο τους σκότωσαν γιατί ήταν αδύνατοι και δεν μπορούσαν να αποδώσουν στη δουλειά. Μάρτυρες του θανάτου τους υπήρξαν οι χωριανοί που δούλευαν εκεί. Εκατόν τριάντα επτά άτομα εξορίστηκαν στη Βουλγαρία. Από αυτούς επέστρεψαν μόνο οι ενενήντα πέντε. Ο δάσκαλός μας, Αργύριος Χατζηνικολάου, εξορίστηκε και πέθανε στην αιχμαλωσία. Είκοσι πέντε σπίτια έχουν καταστραφεί τελείως, ήταν τα καλύτερα σπίτια. Υποθέτω ότι

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

τα κατέστρεψαν για να αφαιρέσουν την ξυλεία, αν και υπήρχε σε αφθονία στην περιοχή. Τριάντα πέντε σπίτια τα εκθεμελίωσαν τελείως. Τα έπιπλα του σχολείου εξαφανίστηκαν, δεν απέμειναν στο σχολείο παρά μόνο οι τοίχοι και η οροφή του.

Στα 1916 υπήρχαν 2.600 γίδια και πρόβατα, 48 άλογα και μουλάρια που τα παρέδωσα εγώ ο ίδιος στους Βούλγαρους, 320 βόδια και αγελάδες, από τα οποία πήρανε περίπου τα 300. Δεν υπάρχουν σήμερα στο χωριό παρά μόνο 2 κατσίκες και 80 κερασφόρα ζώα και κανένα ζώο για τις μεταφορές. Δεν γνωρίζω καμιά περίπτωση βιασμού στη Μουσθένη όσο καιρό εγώ ήμουν εκεί. Φαίνεται όμως ότι τέτοια γεγονότα έγιναν όταν με εκτόπισαν στην Βουλγαρία. Εκτοπίστηκα στη Βουλγαρία στις 22 Ιουλίου 1917 μαζί με άλλα δέκα εφτά πρόσωπα. Από τη Soumla, με το νομάρχη των Σερρών τον κ. Ανδρεάδη επικεφαλής, μας πήγαν 3.000 περίπου όμηρους στο Carnabat, όπου δουλεύαμε στην κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής. Παρέμεινα εκεί 12 μήνες. Είχα εξαντληθεί τελείως, δεν μπορούσα να εργαστώ καθόλου. Με χτύπησαν άγρια με ρόπαλο τον αριστερό μου ώμο και από τότε δεν μπορούσα να σηκώσω το χέρι μου. Από εκεί μας έστειλαν στη Σόφια όπου έχασα το χέρι μου. Από τη Σόφια μας έστειλαν στη Coma Panzena όπου είχαν συγκεντρώσει όλους τους αδύναμους και τους ανάπηρους που ήταν πλέον ανίκανοι για δουλειά. Υπήρχαν εκεί 180 Έλληνες, 250 Σέρβοι, 150 Ρώσοι και Ουκρανοί. Παντού υποφέραμε από έλλειψη τροφής, κακές συνθήκες διαμονής, τη βρωμιά, τα χτυπήματα, την εξαντλητική εργασία. Η ζωή μας ήταν μια κόλαση. Στο Carnabat η νόρμα μας ήταν για δυο άτομα η κατασκευή 4 κυβικών μέτρων πλίνθων. Μας χτυπούσαν αν δεν καταφέραμε να συμπληρώσουμε αυτό το ποσό και αυτό γινόταν συχνά. (Για πλήρη ενημέρωσή σας θα δείτε τις καταθέσεις που έχουν ήδη γίνει)

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Βασιλική Π., που γεννήθηκε στη Μουσθένη, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Μουσθένης, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπή

Στείλανε τις γυναίκες να εργαστούν στο Sarli¹, στα χαρακώματα, τρεις ώρες από τη Μουσθένη. Εκεί υποφέραμε πολύ. Όταν δεν μπορούσα να εργαστώ, με χτυπούσαν με ένα ξύλο και ένας Βούλγαρος στρατιώτης με χτύπησε δυνατά στον αστράγαλο. Μετά από το χτύπημα αυτό με οδήγησαν στο Sarli, όπου δύο στρατιώτες, με πρόσχημα ότι θα μου έδιναν

¹ σημερινός οικισμός Κοκκινοχώρι Καβάλας

άδεια να επιστρέψω στη Μουσθένη, με βασάνισαν. Μόλις με πήγαν εκεί με έπιασαν, με έριξαν στο έδαφος, ένας μου κρατούσε το κεφάλι, άλλος μου κρατούσε τα γόνατα και έτσι με βίασαν. Ήμουν ζαλισμένη. Επειδή με κρατούσαν το κεφάλι μου και δεν μπορούσα να δω ποιος ήταν αυτός που με ατίμασε. Έτσι δε μπορώ να σας πω περισσότερα για το θέμα αυτό. Ύστερα από τη σκηνή αυτή με άφησαν ελεύθερη. Επέστρεψα στο σπίτι άρρωστη και παρέμεινα εκεί για επτά μήνες. Ύστερα από αυτό με λυπήθηκαν και έτσι δεν πήγα ξανά στην αγγαρεία. Ένας Βούλγαρος λοχαγός που κατοικούσε στο σπίτι μου επιδίωξε να έχει σχέσεις μαζί μου, αλλά εγώ πάντοτε αντιστεκόμουν. Έκλεψε από το σπίτι μας μερικά είδη ασήμαντης αξίας.

Ο ονομαζόμενος Β. Π., 60 ετών, προεστός της Μουσθένης, πατέρας της μάρτυρος που έκανε την παραπάνω κατάθεση, άκουσε την κατάθεση της κόρης του και δήλωσε ότι όσον αφορά το βιασμό στον οποίο έπεσε θύμα η κόρη του δεν γνωρίζει τίποτα περισσότερο απ' ό,τι αυτή κατέθεσε. Επιβεβαιώνει όμως την ιστορία της ασθένειάς της αυτούς τους επτά μήνες και πρόσθεσε ότι οι Βούλγαροι κατέστρεψαν ένα από τα δυο τους σπίτια στη Μουσθένη και όταν πήγε να ζητήσει εξηγήσεις για την κατεδάφιση, δέχτηκε ένα γερό χαστούκι και χτυπήματα στο σώμα και τα νεφρά. Παρέμεινε άρρωστος για τέσσερις μήνες.

Στο μάρτυρα γνωστοποιήσαμε και την κατάθεση του δημάρχου Παπανικολάου. Αυτός επιβεβαιώνει όλα όσα είχε πει ο δήμαρχος και αφορούν σε γενικές γραμμές τα συμβάντα στο χωριό.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ουρανία Ψ.**, που γεννήθηκε στη Μουσθένη, ηλικίας 28 ετών, κάτοικος Μουσθένης, επάγγελμα οικιακά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Κατοικούσα στη Μουσθένη μαζί με τους γονείς μου. Ένα μήνα πριν φύγουν οι Βούλγαροι και ενώ ο πατέρας μου εργαζόταν σε αγγαρείες στον Ακροπόταμο και η μητέρα μου βρισκόταν στα χωράφια, μπήκε στο σπίτι μας ένας Βούλγαρος στρατιώτης και με βίασε. Αντιστάθηκα αλλά με απείλησε, με έριξε κάτω στο πάτωμα και με ξαναβίασε. Κάλεσα σε βοήθεια αλλά κανείς δεν ήρθε να με βοηθήσει. Τι μπορούσε να γίνει μετά; Από την ατυχία μου αυτή έμεινα έγκυος. Αγνώ το όνομα του στρατιώτη που με βίασε και δεν τον ξαναείδα από τότε. Ούτε και μπορώ να σας αναφέρω τον αριθμό του συντάγματός του.

***

Μουσθένη 22 / 7 Μαρτίου 1919

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σήμερα στις 22/7 Μαρτίου 1919 στη Μουσθένη ενώπιον των κ.κ. αντιπροσώπων των κυβερνήσεων, Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας και Σερβίας, εμφανίστηκαν οι παρακάτω μάρτυρες οι οποίοι έδωσαν τον καθορισμένο όρκο κι έκαναν τις ακόλουθες γραπτές καταθέσεις. Ο κ. Μιχαήλ Σακελιάνδης, έπαρχος του Πραβίου εξετέλεσε χρέη διερμηνέα.

1^{ος} Μάρτυρας : *Στυλιανός Μπασνάκης, 45 ετών, γεωργός, που γεννήθηκε και διαμένει στη Μουσθένη κατέθεσε:*

Το χωριό μου η Μουσθένη κατελήφθη για κάμποσους μήνες από τα βουλγαρικά και τουρκικά στρατεύματα. Οι στρατιώτες διέμεναν στα σπίτια μας. Ο πληθυσμός βασανίστηκε. Σημειώθηκαν βιασμοί και άλλες πράξεις λεηλασιών. Σχεδόν όλος ο κόσμος αναγκάστηκε να εργαστεί, κάτω από τις διαταγές Βουλγάρων στρατιωτών στην παραθαλάσσια περιοχή του χωριού Ορφάνι. Εγώ και η κόρη μου αναγκαστήκαμε να πάμε εκεί και καθώς επεδίωξα να εξαιρεθεί η κόρη μου, με χτύπησαν άσχημα. Για τροφή δεν μας έδιναν παρά μόνο 100 δράμια ψωμί την ημέρα και ένα χυμό από ντομάτες. Οι Βούλγαροι έφτιαζαν τα καταφύγια τους με υλικά που αφαίρεσαν από τα σπίτια του Ορφανίου, της Κάριανης, των Λακοβικίων κτλ. Εμείς κοιμόμασταν έξω, στο ύπαιθρο. Είχα τρεις γιους. Ο ένας από τους δυο, ο Δημήτρης, 30 ετών, σκοτώθηκε από πυροβολισμούς ένα βράδυ όταν επέστρεφε στο χωριό με το κοπάδι του, από Βούλγαρους στρατιώτες οι οποίοι είχαν ένα φυλάκιο κοντά στο χωριό. Δεν τον θάψαμε παρά μόνο ύστερα από πέντε μέρες. Ο Βούλγαρος διοικητής, στον οποίο πήγα να παραπονεθώ, με έδιωξε με άσχημο τρόπο. Δεν γνωρίζω για ποιο λόγο σκότωσαν το γιο μου. Υποθέτω όμως ότι αρνήθηκε να τους δώσει το κοπάδι του, περίπου δώδεκα γίδια. Την ημέρα που τον σκότωσαν ήταν μαζί με τα δυο του αδέρφια. Όταν επέστρεψαν αυτοί στο σπίτι, μου είπαν ότι οι Βούλγαροι προσπάθησαν να πάρουν τα ζώα αλλά ο Δημήτρης αντιστάθηκε και τον πυροβόλησαν. Τα άλλα δυο μου παιδιά εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία μαζί με όλους τους άλλους χριστιανούς Ορθόδοξους άνδρες της περιοχής. Ένας απ' αυτούς, ο Θωμάς, 32 ετών, πέθανε στην εξορία. Άφησε μια χήρα με δυο παιδιά. Ο τρίτος μου ο γιος επέστρεψε με κλονισμένη υγεία, σε μια απερίγραπτη κατάσταση. Το χωριό υπέφερε πολύ από πείνα και πέθαναν πολλοί από αυτήν. Οι Βούλγαροι μας πουλούσαν μισό ψωμί για 15 φράγκα και η οκά του καλαμποκιού έφτανε μέχρι και τα 20 φράγκα. Το σπίτι μου κατεδαφίστηκε τελείως. Έχασα όλα μου τα ζώα.

2^{ος} Μάρτυρας : ***Αικατερίνη Καροφίλου**, χήρα του Καροφίλου Γεωργίου, 44 ετών, γεννήθηκε και διαμένει στη Μουσθένη. Κατέθεσε τα εξής:*

Στις 23 Απριλίου 1917, ο σύζυγός μου εργαζόταν στα χωράφια μαζί με τα δυο παιδιά μας (12 – 13 ετών). Κατά το μεσημέρι ξεκίνησε για το χωριό με σκοπό να γευματίσει, αφήνοντας τα δυο παιδιά στο χωράφι. Καθώς το βράδυ δεν επέστρεψε, ανησύχησα και βγήκα να τον αναζητήσω αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Μόνο την επόμενη μέρα, βρήκα το πτώμα του άνδρα μου στο δρόμο που οδηγεί στο χωριό. Έφερε πολλά τραύματα από ξιφολόγχη στη ράχη και το κεφάλι του ήταν καταματωμένο. Για μένα δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι το έγκλημα αυτό έγινε από τους Βούλγαρους στρατιώτες γιατί τα ίδια έκαναν και σε άλλους και βασάνιζαν όλον τον κόσμο. Πήγα και παραπονέθηκα στο διοικητή του τόπου και με έδιωξε λέγοντας, «καλά – καλά, θα εξετάσουμε την υπόθεση». Δεν έκανε ωστόσο τίποτα. Το χωριό μας υπέφερε πολλά από την πείνα. Πολύς κόσμος, συμπεριλαμβανομένης και της μητέρας μου, πέθανε από τις στερήσεις. Εγώ η ίδια υποχρεώθηκα δυο βδομάδες να πάω να σπάω πέτρες στον κόλπο του Ορφανού. Σχεδόν όλος ο κόσμος υποχρεώθηκε να εργαστεί στα αμυντικά αυτά έργα και ως αμοιβή μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί και ένα ρόφημα, σούπα. Όλοι οι άνδρες από 20 – 45 ετών εξορίστηκαν στη Βουλγαρία και πολλοί από αυτούς δεν έχουν επιστρέψει.

3^{ος} Μάρτυρας : ***Mahmout Bjaleddin Bey**, 45 ετών, επάγγελμα κτηματίας, γεωργός, που γεννήθηκε και διαμένει στη Μουσθένη, μουχτάρης της μουσουλμανικής κοινότητας, αφού ορκίστηκε κατέθεσε:*

Μερικές μέρες (15) ύστερα, μετά την άφιξη των Βουλγάρων στο χωριό με έπιασαν και με δείρανε άγρια με πρόσχημα ότι πάντοτε είχα καλές σχέσεις με τους Έλληνες προεστούς και ότι και γι' αυτό θα μπορούσα να δώσω πληροφορίες που θα έβλαπταν τους Βούλγαρους στους συμμάχους. Με πήγαν στο Πράβι και ύστερα από πέντε μέρες φυλακή με πήγανε στη Δράμα και από εκεί στη Βουλγαρία, στη Λοντcha. Με άφησαν ελεύθερο να κυκλοφορώ στο χωριό αλλά μου απαγόρευσαν να βγαίνω έξω από αυτό. Υπήρχαν εκεί και άλλοι όμηροι και αιχμάλωτοι πολέμου, Σέρβοι κυρίως, τους οποίους κακομεταχειρίζονταν πολύ. Επέστρεψα στη Μουσθένη μετά την ανακωχή

4^{ος} Μάρτυρας : ***Ο Γεώργιος Μποσνάκης**, 28 ετών, κρεσπώλης, που γεννήθηκε και κατοικεί στη Μουσθένη δήλωσε:*

Μαζί με τα δυο μου αδέρφια, τον Δημήτρη και το Θωμά, φύλαγα το κοπάδι μας, στα υψώματα γύρω από το χωριό. Στο τέλος Οκτωβρίου

κάποια νύχτα ακούσαμε τα σκυλιά να γαβγίζουν και αντιληφθήκαμε ότι κάποιοι κλέφτες πήγαν να κλέψουν τα γίδια μας, τριακόσια περίπου. Ο αδερφός μου μας είπε: «Είναι κλέφτες, να τους κυνηγήσουμε με τις πέτρες». Ρίξαμε μερικές πέτρες προς την κατεύθυνση των κλεφτών αλλά παρατήρησα ότι επρόκειτο για Βούλγαρους στρατιώτες και είπα στα αδέρφια μου «Ας φύγουμε από δω, δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα γιατί είναι Βούλγαροι στρατιώτες». Ξεκινήσαμε να φύγουμε αλλά αμέσως έπεσαν πολλοί πυροβολισμοί προς την κατεύθυνσή μας. Τον αδερφό μου το Δημήτρη τον πέτυχε μια σφαίρα και έπεσε στον τόπο. Εγώ χάθηκα μέσα σε μια τρύπα, πολύ κοντά μου και είδα πολύ καλά τους Βούλγαρους στρατιώτες να σέρνουν το σώμα του αδερφού μου και να το χτυπούν αδιάκοπα με ξιφολόγχες. Όλο μας το κοπάδι σκορπίστηκε και την άλλη μέρα το πρωί δεν βρήκαμε παρά μόνο κάπου 20 γίδια. Πήγαμε στο διοικητή της αστυνομίας, Σταύρο τον λέγανε, λοχαγός του 27^{ου} Συντάγματος πεζικού μαζί με τον πατέρα μου. Του παραπονεθήκαμε για τον θάνατο του αδερφού μου, αλλά αυτός για απάντηση πήρε μια καρέκλα, την έριξε επάνω μας και μας είπε ότι με τη στάση μας αυτή, δηλαδή θεωρώντας υπεύθυνους για όλους τους φόνους που γίνονται Βούλγαρους στρατιώτες, προσβάλλουμε την τιμή του βουλγαρικού στρατού. Ο αδερφός μου ο Θωμάς και εγώ εξοριστήκαμε στη Βουλγαρία. Ο Θωμάς πέθανε στο Kitchenevo, εμένα με στείλανε στο Carnabat, 16 μήνες στα έργα της σιδηροδρομικής γραμμής. Εργασία σκληρή, κακή διαμονή, τροφή ανεπαρκής, βασανιστήρια σκληρά, αυτή ήταν η κατάσταση. Προσωπικά εγώ ο ίδιος πήρα πολλά κτυπήματα με μπαστούνι στα νεφρά, με έριξαν στο έδαφος τρεις φορές, με 25 χτυπήματα την κάθε φορά. Την πρώτη φορά με χτύπησαν γιατί προσπάθησα να αποφύγω τη δουλειά. Τις δυο άλλες φορές γιατί ήμουν άρρωστος και δεν μπορούσα να εργαστώ. Είδα ένα στρατιώτη Βούλγαρο, Petko τον λέγανε, ο οποίος μόνος του βασάνισε 30 αιχμαλώτους, στο χωριό Soubaskewoi. Τους χτυπούσε με τούβλα. Πέθαναν όλοι γιατί τους κτυπούσε στα νεφρά και στα πλευρά. Η θνησιμότητα των εξόριστων ήταν πολύ μεγάλη. Σε μερικές περιπτώσεις ανάγκαζαν έναν αιχμάλωτο που τον καταδίκαιζαν σε θάνατο να σκάψει ο ίδιος μόνος του τον τάφο του.

***

Bobliani¹**Πίνακας σύμφωνα με πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τους
προεστούς του χωριού**

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	650
Σημερινός πληθυσμός	200
Διαφορά	450
Πέθαναν στην Ελευθερούπολη μετά από την εκκένωση του χωριού	300
Πέθαναν από βίαιο θάνατο	2
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	24
Επέστρεψαν	10
Σπίτια που καταστράφηκαν εκ θεμελίων	146
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
1 ^ο Βόδια και αγελάδες	230
2 ^ο Άλογα και μουλάρια	80
3 ^ο Γαϊδούρια	80
4 ^ο Κατσίκια και πρόβατα	6000

Μερικές μέρες ύστερα από την είσοδο των Βουλγάρων διατάχθηκε η εκκένωση του χωριού. Οι κάτοικοι έφυγαν ως πρόσφυγες στην Ελευθερούπολη και στα άλλα γειτονικά χωριά. Ακολούθησε γενική λεηλασία των σπιτιών μετά την εκκένωση.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γεώργιος Κωνσταντίνου Τσιέρογλου, που γεννήθηκε στην Boblani, ηλικίας 28 ετών, κάτοικος Boblani, επάγγελμα κρεοπώλης – μπακάλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Όταν έφτασαν οι Βούλγαροι τον Αύγουστο του 1916, ύστερα από 20 – 25 μέρες άρχισαν τα βασανιστήρια. Φοβήθηκα και πήγα στην Ελευθερούπολη όπου παρέμεινα είκοσι μία μέρες. Από εκεί με έπιασαν και με εκτόπισαν στη Σόφια όπου παρέμενα φυλακισμένος σαράντα τρεις μέρες. Στη συνέχεια με πήγανε στο Hascovo όπου έμεινα περίπου δυο χρόνια.

Κατά την απουσία μου, ενώ βρισκόμουν ακόμη στην Ελευθερούπολη, ο πεθερός μου Ιωάννης Παπαγιαννάκης, μόνιμος ιερέας του χωριού και ο

¹ σημερινός οικισμός Ακροπόταμος Καβάλας

Κωνσταντίνος Πεχλιβάνης, γεωργός, σκοτώθηκαν από έναν Βούλγαρο στρατιώτη και από τέσσερις Τούρκους, όπως μου είπαν οι χωρικοί. Πριν τους δολοφονήσουν, τους απέσπασαν ένα χρηματικό ποσό με την υπόσχεση ότι θα τους άφηναν ελεύθερους. Στην επιστροφή μου έμαθα ότι έκαψαν την εκκλησία μας και ότι τρία νεαρά κορίτσια τα βίασαν μέσα στην εκκλησία. Δυο απ' αυτά πέθαναν, η τρίτη ζει ακόμη στο χωριό. Πρόκειται για τη Στυλιανή Β. . Σαράντα σπίτια έχουν κατεδαφιστεί τελείως και δέκα επτά άλλα έχουν υποστεί σοβαρές ζημιές. Ο πληθυσμός του χωριού έχει μειωθεί αισθητά από τους θανάτους και τους εκτοπισμούς των κατοίκων. Ύστερα από τον θάνατο του πατέρα μου, ένας Βούλγαρος αξιωματικός μαζί με τον υπασπιστή του και ένα Τούρκο οδηγό, ήρθαν στο σπίτι μου και ζήτησαν από τη γυναίκα μου να τους δώσει το ποσό των 20 λιρών, λέγοντας ότι έτσι θα άφηναν ελεύθερο τον πατέρα μου, ενώ αυτός είχε ήδη σκοταθεί. Επειδή η γυναίκα μου δεν ήταν σε θέση να τους δώσει, ότι της ζητούσαν, την έδειραν άγρια, λειψίασαν το σπίτι και αυτή αναγκάστηκε να φύγει πρόσφυγας στην Ελευθερούπολη, μαζί με το παιδί μας.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Παξιμάδης**, που γεννήθηκε στην Κάριανη, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Boblaní, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ο βουλγαρικός στρατός κατέλαβε το χωριό μας, την Κάριανη, στα τέλη Αυγούστου 1916. Το χωριό μας βρίσκεται σε μια απόσταση $\frac{3}{4}$ της ώρας από τη θάλασσα. Μας διέταξαν τρεις μέρες ύστερα από την εισβολή να εκκενώσουμε το χωριό. Η διαταγή δόθηκε το βράδυ και εμείς έπρεπε να φύγουμε στη διάρκεια της νύχτας. Οι κάτοικοι σκορπίστηκαν στα γύρω χωριά και στην Ελευθερούπολη. Όταν εγκαταλείψαμε το χωριό, δεν πήραμε τίποτα μαζί μας. Όλη μας την περιουσία που την αποτελούσαν 250 βόδια και αγελάδες, περίπου 6.500 πρόβατα και κατσίκια και 160 άλογα και γαϊδούρια, την αφήσαμε στα χέρια των Βουλγάρων. Στα χέρια των Βουλγάρων παρέμεινε επίσης όλη η σοδειά του χωριού αποθηκευμένη σε μεγάλες αποθήκες. Μόνο το στάρι που υπήρχε εκεί ήταν 300.000 οκάδες περίπου. Στο χωριό μας ζούσαν σχεδόν 650 κάτοικοι και είχε 140 σπίτια, τα οποία καταστράφηκαν εκ θεμελίων από τους Βούλγαρους, σε σημείο που σήμερα με δυσκολία μπορεί να κανείς να εντοπίσει τη θέση του χωριού.

Εκτοπίστηκα το Μάιο μαζί με την οικογένειά μου στη Dobroudja. Εκεί, η γυναίκα μου και εγώ υποχρεωθήκαμε χωρίς διακοπή να δουλέψουμε

στις αγγαρείες μέχρι την ανακωχή. Σ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα οι ξυλοδαρμοί ήταν καθημερινό φαινόμενο.

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Χριστόδουλος Γουσγούνης** που γεννήθηκε στην Κάριανη, ηλικίας 38 ετών, πρόσφυγας στην Boblani¹, επάγγελμα γεωργός, κοινοτάρχης της Κάριανης, έκανε την παρακάτω δήλωση*

Στις 10 Αυγούστου 1916 οι Βούλγαροι μπήκαν στο χωριό και στις 29 Αυγούστου, ένας αξιωματικός μας είπε ότι πρέπει να φύγουμε το ίδιο βράδυ από το χωριό και να πάμε στα χωριά Μουσθένη, Ποδογόριανη² και Ακροπόταμο. Προσωπικά εγώ πήγα στην Ποδογόριανη όπου παρέμεινα επτά μέρες και κατόπιν πήγα στην Ελευθερούπολη όπου έμεινα έξι μήνες. Στη συνέχεια με εκτόπισαν στη Βουλγαρία, στη Dobroudja, όπου έμεινα δέκα επτά μήνες.

Ολόκληρο το χωριό καταστράφηκε. 146 σπίτια ισοπεδώθηκαν. Υπήρχαν εκεί 160 βόδια και 70 αγελάδες, 6.000 πρόβατα και κατσίκια και γίδια, 80 μουλάρια και άλογα και 80 όνοι που τα κατέσχεσαν οι Βούλγαροι. Όλοι οι κάτοικοι (όλοι χριστιανοί) ήταν 650. Δεν απέμειναν σήμερα παρά μόνο 200 κάτοικοι και αυτοί σκορπισμένοι. Όλα τα σιτηρά, τα έπιπλα, τα ασπρόρουχα, τα αμάξια, έχουν εξαφανιστεί. Δεν αναφέρω σχετικούς αριθμούς που αφορούν τα ζώα που υπήρχαν στο χωριό (η Επιτροπή επέστησε την προσοχή του μάρτυρα ότι αυτά που είπε είναι σημαντικά δυσανάλογα με αυτά που κατάθεσαν οι επίσημες διοικητικές αρχές).

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου/ 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Χρήστος Μάκος** που γεννήθηκε στην Κάριανη, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Boblani, επάγγελμα παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Πριν από την εισβολή των Βουλγάρων στην Ανατολική Μακεδονία, το χωριό μας αποτελείτο από εκατό σαράντα σπίτια, από τα οποία μόνο τα είκοσι ήταν τουρκικά και όλα τα άλλα ελληνικά. Στις 15 Αυγούστου 1916 ένα βουλγαρικό τάγμα μπήκε στο χωριό μας. Οι Βούλγαροι εγκαταστάθηκαν έξω από το χωριό. Δέκα μέρες μετά τον ερχομό τους, ένας Βούλγαρος αξιωματικός, λοχαγός, του οποίου δεν γνωρίζω το όνομα, ήρθε στο χωριό μας και διέταξε όλες οι οικογένειες, ελληνικές και

¹ σημερινός οικισμός Ακροπόταμος Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

τουρκικές, να εγκαταλείψουν αμέσως το χωριό χωρίς να μας πει το λόγο. Καθώς ήταν πολύ αργά τον παρακαλέσαμε να παραμείνουμε και αυτή τη νύχτα στα σπίτια μας. Την επόμενη το πρωί όλοι οι κάτοικοι του χωριού, ξεκινήσαμε για τα άλλα γειτονικά χωριά της Κάριανης. Αλλά στη διάρκεια της πορείας, οι Βούλγαροι στρατιώτες που είχαν στρατοπεδεύσει στα χωράφια μας, μας αφαίρεσαν όλα τα υπάρχοντα τρόφιμα και ρούχα κτλ, που είχαμε μαζί μας. Εγώ κατέφυγα μαζί με όλη μου την οικογένεια στην Ποδογόριανη και από εκεί στην Ελευθερούπολη, όπου στις 22 Ιουνίου 1917 με έπιασαν και μαζί με άλλους με στείλανε σαν όμηρο στην Dobroudja. Εκεί είχαν συγκεντρωθεί περισσότεροι από 16.000 όμηροι, και παραμείναμε μέχρι την ανακωχή, εργαζόμενοι σε διάφορες αγγαρείες κάτω από τις γνωστές συνθήκες. Στην επιστροφή μου στην Κάριανη, βρήκα όλα τα σπίτια του χωριού μου τελείως κατεδαφισμένα, αλλά αγνοώ την αιτία. Έλειπαν όλα τα υπάρχοντά μας. Υπολογίζω ότι κατά την είσοδο των Βουλγάρων στο χωριό μας υπήρχαν 6.000 πρόβατα και κατσίκια, 230 βόδια και αγελάδες και 250 γαϊδούρια και μουλάρια και άλογα. Όλα αυτά τα κατέσχεσαν οι Βούλγαροι. Πριν οι κάτοικοι εκκενώσουν το χωριό, τέσσερα νεαρά κορίτσια βιάστηκαν από τους υπαξιωματικούς του βουλγαρικού στρατού. Άρπαξαν τα κορίτσια από τα σπίτια τους και τα βίασαν έξω στα χωράφια. Ύστερα τα κορίτσια πήγαν μαζί με τους γονείς τους στον Ακροπόταμο και από εκεί στην Ελευθερούπολη, όπου πέθαναν από τις στερήσεις. Πρόκειται για τις: Αλεξάνδρα Γ., Αμαλία και Μαρία Ζ. και Μαρία της οποίας δεν ξέρω το οικογενειακό όνομα. Ο αριθμός των ομήρων που πήραν από το χωριό μας ανέρχεται σε 63, από τους οποίους 33 πέθαναν από τα βασανιστήρια στη Βουλγαρία.

Nikissiani¹

Οι πληροφορίες αυτές μας δόθηκαν από τον έπαρχο και τους προεστούς του χωριού

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	2037
Σημερινός πληθυσμός	1519
Διαφορά	518
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	308
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	140
Επέστρεψαν	93
Σπίτια που κατεδαφίστηκαν	60
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Βόδια και αγελάδες	248
Μουλάρια και άλογα	93

¹ Νικήσιανη

Γαϊδούρια	99
Κατσίκια	4850

Η διαγωγή των Βουλγάρων υπήρξε εγκληματική. Δεν σεβάστηκαν τίποτε. Περισσότερες από δώδεκα γυναίκες και κορίτσια έχουν βιαστεί. Έντεκα κάτοικοι του χωριού πέθαναν με βίαιο θάνατο.

***

Ελευθερούπολη, 15/28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ευαγγελία Μαυρίδη**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 24 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι χήρα, καθώς ο σύζυγός μου ο Κωνσταντίνος Μαυρίδης, δάσκαλος και διευθυντής του σχολείου στη Νικήσιανη, σκοτώθηκε πριν από δύο χρόνια. Στις 9 Μαρτίου 1917 ο διοικητής Zvetkoff, έφτασε στο χωριό μας και μάζεψε όλους τους άνδρες στο σχολείο, όπου και τους κτύπησαν χωρίς λόγο. Τον σύζυγό μου τον συνέλαβαν ως όμηρο και ύστερα από δυο μέρες τον πήγαν έξω στο χωριό στην τοποθεσία Boroundjo, μισή ώρα απόσταση από τη Νικήσιανη, με συνοδεία δυο στρατιωτών. Το ίδιο βράδυ βρήκαμε το πτώμα του μπρούμυτα στο έδαφος. Μια σφαίρα τουφεκιού είχε μπει από την πλάτη του και βγήκε από το στήθος του. Τον είχαν κατηγορήσει για κατασκοπεία προς όφελος των συμμάχων της Αντάντ και φαίνεται αυτή ήταν η αιτία του θανάτου του. Την ίδια μέρα της δολοφονίας του έκαναν λεπτομερή έρευνα στο σπίτι μου χωρίς να βρουν τίποτα. Έκλαιγα για το θάνατο του συζύγου μου και οι Βούλγαροι μου είπαν: «γιατί κλαις γι' αυτόν που ήταν κατάσκοπος των συμμάχων;».

Έμεινα χήρα με τρία παιδιά – όλα κορίτσια. Και άλλα άτομα σκοτώθηκαν στο χωριό μας από πυροβολισμούς στο διάστημα που οι Βούλγαροι πολιορκούσαν το χωριό. Όλος ο πληθυσμός εκτός από τις μητέρες που είχαν παιδιά μικρής ηλικίας στάλθηκε να εργαστεί στα οχυρωματικά έργα. Προσωπικά εγώ κατάφερα να απαλλαγώ και δεν πήγα στα έργα αυτά. Πολλοί άνδρες εκτοπίστηκαν, σαράντα πέντε πέθαναν. Οι Βούλγαροι εξάλλου κατέστρεψαν και λεηλάτησαν. Η πείνα προξένησε πολυάριθμους θανάτους. Αναγκάστηκα να πουλήσω ό,τι είχα στο σπίτι για να μην πεθάνω από την πείνα.

***

Ελευθερούπολη, 13/ 26 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Γρηγόριος Παζώνης που γεννήθηκε στο Μελένικο, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα κοινοτικός υπάλληλος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Βρισκόμουν στη Νικήσιανη σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής εκτελώντας καθήκοντα αντιπροέδρου και γραμματέα της κοινότητας. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1916 ο διοικητής, υπολοχαγός Dimitrieff, του 38^{ου} Συντάγματος πεζικού, με μια ομάδα στρατιωτών, ζήτησε την παράδοση των όπλων. Μη παίρνοντας όμως τίποτα προέβη σε λεηλασίες και κακομεταχείριση του πληθυσμού. Τον πρόεδρο της κοινότητας Κυριαζή Παπαλούδη και τον κοινοτικό σύμβουλο Αθανάσιο Παπαβασιλείου, που παρουσιάστηκαν μπροστά του, τους βασάνισαν για να αποκαλύψουν που βρίσκονταν τα όπλα. Στις 22 Σεπτεμβρίου ένα απόσπασμα Τούρκων στρατιωτών συνέλαβε τον Κωνσταντίνο Αθιανού και τον Αναστάσιο Βλάχο. Τον πρώτο τον σκότωσαν επί τόπου και τον δεύτερο, αφού τον βασάνισαν, τον κτύπησαν με ξιφολόγη στο σώμα και τον άφησαν να πεθάνει. Στις 4 Οκτωβρίου 1916 Τούρκοι και Βούλγαροι πολιόρκησαν το κτίριο της κοινότητας και πυροβολούσαν από τα παράθυρα που ήταν ανοιχτά για να σκοτώσουν τους Έλληνες που είχαν καταφύγει εκεί

Οι προεστοί παρακάλεσαν το διοικητή του λόχου να σταματήσει τους πυροβολισμούς, πράγμα που έγινε κατά τις 8.30 το βράδυ. Τότε η επιτροπή της κοινότητας υποχρεώθηκε να πάει σε όλα τα σπίτια και να ειδοποιήσει όλους τους άνδρες που είχαν ηλικία άνω των 15 ετών να συγκεντρωθούν στην εκκλησία. Συγκεντρώθηκαν εκεί 80 άνδρες, μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ. Ο διοικητής ζήτησε να του παραδώσουμε όλα τα όπλα και τα πολυβόλα που δήθεν είχαμε. Στην απάντησή μας ότι δεν έχουμε τίποτα, διέταξε να μας φυλακίσουν όλους εκτός από μένα, τον ιερέα Παράσχο, τον πρόεδρο της κοινότητας Κυριαζή Παπαλούδη και τον γιατρό Χαλκιάπουλο. Μας πήγαν ύστερα στο σπίτι του ιερέα και μας φυλάκισαν εκεί. Εξακολουθούσαν όμως να μας πιέζουν να τους αποκαλύψουμε τις κρυψώνες των όπλων. Την επόμενη έδειραν άγρια όλους τους φυλακισμένους στην εκκλησία, μας έδειραν μέχρι να φτύσουμε αίμα. Έξω στην εκκλησία έριξαν αλλεπάλληλους πυροβολισμούς στο χωριό και σκότωσαν τον Ιωσήφ Μάστορη, τον Βαγγέλη Δαμάσκου, τον Λεωνίδα Κούντουτη, τον Νικολούδη Παναγιώτη, την Πολυζώη Γεράνθη. Ληλάτησαν το μισό χωριό και κακοποίησαν όλους τους κατοίκους που ξεκίνησαν για το Παλαιοχώρι, όπου και εκεί έπαθαν τα ίδια. Τα παραπάνω πρόσωπα που βρήκαν τον θάνατο από πυροβολισμούς, τα θάψαμε στο χωριό. Λίγο αργότερα, στις 11 Μαρτίου 1917, ο διοικητής Svetkoff επανήλθε στο χωριό για να αναζητήσει όπλα. Συνέλαβε τον διευθυντή του σχολείου, τον Κωνσταντίνο Μαυρίδη και τον

κράτησε στη διοίκηση ως όμηρο. Αλλά λίγο αργότερα τον σκότωσε στην τοποθεσία Bogoundjo, μισή ώρα απόσταση από το χωριό. Τον βρήκαν την άλλη μέρα κτυπημένο από σφαίρα. Τον θάψανε στα νεκροταφεία. Η σφαίρα μπήκε από τη ράχη του και βγήκε από το στήθος.

Στις 22 Ιουνίου 1917 εκτοπίστηκα στη Βουλγαρία. Από τη Soumla, αφού προηγουμένως μας πήραν όλα τα πράγματά μας, μας πήγαν στο Zairjedehar (Σερβία) και στη συνέχεια στο Radouyevatz, όπου εργαζόμασταν στη σιδηροδρομική γραμμή και σε ένα πλινθοποιείο. Η κακή διατροφή, η βρομιά κτλ. μας αποδεκάτισαν. Ύστερα από επέμβαση του κυρίου Γρηγοριάδη, Γενικού Διευθυντή Σιδηροδρόμων του ελληνικού κράτους, είκοσι τρεις από εμάς απελευθερώθηκαν και μας έστειλαν στην Negotin, όπου ο Απόστολος Ράντσος πέθανε από τα βασανιστήρια.

Από τα 420 σπίτια που είχε η Νικήσιανη δεν απέμειναν παρά μόνο 360 και από τους 2.170 κάτοικους έμειναν μόνο οι 1.687 κάτοικοι. Οι υπόλοιποι πέθαναν από την πείνα, τις στερήσεις και την εξορία. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς μου, όλες οι ζημιές στο χωριό μας ανέρχονται σε 1.186.000 δραχμές. Αυτό το ποσό προκύπτει ως άθροισμα των επί μέρους εκτιμήσεων. Πολυάριθμες γυναίκες και νεαρά κορίτσια ατιμάστηκαν από τους Βούλγαρους.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Χρήστω Μπαρμπανά**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 60 ετών, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Λίγο καιρό μετά την κατοχή της περιφέρειας, ο γιος μου απομακρύνθηκε από το χωριό για να αποφύγει τη δικαιοσύνη των Βουλγάρων. Τότε Βούλγαροι στρατιώτες, για να αναγκάσουν το σύζυγό μου να ομολογήσει το μέρος όπου κρυβόταν ο γιος μου, τον χτύπησαν με τέτοιο τρόπο που έπεσε νεκρός. Ο σύζυγός μου ήταν 70 ετών και τυφλός. Λίγο αργότερα εκτόπισαν τα δυο αγόρια.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μάρθα Οικονομούδη**, χήρα, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ο σύζυγός μου ο Απόστολος Οικονομούδης, βασανίστηκε τόσο πολύ

τον μήνα Απρίλιο του 1917, από Βούλγαρους και Τούρκους στρατιώτες, που αφού έμεινε στο κρεβάτι τρεις ολόκληρους μήνες, τελικά πέθανε. Λίγο αργότερα οι Βούλγαροι συνέλαβαν και οδήγησαν στη Βουλγαρία μαζί με άλλους ομήρους το γιο μου, ο οποίος κατόρθωσε τελικά να σωθεί και να επιστρέψει λίγο μετά την ανακωχή

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μαρία Χ.** που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 14 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Πήγα στα χωράφια για να μαζέψω χλωρά, αγίνωτα στάχυα σιταριού το καλοκαίρι του 1918. Ήμουν μαζί με την ξαδέρφη Αγγελίτσα Μ., 12 ετών, όταν ένας Βούλγαρος στρατιώτης μας πλησίασε. Ήταν καβάλα στο άλογο και διέταξε την ξαδέρφη μου να βαστάξει το άλογο και εμένα με πήγε πίσω από ένα θάμνο και με βίασε. Φώναξα και τσίριξα χωρίς αποτέλεσμα. Ύστερα από το βιασμό μου αναχώρησε. Υπέφερα πολύ. Όταν πήγα στο σπίτι μου, διηγήθηκα το πάθημά μου στη μητέρα μου. Από τότε δεν είδα ποτέ ξανά αυτόν τον στρατιώτη. Καθώς ήμουν παρθένα ως τη στιγμή του βιασμού μου, νοιώθω ότι δε συνήλθα από τότε. Η ξαδέρφη μου τρομοκρατήθηκε τόσο πολύ που τα έχασε και δεν ήταν σε θέση να με βοηθήσει στη διάρκεια του βιασμού μου.

***

Ελευθερούπολη, 14/ 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Χρυσάνθω Χ.**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Οι Βούλγαροι σκότωσαν τον άνδρα μου τον Χρήστο Α. γιατί απέφυγε να δουλέψει στις αγγαρείες, πριν περίπου από ένα χρόνο. Οι στρατιώτες ήρθαν να τον πάρουν από το σπίτι. Τον χτύπησαν άγρια όλη τη νύχτα, υπέφερε από τους πόνους. Τον θάψανε την επόμενη μέρα στο νεκροταφείο. Ήμουν παρούσα όταν χτυπούσαν τον άνδρα μου καθώς και τα τέσσερα παιδιά μου, από τα οποία πέθαναν αργότερα τα δύο. Μερικές μέρες αργότερα ήρθαν κάποιοι Βούλγαροι στρατιώτες, με πήραν από το σπίτι και με οδήγησαν σε μια τοποθεσία που λέγεται Βοroundjo (μισή ώρα μακριά από το χωριό) λέγοντας ότι θα με πάνε για δουλειά. Τους

ακολούθησα εκεί έξω στα χωράφια και τέσσερις απ' αυτούς με έριξαν στο έδαφος και ένας ή δύο με βίασαν. Οι άλλοι θέλησαν να με βιάσουν και αυτοί αλλά δεν μπόρεσαν να πετύχουν τον σκοπό τους, γιατί εν τω μεταξύ έφτασε κόσμος. Εκεί φοβήθηκαν και έτσι εγώ σώθηκα και επέστρεψα στο χωριό.

Δυο μήνες ύστερα από το θάνατο του συζύγου μου έχασα δυο κοριτσάκια μου, (επτά μηνών και τεσσάρων ετών αντίστοιχα) από τις στερήσεις. Δεν μπορούσα να τα θρέψω και έμεναν νηστικά. Ο αδερφός μου ο Δημητρός εκτοπίστηκε στη Βουλγαρία. Πέθανε εκεί καθώς και πολλές άλλες χιλιάδες. Επίσης πέθαναν από την πείνα ο πατέρας, η μητέρα, ο πεθερός, και η πεθερά μου. Στην σπίτι που έμενα, 5 – 6 άτομα πέθαναν από την πείνα. Ο Κώστας Γαλατάς με τη γυναίκα του, ο Δημήτριος Πάσχος με τη γυναίκα και την κόρη του. Η Χρυσάκη Ζαργάφου, 70 ετών. Η Χρυσή Μποροτσούδη, η Σοφιανίτσα Αποστολία και ο γιος της 10 ετών. Κατοικούσα στο ίδιο σπίτι με αυτούς και είδα τους ανθρώπους να πεθαίνουν κυριολεκτικά από πείνα.

Η μάρτυρας βεβαιώνει ότι πραγματικά σκοτώθηκαν από τους Βούλγαρους τα πρόσωπα που αναφέρονται στην κατάθεση του Γρηγορίου Παζώνη : «το γεγονός αυτό είναι πασίγνωστο».

***

Ελευθερούπολη, 24/ 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ευανθία Τ.** που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα καπνεργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Στις 6 Αυγούστου 1917, κατά τη διάρκεια της νύχτας, μας έπιασαν οι Βούλγαροι στρατιώτες και μας πήγαν κοντά στη θάλασσα, στο χωριό Tjoust¹, δεκατέσσερις ώρες πορεία. Ήμασταν δυο νεαρές κοπέλες, η Κυριαζή Π. και εγώ και έξι παντρεμένες γυναίκες. Στη Φωλιά βρήκαμε εκατόν πενήντα άτομα από διάφορα μέρη, όλες γυναίκες, εκτός από δύο ή τρεις νεαρούς άνδρες, ηλικίας 15 ετών. Εκεί δουλέψαμε για ένα μήνα σε οχρωματικά έργα. Κοιμόμασταν πενήντα άτομα μαζί και για τροφή μας έδιναν ψωμί μουχλιασμένο και ψάρια. Όταν το σύνταγμα ήταν να μετακινηθεί, ήρθε διαταγή τρεις από μας, η Βασιλική Κ., η Ευαγγελία Δ. και εγώ, να επιστρέψουμε στο χωριό μας, με τη δύση του ηλίου.

Αντί όμως να επιστρέψουμε στο χωριό μας, μας κράτησαν στο Μυρτόφυτο, λέγοντάς μας ότι μας ζητά ο διοικητής. Ο διοικητής αυτός ήταν μαζί με άλλους αξιωματικούς και έτρωγαν. Όταν τελείωσε το γεύμα

¹ σημερινός οικισμός Φωλιά Καβάλας

τους μας κάλεσε να καθίσουμε και εμείς κοντά του για να φάμε. Όταν εμείς αρνηθήκαμε, αυτοί μας ράντιζαν με κρασί καθώς είχαν πει πάρα πολύ. Ο καθένας μας άρπαξε μια από μας και παρά την αντίστασή μας, μας οδήγησαν δια της βίας στην κάμαρά τους και μας βίασαν και τις τρεις. Προσωπικά εμένα, καθώς προσπαθούσα να αποφύγω τον βιασμό, με χτύπησε με το σπαθί στο στήθος, με έριξε στο κρεβάτι του και με ατίμασε. Μετά μας έκλεισαν στα δωμάτιά τους όπου παραμείναμε νηστικές ολόκληρη τη μέρα. Το βράδυ μας έστειλαν στο σχολείο του Μυρτόφουτου όπου μέσα ήταν κι άλλες κοπέλες από το Μυρτόφυτο και τις Ελευθερές, που δούλευαν και αυτές στα χαρακώματα. Την άλλη μέρα μας πήγαν στη δουλειά και ύστερα από οκτώ μέρες μας έστειλαν πάλι στη Φωλιά να συναντήσουμε την ομάδα μας. Εκεί αρρώστησα με πυρετό και έτσι αυτοί αποφάσισαν να με αφήσουν να επιστρέψω σπίτι μου στη Νικήσιανη. Ένα μήνα αργότερα τον πατέρα μου και εμένα μας έστειλαν στο Κοκκινόχωμα όπου εργαστήκαμε σε έργα οδοποιίας. Ήταν χειμώνας και είχε χιόνι. Ο άτυχος πατέρας μου αρρώστησε από την κούραση και το κρύο και πέθανε μέσα σε πέντε μέρες (η μάρτυρας επιβεβαιώνει σε γενικές γραμμές αυτά που κατέθεσαν ο Γρηγόριος Παζώνης και η Χρυσάνθω Χ.).

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Στολιανή Ν.**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα καπνεργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Πριν από ένα χρόνο περίπου εμένα καθώς και σαράντα πέντε άλλα κορίτσια μας πήγαν στη Φωλιά, δεκατρείς ώρες μακριά από τη Νικήσιανη, όπου δουλέψαμε εκεί τρεις μήνες στα χαρακώματα. Ύστερα μας οδήγησαν στο Πράβι και από εκεί πάλι στο χωριό μας. Λίγο αργότερα είχαμε και νέες επιδρομές. Έτσι, εγώ και η μητέρα μου φύγαμε για τη Δράμα. Σε κάποια απόσταση από το χωριό, συναντηθήκαμε με έναν Βούλγαρο. Αυτός με χτύπησε και ενώ ήμουν πάνω στο γαϊδούρι μου, έπεσα κάτω στο χώμα. Η μητέρα μου έκανε σαν τρελή για να μου συμπαρασταθεί και ο Βούλγαρος ρίχτηκε επάνω της και την χτύπησε άγρια. Εν τω μεταξύ εγώ σηκώθηκα πάνω και έφυγα μέσα στα χωράφια, όπου βρήκα τέσσερις αγρότες. Μαζί με αυτούς επιστρέψαμε πίσω, βρήκαμε τη μητέρα μου και γυρίσαμε στο χωριό. Τέσσερις μέρες αργότερα ο ίδιος στρατιώτης ήρθε στο σπίτι μας, έδειρε τη μητέρα μου και με οδήγησε δια της βίας στη δουλειά. Ήταν τέσσερις η ώρα το απόγευμα. Με πήγε σε μια τοποθεσία

στο Boroundjo¹, μισής ώρας απόστασης από το χωριό. Εκεί, μέρα μεσημέρι μου έδεσε τα χέρια πίσω από τη ράχη, ρίχτηκε επάνω μου και προσπάθησε να με βιάσει. Καθώς εγώ αντιστεκόμουν, με έπιασε από τα πόδια και κάλεσε έναν άλλο στρατιώτη. Αυτός με έπιασε από τα πόδια και έτσι ο άλλος με βίασε. Ύστερα με εγκατέλειψαν και πήγα στην Doublika² όπου και κάθισα κοντά σε μια βρύση μέχρι να ανατείλει η μέρα και ύστερα επέστρεψα στο χωριό.

Επίσης, αργότερα, όταν ο πατέρας μου, ηλικίας 70 ετών, αρνήθηκε να πάει στη δουλειά, δέχτηκε ένα γερό χτύπημα στο στήθος και πέθανε τρεις μέρες αργότερα. (Η μάρτυρας επιβεβαιώνει σε γενικές γραμμές τα λεγόμενα των μαρτύρων: Γρηγορίου Παζώνη, Χρυσάνθης Χ. και Ευαγγελίας Τ.).

***

Ελευθερούπολη, 14/ 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ευάγγελος Μπαντίδης**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 31 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα αγρότης και πρόεδρος της κοινότητας Νικήσιανης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Λίγες μέρες μετά την εισβολή των Βουλγάρων στη Νικήσιανη, επέταξαν όλα τα ζώα χωρίς να δώσουν καμία αποζημίωση στους χωρικούς. Τα ζώα αυτά ήταν 600 βόδια και αγελάδες, 450 μουλάρια, 120 όνοι και 6.000 περίπου αρνιά και κατσίκια. Με την είσοδό τους οι Βούλγαροι πολιόρκησαν το χωριό για να αναγκάσουν τους κατοίκους να παραδώσουν τα όπλα που κατείχαν. Οι Βούλγαροι συγχρόνως πυροβολούσαν αδιάκριτα το πλήθος μέσα στο χωριό. Συνέπεια αυτών των πυροβολισμών ήταν να σκοτωθούν πέντε άνδρες και μια γυναίκα, των οποίων τα ονόματα είναι τα εξής: Κωνσταντίνος Αθιάνας, Λεωνίδας Κοντούδης, Ευάγγελος Γέρου, Παναγιώτης Μιχαλούδης, Ιωσήφ Κτίστης και η γυναίκα του Πολυζώη Γ. Βασίτου.

Το μήνα Μάρτιο, οι Βούλγαροι συνέλαβαν τριάντα άτομα, ανάμεσα στα οποία ήμουν και εγώ. Μας φυλάκισαν μέσα στο σχολείο με το πρόσχημα ότι αρνηθήκαμε να τους παραδώσουμε τα όπλα, τα οποία κατείχαμε. Μαζί μας φυλάκισαν και τον δάσκαλο του σχολείου τον Κωνσταντίνο Μαυρίδη, τον οποίο τον έβγαλαν έξω στο χωριό και τον σκότωσαν με έναν πυροβολισμό στη ράχη. Το πτώμα του το βρήκαμε το ίδιο βράδυ σε μια τοποθεσία που λέγεται Boroundjo. Εμένα μ' άφησαν ελεύθερο αφού κατέβαλα 18.000 δραχμές στον Βούλγαρο υπολοχαγό Zvetkoff με τη μεσολάβηση ενός Βούλγαρου λοχία. Μέχρι την ημέρα του

¹ πιθανότατα τοποθεσία κοντά στη Νικήσιανη

² πιθανότατα τοποθεσία κοντά στη Νικήσιανη

εκτοπισμού μας πέθαναν από την πείνα στο χωριό μου εκατόν είκοσι άνθρωποι περίπου. Στις 23 Ιουνίου εκτοπίστηκα μαζί με άλλους στο εσωτερικό της Βουλγαρίας όπου εργαζόμουν στα έργα της σιδηροδρομικής γραμμής. Σε όλη τη διάρκεια της δύσκολης αυτής δουλειάς μας έδερναν ανελέητα για ασήμαντα πράγματα. Για φαγητό μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί κάθε μέρα, βραστό ζωμό και μερικά πιπέρια.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Δημήτριος Ξένος που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 58 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα καπνοπαραγωγός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Ένα σύνταγμα βουλγαρικού στρατού (800 στρατιώτες περίπου) εισέβαλλε στο χωριό μας στις 5 Οκτωβρίου 1916. Μόλις μπήκαν άρχισαν να πυροβολούν χωρίς καμιά αιτία εναντίον όλων των σπιτιών. Συνέπεια αυτών των πυροβολισμών ήταν να σκοτωθούν επτά άτομα: ο Κωνσταντίνος Ατιανός, Λεωνίδας Κοντούδης, Ευάγγελος Κοντσιπατσούδης, Παναγιώτης Μιχαλούδης, Ιωσήφ Τέκτου, Θεολογία Γεράκη και Κωνσταντίνος Παράσχος. Την επόμενη, ο Βούλγαρος διοικητής Zvetkoff διέταξε όλους τους κατοίκους του χωριού να συγκεντρωθούν στην εκκλησία. Ογδόντα δύο άτομα συγκεντρωθήκαμε εκεί, ανάμεσά τους και εγώ. Μας κράτησαν εκεί όλη την ημέρα. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας ήρθε ο διοικητής με τους στρατιώτες του και ζήτησαν τα όπλα μας, αλλά καθώς εμείς δεν είχαμε καθόλου, διέταξε τους στρατιώτες του να μας δέσουν τα χέρια και να μας χτυπήσουν με τα μαστίγια τους. Η εκκλησία γέμισε με αίμα. Πολλοί από μας πλήρωσαν χρήματα για να αφεθούν ελεύθεροι. Εγώ δεν είχα τίποτα να πληρώσω. Στη συνέχεια δεκατέσσερις από εμάς οδηγηθήκαμε στην Αγγίστα, όπου παραμείναμε δέκα πέντε μέρες. Στο χωριό υπήρχαν 7.500 πρόβατα και γίδια, περισσότερα από 200 γαϊδούρια, 150 μουλάρια, 80 άλογα, 250 βόδια και 50 αγελάδες. Όλα αυτά τα ζώα, τα πήραν οι Βούλγαροι στη διάρκεια της παραμονής τους στο χωριό μας. Επίσης, δεν κατέστρεψαν τα σπίτια μας αλλά λεηλάτησαν πολλά και αφαίρεσαν όλα τα δημητριακά και τα άλλα τρόφιμα. Δεν είμαι σε θέση να προσδιορίσω την ποσότητα των τροφίμων και αγαθών που εκλάπησαν. Τα λεηλατημένα σπίτια ανήκαν στον Ζαχάρη, στο Νικόλα Θωμά, στον Γεώργιο Αργυρίου στο Γεράκη Βαρίτη και σε άλλους.

Τον Ιούνιο του 1917 οι Βούλγαροι συνέλαβαν 233 άνδρες, ηλικίας από

17 – 60 ετών και τους έστειλαν στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Ανάμεσα στους ομήρους αυτούς ήταν και τα τρία μου παιδιά: ο Βασίλης, 32 ετών, ο Θωμάς 30 ετών και ο Πασχάλης 28 ετών. Τα παιδιά μου επέστρεψαν ύστερα από την ανακωχή. Ήταν όμηροι στο Carnabat όπου και πέρασαν μια ζωή τυραννισμένη. Από τους διακόσιους ενενήντα πέντε ομήρους του χωριού μας, σαράντα πέντε πέθαναν εκεί από τις στερήσεις και τα βασανιστήρια.

Προσθέτω ακόμη ότι το Φεβρουάριο του 1917, ο γαμπρός μου Κωνσταντίνος Πέτρου εργαζόταν μαζί με άλλα είκοσι άτομα έξω από το χωριό, στα καταναγκαστικά βουλγαρικά έργα και διατάχθηκε κάποια στιγμή να κόψει ένα κλαδί από ένα δέντρο. Ο γαμπρός μου αρνήθηκε λέγοντας ότι αυτό ήταν επικίνδυνο γιατί καθόταν στο κλαδί που επρόκειτο να κόψει, και αν το έκανε αυτό θα σκοτωνόταν. Αυτοί επέμεναν στην εντολή τους κι έτσι ο γαμπρός μου έπεσε από το δέντρο και σκοτώθηκε.

Στις 3 Ιουλίου οι Βούλγαροι μπήκαν στο σπίτι του γείτονά μου Αποστόλη και αναζήτησαν την κόρη του για την βιάσουν. Αυτή κατάφερε να φύγει. Ύστερα απ' αυτό μπήκαν σ' ένα άλλο γειτονικό σπίτι και απήγαγαν τη γυναίκα και το κορίτσι της.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Σίμος** που γεννήθηκε στην Νικήσιανη, ηλικίας 41 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα καπνέμπορος, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση*

Είμαι κάτοικος της Νικήσιανης, χωριό που βρίσκεται τρεις ώρες μακριά από την Ελευθερούπολη. Το χωριό μας είχε 400 περίπου σπίτια. Οι Βούλγαροι μπήκαν στο χωριό τον Δεκέμβριο (;) του 1916, στις 15 του ίδιου μήνα όλοι οι κάτοικοι βρίσκονταν στα χωράφια τους μαζεύοντας καπνά. Έτσι στο χωριό βρισκόμασταν εβδομήντα περίπου άτομα. Μας συνέλαβαν και μας έκλεισαν σε ένα περιφραγμένο χώρο, από το οποίο δεν απελευθερωθήκαμε παρά ύστερα από έντεκα μέρες. Στις 9 Μαρτίου 1917 ήρθε στο χωριό μας ο Βούλγαρος διοικητής της Ελευθερούπολης, ο υπολοχαγός Zvetkoff, ο οποίος συνέλαβε και έκλεισε στο σχολείο περίπου εκατόν πενήντα άτομα. Ήμουν και εγώ μεταξύ αυτών. Μας ζήτησε όπλα και καθώς εμείς δεν είχαμε να του παραδώσουμε, μας έδειρε με μαστίγια. Μας κράτησαν έτσι τρεις μέρες και μας ελευθέρωσαν όταν τους δώσαμε κάποια χρηματικά ποσά. Κάποιοι πλήρωσαν 500, κάποιοι άλλοι 1000, αρκετοί έδωσαν 1.500 δραχμές και αυτοί που δεν είχαν χρήματα τα κοσμήματα των γυναικών τους.

Εν τω μεταξύ έναν από εμάς, τον Κωνσταντίνο Μαυρίδη, δάσκαλο και

διευθυντή του σχολείου μας, τον πήρανε για την Ελευθερούπολη με συνοδεία δυο Βουλγάρων στρατιωτών. Τον σκότωσαν όμως καθ' οδόν όπως μας επιβεβαίωσε ο ίδιος ο διοικητής, ισχυριζόμενος ότι ο Μαυρίδης προσπάθησε να φύγει. Μερικές μέρες αργότερα βρήκαμε το πτώμα του.

Οι Βούλγαροι ανάγκασαν τους κατοίκους του χωριού μας, άνδρες και γυναίκες, να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα σκάβοντας τη γη και μεταφέροντας πέτρες για την κατασκευή των δρόμων. Στις 28 Ιουνίου του 1917 έπιασαν είκοσι τρεις άνδρες του χωριού μας ηλικίας 25 – 45 ετών και την επόμενη τους μετέφεραν στη Δράμα και από εκεί με το σιδηρόδρομο στη Soumla. Ήμουν και εγώ ανάμεσα στους όμηρους αυτούς. Στη Soumla είχαν συγκεντρωθεί περισσότεροι από 3.000 όμηροι απ' όλα τα χωριά της Ανατολικής Μακεδονίας. Είκοσι τρεις όμηροι ήταν από το χωριό μας. Παραμείναμε στη Soumla σχεδόν μια βδομάδα. Στη συνέχεια, μας μετέφεραν στο Carnabat και ύστερα από ένα μήνα στο Kitcheno, όπου παραμείναμε μέχρι την ανακωχή. Στο Kitcheno υπήρχαν περισσότεροι από 3.000 όμηροι. Η ζωή μας εκεί ήταν ανυπόφορη. Υποχρεωθήκαμε να εργαστούμε σε αγγαρείες. Η τροφή μας ήταν πολύ λιγιστή καθώς μας έδιναν 100 δράμια καλαμποκίσιο ψωμί την ημέρα και μια νερόβραστη σούπα. Κοιμόμασταν μέσα σε αχυρένια στρώματα, δουλεύαμε από την αυγή έως το βράδυ όλες τις ημέρες. Αυτούς που έλεγαν ότι ήταν άρρωστοι τους έδεχναν σκληρά. Οι Βούλγαροι στρατιώτες που επέβλεπαν την εργασία χτυπούσαν κάθε έναν που δεν εργαζόταν ή για να κυριολεκτούμε, σκότωσαν περίπου τριάντα όμηρους, λέγοντας ότι τους φέραμε εδώ για να πεθάνουν και όχι για να ζήσουν. Από τον αριθμό αυτό των 3.000 ομήρων έμειναν περίπου 700, εξαιτίας της λιγιστής τροφής και των βασανιστηρίων. Οι υπαξιωματικοί του βουλγαρικού στρατού έπαιρναν όλα τα χρήματα που κατά καιρούς μας έστελναν οι γονείς μας. Αν κάποιος φορούσε παπούτσια ή ρούχα καινούργια, οι Βούλγαροι του τα άρπαζαν. Ύστερα από την ανακωχή επέστρεψαν 17 από 23 άτομα. Οι υπόλοιποι πιθανόν πέθαναν στη Βουλγαρία εξαιτίας των βασανιστηρίων. Στην επιστροφή μας βρήκαμε στο χωριό μας μόνο 40 σπίτια που ήταν λεηλατημένα, όπως ήταν τα σπίτια του Μιχαήλ Βλάχου, Αθανασίου Ευθυμίου, Τριαντάφυλλου Ζαχάρη, Κυριαζή Αντωνίου. Όλα τα ζώα μας, άλογα, αγελάδες και μουλάρια, έλειπαν. Ο αριθμός τους ανερχόταν σε 400 μουλάρια 500 βόδια και αγελάδες, 7.000 πρόβατα και κατσίκια.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Ευαγγελία σύζυγος Ευαγγέλλου Παπαβασιλείου**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα οικιακά, αφού*

ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Είμαι κάτοικος του χωριού Νικήσιανη. Θυμάμαι ότι το Σεπτέμβριο του 1916 ένα απόσπασμα βουλγαρικού στρατού μπήκε στο χωριό μας. Λίγες μέρες αργότερα, τρεις Βούλγαροι στρατιώτες μπήκαν στο σπίτι μας ζητώντας χρήματα. Ο σύζυγός μου αναγκάστηκε να τους πληρώσει 50 χρυσές τουρκικές λίρες για να τον αφήσουν ελεύθερο. Αλλά οι Βούλγαροι βρήκαν λίγα αυτά τα χρήματα και ζήτησαν με τη βία ακόμη περισσότερα. Πίστευαν ότι επειδή ο σύζυγός μου ήταν καπνοπαραγωγός, θα είχε πολλά περισσότερα. Τον έπιασαν λοιπόν και τον πήγαν έξω από το χωριό όπου τον κτύπησαν άσκημα. Το βράδυ της ίδιας μέρας επέστρεψε στο σπίτι σε κακή κατάσταση. Αρρώστησε όμως και πέθανε πριν από δυο χρόνια.

Ελευθερούπολη, 14 /27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Π. Μοδέστου**, που γεννήθηκε στο Δοξάτο, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Το μήνα Μάρτιο 1917 μεγάλος αριθμός κατοίκων του χωριού κατέφυγε στα βουνά για να αποφύγει τις απειλές και τα βασανιστήρια των Βουλγάρων. Παραμείναμε εκεί 15 – 20 μέρες. Οι Βούλγαροι πολιορκήσαν τα σπίτια και απειλούσαν τις γυναίκες μας. Έτσι λοιπόν ήμασταν υποχρεωμένοι να επιστρέψουμε. Συνέλαβαν τότε περίπου τριάντα από μας και μας έκλεισαν στο σχολείο, όπου μας έδειραν ανελέητα. Ο ονομαζόμενος Κωνσταντίνος Μαυρίδης, δάσκαλος του χωριού μας, ήταν μαζί μας όταν μας συνέλαβαν, όμως τον απομάκρυναν από το χωριό. Όπως έμαθα πολύ αργότερα, τον σκότωσαν με μαχαίρι Βούλγαροι στρατιώτες. Εγώ απελευθερώθηκα ύστερα από τρεις μέρες, αφού πλήρωσα 1.000 φράγκα στο διοικητή, τον υπολοχαγό Zvetkoff, με τη μεσολάβηση ενός Βούλγαρου λοχία. Υποθέτω ότι και οι άλλοι υποχρεώθηκαν επίσης να πληρώσουν κάποιο ποσό για να βγουν από το κρατητήριο. Τον Ιούνιο του 1917 εκτοπίστηκα στη Βουλγαρία μαζί με άλλους ομήρους. Εκεί εργάστηκα 16 μήνες στις αγγαρείες. Μόνο ύστερα από την ανακωχή επέστρεψα στο χωριό μου.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κυριάκος Παπαλούδης**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 62 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ο μεγαλύτερος αριθμός των σπιτιών της Νικήσιανης, λεηλατήθηκε από τους Βούλγαρους λίγο αργότερα από την εισβολή τους στο χωριό. Επιτάχτηκαν όλα τα ζώα του χωριού. Ήταν περίπου 450 μουλάρια, 120 όνοι, 600 βόδια και αγελάδες και 5.000 πρόβατα και κατσίκια. Οι κάτοικοι του χωριού υπέστησαν πολλά βασανιστήρια. Μας υποχρέωσαν όλους να δουλέψουμε στις διάφορες αγγαρείες. Τον Οκτώβριο το χωριό πολιορκήθηκε από τους Βούλγαρους και πολλές σφαίρες ρίχτηκαν εναντίον του πληθυσμού. Πέντε άτομα σκοτώθηκαν από τους πυροβολισμούς. Τα άτομα αυτά ήταν ο Βαγγέλης Κύρου, ο Παναγιώτης Μιχάλης, ο Πολυζώης Βαρίτου, ο Ιωσήφ Κτίστης, ο Λεωνίδας Γκουντούδης.

Ο Κωνσταντίνος Αθιόνου σκοτώθηκε από κτυπήματα μαχαιριού στα περίχωρα του χωριού ενώ ο διευθυντής του σχολείου που ονομαζόταν Μαυρίδης σκοτώθηκε το μήνα Μάρτιο χωρίς λόγο.

Στις 3 Οκτωβρίου 1916, με κάλεσαν σαν πρόεδρο της κοινότητας και μου ζήτησαν να συστήσω στους κατοίκους να παραδώσουν 300 όπλα. Απαίτησαν από τον πληθυσμό όπλα γιατί πίστευαν ότι πριν από την έλευσή τους ο κόσμος είχε πολλά. Αναγκαστήκαμε να συγκεντρώσουμε το ποσό των 10.000 φράγκων, το οποίο και παρέδωσα στο Βούλγαρο διοικητή, του οποίου αγνώω το όνομά του και το βαθμό. Σε αντίθετη περίπτωση απείλησαν ότι θα μας σκοτώσουν.

Το μήνα Φεβρουάριο με συνέλαβαν ως κατάσκοπο και με μετέφεραν στην Ελευθερούπολη, όπου και παρέμεινα φυλακισμένος για τέσσερις μήνες. Με έδειραν τρεις φορές ανελέητα. Μετά με πήγαν στη Δράμα όπου παρέμεινα φυλακισμένος για άλλους τέσσερις μήνες. Στο διάστημα της φυλάκισής μου στην Ελευθερούπολη, είδα με τα ίδια μου τα μάτια ότι οι Βούλγαροι χτυπούσαν αλύπητα όλους τους φυλακισμένους για 3-6 ώρες. Ένας από αυτούς, ο Στέργιος Σύρμου, υπέκυψε στα βασανιστήρια. Τον έθαψαν δυο μέρες αργότερα.

Δικαστήκαμε στο στρατοδικείο της Δράμας Από τους 22 ενόχους, 16 απαλλάχτηκαν, 4 καταδικάστηκαν σε θάνατο. Ένα από αυτούς πέθανε πριν να τον εκτελέσουν. Ένας άλλος καταδικάστηκε σε 15 χρόνια φυλακή. Ο άλλος πέθανε στη διάρκεια της δίκης. Πλήρωσα στο Βούλγαρο δικηγόρο που ανέλαβε την υπόθεσή μας 4.000 δραχμές ως αμοιβή. Όταν επέστρεψα στο σπίτι μου, το βρήκα τελείως λεηλατημένο. Πέντε μέρες αργότερα με μετέφεραν στην Lons-Palanca, όπου ασχολιόμουν με τη φόρτωση και εκφόρτωση των σιδηροδρομικών συρμών για έντεκα ολόκληρους μήνες. Σε διάφορες περιπτώσεις στο διάστημα αυτό, με χτυπούσαν άσχημα με ξύλα.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουάριου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Παράσχος Κόρκου** που γεννήθηκε στην Ελευθερούπολη, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα ιερέας του χωριού, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Οι Βούλγαροι, όταν κατέλαβαν το χωριό μας τη Νικήσιανη, λεηλάτησαν το μεγαλύτερο μέρος των σπιτιών και επέταξαν όλα τα ζώα, για τα οποία δεν έχω ακριβείς αριθμούς. Τα βασανιστήρια των κατοίκων συνεχίζονταν καθώς και οι διαρκείς αγγαρείες. Στις 3 Οκτωβρίου ο βουλγαρικός στρατός πολιόρκησε το χωριό και πυροβολούσε εναντίον των κατοίκων. με σκοπό να τους υποχρεώσει να εμφανίσουν τα κρυμμένα όπλα. Από τους πυροβολισμούς αυτούς σκοτώθηκαν πέντε πρόσωπα. Το Μάρτιο οι Βούλγαροι σκότωσαν χωρίς λόγο τον δάσκαλο του χωριού τον Κωνσταντίνο Μαυρίδη. Εμένα τον ίδιο στις 15 Οκτωβρίου με έδειραν άγρια μέσα στην εκκλησία, με το πρόσχημα «ότι δεν ήθελα να κατονομάσω τους κατοίκους που κατείχαν όπλα». Αργότερα με εκτόπισαν στη Βουλγαρία μαζί με άλλους ομήρους. Εκεί με υποχρέωσαν να καθαρίζω στάβλους και αποχωρητήρια. Στη διάρκεια της εκτόπισής μου, εκατό άτομα πέθαναν από τις στερήσεις στο χωριό μου.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η αναφερόμενη **Χρυσάνθη Χαμπάρη**, που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ο σύζυγός μου Παναγιώτης Χαμπάρης, δεν εξορίστηκε στη Βουλγαρία, γιατί ήταν βαριά άρρωστος. Τον ανάγκασαν όμως να δουλέψει σε έργα του στρατού, μεταφορά ξυλείας κτλ. Κάποιο βράδυ, Μάιο του 1918, επέστρεψε στο σπίτι σε άσχημη κατάσταση από τα αλλεπάλληλα χτυπήματα των Βουλγάρων στρατιωτών. Τον χτύπησαν στο κεφάλι σε σημείο που ήταν καταματωμένο. Πέντε μέρες αργότερα πέθανε. Με άφησε με τρία παιδιά, από τα οποία ο μεγαλύτερος ήταν 12 ετών.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Βενέτης** που γεννήθηκε στη Νικήσιανη,*

ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα αγρότης, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση

Στις 23 Ιουνίου 1917 με έπιασαν στη Νικήσιανη και με μετέφεραν στην Ελευθερούπολη, όπου έμεινα αιχμάλωτος. Στην Ελευθερούπολη, πλήρωσα το ποσό των 1.000 λέβα στο διοικητή της αστυνομίας και έτσι απέφυγα τον εκπατρισμό. Το πόσο αυτό το παρέδωσα εγώ, με τα χέρια μου, στον ίδιο τον διοικητή. Θυμούμαι ότι με τον ίδιο τρόπο μεταχειρίστηκαν και πολλούς συμπατριώτες μου, όπως το Γεώργιο Μπρούσα που απέφυγε την εξορία. Πολύ πιο πριν, από τις αρχές του Οκτωβρίου, οι Βούλγαροι πολιόρκησαν το χωριό και πυροβολούσαν αδιάκριτα τα σπίτια και τους κατοίκους. Έξι από αυτούς φονεύτηκαν από τους πυροβολισμούς. Αυτοί ήταν ο Κωνσταντίνος Αθιανός, ο Λεωνίδας Κουρτούτης, ο Ευάγγελος Γέρου, ο Παναγιώτης Μιχαλούδης, ο Ιωσήφ Κτίστης και κάποια γυναίκα, η Πολυζώη Βαρίτου. Ήμασταν δεμένοι κατά δυάδες και παραμέναμε στην εκκλησία. Εκεί, με το πρόσχημα ότι είχαμε κρυμμένα όπλα, μας έδειραν ανελέητα. Έτσι, υποχρεώθηκα κάτω από την απειλή του θανάτου να τους πληρώσω 1500 φράγκα. Αυτό έγινε κάτω από τις ακόλουθες συνθήκες. Ευθύς μόλις με απελευθέρωσαν, την ίδια μέρα δέχτηκα στο σπίτι μου την επίσκεψη ενός Τούρκου και δύο Βουλγάρων αξιωματικών, οι οποίοι μου ζήτησαν το ποσό των 2.000 φράγκων απειλώντας με με θάνατο. Όσον αφορά τον Τούρκο αξιωματικό, τον πλήρωσα και αυτόν 1.500 φράγκα. Προσθέτω ότι με τον ίδιο τρόπο συγκέντρωσαν πολλές χιλιάδες φράγκα γιατί πήραν και από άλλους χρήματα όπως άκουσα τότε. Σημειώνω εδώ τα ονόματα κάποιων από αυτούς: Γεώργιος Αργυρού, Φώτιος Ντουρτιμή, Νάσος Σίμου, Νάσος Φσεκέρ, Βαγγέλης Παντίδης, Νικόλαος Ρεχαγιάς, Νικόλαος Μπρούσας και άλλοι.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Θεοφανία**, σύζυγος Δ. Ι., που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 45 ετών, επάγγελμα οικιακά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Δεν θυμάμαι την εποχή που μπήκαν οι Βούλγαροι στο χωριό. Είμαι όμως σε θέση να σας καταθέσω ότι ύστερα από την είσοδό τους στη Νικήσιανη, ένα απόγευμα, 5 η ώρα, τρεις Βούλγαροι στρατιώτες ήρθαν στο σπίτι μου και ζήτησαν την κόρη μου Κατίνα, που ήταν τότε 20 ετών. Όταν ο σύζυγός μου προφασίστηκε ότι η κόρη μας έλειπε, οι Βούλγαροι

τον χτύπησαν άγρια και άρχισαν να ψάχνουν την κόρη μας σε όλες τις κάμαρες του σπιτιού. Όταν την βρήκαν, την οδήγησαν έξω στα χωράφια όπου και την κράτησαν δύο μέρες. Στην επιστροφή της, η κόρη μου είπε ότι ατιμάστηκε απ' όλους τους στρατιώτες. Λίγο αργότερα πέθανε ο σύζυγός μου από τους ξυλοδαρμούς. Κάποια άλλη μέρα, άλλοι Βούλγαροι στρατιώτες ήρθαν στο σπίτι μου και μου πήραν το μουλάρι, το βόδι μου, πολλά ασπρόρουχα, κεντήματα καθώς και τα έπιπλά μου, δηλαδή όλη μου τη περιουσία. Έχω πληροφορηθεί ότι οι Βούλγαροι μπήκαν επίσης σε πολλά άλλα σπίτια του χωριού, ότι έδερναν τους άνδρες και τις γυναίκες και ότι λεηλάτησαν τα σπίτια των: Δ. Παπάζογλου, Μ. Χρήστου, Τριαντάφυλλου Γκόλφου. Όλα αυτά τα σπίτια βρίσκονται στη γειτονιά μου.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μαρία Ν. Σ.** σύζυγος του Νικολάου Ζ., που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, ηλικίας 23 ετών, κάτοικος Νικήσιανης, επάγγελμα καπνεργάτρια, αφού ορκίστηκε, έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Μερικούς μήνες ύστερα από την άφιξη των βουλγαρικών στρατευμάτων, και ενώ ο σύζυγός μου ήταν εξόριστος στη Βουλγαρία, πέντε στρατιώτες Βούλγαροι ήρθαν στις 11 η ώρα τη νύχτα στο σπίτι όπου έμενα μαζί με τη μητέρα μου και το νεότερο γιο μου 5 ετών. Παρά την αντίστασή μας, μας πήγαν όλους δια της βίας σε ένα μέρος του χωριού που λέγεται «Προφήτης Ηλίας». Εκεί παραμέρισαν λίγο τη μητέρα μου που κρατούσε το παιδί στα χέρια της και εμένα με οδήγησαν σε μια γωνιά, με έριξαν χάμω στο έδαφος και ύστερα ο ένας μετά τον άλλο οι πέντε αυτοί στρατιώτες ασέλγησαν εις βάρος μου. Ύστερα μας άφησαν να επιστρέψουμε στο σπίτι μας. Δυο μέρες αργότερα, ξαναγύρισαν πάλι τη νύχτα και λεηλάτησαν όλο το σπίτι χωρίς αυτή τη φορά να μας πειράξουν καθόλου. Παρά τα παρακάλια και τις φωνές μας που καλούσαμε σε βοήθεια, κανείς δεν ήρθε να μας βοηθήσει. Δυο μήνες αργότερα, μαζί με άλλους κατοίκους του χωριού, πέντε άνδρες και τριάντα γυναίκες μας ανάγκασαν να πάμε να δουλέψουμε σε κάποιο προάστιο της Καβάλας στην κατασκευή ενός δρόμου και ύστερα από 50 μέρες εργασίας επιστρέψαμε στο χωριό. Από τα 400 σπίτια, 4 μόνο έχουν καταστρέψει. Όσο αφορά την κτηνοτροφία, την έχουν κατασχέσει όλη. Γνωρίζω και τις γυναίκες τις οποίες, όπως και εμένα, τις έχουν βιάσει. Είναι η Κ.Ν., η

Παναγιώτα Π..

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

Η ονομαζόμενη Κατίνα, σύζυγος Κωνσταντίνου Π., που γεννήθηκε στη Νικήσιανη, επάγγελμα οικιακά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Είχα μόνο 7 χρόνια παντρεμένη. Δυο Βούλγαροι στρατιώτες έρχονταν συχνά στο σπίτι μας και λεηλατούσαν ό,τι έβρισκαν. Ο σύζυγός μου και τα αδέρφια μου είχαν εξοριστεί στη Βουλγαρία ως όμηροι. Εγώ διέμενα στο σπίτι του πατέρα μου, μαζί με το μικρό μου το παιδί και το μικρό αδερφό μου το Λάζαρο. Μια νύχτα, στις 2 η ώρα το πρωί, αυτοί οι δυο στρατιώτες ήρθαν και χτύπησαν την πόρτα του πατρικού μου σπιτιού. Ο μικρός μου ο αδερφός βγήκε έξω και τους άνοιξε την πόρτα. Μπήκαν μέσα, έπιασαν τον πατέρα μου και τον έβγαλαν έξω στην αυλή. Εκεί τον έδειραν με ένα μπαστούνι τόσο πολύ που δεν τον ξαναείδαμε ζωντανό. Ο πατέρας μου πέθανε από το ξυλοδαρμό και τον μεταφέρανε νεκρό στο σπίτι μας. Ύστερα από αυτό οι στρατιώτες κάνανε εξονυχιστική έρευνα μέσα στο σπίτι, ανακάλυψαν που κρυβόμουν και με οδήγησαν έξω από το χωριό όπου παρέμεινα όλη τη νύχτα. Δεν μ' άφηναν να φύγω. Με έριξαν κάτω στο χώμα, αφήνοντάς μου με ένα μόνο ρούχο και μετά ξέσχισαν και μου βγάλανε το παντελόνι. Έριξαν στα γεννητικά μου όργανα ένα είδος σκόνης. Δεν γνωρίζω γιατί το έκαναν αυτό, αλλά αισθάνθηκα αμέσως μια όξινη μυρωδιά. Θέλησα να σηκωθώ αλλά αυτό δεν ήταν δυνατόν. Ο ένας με βαστούσε από τα χέρια και ο άλλος με βίασε. Ύστερα από αυτό ο άλλος με έριξε κάτω και με βίασε και αυτός. Το άλλο το πρωί με βίασαν ξανά. Ύστερα απ' αυτό και τον άλλον μήνα έπαθα το ίδιο. Την επόμενη το πρωί, οι στρατιώτες αυτοί με πήγαν στην Ελευθερούπολη μαζί με άλλες γυναίκες από το Παλαιοχώρι.

***

Η ακόλουθη γραπτή μαρτυρία υποβλήθηκε από τον κ. Γ. Ράλλη, πρόεδρο της κοινότητας, εν είδει αναφοράς

ΑΝΑΦΟΡΑ – ΕΓΓΡΑΦΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Στις 15 Σεπτεμβρίου του 1916 ο διοικητής της Ελευθερούπολης, υπολοχαγός Zvetkoff, επικεφαλής ενός αποσπάσματος Βουλγάρων και Τούρκων στρατιωτών, πολιόρκησε την κωμόπολή μας, απειλώντας να την

κάψει, κατηγορώντας μας ότι περιθάλπτουμε Έλληνες αντάρτες και σύμμαχους στρατιώτες και ότι ως εκ τούτου είμαστε κατάσκοποι.

Απαίτησε να παραδώσουν τα όπλα τους αλλά καθώς οι κάτοικοι του είπαν ότι αυτό ήδη έχει γίνει προ πολλού, επιδόθηκε στο βασανισμό του λαού, μια νύχτα ολόκληρη.

Στις 22 Σεπτεμβρίου ο τουρκικός στρατός σκότωσε τον Κωνσταντίνο Αθιάνου σε μια τοποθεσία, την «Κεραμιδόστρατα», και τραυμάτισε τον Αναστάσιο Βλάχου, ο οποίος θεραπεύτηκε αργότερα, αφού παρέμεινε πολύ καιρό άρρωστος. Κατά τη διάρκεια της δολοφονίας, δυο αξιωματικοί Βούλγαροι και ένας Τούρκος από τη Γεωργιανή ήταν παρόντες. Ο Αναστάσιος Βλάχου γνωρίζει τα ονόματα αυτών των αξιωματικών. Τον Ιωάννη Νεοκορίδα, δάσκαλο, τον έπιασαν στην Ελευθερούπολη και τον εξορίσανε στις 29 Σεπτεμβρίου του 1918 αφού τον βασάνισαν σκληρά και την 1^η Οκτωβρίου του ίδιου έτους εξορίσανε τον γιατρό Κωνσταντίνο Αγγέλου.

Στις 4 Οκτωβρίου 1916 και στις 5 η ώρα το απόγευμα η πόλη μας πολιορκήθηκε από μια μεραρχία του 157^{ου} σώματος του τουρκικού στρατού, μαζί με ένα απόσπασμα Βουλγάρων υπό τη διεύθυνση του Rochof και με τους κατοίκους της Γεωργιανής: Osmen Giouk Memet, Ismail Housein, Ismail Havale, Housein Tzenavar, Housein Tsaous, Deli Moustafa, Amet Nalmead, Hi Moustafa, Cavalali Hassan, Vei et Mammout Hassan, Moustafa-Hi-Osta, Ismael Giazitzi Aziz et Mimin Tali Osman, Kaimil Ibraem Tsaous, Tzeletin Halil Paleocherlou, Sampan Aglou Pascha, Meizin Oglou Housein, Hassan Oglou Meizin, Ali Oglou Meizin, Mola Amet, Rsiberi Hasan και Housein Mamout. Αφού πολιορκήσαν την κωμόπολη, απέκλεισαν όλα τα μονοπάτια και άρχισαν να πυροβολούν εναντίον των σπιτιών και των καταστημάτων χωρίς διάκριση.

Οι πυροβολισμοί εξακολούθησαν μέχρι τις 7 η ώρα το βράδυ, όταν ύστερα από τις παρακλήσεις μας, ο διοικητής του στρατού διέταξε παύση πυρός. Αλλά από καιρό σε καιρό και παρά τις διαταγές που δόθηκαν, οι πυροβολισμοί εξακολούθησαν. 4.000 Τούρκοι των χωριών Γεωργιανή, Draganitsiou¹, Miseli², Dranova³, Cotscari⁴ και Souit-Siouc⁵ περίμεναν με τα άλογα, τα μουλάρια και τα γαϊδούρια τους το σύνθημα για να επιδοθούν στη λεηλασία της πόλης μας. Ήταν συγκεντρωμένοι στην πλατεία Siastavan και στο χωριό Γεωργιανή. Γύρω στις 8 το βράδυ, ύστερα από διαταγή του διοικητή του στρατού, 80 άνδρες ηλικίας (σύμφωνα με τη διαταγή) από 18 – 49 ετών, συγκεντρώθηκαν στην

¹ σημερινός οικισμός Αντιφιλιπποι Καβάλας

² σημερινός οικισμός Παλαιοχώρι Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Χορτοκόπι Καβάλας

⁴ σημερινός οικισμός Ελαιοχώρι Καβάλας

⁵ δε βρέθηκε κατά την έρευνα. Πιθανώς εννοεί Σουόκ-σου

εκκλησία. Πολλοί έφυγαν στα χωράφια και άλλοι κρύφτηκαν στο μοναστήρι της Εικοσιφοίνισσας, άλλοι στα γύρω χωριά της Δράμας και μερικοί στο ίδιο το χωριό.

Ύστερα από τη συγκέντρωση αυτή ζήτησε από τους κατοίκους όπλα, πολυβόλα και ορεινά κανόνια που κατείχαν, λέγοντας ότι πολλοί από εμάς ήμασταν Βενιζελικοί, ότι ήμαστε κατάσκοποι και τροφοδοτούμε εχθρικά στρατεύματα. Οι κάτοικοι, μη έχοντας απολύτως τίποτα να παραδώσουν, απάντησαν ότι ήδη ο βουλγαρικός στρατός έχει συγκεντρώσει όλα τους τα όπλα. Ύστερα από αυτή την απάντηση επιδόθηκαν και πάλι στο βασανισμό των κατοίκων. Όλοι αυτοί που βρίσκονταν στην εκκλησία, δέθηκαν και βασανίστηκαν ανελέητα όλη τη διάρκεια της νύχτας. Ο γέρος ιερέας, παπά – Αθανάσιος, είχε την ίδια τύχη. Η νύχτα ήταν φρικιαστική. Οι γυναίκες και τα παιδιά κλείστηκαν στα σπίτια επικαλούμενοι με δάκρυα στα μάτια τη βοήθεια του Θεού. Στις 11 η ώρα τη νύχτα άρχισε η λεηλασία της κωμόπολης από Τούρκους και Βούλγαρους παρακρατικούς, με τη συνδρομή των βουλγαρικών αρχών. Η μισή πόλη λεηλατήθηκε. Μόνο το κέντρο της πόλης σώθηκε, εκεί που οι γυναίκες και τα παιδιά είχαν καταφύγει ως πρόσφυγες. Την επόμενη, δηλαδή στις 5 Οκτωβρίου, άρχισαν να δέρνουν ανελέητα τους κατοίκους που ήταν συγκεντρωμένοι στην εκκλησία. Το αίμα έτρεχε αδιάκοπα. Ο γιατρός Αλ. Χαλκίογλου δοκίμασε την ίδια τύχη από το κοντάκι του όπλου και υποχρεώθηκε να ελέγχει και να αναφέρει αν οι κρατούμενοι άντεχαν ακόμα ή αν ήταν ήδη πεθαμένοι.

Την ίδια τύχη είχε και ο ιερέας Παράσχος, τον οποίο έδειραν δυο φορές και όταν ο γιατρός Αλ. Χαλκίογλου, του οποίου είχαν αφαιρέσει τα ρούχα, διαμαρτυρήθηκε στον αρχηγό του στρατού, πήρε την ακόλουθη απάντηση: «Αν χρειαστεί θα κάψουμε ακόμη και το σπίτι σου». Οι Βούλγαροι μπήκαν στα σπίτια, άρπαξαν κοσμήματα, χρήματα και ό,τι άλλο είχε κάποια αξία και είχε απομείνει από την λεηλασία. Είδα την καταστροφή με τα ίδια μου τα μάτια, αφού, ύστερα από τη διαταγή του αρχηγού της Μεραρχίας, καθώς ήμουν μέλος της Επιτροπής, πήγα στα σπίτια για να αναζητήσω τρόφιμα για το στρατό. Βρήκα τον Ευάγγελο Κοτσαμπασούδη, τον Πολύζο-Γεράκη και τον Παναγιώτη Μιχαήλ σκοτωμένους μέσα στα δωμάτιά τους, διότι δεν είχαν τον καιρό να κατέβουν στα υπόγεια των σπιτιών τους. Σε απόσταση τριών λεπτών από την κωμόπολή μας, βρήκαμε επίσης των Λεωνίδα Κοκούδη και τον Ιωσήφ Τέκτονα σφαγμένους. Στις 4 η ώρα το απόγευμα, η μεραρχία απεχώρησε αφήνοντας την πόλη έτσι κατεστραμμένη. Το μεγαλύτερο μέρος των καταστροφών, που παρουσιάζονται στους καταλόγους που παραδόθηκαν, έλαβαν χώρα την εποχή αυτή. Εγκαταλείποντας την κωμόπολή μας, πήραν μαζί τους 14 άτομα τα οποία έστειλαν στην Αγγίστα, όπου τους τυράνησαν σκληρά και τους στερησαν ακόμα και το νερό. Ευτυχώς ύστερα από 15 μέρες τους άφησαν ελεύθερους. Επέστρεψαν στην

κοινότητά μας τελείως αδύναμοι, αναστατωμένοι, έχοντας την όψη φαντασμάτων.

Ύστερα από αυτά εφαρμόστηκε ένα συστηματικό σχέδιο εξόντωσης των Ελλήνων από Βούλγαρους και Τούρκους. Πιεζόμενοι από την πείνα αναγκαστήκαμε να εγκαταλείψουμε τις οικογένειές μας και να πάμε στις αγγαρείες, δηλαδή στην κατασκευή δρόμων και χαρακωμάτων. Στο διάστημα αυτό πολλοί πέθαναν από την πείνα και τα βασανιστήρια.

Στις 2 Μαρτίου δύο σώματα του τουρκικού στρατού υπό τη διοίκηση του Abdourahim-bey και Amet bey, με τους οποίους συνεργάζονταν επίσης και Βούλγαροι και λοιποί, απέκλεισαν εκ νέου την κωμόπολή μας, μας βασάνισαν και απέσπασαν μεγάλα χρηματικά ποσά από τους κατοίκους ως λύτρα. Οι Τούρκοι πήραν μαζί τους το Γεώργιο Βασιλείου, τον Χαρίτωνα Ηπειρώτη, τον Στέργιο Βλάχου και το Θεόδωρο Σαμαρά για να διαλευκάνουν διάφορες κατηγορίες και τους πήγαν στην Ελευθερούπολη. Ο διοικητής της Ελευθερούπολης Zvetkoff, υπολοχαγός του βουλγαρικού πεζικού, παρουσιάστηκε στις 9 Μαρτίου 1917 μαζί με τους Τούρκους Abdourahim bey και Ahmet bey και Amet Zeinela και διέταξε να συγκεντρωθούν στο σχολείο όλοι οι κάτοικοι γιατί ήθελε να τους κάνει κάποιες ανακοινώσεις. Περίπου 100 άτομα συγκεντρώθηκαν στο σχολείο, όπου τους δόθηκε διαταγή να παραδώσουν 500 όπλα μάλινχερ και 2 πολυβόλα και όλα αυτά μέσα σε μια ώρα. Οι κάτοικοι απάντησαν ότι δεν έχουν κανένα όπλο και όπως είναι λογικό, δεν είναι σε θέση να παραδώσουν τίποτα. Οι Βούλγαροι έβαλαν σε εφαρμογή το σχέδιό τους. Η σιωπή βασίλευε στους δρόμους και μόνο από καιρό σε καιρό ακουγόταν ο θόρυβος από τις πόρτες των σπιτιών στα οποία εισέβαλαν οι Βούλγαροι, αναζητώντας άνδρες και αφαιρώντας ό,τι έβρισκαν. Η νύχτα έπεσε και η απελπισία των κατοίκων αυξανόταν. Άρχισαν οι εκβιασμοί, οι αρπαγές και τα βασανιστήρια. Αφού χώρισαν τα άτομα που είχαν κλείσει στο σχολείο σε τρεις κατηγορίες, άρχισαν να τους βασανίζουν. Τους κατηγορούσαν για κατασκοπεία και συνεργασία με τους συμμάχους και τους έδερναν ανελέητα. Ο διευθυντής του δημοτικού σχολείου Κωνσταντίνος Μαυρίδης κατηγορήθηκε για κατασκοπεία, τον απομόνωσαν και τον βασάνισαν, θέτοντάς τον υπό τη φύλαξη δύο σκοπών. Έγιναν πολλές ανακρίσεις και μεγάλα χρηματικά ποσά αποσπάστηκαν από τους κατοίκους. Εν τούτοις ο διοικητής της Ελευθερούπολης δεν έμεινε ευχαριστημένος. Τη νύχτα της 10^{ης} Μαρτίου διέταξε να εκκενωθεί το σπίτι του Νικολάου Κεχαγιά που βρισκόταν στην άκρη του χωριού, όπου μετέφεραν τους φυλακισμένους που ήταν στο σχολείο και εκεί τους βασάνιζαν όλη τη νύχτα.

Την επόμενη πρωία, 11 Μαρτίου, εκτόπισαν τον Κωνσταντίνο Μαυρίδη στο Boroundjo, ένα τόπο που βρίσκεται έξω από την Ελευθερούπολη και τον σκότωσαν. Ο Μαυρίδης άφησε απροστάτευτα δυο μικρά παιδιά και τη γυναίκα του. Τα βασανιστήρια συνεχίζονταν και μετά

από τις 11 Μαρτίου, μέρα κατά την οποία ο διοικητής αναχώρησε από την πόλη. Συνεχίζονταν όμως ο αποκλεισμός, οι αγγαρείες και οι κατασχέσεις χωρίς πληρωμή, τα μαστιγώματα και οι θάνατοι (από πείνα).

Κάθε πολίτης βρισκόταν στη απόλυτη διάθεση ακόμα και του τελευταίου Βούλγαρου ή Τούρκου στρατιώτη ή και κάποιας συμμορίας μέχρι τις 22 Ιουνίου 1917, όταν οι Βούλγαροι άρχισαν να εκτοπίζουν τους άνδρες στη Βουλγαρία, όπου και εκεί τους υποχρέωσαν να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα και πολλοί πέθαναν εκεί.

Μετά από τους εκτοπισμούς συνεχίζονταν τα μαρτύρια των γυναικών και των παιδιών. Οι άμοιρες γυναίκες και τα δυστυχημένα κορίτσια, στερούμενοι των προστατών τους, υποχρεώθηκαν, αφού βασανίστηκαν σκληρά, να εργαστούν στις αγγαρείες, δηλαδή στην κατασκευή δρόμων και χαρακωμάτων, μακριά από τα σπίτια και τα παιδιά τους. Πολλές φορές έκαναν 4 – 5 μήνες να δουν τα παιδιά και πολλές από αυτές πέθαιναν μετά την επιστροφή στα σπίτια, είτε από την κακομεταχείριση είτε από ντροπή για τους βιασμούς που υπέστησαν. Αυτή ήταν η βούληση των Βουλγάρων στρατιωτών. Η φρικιαστική αυτή κατάσταση έληξε με την ανακατάληψη της περιοχής από τον ελληνικό στρατό. Τέτοια ήταν η κατάσταση στη Νικήσιανη κατά τη διάρκεια αυτής της εποχής.

***

Orfani¹

Πίνακας σύμφωνα με τη δήλωση των κοινοτικών αρχών

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	207
Σημερινός πληθυσμός	150
Διαφορά	57
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	45
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	38
Επέστρεψαν	26
Σπίτια που καταστράφηκαν	105
<i>Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους</i>	
Βόδια και αγελάδες	89
Γαϊδούρια	78
Γίδια και πρόβατα	2418

Όλη η κτηνοτροφία κατασχέθηκε από τους Βούλγαρους. Σημειώθηκαν δυο βίαιοι θάνατοι

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Παύλος Καγαντζίδης, που γεννήθηκε στην Νικόπολη, ηλικίας 43 ετών, κάτοικος Ορφανίου, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Στις 11 Αυγούστου καταλήφθηκε το Ορφάνι από τον βουλγαρικό στρατό. Την ίδια μέρα μου κατέσχεσαν τέσσερα βόδια, ένα μουλάρι και δέκα σακιά κριθάρι. Μου κατέσχεσαν επίσης και μερικά πράγματα από το σπίτι μου. Μας απαγόρευσαν να απομακρυνθούμε από το χωριό, πράγμα που είχε ως συνέπεια να μην μπορέσουμε να συγκεντρώσουμε το καλαμπόκι, το οποίο έτσι χάθηκε. Στις 29 Αυγούστου τα μεσάνυχτα ειδοποιηθήκαμε να εγκαταλείψουμε όλοι το χωριό πριν να ξημερώσει, πράγμα το οποίο και έγινε. Τότε έφτασα εδώ ως πρόσφυγας και αναγκάστηκα να δουλέψω στις αγγαρείες. Περισσότερο από μια φορά με έδειραν άγρια. Εκπατρίστηκα εγώ και ο αδερφός μου μαζί και με άλλους. Παρέμεινα στο Cayatziki μέχρι την ανακωχή. Εκεί ο αδερφός μου πέθανε από τα βασανιστήρια στα οποία τον υπέβαλαν. Τον χτύπησαν άγρια γιατί καθυστέρησε κάποια μέρα να πάει στην αγγαρεία.

¹ Ορφάνι

Ελευθερούπολη, 24 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ευστάθιος Κεκρίδης**, που γεννήθηκε στη Νικόπολη της Μικράς Ασίας, ηλικίας 42 ετών, ιερέας του χωριού, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Από το 1914 είμαι ιερέας στο χωριό Ορφάνι το οποίο βρίσκεται σε μια απόσταση 7 ωρών από την Ελευθερούπολη. Στις 11 Αυγούστου 1916 5 – 6 Κομιτατζήδες Βούλγαροι μπήκαν στο χωριό μας και ύστερα από τρεις μέρες ήρθε ένα τάγμα βουλγαρικού στρατού. Στις 29 Αυγούστου 1916 οι Βούλγαροι, με το πρόσχημα ότι το χωριό μας βρίσκεται στη γραμμή του μετώπου, οδήγησαν όλους τους κατοίκους, άνδρες και γυναίκες, στο χωριό Μουσθένη που βρίσκεται σε απόσταση 4 - 5 ωρών από το Ορφάνι. Όλοι – όλοι ήμασταν 250 ψυχές. Στη Μουσθένη παραμείναμε σε κάτι σπίτια εκεί. Οι Βούλγαροι συνέλαβαν όλους τους άρρενες κατοίκους του χωριού μας και μας εκτόπισαν στην Ελευθερούπολη και από εκεί στη Soumla και τελικά στο Seslievo. Σ' αυτό το τελευταίο αυτό χωριό συνάντησα και άλλους 215 ιερείς και μοναχούς από τα άλλα χωριά της Ανατολικής Μακεδονίας. Εκεί παραμείναμε όλοι οι ιερείς πέντε περίπου μήνες, μέχρι την ανακωχή. Δουλεύαμε κάθε μέρα στις αγγαρείες. Άλλοι από μας σκάβανε στους αγρούς, άλλοι όργωναν με τα βόδια και άλλοι μετέφεραν ξυλεία. Μας υποχρέωναν συχνά να καθαρίζουμε τα αποχωρητήρια. Κατά τη διάρκεια των πρώτων τριών μηνών, για τροφή μας έδιναν 100 γραμμάρια καλαμποκίσιο ψωμί και ένα ζωμό από λαχανικά. Μετά μας έδιναν και λαχανικά. Ποτέ δεν φάγαμε κρέας. Κοιμόμασταν σε αχυροκαλύβες αλλά για τρεις ολόκληρους μήνες κοιμόμασταν σε στάβλους. Όταν κάποιος από μας δήλωνε ότι είναι άρρωστος, οι Βούλγαροι του έλεγαν ότι είναι μια χαρά και τον χτυπούσαν ανελέητα με τα μαστίγια τους σε ολόκληρο το σώμα. Η συνήθης τιμωρία ήταν είκοσι τέσσερα κτυπήματα και τέσσερις μέρες φυλακή. Από τους ιερείς αυτούς, δώδεκα υπέκυψαν στις ελλείψεις και στα σκληρά βασανιστήρια. Στην επιστροφή μου στο χωριό μου το Ορφάνι βρήκα όλα τα σπίτια, σαράντα πέντε τον αριθμό, τελείως κατεστραμμένα και όλα τα υπάρχοντά μας εξαφανισμένα. Πριν από τη σύλληψή μου οι Βούλγαροι με συνέλαβαν τρεις φορές και με οδήγησαν έξω στο χωριό σ' ένα μοναχικό μέρος πιθανώς για να με σκοτώσουν. Αλλά με τη μεσολάβηση ενός γνωστού μου Βούλγαρου με άφησαν ελεύθερο. Έξω στο χωριό μας βρίσκονταν τρεις μοναχοί, μέλη μια μονής του Αγίου Όρους. Τους καλόγερους αυτούς τους έπιασαν Κομιτατζήδες, τους έφεραν στο χωριό, όπου τους έδειραν άγρια και τους ανάγκασαν να πληρώσουν 300 δραχμές, τις οποίες είχαν μαζί τους. Αυτό βεβαιώθηκε από τους μοναχούς καθώς και από τον Παναγιώτη Πάτρωνα που βρισκόταν στο σπίτι όπου μαστίγωσαν τους μοναχούς. Κατά την παραμονή μου στο χωριό οι Βούλγαροι δεν έδειξαν κανένα έλεος.

Οι Κομιτατζήδες αφαίρεσαν από το χωριό μας ένα μούλारी και τέσσερις αγελάδες που ανήκαν στον Ιωάννη Καζαντζή.

Podogoriani¹

Πίνακας με βάση τις δηλώσεις του προέδρου της κοινότητας

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	196
Σημερινός πληθυσμός	673
Διαφορά	423
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	199
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	130
Επέστρεψαν	36
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
1 ^{ον} Βόδια και αγελάδες	600
2 ^{ον} Μούλάρια και άλογα	300
3 ^{ον} Κατσίκια και πρόβατα	6000

Η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν επί το πλείστον εγκληματική. Τριάντα έξι άτομα χάθηκαν από το χωριό από βίαιο θάνατο. Σημειώθηκαν και βιασμοί. Βλέπε για το θέμα αυτό τη γενική αναφορά.

***

Ελευθερούπολη, 15/28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Θεόδωρος Ρουσόπουλος** που γεννήθηκε στη Λαχίστα Ηπείρου, ηλικίας 32 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, πρώην έμπορος, αφού ορκίστηκε κατάθεσε ενώπιον της Επιτροπής*

Στις 11 Αυγούστου 1916, εισβάλλοντας στο χωριό οι Βούλγαροι διεμήνυσαν στους κατοίκους ότι δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα ούτε για την τιμή τους, ούτε για την περιουσία τους, ούτε για την προσωπική τους ζωή. Παρά ταύτα την ίδια μέρα, οι στρατιώτες άρχισαν να πιέζουν τους χωρικούς και να τους ληστεύουν. Στο τέλος των δύο μηνών (28 Σεπτεμβρίου 1916) ξεκίνησε ο γενικός αφοπλισμός του τόπου. Ο αξιωματικός Tingoff μάζεψε όλους τους άνδρες στο σχολείο για να παραδώσουν τα όπλα τους. Τους τα παραδώσαμε. Όσο καιρό ήμασταν εμείς εκεί κλεισμένοι και οι γυναίκες και τα κορίτσια μας ήταν μόνα τους στο χωριό, κανένας δεν μπορούσε να φανταστεί αυτό το οποίο έγινε.

¹ σημερινός οικισμός Ποδοχώρι Καβάλας

Βιασμοί γυναικών και νεαρών κοριτσιών, κλεψιές και λεηλασίες. Στη διάρκεια της παραμονής μας στο σχολείο ο αξιωματικός, με μια κατάσταση στο χέρι, κάλεσε 17 προύχοντες, ανάμεσα στους οποίους τον ιερέα του χωριού και τον πατέρα μου και τους κακομεταχειρίστηκε. Ο πατέρα μου απέφυγε την κακομεταχείριση πληρώνοντας 4.000 δραχμές στον Tingoff. Τρία άτομα υπέκυψαν στα βασανιστήρια. Ο Ιωάννης Χαριζώνης, ο Γεώργιος Κίτσας και ο Ιωάννης Γιαννακούδης. Ο αφοπλισμός τελείωσε. Ο Tingoff πήρε από το ταμείο της κοινότητας 15.000 δραχμές και ξεκίνησε για τη Μεσορόπη. Οι φύλακες που παρέμειναν στο χωριό επιδόθηκαν σε λεηλασίες και πίεζαν πολύ τον πληθυσμό, μεγάλο μέρος του οποίου κατέφυγε στην Ελευθερούπολη. Το ίδιο βράδυ που έφτασαν στην Ελευθερούπολη βασανίστηκαν από τους Κομιτατζήδες και οι συμπατριώτες μου αναγκάστηκαν να φύγουν στα βουνά. Εμένα με εξόρισαν στη Βουλγαρία.

Ο αδερφός μου και εγώ, κερδίσαμε την ελευθερία μας, πληρώνοντας 1.500 λέβα στον λοχία Boutcheff, ο οποίος μας φρουρούσε στη Σόφια. Έτσι δουλέψαμε εγώ σ' ένα αρτοποιό και ο αδερφός μου σ' έναν καπνέμπορο. Το χωριό είχε περίπου 1200 κατοίκους, από τους οποίους οι 800 ήταν Χριστιανοί. Δεν απέμεναν παρά 500 κάτοικοι, από τους οποίους 420 Χριστιανοί.

Εβδομήντα οκτώ σπίτια έχουν καταστραφεί. Όλη η κτηνοτροφία εξαφανίστηκε. Δεν απέμειναν τώρα παρά δεκαπέντε ζώα.

***

Ελευθερούπολη, 15/28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ιερέας **Γεώργιος Βασιλείου Νατσαρίδης** που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα ιερέας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στις 11 Αυγούστου 1916 οι Βούλγαροι κατέλαβαν το χωριό Ποδογόριανη στην αρχή ως κανονικός στρατός. Δεν είχαν περάσει παρά 30 ή 40 μέρες, όταν άρχισαν να επιδίδονται στη λεηλασία του χωριού, στην απογύμνωση των σπιτιών από το περιεχόμενό τους. Στις 28 Σεπτεμβρίου 1916 θέλησαν να μας αφοπλίσουν. Συγκέντρωσαν λοιπόν στο σχολείο του χωριού όσους είχαμε ηλικία από 15 – 70 ετών. Αρχισαν να μας δέρνουν με μαστίγια για να μας αναγκάσουν να τους φανερώσουμε που είχαμε κρυμμένα τα όπλα μας. Δεν πέτυχαν όμως τίποτε και μας έστειλαν στα σπίτια μας. Όταν επέστρεφα στο σπίτι μου, είδα έναν άνδρα 24 – 25 ετών, τον Γιάννη Γιαννακούδη του Δημητρίου, τον οποίον είχαν βασανίσει Βούλγαροι στρατιώτες με επικεφαλής τον Tingoff του 38^{ου} Συντάγματος της 13^{ης} Μεραρχίας. Ρωτώντας να μάθω τους λόγους της

κακοποίησής του, μου είπαν ότι αυτό συνέβη γιατί απουσίαζε από το σχολείο. Την άλλη μέρα ήταν νεκρός. Την επόμενη μέρα πέθανε επίσης κάτω από τις ίδιες συνθήκες ο Ιωάννης Χαριζάνης. Η ίδια τύχη επιφυλάχτηκε και στον Γεώργιο Κίσσα. Είχαμε και άλλους νεκρούς, νομίζω τριάντα επτά άτομα, οι οποίοι πέθαναν από βίαιο θάνατο. Αλλά εδώ δεν ομιλώ παρά για τους τρεις παραπάνω, για τους οποίους θα μάθετε από τις αναφορές που έγιναν.

Στις 6 Οκτωβρίου 1916 εξορίστηκα στη Βουλγαρία ως όμηρος μαζί με άλλους είκοσι τρεις άνδρες του χωριού μου. Μας πήγαν κατευθείαν στη Σόφια όπου μας έβαλαν φυλακή για σαράντα πέντε μέρες, χωρισμένους σε δυο ομάδες. Μετά μας οδήγησαν στο Βανι-Hissar όπου παραμείναμε σαράντα ημέρες. Για τροφή μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί 200 γραμμαρίων. Από εκεί μας πήγαν στο Hascovo, όπου παραμείναμε δεκαεννέα μήνες. Το χωριό Ποδογόριανη που είχε 760 κατοίκους, σήμερα δεν έχει παρά μόνο 436. Οι άλλοι έχουν πεθάνει στην εξορία ή από την πείνα. Περισσότερα από εβδομήντα σπίτια έχουν καταστραφεί τελείως και δεν είναι δυνατό να κατοικηθούν. Αυτές που έχουν υποστεί βιασμούς υπολογίζονται περίπου σε δώδεκα κορίτσια και περίπου τριάντα γυναίκες, καθώς μου δήλωσαν τα ίδια τα θύματα.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αναστάσιος Γούναρης**, που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα καπνοπαραγωγός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ως τέως σύμβουλος της κοινότητας Ποδογόριανης, είμαι σε θέση να γνωρίζω ότι κατά την ημέρα της κατοχής του χωριού από τους Βούλγαρους, αυτό είχε 760 Έλληνες και 280 Τούρκους κατοίκους. 130 περίπου από τους Έλληνες κατοίκους εκτοπίστηκαν λίγο αργότερα και 38 πέθαναν στη Βουλγαρία. Οι υπόλοιποι επέστρεψαν. Υπήρχαν στο χωριό 137 ελληνικά σπίτια και 50 – 55 τουρκικά. 77 από τα ελληνικά σπίτια κατεδαφίστηκαν από τους Βούλγαρους. Τα τουρκικά σπίτια δεν πειράχτηκαν καθόλου. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι λεηλατήθηκαν όλα τα ελληνικά σπίτια χωρίς καμία εξαίρεση. Οι Έλληνες κάτοικοι του χωριού είχαν, στην αρχή της κατοχής, 8.000 πρόβατα και κατσίκια, 610 βόδια και αγελάδες και 300 μουλάρια και γαϊδούρια. Σήμερα απέμειναν 50 πρόβατα, δυο βόδια και 13 γαϊδούρια περίπου. Τα υπόλοιπα τα κατέσχεσαν οι Βούλγαροι στο διάστημα της κατοχής. Έχουν απογυμνώσει το χωριό από όλα όσα βρίσκονταν εκεί, κυρίως τρόφιμα. Ανάγκασαν εξάλλου όλο τον πληθυσμό, άνδρες και γυναίκες, να εργαστούν στα

καταναγκαστικά έργα. Από την αρχή της κατοχής μέχρι τον εκπατρισμό μας, 300 κάτοικοι πέθαναν από τις στερήσεις στο χωριό αφού δεν τους χορηγούσαν παρά μόνο 70 δράμια καλαμποκίσιο ψωμί κάθε δύο μέρες. Στις 25 Σεπτεμβρίου, με διαταγή του διοικητή Tingoff μας συνέλαβαν εμένα και τέσσερα σημαίνοντα πρόσωπα: τον Ιωάννη Χαριζάνη, Μιχαήλ Παπακωνσταντίνο, Δημήτριο Τσιφούτη, Λάμπρο Στραγκελινό και μας πήγαν στη Μουσθένη. Εκεί μας κράτησαν στη φυλακή τρεις μέρες. Μας απελευθέρωσαν αφού πληρώσαμε λύτρα στον εν λόγω διοικητή. Εγώ ο ίδιος έδωσα το ποσό των 1500 φράγκων. Ο Μιχαήλ Παπακωνσταντίνου πλήρωσε 3.000 φράγκα και ο Δημήτριος Τσιφούτης πλήρωσε 1000 φράγκα. Τον τέταρτο, τον Ιωάννη Χαριζάνη, τον μετέφεραν στο χωριό για να τους δώσει τα χρήματα. Αλλά είχε βασανιστεί τόσο πολύ που υπέκυψε στα τραύματά του. Οι Βούλγαροι σκότωσαν σε αυτό το χρονικό διάστημα στο χωριό τους: Ιωάννη Γιαννακούδη, Γεώργιο Κίσσα, Χρήσιμο Γραμμένο, Γεώργιο Χίντα, Στέργιο Δεμάση και πολλούς άλλους των οποίων δεν θυμάμαι τα ονόματα. Σε σύνολο, 37 άτομα σκοτώθηκαν από τους Βούλγαρους. Τον μήνα Οκτώβριο του 1917 εξορίστηκα στη Βουλγαρία. Στην επιστροφή μου έμαθα ότι καμία 30αριά γυναίκες και νεαρά κορίτσια είχαν βιαστεί από τους Βούλγαρους. Από την οικογένειά μου που αποτελείτο από 9 άτομα, 6 πέθαναν από την πείνα και τις στερήσεις, δεδομένου ότι όλα τα δημητριακά τους και τα άλλα τρόφιμα κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Δημήτριος Χατζηγεωργίου που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 39 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα γεωργός, κοινοτικός σύμβουλος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Οι Βούλγαροι μπήκαν στο χωριό μας στις 11 Αυγούστου του 1916. Ευθύς αμέσως επιδόθηκαν σε ληστείες, κατασχέσεις, κατοποιήσεις, επιτάξεις ζώων και σοδειών. Δέκα μέρες αργότερα ήρθε ένας αξιωματικός, από τον οποίο ζητήσαμε λίγη προστασία. Μας υποσχέθηκε να το κάνει αν του δώναμε 500 δραχμές, πράγμα το οποίο και κάναμε. Οργάνωσε περιπολίες οι οποίες στην αρχή πήγαιναν καλά, αλλά αργότερα άρχισαν να πιέζουν τους κατοίκους και τους απειλούσαν για να τους αποσπούν χρήματα. Αργότερα ήρθε διαταγή να συγκεντρωθούν όλοι οι προεστοί του χωριού οι οποίοι στάλθηκαν στη Μουσθένη, όπου για να αποκτήσουν την ελευθερία τους υποχρεώθηκαν να καταβάλουν και άλλα χρήματα.

Στις 28 Σεπτεμβρίου 1916, οι Βούλγαροι, με πρόσχημα την παράδοση

των όπλων, συγκέντρωσαν όλους τους άνδρες στο σχολείο και μας κτύπησαν άγρια. Ο Ιωάννης Χαριζάνης υπέκυψε στα χτυπήματα. Την ίδια μέρα έβγαλαν τον Γεώργιο Κίσσα, από το σχολείο του και του ζήτησαν να τους δείξει την αποθήκη όπλων. Στη συνέχεια τον σκότωσαν με ένα πυροβολισμό στα υψώματα Κετίκια, σε απόσταση ενός τετάρτου της ώρας έξω από το χωριό. Την ίδια μέρα ο Γιάννης Γιαννακούδης, ο οποίος ήταν άρρωστος και δεν ήταν δυνατόν να παρουσιαστεί στη συγκέντρωση στο σχολείο, μεταφέρθηκε εκεί με τη βία. Ο αξιωματικός Tingoff, του 38^{ου} Συντάγματος της 13^{ης} Μεραρχίας, τον συνάντησε καθώς ερχόταν και του είπε: «Εσένα πως δεν σε σκότωσαν ακόμη;» Τότε οι στρατιώτες τον χτύπησαν με την ξιφολόγη στο λαιμό και στα πλευρά. Αυτά τα είδα με τα ίδια μου τα μάτια.

Στις 5 η ώρα το βράδυ της ίδιας μέρας, όταν ο αξιωματικός ο Tingoff μου ζήτησε 6.000 δραχμές για να αποφύγω τη φυλακή, του τα έδωσα. Οι Βούλγαροι, αποχωρώντας το βράδυ, πήραν μαζί τους αρκετά ζώα από το χωριό και στη συνέχεια πήγαν στη Μεσορόπη όπου και εκεί επιδόθηκαν στην ίδια διαδικασία. Στη συνέχεια οι Κομιτατζήδες ήρθαν στο χωριό και ζήτησαν από τους Ανδρέα Τάσου, Ευάγγελο Βλάσσο και Δημήτριο Θεοδώρου χρήματα, απειλώντας τους ότι θα τους σκότωναν αν δεν τους έδιναν. Ό,τι έλεγαν το έκαναν κιάλας. Ο πρώτος τους έδωσε 200 δραχμές, ο δεύτερος 1000 δραχμές, ο τρίτος 500 δραχμές και έτσι απέκτησαν την ελευθερία τους. Στις 5 Οκτωβρίου 1916 οι κάτοικοι του χωριού πήραν εντολή να το εκκενώσουν και να μεταβούν στην Ελευθερούπολη. Πριν οι κάτοικοι απομακρυνθούν άρχισε η λεηλασία του χωριού. Μόλις ο κόσμος έφτασε στην Ελευθερούπολη, πήρε εκ νέου διαταγή να επιστρέψουν στην Ποδογόριανη, όπου βρήκαν τα σπίτια τους τελείως άδεια. Προσωπικά κατόρθωσα να μείνω στην Ελευθερούπολη, την άλλη μέρα όμως με συνέλαβαν, με έστειλαν στη Δράμα και από εκεί στο Hissar στη Βουλγαρία, όπου παρέμεινα 40 μέρες υπό φύλαξη. Από εκεί μας έστειλαν στη Σόφια, όπου μας έκλεισαν στη φυλακή χωρίς άλλη τροφή παρά μόνο ψωμί. Σαράντα τρεις μέρες αργότερα με έστειλαν στο Hascovo, όπου εργαζόμουν δυο χρόνια σε ένα αλευρόμυλο. Τριάντα επτά άτομα χάθηκαν στο χωριό μας από βίαιο θάνατο. Ο πληθυσμός, μουσουλμανικός και ελληνικός, αριθμούσε πριν από την κατοχή 1070 άτομα, από τους οποίους οι 766 ήταν Χριστιανοί. Σήμερα απέμειναν 760, από τους οποίους οι 434 είναι Χριστιανοί. Εβδομήντα επτά σπίτια καταστράφηκαν και τώρα είναι ακατοίκητα. Άκουσα να λένε ότι μετά την αναχώρησή μου σημειώθηκαν στο χωριό πολλοί βιασμοί. Άκουσα επίσης ότι η Κατερίνα Φ., για να αποφύγει τον βιασμό, ρίχτηκε από το μπαλκόνι του σπιτιού της και έσπασε το αριστερό της γόνατο. Εκτός από τα νέα κορίτσια έχουν βιαστεί και άλλες 30 γυναίκες. Από τα 8.000 πρόβατα και κατσίκια που είχαμε, σήμερα απέμειναν μόνο 50 κεφάλια ενώ από τα 300 μεγάλα ζώα δεν μας έμειναν παρά μόνο 13 γαϊδούρια. Είχαμε 600 βόδια και αγελάδες και

σήμερα δεν απέμειναν στο χωριό παρά μόνο δυο.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Κωνσταντίνος Αμπατζής, που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 39 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Παρέμεινα στο χωριό μου όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Άκουσα αυτά που κατάθεσε ο ιερέας και τα επιβεβαιώνω.

Μετά από την εκτόπιση του ιερέα οι Βούλγαροι μπήκαν στο σπίτι του Βασιλείου Δημάκη και άρπαξαν ότι βρήκαν στο σπίτι. Έφυγαν παίρνοντας μαζί τους τον πατέρα και τον γιο του. 15 – 20 μέρες αργότερα βρήκαμε τα πτώματά τους στην τοποθεσία Τσιφλίκ, σε απόσταση ενός τετάρτου της ώρας μακριά από το χωριό. Οι γυναίκες μας ενημέρωσαν για την παρουσία των πτωμάτων. Αλλά εξαιτίας της απαγόρευσης εξόδου από το χωριό δεν μπορέσαμε να πάμε προς τα εκεί. Με τον ίδιο τρόπο απήγαγαν τον Γεώργιο Ξυδά και τον γιο του Ιωάννη και τα πτώματα αυτών βρέθηκαν στο ίδιο μέρος όπου και τα πτώματα των προηγούμενων. Τον ίδιο καιρό απήγαγαν άλλους πέντε κατοίκους. Συνολικά δολοφόνησαν 37 άτομα. Ύστερα από τον εκτοπισμό των ανδρών του χωριού, επεδίωξαν επίσης να απαγάγουν γυναίκες και κορίτσια. Βούλγαροι στρατιώτες ήρθαν και μέρα μεσημέρι απήγαγαν δια της βίας τα τρία νεαρά κορίτσια του Δημητρίου Σ., τα οποία τα οδήγησαν στο σπίτι του Νικολάου Χρήστου, όπου τις ξεγύμνωσαν τελείως και τις βίασαν. Μια απ' αυτές, η Θ., πέθανε από τα χτυπήματα που της έδωσαν καθώς προσπαθούσε να αντισταθεί. Όσοι άνδρες απέμειναν στο χωριό συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν στο Dede-Balie¹, σε απόσταση δύο ώρες πορεία από την Ποδογόριανη, για να δουλέψουν στους δρόμους. Τους είχαν βασανίσει σε τέτοιο σημείο ώστε ο Χριστόδουλος Γιαννάκης, ο Ευάγγελος Γιαννάκης, ο Χριστόδουλος Παντάκης, ο Δημήτριος Κούτρας και ο Κωνσταντίνος Κούτρας βρήκαν τον θάνατο. Τους είδα εγώ ο ίδιος με τα μάτια μου να πέφτουν νεκροί κατά γης από τα χτυπήματα που τους έδωσαν. Εμένα τον ίδιο με χτύπησαν πολύ, ιδιαίτερα στην περιοχή των γεννητικών οργάνων, ώστε με άφησαν να επιστρέψω στο χωριό ως ανίκανος για εργασία. Είμαι ακόμα άρρωστος. Εβδομήντα επτά σπίτια από τα εκατόν τριάντα έχουν καταστραφεί. Από τους 800 χριστιανούς δεν απέμειναν παρά μόνο 400 – 410. Οι άλλοι πέθαναν από πείνα ή στην εξορία. Εγώ ο ίδιος βοήθησα στην ταφή 240 ατόμων. Η κτηνοτροφία εξαφανίστηκε σχεδόν ολοσχερώς.

¹ σημερινός οικισμός Γαληνός Καβάλας

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μιχαήλ Παπακωνσταντίνου** που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 53 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Στις 11 Αυγούστου 1916 έφτασαν στο χωριό μας οι Βούλγαροι. Την ημέρα εκείνη έλειπα και επέστρεψα την επόμενη στο χωριό. Στην αρχή η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν αρκετά καλή. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1916 με φυλάκισαν στη Μουσθένη με το πρόσχημα ότι είχα πει «Θα δείτε τι θα γίνει όταν ύστερα από λίγες μέρες θα έρθουν οι Αγγλογάλλοι». Η απελευθέρωσή μου στοίχισε 2.000 δραχμές, τις οποίες πλήρωσα σε έναν αξιωματικό του 38^{ου} συντάγματος και επέστρεψα στο χωριό. Στη συνέχεια, ύστερα από διαταγή μας έστειλαν στην Ελευθερούπολη αλλά στην επιστροφή μας βρήκαμε όλα τα σπίτια μας λεηλατημένα. Στις 4 – 5 Σεπτεμβρίου οι Τούρκοι αντικατέστησαν τα βουλγαρικά στρατεύματα. Τα βράδια που έκαναν περιπολίες στο χωριό απήγαγαν αρκετούς κατοίκους, πολλοί από τους οποίους δεν επέστρεψαν ποτέ στα σπίτια τους. Φοβήθηκα πολύ και προσέφυγα στο σπίτι του φίλου μου Κωνσταντίνου Μπρούσα στο ίδιο χωριό, όπου και παρέμεινα έξι μήνες. Κάποια μέρα δοκίμασα μια έκπληξη: ένας Τούρκος ήρθε και μου είπε ότι έναντι 20 λιρών θα με απαλλάξει. Δεν είχα τη δυνατότητα να τον πληρώσω και έτσι με συνέλαβαν και με οδήγησαν στη Δράμα, όπου παρέμεινα 11 μήνες φυλακή, τρεφόμενος με ψωμί 65 δράμια την ημέρα και με λάχανα. Στη Δράμα ήμουν μαζί με τους τέσσερις κατοίκους της Ποδογόριανης. Οι τρεις τους πέθαναν στη φυλακή και ο ένας από τα πολλά βάσανα. Αυτοί ήταν οι: Σταύρος Αβραάμ, Περικλής Σάμπα, Θωμάς Κυριακού. Ύστερα από τους έντεκα αυτούς μήνες της φυλακής επέστρεψα στην Ελευθερούπολη όπου με άφησαν ελεύθερο.

Ο μάρτυρας προσθέτει: «Ο πατέρας, η μητέρα μου και ένα κοριτσάκι 5 ετών, πέθαναν από την πείνα κατά τη διάρκεια της απουσίας μου. Όσο δε για το γιο μου που εκτοπίστηκε από τους Βούλγαρους είναι ακόμα στη Βουλγαρία».

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ζήσης Φαρμακίδης** που γεννήθηκε στη Χαλκίδα, ηλικίας 29 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, επάγγελμα Λοχαγός Πεζικού, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση*

Ύστερα από διαταγή του διοικητή της Ελευθερούπολης και κατόπιν

καταγγελίας της Κατερίνης Φ., διεξήγαγα ανάκριση και παρατήρησα τα παρακάτω: Λίγο καιρό ύστερα από τον εκτοπισμό των ομήρων στη Βουλγαρία, ένας Βούλγαρος αξιωματικός που λεγόταν Ivanoff, υπολοχαγός, με συνοδεία ενός Τούρκου, ντόπιου κατοίκου της Ποδογόριανης, ο οποίος γνώριζε ότι η εν λόγω νεαρή κόρη ήταν μόνη της στο σπίτι της χωρίς κανένα προστάτη, μπήκε στο σπίτι της για να την βιάσει. Αυτή όμως βρήκε τον καιρό και από το παράθυρο έπεσε στο έδαφος για να σωθεί. Την άλλη μέρα την επισκέφτηκαν εκ νέου στο σπίτι της και η άτυχη νέα έπεσε και πάλι στο δρόμο. Αλλά δυστυχώς δεν μπόρεσε να σωθεί γιατί είχε σπάσει το πόδι της πέφτοντας στο έδαφος. Την μετέφεραν ακολούθως στο σπίτι της και ο Βούλγαρος αξιωματικός τη βίασε με άγριο τρόπο. Λίγες μέρες αργότερα ένας άλλος Βούλγαρος αξιωματικός, συνοδευόμενος από έναν στρατιωτικό γιατρό, την επισκέφτηκε στο σπίτι της και θέλησε επίσης να τη βιάσουν. Αλλά με την μεσολάβηση του πατέρα της αυτή σώθηκε. Αλλά ο αξιωματικός πάνω στο θυμό του, χτύπησε με το σπαθί του τον πατέρα της, ο οποίος τραυματίστηκε βαριά και υπέκυψε λίγες μέρες αργότερα. Ο γιατρός μπήκε στην κάμαρα της μικρής της αδερφής που ονομαζόταν Θωμαΐδα, την οδήγησε σε μια διπλανή κάμαρα και τη βίασε. Μερικές μέρες αργότερα πέθανε και αυτή. Ο Τούρκος που συνόδευε την πρώτη φορά το Βούλγαρο αξιωματικό, κατόρθωσε να φύγει ύστερα από την ανακατάληψη της περιοχής από τον ελληνικό στρατό και η σημερινή του κατοικία παραμένει άγνωστη. Δυο άλλοι Τούρκοι που βοηθούσαν τους Βούλγαρους στα εγκλήματα αυτά έχουν ήδη συλληφθεί και θα δικαστούν από το στρατοδικείο της Δράμας. Η εν λόγω νεαρή κοπέλα είναι ανάπηρη, από τότε είναι κουτσή. Δεδομένου ότι η ανάκριση αυτή έγινε επί τόπου από εμένα τον ίδιο, διαπίστωσα ότι τα $\frac{3}{4}$ των ελληνικών σπιτιών του χωριού της Ποδογόριανης έχουν κατεδαφιστεί από τους Βούλγαρους. Μπορώ μάλιστα να πω ότι οι περισσότερες γυναίκες του χωριού βιάστηκαν και έχασαν την παρθενιά τους από τους Βούλγαρους. Ο σχετικός φάκελος βρίσκεται στο στρατοδικείο της Δράμας. Στο χωριό Παλαιοχώρι παρατήρησα επίσης ότι πολλά σπίτια έχουν λεηλατηθεί. Στο συνοικισμό του Πλατανότοπου μάλιστα, βρίσκεται ένα πηγάδι όπου οι Βούλγαροι έριχναν τα πτώματα των θυμάτων τους. Αυτό το πηγάδι σφραγίστηκε από εμένα.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Στυλιανή θυγατέρα του Γεωργίου Γ., που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα νοικοκυρά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.

Μερικές μέρες ύστερα από την είσοδο των Βουλγάρων στο χωριό μας, Βούλγαροι στρατιώτες σκότωσαν στην αρχή τον πατέρα μου, ο οποίος επιδίωξε να φύγει και ύστερα τη μητέρα μου που βρισκόταν στον αλευρόμυλό μας. Σε λιγότερο από ένα μήνα μετά τη δολοφονία των γονιών μου, μια μέρα γύρω στο μεσημέρι, τέσσερις Βούλγαροι αξιωματικοί ήρθαν στο σπίτι μου. Ήμουν μόνη. Χωρίς να μου πουν τίποτα, με έπιασαν και μ' έριξαν στο πάτωμα πάνω σ' ένα χαλί. Τρεις απ' αυτούς με ακινητοποίησαν, ενώ ένας άλλος ξέσκισε το παντελόνι μου και με βίασε, παρά τα παρακάλια και τις φωνές μου, καθώς το σπίτι μας ήταν μοναχικό. Ύστερα από τον πρώτο αξιωματικό οι άλλοι τρεις έκαναν και αυτοί την ίδια δουλειά. Ύστερα απεχώρησαν όλοι μαζί. Λίγο αργότερα έμαθα ότι οι Βούλγαροι βίασαν και άλλα επτά κορίτσια από το χωριό μου.

***

Ελευθερούπολη, 15/ 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μαρία, θυγατέρα του Γεωργίου Β.** που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 22 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα αγρότισσα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Μια μέρα, ένα μήνα περίπου από την είσοδο των Βουλγάρων στο χωριό μου, βρισκόμουν στο σπίτι μου και έψηνα ψωμί. Η μητέρα μου που ήταν άρρωστη βρισκόταν σε ένα άλλο δωμάτιο. Ξαφνικά τέσσερις Βούλγαροι αξιωματικοί, των οποίων δεν γνωρίζω ούτε τα ονόματα, ούτε τους βαθμούς τους, μπήκαν στο σπίτι μου, με έπιασαν και με πήγαν σ' ένα άλλο δωμάτιο. Η μητέρα μου άκουσε τις φωνές μου, ήρθε σε βοήθειά μου αλλά ένας από τους αξιωματικούς την εμπόδισε και έτσι η μητέρα μου δεν μπορούσε να με βοηθήσει γιατί με μετέφεραν σε άλλο πάτωμα του σπιτιού. Οι τέσσερις αξιωματικοί με πήγαν σ' ένα άλλο δωμάτιο παρά την αντίστασή μου, μ' έριξαν πάνω σ' ένα καναπέ και ο ένας μετά τον άλλο με βίασαν και οι τέσσερις. Ήμουν λιπόθυμη για μία ώρα περίπου, έπειτα αντιλήφθηκα τα αίματα. Αλλά οι αξιωματικοί είχαν ήδη απομακρυνθεί. Μετά διηγήθηκα στη μητέρα μου το πάθημά μου. Η μητέρα μου πέθανε από πείνα, η οποία επικρατούσε στη διάρκεια της παραμονής των Βουλγάρων στην Ποδογόριανη. Γνωρίζω ότι οι Βούλγαροι αξιωματικοί και στρατιώτες βίασαν και έξι άλλα κορίτσια στο χωριό μας. Αυτές είναι οι: Χρυσάνθη Κ., Στυλιανή Γ., Κατερίνα Κ., Μαγδαληνή Σ., Κατερίνα Φ. και κάποια Ζωίτσα. Όλα τα κορίτσια ήρθαν εδώ για να καταθέσουν.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 25 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Χρυσάνθη Κ.** που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 22 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ύστερα από την κατοχή της Ποδογόριανης οι Βούλγαροι άρχισαν να λεηλατούν τα σπίτια και να αρπάζουν τα ζώα. Μας πήραν δυο βόδια, ένα μουλάρι, μερικά πρόβατα και κατσίκια. Στη συνέχεια έπιασαν ένα από τα αδέρφια μου, το φυλάκισαν στην Ελευθερούπολη, μετά τον πήγαν στη Δράμα κατηγορούμενο για κατασκοπεία. Εκεί πέθανε από τα βασανιστήρια πριν ακόμη δικαστεί. Ονομαζόταν Περικλής Κ. . Τα άλλα δυο μου αδέρφια πιαστήκανε λίγο αργότερα και μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία. Τον πατέρα μου τον έκλεισαν οι Βούλγαροι σε ένα σπίτι του χωριού μου και πέθανε εκεί από τις στερήσεις. Η μητέρα μου, οι άλλες δυο μου αδερφές και εγώ αναγκαστήκαμε να δουλέψουμε για το βουλγαρικό στρατό. Λίγες μέρες αργότερα εμάς τις τέσσερις μας πήγαν σ' ένα σπίτι του χωριού, όπου αφού μας ξεγύμνωσαν, μας έδειραν χωρίς να υπάρχει κανένας λόγος. Από τότε είμαστε συνέχεια στα καταναγκαστικά έργα. Λίγο καιρό αργότερα, με το πρόσχημα ότι η αδερφή μου η Θεοδώρα δεν απέδιδε στη δουλειά της, τη χτύπησαν τόσο πολύ που πέθανε δυο ώρες αργότερα. Τον Αύγουστο του 1917 βρισκόμουν μόνη στο σπίτι μου μαζί με την άλλη αδερφή μου τη Μαρία, τότε 16 ετών, όταν τρεις Βούλγαροι αξιωματικοί μπήκαν στο σπίτι. Κρυφτήκαμε στο υπόγειο, δυστυχώς όμως μας ανακάλυψαν, αφού έψαξαν όλο το σπίτι. Η αδερφή μου κατόρθωσε να φύγει. Ένας από τους αξιωματικούς με έπιασε, με έριξε στο πάτωμα και απειλώντας ότι θα με σκότωνε, με βίασε. Έφυγα στη συνέχεια στη Μεσορόπη, όπου παρέμεινα τρεις μήνες, και μετά επέστρεψα στην Ελευθερούπολη, όπου παρέμεινα μέχρι την ημέρα της ανακατάληψης της Ελευθερούπολης από τον ελληνικό στρατό.

***

Ελευθερούπολη, 15/28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Κατερίνα Φ.**, άγαμη, που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη ηλικίας 20 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα αγρότισσα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Το Μάιο του 1917 ένας υπολοχαγός και δυο Βούλγαροι στρατιώτες (Υονανοφ, υπολοχαγός) μπήκανε στο σπίτι όπου ζούσα με τον πατέρα και τις 3 αδερφές μου. Μόλις μπήκαν, έβγαλαν τον πατέρα μου έξω κι εμένα, που ήμουν η πιο μεγάλη από τις αδελφές, οι στρατιώτες με έπιασαν και επεδίωξαν να με παραδώσουν στα χέρια του αξιωματικού. Με κτύπησαν

και πανικόβλητη καθώς προσπάθησα να σωθώ, πήδησα από το μπαλκόνι στην αυλή, από ένα ύψος 4 μέτρων περίπου. Έσπασα το δεξί μου γόνατο και από τότε έμεινα ανάπηρη. Οι στρατιώτες έτρεξαν στο κατόπι μου, με μάζεψαν και με έφεραν πάλι στο σπίτι, ενώ ο αξιωματικός ήταν μόνος στην κάμαρά μου. Παρά τους πόνους, τα δάκρυα και τις κραυγές μου με έριξε στο κρεβάτι και με ατίμασε. Ύστερα μ' εγκατέλειψε. Έμεινα μόνη στο κρεβάτι κλαίγοντας και φωνάζοντας ώσπου σε λίγο ήρθε ο πατέρας μου, που και αυτόν τον είχαν κτυπήσει, και μου έδωσε τις πρώτες βοήθειες. Παρέμεινα στο κρεβάτι τέσσερις μήνες. Ο πατέρας μου πέθανε λίγους μήνες αργότερα, μετά τα ακόλουθα γεγονότα: Είχαμε μετακομίσει στην Ελευθερούπολη. Οι Βούλγαροι ήρθαν και εκεί και έμαθαν το σπίτι που έμενα. Ο πατέρας μου, θέλοντας να με προφυλάξει, απέφυγε να τους πει που είχα κρυφτεί. Τον χτύπησαν άγρια και επιπλέον τον έδωσαν ένα γερό χτύπημα με την ξιφολόγχη, ώστε πέθανε στην αυλή. Οι αδελφές μου τρόμαξαν από αυτό που μου είχε συμβεί. Οι Βούλγαροι, αφού βίασαν εμένα, στη συνέχεια έπιασαν και τις άλλες δυο αδερφές μου και μετά την τρίτη, τη Θωμαΐδα (15 ετών). Όλες μας βιαστήκαμε από τους Βούλγαρους, η μία μετά την άλλη. Η τελευταία μάλιστα πέθανε λίγες ώρες μετά το βιασμό. Το περιστατικό συνέβη νωρίς το απόγευμα και η ίδια υπέκυψε με τη δύση του ηλίου. Είμαι πια μόνη στον κόσμο, απομονωμένη και φτωχή. Ό,τι είχαμε μας τα πήραν όλα και τώρα βρίσκομαι σε πλήρη αθλιότητα.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Μαγδαληνή Σ. που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 17 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα καπνεργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Πριν από δυο χρόνια, το καλοκαίρι, ενώ δουλεύαμε στα χωράφια μαζί με τη μητέρα μου, μας πλησίασε ένας Βούλγαρος, έβγαλε το περιστροφό του και αφού χτύπησε τη μητέρα μου, αγκάλιασε εμένα, με έριξε στο έδαφος και παρά τις κραυγές μου και τις προσπάθειές μου να τον αποφύγω, με βίασε. Η μητέρα μου και εγώ, παραλύσαμε από το φόβο του περιστροφού του.

***

Ελευθερούπολη 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Κατερίνα Ε.** που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 15 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Μερικούς μήνες πριν την επιστροφή των ελληνικών στρατευμάτων, ένας στρατιωτικός Βούλγαρος γιατρός, συνοδευόμενος από έναν δεκαεννέα, ήρθε στο σπίτι όπου διέμενα με τους γονείς μου και με ζήτησε. Έλειπα στο χωριό Πλατανότοπος, όπου εργαζόμουν στο θερισμό. Έδειραν τους γονείς μου άσχημα, ο πατέρας μου πέθανε 15 μέρες αργότερα και η μητέρα μου πέντε μέρες πριν απ' αυτόν. Ο Βούλγαρος γιατρός ήρθε στο σπίτι μου πριν πεθάνουν οι γονείς καθώς και οι δυο τους ήταν άρρωστοι στο κρεβάτι από τα χτυπήματα που πήραν. Ήταν μέρα μεσημέρι. Ο γιατρός είχε μαζί του έναν δεκανέα. Μ' έκλεισαν σ' ένα δωμάτιο πλάι σ' αυτό που βρίσκονταν μέσα οι άρρωστοι γονείς μου. Ο γιατρός μ' έριξε στο πάτωμα (ο δεκανέας είχε αναχωρήσει) και ασέλγησε εις βάρος μου. Φώναξα, προσπάθησα να του ξεφύγω, αλλά κανείς δεν μπορούσε να με υπερασπίσει. Μόνο ο γιατρός κατάλαβε την αντίστασή μου.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Παγώνα Π.**, σύζυγος του Π. Ο. που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 55 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Ο πατέρας μου, η μητέρα μου κι ο αδερφός μου πέθαναν από πείνα στο χωριό. Ο σύζυγός μου πέθανε στη Βουλγαρία από τα βασανιστήρια, στο Kitcheno. Ήμουν μόνη στο σπίτι όταν δυο Βούλγαροι ήρθαν εκεί. Ήταν ένας γιατρός και ένας επιλοχίας. Μου ζήτησαν να τους αναφέρω ονόματα κάποιων γυναικών και κοριτσιών που να εκδίδονται επί χρήμασι. Όταν εγώ αρνήθηκα, με χτύπησαν, με έριξαν στο χώμα, με κράτησαν από τα χέρια και τα πόδια και με χτύπησαν με μια σιδερόβεργα. Πήγα να διαμαρτυρηθώ στο δήμαρχο Κωνσταντίνο Τοπάζη, αλλά αυτός δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Μας απαγόρευσαν την έξοδο από το χωριό αν θέλαμε να μαζέψουμε αγριόχορτα ή καμιά χελώνα για να φάμε. Ο κόσμος πέθανε από την πείνα. Όταν μια μέρα είχα βρει μια χελώνα και την μαγειρέυα, Βούλγαροι στρατιώτες έριξαν κάτω το περιεχόμενο της κατσαρόλας μου.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Souleiman Feizoula**, που γεννήθηκε στην Ποδογόριανη, ηλικίας 60 ετών, κάτοικος Ποδογόριανης, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Μόλις μπήκαν οι Βούλγαροι στη Ποδογόριανη, άρχισαν να μπαίνουν στα σπίτια και να αρπάζουν ό,τι έβρισκαν εκεί. Βίαζαν τις γυναίκες χωρίς να κάνουν διάκριση εάν ήταν παντρεμένες ή όχι. Προσπάθησαν να βιάσουν επίσης και τις Τουρκάλες, αλλά αυτές τους απέφευγαν και κρυβόντουσαν στα χωράφια. Ήμουν παρών στο σπίτι του Χαρισάν Γιαννάκη, όπου τρεις Βούλγαροι αξιωματικοί και πολυάριθμοι στρατιώτες μπήκαν μέσα και έκαναν μια εκτεταμένη έρευνα αναζητώντας χρήματα. Είδα επίσης να κλέβουν από εκεί χρήματα αλλά δεν γνωρίζω ακριβώς το ποσό. Στη συνέχεια τους έδειραν πολύ με ξύλα και ο Γιαννάκης πέθανε από τους ξυλοδαρμούς. Ήμουν επίσης παρών όταν οι Βούλγαροι έδερναν άγρια τον Παπαγιώργη, τον Γεώργιο Κεσσά και πολλούς άλλους των οποίων δεν θυμάμαι τα ονόματα. Οι Βούλγαροι έδερναν τα άτομα αυτά γιατί αυτοί δεν τους έδιναν τα χρήματα που ζητούσαν. Έμαθα επίσης ότι οι Βούλγαροι έμπαιναν στα διάφορα σπίτια και βίαζαν τις παρθένες. Θυμάμαι τα ονόματα μερικών από τα κορίτσια αυτά: τα κορίτσια του Κ., του Ευαγγέλου Κ.. Οι Βούλγαροι επέταξαν όλα τα ζώα του χωριού μας: βόδια, αγελάδες, πρόβατα και κατσίκια. Υπολογίζω τον αριθμό των προβάτων σε 6.000 και 200 μουλάρια και άλογα. Με λίγα λόγια κανένα ζώο δεν βρίσκεται πια στο χωριό μας. Μερικά από τα ζώα αυτά προορίζονταν για το βουλγαρικό στρατό, τα άλλα τα οικειοποιήθηκαν οι στρατιώτες, οι οποίοι τα πουλούσαν ή τα έσφαζαν. Εμένα τον ίδιο με χτύπησαν οι Βούλγαροι. Μπήκαν επίσης στο σπίτι και μου κατέσχεσαν τα ζώα και μου απέσπασαν 100 Ναπολεόνια. Συνέλαβαν όλο τον άρρενα πληθυσμό του χωριού μου και τους έστειλαν ως ομήρους σε διάφορα μέρη. Δεν μπορώ να προσδιορίσω τον αριθμό των ομήρων που απήγαγαν.

Σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής, οι Βούλγαροι μας απαγόρευσαν αυστηρά την έξοδο από το χωριό για τη συγκομιδή της παραγωγής. Απαγόρευσαν επίσης την εισαγωγή τροφίμων. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι σκοπός των Βουλγάρων ήταν ο θάνατος όλων των κατοίκων του χωριού.

***

Ποδογόριανη, 23 Φεβρουαρίου /8 Μαρτίου 1919

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ

Σήμερα στις 23 / 8 Μαρτίου 1919 οι αντιπρόσωποι της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Σερβίας, μετέβηκαν στην Ποδογόριανη με βοηθό τον Μιχάλη Σακελιάνδη, έπαρχο Ελευθερούπολης, ο οποίος εκτελούσε χρέη διερμηνέα. Ενώπιόν τους εμφανίστηκαν οι παρακάτω μάρτυρες, οι οποίοι αφού έδωσαν τον καθορισμένο όρκο, έκαναν τις ακόλουθες έγγραφες αναφορές.

1^{ος} Μάρτυρας : *Κωνσταντίνος Νικολάου, 22 ετών, γεννήθηκε και κατοικεί στην Ποδογόριανη, επάγγελμα παντοπώλης.*

Οι Βούλγαροι εισέβαλλαν στο χωριό τον Αύγουστο του 1916. Τον Ιούνιο του 1917 συγκέντρωσαν 150 άνδρες ηλικίας 15 – 60 ετών, μεταξύ των οποίων ήμουν εγώ, ο θείος μου και ο νεότερός μου αδερφός. Μας εξόρισαν στη Βουλγαρία, στη Soumla. Μετά την παραμονή μας δεκαπέντε μέρες στη Soumla, μας έστειλαν 3.000 άνδρες στο Carnabat. Η κατάσταση εκεί ήταν πολύ δύσκολη. Η τροφή ήταν ανεπαρκής, οι φρουροί μας πουλούσαν το ψωμί 40 δραχμές την οκά. Μεταξύ μας αυτοί που είχαν χρήματα δωροδοκούσαν τους φρουρούς και δεν πήγαιναν στη δουλειά. Όσο για μας τους άλλους, δουλεύαμε στην κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής. Η τροφή μας αποτελείτο από ένα ξερό ψωμί και από μια σούπα από φασόλια, που τις περισσότερες φορές δεν βρίσκαμε μέσα ούτε ένα φασόλι.

Λίγο καιρό ύστερα από την παραμονή μας στο Carnabat μεταφερθήκαμε στο Kitcheno. Υπολογίζω σε 15.000 τους Έλληνες και 12.000 τους Σέρβους που εργαζόμασταν στο Kitcheno, στη σιδηροδρομική γραμμή Uskub-Priler. Στον αριθμό αυτό συμπεριλαμβάνονταν 850 κάτοικοι της Μεσορόπης, της Ποδογόριανης, της Μουσθένης, Ελευθερούπολης, Soubaskewoi¹ κτλ. Ο αριθμός τους μειώθηκε σε 50 μέσα σε έξι μήνες, εξαιτίας των θανάτων που οφείλονταν στα βασανιστήρια, στις στερήσεις και στις κακομεταχειρίσεις. Ένας επιλοχίας μας ανάγκασε να σκάψουμε τους τάφους προσωπικά. Εγώ έθαψα τρία άτομα. Οι άρρωστοι υποχρεώνονταν να εργαστούν όπως και οι άλλοι κάτω από την απειλή τιμωρίας. Οι επιδημίες, ιδίως ο εξανθηματικός τύφος, που οφείλονταν στην έλλειψη μέτρων υγιεινής, σκότωσαν επίσης πολλούς από εμάς. Ένα νοσοκομείο στο οποίο νοσηλεύονταν μερικοί ασθενείς κήκε μια μέρα και πολλοί από αυτούς χάθηκαν στις φλόγες. Όλα μας τα

¹ σημερινός οικισμός Νέο Σούλι Σερρών

χρήματα, τα προσωπικά είδη που είχαν κάποια αξία, τα εμβάσματα που μας έστελναν από το σπίτι, τα έκλεβαν οι φρουροί.

Ένας αξιωματικός μας έκανε τακτικά έρευνα για αυτά. Η μερίδα του ψωμιού που μας έδιναν ήταν 100 δράμια περίπου την ημέρα. Το σπίτι μου στην Ποδογόριανη το κατέστρεψαν και το μαγαζί μου το καταλήστεψαν.

2^{ος} Μάρτυρας : *Η Αργυρή, χήρα Γεωργίου Ρ. 38 ετών, που γεννήθηκε και διαμένει στην Ποδογόριανη κατέθεσε:*

Ο άνδρας μου ήταν γεωργός στην Ποδογόριανη και μαζί με το παιδί μας, 15 ετών, τους έπιασαν και τους πήγαν να εργαστούν στην περιοχή των Ελευθερών. Δεν τους είδα ποτέ πια. Τους σκότωσαν στο μέρος όπου δούλευαν χωρίς να ξέρω ακριβώς που ήταν το μέρος αυτό. Δυο άτομα από την Αυλή μου είπαν για το θάνατό τους. Τους έχουν σκοτώσει σ' ένα μέρος δίπλα στις Ελευθερές. Κάποια μέρα, συντροφιά με μια άλλη γυναίκα τη Βαγγελιώ, πηγαίναμε στο μύλο και μας σταμάτησαν δυο Βούλγαροι στρατιώτες. Η Βαγγελιώ κατάφερε να φύγει. Οι στρατιώτες τότε όρμησαν σε μένα, ασέλγησαν επάνω μου και ύστερα με έριξαν σ' ένα λάκκο. Οι Βούλγαροι στρατιώτες έμπαιναν με τη βία σε όλα τα σπίτια και όταν δεν κατάφερναν να βιάσουν τα κορίτσια, επιδίδονταν στη λεηλασία και στην καταστροφή ακόμη του σπιτιού.

Ένας Βούλγαρος γιατρός, θέλοντας να βιάσει μια νεαρή κοπέλα, κάλεσε τη μητέρα της που ονομαζόταν Κυριακή στο σπίτι του. Αυτή όμως απέφυγε να παραδώσει την κόρη της που ονομαζόταν Ιτιά, με αποτέλεσμα να την κλείσουν σ' ένα δωμάτιο και να την αφήσουν εκεί νηστική για δυο μέρες.

3^{ος} Μάρτυρας : *Η Κατερίνη Ν., χήρα του Ν. Βασιλείου, 20 ετών, που γεννήθηκε και διαμένει στη Ποδογοριανή δήλωσε:*

Ο σύζυγός μου (30 ετών) χτυπήθηκε άγρια με ξύλο σε μια περιοχή του Ορφανίου, όπου υποχρεώθηκε να δουλέψει στα χαρακώματα. Ο αδερφός μου και ο γαμπρός μου τον έφεραν στο σπίτι μας μισοπεθαμένο, δεν μπορούσε να σταθεί όρθιος. Ύστερα από ένα μήνα άρρωστος στο κρεβάτι, πέθανε από το ξύλο που του έδωσαν. Μετά από την κηδεία του συζύγου μου ένας Βούλγαρος αξιωματικός ήρθε μια μέρα στο σπίτι μου συνοδευόμενος από έναν στρατιώτη. Ήθελε να με βιάσει και καθώς εγώ πρόβαλα μεγάλη αντίσταση, με χτύπησε άσχημα και ύστερα με βίασε. Ο ιπποκόμος του με κρατούσε ακίνητη καθώς ο αξιωματικός προέβαινε σ' αυτή την αισχρή πράξη. Μια βδομάδα αργότερα, ο ίδιος ο Βούλγαρος αξιωματικός ήρθε στο σπίτι μου και αφού με χτύπησε άγρια, ασέλγησε εκ

νέου εις βάρος μου. Το σπίτι μου το κατέστρεψαν, έτσι το εγκατέλειψα και πήγα να ζήσω μαζί με τους γονείς μου. Το χωριό αποδεκατίστηκε από την πείνα. Υποχρεώθηκα να πουλήσω τα πάντα για να αγοράσω ψωμί, καθώς η τιμή ήταν 20 λέβα η μισή οκά. Πολλά άτομα πέθαναν από στερήσεις και την κακομεταχείριση. Ο αδερφός, μου που οδηγήθηκε στην εξορία, πέθανε εκεί. Από τον καιρό που με βίασαν παραμένω άρρωστη, το αριστερό μου χέρι είναι αδύνατο να εργαστεί.

***

4^{ος} Μάρτυρας : *Ο Ανδρέας Τάσου 58 ετών, που γεννήθηκε και κατοικεί στην Ποδογόριανη, γεωργός, καταθέτει:*

Ένας Βούλγαρος λοχίας με κάλεσε στο σχολείο και μου ζήτησε όπλα. Δεν μπορούσα να του τα δώσω. Τότε οι στρατιώτες με κτύπησαν με τα μπαστούνια τους στο σώμα και στα πόδια ώστε γέμισα αίματα και το δεξί μου χέρι και πόδι, από το ξύλο, έμειναν παράλυτα. Δεν μπορώ να σηκώσω το χέρι μου και χρειάζομαι βοήθεια όταν πρόκειται να φορέσω ρούχα. Κάπου 15 άτομα που συγκεντρώθηκαν στο σχολείο, όλοι δάρθηκαν άγρια. Όλοι αρρωστήσαμε μετά από αυτό και ο Ιωάννης Χαριζάνης πέθανε το άλλο πρωί στο σπίτι του όπου μεταφέρθηκε. Επειδή ήμουν ανίκανος για κάθε δουλειά, δεν με εκτόπισαν στη Βουλγαρία. Πήγαν όμως εκεί τα δυο μου παιδιά, επέζησαν και επέστρεψαν. Στις 9 Οκτωβρίου Βούλγαροι στρατιώτες μπήκαν στο σπίτι μου, ανάγκασαν τη γυναίκα μου να τους δώσει ό,τι αντικείμενα αξίας είχαμε και τη χτύπησαν μάλιστα με τέτοια σκληρότητα, όπου από τότε έμεινε ανάπηρη και πέθανε μερικούς μήνες αργότερα. Ένας Βούλγαρος γιατρός, που έμενε στο σπίτι του ιερέα, βίασε πολλές γυναίκες, τις οποίες υποχρέωνε να τον επισκέπτονται τακτικά. Κάποια μέρα που πήγα να μ' εξετάσει, μου ζήτησε να του αναφέρω που βρίσκονταν τα νεαρά κορίτσια, τα ονόματα των οποίων είχε γραμμένα σε ένα σημειωματάριο.

Περισσότερα από 75 σπίτια έχουν εκθεμελιωθεί. Διακόσια πενήντα άτομα έχουν πεθάνει από έλλειψη τροφής, ζούσαμε τρώγοντας κυρίως αγριόχορτα ή πουλούσαμε ό,τι είχαμε για να προμηθευτούμε λίγο ψωμί σε υπέρογκες τιμές.

***

5^{ος} Μάρτυρας : *Ο Δημήτρης Γιαννακούδης, 70 ετών, που γεννήθηκε και διαμένει στην Ποδογόριανη, γεωργός, κατέθεσε:*

Είχα τρεις γιους από τους οποίους ο ένας σκοτώθηκε εδώ με χτυπήματα ξιφολόγχης από Βούλγαρους στρατιώτες. Ονομαζόταν Γιαννάκης

Γιαννακούδης. Την ημέρα που συγκέντρωσα τους άνδρες στο σχολείο για να καταθέσουν τα όπλα ήταν άρρωστος στο κρεβάτι. Τον υποχρέωσαν να σηκωθεί χτυπώντας τον άγρια και καθώς δεν μπορούσε να περπατήσει, τον έριξαν στο έδαφος και διαπέρασαν το σώμα του με ξιφολόγχες. Την ίδια νύχτα πέθανε. Τα άλλα δυο μου παιδιά τα εξόρισαν στη Βουλγαρία. Ο ένα από τους δυο πέθανε εκεί και άφησε εδώ τη γυναίκα του χήρα με ένα αγόρι. Αυτός που πέθανε εδώ, άφησε μια χήρα και δυο παιδιά.

Μεταξύ των νεκρών της Ποδογόριανης είναι και δυο γυναίκες, η Αικατερίνη Α. και η Μαρία Κ.. Τις βρήκανε στο δρόμο που οδηγεί στο μύλο με κομμένο το λαιμό από μαχαίρι και καθώς έλεγαν τότε, πριν τις δολοφονήσουν οι Βούλγαροι τις είχαν βιάσει..

Περισσότερα από 250 άτομα πέθαναν από τις στερήσεις αφού ικανοποιούσαμε την πείνα μας τρώγοντας αγριόχορτα, φίδια και ψόφια άλογα. Πολλά από τα σπίτια κατεδαφίστηκαν, τα τρία δικά μου σπίτια και το μαγαζί έχουν εκθεμελιωθεί. Με έδιωξαν από το σπίτι μου και αμέσως με σκαπάνες επιδόθηκαν στην καταστροφή του. Ήταν Βούλγαροι στρατιώτες αυτοί που το έκαναν. Όταν πήγα να διαμαρτυρηθώ σ' ένα Βούλγαρο αξιωματικό μ' έδιωξε με κλωτσιές.

***

6^{ος} Μάρτυρας : *Ο Κυριάκος Αποστόλου Αμπατζής, 29 ετών, γεννήθηκε και διαμένει στην Ποδογόριανη, κατέθεσε:*

Για να γίνει η παράδοση των όπλων οι Βούλγαροι συγκέντρωσαν τους άνδρες στο σχολείο. Είδα ο ίδιος την περίπτωση αυτή. Το Γιάννο Παπακαραγιάννη, 55 ετών, τον έριξαν στο έδαφος, τον κρατούσαν τέσσερις Βούλγαροι στρατιώτες, ενώ πολλοί άλλοι, ένας αξιωματικός και ένας λοχίας, τον κτύπησαν πολλές φορές με χοντρό ξύλο στο κεφάλι και στο σώμα. Δεν μπορούσε να βαδίσει, τον μετέφεραν στο σπίτι του και πέθανε λίγες ώρες αργότερα. Οι κραυγές των ανδρών που τους έδερναν στο σχολείο ακούγονταν σ' όλο το χωριό. Ήταν μια ντροπή απερίγραπτη. Τα βάσανά μας εδώ ολοκληρώθηκαν με πολυάριθμους θανάτους. Μη θέλοντας να αναφέρω τα μέρη στα οποία κρύβονταν κάποια άτομα από τη Μεσορόπη, με έβαλαν στη φυλακή. Εκεί με κρέμασαν από τα πόδια και με έδερνε κάθε βράδυ ο υπολοχαγός Detzof, ο οποίος ήταν από τη Μεσορόπη. Με εξόρισαν στη Βουλγαρία το 1917 στη Maritza. Από την ομάδα μου που ήμασταν 700, δεν απέμειναν παρά μόνο 25.

***

Paleochori¹**Πίνακας με βάση τις δηλώσεις των κοινοτικών αρχών**

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	700
Σημερινός πληθυσμός	560
Διαφορά	140
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	67
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	105
Επέστρεψαν	84
Σπίτια που καταστράφηκαν	1
Κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους	
Βόδια και αγελάδες	160
Μουλάρια	50
Γαϊδούρια	78
Κατσίκια και πρόβατα	800

Σημειώθηκαν 4 βιασμοί στο χωριό

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μερσίνα Αθ.**, που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Τον Ιούνιο του 1917 όταν ο σύζυγός μου είχε εξοριστεί στη Βουλγαρία, οι Βούλγαροι ήρθαν στο σπίτι μου κάποια μέρα και λήστεψαν όλα μου τα υπάρχοντα. Έλειπα στα χωράφια. Τη μητέρα μου που ήταν μόνη στο σπίτι, την έριξαν κάτω και την κακοποίησαν. Όταν το βράδυ επέστρεψα στο σπίτι, είχα και εγώ την ίδια τύχη και έπρεπε να πάω να μείνω στο σπίτι της μητέρας μου. Όλο το εσωτερικό του σπιτιού είχε καταστραφεί. Η στέγη είχε αφαιρεθεί, τα παράθυρα και οι πόρτες είχαν αρπαχτεί και δεν ήξερα πώς να αντιμετωπίσω την κατάσταση αυτή. Ο άνδρας μου πέθανε στο Carnabat. Τον έβγαλαν άρρωστο από το νοσοκομείο και ενώ τον πήγαιναν στο στρατόπεδο, έπεσε νεκρός μπροστά στην πύλη. Έμεινα χήρα με δυο παιδιά, το ένα 4 και το άλλο 6 χρονών, με το σπίτι μου κατεστραμμένο. Υποχρεώθηκα μαζί με άλλους κατοίκους να εργαστώ στους δρόμους, σε αγγαρείες... Υπέφερα πολύ, μα πάρα πολύ, με όλους τους άλλους συγχωριανούς μου, οι περισσότεροι από τους οποίους

¹ Παλαιοχώρι

πέθαναν από τις στερήσεις όπως και η μητέρα μου που πέθανε από την πείνα. Ο αδερφός μου Βασίλειος Τασουδής, που εξορίστηκε στη Βουλγαρία, κατέρρευσε στη δουλειά. Κουνούσε μόνο το κεφάλι του. Τον απάλλαξαν και τον πήγαν στον νοσοκομείο, όπου παρέμεινε επτά μήνες. Επέστρεψε σε μια απελπιστική κατάσταση από την οποία δεν συνήλθε ακόμη. Είναι μόνος στον κόσμο, το πόδι του είναι σπασμένο και δεν μπορεί να περπατήσει.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μόσχω**, σύζυγος Χρήστου Βασίλη, που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα οικιακά, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Λίγες μέρες ύστερα από την είσοδο των Βουλγάρων στο Παλαιοχώρι μερικοί Βούλγαροι στρατιώτες ήρθαν στο σπίτι μας, όπου βρισκόμουν εγώ με τον πατέρα μου και με τα μικρά μου παιδιά. Ο σύζυγός μου ήταν ήδη εξορισμένος στη Βουλγαρία. Μου ζήτησαν χρήματα και καθώς εγώ αρνήθηκα να τους δώσω, μ' έριξαν στο χώμα, με χτύπησαν με τα ξιφί τους και μου αφαίρεσαν όλα τα κοσμήματα που είχα πάνω μου.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αθανάσιος Παπαποστόλου**, που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα αγρότης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση*

Είμαι κάτοικος του Παλαιοχωρίου, ένα χωριό που βρίσκεται σε μια απόσταση δυο ωρών από την Ελευθερούπολη. Το χωριό μας έχει 110 σπίτια. Τον Αύγουστο του 1916 ένα τμήμα του βουλγαρικού στρατού εισέβαλε στο χωριό. Έως το τέλος του Αυγούστου, εποχή κατά την οποία απεχώρησε ο ελληνικός στρατός, η διαγωγή των Βουλγάρων υπήρξε καλή. Αλλά λίγο αργότερα άρχισαν οι εκβιασμοί με το πρόσχημα ότι κατείχαμε όπλα. Μπαίνανε στα σπίτια μας, απομόνωναν τους ιδιοκτήτες σ' ένα δωμάτιο φρουρούμενους από ένα στρατιώτη και άρπαζαν ό,τι πολύτιμο εύρισκαν. Έτσι λεηλάτησαν και το σπίτι μου από όπου Βούλγαροι στρατιώτες πήραν 10 χρυσές λίρες Αγγλίας και ένα χρυσό δαχτυλίδι. Λεηλάτησαν επίσης τα σπίτια του Μιχαήλ Μούζη, του Γεωργίου Τόλια και Χρήστου Βασ. Σαμόλη. Στις 8 Μαρτίου 1917 ο Βούλγαρος διοικητής

που ονομαζόταν Petkoff, διέταξε τους στρατιώτες του να συγκεντρώσουν όλους τους κατοίκους στο σχολείο του χωριού. Πήρε 10 άτομα και τους οδήγησε στο σπίτι του Τριανταφυλλούδη. Εκεί ο διοικητής διέταξε τους στρατιώτες του να δείρουν τους κρατούμενους και τους ζήτησε χρήματα για να τους αφήσει ελεύθερους. Μεταξύ των ατόμων αυτών ήταν και ο Μιχαήλ Μούζης. Όταν επέστρεψε στο σχολείο, ήταν σε μια τέτοια κατάσταση που οι άλλοι χωρικοί μάζεψαν 4.000 φράγκα περίπου, τα παρέδωσαν στον Ahmet-bey, ο οποίος ήταν αντιπρόσωπος του Petkoff και αυτός αποχώρησε την άλλη μέρα από το χωριό μας.

Στις 22 Ιουνίου 1917 οι Βούλγαροι συνέλαβαν και εκτόπισαν σε διάφορα μέρη της Βουλγαρίας όλους τους άρρηνες κατοίκους, ηλικίας 15 – 40 ετών. Ο συνολικός αριθμός των εξόριστων ανερχόταν στους 106 ομήρους. Εμένα με εκτόπισαν στην Plevna, τον Μιχάλη Μπούζη τον εκτόπισαν στο Tscherebek, τον Γεώργιο Τόλια στο Kitcheno και τον Χρήστο Βασίλη στο Carnabat. Όλοι οι όμηροι του χωριού μας υποφέραμε πολλά. Ήμασταν υποχρεωμένοι να εργαστούμε στις αγγαρείες, σε χωματουργικές εργασίες, μεταφέροντας πέτρες και άλλα υλικά για την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής.

Η τροφή μας ήταν λιγοστή, 150 δράμια ψωμιού από καλαμπόκι και μια σούπα με λίγο σιτάρι. Μας έδερναν ανελέητα με το παραμικρό. Δουλεύαμε συνεχώς, 17 – 18 ώρες την ημέρα. Διαρκώς ήμασταν νηστικοί και ξυπόλυτοι. Κοιμόμασταν μέσα σε αχυροκαλύβες. Υπολογίζω ότι όλοι οι Έλληνες όμηροι στη Βουλγαρία ανέρχονταν σε 16.000, ίσως και περισσότερο. Η πλειοψηφία των ομήρων αυτών αρρώστησε, ιδιαίτερα στο Carnabat, και οι περισσότεροι από τους άρρωστους αυτούς πέθαναν.

Αφού ορκίστηκαν οι παρακάτω μάρτυρες: Μιχαήλ Μούζης, Γιώργος Τόλιας και Χρήστος Βασιλείου, δήλωσαν ότι συμφωνούν απόλυτα με το περιεχόμενο της κατάθεσης του μάρτυρα Αθανασίου Παπαποστόλου.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Παράσχος Τσεκίδης** που γεννήθηκε στην Αυλή, ηλικίας 48 ετών, επάγγελμα εργάτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση.*

Ήταν μήνας Αύγουστος όταν οι Βούλγαροι κατέλαβαν το χωριό μας την Αυλή. Λίγες μέρες μετά την κατοχή, άρχισαν να λεηλατούν ένα μέρος των σπιτιών, να αφαιρούν τις πόρτες, τα πατώματα, τις οροφές κτλ. Κατέσχεσαν όλα τα ζώα, μεγάλα και μικρά, τον αριθμό των οποίων δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω. Μας πήγαν να δουλέψουμε στις αγγαρείες,

φτιάχνοντας χαρακάματα για το βουλγαρικό στρατό, μέχρι την ημέρα του εκτοπισμού. Δυο – τρεις μήνες ύστερα από τη βουλγαρική κατοχή, έπιασαν τρία άτομα από το χωριό και από τότε κανείς δεν γνωρίζει τίποτα για την τύχη τους. Τα ονόματα αυτών των τριών προσώπων είναι: Δημήτριος Παπάζογλου, Νικόλαος Δημητρίου και Αδάμος Χριστοδούλου. Τον Ιούλιο εκτόπισαν όλο τον άρρενα πληθυσμό του χωριού Αυλή. Όλοι αυτοί ήταν περίπου 50 και τους εκτόπισαν στην Technitza και αργότερα στο Carnabat. Μας υποχρέωσαν να δουλέψουμε στη σιδηροδρομική γραμμή του Carnabat.

Για τροφή δεν μας έδιναν παρά ένα κομμάτι ψωμί, μια νερόσουπα και μερικά πιπέρια. Ύστερα από την ανακωχή μας πήγαν πεζούς με συνοδεία στη Σόφια. Ήμασταν περίπου 800 άτομα. Στο δρόμο δεν μας επέτρεπαν να προμηθευτούμε και να πιούμε νερό παρά μια φορά το 24ωρο. Το ταξίδι διήρκεσε 11 μέρες. Θυμούμαι πολύ καλά το ακόλουθο δυστύχημα. Στο δρόμο ένας από τους δικούς μας που ονομαζόταν Παρασκευάς Νικολάου, θέλοντας να πάρει ένα κρεμμύδι που ήταν πεταμένο στο δρόμο, χτυπήθηκε ανελέητα με το υποκόπανο και πέθανε δύο μέρες αργότερα στη Σόφια όπου τον μεταφέραμε εμείς οι ίδιοι.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Θεόδωρος Μάρκου** που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 61 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα γεωργός, κοινοτάρχης Παλαιοχωρίου, αφού ορκίστηκε έκανε την ακόλουθη κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Οι Βούλγαροι κατέλαβαν το Παλαιοχώρι το Σεπτέμβριο του 1916. Με την είσοδό τους άρχισαν την επίταξη των ζώων και της σοδειάς. Ληλάτησαν τα σπίτια. Αργότερα συνέλαβαν 110 άνδρες, τους οποίους έστειλαν να δουλέψουν στην αρχή στο Kinali, κοντά στην Ελευθερούπολη και στη συνέχεια τους εκτόπισαν στη Βουλγαρία. Ήμουν μέσα σ' αυτούς τους 100. Μας πήγαν στην αρχή στη Soumla και στη συνέχεια μας διασκορπίσαν σε διάφορα μέρη. Εμένα με πήγαν στο Rasgadi όπου επί 4-5 μήνες έσκαβα χαρακάματα που επικοινωνούσαν μεταξύ τους. Στη συνέχεια πήγαμε στο Roustchouk όπου μεταφέραμε κάρβουνο. Πέρασα εκεί 11,5 μήνες.

Τροφή λιγοστή, διαμονή σε αχυροκαλύβες, δουλειά υπερβολική, κακομεταχείριση κτλ.

Ο μάρτυρας επαναλαμβάνει στο σημείο αυτό αυτά τα οποία κατέθεσαν και άλλοι πολλοί μάρτυρες. Οι Βούλγαροι μου πήραν 150 λέβα που μου έστειλαν από το σπίτι. Επέστρεψα στο σπίτι μου τον Οκτώβριο του 1918.

Το χωριό μας είχε άλλοτε 700 κατοίκους περίπου. Δεν έμειναν σήμερα παρά μόνο 574 κάτοικοι. 15 σπίτια από το χωριό μας καταστράφηκαν από τους Βούλγαρους.

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Χρυσή Νικολάου Τιμοθέου που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα νοικοκυρά και έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Είκοσι μέρες μετά την άφιξη των Βουλγάρων, Βούλγαροι και Τούρκοι Κομιτατζήδες ήρθαν στο σπίτι μου και ζήτησαν το σύζυγό μου Δημοσθένη Τιμοθέου. Τους είπα ότι δεν βρίσκεται στο σπίτι, ήρθαν δεύτερη φορά και στη συνέχεια τρίτη. Τότε μας χτύπησαν άσχημα και οι εργάτες μου πρόδωσαν το μέρος όπου βρισκόταν. Είχε πάει στη Νικήσιανη, ένα γειτονικό χωριό, για να μην τον πιάσουν. Πήγαν στη Νικήσιανη, τον έπιασαν και τον έφεραν στο Παλαιοχώρι όπου του απέσπασαν 500 Ναπολέονια καθώς και τα περιδέραια και τα κοσμήματά μου. Στη συνέχεια τον πήγαν στην Ελευθερούπολη και τον έβαλαν φυλακή για πέντε μήνες. Αργότερα τον έστειλαν στη Δράμα, όπου παρέμεινε τέσσερις μήνες. Εκεί τον καταδίκασαν σε θάνατο με την κατηγορία της κατασκοπείας και τον κρέμασαν. Το σπίτι μου το έκαψαν, καταστράφηκε εξ ολοκλήρου και εγώ αναγκάστηκα να καταφύγω στο σπίτι του πατέρα μου.

Για να μείνω ελεύθερη ξόδεψα περισσότερα από 20.000 λέβα. 15.000 λέβα πλήρωσα στο Βούλγαρο δικηγόρο Mont-Sarakof αλλά δεν τελειώσαμε εδώ. Τα υπόλοιπα 5.000 λέβα τα έδωσα στον ίδιο δικηγόρο για δικαστικά έξοδα. Ο γιος μου, ηλικίας 18 ετών, ο Τιμόθεος, δεν εκτοπίστηκε. Ο κοινοτάρχης του χωριού πλήρωσε για μένα 25 Ναπολέονια για να τον αφήσουν ελεύθερο. Εμένα την ίδια όπως και όλες τις άλλες γυναίκες του χωριού, μας ανάγκασαν να δουλέψουμε στα στρατιωτικά έργα. Όλα τα ζώα και τα άλλα υπάρχοντά μου τα κατάσχεσαν.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

Η ονομαζόμενη Ελένη Β. το γένος Ν., γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 37 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα αγρότισσα, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Επιβεβαιώνω την κατάθεση της αδερφής μου Χρυσής Νικολάου

Τιμοθέου. Κατατρεγμένος από την ατυχία ο σύζυγός μου πιάστηκε για την ίδια υπόθεση με το γαμπρό μου Δημοσθένη Τιμοθέου, συνελήφθησαν την ίδια μέρα, τους φυλακίσανε μαζί και μαζί υπέφεραν τα βασανιστήρια. Αλλά αυτός δεν καταδικάστηκε και ζει ακόμη. Εν τούτοις εξορίστηκε στη Βουλγαρία απ' όπου επέστρεψε στο τέλος Οκτωβρίου του 1918 σε μια κατάσταση απελπιστική, που είναι αδύνατο να περιγραφεί. Ήταν καταβεβλημένος και μας διηγείτο συχνά τα όσα υπέφερε από τη σκληρότητα των Βουλγάρων. Οι κάτοικοι που παρέμεναν στο Παλαιοχώρι, υποχρεώθηκαν να εργαστούν για το βουλγαρικό στρατό και ως αμοιβή έπαιρναν ένα κομμάτι ψωμί. Όταν δούλευα, ένας Βούλγαρος στρατιώτης επιδίωξε να με βιάσει αλλά αντιστάθηκα όσο μπορούσα και κατόρθωσα να φύγω από τα χέρια του. Η κόρη μου, ηλικίας 14 ετών, εξορίστηκε στη Βουλγαρία, στην πόλη Vresono. Στην περιοχή Aitos ήταν ένας Βούλγαρος στρατιώτης που ονομαζόταν Petrof Dobref Opostol, ο οποίος την απήγαγε δια της βίας. Μέχρι σήμερα δεν άκουσα τίποτα νεότερο γι' αυτήν. Μας έγραψε μια φορά και μας είπε ότι την απήγαγαν με τη βία και ζήτησε από εμάς να την απελευθερώσουμε αλλά δεν έχουμε από τότε άλλες ειδήσεις. Η κόρη μου ονομάζεται Χαρίκλεια Β.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Μαρία Γ.**, που γεννήθηκε στη Μεσορόπη, ηλικίας 55 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, επάγγελμα μαία, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Όταν οι Βούλγαροι μπήκαν στο χωριό, άρχισαν αμέσως να κακοποιούν τον πληθυσμό. Εμένα την ίδια με χτύπησαν άγρια γιατί δε θέλησα να τους δώσω κάτι ρούχα που μου ζήτησαν οι στρατιώτες που γύριζαν κι έκαναν έρευνα στα σπίτια. Είχα μια ανιψιά που την είχε βιάσει ένας Βούλγαρος στρατιώτης. Έμεινε έγκυος και πέθανε λίγο πριν γεννήσει. Γνώριζα επίσης ότι δυο άλλες κοπέλες, οι αδελφές Μαρία Ε. και Α. Ε., έχουν και αυτές βιαστεί (από Βούλγαρους στρατιώτες). Ο πατέρας τους, ακούγοντας τις κραυγές τους, έτρεξε να τις βοηθήσει αλλά οι στρατιώτες τον πυροβόλησαν στο κεφάλι και έχασε τις αισθήσεις του. Κάποια άλλη γυναίκα, η Λ. Πασχαλίτσα, είχε και αυτή βιαστεί από Βούλγαρο στρατιώτη παρά τις προσπάθειες των γονιών της να τη βοηθήσουν. Όλα αυτά τα κορίτσια τα έχω περιποιηθεί εγώ ως μαία και οι ίδιες μου διηγήθηκαν τα παθήματά τους. Ανακεφαλαιώνοντας, τέλος, βεβαιώνω ότι οι Βούλγαροι είναι υπεύθυνοι για κάθε είδους εγκλήματα που είναι

αδύνατον να περιγραφούν και ξεπερνούν κάθε φαντασία.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γιαννάκης Δίκλων**, που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 68 ετών, επάγγελμα αγρότης, κάτοικος Παλαιοχωρίου, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Όταν ήρθαν οι Βούλγαροι παρέμειναν ήσυχοι για τέσσερις πέντε μέρες. Ύστερα άρχισαν τις λεηλασίες, βασάνιζαν τους άνδρες και βίαζαν τις γυναίκες. Συνέλαβαν στους άνδρες και στους ανάγκασαν να εργαστούν. Τα δυο μου κορίτσια μου τα πήραν από το σπίτι δια της βίας. Τα πήγαν σ' ένα μέρος των Ελευθερών, όπου για 4-5 μήνες εργάζονταν στα χαρακώματα. Ύστερα επέστρεψαν στο χωριό σε μια κατάσταση απελπιστική και χρειάστηκε να περάσουν πολλοί μήνες περιποίησης και φροντίδας για να επανέλθει η υγεία στους.

Για τροφή τους έδιναν μόνο 50 δράμια ψωμί και μια άθλια σούπα. Λίγο αργότερα μας υποχρέωσαν να δουλέψουμε στα στρατιωτικά έργα του χωριού. Ο γιος μου ηλικίας 25 ετών, εξορίστηκε στη Βουλγαρία το έτος 1917. Πέθανε στην ομηρία από τα βασανιστήρια γιατί δεν του έδωσαν τα χρήματα που του στέλναμε από εδώ. Το Παλαιοχώρι υπέφερε πολύ από την πείνα. Περισσότερα από 80 άτομα πέθαναν στο χωριό από τη φτώχεια, τις ελλείψεις, ιδιαίτερα τους τρεις πρώτους μήνες του 1917 (Ιανουάριο, Φεβρουάριο, Μάρτιο). Υπήρχαν στο χωριό 120 σπίτια και δεν έμειναν σήμερα παρά 100 – 102 σπίτια. Όλα τα υπόλοιπα καταστράφηκαν από τα θεμέλια. Οι κάτοικοι που ανέρχονταν σε 790, τώρα είναι 574. Οι υπόλοιποι πέθαναν ή εδώ ή στην εξορία. Όλα τα ζώα του χωριού κατασχέθηκαν από τους Βούλγαρους, δεν έμειναν παρά λίγα ζώα και αυτά ανήκουν στους Μουσουλμάνους.

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ηλίας Πέτρου Μανδύλης**, που γεννήθηκε στο Αργυρόκαστρο (Ηλείου), ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Έφυγα από το χωριό μου και πήγα στην Ελευθερούπολη όταν ήρθαν οι

Βούλγαροι. Κρυβόμουν στην Ελευθερούπολη πέντε μήνες σ' ένα σπίτι ιδιοκτησίας μου. Μια διαταγή του διοικητή καθόριζε ότι όλοι οι άνδρες από 15 – 62 ετών έπρεπε να παρουσιαστούν στην πλατεία. Συμμορφωθήκαμε με τη διαταγή διότι όποιος δεν παρουσιαζόταν στην πλατεία χωρίς άλλη διαδικασία, τον σκότωναν και άρπαζαν το σπίτι του. Μόλις γράφτηκα, εκτοπίστηκα στη Μήδεια, στην παραλία, όπου εργαζόμουν στα καταναγκαστικά έργα. Όταν οι μουσουλμάνοι του χωριού έμαθαν ότι είμαι ζωντανός, με κατηγόρησαν για κατασκοπία και με φυλάκισαν στην Ελευθερούπολη, όπου έμεινα φυλακισμένος 61 μέρες. Τις πρώτες 6 μέρες δεν μου έδωσαν απολύτως τίποτε να φάω, ούτε νερό. Κάποια μέρα, αφού με έδειραν άγρια, μου απέσπασαν 200 δραχμές τις οποίες είχα μαζί μου. Η τιμωρία ήταν η εξής: με έριχναν σε ένα λάκκο όχι πολύ βαθύ, μέχρι τους ώμους, με τα πόδια ελαφρά σηκωμένα και μ' έδερναν στα πόδια με το μπαστούνι τους. Μετά το 20^ο χτύπημα στα πόδια μου έχασα τις αισθήσεις μου. Πέρασα από δίκη στην Ελευθερούπολη, αναγνώρισαν την αθωότητά μου και με απάλλαξαν από την κατηγορία της κατασκοπίας. Με άφησαν ελεύθερο αλλά παρέμεινα 40 μέρες στην Ελευθερούπολη. Ακολούθησαν οι ομαδικοί εκτοπισμοί των Ελλήνων. Στις 22 Ιουνίου μας οδήγησαν στη Βουλγαρία. Από τη Soumla πήγα στο Carnabat, στη συνέχεια στο Kitcheno, όπου παρέμεινα μέχρι το τέλος του πολέμου. Μας απελευθέρωσαν οι Γάλλοι και οι Σέρβοι.

Στο Kitcheno υπέφερα πάρα πολλά από την πείνα, τις κακομεταχειρίσεις, τις πιέσεις και την πολύ δουλειά που μας επέβαλαν. Ένα κομμάτι ψωμί στον καθένα, τρεις οκάδες ντομάτες και μια οκά πιτέρια για τη διατροφή 300 ατόμων. Μέναμε σε στάβλους ανακατωμένοι με κοπριές χωρίς ούτε μια κουβέρτα. Η θνησιμότητα ήταν μεγάλη. Από την ομάδα των 1200 ατόμων που ήμασταν από διάφορα χωριά, μέσα σε 4 μήνες μείναμε μόνο 70. Οι άλλοι πέθαναν από τη δυστυχία, από τα βασανιστήρια και την πολύ δουλειά. Όταν επέστρεψα στο χωριό, βρήκα το παντοπωλείο μου τελείως άδειο.

***

Ελευθερούπολη, 15 / 28 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Χρυσή**, χήρα Δημοσθένη Τιμοθέου, που γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι, ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Παλαιοχωρίου, αφού ορκίστηκε έκανε την ακόλουθη αναφορά.*

Όταν κατέθεσα στην Επιτροπή, ξέχασα να προσθέσω τα παρακάτω: Τρεις μήνες ύστερα από την είσοδο των Βουλγάρων στο χωριό μας ήρθε στο σπίτι μου ένας πολίτης Βούλγαρος, συνοδευόμενος από δέκα στρατιώτες και μου είπε ότι είναι ανακριτής. Έκανε έρευνα στο σπίτι μου

θέλοντας να βρει διάφορα σημαντικά έγγραφα που είχαμε, διότι κατηγορούσαν τον άνδρα μου ως κατάσκοπο και τον είχαν ήδη φυλακισμένο στην Ελευθερούπολη. Καθώς ο ανακριτής δεν βρήκε τίποτε στο σπίτι μου, με διέταξε να πάρω μαζί μου το μικρό μου αγόρι και με απείλησε ότι θα με φυλακίσει εάν δεν τον πληρώσω αμέσως 50 Ναπολεόνια. Μπήκα στο δωμάτιό μου, πήρα 50 Ναπολεόνια τα οποία είχε ευτυχώς ο σύζυγός μου (μια και ήταν καπνέμπορος) και του τα παρέδωσα, ενώ οι στρατιώτες που ήταν υπό τις διαταγές του φύλαγαν έξω στην πόρτα.

Djousti¹

Πίνακας με βάση πληροφορίες που δόθηκαν από τον κοινοτάρχη

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	125
Σημερινός πληθυσμός	0
Διαφορά	125
Πέθαναν στο χωριό κατά το διάστημα της κατοχής	34
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	13
Επέστρεψαν	7
Σπίτια που καταστράφηκαν	27

Όλη η κτηνοτροφία μας κατασχέθηκε. Υπάρχουν βίαιοι θάνατοι.
Η Επιτροπή διαπίστωσε δυο περιπτώσεις βιασμών.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 26 Φεβρουαρίου 1919

*Η ονομαζόμενη **Κρυστάλλω Η.**, που γεννήθηκε στην Djousti, ηλικίας 27 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Βρισκόμουν στη Φωλιά στο σπίτι μου, μαζί με τον πατέρα, το σύζυγό, τη μάνα και την νύφη μου. Από τις πρώτες ακόμα μέρες της βουλγαρικής κατοχής, Βούλγαροι στρατιώτες μπήκαν κάποια μέρα στο σπίτι μας. Έδειραν με μαστίγιο τον πατέρα, τη μάνα, και το σύζυγό μου και βίασαν τη νύφη μου και εμένα. Ύστερα μας έδωξαν από το σπίτι, το οποίο και

¹ σημερινός οικισμός Φωλιά Καβάλας

κατέλαβαν και εμείς βρεθήκαμε πρόσφυγες στο βουνό όπου μείναμε για τρεις μέρες.

Ήταν μια ομάδα περίπου είκοσι στρατιωτών που μπήκε στο σπίτι μας με τη βία, μερικοί από αυτούς έδεσαν τους γονείς και το σύζυγό μου, τρεις με βίασαν διαδοχικά και τρεις άλλοι έκαμαν το ίδιο στην νύφη μου.

Ύστερα από τρεις μέρες κατεβήκαμε από τα βουνά και φύγαμε στο Μυρτόφυτο με τα πόδια, παίρνοντας μαζί μου τη μικρή μου κόρη καθώς και αυτήν της νύφης μου. Καταφέραμε να παραμείνουμε στο Μυρτόφυτο ένα χρόνο χάρη στο κοινοτάρχη, ο οποίος μας προμήθευε από καιρό σε καιρό λίγο αλεύρι ενώ τρεφόμεσταν και από τα χόρτα που μαζεύαμε από την εξοχή. Τον Απρίλιο του 1918 ήρθαμε στην Ελευθερούπολη όπου δουλεύαμε για το βουλγαρικό στρατό και για αμοιβή μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί τελείως μουχλιασμένο. Η μητέρα μου, ο πατέρας μου, ο σύζυγός μου και η νύφη μου και η κόρη της πέθαναν όλοι στην Ελευθερούπολη λίγο ύστερα από την άφιξή μας. Οι θάνατοί τους οφείλονταν στις ελλείψεις και στην πείνα. Ο αδερφός μου παρέμεινε στη Βουλγαρία και δεν επέστρεψε ακόμη.

***

Ελευθερούπολη, 13 / 27 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Δημήτριος Σωτηρίου που γεννήθηκε στην Djousti¹, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, επάγγελμα αγρότης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση

Ήμουν κάτοικος του χωριού Φωλιά που βρίσκεται σε απόσταση 2,5 ωρών από την Ελευθερούπολη, κοντά στις Ελευθερές. Το χωριό μας είχε 60 σπίτια. Τον Αύγουστο του 1916 μπήκε στο χωριό μας ένα ολόκληρο σύνταγμα Βουλγάρων που στρατοπέδευσε έξω στην ύπαιθρο. Σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής παρέμενα στην Φωλιά. Διαπίστωσα ότι οι Βούλγαροι στρατιώτες κατέσχεσαν 60 κατσίκια, 6 αγελάδες και δυο μουλάρια που ανήκαν σε διάφορους κατοίκους του χωριού μας. Δεν δώσανε καμία εξήγηση για τις κατασχέσεις αυτές. Δεκαπέντε μέρες ύστερα από τη βουλγαρική εισβολή, οι Βούλγαροι έδωξαν όλους τους κατοίκους από το χωριό και έτσι μετακομίσαμε στο Μυρτόφυτο. Μετά την αναχώρησή μας λεηλάτησαν κυριολεκτικά τα σπίτια μας, τα οποία στη συνέχεια τα κατέστρεψαν. Ο αριθμός των κατοίκων του χωριού μας ανερχόταν σε 90 άτομα, εξαιτίας όμως της κακομεταχείρισης και των

¹ σημερινός οικισμός Φωλιά Καβάλας

στερήσεων, έμειναν μόνο 37. Όλοι οι υπόλοιποι πέθαναν. Ύστερα από την ανακωχή, επέστρεψα στο χωριό μου, όπου δεν βρήκα τίποτα. Οι περιουσίες και τα υπάρχοντά μας έχουν τελείως καταστραφεί.

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Χρυσομάλλης** που γεννήθηκε στη Djousti, 60 ετών, πρόσφυγας στην Ελευθερούπολη, επάγγελμα κηπουρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Μερικές μέρες ύστερα από την άφιξη των Βουλγάρων, οι κάτοικοι κυριεύτηκαν από φόβο, εγκατέλειψαν το χωριό και μετακόμισαν στο Μυρτόφυτο. Τον αδερφό μου που φύλαγε πρόβατα στο βουνό, τον βρήκαμε νεκρό από ένα γερό χτύπημα μαχαιριού στο λαιμό. Λίγες μέρες αργότερα, ο Απόστολος Μυλωνάς βρέθηκε επίσης νεκρός στον αλευρόμυλό του, καθώς μου είχαν πει τότε.

Ύστερα από την αποχώρηση των Βουλγάρων, επέστρεψα στο χωριό μου, όπου τίποτα δεν υπάρχει πια. Όλα τα σπίτια (20 περίπου) έχουν κατεδαφιστεί. Οι 100 κάτοικοι έχουν διασκορπιστεί. Οι επιζώντες είναι περίπου 40. Έπιπλα, ζώα, σοδειές, τα πάντα έχουν εξαφανιστεί. 650 πρόβατα και κατσίκια από τα οποία τα 600 ανήκαν στον αδερφό μου. Δεν είμαι σε θέση να προσδιορίσω τον αριθμό των υπόλοιπων ζώων.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Νικόλαος Κρουστάλλης** που γεννήθηκε στη Djousti, ηλικίας 38 ετών, πρόσφυγας στην Ελευθερούπολη, επάγγελμα γεωργός, ορκίστηκε ενώπιον της Επιτροπής αφού έκανε τον καθορισμένο όρκο.*

Το φθινόπωρο του 1916 το χωριό μας καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους και καταστράφηκε απ' αυτούς. Βρήκαμε νεκρό το Χρήστο Χρυσομάλλη, βοσκό και τον αδερφό μου. Βρήκαν το πτώμα του εκεί όπου βοσκούσε το κοπάδι του, σκεπασμένο με μια κάπα σαν να κοιμόταν, με ένα γερό χτύπημα μαχαιριού στο λαιμό του. Εγώ ο ίδιος πήγα και τον έθαψα επί τόπου. Σκότωσαν επίσης και τον Απόστολο Μυλωνά. Όλοι οι κάτοικοι του χωριού, λίγες μέρες ύστερα από την άφιξη των Βουλγάρων, εγκατέλειψαν το χωριό, το οποίο αμέσως λεηλατήθηκε και καταστράφηκε.

Πήγα στην αρχή στο Μυρτόφυτο, μετά στην Ελευθερούπολη και τέλος με εκτόπισαν στη Βουλγαρία, στο Karagatch, κοντά στην Αδριανούπολη, όπου δούλευα στην κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής.

Η τροφή μας ήταν λιγοστή.

***

Ελευθερούπολη, 16 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Υφαντόπουλος** που γεννήθηκε στα Γιάννενα (Ηπείρου) ηλικίας 62 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, επάγγελμα έμπορος (παντοπώλης), αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση:*

Προτίθεμαι να σας δώσω ακριβείς πληροφορίες όσον αφορά το χωριό Φωλιά, το οποίο γνωρίζω πολύ καλά διότι έχω εκεί οικονομικά συμφέροντα.

Το χωριό καταλήφθηκε στις 11 Αυγούστου 1916 και οι κάτοικοι το εγκατέλειψαν λίγο καιρό αργότερα και μετακόμισαν στο Μυρτόφυτο. Η λεηλασία ήταν πλήρης. Απ' όσα γνωρίζω, πέντε άτομα έχουν αναμφίβολα τουφεκιστεί, διότι κανείς δεν γνωρίζει τι απέγιναν αυτοί. Τα ονόματά τους είναι: Χριστόδουλος Υφαντόπουλος και Σοφία η γυναίκα του, Χρήστος Χρυσομάλλης, Απόστολος Γρηγορίου Μυλωνάς και Χριστόδουλος Δημητρίου Καραμαλής. Το χωριό συμπεριελάμβανε 20 σπίτια από τα οποία τα 15 ήταν ιδιοκτησία δική μου και περίπου 100 κατοίκους. Σήμερα δεν παραμένουν στο χωριό παρά μόνο 45 άτομα, οι οποίοι ζουν διασκορπισμένοι εδώ και εκεί.

Phterie¹

Πίνακας σύμφωνα με τις δηλώσεις των κοινοτικών αρχών

Πληθυσμός κατά την έναρξη της κατοχής	100
Σημερινός πληθυσμός	30
Διαφορά	70
Πέθαναν στη Βουλγαρία στο διάστημα της κατοχής	35
Εξορίστηκαν στη Βουλγαρία	35
Επέστρεψαν	12

¹ Φτερη

Σπίτια που καταστράφηκαν

40

Όλη η κτηνοτροφία έχει επιταχθεί

***

Ελευθερούπολη, 14 / 27 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Κυριάκος** που γεννήθηκε στα Λακοβίγια, ηλικίας 62 ετών, κάτοικος Ελευθερούπολης, επάγγελμα γιατρός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ένα μήνα ύστερα από τη βουλγαρική εισβολή έφτασε εδώ το 158^ο Σύνταγμα Πεζικού του τουρκικού στρατού, υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Mahmout Nedin-bey που είχε την έδρα του στο χωριό Μπόμπλιανη¹. Οι στρατιώτες προέβησαν σε κάθε είδους λεηλασία εις βάρος των κατοίκων.

Κατέλαβαν όλα τα ελληνικά χριστιανικά σπίτια. Βούλγαροι αξιωματικοί και Τούρκοι έμπαιναν τις νύχτες στα σπίτια των Ελλήνων και με τη βία υποχρέωναν τους ενοίκους να τους παραδώσουν χρήματα, προμήθειες, εργαλεία από χαλκό, στρώματα, έπιπλα, είδη ένδυσης και άλλα. Τελικά τους ανάγκαζαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μετακομίσουν στην Ελευθερούπολη. Ύστερα από τον εκτοπισμό των ανδρών στη Βουλγαρία, παρέμειναν στην Ελευθερούπολη οι γυναίκες με τα παιδιά. Να λοιπόν γιατί έρχομαι να σας πω όλα όσα έγιναν εναντίον των κατοίκων της Φτεριάς, που βρίσκεται στα περίχωρα της Ελευθερούπολης, όπου ήταν στρατοπεδευμένος ο τουρκικός στρατός υπό τη διοίκηση του Μαχμούτ Μπέη.

Κατά την εκτίμησή μου, επί των 95 κατοίκων της Φτεριάς που βρήκαν το θάνατο στην Ελευθερούπολη όπου είχαν μετακομίσει, οι 53 πέθαναν από τις στερήσεις.

Τα 25 σπίτια που αποτελούσαν το χωριό Φτεριά, όλα χωρίς εξαίρεση, έχουν κατεδαφιστεί. Μόνο η εκκλησία στέκεται ακόμη όρθια. Όλα τα υπόλοιπα σπίτια είναι ερείπια και συνεπώς δεν είναι κατοικίσιμα. Δεν παρέμειναν στο χωριό παρά μόνο δυο κάτοικοι, οι οποίοι ζουν σε μια αχυροκαλύβα.

Το χωριό ήταν πλούσιο σε ελιές, σε αμύγδαλα, υπήρχαν εκεί 700 κυψέλες. Όλα αυτά έχουν αρπαγεί και καταστραφεί.

(Ο μάρτυρας έδωσε στην Επιτροπή μια ονομαστική κατάσταση των θανόντων από την πείνα, η οποία θα επισυναφθεί στην κατάθεσή του).

¹ σημερινός οικισμός Ακροπόταμος Καβάλας

Είχα μεγάλη περιουσία στη Φτεριά, όπου ασχολιόμουν με τη μελισσοκομία. Γνωρίζω όλους τους κατοίκους, οι οποίοι με θεωρούν προστάτη τους.

Μέχρι τις 22 Ιουνίου, μέρα του εκτοπισμού στη Βουλγαρία, διαπίστωσα ότι στην Ελευθερούπολη συνέβησαν 1500 θάνατοι από τις στερήσεις. Η πείνα ήταν τόσο μεγάλη που αναγκαστήκαμε να πουλήσουμε όλα μας τα υπάρχοντα. Η έλλειψη των τροφίμων ήταν σχεδόν ολοκληρωτική μετά την άφιξη των Βουλγάρων, καθώς αυτοί έκαναν επίταξη όλων των σιτηρών, λαχανικών, δημητριακών κτλ. Εξάλλου έκαναν συστηματικές έρευνες στα σπίτια για να ανακαλύψουν κρυμμένα τρόφιμα.

Μπορώ να σας παραθέσω υπό τύπου παραδείγματος τρεις οικογένειες, οι οποίες, αφού πούλησαν όλα τα υπάρχοντά τους, τελικά πέθαναν από πείνα. Είναι οι οικογένειες του Γεωργίου Φώτη, του Δημητρίου Πέτρου και του Στάνου Καμπέρη. Κάθε οικογένεια είχε δυο – τρία παιδιά. Ήμουν αυτόπτης μάρτυρας πολυάριθμων κηδειών. Επισκέφτηκα τους ανθρώπους και διαπίστωνα ότι αυτοί δεν υπέφεραν από καμία ασθένεια αλλά πέθαναν αποκλειστικά από έλλειψη τροφής.

Οι Βούλγαροι υποχρέωσαν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού να εργαστεί για το στρατό στην κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής. Για κάμποσο διάστημα ήμουν γιατρός που επέβλεπα τα έργα. Ως κατοικίες οι αιχμάλωτοι είχαν κάτι στάβλους από ξύλα σκεπασμένους με χώμα.

Κοιμόντουσαν κατά γης και ο καθένας καταλάμβανε μια επιφάνεια 50 – 60 εκατοστών του μέτρου χωρίς καμία θέρμανση και καθώς οι περισσότεροι από τους εξόριστους δεν είχαν τον καιρό να προμηθευτούν ρούχα και σκεπάσματα, υπέφεραν σε τέτοιο βαθμό από το κρύο που τα μέλη του σώματός τους ήταν παγωμένα και στο τέλος πάθαιναν γάγγραινα. Πολλοί είχαν βρογχίτιδα και πνευμονία, με αποτέλεσμα οι θάνατοι να είναι πλέον πολύ συχνοί. Τα φάρμακα που είχαν, έκαναν μόνο για ασθενείς με πυρετό, αλλά δεν είχα τίποτα να δώσω σε αυτούς που το κρύο τους σκότωνε. Δεν έστελνα στο νοσοκομείο παρά όσους ήταν βαριά άρρωστοι καθώς για τους άλλους δεν υπήρχε καμιά φροντίδα.

Η δουλειά ήταν ίδια για όλους τους ομήρους, χωρίς διάκριση ηλικίας ή κοινωνικής θέσης. Όλοι αυτοί δεν ήταν παρά μόνο εργάτες. Στις 5 η ώρα το πρωί έπρεπε όλοι να είναι έξω από τις αχυροκαλύβες τους με τα εργαλεία της δουλειάς και αυτοί που ήταν άρρωστοι και δεν μπορούσαν να σταθούν στα πόδια, δέχονταν τα χτυπήματα με τους υποκόπανους των όπλων των στρατιωτών και τα εργαλεία της δουλειάς.

Οι άρρωστοι εργάτες ποτέ δεν έπαιρναν απαλλαγή. Για παράδειγμα είχα άρρωστους από σοβαρές ασθένειες και έκανα τις αντίστοιχες παραστάσεις στις βουλγαρικές αρχές για να τους αφήσουν τουλάχιστον ελεύθερους και να μεριμνήσουν για τη θεραπεία τους. (Ο μάρτυρας παρουσιάζει στην Επιτροπή, ένα έγγραφο διαμαρτυρίας που απηύθυνε

στον κύριο Georgief, υπεύθυνο των σιδηροδρόμων του Schoumen – Carnabat, διότι ο τελευταίος απασχολούσε στη δουλειά αιχμαλώτους οι οποίοι ήταν σοβαρά αρρώστοι). Ύστερα από τις διαμαρτυρίες μου αυτές, εξαίρεσαν από τη δουλειά τους αρρώστους. Η δουλειά γινόταν κατ' αποκοπή για τον κάθε εργαζόμενο. Εάν δεν τελείωνε μέχρι τις 7 η ώρα το βράδυ, επακολουθούσαν ξυλοδαρμοί. Ποτέ δεν υπήρχε ανάπαυση, ούτε ακόμη και τις Κυριακές, εκτός ίσως την ώρα που πήγαιναν στην τουαλέτα. Οι αιχμάλωτοι ήταν γεμάτοι με ψείρες, πράγμα το οποίο συντελούσε στη χειροτέρευση της υγείας τους.

Για τροφή: στην αρχή 400 γραμμάρια καλαμποκίσιο ψωμί και ένα κόκκινο νεροζούμι από πιπεριές και μερικές φορές λάχανα. Βέβαια ο κανονισμός έλεγε να μας δίνουν φαγητά από κρέας 3 φορές την βδομάδα. Δεν μαγείρευαν κρέας παρά σε σπάνιες περιπτώσεις, κυρίως τα πόδια των μεγάλων ζώων. Στο θέμα αυτό έκανα και νέες παραστάσεις διαμαρτυρίας, των οποίων σας παρουσιάζω αντίγραφο. Διαμαρτυρήθηκα έντονα για την ανεπάρκεια της τροφής. Μόνο οι πλούσιοι εξόριστοι μπορούσαν να αγοράσουν προμήθειες από τους φύλακες σε τιμές υπέρογκες.

Επαναλαμβάνω όσα έχω πει, ότι οι Βούλγαροι είχαν σκοπό την εξόντωση του ελληνικού στοιχείου και δεν έδιναν στους εργάτες παρά μόνο 300 γραμμάρια καλαμποκίσιο ψωμί την ημέρα, πράγμα το οποίο συνετέλεσε στην περαιτέρω εξάντληση του πληθυσμού. Τα νεαρά κορίτσια αναγκάστηκαν εξάλλου να πάνε στις Ελευθερές για να δουλέψουν στα χαρακώματα. Δεν παρουσιάστηκαν στην Ελευθερούπολη κατά το διάστημα της εκεί παραμονής μου, περιπτώσεις επιδημιών, ιδιαίτερα εξανθηματικού τύπου. Στις 10 Φεβρουαρίου 1917, με έβαλαν φυλακή για 24 μέρες με την κατηγορία κατασκοπείας προς όφελος των συμμάχων. Το μέρος που με φυλάκισαν ήταν μικρό, στα υπόγεια του διοικητηρίου εκεί. Σχεδόν ταυτόχρονα είχαν φυλακίσει και το μητροπολίτη Γερμανό. Εκτοπίστηκα στις 22 Ιουνίου 1917 μαζί με άλλους 116 ομήρους της περιοχής. Πήγαμε στη Δράμα με τα πόδια και από εκεί με ανοιχτά βαγόνια στη Soumla. Εκεί μια βουλγαρική επιτροπή συγκέντρωσε τα χρήματα των ομήρων. Δεν τους άφησε μαζί τους παρά μόνο το 1/5 των χρημάτων που είχαν. Τις τουρκικές λίρες τις αντάλλαξαν στην ισοτιμία των 22 – 23 λέβα. Από τη Soumla με στείλανε στο Carnabat υπό την ιδιότητά μου ως γιατρός. Ήμουν επιφορτισμένος να επιβλέπω 2.000 εργάτες Έλληνες και Σέρβους κατά τη διάρκεια 5 – 6 μηνών, από τον Ιανουάριο ως το Μάιο του 1918. Η θνησιμότητα είχε ανέλθει σε 9–10%, μη συμπεριλαμβανομένων των θανάτων στα νοσοκομεία, οι οποίοι ήταν αρκετά περισσότεροι. Πριν να τελειώσω θέλω να προσθέσω ότι το μίσος του μηχανικού Kalpoff εναντίον των Ελλήνων ήταν τέτοιο που πάντα είχε δεκαπέντε λάκκους ανοικτούς, για να χρησιμεύουν ως τάφοι ατόμων που θα πέθαιναν, όπου και θα τους έθαβαν απομονωμένους. Ήταν οι όμηροι οι ίδιοι που έσκάβαν τους λάκκους.

***

ΕΠΑΡΧΙΑ ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΕΩΣ
(Sarri-Shaban)

***

ΠΕΡΙΟΧΗ ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΕΩΣ

Η περιοχή της οποίας η Χρυσούπολη αποτελεί διοικητικό κέντρο, αποτελείται από τοπογραφική άποψη, από δύο ξεχωριστά τμήματα: το ένα στα νότια, ενίοτε βαλτώδη έκταση, η οποία μαζί με μια αμμώδη πεδιάδα είναι κατάλληλη για την καλλιέργεια δημητριακών και την κτηνοτροφία (μικρών ζώων) και η άλλη ορεινή που παράγει καπνά αρίστης ποιότητας.

Η περιοχή συμπεριλαμβάνει 59 οικισμούς, των οποίων ο πληθυσμός το 1916 ανερχόταν σε 25.549 κατοίκους.

Πληθυσμός: Στην περιοχή κατοικούσαν κατά μεγάλο μέρος Μουσουλμάνοι. Πέντε μόνο χωριά κατοικούνταν αποκλειστικά από ορθόδοξους Έλληνες. Ύστερα από το δεύτερο βαλκανικό πόλεμο ένα μεγάλο μέρος των Μουσουλμάνων της Χρυσούπολης μετανάστευσε στην Τουρκία και αντικαταστάθηκαν από Έλληνες, προερχόμενους από τη Θράκη ή από τη Μικρά Ασία. Επίσης εγκαταστάθηκε μεγάλος αριθμός Ελλήνων που προέρχονταν από διάφορα χωριά της περιοχής. Αλλά οι Μουσουλμάνοι δεν επωφελήθηκαν από το δικαίωμα της εκλογής που τους παρείχετο από τη συνθήκη του Νοεμβρίου του 1913, παρόλο που αποτελούσαν ακόμη την πλειοψηφία έναντι του χριστιανικού στοιχείου.

Οι διαπιστώσεις αυτές είναι ενδιαφέρουσες όταν πρόκειται να παραθέσουμε τη διαγωγή των βουλγαρικών στρατευμάτων κατά τη διάρκεια της κατοχής αυτής της περιοχής.

Πλούσια σε δημητριακά, στην κτηνοτροφία, χάρη στους πλούσιους βοσκότοπους, η Χρυσούπολη προμήθευε επίσης μια σοδειά καπνού (1.000.000 οκάδων περίπου) μέσης τιμής 15 δραχμών.

Γενική διαγωγή των Βουλγάρων: κατά ένα γενικό τρόπο η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν η ακόλουθη απέναντι στο γηγενές ελληνικό στοιχείο. Ήταν από την αρχή ακόμη αρκετά σκληρή, παρ' ότι η Ελλάδα και η Βουλγαρία δεν βρίσκονταν ακόμη σε κατάσταση πολέμου. Η σκληρότητα αυτή έγινε ακόμη πιο άγρια από την ημέρα που η Ελλάδα προχώρησε σε κοινή σύμπραξη με τους συμμάχους.

Η γενική εκτόπιση όλων των ανδρών, από 18–60 ετών, η μετανάστευση μερικών οικογενειών λόγω πείνας, περιόρισαν πολύ τον αριθμό των Ελλήνων υπηκόων στην περιοχή. Την εκτόπιση των ανδρών που προηγήθηκε, ακολούθησαν η καταπίεση και οι καταχρήσεις της

εξουσίας που αποτελούσαν πλήρη παραναγνώριση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Τίποτα δεν σεβάστηκαν. Ούτε την τιμή ούτε τις περιουσίες των κατοίκων. Η καταπάτηση των δικαιωμάτων των κατοίκων πολλές φορές έφθανε και μέχρι τη διάπραξη των εγκλημάτων. Όλος ο πληθυσμός κάτω από την απειλή της βίας ήταν υποχρεωμένος να παρέχει στη βουλγαρική κυβέρνηση τα αναγκαία εργατικά χέρια για την εκτέλεση στρατιωτικών έργων χωρίς καμία αμοιβή. Οι πράξεις βίας ήταν πολυάριθμες αλλά οι εγκληματικές πράξεις φαίνεται να ήταν σπάνιες. Όσον αφορά τους βιασμούς, μόνο μια περίπτωση έχει αναφερθεί. Είναι αυτή που συνέβη στο Kayar-Bounar¹ και αφορά τη Θωμά Α. .

Καταστροφές: το χωριό Kayar-Bounar έχει τελείως καταστραφεί εκ θεμελίων, με εξαίρεση 11 σπίτια που και αυτά είναι εν μέρει κατεστραμμένα. Το σχολείο έχει κατεδαφιστεί, η εκκλησία έχει καταστραφεί και λεηλατηθεί από όλα τα αντικείμενα, κοσμήματα, αντικείμενα λατρείας κτλ.

Τα χωριό Doiran² καταστράφηκε τελείως εκτός από τέσσερις ή πέντε κατοικίες που ανήκουν σε Μουσουλμάνους

Η ελληνική συνοικία του Διαλεχτού Beklemes έχει καταστραφεί.

Το χωριό και ο λιμένας της Κεραμωτής έχουν καταστραφεί ολοκληρωτικά. Για όλες τις καταστροφές αυτές δεν συνέτρεχε κανένας στρατιωτικός λόγος.

Η μεταχείριση των Μουσουλμάνων: όσον αφορά τους πληθυσμούς μουσουλμανικής καταγωγής δεν δύναται να λεχθεί ότι έτυχαν απολύτου σεβασμού, αλλά ότι απολάμβαναν ένα σεβασμό κατά κάποιο τρόπο σχετικά υποφερτό.

Οι κάτοικοι ήταν επίσης υποχρεωμένοι να παρέχουν εργατικά χέρια στα στρατιωτικά έργα χωρίς καμία αμοιβή, παρά μόνο ένα κομμάτι ψωμί και μια σούπα κακής ποιότητας. Η στρατιωτική Επιμελητεία έκανε εκτός των άλλων επιτάξεις σε κτηνοτροφικά και γεωργικά προϊόντα, τα οποία πλήρωνε σε πολύ χαμηλή τιμή και πολύ συχνά δεν τα αποζημίωνε καθόλου.

Ύστερα από συμφωνία με την τουρκική κυβέρνηση, της οποίας πράκτορας ήταν ο Fouat-Bey, έγινε προκαταρκτική επιλογή μεταξύ των Μουσουλμάνων, νέων υπόχρεων στρατιωτικής θητείας, τους οποίους κατέταξαν στο βουλγαρικό και στον τουρκικό στρατό για να λάβουν μέρος στον πόλεμο εναντίον της Ελλάδας και των συμμάχων της..

¹ σημερινός οικισμός Πετροπηγή Καβάλας

² σημερινός οικισμός Γραβούνα Καβάλας

Ο μεγαλύτερος αριθμός των Μουσουλμάνων που στάλθηκαν στη Βουλγαρία, επέστρεψε. Τους χρησιμοποίησαν σε βοηθητικές υπηρεσίες στα μετόπισθεν. Όσον αφορά αυτούς που κατατάχθηκαν στον τουρκικό στρατό, δεν επέστρεψαν παρά λίγα άτομα και οι οικογένειές τους που έμειναν στη πατρίδα δεν έχουν καθόλου νέα τους. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι οι κατατάξεις αυτές των υπηκόων ενός εχθρικού κράτους ήταν προϊόντα εξαναγκασμού και βίας και δεν μπορεί κανείς να διαπιστώσει σ' αυτές ούτε μια αυθόρμητη πράξη των Μουσουλμάνων ως ένδειξη μίσους για την Ελλάδα.

Αυτό προκύπτει από τις δηλώσεις που έκαναν οι μουχτάρηδες (πρόεδροι κοινοτήτων) ότι 11 Μουσουλμάνοι τουφεκίστηκαν από τους Βουλγάρους ως ανυπότακτοι διότι προσπάθησαν να αποφύγουν την κατάταξή τους στο στρατό.

Διοίκηση: όσον αφορά τη διοίκηση, αυτή ήταν μάλλον στοιχειώδης. Οι επιτάξεις των γεωργικών προϊόντων και της κτηνοτροφίας, ο περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας, οι πολιτικές επιστρατεύσεις των υπηρεσιών, οι μισεγγυήσεις, οι εκτοπίσεις κτλ, περιόρισαν την παραγωγή και με την έλλειψη σωστού ανεφοδιασμού δημιούργησαν μια γενική εικόνα πείνας. Η θνησιμότητα αυξήθηκε υπερβολικά, χωρίς να επηρεαστεί από τον αριθμό του πληθυσμού.

Η υποχρεωτική τιμή του λάβρα που υπερτιμήθηκε πολύ σε σχέση με τη δραχμή προκάλεσε μια σημαντική υπερτίμηση του κόστους της ζωής και έφερε την εξαθλίωση των κατοίκων.

Καμία από τις αναγκαίες υπηρεσίες της τάξεως και του δημοσίου βίου δεν εξασφαλίστηκε από τη βουλγαρική κυβέρνηση, η οποία δεν έδειξε και καμία διάθεση να αντιμετωπίσει τις ολέθριες συνέπειες της πείνας.

Φόρος (έσοδα) καπνού: κατά τη διάρκεια 2 ετών, η βουλγαρική κυβέρνηση κατέσχεσε τα έσοδα του καπνού. Για τη σοδειά του 1916 εισέπραξε το φόρο της δεκάτης 11,5% , της οποίας δικαιούχος ήταν η ελληνική κυβέρνηση και την αύξησε σε 22% για την σοδειά του 1917. Από την πλευρά της η τουρκική κυβέρνηση κατέσχεσε σε είδος 5% για τη σοδειά του 1917 για να αντιμετωπίσει τις δαπάνες των κληρωτών που κατατάχθηκαν βίαια στις τάξεις του τουρκικού στρατού.

Σαν συνέπεια των παραπάνω δεσμεύσεων, η παραγωγή των δημητριακών περιορίστηκε στα 2/3 του μέσου όρου. Για το έτος 1918 η παραγωγή του καπνού μειώθηκε κάτω από τις 400.000 οκάδες, μια απώλεια πλέον σημαντική για την περιοχή.

Στατιστικά δεδομένα: ο συνολικός αριθμός του πληθυσμού από 25.549 μειώθηκε στις 20.458. Ο αριθμός των εκτοπισθέντων ανδρών στη Βουλγαρία ανήλθε σε 1.349, από τους οποίους 693 Έλληνες και 653

Μουσουλμάνοι. Σήμερα δεν επέστρεψαν παρά μόνο 946, από τους οποίους 366 Έλληνες και 580 Μουσουλμάνοι. Έχουν μάλιστα απολεσθεί 403.

Ο αριθμός των Μουσουλμάνων που επιστρατεύτηκαν βιαίως στη Βουλγαρία ανέρχεται σε 1.441 και δεν επέστρεψαν παρά μόνο 270, μια απώλεια 1.171 άτομα. Ο αριθμός των κατοίκων που πέθαναν σε όλα τα χωριά της περιοχής της Χρυσουπόλεως κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής ανέρχεται σε 2.387, εκ των οποίων οι 34 πέθαναν με βίαιο θάνατο.

Περίπου 1.230 άτομα εγκατέλειψαν την περιοχή της Χρυσούπολης από την ημέρα της έναρξης της κατοχής. Το συμπέρασμα που προκύπτει από τους παραπάνω αριθμούς είναι ότι η περιοχή της Χρυσουπόλεως έχασε λόγω της βουλγαρικής κατοχής το 20% του πληθυσμού της. Ο μεγάλος αριθμός των αγνοουμένων συνετέλεσε εν μέρει στη μείωση της γεωργικής παραγωγής.

Η καταστροφή των ακινήτων σχετικά θεωρείται λιγότερο σημαντική. Οι πληροφορίες που μας έδωσαν οι τοπικές κοινοτικές αρχές, σημειώνουν 322 σπίτια με μερικές ζημιές και 226 σπίτια τελείως κατεστραμμένα. Η Επιτροπή δεν ήταν δυνατόν να ελέγξει την ακρίβεια των αριθμών αυτών ώστε να μπορεί να επιβεβαιώσει αυτές τις μαρτυρίες.

Εξ άλλου τα ακίνητα της περιοχής της Χρυσούπολης είναι φτιαγμένα με πρόχειρο τρόπο και ως εκ τούτου ασήμαντης αξίας.

Το ίδιο δύναται να λεχτεί για την απώλεια της κτηνοτροφίας που κατασχέθηκε από το βουλγαρικό στρατό. Η Επιτροπή έχει την επιφύλαξη της για τους αριθμούς που της παραχωρήθηκαν από τις κοινότητες καθ' ότι ένας αυστηρός έλεγχος δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί.

Το σύνολο των απωλειών αυτών για όλη την περιοχή της Χρυσούπολης είναι:

Αγελάδες και βόδια	8.681
Μουλάρια και άλογα	2.056
Όνοι	1.222
Πρόβατα	35.664
Γίδια	38.406

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Κίνηση πληθυσμού 1916 και 1918. Επιτάξεις, επιστρατεύσεις, διαρπαγές κτλ παρά των βουλγαρικών στρατιωτικών και πολιτικών αρχών στην Ανατολική Μακεδονία

ΠΙΝΑΚΑΣ 1^α

Τοπωνύμια		Πληθυσμός			Βουλγαρία			Τουρκία		
Παλιά Ονομασία	Νέα Ονομασία	1916	1919	Διαφορά	Νεκροί Κατοχής	Εκπιρσθέντες	Επίστραμμεν	Εκπιρσθέντ	Επίστραμμεν	Εκπιρσθέντ
Ahlanli	Αγλαδινή	331	331	-	97	3	3	15	-	-
Ahmetkly	-	102	70	32	26	4	4	9	2	-
Ghaziler	Νικητές	320	210	110	12	6	6	31	2	3
Yeni-Kioui	Ν. Κώμη	100	107	-	15	4	4	6	-	-
Imrenly	Κυνηγός	196	152	44	28	6	6	8	3	-
Intzes	Παράδεισος	605	351	254	68	40	34	28	5	-
Kavatzik	Νικητές	252	245	7	37	9	8	20	4	-
Kayia-Bounar	Πετροπηγή	170	70	100	19	35	16	-	-	-
Kara-Sefket-bey	Νέα Καριά	420	300	120	24	38	27	-	-	-
Kara-Kintirly	Λιθοχώρι	290	155	135	30	6	6	11	2	-
Karamanly	Αγ. Κοσμάς	762	685	77	57	16	14	59	27	-
Karatzza-Kioui	Πέρνη	890	710	180	37	15	14	34	5	-
Karatzalar	Ζαρκαδιά	620	450	170	23	10	10	31	8	-
Karatzovas	Ελαφοχώρι	465	379	86	46	19	16	42	8	-
Kenez	Προάστιο	410	421	-	27	30	19	7	3	-
Keramoty	Κεραμοτή	140	-	140	5	14	7	-	-	-
Kez-Bokiou	-	102	76	26	3	4	4	3	-	-
Kiosseler-Zeir	Ανωχώρι	280	202	78	15	9	9	16	4	-
Kiosseler -Balja	Κατωχώρι	300	270	30	10	8	8	22	2	-
Koulantzik	Πυργίσκος	201	95	106	22	15	14	17	4	-
Koutzali	Πηγές	125	80	45	20	13	13	-	-	-
Koultzalar	Λυκιά	149	110	39	25	5	5	15	3	-
Kourou-Dere	Ξεριάς	422	312	110	56	18	14	30	11	-
Mountzinos	Λεκάνη	2100	1737	363	212	82	59	153	17	-
Mouratly	Σκοπός	650	570	80	14	20	18	34	13	-
Mouratsik	-	125	64	61	15	5	5	14	-	-
Moustafa-Olar	Στεγνό	214	191	23	9	11	11	30	2	-
Bairamly	Στενωπός	360	291	69	10	10	9	23	4	-
Bairakly	Διαλεκτό	411	256	155	56	12	10	39	12	-
Beklemez	Διαλεκτό	580	330	250	20	13	13	24	9	-
Betzely	Δρυμούσα	500	400	100	15	27	16	-	-	-
Belial-Agha	Ν. Καριά	160	93	67	5	22	10	-	-	-
Boiova	Παρχαλά Ξάνθ.	355	299	56	25	15	15	30	5	-
Boinou Kizil	Γέροντας	95	26	69	5	2	2	-	-	-
Netirly	Δύσβατο	536	492	44	20	18	18	43	9	-
Darovas	Κεχροκάμπος	2000	1900	100	31	75	74	176	40	-
Dede Dagh	-	115	77	38	3	3	3	9	1	-
Doiranly	Γραβούνα	380	49	331	10	52	29	-	-	-

ΚΑΒΑΛΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗ, ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Domasly	Ποντολίβαδο	295	250	45	10	8	8	24	2	-
Drenovo	Πασιλά Έκθ.	240	180	60	28	9	9	20	1	-
Oltzak	Πλαταμώνας	900	748	152	37	22	18	61	10	-
Ouzoun-kioi	Μακρυχώρι	979	738	241	159	44	40	76	18	-
Organtzilar	Χρυσοχώρι	500	881	-	59	141	53	31	10	-
Ressit Bey	Μοναστηράκι	240	232	8	8	149	19	-	0	-
Sepetziler	Καλαθάς	247	178	69	26	10	10	26	3	-
Sousour Kioi	Πηγές	468	396	72	26	7	7	19	4	-
Toilar	Περιστερώνα	62	67	-	11	4	4	3	1	-
Tsailik	Διπόταμος	1330	1060	270	151	17	10	93	4	-
Hadji Ali Pacha	Χαϊδευτό	115	80	35	30	29	12	-	-	-
Sarri-Shaban	Χρυσούπολη	2000	1600	400	470	238	145	-	-	-
Kotso-Oglar	Κωσταντινιά	450	385	65	54	8	8	24	4	-
Tsobanly	Αβραμηλιά	420	305	115	10	8	5	19	2	-
Hadji Emin Agha	-	350	180	170	17	43	27	-	-	-
Assiklar	-	70	46	24	4	2	2	6	1	-
Eretli-Mahale	Ερατεινό	82	70	12	6	2	2	10	-	-
Eski-Kioui	Παλιά Κώμη	67	62	5	6	-	-	7	-	-
Cantompas	Περιοχ.Πηγών	96	84	12	6	3	3	7	-	-
Halap	-	55	58	-	2	2	2	3	-	-
Κούφλια	Αγίασμα	137	116	21	28	8	8	82	10	-
Σύνολο		25.336	20.272	5.471	2.300	1.448	945	1.490	275	3

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Κτηνοτροφία

Τοπωνύμια		Κτηνοτροφία				
Παλαιά ονομασία	Νέα Ονομασία	Βοοειδή	Μουλάρια - Αλογα	Όνοι	Πρόβατα	Γίδια
Ahlanli	Αχλαδινή	28	2	21	30	235 235
Ahmetkly	-	50	14	18	5	185 185
Ghaziler	Νικητές	138	48	20	280	880 880880
Yeni-Kioui	Νέα Κώμη	65	5	11	250	200 200
Imrenly	Κυνηγός	25	23	-	420	900 900
Intzes	Παράδεισος	78	8	25	310	800 800
Kavatzik	Νικητές	39	39	-	200	1.600 1600
Kayia-Bounar	Πετροπηγή	250	10	40	1200	- -
Kara-Sefket-Bey	Νέα Καριά	155	12	-	350	- -
Kara-Kintirli	Λιθοχώρι	138	6	38	540	390 3
Karamanly	Άγιος Κοσμάς	150	144	25	650	1.600 1600
Karatza-Kioui	Πέρνη	700	105	100	4800	80 80
Karatzalar	Ζαρκαδιά	140	6	50	250	60 60
Karatzovas	Ελαφοχώρι	30	68	25	250	1.500 1500
Kenez	Προάστιο	300	14	45	700	- -
Keramoty	Κεραμωτή	40	9	6	100	100 100
Kez-Bokiou	-	40	6	9	150	200
Kiosseler-Zeir	Άνω-Χώρι	30	47	6	210	597 597
Kiosseler-Balia	Κάτω-Χώρι	200	27	15	150	750 750
Koulantzik	Πυργίσκος	33	20	5	45	180 180
Κούτζαλι	Πηγές	55	20	5	-	- -
Koultzalar	Λυκιά	45	13	6	170	430 430
Kourou-Dere	Ξεριάς	92	-	35	575	854 854
Mountzinios	Λεκάνη	240	125	-	900	2.500 2500
Mouratly	Σκοπός	300	80	22	600	1.700 1700
Mouratsik	-	25	4	5	50	250 250
Moustafa-Olar	Στεγνό	50	47	9	185	1.870 1870
Bairakly	Διαλεκτό	85	29	35	207	869 869
Bairamly	Στενωπός	180	13	40	200	700 700
Beklemez	Διαλεκτό	110	-	65	-	- -
Belial-Agha	Νέα Καριά	49	-	-	100	40
Betzely	Δρυμούσα	280	5	25	730	40
Boiova	Πασχαλιά Ξάνθης	30	8	10	400	600
Boinou-Kizil	Γέροντας	29	2	1	-	21
Netirly	Δόσβατο	230	18	30	100	1600
Darovas	Κερχόκιμπος	340	126	35	3000	3500
Dede Dagh	-	30	6	8	20	30
Doiranly	Γραβούνα	250	5	80	900	-
Domasly	Ποντολίβαδο	140	49	35	900	700
Drenovo	Πασχαλιά Ξάνθης	45	8	6	400	400
Oltzak	Πλαταμώνας	88	70	10	900	900
Ouzoun-Kioi	Μακρυχώρι	246	79	31	687	1490
Organtzilar	Χρυσόχωρι	680	180	30	2600	30

ΚΑΒΑΛΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗ, ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Ressit-Bey	Μοναστηράκι	370	7	15	360	45
Sepetziler	Καλαθάς	30	34	-	40	210
Sousour Kioi	Πηγές	380	48	10	300	50
Tsailik	Διπόταμος	150	183	35	800	1500
Hadji Ali Pacha	Χαϊδευτό	42	-	-	80	-
Sarri-Shaban	Χρυσούπολη	270	120	20	4900	4850
Kotso-Oglar	Κωσταντινιά	80	57	-	500	1700
Tsobanly	Αβραμηλιά	230	-	40	1930	900
Hadji Emin Agha	-	280	15	-	330	-
Toilar	-	75	15	75	-	-
Eretli-Mahale	Ερατεινό	55	7	4	-	-
Eski-Kioui	Παλαιά Κώμη	44	-	10	170	120
Cantompas	Περιοχή Πηγών	137	30	7	-	-
Halep	-	35	2	4	60	100
Assiklar	-	35	3	4	50	150
Σύνολο		8451	2021	1206	34034	38406

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 3

**Εμφαίνονται: α) Σπίτια κατεστραμμένα και με μερικές ζημιές
β) Εκτελεσθέντες
γ) Σιτηρά επιταχθέντα άνευ πληρωμής
δ) Σιτηρά επιταχθέντα μετά πληρωμής**

Τοπωνύμια		Καταστρο- φές οικιών	Εκτελεσ- θέντες	Σιτηρά οκάδες επιταχθέντα	Σιτηρά πληρω- θέντα σε δρχ.
Παλιό όνομα	Νέο όνομα				
Ahlanli	Αγλαδινή	2	-	-	2.000
Ahmetkly	-	-	-	-	-
Ghaziler	Νικητές	-	-	-	4.000
Yeni-Kioui	Νέα Κώμη	28	-	100.000	-
Imrenly	Κυνηγός	-	-	-	1.000
Intzes	Παράδεισος	20	6	3.000	40.000
Kavatzik	Νικητές	4	-	-	10.000
Kayia-Bounar	Πετροπηγή	36	5	200.000	-
Kara-Seftet-Bey	Νέα Καριά	45	2	1.200.000	60.000
Kara-Kintirly	Λιθοχώρι	10	-	-	-
Karamanly	Άγιος Κοσμάς	7	-	10.000	35.000
Karatza-Kioui	Πέρνη	60	-	-	4.000 εικοσάφραγκα
Karatzalar	Ζαρκαδιά	5	-	-	1.000 λίβρ χρυσού
Karatzovas	Ελαφοχώρι	12	-	-	15.000
Kenez	Προάστιο	20	2	-	50.000
Keramoty	Κεραμωτή	35	1	-	-
Kez-Bokiou	-	-	-	-	-
Kiosseler-Zeir	Άνω Χώρι	-	-	-	-
Kiosseler-Bala	Κάτω χώρι	-	1	2.000	-
Koulantzik	Πυργίσκος	-	-	-	-
Κουτζάλι	Πηγές	-	-	20.000	-
Koultzalar	Λυκιά	-	-	-	-
Kourou-Dere	Ξεριάς	1	-	-	-
Mountzinos	Λεκάνη	-	-	5.000	2.000
Mouratly	Σκοπός	-	-	40.000	20.000
Mouratsik	-	-	-	1.000	5.000
Moustafa-Olar	Στεγνό	-	-	-	4.000
Bairamly	Στενωπός	-	-	2.000	-
Bairakly	-	-	-	7.000	4.000
Beklemez	Διαλεκτό	15	1	-	15.000
Betzely	Δρυμούσα	-	-	100.000	3.000 λίβρ χρυσού
Belial-Agha	Νέα Καριά	-	1	70.000	300 εικοσάφραγκα
Boiova	Πασγαλιά Ξάνθης	-	-	2.000	7.000
Boinou Kizil	Γέροντας	7	-	-	4.000
Netirly	Δύσβατο	-	2	-	6.000
Darovas	Κεχρόκαμπος	10	-	100.000	100.000
Dede Dagh	-	-	-	3.000	-
Doiranly	Γραβούνα	43	-	400.000	-
Domansly	Ποντολιβαδο	20	1	60.000	500 λίβρες χρυσού
Drenovo	Πασγαλιά Ξάνθης	-	-	2.000	10.000
Oltzak	Πλαταμόνας	3	7	-	500 λίβρες χρυσού
Ouzoun-Kioi	Μακρυχώρι	-	-	-	-
Organtzilar	Χρυσοχώρι	5	-	1	25.400

ΚΑΒΑΛΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗ, ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Ressit Bey	Μοναστηράκι	40	-	100.000	100.000
Sepetziler	Καλαθάς	-	-	-	2.000
Sousour Kioi	Πηγές	4	-	100.000	-
Toilar	Περιστερόνας	6	2	-	1000 φράγκα
Tsailik	Διπόταμος	3	5	4500	39.000
Hadji Ali Pacha	Χαϊδευτό	-	-	100.000	200.000
Sarri-Shaban	Χρυσούπολη	35	-	-	60.000
Kotso-Oglar	Κωσταντινιά	1	-	-	-
Tsobanly	Αβραμηλιά	15	1	-	150 λίβρες χρυσού
Hadji Emin Agha	-	27	1	200.000	100.000
Assiklar	-	-	-	-	-
Eretli Mahale	Ερατεινό	4	-	62.000	-
Eski Coj	Παλαιά Κώμη	-	-	40.000	-
Cantompas	Περιοχή Πηγές	4	-	210.000	150 εικοσάφραγκα
Halep	-	-	-	-	-
Kuri	Αγίασμα	-	2	-	-
Σύνολο	527	40			

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ

10 / 23 Φεβρουαρίου 1919

Σήμερα στις 7 / 20 Φεβρουαρίου 1919 οι κ. κ. G. Dutilh και ο λοχαγός G.-J. Babitch, αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων της Γαλλίας και της Σερβίας που επέστρεψαν στην Καβάλα από το Sarri-Shaban¹, υπέβαλαν την ακόλουθη έκθεση :

ΕΚΘΕΣΗ

Σε όλα τα μέρη που επισκέφτηκαν οι κ.κ. αντιπρόσωποι διαπίστωσαν ότι τα βουλγαρικά στρατεύματα πήραν όλα τα αναγκαία μέτρα για την απόκρουση επιθέσεως από τη θάλασσα.

Όλες οι κορυφές των βουνών, όλες οι πλαγιές μέχρι τους πρόποδες τους, όλα τα επίκαιρα σημεία όπου ήταν δυνατόν να γίνουν αποβάσεις, είχαν οχυρωθεί αμυντικά. Σε μερικά μάλιστα σημεία τα έργα είχαν μόνιμο χαρακτήρα και αποτελούσαν μια τέλεια οργάνωση, σε μερικά άλλα σημεία κατασκευάστηκαν μόνιμες φωλιές αντίστασης.

Τους εξυπηρετούσαν τα συγκοινωνιακά έργα. Δεν παραμελούσαν τα οχυρά. Μερικά σκεπάσματα εναντίον των βομβαρδισμών και μερικές μόνιμες πέτρινες βάσεις για το πυροβολικό ή για μυδραλιοβόλα είχαν κατασκευαστεί στην εντέλεια.

Τα οχυρά για να κατασκευαστούν είχαν ανάγκη από εργατικά χέρια και χρειάζονταν για τη συμπλήρωσή τους ιδιαίτερες προσπάθειες και μεγάλη διάρκεια γιατί το μεγαλύτερο μέρος τους απαιτούσε εκσκαφή βράχων.

Με βάση την παρατήρηση αυτή και τη σημασία της, αν κάποιος προσθέσει και τις πολυάριθμες καταθέσεις των κατοίκων της περιοχής στη διάρκεια πολλών μηνών, θα διαπιστώσει ότι ήταν καταναγκαστική εργασία στρατιωτικής φύσεως.

1^ο: οι υπογράφωντες αντιπρόσωποι που μετέβησαν στο Tserpendi Tchiflik² κατέληξαν στις κάτωθι διαπιστώσεις: το μέρος αυτό ήταν ιδιαίτερα οχυρωμένο. Μια βραχώδη βουνοπλαγιά που ξεκινάει από το βουνό και προχωρεί προς τη θάλασσα έχει μεταβληθεί σε οχυρό αντίστασης και αποτελεί βασικό μόνιμο έργο αμυντικού χαρακτήρα (φωλιές μυδραλιοβόλων, τοποθετήσεις μονίμων λίθινων βάσεων, τέλεια συστήματα μεταγωγών από τις κορυφές, σιδηροκατασκευές κτλ). Όλες οι σπουδαιότερες οικίες του τσιφλικιού που βρίσκονταν εντός του αμυντικού συστήματος έχουν κατεδαφιστεί. Τα υλικά τους

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Νέα Καρβάλη Καβάλας

χρησιμοποιήθηκαν στην ανέγερση υπογείων οχυρωματικών έργων όπου είναι αδύνατο να κατασκευαστούν ορύγματα.

Εδώ βρίσκεται κανείς μπροστά σε κατεδαφίσεις που έχουν χαρακτήρα χρήσιμο για στρατιωτικές ανάγκες καθώς επίσης και την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης για την αντίσταση. Το πρόβλημα είναι κατά πόσο είναι δυνατό να μάθουμε αν η βουλγαρική διοίκηση πήρε τα αναγκαία μέτρα να διαφυλάξει τα δικαιώματα των ιδιοκτητών είτε πριν είτε μετά την κατεδάφιση. Κανένα στοιχείο πληροφοριακό δεν ήταν δυνατόν να μάθουμε για το ζήτημα αυτό.

2^ο: οι αντιπρόσωποι έφτασαν στο χωριό Kayar-Bounar¹, το οποίο και επισκέφτηκαν για να διαπιστώσουν την κατάσταση πριν να ακούσουν τους μάρτυρες.

Το χωριό μεταβλήθηκε σε ερείπια. 11 μόνο σπίτια στέκονται όρθια. Όλα τα άλλα έχουν κατεδαφιστεί εκ θεμελίων μαζί με τους βοηθητικούς τους χώρους (αποθήκες, στάβλοι κτλ). Η εκκλησία είναι εξωτερικά άθικτη αλλά έχει συστηματικά λεηλατηθεί. Το κτίριο του σχολείου είναι κατεστραμμένο. Τα σπίτια που κατεδαφίστηκαν είχαν προηγουμένως λεηλατηθεί. Λείπουν οι πόρτες, τα παράθυρα, τα πατώματα.

Ο πρόεδρος του χωριού, **Γεώργιος Βασιλόπουλος**, 48 ετών, γεωργός μαζί με τα κάτωθι 6 πρόσωπα του χωριού, παρουσιάστηκαν στην Επιτροπή και κατέθεσαν σχετικά. Τα πρόσωπα αυτά είναι τα ακόλουθα :

Χριστόδουλος Αθανασίου ,	46 ετών
Χρήστος Οθονιός ,	30 ετών
Κώστας Φραντζής ,	30 ετών
Σωτήριος Φραντζής ,	45 ετών
Σωτήριος Λαζαρίδης ,	45 ετών
Χαρίλαος Οθονιός ,	35 ετών
Άπαντες γεωργοί, κάτοικοι Πετροπηγής	

Οι καταθέσεις τους συνοψίζονται στα εξής : το χωριό Πετροπηγή (το μόνο της περιοχής της Χρυσουπόλεως το οποίο αποτελείται αποκλειστικά από Έλληνες υπηκόους ορθοδόξου δόγματος) συμπεριελάμβανε 40 σπίτια και είχε ένα πληθυσμό 180 μέχρι 200 πρόσωπα. Κατά την άφιξη των Βουλγάρων στις 5 Αυγούστου 1916, εγκαταλείφθηκε εξ ολοκλήρου από τους κατοίκους του. Όταν 4 μήνες αργότερα επέστρεψαν 5 οικογένειες, καταληστεύτηκαν από τους Βούλγαρους στρατιώτες. Αργότερα υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα στρατιωτικά καταναγκαστικά έργα κάτω από την απειλή ξυλοδαρμού. Όλοι οι κάτοικοι εξορίστηκαν στη Βουλγαρία.

¹ σημερινός οικισμός Πετροπηγή Καβάλας

Από τις 15 οικογένειες και τα 70 περίπου πρόσωπα σε σύνολο που εκτοπίστηκαν, μόνο 3 επέστρεψαν. Το χωριό κατείχε 250 αγελάδες, 1200 πρόβατα, 300 χοίρους, 60 άλογα και όνους, όλα αυτά κατασχέθηκαν, καθώς επίσης και τα δημητριακά. Ύστερα από τον Αύγουστο του 1917 άρχισε η κατεδάφιση των σπιτιών. Η εκκλησία λεηλατήθηκε απ' όλα τα έπιπλα, κοσμήματα, αντικείμενα λατρείας, άμφια, κηροπήγια κτλ, συνολικής αξίας 30.000 δραχμών περίπου. Τα εργαλεία, ιδιαίτερα αυτά της γεωργικής παραγωγής, έχουν εξαφανιστεί. Το χωριό είναι στην κυριολεξία κατερειπωμένο. Σήμερα κατοικείται από 70 πρόσωπα περίπου, συμπεριλαμβανομένων και 3 οικογενειών που επέστρεψαν από τη Βουλγαρία. Πολυάριθμες ήταν οι περιπτώσεις εκβιασμών ενάντια σε όλους τους κατοίκους. Μια νεαρά κόρη, η Θωμαή Α. και μια χήρα, η Ευθαλία Γ., είχαν βιαστεί.

Ο δικαστής της Επιτροπής, ο κ. Στεφανίτσης, επιφορτίστηκε να πάρει τις καταθέσεις της Θωμαής Α., της οποίας η κατάθεση θα επισυναφτεί στο παρόν. Η Ευθαλία Γ. ήταν απύσχα. Δεν κατορθώθηκε να ληφθεί η κατάθεσή της.

3^ο: οι αντιπρόσωποι ακολούθως μετέβησαν στο χωριό Doiranli¹ όπου και κατέληξαν στις παρακάτω διαπιστώσεις.

Με εξαίρεση πέντε ή έξι σπίτια, το χωριό είναι εξ ολοκλήρου κατεδαφισμένο. Δεν απέμειναν παρά μόνο ερείπια. Πρέπει να σημειώσουμε ότι τα σπίτια αυτά ήταν φτιαγμένα με πρωτόγονο τρόπο. Τα δομικά υλικά των σπιτιών ήταν χωμάτινα πλιθιά. Το χωριό είχε 40 σπίτια με τα εξαρτήματά τους. Δεν απέμεινε τίποτα εκτός από ένα ακίνητο αρκετά μεγάλο, το οποίο ανήκε σ' ένα μουσουλμάνο και 5 – 6 σπίτια, των οποίων οι κληρονόμοι τους αποδίδουν την κατεδάφισή τους στους γείτονές τους.

Ο Μουχτάρης του χωριού Ιωάννης Χατζόπουλος, 45 ετών, γεωργός, κατέθεσε στην Επιτροπή ότι το χωριό δεν κατοικείται σήμερα παρά από 5 ελληνικές οικογένειες και 4 τούρκικες, ενώ πριν από τη βουλγαρική κατοχή είχε 45 ελληνικές οικογένειες και 20–25 τουρκικές. Τον Αύγουστο του 1917, όσοι παρέμειναν στο χωριό εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία, όπου και εκεί υπέστησαν μεγάλες προσβολές, ιδιαίτερα σε καταναγκαστικά στρατιωτικά έργα. Όλη η κτηνοτροφία εξαφανίστηκε καθώς επίσης οι σοδειές και τα έπιπλα των σπιτιών που κατεδαφίστηκαν.

4^ο: στο Sarri-Shaban² κατά τη διάρκεια των ημερών 8 / 21 και 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919 οι αντιπρόσωποι, μαζί με το δικαστικό κύριο Στεφανίτση, δέχτηκαν σε ακρόαση ένα μεγάλο αριθμό μαρτύρων, των οποίων οι καταθέσεις δεν επισυνάφτηκαν στο τελικό κείμενο της Επιτροπής. Επιφορτίστηκε ο κ. Κωνσταντινίδης, ορκωτής Lisecie, να

¹ σημερινός οικισμός Γραβούνα Καβάλας

² σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

συγκεντρώσει επί τόπου και άλλες πληροφορίες, τα κείμενα των οποίων θα επισυναφθούν μαζί με τα υπόλοιπα. Το παρόν πρακτικό συντάχθηκε και υπογράφηκε στην Καβάλα στις 10 / 23 Φεβρουαρίου 1919.

ΑΝΑΦΟΡΑ

του κ. Τίτου Γιαλούρη, Επάρχου Χρυσουπόλεως προς την Αυτού Εξοχότητα τον κύριο Υπουργό των Εσωτερικών δια μέσου του Αντιπροσώπου της κυβερνήσεως στην Ανατολική Μακεδονία

Χρυσούπολη 28 Οκτωβρίου 1918

Στις 22 Ιουνίου 1917 έγιναν από νωρίς το πρωί οι συλλήψεις όλων των δημοσίων υπαλλήλων, ιερέων και των άλλων κατοίκων της Ελευθερούπολης. Οι συλλήψεις συνεχίστηκαν μέχρι το βράδυ. Μας συγκέντρωσαν σ' ένα τουρκικό σχολείο του προαστίου. Ήμασταν μια εκατοντάδα και ίσως λιγότεροι. Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι περίπου 40 χωρικούς που τους έπιασαν στα χωράφια τους, τους έστειλαν χωρίς καμία διευκρίνιση στο Prani¹ στην αρχή και ύστερα στην εξορία. Τα μεταφορικά μέσα δεν ήταν αρκετά, έτσι μας βεβαίωσε ο τοπικός διοικητής της Ελευθερούπολης. Ο υπολοχαγός Tambakoff του 38^{ου} βουλγαρικού συντάγματος μας απαγόρευσε να πάρουμε μαζί μας και τα ελάχιστα ακόμη εφόδια, έτσι ώστε ξεκινήσαμε σχεδόν γυμνοί. Η βεβαίωση που μας δόθηκε ότι θα οδηγηθούμε στη Φιλιππούπολη μας έδωσε λίγο θάρρος, με τη σκέψη ότι εκεί θα μας άφηναν να ζήσουμε ελεύθεροι. Στις 23 Ιουνίου μεταξύ της δευτέρας και τρίτης πρωινής ώρας, πήραμε εντολή να ξεκινήσουμε. Ένας Τούρκος σκοπός, στον οποίο ο τοπικός διοικητής μας εμπιστεύτηκε, ετοίμασε τον οπλισμό του έτοιμος να μας πυροβολήσει εάν κάποιος από μας θα έβγαινε από τη γραμμή καθώς βαδίζαμε κατά τετράδες. Ύστερα από μαρτύριο πορείας 6 ωρών, φτάσαμε στη Δράμα. Εκεί μας έκλεισαν σε εμπορικά βαγόνια κατά ομάδες 50 ατόμων. Έτσι, τοποθετηθήκαμε σαν τα ζώα, χωρίς την ελάχιστη τροφή και χωρίς ψωμί. Δυο μικρά ψωμιά μας έδωσαν μόνο στη Stara-Zagora, ύστερα από ταξίδι δυο ημερών. Τέλος, μετά από απίστευτα βάσανα που διήρκεσαν πέντε μέρες και πέντε νύχτες, φτάσαμε στη Soumla, όπου διανυχτερεύσαμε ανάμεσα σε σωρούς ερειπίων. Μερικοί από μας, οι περισσότεροι, που δεν μπόρεσαν να ακουμπήσουν πουθενά, έμειναν στον τόπο τους, όρθιοι και κοιμήθηκαν χωρίς σκεπάσματα. Οι φρουροί μας ήταν σκληροί και ανυπόφοροι. Μας χτυπούσαν, μας πλήγωναν και μας απαγόρευσαν να

¹ σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

βγούμε έξω τη νύχτα για να εκπληρώσουμε ακόμη και τις σωματικές μας ανάγκες.

Από τη Soumla, το στρατόπεδο συγκεντρώσεώς μας, άρχισαν οι αποστολές αυτών που προορίζονταν να εργαστούν στην κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Carnabat – Soumla. Ο νομάρχης της Δράμας στάλθηκε πρώτος, επικεφαλής 200 νέων εργατών για την κατασκευή της γραμμής αυτής. Την επόμενη μέρα, σε μια άλλη αποστολή με 200.000 νέους εργάτες απασχολήθηκα και εγώ στις γραμμές τους. Βρεθήκαμε ακόμη μια φορά κλεισμένοι μέσα στα εμπορικά μεταφορικά τρένα. Ομάδες των 50 ατόμων σε κάθε βαγόνι χωρίς ψωμί και χωρίς νερό. Οι συνοδοί μας στρατιώτες μας απαγόρευσαν αυστηρά την αγορά κάθε είδους διατροφής ή ποτιού. Επί πλέον μας διέταξαν να κρατήσουμε ερμητικά κλειστές τις πόρτες των βαγονιών και αυτό σε πλήρεις συνθήκες ζέστης, εν μέσω Ιουλίου. Στην κατάσταση αυτή το ταξίδι μας διήρκεσε 2 μέρες. Υποφέραμε από τη ζέστη, από την πείνα, από τη δίψα και από την αδυναμία να ικανοποιήσουμε τις σωματικές μας ανάγκες. Πραγματικότητα η οποία είναι αδύνατο να περιγραφεί. Παρατηρήσαμε ότι κατά την παραμονή μας σ' ένα σταθμό, οι στρατιώτες που μας συνόδευαν μας απαγόρευσαν το άνοιγμα οποιασδήποτε θύρας αλλά δεν χρειάστηκε. Με την άφιξή μας στο σταθμό του Carnabat μας οδήγησαν στο στρατόπεδο της πόλης. Εκεί βρήκαμε αυτούς που ξεκίνησαν πριν από μας υπό τη συνοδεία του κυρίου Ν. Μπακοπούλου. Πριν να ξεκινήσουμε για τη Soumla μας ερεύνησαν εξονυχιστικά και με ξυλοκοπήματα μας ανάγκασαν να τους παραδώσουμε όλα τα χρήματα που είχαμε. Δεν μας επέτρεψαν να έχουμε παρά μόνο 100 λέβα. Στο στρατόπεδο αυτό βρίσκονταν 4 μεγάλες αχυροκαλύβες σε σχήμα στενόμακρο και άλλες πολύ πιο μικρές, στις οποίες διέμεναν μέχρι τότε οι πρόσφυγες τύπου Βοημίας. Εγκατασταθήκαμε μέσα σ' αυτές ανά 100 άτομα κατά αχυροκαλύβα. Καμιά διατροφή, ούτε ψωμί ακόμη, αλλά μόνο ύστερα από δυο μέρες ένα λιτό γεύμα.

Καθημερινά έφταναν και άλλοι Έλληνες, τους οποίους χρησιμοποιούσαν για εργασία στη σιδηροδρομική γραμμή και ο αριθμός όλων των κρατούμενων έφτασε τελικά στις 4.500. Είναι αδύνατο να περιγράψουμε τα μαρτύρια του πλήθους αυτού που υπέφεραν εκεί. Με χτυπήματα πάντοτε και ξυλοδαρμούς κουρασμένοι, εξαντλημένοι από την πείνα, τη δίψα κτλ.. Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι το ψωμί των στρατιωτών βάρους ενός κιλού, αν υποθέσουμε ότι μπορούσε να το βρει κάποιος, το πουλούσαν για 20 λέβα. Ένα αυγό, 1 λέβα, ένα κεφάλι σκόρδου στοίχιζε 20 λεπτά. Στη συνέχεια οργανώθηκαν διάφορες αποστολές στα εργοστάσια. Αυτές εξακολούθησαν μέχρι τα μέσα Αυγούστου οπότε και διακόπηκαν. Αυτοί που παρέμεναν, περίπου 500 άτομα, επί το πλείστον δημόσιοι υπάλληλοι, έμποροι και άλλοι διανοούμενοι, ασχολούνταν όλη τη μέρα καθημερινά, μέχρι τη δύση του

ηλίου, με τη μεταφορά λίθων. Όταν αυτή η αγγαρεία τελείωσε, καταγινόμασταν με την εκφόρτωση των επιταγμένων σιτηρών. Μετά μας έστειλαν στο σταθμό για την εκφόρτωση κεραμιδιών και αλεύρων, όπως οι τελευταίοι αγθοφόροι. Καθώς οι περισσότεροι από μας δεν μπορούσαν να μεταφέρουν στους ώμους τους σάκους των 70 ή και 80 κιλών, οι στρατιώτες που μας συνόδευαν εξασκούσαν βία ώστε να πραγματοποιήσουμε τη μεταφορά. Όταν τελείωσε και η αγγαρεία αυτή έστειλαν και εμάς στη κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής. Ο μηχανικός της γραμμής Baikoff, μας έλεγε με περιφρόνηση ότι ήμαστε ειδικοί εργάτες για την εργασία που μας προόριζε. Μας μετέφεραν στη συνέχεια στον τόπο της εργασίας, όπου και μας έδωσαν φτυάρια και σκαπάνες και μας ειδοποίησαν πως αν κάποιο από τα εργαλεία αυτά αχρηστευτεί, εκτός από την αποζημίωση που θα μας καταλογιστεί, θα υποστούμε και σωματική τιμωρία με 25 χτυπήματα με ξύλα 6 – 8 εκατοστών πάχους.

Τη διαδικασία αυτή την ακολούθησαν σε όλες τις περιπτώσεις οι Βούλγαροι.

Η περιγραφή των δεινοπαθημάτων μας από την εποχή αυτή δεν είναι καθόλου εύκολη. Δώδεκα ώρες ορθοστασίας, ξυλοχτυπήματα, συνεχής εργασία, βρισιές σαρκαστικές, εμπόδια για να ικανοποιήσουμε τις σωματικές μας ανάγκες. Η τροφή που μας παρείχε η βουλγαρική κυβέρνηση αποτελείτο από ένα κομμάτι ψωμί και ζεστό νερό, μέσα στο οποίο βρίσκονταν ξερά φύλλα λαχανικών. Τρεις φορές την εβδομάδα μας χορηγούσαν παχύ ζουμί από κρέας αλλά δεν βρισκόταν ποτέ κρέας στο ζωμό αυτό γιατί αυτά τα έκρυβαν οι αξιωματικοί και οι άνθρωποί τους και τα πουλούσαν σε πολλούς από μας που ήταν πλούσιοι και μπορούσαν να τα προμηθευτούν. Έτσι, μόνο αυτοί που είχαν προβλέψει και κατείχαν χρήματα ή χρυσό, μπορούσαν να σταθούν στη ζωή αγοράζοντας από τους στρατιώτες τα κλεμμένα τρόφιμα σε τιμές αστρονομικές. Τότε ήταν η εποχή που μας παρέδωσαν τα χρήματα εκείνα που μας κατέσχεσαν στη Soumla. Αλλά ύστερα από διαταγή του Υπουργού Οικονομικών η επιστροφή τους έγινε αποκλειστικά μόνο σε λέβα. Μας κατέβαλαν 22,70 λέβα για μια λίρα τουρκική και 0,50 λέβα μόνο, για μια δραχμή. Επρόκειτο για μια κανονική επίσημη ληστεία. Είναι γνωστό ότι η ισοτιμία της λίρας στη Βουλγαρία ήταν από 100 – 110 λέβα και της δραχμής 2,10 λέβα. Η κούραση και η ανέχεια ήταν οι αιτίες πολυάριθμων ασθενειών μεταξύ των Ελλήνων και οι αιτίες θανάτου αυτών. Το νοσοκομείο της περιοχής ήταν γεμάτο από άρρωστους. Αδύνατοι σαν σκελετοί θεωρούνταν τυχεροί, αν έναντι διακοσίων με τριακοσίων λέβα κατόρθωναν να πετύχουν από τους επιστάτες φρουρούς την παραμονή τους στο νοσοκομείο, που το αποκαλούσαν «άσυλο σκελετών» και να αποφύγουν έτσι την εργασία για την οποία τους προόριζαν. Κατά τη διάρκεια τριών συνεχών μηνών, εργαζόμασταν στα διάφορα εργοτάξια της

σιδηροδρομικής γραμμής. Έτσι, το κρύο η πείνα και η κακή μεταχείριση αποδεκάτισαν στη συνέχεια και κατ' εξακολούθηση τους εργάτες. Πολλών τα ρούχα είχαν λιώσει, ήταν μισόγυμνοι και χωρίς υποδήματα. Κοιμόμασταν όλοι στο έδαφος πάνω σε σκληρά χόρτα, σε ομάδες 80 – 100 άτομα σε κάθε αγροκαλύβα. Το κρύο του Δεκεμβρίου ήταν 13 – 14 βαθμούς υπό του μηδενός κι ακόμη περισσότερο. Οι συνέπειες της βρωμιάς, της ψείρας, της ανέχειας, πρόσβαλαν τους δύστυχους εργάτες κι έκανε την εμφάνισή της σε πολλές περιπτώσεις η ψώρα. Οι ανώτεροι επιθεωρητές γιατροί που μας επισκέφτηκαν γυρνούσαν τις πλάτες τους όταν εμείς επιχειρούσαμε να τους περιγράψουμε την αξιολύπητη κατάστασή μας. Τέλος, όταν έκλεινε το έτος 1917, έφτασε μια επίσημη διαταγή, σύμφωνα με την οποία, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι διανοούμενοι και οι έμποροι πρέπει να απελευθερωθούν. Πραγματικά, 2 εκατοντάδες από μας εστάλησαν αμέσως στην Plenva, όπου ύστερα από παραμονή εκεί 15 ημερών στα λοιμοκαθατήρια, μας άφησαν να κινηθούμε τελείως ελεύθεροι. Εντούτοις, παρά την ελευθερία μας, οι περιορισμοί στους οποίους μας επέβαλαν όπως π.χ. να μην βαδίζουμε σ' αυτό το δρόμο, να μην περάσουμε από εκείνη τη γωνία, να μην περπατάμε περισσότεροι από τρεις, κατάφεραν να μας φέρουν εμπόδια στην διαβίωσή μας. Η ελεύθερη αυτή διακίνηση διήρκεσε τρεις μήνες. Έπειτα, μας έστειλαν εκ νέου στη φυλακή της πόλης. Βρισκόμασταν εκεί περίπου 500 φυλακισμένοι, αν υπολογίσουμε και τις οικογένειες μερικών που ήταν παντρεμένοι και πήραν μαζί τους τα μέλη των οικογενειών τους, τους οποίους ύστερα από πολλές παρακλήσεις και διαβήματα ο διοικητής των αιχμαλώτων, ο λοχαγός Ivan Peief, συμφώνησε να τους αφήσει ελεύθερους. Αυτόν ο ελληνικός πληθυσμός της Plenva δεν θα τον ξεχάσει ποτέ γιατί κατά τα άλλα ήταν σκληρός και απάνθρωπος στη συμπεριφορά προς αυτούς. Από τότε άρχισαν εκ νέου οι αποστολές σε όλες τις χειρονακτικές εργασίες χωρίς καμία διάκριση ανθρώπων της επιστήμης, δημοσίων υπαλλήλων και απλών χωρικών.

Απέστειλαν μια εκατοντάδα ομήρων στις στρατιωτικές βιομηχανίες τροφίμων. Άλλους 100 απέστειλαν ως νοσοκόμους, άλλοι τέλος απεστάλησαν σε μια ομάδα που βρίσκεται κοντά στο Symonit, στο Δούναβη για την κοπή δέντρων και άλλα παρόμοια. Όλοι αυτοί εξακολουθούσαν να εργάζονται μέχρι την παράδοση της Βουλγαρίας. Τρεις μόνο, το ταμιά της Prava¹, κ. Θωμά Νούσια, έναν έμπορο από την Έδεσσα, το κ. Γεώργιο Τσιτσιάνο και εμένα, μας άφησαν ελεύθερους χάρη στην επέμβαση του κ. Gotrad Meyer, γραμματέα της Διεθνούς Ενώσεως των Νέων Χριστιανών για βοήθεια στους αιχμαλώτους πολέμου. Συγχρόνως μας ανέθεσαν τη διανομή των ειδών, τα οποία η ελληνική κυβέρνηση με τη μεσολάβηση της ολλανδικής πρεσβείας στη Σόφια

¹ πιθανότατα εννοεί Pravi, σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

απέστειλε στους Έλληνες αιχμαλώτους πολέμου και στις δεινοπαθούσες οικογένειές τους. Η βοήθεια αυτή ήταν πολύ χρήσιμη. Πολυάριθμες οικογένειες προσφύγων χρωστούν σ' αυτήν την ύπαρξή τους. Εν τούτοις, παρά την ήττα του βουλγαρικού στρατού από τους Συμμάχους, υποχρεωθήκαμε εμείς οι τρεις να εργαστούμε σκληρά σε δύσκολες δουλειές. Αυτό έγινε επίσης από τον ίδιο τον λοχαγό Peieff, που ήταν διορισμένος στα καταναγκαστικά έργα στη νησίδα του Δούναβη. Εκεί καταγινόμασταν εμείς οι ίδιοι με την υλοτομία μέχρι τη σύναψη της ανακωχής.

Δυστυχώς τα μαρτύρια τόσων αθώων δεν τελείωσαν με τη σύναψη της ανακωχής. Νέα δεινά τους επιφυλάχτηκαν στη συνέχεια.

Τα τρένα που μετέφεραν τις γυναίκες και τα παιδιά παρέμειναν στους διαφόρους σταθμούς από τις Αρχές, ιδίως του Feredjitic, ύστερα από εντολή του υπολοχαγού Friedmann.

Αυτός έστειλε πολλούς από αυτές τις αμαξοστοιχίες σε ορεινές περιοχές της σιδηροδρομικής γραμμής Feredjitic – Padoma. Στην κατάσταση αυτή, σε κανένα χωριό δεν ήταν δυνατή η εύρεση ψωμιού ούτε ακόμη και νερού. Τότε σχηματίστηκε μια Επιτροπή, από 10 άτομα, με σκοπό να παρουσιαστεί στην Αλεξανδρούπολη κοντά στους Άγγλους. Πήρα μέρος σ' αυτήν καθώς επίσης και ο ταμίας της Prava¹, κύριος Θωμάς Νούσιας και ο καθηγητής Λάζαρος Χαρισιάδης. Ύστερα από νυχτερινή πορεία οκτώ ωρών, φτάσαμε στις 2 η ώρα το πρωί στο Dedeagatch² ύστερα από μια ζοηρή λογομαχία με μια περίπολο βουλγαρική. Κατορθώσαμε να συναντήσουμε τον τοπικό διοικητή της πόλεως, λοχαγό του βρετανικού στρατού, τον κύριο R. Hanvey. Του αφηγηθήκαμε την τρομερή κατάσταση που βρίσκονται οι οικογένειές μας και τα παιδιά μας καθώς επίσης και τον κίνδυνο που διέτρεχαν εξαιτίας της απολύτου ελλείψεως τροφίμων και νερού. Μας επέτρεψε να τηλεγραφήσουμε στο γενικό διοικητή της Μακεδονίας.

Ιδού το κείμενο του τηλεγραφήματός μας :

Dedeagatch, 15 / 28 Οκτωβρίου 1918,

Γενικόν Διοικητήν Μακεδονίας εις Θεσσαλονίκην,

Εκατοντάδες βαγόνια πλήρη εξορισμένων οικογενειών στη Βουλγαρία, βρίσκονται από 5 ήδη ημερών μεταξύ των σταθμών Feredjitic – Padoma χωρίς ψωμί και χωρίς νερό, ανάμεσα σε ορεινές περιοχές, με τους ανθρώπους εκτεθειμένους στις μεταβολές των καιρικών συνθηκών.

¹ πιθανότατα εννοεί Pravi, σημερινός οικισμός Ελευθερούπολη Καβάλας

² η σημερινή πόλη της Αλεξανδρούπολης

*Υπάρχουν ήδη νεκροί. Παρακαλούμε φροντίστε για τη σωτηρία τους.
Αναμένουμε διαταγές σας.*

Γιαλούρης, Έπαρχος,

Νούσιας,
Διευθυντής Οικονομικών Υπηρεσιών,

Χαρισιάδης,
Καθηγητής».

Συγχρόνως ο κύριος λοχαγός τηλεγράφησε στο Γενικό Επιτελείο στη Θεσσαλονίκη ζητώντας πληροφορίες. Πέντε ώρες αργότερα έφτασε από τη Θεσσαλονίκη τηλεγραφική εντολή και τα τρένα ξεκίνησαν για το Οχίλαρ¹. Ο κύριος R. Hanvey είχε επίσης την καλή διάθεση να μας εφοδιάσει με 500 μερίδες τροφίμων για να διανεμηθούν στους δυστυχισμένους εξόριστους ομήρους. Μας εξέφρασε τη λύπη του που δεν μπορούσε να μας δώσει περισσότερες μερίδες γιατί άργησαν να έρθουν οι συρμοί για τον ανεφοδιασμό τους. Επιπλέον ο λοχαγός κ. Goodbye μας έκανε δώρο πολλά κουτιά γάλατος για τη διατροφή των παιδιών. Με τη συνοδεία ενός λοχία και 2 Άγγλων στρατιωτών μεταφέρθηκαν πολλά από τα πολύτιμα αυτά είδη στο Feredjistik και στο Padoma, όπου και διανεμήθηκαν στους πεινασμένους ομήρους, οι οποίοι ευλογούσαν το λοχαγό για τη φιλανθρωπία του.

Στην επιστροφή από την Αλεξανδρούπολη, ευχαριστήσαμε θερμά τον κύριο R. Hanvey και ξεκινήσαμε τέλος για τους Τοξότες.

Θέτοντας εξοχότατε την αναφορά αυτή, των μακρών μαρτυριών των αθώων αυτών πληθυσμών, που τόσο φοβερά δοκιμάστηκαν, και την αγριότητα των Βουλγάρων που τους περιόρισε στο ήμισυ του αρχικού τους αριθμού, έχω την τόλμη να επικαλεστώ για λογαριασμό τους την ενεργητική μέριμνα και τη βοήθεια της πατρικής μας κυβέρνησης.

Τίτος Γιαλούρης,
Έπαρχος Prava και ήδη Νέστου

***

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

¹ σημερινός οικισμός Τοξότες Ξάνθης

Sarri-Shaban', 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Mounsın Oğlon Mequabir**, που γεννήθηκε στο Tchobanlı², ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Tchobanlı, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε κατέθεσε τα παρακάτω ενώπιον της Επιτροπής

Είμαι πρόεδρος (μουχτάρης) της Αβραμηλιάς, χωριό μουσουλμανικό.

Εξήντα άρρενες κάτοικοι τέθηκαν υπό κράτηση και κατετάγησαν στο στρατό. Δεκάξι στο βουλγαρικό στρατό και σαράντα τέσσερις στο τουρκικό. Τέσσερις επέστρεψαν από την Τουρκία, δέκα από τη Βουλγαρία. Οι οικογένειες που διαμένουν στο χωριό δεν έχουν ειδήσεις ούτε για τους μεν ούτε για τους άλλους. Τα μισά ζώα περίπου επιτάχθηκαν και αποζημιώθηκαν σε τιμές χαμηλότερες της αξίας τους. Το μαλλί και τα δημητριακά τα πήραν όλα χωρίς πληρωμή.

***

Sarri-Shaban, 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Bessim Mexmet** που γεννήθηκε στο Sousourkioi³, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Sousourkioi, επάγγελμα δάσκαλος (Ιμάμης), αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Είμαι δάσκαλος (Ιμάμης) στις Πηγές εδώ και 15 χρόνια. Μερικές μέρες ύστερα από την άφιξή τους, οι Βούλγαροι έκαναν επίταξη σε εργατικά χέρια και μέσα μεταφοράς. Στη συνέχεια, υπό τη διεύθυνση του Fouat-Bey, είκοσι τέσσερις άνδρες κατετάγησαν δια της βίας στον τουρκικό στρατό και είκοσι ένας στο βουλγαρικό. Από την Τουρκία επέστρεψαν έξι άνδρες και από τη Βουλγαρία επέστρεψαν δεκαεννιά. Σαράντα άνδρες από τον ελληνικό πληθυσμό εξορίστηκαν στη Βουλγαρία ως πολιτικοί όμηροι. Δεν επέστρεψαν παρά μόνο δέκα. Όσον αφορά την κτηνοτροφία, μειώθηκαν από 800 σε 200 τα μεγάλα ζώα. Οι Βούλγαροι πήραν μεταξύ των άλλων 800 πρόβατα. Όλη η γεωργική παραγωγή κατασχέθηκε χωρίς πληρωμή. Τέσσερα σπίτια κατεδαφίστηκαν.

***

Sarri-Shaban, 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Αβραμηλιά Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Πηγές Καβάλας

Ο ονομαζόμενος **Imbraim Oglou Ibraim**, που γεννήθηκε στο *Organdjilar*¹, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος *Organdjilar*, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Ήμουν Πρόεδρος (Μουχτάρης) στο Χρυσοχώρι σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Το χωριό κατοικείτο από μουσουλμάνους αλλά και Έλληνες. Κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της κατοχής, οι Βούλγαροι υποχρέωσαν τους άνδρες να εργαστούν στα καταναγκαστικά έργα και επιτάξανε τα ζώα του χωριού. Στους ιδιοκτήτες κατέβαλαν μια αποζημίωση πολύ κατώτερη από την αξία των ζώων.

Πολύ αργότερα ο Fouat-Bey ξεχώρισε μεταξύ του μουσουλμανικού πληθυσμού πενήντα άνδρες ηλικίας 20–45 ετών, οι οποίοι κατετάγησαν ως εξής: δώδεκα στο βουλγαρικό και τριάντα οκτώ στο τουρκικό στρατό. Οι πρώτοι επέστρεψαν όλοι, ενώ από τους δεύτερους επέστρεψαν μόνο είκοσι έξι. Όσον για τον ελληνικό πληθυσμό, οι Βούλγαροι εξόρισαν ως πολιτικούς αιχμαλώτους στη Βουλγαρία εκατόν σαράντα πέντε άνδρες, από τους οποίους δεν επέστρεψαν παρά μόνο σαράντα τέσσερις.

Το ήμισυ της κτηνοτροφίας περίπου κατασχέθηκε από τους Βούλγαρους, καθώς επίσης και 125.000 οκάδες περίπου δημητριακών, χωρίς να αποζημιωθούν. Κατέσχεσαν επίσης και πήραν μαζί τους 250 πρόβατα και 16 βόδια.

Συγχρόνως παρενέβη ο ονομαζόμενος Παράσχος Βασιλείου που γεννήθηκε στην *Bouloustra*², ηλικίας 56 ετών, γεωργός, κάτοικος του Χρυσοχωρίου, του οποίου είναι ο σημερινός πρόεδρος (Μουχτάρης). Έλαβε γνώση της κατάθεσης του τέως προέδρου και δήλωσε ενόρκως ότι είχε εξοριστεί στη *Soumla* κάτω από την απειλή της βουλγαρικής ξιφολόγχης, ότι υπέφερε όχι μόνο κατά τη διάρκεια του ταξιδιού αλλά ακόμη περισσότερο κατά τη διάρκεια της εξορίας του. Από τη *Soumla* τον έστειλαν στην *Bella* (Βουλγαρία) όπου και αφέθη ελεύθερος με τη χρήση ιδίων μέσων.

***

Sarri-Shaban, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος **Ali Osman Oglou Memet**, που γεννήθηκε στο *Ouzunkio*³, ηλικίας 65 ετών, κάτοικος *Ouzunkio*, επάγγελμα γεωργός, αφού

¹ σημερινός οικισμός Χρυσοχώρι Καβάλας

² σημερινός οικισμός Πολύστυλο Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Μακρυχώρι Καβάλας

ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Είμαι Μουχτάρης στο χωριό Μακρυχώρι, το οποίο κατοικείται αποκλειστικά από μουσουλμάνους. Το χωριό καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους, οι οποίοι χρησιμοποίησαν για τις ανάγκες τους μεγάλο αριθμό ζώων χωρίς να μας αποζημιώσουν. Υποχρέωσαν τους κατοίκους, χρησιμοποιώντας βία, να εργαστούν σε έργα οδοποιίας. Οι Βούλγαροι κράτησαν πενήντα άνδρες, τους οποίους κατέταξαν στο βουλγαρικό στρατό. Όλοι τους επέστρεψαν στο χωριό. Από την πλευρά τους οι Τούρκοι κράτησαν πενήντα πέντε άνδρες για να τους κατατάξουν στο στρατό τους. Δεν επέστρεψαν παρά μόνο οι δέκα οκτώ. Για τους άλλους δεν υπάρχουν ειδήσεις.

***

Sarri-Shaban, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Souleiman Hadjana**, που γεννήθηκε στο Doiranli¹ ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Doiranli, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στο διάστημα της βουλγαρικής κατοχής, ήμουν Μουχτάρης στη Γραβούνα. Το χωριό αποτελείτο από 42 μεγάλα σπίτια και 4 μικρά, 2 σχολεία, 1 τζαμί και 1 κατάστημα ειδών μπακαλικής. 72 οικογένειες ήταν ελληνικές και 25 τουρκικές. Βρισκόταν ακόμη στο χωριό ένας πετρελαιοκίνητος αλευρόμυλος. Την κτηνοτροφία μας αποτελούσαν 93 βόδια και αγελάδες, 10 άλογα και όνοι και περίπου 370 πρόβατα. Ο ελληνικός πληθυσμός αναχώρησε τη στιγμή της αφίξεως των Βουλγάρων. Οι στρατιώτες κατέσχεσαν όλα τα αποξηραμένα καπνά. Τα πράσινα φύλλα καπνών πωλήθηκαν από έναν Τούρκο σε 2 Βούλγαρους, οι οποίοι του πλήρωσαν την αξία τους. Μερικές ελληνικές οικογένειες επέστρεψαν στο χωριό για να μπορέσουν να συντηρηθούν. Υποχρεώθηκαν όμως να εργαστούν σε στρατιωτικά έργα και τον Ιούλιο – Αύγουστο του 1917 εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία. Οι γυναίκες και τα παιδιά τους προτίμησαν να συνοδέψουν τους άνδρες τους για να συμμεριστούν τις τύχες τους. Κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, οι Βούλγαροι εκθεμελίωσαν το τζαμί και πολλά σπίτια για να κατασχέσουν τα υλικά τους και όταν εγκατέλειψαν το χωριό, έβαλαν φωτιά σε 5 σπίτια, από τα οποία δεν παραμένουν σήμερα παρά μόνο τα ερείπιά τους και προξένησαν ζημιές σε

¹ σημερινός οικισμός Γραβούνα Καβάλας

8 άλλα σπίτια. Στο χωριό ζουν σήμερα 5 ελληνικές και 4 τουρκικές οικογένειες. Δεν εγκατέλειψα το χωριό κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Όλη η κτηνοτροφία για την οποία σας έδωσα παραπάνω μια κατάσταση έχει κατασχεθεί από τους Βούλγαρους. Επί πλέον πολλά σπίτια και όλα τα κτίσματα του χωριού που χρησίμευαν ως στάβλοι και αποθήκες έχουν καταστραφεί από φωτιά. Όλα τα υπάρχοντα των σπιτιών, έπιπλα, ρουχισμός κτλ έχουν χαθεί. Δεν μας έμειναν παρά μόνο τα ρούχα που φοράμε. Αυτός που έδωσε τη διαταγή της πυρκαγιάς, ήταν ένα αξιωματικός και το έκανε, κατά τη γνώμη μου, κινούμενος από μίσος.

***

Sarri-Shaban, 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Mahmout Oglou Salif**, που γεννήθηκε στο Betzeli ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Betzeli, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Στο χωριό Δρυμούσα όπου είμαι Μουχτάρης υπάρχουν μερικές ελληνικές οικογένειες αλλά γενικά ο πληθυσμός είναι μουσουλμανικός. Κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της κατοχής η διαγωγή των Βουλγάρων ήταν καλή. Αργότερα ο Fouat-Bey ήρθε και κατέταξε στον τουρκικό στρατό 25 άνδρες ηλικίας από 20 μέχρι 45 ετών. Οι Βούλγαροι από την πλευρά τους κατέταζαν δια της βίας στο στρατό τους 25 άνδρες. Από την Τουρκία επέστρεψαν 8, από τη Βουλγαρία επέστρεψαν όλοι εκτός από έναν που βρήκε το θάνατο. Δεν έχουμε καμία άλλη πληροφορία για αυτούς που πήγαν στην Τουρκία. Οι οικογένειές τους παρέμειναν στο χωριό.

Όσο για την κτηνοτροφία μπορεί να πει κανείς ότι οι Βούλγαροι άφησαν μόνο το ¼ των ζώων. Όλα τα υπόλοιπα τα κατέσχεσαν χωρίς να πληρώσουν την αξία τους. Όταν οπισθοχωρούσαν, πήραν μαζί τους περισσότερα από 500 πρόβατα, καθώς επίσης και 300 λίρες Τουρκίας, τις οποίες άρπαζαν με την απειλή βίας και ξυλοδαρμών. Προσωπικά, στην κατάσταση που σας έδωσα, παρουσιάζονται ότι κατασχέθηκαν 230 πρόβατα, 29 γίδια και 206 λίρες Τουρκίας. Ο πληθυσμός υποχρεώθηκε να εργαστεί για το βουλγαρικό στρατό χωρίς πληρωμή. Κατά την αποχώρησή τους οι Βούλγαροι ασκούσαν τέτοια τρομοκρατία, ώστε οι κάτοικοι

¹ σημερινός οικισμός Δρυμούσα Καβάλας

αναγκάστηκαν να φύγουν στα δάση και δεν επέστρεψαν παρά μόνο ύστερα από 5 μέρες.

***

Sarri-Shaban, 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Hassan Oglou Ismail**, που γεννήθηκε στο Beklemieh¹, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Beklemieh (Διαλεκτό), επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι πρόεδρος (Μουχτάρης) στο Διαλεκτό, του οποίου ο πληθυσμός είναι όλος μουσουλμανικός. Με την εισβολή τους οι Βούλγαροι εξεβίαζαν τους κατοίκους να εργαστούν στις αγγαρείες, για τις οποίες ουδέποτε τους αποζημίωσαν. Ο Fouat-Bey, σε συμφωνία με αυτούς, άρχισε στη συνέχεια να κατατάσσει τους άνδρες από 25–45 ετών στο στρατό. 36 κατετάγησαν στον τουρκικό στρατό και 16 στο βουλγαρικό, 16 επέστρεψαν από την Τουρκία και 16 από τη Βουλγαρία. Δεν έχουμε νεότερες ειδήσεις απ' αυτούς που παρέμειναν στην Τουρκία. Οι οικογένειές τους παραμένουν στο χωριό. Οι υπόλοιποι κάτοικοι ασχολούνταν δουλεύοντας στην κατασκευή δρόμων, με μόνη αμοιβή 50 δράμια ψωμί.

Οκτώ σπίτια κατεδαφίστηκαν και οι Βούλγαροι χρησιμοποίησαν την ξυλεία τους σαν καύσιμη ύλη. Στη συνοικία του Alarmakaleh, μεταξύ των άλλων, κατεδαφίστηκαν 6 σπίτια και ένα σχολείο τουρκικό. Τα μισά από τα ζώα του χωριού κρατήθηκαν χωρίς αμοιβή.

***

Sarri-Shaban², 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Mourat Oglou Hassan**, που γεννήθηκε στο Bairakli³, ηλικίας 46 ετών, που κατοικεί στο Bairakli, γεωργός στο επάγγελμα, αφού ορκίστηκε, έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι ο Μουχτάρης του χωριού Στενωπός, που ο πληθυσμός στο σύνολό του είναι μουσουλμάνοι. Ύστερα από δυο μήνες ηρεμίας ο πληθυσμός υποβλήθηκε σε κάθε είδους παρενόχληση (καταναγκαστικές εργασίες, επιτάξεις ζώων σε εξευτελιστικές τιμές). Στη συνέχεια ήρθε ο Fouat-Bey, ο οποίος σε συνεργασία με τους Βούλγαρους κατέταξε στο τουρκικό στρατό 39 άνδρες. Ομοίως και οι Βούλγαροι κατέταξαν στο

¹ σημερινός οικισμός Διαλεκτό Καβάλας

² σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

³ σημερινός οικισμός Στενωπό Καβάλας

στρατό τους 14 άνδρες. Οι τελευταίοι επέστρεψαν όλοι εκτός από έναν που πέθανε. Όσον αφορά αυτούς που πήγαν στην Τουρκία, δεν επέστρεψαν παρά μόνο 8. Οι οικογένειές τους, που διαμένουν στο χωριό, δεν έχουν καμία είδηση για την τύχη των υπολοίπων.

Ένα μήνα πριν αποχωρήσουν οι Βούλγαροι, πήραν χωρίς πληρωμή 70 πρόβατα και κατσίκια, ενώ οι στρατιώτες άρπαζαν χωρίς πληρωμή αρκετές ποσότητες καπνών από διαφόρους κατοίκους.

***

Sarri-Shaban, (Χρυσούπολη) 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Hadji Osman Nouri**, που γεννήθηκε στη Moundjounos¹, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Moundjounos, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι ο πρόεδρος (Μουχτάρης) της Λεκάνης, η οποία κατοικείται αποκλειστικά από μουσουλμάνους. Στην αρχή της κατοχής, οι Βούλγαροι δεν προξένησαν κανένα κακό στο χωριό, αλλά ύστερα από 4 μήνες άρχισαν να αρπάζουν ολόκληρα κοπάδια από βόδια. Ο τρόπος με τον οποίο γίνονταν οι επιτάξεις δεν επέτρεπε σε κανένα ιδιοκτήτη να διεκδικήσει αποζημίωση. Επιστράτευσαν περίπου 160 άνδρες, τους οποίους κατέταξαν στο στρατό τους. Ο υπόλοιπος πληθυσμός, ακόμα και παιδιά από 12 ετών και άνω, χρησιμοποιήθηκαν ως εργάτες σε έργα οδοποιίας, δεχόμενοι σαν αμοιβή ενίοτε λίγο ψωμί και μια σούπα. Ένας έκτακτος αξιωματικός, ο Fouat-Bey, ήρθε και κατέταξε 100 άνδρες στον τουρκικό στρατό. Από τους 160 άνδρες που κατατάχτηκαν στο βουλγαρικό στρατό, 100 περίπου επέστρεψαν στο χωριό. Από τους 100 που κατατάχτηκαν στον τουρκικό στρατό δεν επέστρεψαν παρά μόνο 25 με 30. Δεν είχαμε πολιτικούς εξόριστους στη Βουλγαρία.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Mehmet Oglou Youssouf**, που γεννήθηκε στο Kourou², ηλικίας 18 ετών, κάτοικος Kourou, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω δήλωση ενώπιον της Επιτροπής*

¹ σημερινός οικισμός Λεκάνη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Αγίασμα Καβάλας

Ήμουν πρόεδρος (Μουχτάρης) στο Αγίασμα σε όλη τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Το χωριό αποτελείται εξ ολοκλήρου από μουσουλμάνους. Από την αρχή οι Βούλγαροι έκαναν επίταξη όλων των μεταφορικών μέσων. Αργότερα ο Fouat-Bey ήρθε και κατέταξε στον τουρκικό στρατό 30 άνδρες από 19–49 ετών, από τους οποίους δεν επέστρεψαν παρά μόνο 6. Οι Βούλγαροι κατέταξαν στο στρατό τους 7 άνδρες, οι οποίοι επέστρεψαν όλοι. Οι οικογένειες αυτών που πήγαν στην Τουρκία και διαμένουν στο χωριό δεν έχουν καμία είδηση για τους ανθρώπους τους. Ο υπόλοιπος πληθυσμός επιστρατεύτηκε στο σύνολό του σε καταναγκαστικά έργα για το λογαριασμό του βουλγαρικού στρατού. Η κτηνοτροφία του χωριού περιορίστηκε σε 80 ζώα, ενώ πριν από την έλευση των Βουλγάρων ανέρχονταν σε 810. Οι Βούλγαροι τα πήραν και δεν πλήρωσαν παρά μόνο 80 βόδια και αυτά σε εξευτελιστική τιμή. Ένα μήνα πριν αποχωρήσουν πήραν 370 πρόβατα και 100.000 οκάδες χόρτα και σανό. Μερικές μέρες αργότερα, μετά την αποχώρηση των Βουλγάρων, μερικοί Βούλγαροι στρατιώτες του ιππικού επέστρεψαν στο χωριό. Μερικές γυναίκες κατέφυγαν στο σπίτι μου. Οι Βούλγαροι του ιππικού ήρθαν, μου ζήτησαν να βγω από το σπίτι και μου πήραν με τη βία 500 λέβα που είχα μαζί μου. Τέλος, μπήκαν στο σπίτι μου, με οδήγησαν σ' ένα δωμάτιο όπου βρισκόταν μια νεαρή τουρκάλα, η Εμινέ, την οποία βίασαν μπροστά μου λέγοντας «είμαστε Έλληνες», ανακατεύοντας τα ελληνικά με τα βουλγαρικά. Όσο για μένα δεν έχω καμία αμφιβολία ότι ήταν Βούλγαροι. Οι βιαστές ήταν τρία άτομα και όλοι τους συμμετείχαν στο βιασμό του κοριτσιού που ήταν μόλις 15 ετών.

***

Sarri-Shaban, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

Ο ονομαζόμενος Νικόλαος Παυλίδης, που γεννήθηκε στη Ζαγορά της Ηπείρου, ηλικίας 44 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, επάγγελμα μεσίτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Κατάγομαι από την Ήπειρο και τριάντα χρόνια τώρα ήμουν μόνιμος κάτοικος Κεραμωτής όπου εξασκούσα το επάγγελμα του μεσίτη αποικιακών ειδών. Η Κεραμωτή, για να πούμε την αλήθεια, δεν ήταν ακριβώς ένα χωριό. Εκεί υπήρχαν οκτώ αποθήκες που ανήκαν σε διάφορους εμπόρους για τη φύλαξη των εμπορευμάτων, ένα τελωνείο, 2–3 μαγαζιά (καφενεία και ένα μπακάλικο) και ήμασταν περίπου 10 άτομα που κατοικούσαμε εκεί. Τη στιγμή της άφιξης των Βουλγάρων οι αποθήκες ήταν άδειες εκτός από μια ή δυο, στις οποίες υπήρχε αποθηκευμένη

ξυλεία. Οι αποθήκες αυτές ήταν κτίρια με δυο ορόφους, φτιαγμένα από πέτρα ή κυβόλιθους από χώμα. Δώδεκα μέρες ύστερα από την άφιξή τους, ένα αγγλικό πολεμικό εκτόξευσε μερικές οβίδες κι έτσι οι Βούλγαροι εγκατέλειψαν την Κεραμωτή. Όσο αφορά εμένα, παρέμεινα στη Χρυσούπολη και όπως όλοι οι άλλοι κάτοικοι υποχρεώθηκα δια της βίας να εργαστώ στα καταναγκαστικά έργα του βουλγαρικού στρατού.

Ύστερα από την αποχώρηση των Βουλγάρων επέστρεψα στην Κεραμωτή και εκτός από το μπακάλικο, το οποίο είχε απλά αρκετές ζημιές, όλα τα άλλα είχαν καταστραφεί εντελώς. Δεν απέμειναν παρά μόνο τα οικόπεδα. Τα υλικά τους χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή οχυρωματικών έργων άμυνας για την προστασία του βουλγαρικού στρατού σε περίπτωση αποβίβασης συμμαχικών δυνάμεων στη περιοχή αυτή. Εγκαταλείψαμε την Κεραμωτή μόνο με τα ρούχα που φορούσαμε και αφήσαμε εκεί όλα τα έπιπλα και τις οικοσκευές μας, τα οποία και δεν ξαναβρήκαμε.

Κατά το μήνα Αύγουστο 1917 με εξόρισαν στη Βουλγαρία, όπου υπέφερα τα πάνδεινα. Πρώτα με έστειλαν στη Soumla και από εκεί στο Roustchouk, στο Δούναβη, όπου με άφησαν ελεύθερο. Εκεί, μη έχοντας τη δυνατότητα να συντηρηθώ αλλιώς, δούλεψα τρεις μήνες εργάτης σε ένα καπνεργοστάσιο.

***

Sarri-Shaban, 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Γεώργιος Νούσης** που γεννήθηκε στη Ζαγορά Ηπείρου, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, επάγγελμα παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Εδώ και 20 χρόνια κατοικούσα στην Κεραμωτή, η οποία σήμερα είναι κατεστραμμένη από τα θεμέλια. Δεν υπάρχουν πλέον οι οκτώ αποθήκες, το τελωνείο και τα άλλοτε τρία καταστήματα. Όσον αφορά εμένα προσωπικά, αναχώρησα για τη Θάσο, αφού εγκατέλειψα στο κατάστημα και την αποθήκη μου περίπου 20.000 οκάδες σιτηρά και κριθάρι, από τα οποία 3.000 οκάδες ήταν η προσωπική μου περιουσία. Δεν κατόρθωσα να βρω τίποτα απ' αυτά που μου ανήκε.

Sarri-Shaban, 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Adem Oglou Ali**, που γεννήθηκε στο Tatar Pasardjik, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Kenes¹, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι ο Μουχτάρης του Προαστίου όπου ένα μέρος του πληθυσμού ήταν Μουσουλμάνοι, και το υπόλοιπο Έλληνες. Λίγο μετά την άφιξή τους, οι Βούλγαροι κατέσχεσαν τα ζώα και την σοδειά Ελλήνων, οι οποίοι είχαν εν τω μεταξύ αναχωρήσει για τη Θάσο. Μετά έστειλαν όλο τον πληθυσμό στις αγγαρείες. Τα ζώα των μουσουλμάνων του χωριού κατασχέθηκαν. Μέρος από αυτά αποζημιώθηκαν, αλλά σε πολύ χαμηλές τιμές. Έπειτα οι άνδρες του Fouat Bey επιστράτευσαν τους άρρενες ηλικίας 20–45 ετών, και κατέταξαν 34 στον τουρκικό στρατό και 18 στο βουλγαρικό. Από αυτούς επέστρεψαν από τη Βουλγαρία 13 και από την Τουρκία 5. Οι οικογένειές τους που κατοικούν στο χωριό δεν έχουν ειδήσεις για μερικούς απ' αυτούς που συνεχίζουν να βρίσκονται στην Τουρκία. Από τους Έλληνες, οκτώ εξορίστηκαν στη Βουλγαρία. Δεν επέστρεψε παρά μόνο ένας. Δεν έχουμε νέα για τους άλλους. Περίπου 100.000 οκάδες δημητριακά, έχουν διαρπαγεί χωρίς πληρωμή. Αποχωρώντας οι Βούλγαροι πήραν μαζί τους μερικά ζώα και λίγα πράγματα.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Zekeria Emin**, που γεννήθηκε στο Karadjilar², ηλικίας 40 ετών, κάτοικος Karadjilar, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι ο Μουχτάρης της Ζαρκαδιάς, το οποίο κατοικείται αποκλειστικά από μουσουλμάνους. Κατά τη διάρκεια της κατοχής, τον πρώτο καιρό, οι Βούλγαροι έδειξαν καλή διαγωγή. Μετά υποχρέωσαν κάτω από την απειλή της βίας όλον τον πληθυσμό να εργαστεί τους δρόμους και στα έργα της στρατιωτικής άμυνας. Τέλος, ο Fouat-Bey ήρθε στο χωριό και με τη σύμφωνη γνώμη της βουλγαρικής διοίκησης επέλεξε περίπου 53 άνδρες, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν στην αρχή ως αγωγιάτες από τους Βούλγαρους. Λίγο αργότερα 33 κατετάγησαν στον τουρκικό στρατό και οι άλλοι στο βουλγαρικό στρατό, όπου και τους χρησιμοποίησαν ως στρατιώτες αυτών των κρατών. Από αυτούς που κατετάγησαν στον

¹ σημερινός οικισμός Προάστιο Καβάλας

² σημερινός οικισμός Ζαρκαδιά Καβάλας

τουρκικό στρατό, μέχρι σήμερα μόνο 13 επέστρεψαν. Υπάρχουν μερικές πληροφορίες για κάποιους αλλά οι υπόλοιποι θα πρέπει να θεωρούνται νεκροί. Αυτοί που βρίσκονται στην Τουρκία δεν επέστρεψαν ακόμα, λόγω έλλειψης χρημάτων ή μέσων μεταφοράς. Από αυτούς που κατετάγησαν στο βουλγαρικό στρατό, επέστρεψαν οκτώ άνδρες. Οι οικογένειες και αυτών που κατατάχθηκαν στο βουλγαρικό και αυτών που κατατάχθηκαν στον τουρκικό στρατό ουδέποτε εγκατέλειψαν τη Ζαρκαδιά. Όσο για τα ζώα που επιτάχθηκαν, στην αρχή δόθηκε τιμή κατώτερη της αξίας τους. Ένα μέρος των ζώων μεταφέρθηκε από τους Βούλγαρους όταν αυτοί αποχώρησαν. Συγκεκριμένα, 136 πρόβατα και 13 όνοι. Έτσι το ζωικό κεφάλαιο του χωριού περιορίστηκε στο μισό. Μερικοί κάτοικοι κατόρθωσαν να κρατήσουν τα ζώα τους δωροδοκώντας τους Βούλγαρους. Οι σοδειές των 2 τελευταίων ετών που αφορούν κυρίως τα δημητριακά κατασχέθηκαν. Δεν πληρώθηκε παρά μόνο μια σοδειά. Κατεδαφίστηκαν πέντε σπίτια του χωριού και η ξυλεία τους χρησιμοποιήθηκε ως καύσιμη ύλη.

Sarri-Shaban (Χρυσούπολη), 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Chios Oglou Moumin**, που γεννήθηκε στο Karadjakioi¹, ηλικίας 62 ετών, κάτοικος Karadjakioi, επάγγελμα αγρότης, αφού έδωσε τον καθορισμένο όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήμουν μουχτάρης στην Πέρνη σ' όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Το χωριό αποτελείτο από μουσουλμάνους εκτός από 4-5 ελληνικές οικογένειες. Ύστερα από λίγες μέρες καλής συμπεριφοράς, οι Βούλγαροι άρχισαν να βασανίζουν τους κατοίκους και τους υποχρέωναν να εργάζονται για λογαριασμό του βουλγαρικού στρατού. Αργότερα, με συμφωνία με τον Fouat-Bey, άρχισαν να συγκεντρώνουν στην Πέρνη όλους τους άνδρες από 20-40 ετών. Αργότερα πήραν επίσης και τους νέους ηλικίας 18 ετών. Έτσι, επιστράτευσαν από το χωριό 160 άνδρες. Εκατό από αυτούς έστειλαν στην Τουρκία για να καταταχτούν στον τουρκικό στρατό. Εξήντα μόνο είχαν την ίδια τύχη στη Βουλγαρία. Οι οικογένειές τους παρέμειναν στο χωριό. Επέστρεψαν 37 από την Τουρκία και όλοι όσοι είχαν μεταφερθεί στη Βουλγαρία. Ο γιος μου, ηλικίας 28 ετών, ο Mumin Oglou Moumin, παρέμεινε στην Τουρκία και δεν έχουμε καθόλου πληροφορίες ούτε γι' αυτόν ούτε για τους άλλους, αν ζουν ή όχι. Οι Βούλγαροι κατέσχεσαν περίπου το 1/3 των ζώων του χωριού. Δεν αποζημίωσαν παρά μόνο ένα μέρος από αυτά. Αποχωρώντας πήραν μαζί

¹ σημερινός οικισμός Πέρνη Καβάλας

τους μερικά ζώα αλλά δεν μπορώ να αναφέρω τον ακριβή αριθμό τους. Ένας Βούλγαρος υπάλληλος, υποδιοικητής στη Χρυσούπολη, κάλεσε τα εξέχοντα πρόσωπα του χωριού και τους ζήτησε να δώσουν 22.000 λέβα και αυτός θα αναλάμβανε να μας εφοδιάσει με σιτάρι. Ύστερα από έρανο μεταξύ των κατοίκων του χωριού του δώσαμε το παραπάνω ποσό, αλλά αντί να μας δώσει σιτάρι, μας έδωσε μόνο πετρέλαιο και βούτυρο, και αυτά αξίας μόνο 14.100 λέβα. Τη διαφορά των 7.900 λέβα δεν την πήραμε ποτέ, ούτε σε χρηματικό ποσό ούτε σε είδος.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Houssein Oglou Chalil**, που γεννήθηκε στο Karakidirli¹, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Karakidirli, επάγγελμα γεωργός, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι ο μουχτάρης του χωριού Λιθοχώρι, το οποίο κατοικείται αποκλειστικά από μουσουλμάνους. Στην αρχή της κατοχής οι Βούλγαροι σεβάστηκαν το χωριό. Λίγο αργότερα, κατά τον Οκτώβριο ή Νοέμβριο, μετά από συμφωνία του Fouat-Bey με τους Βούλγαρους συγκεντρώθηκε με ένοπλη στρατιωτική βία στην Πέρνη ένας μεγάλος αριθμός νέων ανδρών της περιφέρειας. Από το χωριό μου συνέλαβαν 16 στην αρχή και τους απέστειλαν στην υπηρεσία του βουλγαρικού στρατού ως αγωγιάτες κτλ, αλλά στη συνέχεια 6 κατατάχθηκαν στο βουλγαρικό στρατό, 10 στον τουρκικό και εγκατέλειψαν την περιοχή. Ήμουν μεταξύ αυτών των δέκα οι οποίοι κατατάχθηκαν στο τουρκικό στρατό και συγκεκριμένα στο 1^ο Σώμα Στρατού. Επέστρεψαν από τη Βουλγαρία δέκα τρεις και συγχρόνως επέστρεψαν πέντε από την Τουρκία. Οι οικογένειες των δεκαέξι εξόριστων δεν εγκατέλειψαν ποτέ το Λιθοχώρι

Προσωπικά ο ίδιος δεν στάλθηκε στο μέτωπο. Ήμουν ντυμένος στρατιωτικά και εργάστηκα ως στρατιωτικός μάγειρας στο Ismith, κοντά στην Κωνσταντινούπολη. Οι συνάδελφοί μου του χωριού δεν υπηρετούσαν μαζί μου και οι δυο άλλοι επέστρεψαν, ο καθένας χωριστά.

Αλλά μετά την ανακωχή οι τουρκικές αρχές επεδίωξαν να μας κρατήσουν. Επιστρέψαμε με έξοδά μας, επιδιώκοντας να επιστρέψουμε στην οικογένειά μας.

Το μεγαλύτερο μέρος της κτηνοτροφίας του χωριού ληστεύτηκε από τους Βούλγαρους, οι οποίοι πλήρωσαν την αξία τους σε πολύ χαμηλές τιμές, κυρίως για τα βοοειδή.

¹ σημερινός οικισμός Λιθοχώρι Καβάλας

Ο πληθυσμός, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών, υποχρεώθηκε να εργαστεί σε εργασίες οδοποιίας κάτω από την επίβλεψη Βούλγαρων στρατιωτών.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Nasif Hairedine**, που γεννήθηκε στη Dibra (Αλβανίας), ηλικίας 30 ετών, κάτοικος Ereth-Makali¹, επάγγελμα γεωργός αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι Μουχτάρης του χωριού Ερατεινό που κατοικείται από μουσουλμάνους και Έλληνες. Οι Βούλγαροι, μπαίνοντας στο χωριό, λεηλάτησαν τα σπίτια και τη σοδειά καθώς επίσης και τα ζώα των ελληνικών οικογενειών που εγκατέλειψαν το χωριό πριν έρθουν οι Βούλγαροι (21–25 του μηνός). Λίγο αργότερα άρχισαν οι αγγαρείες για ολόκληρο τον πληθυσμό. Κατόπιν ήρθε ο Fouat–Bey, ο οποίος ύστερα από συμφωνία με τους Βούλγαρους, στρατολόγησε 16 άνδρες, 10 κατετάγησαν στον τουρκικό στρατό, 6 στον βουλγαρικό. Από την Τουρκία επέστρεψε μόνο 1, από τη Βουλγαρία επέστρεψαν 4. Οι τέσσερις ελληνικές οικογένειες που παρέμειναν στο χωριό εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία ως πολιτικοί όμηροι χωρίς εξαίρεση ουδενός μέλους της οικογένειάς τους. Επέστρεψαν μόνο 2 οικογένειες.

Όσο για τη γεωργία και την κτηνοτροφία, οι Βούλγαροι πήραν σχεδόν όλη την παραγωγή χωρίς να πληρώσουν τίποτα. Δυο αγροκτήματα από τα οποία το ένα ανήκει στο κράτος και το άλλο σ' ένα Τούρκο που ονομαζόταν Chaban effendi, καταστράφηκαν καθώς επίσης και έξι κατοικίες.

***

Sarri-Shaban, 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Hadjiachmet Oglou Saly**, που γεννήθηκε στο Indjes² ηλικίας 49 ετών, κάτοικος Παραδείσου, επάγγελμα γεωργός, αφού έδωσε τον καθορισμένο όρκο έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Είμαι Μουχτάρης του Παραδείσου, χωριό το οποίο βρίσκεται ένα τέταρτο της ώρας περίπου από το χωριό Τοξότες Ξάνθης. Τον Αύγουστο του 1916 τη νύχτα ξύπνησα από κάτι πυροβολισμούς που ρίχνονταν στο

¹ σημερινός οικισμός Ερατεινό Καβάλας

² σημερινός οικισμός Παράδεισος Καβάλας

χωριό. Λίγη ώρα αργότερα, ένας Βούλγαρος λοχίας της φρουράς του χωριού ήρθε και κτύπησε την πόρτα μου και ζήτησε να μάθει που βρίσκονται οι άνδρες της αστυνομίας του χωριού (τρεις Έλληνες και τρεις Τούρκοι). Του απάντησα ότι βρίσκονται στην άλλη συνοικία. Ο λοχίας με πήρε μαζί του προς την κατεύθυνση του σπιτιού απ' όπου ρίχτηκαν οι πυροβολισμοί. Φθάσαμε στο σπίτι του Houssein Oglou Haref, μουσουλμάνου, ο οποίος εγκατέλειψε το χωριό. Μπροστά στην πόρτα ήταν ξαπλωμένα τα πτώματα δυο μουσουλμάνων και ενός Έλληνα, στελεχών της τοπικής αστυνομίας.

Φαινόταν ότι και στο εσωτερικό του σπιτιού, στο πρώτο πάτωμα, υπήρχαν ακόμη και άλλοι πέντε νεκροί, ο Στέργιος Απόστολος, η μητέρα του, η γυναίκα του, η αδερφή του και η μικρή του κόρη ηλικίας 1½ έτους.

Δεν μπήκα στο σπίτι το οποίο ήταν κλειστό αλλά μου είπαν ότι είχαν σκοτωθεί με χτυπήματα μαχαιριού. Τα πρόσωπα αυτά ήταν οι ενοικιαστές του σπιτιού του Τούρκου Houssein που διέμενε στο ισόγειο. Ο τελευταίος είπε ότι έφυγε όταν είδε να μπαίνουν στο σπίτι οι Βούλγαροι που φορούσαν χλαίνες και καπέλα βουλγαρικά. Δεν είμαι σε θέση να καταθέσω τίποτα περισσότερο. Οι Βούλγαροι έκαναν ανάκριση για την υπόθεση αυτή.

Κατά τη διάρκεια του έτους 1917 οι Βούλγαροι εκτόπισαν όλον τον άρρενα πληθυσμό. Δεν άφησαν στο χωριό παρά μόνο τρεις ή τέσσερις γέρους. Όλοι έχουν επιστρέψει εκτός από τέσσερις.

Οι Βούλγαροι επέταξαν τα ζώα της κοινότητας αποζημιώνοντας μεγάλο μέρος από αυτά. Όσον αφορά τις εσοδείες, αρκέστηκαν στην είσπραξη μιας προκαταβολής από τους φόρους.

(Υστερα από την ακρόαση του μάρτυρα, η Επιτροπή τον κάλεσε εκ νέου να απαντήσει σε μερικές ερωτήσεις.)

Οι Βούλγαροι κατέταξαν στο στρατό τους 6 άνδρες από το χωριό μου και οι Τούρκοι κατέταξαν 32. Οι άνδρες αυτοί που έφεραν στρατιωτική στολή ανήκαν στο βουλγαρικό ή τουρκικό στρατό. Οι 6 άνδρες που πήραν οι Βούλγαροι έχουν επιστρέψει όλοι. Από αυτούς που πήρε ο τουρκικός στρατός επέστρεψαν μόνο 11. Οι οικογένειες των μεν και των δε ουδέποτε εγκατέλειψαν το χωριό. Οι άνδρες αυτοί κατατάχθηκαν με τη βία. Υστερα από τα γεγονότα αυτά καμία εκτόπιση δεν έγινε στο χωριό. Αυτά όσον αφορά τους μουσουλμάνους κατοίκους, όσον αφορά όμως τους Έλληνες, εκτοπίστηκαν όλοι οι άρρενες κάτοικοι του χωριού.

ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΗ – ΠΟΛΗ

Η πόλη καταλήφθηκε στις 5 Αυγούστου 1916 από το βουλγαρικό στρατό. Ένα μέρος του πληθυσμού εγκατέλειψε την πόλη πριν την άφιξη του βουλγαρικού στρατού, αλλά αντίστοιχα κάτοικοι των γύρω χωριών έγιναν πρόσφυγες και κατέφυγαν στην πόλη κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της κατοχής. Με μια απογραφή που έγινε τον Οκτώβριο του 1916 ύστερα από διαταγή του Βούλγαρου διοικητή, ο αριθμός των κατοίκων ανερχόταν σε 1.800 – 2.000 κατοίκους.

Από την αρχή ακόμη οι Βούλγαροι οικειοποιήθηκαν εμπορεύματα που βρίσκονταν στα καταστήματα, των οποίων οι ιδιοκτήτες είχαν αναχωρήσει. Κατέσχεσαν επίσης όλα τα δημητριακά και τα είδη τροφίμων, δηλώνοντας ότι θα εξασφαλίσουν τον ανεφοδιασμό του πληθυσμού.

Όσον αφορά τα κατασχεθέντα εμπορεύματα, πρέπει να σημειωθεί ότι σε μια παρόμοια κανονική επίταξη μιας μικρής, όμως, ποσότητας αγαθών, παραδόθηκε ως αντίτιμο στα χέρια του κ. Παπαθανασίου, που ανέλαβε δήμαρχος κατόπιν διαταγής του Βούλγαρου διοικητή, το ποσό των 3.114 λέβα. Αυτό το ποσό αντιπροσώπευε την αξία των επιταχθέντων εμπορευμάτων των διαφόρων εμπόρων και ο Δήμαρχος επιφορτίστηκε με την ευθύνη να φυλάξει και να θέσει το ποσό αυτό στη διάθεση των ενδιαφερομένων.

Αλλά τον Ιούλιο του 1918 αυτό το λάθος επανορθώθηκε. Ο Παπαθανασίου, ο οποίος είχε εξοριστεί στη Βουλγαρία, οδηγήθηκε πίσω στη Χρυσούπολη για να επιστρέψει το ποσόν των 3114,10 λέβα. Του παραδόθηκε (από τον πρόεδρο της Επιτροπής εφοδιασμού, υπογραφόμενο από τον D. Palobi) μια απόδειξη η οποία αναφέρεται ακριβώς στην αιτιολογία της πράξεως αλλά βεβαιώνει την είσπραξη των 3.114 λέβα.

Μέχρι τον Ιούνιο του 1917, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας, η Χρυσούπολη θεωρείτο πάντοτε μια κατακτηθείσα εχθρική πόλη. Οι ελληνικές αρχές καταργήθηκαν και εξουδετερώθηκαν. Ο πληθυσμός αποδεκατίστηκε από την πείνα καθώς καταργήθηκε η ελεύθερη κυκλοφορία, εξαφανίστηκαν τα τρόφιμα, είτε με τη μέθοδο της επιτάξεως είτε με την απουσία του κανονικού ανεφοδιασμού. Όλοι οι κάτοικοι, εκτός από αυτούς που εξαγόραζαν την απαλλαγή τους, υποχρεώθηκαν να παρέχουν, χωρίς καμία αμοιβή, εργασία. Για μια μερίδα ψωμί βρίσκονταν τα αναγκαία εργατικά χέρια για δουλειά που όριζε ο Βούλγαρος διοικητής. Οι εργασίες αυτές είχαν αναμφίβολα στρατιωτικό χαρακτήρα.

Τον Ιούνιο του 1917, όλοι οι άρρενες Έλληνες ηλικίας 18–60 ετών εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία. Δεν έμειναν στη Χρυσούπολη παρά μόνο οι γυναίκες, τα παιδιά, οι γέροι και οι ανάπηροι. Η κατάσταση τους έγινε

πολύ χειρότερη. Πείνα, κακομεταχείριση, υποχρεωτικές αγγαρείες, τίποτα δε τους έλειψε.

Η θνησιμότητα ήταν σημαντική και καμιά μαρτυρία δεν υπάρχει σχετική με την μείωση του πληθυσμού. Από τον Αύγουστο του 1916 έως τον Ιούλιο του 1917 πέθαναν 115 άτομα, από τον Αύγουστο του 1917 έως τον Οκτώβριο του 1918 πέθαναν 335. Ο αριθμός των νεκρών ανερχόταν λοιπόν σε 450 σε ολόκληρη την περίοδο της κατοχής. Θα ήταν τολμηρό να επιμείνουμε στον αριθμό αυτό, για να ανακαλύψουμε τα αίτια των αριθμών. Δεν ήταν παρά το αποτέλεσμα των απερίγραπτων δεινών.

Ο αριθμός των ανδρών που εξορίστηκαν στη Βουλγαρία ανέρχεται σε 236 άτομα, των οποίων η ηλικία κυμαίνεται από 18–60 ετών. Στον αριθμό αυτό συμπεριλαμβάνονται και 12 παιδιά ηλικίας κάτω των 15 ετών. Μέχρι τις 8/21 Φεβρουαρίου 1919 δεν είχαν επιστρέψει παρά μόνο 316. Αυτές οι πληροφορίες συλλέχτηκαν από τη δημαρχία Χρυσούπολης όπως προκύπτει από την καταγραφή. Όλα τα δημόσια κτίρια έχουν καταστραφεί και λεηλατήθηκαν ολοκληρωτικά από τα έπιπλά τους, (Υποδιοίκηση, της Επιτροπής Οικονομικών, του Δημοσίου Ταμείου, του Ταχυδρομείου, της Αστυνομίας, της Δημαρχίας κτλ). Τα μαθήματα των σχολείων δεν επαναλήφθηκαν παρά μόνο το Φεβρουάριο του 1916.

Ο ναός τέθηκε στη διάθεση ενός Βούλγαρου ιερέα. Τον είχαν ληστέψει από ορισμένα αντικείμενα λατρείας, των οποίων πίνακας έχει συνταχτεί από τον ταμία του διοικητικού Συμβουλίου. Εκτός από αυτό, ο ταμίας υποχρεώθηκε να παραδώσει στον ταγματάρχη Κατοφ, τον Σεπτέμβριο του 1917, το ποσό των 4.000 δραχμών που προέρχονταν από τις εισπράξεις της εκκλησίας και κατά το μήνα Μάιο του 1918 ο υπολοχαγός Guerkof απαίτησε να τους παραδοθούν 4.190 λέβα, που προέρχονταν από την ίδια πηγή, τις εισπράξεις της εκκλησίας. Η πρώτη πληρωμή βεβαιώθηκε από πολλούς μάρτυρες και η δεύτερη διαπιστώθηκε από το βιβλίο που τηρούσε ο ταμίας. Και για την ορθότητα της πράξης, το υπογράφει Βούλγαρος επίσημος.

Εκτός από τα εμπορεύματα, τη σοδειά, τα ζώα κτλ. τα οποία πήραν και δεν τα πλήρωσαν, οι κλοπές και οι βιασμοί που διαπράχθηκαν εναντίον των ιδιωτών φαινόταν ότι ήταν πολύ περισσότερες. Αρκεί να σημειώσουμε εν τούτοις την ιδιοποίηση από το Βούλγαρο διοικητή μιας κατάθεσης που εμπιστεύτηκε κάποιος που ονομαζόταν Στράτος Πολίτης στο Μιχαήλ Παπαθανασίου. Ο τελευταίος υποχρεώθηκε να παραδώσει στον Βούλγαρο διοικητή Hatone κοσμήματα αξίας 37 λιρών Τουρκίας σε χρυσό νόμισμα, 5.082 λέβα και 11.720 δραχμές από αυτά που του είχαν εμπιστευτεί. Μια κανονική απόδειξη πιστοποιεί την ανταλλαγή αυτή. Αυτός ο πολίτης, ο καταθέτης, έφυγε από τη Χρυσούπολη και κατόρθωσε να μεταβεί στη Θάσο ως πρόσφυγας. Ο Παπαθανασίου και ο αδερφός του φυλακίστηκαν στη Δράμα εξαιτίας της φυγής αυτής με την κατηγορία της διευκολύνσεως της φυγής και υποβλήθηκαν σε ξυλοδαρμούς (είκοσι πέντε

χτυπήματα) συγχρόνως με άλλους πολυάριθμους φυλακισμένους κατηγορούμενους για κατασκοπεία. Οι καταστροφές των ακινήτων που έγιναν στη Χρυσούπολη είναι ασήμαντες.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ

Sarri-Shaban¹, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Τίτος Γιαλούρης**, που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, Έπαρχος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Την εποχή της βουλγαρικής κατοχής ήμουν Γενικός Γραμματέας της επαρχίας Παγγαίου και ύστερα από λίγους μήνες εξορίστηκα ως όμηρος στη Βουλγαρία. Όσον αφορά αυτά τα γεγονότα, υπέβαλα στην κυβέρνησή μου μια εκτεταμένη αναφορά με λεπτομέρειες. Δεν θέλω να καταθέσω σήμερα εδώ παρά γεγονότα σχετικά με τη Χρυσούπολη, όπου ασκώ τα καθήκοντα του έπαρχου από τις 27 Οκτωβρίου 1918.

Οι Βούλγαροι κατέλαβαν την πόλη το πρωί της 5 Αυγούστου 1916. Οι περισσότεροι έμποροι από φόβο έφυγαν από την πόλη και άφησαν τα μαγαζιά τους γεμάτα εμπορεύματα. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η Χρυσούπολη είναι ένα σπουδαίο εμπορικό κέντρο, από όπου εφοδιάζονται τα εξήντα χωριά της επαρχίας. Ήταν μάλλον επόμενο οι Βούλγαροι να οικειοποιηθούν τα αγαθά του ανεφοδιασμού και τα έπιπλα που ανήκαν σε αυτούς που εγκατέλειψαν την πόλη. Ίδια περιστατικά επαναλήφθηκαν σε όλα τα χωριά της πεδιάδας της Χρυσούπολης, των οποίων οι κάτοικοι έφυγαν πριν την έλευση των Βουλγάρων. Εκεί έγινε επίταξη όλων των αποθεμάτων των σιτηρών. Κατά το μήνα Οκτώβριο 1916, οι Βούλγαροι άρχισαν δια της βίας να υποχρεώνουν τους κατοίκους να εργάζονται με τη μορφή αγγαρείας σε δρόμους, στρατιωτικά έργα. Καμία αμοιβή, ούτε σε χρήμα ούτε σε είδος, δεν χορηγήθηκε στους εργατές. Τον Αύγουστο του 1917 όλοι οι (Έλληνες) άνδρες ηλικίας 18–65 ετών εξορίστηκαν στη Βουλγαρία όπου υποχρεώθηκαν να εργαστούν και εκεί σε καταναγκαστικά έργα. Οι γυναίκες και τα παιδιά παρέμειναν στην περιοχή και υποχρεώθηκαν και αυτοί να εργαστούν σε στρατιωτικά έργα χωρίς αμοιβή. Στο ζήτημα αυτό σημειώνω ότι απευθύνθηκα στον διοικητή της Δράμας, στον οποίον υπέβαλα δυο φωτογραφικά ντοκουμέντα.

Όσον αφορά την κατεδάφιση των ακινήτων, πρέπει να σημειωθεί ότι τα χωριά Πετροπηγή και Γραβούνα καταστράφηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά. Η Κεραμωτή καταστράφηκε εκ θεμελίων, και το Διαλεκτό έχει πυρποληθεί τουλάχιστον κατά το ένα τέταρτο. Οι Βούλγαροι δεν έκαναν απολύτως τίποτα για τον ανεφοδιασμό της περιοχής παρά τα παράπονα των κατοίκων. Ούτε δελτία τροφίμων εξέδωσαν, ούτε καμία διανομή τροφίμων έκαναν, ούτε και αυτό το αλάτι που ήταν απαραίτητο, παρά

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

μόνο μια φορά σάπια κρεμμύδια. Οι κάτοικοι επιβίωναν όπως μπορούσαν, ακόμα και αυτοί που δεν είχαν κανένα έσοδο. Πωλούσαν όλα τα έπιπλα και τα υπάρχοντά τους για να αγοράσουν λίγο καλαμπόκι από τους καλλιεργητές.

Όταν ανέλαβα τα καθήκοντά μου παρατήρησα ότι όλα τα δημόσια κτίρια της πόλης και των γύρω κοινοτήτων είχαν λεηλατηθεί ολοκληρωτικά από την επίλωσή τους. Το κτίριο του Επαρχείου, του δημοσίου ταμείου, της εφορείας, του ταχυδρομείου, της αστυνομίας, της εκκλησίας, της δημαρχίας.

Για την επανασύσταση των υπηρεσιών, αναγκαστήκαμε να προμηθευτούμε μερικές καρέκλες και παλαιά τραπέζια που βρήκαμε στην περιοχή.

Όσον αφορά τους κατοίκους, είχαν επίσης απογυμνωθεί από τα υπάρχοντά τους, κυρίως λόγω των αυθαιρεσιών των Βουλγάρων όπως μου ανέφεραν μερικοί απ' αυτούς. Η πεδιάδα της Χρυσουπόλεως ήταν πολύ πλούσια σε μεγάλα και μικρά ζώα. Η κτηνοτροφία ήταν η κυριότερη πηγή εισοδήματος στην περιοχή. Οι Βούλγαροι έκαναν επίταξη μεγάλου αριθμού των ζώων. Αλλά στον τομέα αυτό, καθώς λείπουν πλήρεις αναφορές, δεν είμαι σε θέση να δώσω ακριβείς πληροφορίες. Όσον αφορά τις πράξεις βίας εναντίον των προσώπων, ιδού λοιπόν τι έμαθα: Στο χωριό Παράδεισος σφαγιάστηκε από τους Βούλγαρους ο Στέργιος Στρεχάς μαζί με όλη την οικογένειά του, σύνολο επτά άτομα. Οι Βούλγαροι πήραν την περιουσία του αξίας περίπου 40.000 δραχμές. Φαίνεται ότι στο χωριό Λεκάνη, αρκετοί Έλληνες αξιωματικοί τουφεκίστηκαν. Η ελληνική αστυνομία διεξάγει έρευνες για το θέμα αυτό.

Σύμφωνα με πληροφορίες τις οποίες συνέλεξα από τις διάφορες κοινότητες, ο συνολικός αριθμός των εκτοπισθέντων στη Βουλγαρία απ' την περιφέρεια της Χρυσούπολης ανέρχεται σε 1.935. Από αυτούς δεν επέστρεψαν μέχρι σήμερα παρά μόνο 650.

Στην αποστολή που έχω αναλάβει λησμόνησα να δηλώσω ότι όλα τα έπιπλα των σχολείων έχουν λεηλατηθεί. Η λειτουργία του σχολείου δεν έχει ακόμη αποκατασταθεί σε κανένα χωριό.

***

Sarri-Shaban, 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Ράπτης**, που γεννήθηκε στην Ήπειρο, ηλικίας 35 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, επάγγελμα αγρότης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ασκώ τα καθήκοντα του δημάρχου Χρυσούπολης, τα οποία εγκατέλειψα από τη μέρα που ξεκίνησε η βουλγαρική κατοχή μέχρι την

ημέρα της ανακατάληψης της πόλης από τους Έλληνες. Επιβεβαιώνω κατά τρόπο γενικό την κατάθεση του κ. Έπαρχου με τον οποίον γνωρίζομαι από πολύ παλιά και θα προσθέσω στην κατάθεσή του τα επόμενα γεγονότα: Στο χωριό Πηγές, την μέρα που άρχισε η κατοχή, σκοτώθηκε ένας χωροφύλακας και ένας άλλος τραυματίστηκε από Βούλγαρους στρατιώτες. Τους είδα εγώ ο ίδιος στην Καβάλα, όπου μετέφεραν το πτώμα του σκοτωμένου χωροφύλακα.

Άκουσα να λένε ότι σχεδόν όλες οι γυναίκες της Χρυσούπολης έχουν βιαστεί, αλλά για το γεγονός αυτό δεν δύναμαι να παράσχω καμία ακριβή κατάθεση.

Στο σημείο αυτό ρωτήθηκε ο μάρτυρας αν είναι σε θέση να καταθέσει μερικές ακριβείς πληροφορίες σχετικά με την παραγωγή των καπνών στην περιοχή της Χρυσούπολης.

Κατά τη γνώμη μου, είτε, πριν από τον πόλεμο η σοδειά του καπνού κατά μέσο όρο στη περιοχή ανερχόταν σε 1.500.000 εκατομμύριο οκάδες σε όλες τις ποιότητες. Η πρώτη ποιότητα κυμαινόταν σε 10 δραχμές την οκά. Η δεύτερη ποιότητα σε 20 δραχμές και η δεύτερη ως ανώτερη ποιότητα σε 20 δραχμές. Το ελληνικό κράτος φορολογούσε την παραγωγή με ένα όριο 11,5%. Στην εποχή της παραγωγής οι καπνοκαλλιεργητές υπέβαλλαν δηλώσεις με τις οποίες πληροφορούσαν την εφορεία καπνού για την έκταση των καλλιεργημένων εδαφών. Λίγο αργότερα δήλωναν τη συνολική παραγωγή. Οι έμποροι που αγόραζαν με τις παραπάνω τιμές της αγοράς πλήρωναν τον αναλογούντα φόρο της παραγωγής απ' ευθείας στο δημόσιο ταμείο. Όταν ήρθα εδώ, μερικοί παραγωγοί μου παραπονέθηκαν για το φόρο της δεκάτης που θα πλήρωναν. Τους απάντησα ότι ο φόρος αυτός ήταν ο συνηθισμένος 11,5% και τότε έμαθα απ' αυτούς ότι κατά τη διάρκεια της κατοχής οι Βούλγαροι εισέπρατταν 22% ως φόρο δεκάτης επί της παραγωγής. Μου είπαν επίσης ότι από τους Τούρκους κατέσχεσαν περίπου 15.000 οκάδες καπνό για να αντεπεξέλθουν στις δαπάνες των στρατιωτών που κατατάχθηκαν στο στρατό της περιοχής. Η σοδειά του τελευταίου έτους δεν ήταν παρά 300.000 οκάδες περίπου. Τόση περίπου ήταν και η σοδειά της προηγούμενης χρονιάς.

***

Sarri-Shaban¹, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

Η αναφερόμενη Αννίκα Γ. Ζούνη, που γεννήθηκε στην Bouloustra², ηλικίας 19 ετών, που διαμένει στο Sarri Shaban, άνεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Πολύστυλο Καβάλας

Δεν εγκατέλειψα τη Χρυσούπολη σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Ο πατέρας μου και ο αδερφός μου εξορίστηκαν στη Βουλγαρία το καλοκαίρι του 1917. Παρέμεινα εδώ με τη μητέρα μου και το μικρότερό μου αδερφό και υποχρεώθηκα να εργαστώ όλες τις ημέρες για το βουλγαρικό στρατό. Μας υποχρέωναν να εργαστούμε από το πρωί έως το βράδυ και μας έδιναν για τροφή ένα κομμάτι ψωμί, πότε σταρένιο και πότε καλαμποκίσιο και ένα ζωμό από πιπεριές. Μας έδερναν εάν αργούσαμε να πάμε στη δουλειά. Μια μέρα, δυο μήνες πριν από την αναχώρησή τους, οι Βούλγαροι έδειραν τόσο σκληρά τη μητέρα μου, η οποία αρνήθηκε να μπει σ' ένα λάκκο γεμάτο νερό για να εργαστεί εκεί, ώστε πέθανε μερικές μέρες αργότερα. Καθώς την περιποιόμουν, παρατήρησα ότι έφερε στους ώμους και στα πλευρά θανάσιμα χτυπήματα. Όλος ο κόσμος υπέφερε πάρα πολύ από την πείνα.

***

Sarri-Shaban, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

*Η αναφερόμενη **Ελισάβετ Σαρόγλου**, χήρα που γεννήθηκε στην Bouloustra, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ο σύζυγός μου και τα δυο μου αγόρια (15 και 16 ετών) εξορίστηκαν στη Βουλγαρία κατά το θέρους του 1917. Ο σύζυγός μου πέθανε εκεί. Τα δυο μου αγόρια έφτασαν εδώ σε μια κατάσταση απελπιστική, σχεδόν γυμνοί, σκελετωμένοι, σε σημείο που το δέρμα τους κολλούσε στα κόκαλά τους. Παραμένοντας εδώ με την κόρη μου υποχρεωθήκαμε, όπως και όλες οι άλλες γυναίκες του χωριού, να εργαστούμε για το βουλγαρικό στρατό. Κατά τη διάρκεια του μηνός Σεπτεμβρίου του 1917, εκεί που εργαζόμουν, έπεσα σ' ένα χαράκωμα και έσπασα το δεξί μου γόνατο. Οι άλλες γυναίκες με μετέφεραν στο σπίτι μου και έμεινα εκεί κρεβατωμένη σε όλη τη διάρκεια 8 ολόκληρων μηνών. Κανένας γιατρός δεν ήρθε να με φροντίσει. Έμεινα κουτσή. Ολόκληρο το χωριό υπέφερε πάρα πολύ από την πείνα. Η μερίδα του ψωμιού που μας έδιναν ήταν ανεπαρκής.

***

Sarri-Shaban¹, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

*Η αναφερόμενη **Χρυσούλα Χρυσανθόρη**, χήρα που γεννήθηκε στην Ξάνθη, 33 ετών, που κατοικεί στη Χρυσούπολη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Τυγχάνω χήρα καθώς ο σύζυγός μου Χρυσανθος Συμεωνίδης, που εξορίστηκε από τους Βούλγαρους, πέθανε στο Kitcheno. Ευτυχώς ο άνδρας μου, που ήταν έμπορος, πούλησε τα εμπορεύματά του πριν να έρθουν οι Βούλγαροι. Αλλά χάσαμε τη σοδειά της χρονιάς, το αμάξι μας και δυο άλογα που χρησιμοποιούσαν πια οι Βούλγαροι. Ύστερα από την εκτόπιση του συζύγου μου εγώ προσωπικά δεν υποχρεώθηκα να εργαστώ για το βουλγαρικό στρατό όπως η πλειονότητα των άλλων γυναικών του χωριού. Η αδερφή μου Ελένη Γεωργίου, ηλικίας 18 ετών, αντίθετα, έπρεπε να εργαστεί. Κάποια μέρα αρρώστησε και δεν μπόρεσε να πάει στη δουλειά. Έτσι κατέφυγε στο σπίτι μου. Ένας Βούλγαρος στρατιώτης ήρθε και την αναζήτησε θέλοντας να την πάρει με τη βία. Καθώς μπήκα στη μέση για να υπερασπίσω την αδερφή μου, με χτύπησε άγρια στον ώμο με ένα μπαστούνι και μου τον έσπασε. Πριν την εκτόπιση των ανδρών, σπάνια μεν, μας έδιναν μια μικρή ποσότητα αλεύρου για τις ανάγκες μας. Αλλά ύστερα από την αναχώρηση των ανδρών μας δεν έδιναν ούτε ένα κομμάτι ψωμί. Έδιναν ψωμί μόνο στις γυναίκες που απασχολούσαν σε διάφορα έργα. Καθώς όμως είχα αρκετά χρήματα, αγόραζα καλαμπόκι από τα γύρω χωριά στην τιμή των 10 φράγκων την οκά. Έπειτα άρχισα να πουλώ ό,τι άλλο είχα διαθέσιμο.

***

Sarri-Shaban, 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919

*Η αναφερόμενη **Αμαλία Γ. Ζούνη** που γεννήθηκε στην Bouloustra², ηλικίας 30 ετών, και κατοικεί στο Sarri-Shaban, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Με την έναρξη της κατοχής ο άνδρας μου, ο πεθερός μου, τα τέσσερά μου παιδιά και εγώ καταφύγαμε ως πρόσφυγες στην Καβάλα. Εκεί ταλαιπωρηθήκαμε από την πείνα και ο άνδρας μου πέθανε. Επιστρέψαμε λοιπόν στη Χρυσούπολη, όπου υποχρεωθήκαμε να εργαστούμε για το βουλγαρικό στρατό. Κάποια μέρα που δεν πήγα στη δουλειά, ένας

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Πολύστυλο Καβάλας

Βούλγαρος στρατιώτης που με είδε στο δρόμο καθώς πήγαινα να αναζητήσω λίγο αλάτι, με γρονθοκόπησε άγρια.

Για τροφή μας έδιναν ένα κομμάτι ψωμί περίπου 100 δράμια και μια σούπα που αποτελείτο από πιπεριές και μερικά βρασμένα λάχανα.

***

Sarri-Shaban, 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919

Η αναφερόμενη Χρυσούλα Μαναζάκη, χήρα, που γεννήθηκε στο Κρουνέρι, ηλικίας 45 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Ο άνδρας μου, που ήταν πολύ ηλικιωμένος, και ο γιος μου, που ήταν φιλάσθενος, δεν εξορίστηκαν στη Βουλγαρία. Υποχρεώθηκαν, μαζί τους και εγώ, να εργαστούν εδώ σε καταναγκαστικά έργα για λογαριασμό του βουλγαρικού στρατού. Ο άνδρας μου δεν άργησε να υποκύψει στο μοιραίο. Όσον αφορά το γιο μου, ξυλοκοπήθηκε άγρια μια μέρα γιατί δεν πήγε στη δουλειά επειδή ήταν άρρωστος. Μετά η κατάστασή του χειροτέρευσε, τον πήγαμε στο νοσοκομείο που είχαν εγκαταστήσει οι Βούλγαροι στη Χρυσούπολη και εκεί πέθανε. Εγώ η ίδια, μια μέρα που δεν πήγα στη δουλειά, δέχτηκα ένα γερό χτύπημα στον πήχη του χεριού μου με το κοντάκιο του όπλου από ένα Βούλγαρο στρατιώτη που ήρθε εκεί για να μάθει γιατί δεν πήγα στη δουλειά. Όλος ο κόσμος υπέφερε από την πείνα.

***

Sarri-Shaban, 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919

Η αναφερόμενη Κατίνα Γ. Τομπάρη, που γεννήθηκε στην Bouloustra¹, ηλικίας 50 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, άεργη, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Είχα ένα αγόρι 24 ετών, ένα κορίτσι παντρεμένο με τον Γ. Τομπάρη και μια άλλη κόρη. Ο γιος μου και ο άνδρας μου εξορίστηκαν στη Βουλγαρία όπου και πέθαναν από στερήσεις. Την μέρα που πήραν τον άνδρα μου στην εξορία η κόρη μου άργησε να πάει στη δουλειά. Την χτύπησαν τόσο άγρια στο σώμα με ένα μπαστούνι ώστε πέθανε ύστερα από 5 μέρες. Έμεινα μόνη με τη μικρή μου κόρη και τα τρία μικρά μου εγγόνια που έμειναν ορφανά, συνέπεια του θανάτου του γαμπρού και της

¹ σημερινός οικισμός Πολύστυλο Καβάλας

κόρης μου. Ένα από αυτά, ένα κοριτσάκι 15 μηνών, η Ελένη, πέθανε εξαιτίας των στερήσεων και της φτώχειας από την οποία υποφέραμε πολύ. Σαν αμοιβή της υποχρεωτικής εργασίας που κάναμε για το βουλγαρικό στρατό μας έδιναν μια άθλια σούπα και 100 δράμια ψωμί χειρίστης ποιότητας.

***

Sarri-Shaban, 8/ 21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο αναφερόμενος **Σεραφεΐμ Καραγιαπής** που γεννήθηκε στην Ξάνθη, κάτοικος Sarri-Shaban, ηλικίας 24 ετών, Γραμματέας της Δημαρχίας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Ύστερα από την κατοχή της πόλης από τις βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές, οι Βούλγαροι συνέστησαν μια επιτροπή ανεφοδιασμού της περιοχής, στην οποία με προσέλαβαν ως γραμματέα. Τον Οκτώβριο του 1916 έκαναν μια απογραφή του πληθυσμού. Απογράφηκαν περίπου 270–300 οικογένειες και 1.800–2.000 άτομα. Έκαναν διανομή μέρα παρά μέρα από 50–80 δράμια σιταρίσιου ή και καλαμποκίσιου αλευριού. Η ποσότητα εξαρτιόταν από την ποσότητα των σιτηρών που έφερναν από τη Δράμα. Συνέβαινε πολλές φορές, εξαιτίας του ελλιπούς ανεφοδιασμού, ο πληθυσμός να μείνει συχνά χωρίς κανένα είδος διατροφής. Αυτό διήρκεσε μέχρι τον Ιούλιο του 1917. Τότε όλοι οι άνδρες (και εγώ μαζί) εκτοπίστηκαν στη Soumla και από εκεί σε διάφορα μέρη της Βουλγαρίας. Όσον αφορά εμένα, εργάστηκα οκτώ μήνες στο Kitcheno, στη σιδηροδρομική γραμμή, όπου και προσβλήθηκα από εξανθηματικό τύφο. Αργότερα με μετέφεραν στο Δούναβη, όπου εργαζόμουν στην υλοτομία. Αυτό κράτησε μέχρι την ανακωχή.

Για την εκτόπισή μας, στις 17 Ιουλίου 1917, συγκεντρωθήκαμε όλοι στην αυλή της εκκλησίας. Ήμασταν στην ομάδα μου 350 άτομα μαζί με άλλους των γειτονικών χωριών. Μας πήγαν στους Τοξότες με τα πόδια, πεζούς, στη διάρκεια της νύχτας. Μερικοί κατόρθωσαν, πληρώνοντας, να ανέβουν στα αμάξια. Στους Τοξότες μας τοποθέτησαν ανά 60 άτομα σε εμπορικά βαγόνια αλλά και σε βαγόνια μεταφοράς ζώων γεμάτα από κοπριές. Στο σιδηροδρομικό σταθμό του Karajoli, κοντά στην Αδριανούπολη, ένας γιατρός ελληνικής ιθαγένειας, βλέποντας την κατάσταση μας, ζήτησε να καθαρίσουν τα βαγόνια από τις κοπριές. Φτάσαμε στη Soumla όπου μας υποχρέωσαν να παραδώσουμε όλα τα χρήματα που είχαμε μαζί μας, πολλοί όμως κατόρθωσαν να αποκρύψουν ένα μέρος από αυτά. Στη συνέχεια επέστρεψαν μερικά ποσά σε μερικούς που διαμαρτυρήθηκαν. Από τη Soumla μας οδήγησαν στο Kitcheno με το

τρένο και με τα πόδια σε περίπου 10 ώρες. Η ημερήσια μερίδα μας ήταν 80–100 δράμια ψωμί (άλευρο από βρώμη ή καλαμπόκι) και μια σούπα που την έφτιαχναν σε χύτρες που περιείχαν 200 οκάδες νερό, 2 κιλά φασόλια ή και λάχανα. Μέτρησα ότι υπήρχαν τρία φασόλια σε 10 μερίδες σούπας. Εγκατασταθήκαμε σε παράγκες που κατασκευάσαμε μόνοι μας από χώμα. Ήμασταν 100 μέχρι 150 άτομα σε κάθε παράγκα. Κοιμόμασταν στο πάτωμα και δεν μας μοίρασαν ποτέ ούτε ένα σκέπασμα. Οι εργασίες μας ήταν σκάψιμο και μεταφορά χωμάτων, υλικών κτλ για το σιδηρόδρομο. Έντεκα και δώδεκα ώρες εργασίας την ημέρα και μερικές φορές ακόμη περισσότερο. Η θνησιμότητα ήταν μεγάλη. Ήμουν μέλος μιας ομάδας 50 εργατών, από την οποία επιζήσαμε μόνο δέκα άτομα. Η θνησιμότητα οφειλόταν στην κακομεταχείριση, στην κακή διατροφή, στα ανύπαρκτα μέτρα υγιεινής αλλά και στις σκληρές συνθήκες εργασίας και στις επιδημίες που οδήγησαν πολλούς από εμάς στο θάνατο. Συχνά ένας λόγος ήταν τα χτυπήματα που δεχόμασταν από τους σκοπούς. Εγώ ο ίδιος δάρθηκα δυο φορές, τη μια γιατί δεν δούλευα γρήγορα με αποτέλεσμα να πάρω πολλά χτυπήματα με χοντρό ξύλο και την άλλη φορά γιατί αρνήθηκα να δώσω στο σκοπό ένα δαχτυλίδι που φορούσα. Φυσικά στο τέλος μου το πήρε με τη βία. Για την εργασία δεν μου πλήρωσαν ποτέ τίποτε. Ακόμα και ύστερα από την ανακωχή δεν απέκτησα την ελευθερία μου. Τέλος, κατόρθωσα να εγκαταλείψω το Δούναβη ή μάλλον το νησί στο οποίο εργαζόμουν, σιδηροδρομικώς και έφτασα στη Δράμα με δικά μου έξοδα.

***

Sarri-Shaban,¹ 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

Η αναφερόμενη Πολύμνια Π., που γεννήθηκε στην Ξάνθη, ηλικίας 25 ετών, κάτοικος Sarri-Shaban, επάγγελμα εργάτρια, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Παρέμεινα στη Χρυσούπολη όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής, μαζί με τη μητέρα μου και τα δυο μου αδέρφια. Ύστερα από την εκτόπιση των ανδρών, αναγκάστηκα να εργαστώ στα χαρακώματα όπως και όλες οι άλλες γυναίκες του χωριού. Κάποια μέρα ένας Βούλγαρος στρατιώτης μου είπε να μην έρθω στη δουλειά την επόμενη μέρα αλλά να παρουσιαστώ στο διοικητή Stoyanof για να πλένω τα ρούχα του καθ' ότι ήμουν πλύστρα. Δίστασα να πάω να τον βρω αλλά ύστερα από μια νέα ειδοποίηση που πήρα μετά από μερικές μέρες, πήγα και τον βρήκα. Ύστερα από μερικές ερωτήσεις ο Stoyanof ρίχτηκε επάνω μου με σκοπό

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

να με βιάσει. Αντιστάθηκα καλώντας σε βοήθεια και εκμεταλλευόμενη κάποια στιγμή την κόπωσή του κατόρθωσα να φύγω.

Ο ίδιος ο Stoyanof βίασε δυο άλλα νεαρά κορίτσια, την Ουρανία Β. και την Σμαράγδα Π., και οι δυο κάτοικοι Χρυσούπολης. Η τελευταία εξάλλου έφυγε με ένα Βούλγαρο αξιωματικό. Προσπάθησε επίσης να βιάσει κάποια που ονομαζόταν Αριστούλα αλλά δεν το κατάφερε. Φοβάμαι ότι εξαιτίας της ντροπής που αισθάνεται η Ουρανία Β., δεν ήρθε να καταθέσει για αυτό το περιστατικό.

***

Sarri-Shaban, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

Ο αναφερόμενος Νικόλαος Καραγιαπής, που γεννήθηκε στην Ξάνθη, ηλικίας 21 έτους, κάτοικος Sarri-Shaban, επάγγελμα υπάλληλος της Κοινότητας, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής

Κατοικώ στη Χρυσούπολη από το 1914. Πριν από την κατοχή της πόλης από τους Βούλγαρους, ο πληθυσμός ήταν κατά το μεγαλύτερό του μέρος πρόσφυγες που ήρθαν από την περιοχή της Ξάνθης ύστερα από τους βαλκανικούς πολέμους. Η πόλη τότε είχε 3.000 περίπου κατοίκους. Την εποχή που ήρθαν οι Βούλγαροι κατέφυγα στην Καβάλα αλλά δεν παρέμεινα εκεί για πολύ καιρό, εξαιτίας των δυσκολιών που υπήρχαν στην πόλη αυτή. Επέστρεψα στη Χρυσούπολη όπου εργαζόμουν ως υπάλληλος στη δημαρχία.

Τον Οκτώβριο του 1916 μια απογραφή που έγινε ύστερα από διαταγή του Βούλγαρου διοικητή εμφάνισε έναν αριθμό 270 οικογενειών που αντιπροσώπευαν 2.000 πρόσωπα περίπου. Έκαναν καθημερινή διανομή από 50–80 δράμια αλεύρου. Εκτός τούτου η πόλη είχε πάρει δυο βαγόνια σιτάρι. Από το Φεβρουάριο του 1917 δεν διένειμαν καθόλου ψωμί στον πληθυσμό. Ύστερα από τον εκτοπισμό, τον Αύγουστο του 1917, στον οποίο συμπεριλαμβανόμουν και εγώ, μας είχαν δηλώσει ότι δεν θα δινόταν ψωμί παρά μόνο σ' αυτούς που εργάζονταν. Ο αριθμός των εκτοπισμένων σύμφωνα με τις πληροφορίες που υπήρχαν στη δημαρχία ανήλθε σε 216 άτομα. Όσον αφορά εμένα, ύστερα από τη Soumla με έστειλαν ως άρρωστο στη Pronodia, όπου αφέθηκα ελεύθερος αλλά έπρεπε εγώ ο ίδιος να φροντίσω για τον εαυτό μου. Εκεί βρεθήκαμε 65 κάτοικοι από την Ανατολική Μακεδονία.

***

Sarri-Shaban, 8 /21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο αναφερόμενος **Αθανάσιος Σαχρόνης**, που γεννήθηκε στα Ιωάννινα της Ηπείρου, ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Sarri-Shaban, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Παρέμεινα στη Χρυσούπολη σε όλο το διάστημα της βουλγαρικής κατοχής. Ήμουν μέλος της εκκλησιαστικής Επιτροπής, της οποίας υπήρξα ταμίας, καθ' όσον εγώ συγκέντρωνα όλα τα έσοδα της εκκλησίας (έρανοι, πωλήσεις κεριών κτλ). Μόλις ήρθαν οι Βούλγαροι, κατέλαβαν την εκκλησία, την οποία και κλείδωσαν. Έπρεπε όμως να ανοίξει η εκκλησία τις Κυριακές για τις ιεροπραξίες, στις οποίες λειτουργούσε ύστερα από τους εκτοπισμούς ένας Βούλγαρος ιερέας.

Καταχώρησα σ' ένα πίνακα τις εισπράξεις και τις δαπάνες της εκκλησίας. Το προηγούμενο βιβλίο του ταμείου, του Σεπτεμβρίου 1917, παραλήφθηκε από τους Βούλγαρους και δεν δύναμαι να σας παρουσιάσω στοιχεία, καθ' όσον το βιβλίο αυτό ήταν ενημερωμένο μέχρι το Σεπτέμβριο του 1917.

Από την ημερομηνία αυτή ο Βούλγαρος διοικητής της πόλης, ο ταγματάρχης Chatoff, με κάλεσε και μου είπε ότι όφειλα να του παραδώσω τα ποσά που κατείχα για λογαριασμό της εκκλησίας. Ήρθε πραγματικά στο γραφείο μου και επί παρουσία των Κωνσταντίνου Βρατούλη, Ιωάννη Μόκα, Σπύρου Τράνη και Αλεξάνδρου Καμπουρίδη, του κατέβαλα το ποσό των 4.100 δραχμών που είχα στην κατοχή μου. Όλα τα πρόσωπα που ήταν παρόντα υπέγραψαν μια δήλωση η οποία δεν συντάχτηκε εις διπλούν, καθ' ότι ο Βούλγαρος διοικητής μερίμνησε να την πάρει μαζί του. Πήρε επίσης και το βιβλίο του λογαριασμού. Έφτιαξα ένα άλλο βιβλίο (αυτό που σας παρουσιάζω) και κατά το μήνα Μάιο του 1918 πήρα μια απόδειξη για 4.298 λέβα. Την εποχή εκείνη ο Βούλγαρος διοικητής της πόλης, υπολοχαγός του 88^{ου} Συντάγματος Πεζικού, Par-makoff, με ανάγκασε να του παραδώσω 4.190 λέβα και δεν άφησε στο ταμείο παρά μόνο 108 λέβα. Έβαλε την υπογραφή του κάτω στο τέλος του κατάστιχου. Ως μάρτυρες της πληρωμής αυτής ήταν ο Βούλγαρος Nicol-aos Vissoutsef, Βούλγαρος Έπαρχος της Χρυσούπολης, που διαμένει τώρα προσωρινά στη Ξάνθη. Εκτός των άλλων οι Βούλγαροι κατέσχεσαν από την εκκλησία μια σειρά αντικειμένων αξίας 12.902 δραχμών, για τα οποία σας παραθέτω πίνακα, τον οποίο θα μπορείτε να επισυνάψετε στην κατάθεσή μου.

Ο μάρτυρας επαναλαμβάνει και βεβαιώνει αυτά που είπαν και οι προηγούμενοι μάρτυρες σχετικά με τη διοίκηση της πόλης από τους Βούλγαρους και τη διαγωγή τους απέναντι στον πληθυσμό.

Αντίγραφο του πίνακα των επίπλων που κατέσχεσαν οι Βούλγαροι από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου Χρυσούπολης.

ΕΙΔΗ	ΔΡΧ
2 ασημένια Ευαγγέλια	600
1 ασημένιο Ευαγγέλιο δραχμές 200	200
2 ποτήρια ασημένια δραχμές 600	600
2 ζευγάρια ασημένιοι δίσκοι	150
1 ασημένιο ποτήρι	100
1 ασημένιο ποτήρι	100
2 ζευγάρια ιερατικά άμφια	1.000
3 ζευγάρια ιερατικοί πύλοι	100
1 άσπρο ιερατικό άμφιο	50
2 ζευγάρια ράσα για τους ψάλτες	50
2 τραπεζομάντιλα για την Αγία Τράπεζα	160
1 ασημένιο κηροπήγιο	60
5 πίνακες	1.500
Διάφορα ασημένια είδη	8.292
ΣΥΝΟΛΟ	12.962

Αντίγραφο πίνακα λογαριασμού στον οποίο εμφανίζονται οι δαπάνες και τα έσοδα του ιερού ναού Αγίου Δημητρίου Χρυσουπόλεως που έλαβε η Επιτροπή από το μάρτυρα Αθανάσιο Σαχρόνη

Ημερομηνία	Είδος συναλλαγής	Ποσά σε δρχ.
17 Σεπτεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	40
24 Σεπτεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	38
1 Οκτωβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	36
8 Οκτωβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	45
15 Οκτωβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	30
22 Οκτωβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	20
26 Οκτωβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	51
5 Νοεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	35
8 Νοεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	39
12 Νοεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	35
19 Νοεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	40
21 Νοεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	50

26 Νοεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	60
3 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	53
6 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	83
10 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	28
17 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	55
24 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	170
25 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	272
26 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	40
27 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	48
31 Δεκεμβρίου 1917	Έσοδα από πώληση κεριών	45
1 Ιανουαρίου 1918	Έσοδα από πώληση κεριών	140
5 Ιανουαρίου 1918	Έσοδα από πώληση κεριών	150
6 Ιανουαρίου 1918	Έσοδα από πώληση κεριών	105
29 Ιανουαρίου 1918	Έσοδα από πώληση κεριών	130
30 Ιανουαρίου 1918	Έσοδα από πώληση κεριών	60
7 Φεβρουαρίου 1918	Έσοδα από πώληση κεριών	43
10 Φεβρουαρίου 1918	Έσοδα δίσκων και εράνων	60
20 Φεβρουαρίου 1918	Από τον Στέφ. Καρακατσάνη	20
24 Φεβρουαρίου 1918	Από δίσκους	70
24 Φεβρουαρίου 1918	Από δυο βαπτίσεις	20
2 Μαρτίου 1918	Από δίσκους και εράνους	37
3 Μαρτίου 1918	Από δίσκους και εράνους	95
3 Μαρτίου 1918	Από γάμους	50
8 Μαρτίου 1918	Από δίσκους	47
9 Μαρτίου 1918	Από δίσκους	35
10 Μαρτίου 1918	Από δίσκους	60
10 Μαρτίου 1918	Από βαπτίσεις	10
10 Μαρτίου 1918	Από δωρεές	7
18 Μαρτίου 1918	Από εισπράξεις	85
18 Μαρτίου 1918	Από βαπτίσεις	10
23 Μαρτίου 1918	Από εισπράξεις	133
24 Μαρτίου 1918	Από εισπράξεις	108
31 Μαρτίου 1918	Από εισπράξεις	140
31 Μαρτίου 1918	Από δώρα	50
31 Μαρτίου 1918	Εορτή της 25 Μαρτίου	351
6 Απριλίου 1918	Από εισπράξεις	85
6 Απριλίου 1918	Από δώρα	5
20 Απριλίου 1918	Από εισπράξεις	130
27 Απριλίου 1918	Από εισπράξεις	40
28 Απριλίου 1918	Από εισπράξεις	280
2 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	80
2 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	500
3 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	305

3 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	550
5 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	900
4 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	320
7 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	65
12 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	83
12 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	100
15 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	17
19 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	60
20 Μαΐου 1918	Από εισπράξεις	108
20 Μαΐου 191	Από εισπράξεις	10
Σύνολο		6.967

Μείον διάφορες δαπάνες **2.777**

Ποσό που παραδόθηκε στον Βούλγαρο Διοικητή Petrakof έναντι αποδείξεως **4.190**

Σημείωση: Η απόδειξη φέρει στο σημείο αυτό την υπογραφή του Βούλγαρου αξιωματικού Sarr-Shaban,¹ 9 /22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Σπύρος Τσάνης**, που γεννήθηκε στην Κορυτσά, ηλικίας 46 ετών, κάτοικος Indjes² επαγγέλματος μλωνάς, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήμουν μέλος της εκκλησιαστικής επιτροπής και παρών όταν το Σεπτέμβριο του 1917 ο ταμίας της εκκλησίας Αθανάσιος Σαχρόνης πλήρωσε στο Βούλγαρο διοικητή Chatoff, ένα σημαντικό ποσό που προερχόταν από εισπράξεις της εκκλησίας. Δεν θυμάμαι ακριβώς το ποσό της πληρωμής που έγινε στο κατάστημα του Σαχρόνη. Θυμάμαι όμως ότι υπογράψαμε όλα τα παραστατικά που πιστοποιούσαν το γεγονός αυτό αλλά δεν γνωρίζω τα προηγούμενα. Εκτοπίστηκα στην Pronodia και αγνοώ αν έγινε και δεύτερη πληρωμή. Άκουσα να λένε μεταξύ των άλλων ότι η εκκλησία έχει λεηλατηθεί από μερικά έπιπλα και κινητά αντικείμενα. Πριν αποχωρήσει ο μάρτυρας πρόσθεσε:

Βρισκόμουν στο Indjes όταν έγινε η σφαγή της οικογένειας Στέργιου Αποστόλου και ο θάνατος των τριών προσώπων της αστυνομικής περιπολίας. Δεν γνωρίζω τα ονόματα των δολοφόνων. Οι βουλγαρικές αρχές έκαναν μια ανάκριση για τα γεγονότα αυτά. Δυο Τούρκοι συνελήφθησαν και απελευθερώθηκαν ύστερα από φυλάκιση 8 μηνών. Ο

¹ σημερινός οικισμός Χρυσούπολη Καβάλας

² σημερινός οικισμός Παράδεισος Καβάλας

Στέργιος Αποστόλου ήταν ένας πλούσιος έμπορος. Αγνοώ αν η περιουσία του ανερχόταν σε 40.000 δραχμές σε ρευστό χρήμα και αν αυτά κλάπηκαν μετά τη δολοφονία του.

***

Sarri-Shaban, 8 / 21 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Αλέξανδρος Καμπουρίδης** που γεννήθηκε στη Ξάνθη, ηλικίας 38 ετών, κάτοικος Sarri-Shaban, επάγγελμα μυλωνάς, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήμουν παρών κατά την πληρωμή των 4.100 δραχμών που κατέβαλε ο Αθανάσιος Σαχρόνης στο Βούλγαρο διοικητή Alexandre Chatoff. Δεν γνωρίζω εάν στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε και κάποια άλλη παρόμοια πληρωμή, καθώς είχα εξοριστεί τον Οκτώβριο του 1917. Από τη Soumla όπου πέρασα ένα μήνα με έστειλαν στην Pronodia όπου και με άφησαν ελεύθερο.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Ιωάννης Μόκας**, που γεννήθηκε στη Ζαγορά Ηπείρου, ηλικίας 48 ετών, κάτοικος Organdjilar¹ επάγγελμα παντοπόλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ήμουν στο μαγαζί του Αθανασίου Σαχρόνη την ώρα που παρέδιδε στο Βούλγαρο διοικητή Chatoff το ποσό των 4.100 δραχμών που ανήκαν στην εκκλησία της Χρυσούπολης. Τα πρόσωπα που βρίσκονταν εκεί υπέγραψαν ένα δικαιολογητικό, από το οποίο δεν έλαβαν αντίγραφο. Το ίδιο το έγγραφο πήρε ένας Βούλγαρος αξιωματικός. Καθώς εξορίστηκα στη Βουλγαρία το 1917, αγνοώ τι επακολούθησε με άλλα ποσά που αφορούσαν την περιουσία της εκκλησίας. Από τη Soumla όπου πέρασα 18 μέρες με έστειλαν στη Pronodia, απ' όπου και απελευθερώθηκα. Στη Soumla κοιμόμασταν σ' ένα στάβλο και δεν είχαμε άλλη τροφή παρά μόνο νερό και 100 δράμια ψωμί. Στην Pronodia συντηρούσα τον εαυτό μου με ίδια μέσα, όπως μπορούσα καλύτερα. Με την έναρξη της βουλγαρικής κατοχής στη Χρυσούπολη, αναγκάστηκα να καταφύγω στο χωριό Αβραμηλιά. Έτσι εγκατέλειψα το μαγαζί μου που λεηλατήθηκε από τους Βούλγαρους, αφού πρώτα έδωξαν τον υπάλληλό μου που είχα αφήσει

¹ σημερινός οικισμός Χρυσόχωρι Καβάλας

εκεί για φύλακα. Μου πήραν επίσης και τρία άλογα, όλα μου τα έπιπλα καθώς και όλα τα εμπορεύματα της αποθήκης μου.

***

Sarri-Shaban, (Χρυσούπολη) 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Μιχαήλ Παπαθανασίου** που γεννήθηκε στην Λαϊστα (Ηλείου), ηλικίας 48 ετών, επάγγελμα ξενοδόχος, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Την ημέρα της αφίξεως των Βουλγάρων βρισκόμουν στην Καβάλα. Στις 15 Σεπτεμβρίου επέστρεψα στη Χρυσούπολη και το Φεβρουάριο του 1917, ο Βούλγαρος διοικητής μου ανέθεσε τη διοίκηση της επαρχίας (μουχτάρης της πόλης). Τον Ιούνιο του ίδιου έτους εξορίστηκα όπως και οι άλλοι κάτοικοι. Παρέμεινα φυλακισμένος στη Δράμα 12 μέρες και στη συνέχεια με έστειλαν στη Soumla όπου και παρέμεινα 14 μήνες. Πριν από την εκτόπισή μας, ο Ευάγγελος Πολίτης από τη Χρυσούπολη με παρακάλεσε να φυλάξω, για μεγαλύτερη ασφάλεια, ένα ποσό 15.000 περίπου, σε λέβα, λίρες και άλλα νομίσματα καθώς και μερικά κοσμήματα. Τοποθέτησα τις καταθέσεις αυτές στο σεντούκι μου. Ο γιος αυτού, ο Ευστάθιος Πολίτης, ανέφερε την υπόθεση στο Βούλγαρο διοικητή ο οποίος με ανακάλεσε στη Χρυσούπολη το Σεπτέμβριο του 1918. Πήρα την εντολή να παραδώσω στο Βούλγαρο διοικητή της Χρυσούπολης Chatoff αυτά τα χρήματα, πράγμα που έκανα αμέσως. Πήρα μια απόδειξη υπογεγραμμένη, και σφραγισμένη από τη διοίκηση της Χρυσούπολης.

Σας την παραδίδω για να την εξετάσετε (η Επιτροπή εξέτασε το παραστατικό και ο λοχαγός Bavits, μέλος της Επιτροπής που το μελέτησε, το μετέφρασε και το έβαλε στο φάκελο ως συνημμένο της παρούσας κατάθεσης).

Το Σεπτέμβριο του 1917, και όχι καθώς σας είπα από λάθος το 1918, συνέβη σε μένα αυτό το γεγονός. Ύστερα απ' αυτό με ξαναπήγαν στη Soumla αλλά τον Ιούλιο του 1918 με επανέφεραν εκ νέου στη Χρυσούπολη με την παρακάτω αιτία. Στην αρχή της βουλγαρικής κατοχής έγιναν πολλές επιτάξεις εμπορευμάτων, ιδίως από τους εμπόρους, που εγκατέλειψαν την πόλη. Το ποσό των επιτάξεων αυτών ανερχόταν στις περίπου 3.100 δραχμές και οι Βούλγαροι μου παρέδωσαν το ποσό αυτό, τον Ιούλιο του 1918. Όταν ήρθα πίσω για δεύτερη φορά αναγκάστηκα να τους παραδώσω το ποσό αυτό που βρισκόταν στα χέρια μου και μου έδωσαν μια απαλλαχτική απόδειξη. Σας την παραδίδω. (η Επιτροπή εξέτασε την απαλλαχτική απόδειξη. Πρόκειται για ένα φύλλο χαρτιού που αποκόπηκε από ένα στέλεχος. Ο λοχαγός Bavits το έβαλε στον

χαρτοφύλακά του και θα επισυναφτεί στην παρούσα κατάθεση του μάρτυρα).

Στην Κεραμωτή είχα αποθήκες οι οποίες κατεδαφίστηκαν. Σε μια απ' αυτές είχα αποθηκευμένη ξυλεία. Πριν από την εκτόπισή μου τη δήλωσα στην τοπική διοίκηση.

Μου απάντησαν: «Θα τα χρησιμοποιήσουμε όλα αυτά ως υλικά, όταν θα τα χρειαστούμε για στρατιωτικά έργα». Μερικές μέρες ύστερα από την έλευση των Βουλγάρων έκαναν την εμφάνισή τους εδώ αεροπλάνα και ο κόσμος τρομοκρατήθηκε και απομακρύνθηκε από την πόλη. Τότε οι Βούλγαροι βρήκαν την ευκαιρία και λήστεψαν όλα τα καταστήματα χωρίς να αποζημιώσουν τους ιδιοκτήτες τους. Στη Δράμα όπου φυλακιστήκαμε ο αδερφός μου και εγώ με την κατηγορία ότι διευκολύναμε τη φυγή του Ευστάθιου Πολίτη, υποβλήθηκαμε σε σωματικά βασανιστήρια.

Μας ξάπλωσαν κατά γης μπρούμυτα, τελείως γυμνούς και ένας στρατιώτης Βούλγαρος μας χτυπούσε από 25 φορές τον καθένα από εμάς. Στο 15ο χτύπημα λιποθύμησα. Μας είχαν κάνει μαύρους από τα χτυπήματα. Όχι μόνο εγώ και ο αδερφός μου αλλά και ακόμα είκοσι άτομα που ήταν φυλακισμένα μαζί μας, κατηγορούμενα για κατασκοπία, έτυχαν της ίδια μεταχείρισης.

Μεταξύ των θυμάτων ήταν 5 από τη Χρυσούπολη και οι άλλοι από διάφορα άλλα μέρη. Ένας απ' αυτούς ονομαζόταν Κομπόκης από τη Δράμα. Αυτόν τον έβγαλαν από τη φυλακή και δεν τον ξαναείδαμε ποτέ. Διαδόθηκε η φήμη ότι εκτελέστηκε από τους Βούλγαρους.

20 Μαΐου 1918

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΠΑΡΑΛΑΒΗΣ

Ο κύριος Micho Narosone, κάτοικος του χωριού ή της πόλης Χρυσούπολης, της περιοχής Χρυσουπόλεως της Νομαρχίας της Δράμας, παρέδωσε στην Επιτροπή Ανεφοδιασμού, έναντι αποδείξεως το ποσό των 3.114,10 λέβα (ολογράφως 3 χιλιάδες εκατόν δέκα τέσσερα λέβα και 10 λεπτά) για την πώληση των καυσίμων.

*Ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ανεφοδιασμού
(Υπογραφή δυσανάγνωστη)*

***

Sarri-Shaban, 20 Σεπτεμβρίου 1917

Δια της παρούσης πιστοποιώ ότι παρέλαβα από τον πρόεδρο της πόλεως Micho Panazone (ή Narosone), σε εφαρμογή της διαταγής αριθμό 15828, της Μεραρχίας τα ποσά ιδιοκτησίας Ευσταθίου Πολίτη που παραδόθηκαν στο δήμαρχο προς φύλαξη. Συγκεκριμένα είναι τα κάτωθι είδη:

1^{ov}: ένα περιδέραιο

2^{ov}: ένα ζευγάρι σκουλαρίκια

3^{ov}: ένα βραχιόλι με 7 πέτρες

4^{ov}: ένα γερμανικό τραπεζογραμμάτιο των 20 κορωνών

5^{ov}: τριανταεπτά βιβλία τουρκικά. (effective)

6^{ov}: πέντε χιλιάδες ογδόντα δυο λέβα σε βουλγαρικά τραπεζογραμμάτια.

7^{ov}: 11 χιλιάδες επτακόσια είκοσι ελληνικά τραπεζογραμμάτια.

Ο Διοικητής Hatove

***

*Καταγγελία των αδερφών **Μιχαήλ και Κωνσταντίνου Παπαθανασίου** εναντίον του Στρατιωτικού Διοικητή της Δράμας Semertzieff για την παράδοση χρησίμων ειδών στον αστυνομικό διοικητή της Χρυσούπολης.*

Έχουμε την τιμή να σας γνωρίσουμε ότι κατά το μήνα Μάιο 1917 Βούλγαροι χωροφύλακες μας οδήγησαν στη Δράμα με πρόσχημα να καταθέσουμε για μια υπόθεση λιποταξίας στην οποία εμείς ήμασταν τελείως αμέτοχοι. Μόλις φτάσαμε στη Δράμα μας έβαλαν στη φυλακή και τρεις μέρες αργότερα μας οδήγησαν μπροστά στο στρατιωτικό διοικητή Semertzieff, ο οποίος, ύστερα από ανακρίσεις για την υπόθεση αυτή, την τελείως άγνωστη σε μας, διέταξε την μαστίγωσή μας. Μετά απ' αυτό, σχεδόν χωρίς να γνωρίζουμε τίποτε, μας οδήγησαν και πάλι στη φυλακή. Μια βδομάδα αργότερα, ύστερα από ανακρίσεις και ξυλοδαρμούς, πλέον σκληρούς τη φορά αυτή, και την επόμενη ύστερα από διαταγή του Semertzieff, ήρθαν οι στρατιώτες και μας πρότειναν να δώσουμε 100.000 φράγκα για να μας αφήσουν ελεύθερους. Βρεθήκαμε στην ανάγκη να τους πληρώσουμε τα 30.000 φράγκα, τα οποία για μεγαλύτερη ασφάλεια τα φέραμε από τη Χρυσούπολη. Οι δήμιόι μας, ύστερα από πολλούς δισταγμούς, κατέληξαν να δεχτούν το ποσό αυτό. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να προσθέσουμε ότι τρεις άλλοι φυλακισμένοι εξέπνευσαν τις προηγούμενες τρεις νύχτες από τα χτυπήματα που τους επέφεραν οι Βούλγαροι στρατιώτες. Τέλος, την επόμενη μέρα, κατά τις 7 η ώρα το απόγευμα, μεταφερθήκαμε σε μια άλλη φυλακή και από εκεί μας έστειλαν με συνοδεία δυο χωροφυλάκων στη Soumla, όπου παραμείναμε 7 μήνες.

Μ. Παπαθανασίου,
Κωνσταντίνος Παπαθανασίου

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος**, που γεννήθηκε στα Ζαγόρια, ηλικίας 49 ετών, κάτοικος Sarri Shaban, επάγγελμα έμπορος, αφού ορκίστηκε έδωσε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής.*

Δέκα μήνες ύστερα από την αρχή της βουλγαρικής κατοχής της Χρυσούπολης, δραπέτευσε από εδώ κάποιος που ονομαζόταν Ευστάθιος Πολίτης, ο οποίος κατέφυγε ως πρόσφυγας στη Θάσο.

Οι Βούλγαροι, που ήξεραν ότι ο Ευστάθιος Πολίτης συνδεόταν φιλικά με τον αδερφό μου και με μένα, μας συνέλαβαν και μας μετέφεραν στη Δράμα, όπου και μας φυλάκισαν. Εκεί μας υποχρέωσαν να τους ομολογήσουμε ότι βοηθήσαμε τον Πολίτη να δραπέτευσει. Μας έδειραν άγρια και τους δυο με τέτοιο τρόπο ώστε λιποθυμήσαμε. Ύστερα απ' όλα αυτά, για να μην μας σκοτώσουν, αναγκαστήκαμε να πληρώσουμε το ποσό των 30.000 φράγκων που έφερα μαζί μου. Μετά μας πήγαν στη Soumla. Ένα μήνα αργότερα, οι Βούλγαροι μετέφεραν εδώ τον αδερφό μου και τον ανάγκασαν να τους πληρώσει επί πλέον 15.000 φράγκα, τα οποία ο Πολίτης τους τα εμπιστεύτηκε σε χρήματα και κοσμήματα έναντι αποδείξεως, την οποία ο αδερφός μου κρατά ακόμη. Πρέπει να σημειωθεί ότι μερικές μέρες μετά την κατοχή, η Επιτροπή του ανεφοδιασμού με το Βούλγαρο διοικητή παρέδωσε στον αδερφό μου Μιχαήλ Παπαδόπουλο ένα ποσό τριών χιλιάδων φράγκων (ίσως και περισσότερο) που προερχόταν από την πώληση διαφόρων εμπορευμάτων, τα οποία αγοράστηκαν για το σκοπό αυτό. Κατά τη διάρκεια του μηνός Ιουλίου ή Αυγούστου 1918 μετέφεραν εκ νέου τον αδερφό μου από τη Soumla και τον υποχρέωσαν να πληρώσει στο βουλγαρικό δημόσιο ταμείο το ποσό αυτό των 3.000 φράγκων έναντι αποδείξεως.

Εγώ και ο αδερφός μου παραμείναμε ελεύθεροι στη Soumla 17 μήνες χωρίς όμως να μας δώσουν τίποτα για διατροφή.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Δημήτριος Γεωργίου** που γεννήθηκε στη Φιλιππούπολη, ηλικίας 42 ετών, κάτοικος Sarri Shaban, επάγγελμα παντοπώλης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Η συμπεριφορά των Βουλγάρων μέχρι τον Ιούνιο του 1917 ήταν υποφερτή καθώς ήταν βέβαιο ότι λεηλατούσαν μόνο τα μαγαζιά των

οποίων οι ιδιοκτήτες είχαν φύγει αμέσως κατά την κατοχή. Αλλά δεν φέρθηκαν με άγριο τρόπο απέναντι στους κατοίκους. Όταν άρχισαν τις εξορίες των ανδρών, οι γυναίκες και τα παιδιά υποχρεώθηκαν να εργαστούν στα στρατιωτικά καταναγκαστικά έργα και από τότε η λεηλασία των καταστημάτων και των κατοικιών πήρε γενικό χαρακτήρα.

Κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο 1917 με μετέφεραν στη Δράμα και με έβαλαν φυλακή. Δέκα μέρες αργότερα με ανέκριναν για τη φυγή κάποιου που ονομαζόταν Ε. Πολίτης, ο οποίος δραπέτευσε απ' τη Χρυσούπολη στη Θάσο, γιατί είχαν δει αυτόν τον Πολίτη να μ' επισκέπτεται λίγες μέρες πριν από τη δραπέτευσή του. Τους είπα ότι δεν γνωρίζω τίποτα. Στη συνέχεια με έδειραν άγρια καταφέροντας 25 χτυπήματα με ξύλο στη ράχη, αφού μου έβγαλαν το παντελόνι μου. Την επόμενη με μετέφεραν στους Τοξότες και από εκεί εδώ. Από τότε δεν με ενόχλησαν καθόλου. Φεύγοντας από εδώ οι Βούλγαροι λήστευαν το μαγαζί μου όπως επίσης και πολλών άλλων. Στη Δράμα όπου με φυλάκισαν συνάντησα τους αδερφούς Παπαδόπουλους.

***

Sarri-Shaban, 9 / 22 Φεβρουαρίου 1919

*Ο ονομαζόμενος **Achmet Faik**, που γεννήθηκε στη Χρυσούπολη, ηλικίας 47 ετών, κάτοικος Χρυσούπολης, επάγγελμα καπνομεσίτης, αφού ορκίστηκε έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής*

Ασκώ το επάγγελμα του καπνομεσίτη και μπορώ να σας παρέχω γενικές πληροφορίες όσον αφορά την παραγωγή αυτή. Κατά την εκτίμησή μου, η μέση σοδειά καπνών της περιοχής της Χρυσούπολης ξεπερνά τις 1.000.000 οκάδες το χρόνο. Διακρίνεται μάλιστα σε δυο κατηγορίες, τον καπνό της ανώτερης ποιότητας που πουλιέται μεταξύ των 15–20 δραχμών την οκά και την δεύτερη που δεν ξεπερνά τις 14 δραχμές.

Το ελληνικό κράτος είχε επιβάλλει φορολογία δεκάτης 11,5% επί της παραγωγής. Τον πρώτο χρόνο της παραγωγής, οι Βούλγαροι δεν επέβαλλαν καμία φορολογία δεκάτης, αλλά το δεύτερο χρόνο ανέβασαν τη φορολογία της δεκάτης στα 20%. Όσον αφορά τους Τούρκους, προκατέβαλαν ως φόρο σε είδος το 5% της σοδειάς του 1917. Τη φορολογία αυτή την επέβαλλε ο Fouat-Bey που ήταν αντιπρόσωπος της τουρκικής κυβέρνησης. Η προκαταβολή αυτή των 5% προοριζόταν για την αντιμετώπιση των δαπανών που προέκυψαν από την κατάταξη των Τούρκων στρατευσίμων της περιφέρειας.

Τώρα η παραγωγή έχει μειωθεί. Κατά την εκτίμησή μου δεν ξεπερνά τις 600.000 οκάδες εξαιτίας της ξηρασίας και της έλλειψης αροτριώντων ζώων.

ΤΕΛΟΣ

***